UNIVERZITET U ZENICI

Pravni fakultet u Zenici

Smajo Šabić

PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA U POGLEDU DISPONIRANJA TUŽBENIM ZAHTJEVOM

Doktorska disertacija

Mentor:

Prof. dr.sc Jozo Čizmić

Zenica, 2018. godina

SADRŽAJ

1.UVOD.....1
1.1 Predmet istraživanja.....1
1.2. Cilj istraživanja 3
1.3. Metodološki pristup.....7
1.4. Hipoteze …….....8
1.5. Očekivani rezultati istraživanja.....10

2. PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA KROZ HISTORIJU 14
2.1. Pravni položaj parničnih stranaka u doba Rimskog prava 15
2.1.1. Legisakcioni postupak.....17
2.1.2. Formularni postupak.....19
2.1.3. Kognicijski postupak.....20
2.2. Pravni položaj parničnih stranaka u Srednjem vijeku.....22
2.3. Pravni položaj parničnih stranaka u vrijeme Šerijatskog prava.....28
2.4. Pravni položaj parničnih stranaka u vrijeme Austrougarske monarhije.....32
2.4.1. Građanski parnični postupak iz 1883 godine 33
2.5. Pravni položaj parničnih stranaka u vrijeme Kraljevine Jugoslavije.....34
2.6. Pravni položaj parničnih stranaka u vrijeme FNRJ.....40
2.7. Pravni položaj parničnih stranaka nakon 1977 godine.....42
2.8. Pravni položaj parničnih stranaka nakon 1992 godine.....44

3. POJAM GRAĐANSKOPRAVNOG ODNOSA I GRAĐANSKOPRAVNOG SPORA.....49
3.1. Pojam i nastanak građanskopravnog odnosa.....49
3.1.1. Pretpostavke za nastanak građanskopravnog odnosa.....50
3.2. Pojam građanskopravnog spora.....51
3.2.1. Nastanak i način rješavanja građanskopravnog spora.....54

4. PRAVNI POLOŽAJ SUBJEKATA SPORNOG GRAĐANSKOPRAVNOG ODNOSA NEPOSREDNO PRIJE PODNOŠENJA TUŽBE.....56

5. PARNIČNI POSTUPAK KAO NAČIN PRAVNE ZAŠTITE SUBJEKTIVNIH GRAĐANSKIH PRAVA....70
5.1. Pojam parničnog postupka....70
5.2. Predmet parničnog postupka....71
5.3. Pravna priroda parnice....73

6. PARNIČNE STRANKE KAO SUBJEKTI PARNIČNOG POSTUPKA....76
6.1. Pojam parnične stranke....76
6.2. Pojam parnične stranke u materijalno pravnom pogledu....77
6.3. Pojam parnične stranke u procesnopravnom pogledu....79
6.4. Pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka....80

7. PRETPOSTAVKE ZA VOĐENJE PARNIČNOG POSTUPKA....84
7.1 Procesne pretpostavke koje se tiču suda....85
7.2 Procesne pretpostavke koje se tiču stranaka u postupku....86
7.2.1 Pretpostavka postojanja stranke - stranačke sposobnosti....86
7.2.2 Pretpostavka postojanja parnične sposobnosti....88
7.2.3.Pretpostavka urednog zastupanja u slučaju nepostojanja parnične sposobnosti…90
7.2.4.Pretpostavka postojanja pravnog interesa (procesna legitimacija)....91
7.3. Procesne pretpostavke koje se tiču predmeta spora....92

8. STRUKTURA PARNIČNOG POSTUPKA....95
8.1. Pravni položaj parničnih stranaka u fazi podnošenja tužbe....98
8.1.1. Sadržaj tužbe....99
8.1.2. Faza prethodnog ispitivanja tužbe....110
8.1.3. Faza dostavljanja tužbe na odgovor....113
8.1.4. Pravne posljedice pasivnosti tuženog nakon dostave tužbe na odgovor....116
8.1.5. Pravne posljedice pasivnosti tuženog kada tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja....122
8.2. Pravni položaj parničnih stranaka u toku pripremnog ročišta....131
8.3. Pravni položaj parničnih stranaka u toku glavne rasprave....144
8.3.1. Zakazivanje ročišta za glavnu raspravu....145
8.3.2. Održavanje glavne rasprave....151
8.3.3. Pravni položaj parničnih stranaka nakon provođenja dokaza....157

9. PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA KOD PREINAKE TUŽBE.....161
9.1. Objektivna preinaka tužbe.....164
9.1.1. Promjena istovjetnosti tužbenog zahtjeva kao način objektivne preinake tužbe.165
9.1.2. Povećanje postojećeg tužbenog zahtjeva kao način objektivne preinake tužbe..169
9.1.3. Isticanje drugog zahtjeva uz postojeći kao način objektivne preinake tužbe.....170
9.2. Subjektivna preinaka tužbe.....172
9.3. Pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u toku pripremnog ročišta.....176
9.4. Pravni položaj parnični stranaka kod preinake tužbe u toku glavne rasprave.....180
9.5.Pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u uporednopravnim sistemima.....184

10. PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA KOD PRIZNANJA, POVLAČENJA, TE ODRICANJA OD TUŽBENOG ZAHTJEVA.....193
10.1. Pravni položaj parničnih stranaka kod povlačenja i odricanja od tužbe.....194
10.1.1. Povlačenje tužbe kao dispozitivna radnja tužitelja.....194
10.1.2. Odricanje od tužbenog zahtjeva kao alternacije povlačenju tužbe.....201
10.2. Pravni položaj parničnih stranaka kod djelomičnog povlačenja tužbe, djelomičnog odricanja, te djelomičnog priznanja tužbenog zahtjeva.....205
10.2.1.Pravni položaj parničnih stranaka kod djelomičnog povlačenja, djelomičnog odricanja od tužbenog zahtjeva.....206
10.2.2.Pravni položaj parničnih stranaka kod djelomičnog priznanja tužbenog zahtjeva.....214
10.3. Djelomična presuda kao pretpostavka djelomičnog priznanja i djelomičnog odricanja od tužbenog zahtjeva.....216

11. PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA U POSTUPKU ZAKLJUČENJA SUDSKE NAGODBE.....225
11.1. Pojam i pravni značaj nagodbe ili poravnanja.....225
11.2. Pojam i pravna priroda sudske nagodbe..... 227
11.3. Pravno dejstvo sudske nagodbe.....232
11.4. Pravni položaj parničnih stranaka kod zaključenja sudske nagodbe u odnosu na redovan parnični postupak.....233

12. PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA U POGLEDU TROŠKOVA POSTUPKA.....243
12.1. Sadržaj troškova postupka..... 246
12.2. Prethodno snošenje parničnih troškova.....247
12.3. Konačno snošenje parničnih troškova.....248
12.3.1. Princip rizika *(cause*) kao osnov za obračun troškova postupka.....249
12.3.2. Princip krivice (*culpae)* kao osnov za obračun troškova postupka.....250
12.4. Pravni položaj parničnih stranaka u pogledu naknade troškova postupka kod potpunog uspjeha u sporu.....252
12.5. Pravni položaj parničnih stranaka u pogledu naknade troškova postupka kod djelomičnog uspjeha u sporu.....256
12.5.1. Pravni položaj parničnih stranaka kod jednakog ili približno jednakog djelomičnog uspjeha u sporu.....258
12.5.2. Pravni položaj parničnih stranaka kod nejednakog djelomičnog uspjeha stranaka u sporu.....260
12.5.3. Pravni položaj parničnih stranaka kod neznatnog uspjeha odnosno neuspjeha stranaka u sporu.....266
12.6. Parcijalni stranački uspjeh u sporu kao osnov za obračun troškova postupka.....267

13. ZAKLJUČAK 282

14. LITERATURA I IZVORI.....331

1. UVOD

1.1. Predmet istraživanja

Svaki građanin, kao nosilac subjektivnih građanskih prava i obaveza, samim rođenjem stvara realnu pretpostavku da se u toku života, u cilju zaštite svojih subjektivnih prava, pojavi kao stranka u sudskom građanskom parničnom postupku, kao jednom od mogućih građanskih postupaka. Da li će određen subjekt građanskih prava u toku svog života biti stranka u parničnom postupku, zavisi isključivo od toga da li će biti povrijeđena ili oduzeta njegova subjektivna građanska prava, odnosno da li će svojim radnjama ili propustima povrijediti subjektivna prava trećih lica, zbog čega će u tom slučaju bez svoje volje postati strankom u građanskom sudskom postupku. Također, pored postojanja navedenih pretpostavki, građanin koji smatra da su njegova subjektivna prava povrijeđena, potrebno je da odluči, to jest da izrazi svoju volju, da u sudskom postupku dopuštenim pravnim sredstvima štiti svoja povrijeđena, ustavom i zakonom zagarantovana građanska prava. Tu pravnu zaštitu ostvaruje podnošenjem tužbe protiv lica koja ugrožavaju njegova subjektivna građanska prava. U navedenoj pravnoj situaciji u kojoj se nalazi subjekt građanskopravnog odnosa, posebno do izražaja dolazi načelo dispozitivnosti parničnog postupka, a što podrazumijeva da bez obzira što su povrijeđena određena građanska prava nekog subjekta građanskopravnog odnosa, do pokretanja i vođenja parničnog postupka dolazi isključivo voljom stranke čija su prava povrijeđena „*nemo iudex sine actore*“.

Pored značaja istraživanja pravnog položaja tužitelja, kao subjekta povrijeđenih građanskih prava, posebno značajnim za naučno istraživanje nameće se pitanje pravnog položaja tuženog, pretpostavljenog uzročnika povrijeđenih građanskih prava, kao subjekta koji se pojavljuje u sudskom postupku. Pravni položaj tuženog je posebno značajan za naučno istraživanje iz razloga što kod pokretanja parničnog postupka volja tuženog, kao parnične stranke u pogledu pokretanja i vođenja parničnog postupka, je u cijelosti isključena, i to na način da se protiv određenog građanina kao subjekta građanskih prava, u svojstvu tuženog pokreće i vodi parnični postupak, a da prethodno taj isti građanin - budući tuženi, svojom voljom uopće ne može utjecati da li će ili ne protiv istog biti pokrenut parnični

postupak. Upravo zbog navedenih činjenica veoma je bitno i značajno opredijeliti i definisati pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka, kako bi te iste parnične stranke na najbolji način disponirale tužbenim zahtjevom u toku parničnog postupka i na taj način bitno utjecale na sam predmet raspravljanja odnosno konačnu odluku. Način i mogućnost disponiranja tužbenim zahtjevom, bilo na strani tužitelja ili tuženog, uvjetovan je pravilima i procedurama koje čine i predstavljaju sastavni dio toka parničnog postupka, a koja pravila i procedure u konačnici opredjeljuju pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka. Kvalitetno uređen parnični postupak, stvara pretpostavku da parnične stranke u svakom stadiju toka parničnog postupka na adekvatan način, dopuštenim pravnim sredstvima, zaštite svoja subjektivna građanska prava.

Od momenta podnošenja tužbe pa do okončanja sudskog postupka donošenjem meritorne odluke, pravni položaj parničnih stranaka u smislu njihovih prava i obaveza je promjenjiv ovisno od stadija postupka. S obzirom da parnični postupak predstavlja jednu vrstu građanskog postupka, u kojem se na složeno faktičko sporno činjenično stanje primjenjuju norme materijalnog prava s ciljem da se uredi sporni pravni odnos te pruži pravna zaštita postojećem ugroženom ili povrijeđenom dobru, odnosno pravu, takav građanski parnični postupak po svojoj pravnoj prirodi predstavlja zakonom uređeni metod i način pravne zaštite subjektivnih građanskih prava u kojem subjekti spornog građanskopravnog odnosa ostvaruju pravnu zaštitu pred sudom, te na taj način štite svoja zakonom zagarantovana subjektivna građanska prava. Parnični postupak, počev od podnošenja tužbe pa do njegovog okončanja donošenjem presude, u procesnom pogledu je veoma složen postupak sa više pravnih instituta i načela koja se u toku postupka primjenjuju, nadopunjuju i jedni druge isključuju, a koji su na raspolaganju parničnim strankama kao pravni instrumenti u toku trajanja parničnog postupka. Veoma česti su slučajevi da parnične stranke ne uspiju u sudskom postupku zaštiti svoja ustavom i zakonom zagarantovana prava, i to ne iz razloga što im ne pripada pravo koje štite u toku parničnog postupka, nego upravo iz razloga što u toku parničnog postupka nisu koristile, ili nisu u dovoljnoj mjeri koristile, raspoložive pravne mehanizme potrebne za zaštitu svojih subjektivnih građanskih prava, a što se u konačnici posljedično odrazilo neuspjehom u sudskom postupku. Između ostalog preduvjet adekvatne pravne zaštite subjektivnih građanskih prava ogleda se u pretpostavci postojanja kvalitetnih pravnih mehanizama, koji će poslužiti kao kvalitativna osnova za povoljniji pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka.

Kompleksnost toka parničnog postupka ogleda se u njegovim strogim, zakonom propisanim, specifičnim pravilima i procedurama kojim su uređeni pojedini stadiji toka parničnog postupka, u kojim parnične stranke, u cilju zaštite svojih subjektivnih građanskih prava, disponiraju tužbenim zahtjevom. Pravni položaj parničnih stranaka uvjetovan je obimom i načinom disponiranja zakonom dopuštenih prava te primjenom pravnih instituta u toku parničnog postupka, i to počev od podnošenja tužbe, kao i načina mogućnosti utjecaja tuženog na podnošenje tužbe, odnosno samo pokretanje parničnog postupka, zatim povlačenje tužbe u cijelosti ili djelimično, prava na smanjenje tužbenog zahtjeva, odricanje od tužbenog zahtjeva, preinaku tužbe u pogledu promjene istovjetnosti tužbenog zahtjeva, isticanja drugog tužbenog zahtjeva uz postojeći, povećanja postojećeg tužbenog zahtjeva, načina predlaganja i izvođenja dokaza, a što u konačnici opredjeljuje pravni položaj parničnih stranaka te posljedično utječe na ishod sudskog postupka. Prethodno navedene specifičnosti toka parničnog postupka zahtijevaju temeljito i sistematično istraživanje pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu njihovih prava i obaveza u pojedinim stadijima parničnog postupka, a sve radi naučne spoznaje te zauzimanja stajališta o pitanjima i dilemama vezanim za obim prava i obaveza parničnih stranaka koji opredjeljuju njihov pravni položaj, te u konačnici način disponiranja tužbenim zahtjevom, zbog čega je i opredijeljena ova tema doktorske disertacije pod nazivom „*Pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom*.“

1.2. Cilj istraživanja

Cilj naučnog istraživanja je da se na jedinstven i sveobuhvatan način naučno istraži pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom u pojedinim stadijima toka parničnog postupka, počev od nastanka spornog građanskopravnog odnosa pa do zaključenja glavne rasprave, a sve s ciljem da se na osnovu naučne spoznaje te detaljne stručne analize obima prava i obaveza, utvrdi i definiše postojeći način uređenja pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu njihovog disponiranja tužbenim zahtjevom kroz parnični postupak, te da se kroz rezultate provedenog naučnog istraživanja utvrde i definišu jasni nedostaci u toku parničnog postupka, koji opterećuju pravni položaj parničnih stranaka u pogledu njihovih prava i obaveza, a koji se u konačnici posljedično odražavaju na ukupnost zakonom dopuštenih pravnih mehanizama neophodnih za kvalitetno disponiranje tužbenim

zahtjevom, a zatim da se, na osnovu tako utvrđenih nedostataka (*de lege ferenda),* definišu i predlože nova rješenja koja će u kvalitativnom pogledu opredijeliti pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka u pogledu njihovog disponiranja tužbenim zahtjevom. Bitni ciljevi ovog istraživanja su pragmatični ili društveni, te spoznajni ili naučni. Pragmatični cilj je usmjeren na prepoznavanje i definisanje osnovnih problema u pogledu pravnog položaja parničnih stranaka koji se javljaju u pojedinim stadijima parničnog postupka, a isti se najčešće manifestuju u primjeni prava, dok za posljedicu imaju neujednačenost sudskih odluka te nedovoljno kvalitetno zakonski uređen tok parničnog postupka, a što se posljedično odražava na ukupan pravni položaj parničnih stranaka te obim njihovih prava i obaveza u pogledu načina disponiranja tužbenim zahtjevom.

Također cilj ovog naučnog istraživanja je da se na sveobuhvatan i cjelovit način obradi i naučno istraži pravni položaj subjekata spornog građanskopravnog odnosa, neposredno prije podnošenja tužbe, tako i pravni položaj parnični stranaka u toku parničnog postupka. Kroz istraživanje pravnog položaja subjekata spornog građanskopravnog odnosa neposredno prije podnošenja tužbe, posebno će naučno biti istražen pravni položaj tužitelja u pogledu njegovog bezuvjetnog prava na podnošenje tužbe, te pravni položaj tuženog koji ne spori pravo suprotne strane, s ciljem istraživanja opravdanosti pokretanja i vođenja parničnog postupka kao načina pravne zaštite ugroženih ili povrijeđenih građanskih prava, te iznalaženja prikladnijeg načina rješenja spornog građanskopravnog odnosa kao alternative parničnom postupku, kojim mogućim rješenjem bi pravo tužitelja na pokretanje parničnog postupka bilo uvjetovano prethodnim pozivanjem suprotne strane da se očituje o spornom građanskopravnom odnosu. Mogućnost eventualnog prihvatanja ovakvog pravnog pristupa ima za cilj rasterećenje sudova u pogledu vođenja nepotrebnih postupaka u kojima tuženi kao parnična stranka, ima pasivan odnos u toku parničnog postupaka, koji postupci najčešće budu okončani priznanjem tužbenog zahtjeva, bilo na posredan ili neposredan način. Također, uvođenje određenog ograničenja ima za cilj iznalaženje načina i mogućnosti izbjegavanja vođenja parničnog postupka u onim postupcima u kojim tuženi ne spori tužbeni zahtjev a sve u cilju izbjegavanja stvaranja nepotrebnih dodatnih troškova po tužnog u pogledu sporednih potraživanja, kao što su zakonske zatezne kamate te troškovi postupka koji u konačnici padaju na teret tuženog, koji nema namjeru da uzme učešće u toku parničnog postupka. Takvim ograničenjima, izbjegao bi se veliki broj sudskih postupaka, a samim tim bila bi izbjegnuta i nepotrebna opterećenja i maltretiranja subjekata spornog građanskopravnog odnosa, posebno tuženog koji ne spori subjektivno pravo suprotne strane.Također, kroz ovo

naučno istraživanje bit će istražen pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka sa posebnim osvrtom na ukupnost dispozitivnih prava kojim raspolažu parnične stranke, a koja dispozitivna prava posljedično utječu na ravnopravnost parničnih stranaka u toku parničnog postupka. Predmetom naučnog istraživanja bit će pravni položaj parničnih stranaka u fazi podnošenja tužbe, zatim pravni položaj parničnih stranaka u toku pripremnog ročišta, te pravni položaj parničnih stranaka u toku glavne rasprave. Također naučnim istraživanjem te analizom sudskih odluka biti će istražen pravni položaj parničnih stranaka kod djelimičnog odustajanja od tužbenog zahtjeva bilo na osnovu djelimičnog povlačenja tužbe, kao i na osnovu djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva. Posebno nužnim potrebno je istražiti neophodnost zakonskog uređenja pitanja djelimičnog povlačenja tužbe u odnosu na djelimično odricanje tužbenog zahtjeva sa aspekta pravnog dejstva djelimično povučene tužbe, u odnosu na pravno dejstvo i posljedice djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva, posebno uzimajući u obzir pravo tuženog na presuđenu stvar „*res iudicata*“. Također je neophodno u naučnom pogledu istražiti, te kroz sudsku praksu utvrditi pravni položaj parničnih stranaka kod djelimičnog priznanja tužbenog, kao i pravni položaj parničnih stranaka u pogledu omogućavanja donošenja djelimične presude.

Predmetno istraživanje je posebno bitno i značajno sa aspekta pravne zaštite tuženog koji ne spori određen dio tuženog zahtjeva, i to sa aspekta prava na troškove postupka čija visina se odmjerava srazmjerno vrijednosti spora te uspjeha u prdmetnom sporu. Ostavljanjem mogućnosti tuženom da u toku postupka djelimično prizna tužbeni zahtjev te donošenjem odluke o djelimičnom priznanju u toku postupka, sud bi dalji tok postupka nastavio voditi samo radi raspravljanja o ostatku spornog potraživanja, tako da bi vrijednost spora kao osnovica za odmjeravanje visine troškova bila samo ona visina koja je ostala sporna u predmetu raspravljanja nakon djelimičnog priznanja, a što trenutno shodno postojećoj zakonskoj legislativi nije moguće.

Kroz predmetno istraživanje neophodno je također naučno i praktično istražiti pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe, kako na pripremnom ročištu, tako i na glavnoj raspravi i to u fazi postupka nakon provođenja dokaza, s obzirom da se u tom stadiju postupka preinakom tužbe tuženi dovodi u nepovoljan pravni položaj, pogotovo uzme li se u obzir činjenica da je njegova volja bila isključena prilikom pokretanja parničnog postupka. Također, kroz naučno istraživanje, kao i kroz postojeću sudsku praksu, potrebno je istražiti nužnost uređenja stadija glavne rasprave nakon provođenja dokaza u smislu stvaranja

zakonske mogućnosti tužitelju da konačno precizira i opredijeli tužbeni zahtjev nakon što svi dokazi budu izvedeni. Postojeće zakonsko rješenje ne predviđa takvu mogućnost, nego je tužitelju ostavljena kao mogućnost da to konačno preciziranje tužbenog zahtjeva nakon provođenja dokaza izvrši ili kroz preinaku tužbe ukoliko se radi o povećanju tužbenog zahtjeva ili kroz eventalno smanjenje tužbenog zahtjeva.

S obzirom da je pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka veoma bitan i značajan sa aspekta obima dispozitivih prava koja im pripadaju, kroz naučno istraživanje biti će istražena postojeća zakonska rješenja u pogledu ukupnog pravnog položaja parničnih stranaka u toku parničnog postupka. Ukazivanjem na određene komplikovane procedure, te postojeće nedostatke, uzimajući u obzir preporuke drugačijeg načina i pristupa ovoj pravnoj problematici, smatram da će se postići opća svrha, na način da će predložena rješenja stvoriti pretpostvaku za veću jednakost i ravnopravnost parničnih stranaka u toku parničnog postupka a sam parnični postupak će učiniti na taj način funkcionalnijim. Posebna pažnja kroz ovaj rad će biti usmjerena na određene nedostatke koji su prisutni u postojećoj zakonskoj legislativi, a koji nedostaci posljedično utječu na ukupan pravni položaj parničnih stranaka u pogledu potpunog načina disponiranja tužbenim zahtjevom. Na osnovu rezultata dobivenih provedenim naučnim istraživanjem biti će predloženi funkcionalniji načini uređenja toka parničnog postupka, a pri tom će pravni položaj parničnih stranaka biti kvalitetnije uređen kroz veću zaštitu subjektivnih dispozitivnih prava u toku parničnog postupka. Također, smatram da će očekivani rezultati poslužiti kao osnova za nova i funkcionalnija rješenja u pozitivnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, a što će u svakom slučaju za posljedicu imati bolju i kvalitetniju pravnu zaštitu, zatim brže i funkcionalnije postupke kod nadležnih sudova, a sve navedeno će se posljedično odraziti na kvalitetnije zakonski uređen pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom u toku parničnog postupka.

1.3. Metodološki pristup

Kompleksnost tematske cjeline, upućuje na neophodnost korištenja više različitih naučnih metoda prilikom izrade ovog doktorskog rada. Kroz planirano naučno istraživanje bit će korišten određen broj općih, pravnih i naučnih metoda, koje su adekvatne za ovakav vid istraživanja. Najznačajnije opće metode znanstvenog istraživanja koje će biti korištene u doktorskom radu „*Pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom*“ su historijsko-pravni metod, metoda indukcije i dedukcije, metoda analize i sinteze, metoda apstrakcije i konkretizacije, metoda generalizacije i specijalizacije, deskriptivna metoda te komparativna metoda. Dok će od pravnih metoda biti korišteni : sociološki metod, aksiološki metod, lingvistički metod, logički metod, dogmatski metod te normativni metod.

Historijsko-pravni metod ima svoju posebnu važnost. S obzirom da se pravni položaj parničnih stranaka kroz historiju evolutivno mijenjao i dopunjavao, samim tim mijenjao se i obim prava i obaveza parničnih stranaka. Korištenje historijskog metoda kroz istraživanje omogućiti će sagledavanje izgrađenih teorijskih principa i načela toka parničnog postupka kroz prošlost, te praćenje evolutivnih promjena obima prava i obaveza parničnih stranaka u sudskim postupcima. *Komparativni metod* ima svoju posebnu važnost radi šireg sagledavanja načina uređenja pravnog položaja parničnih stranaka uporedno-pravnim sistemima. U svakom slučaju uporedno-pravni metod će dati potpuniju sliku stanja u kojem se nalaze pravna pravila domaćeg prava u odnosu na uporedna pravna pravila, te njihov način uređenja pravnog položaja parničnih stranaka. *Normativni metod* će biti primijenjen kod utvrđivanja i pronalaženja pravnih normi kojim se uređuju osnovna ljudska prava u pogledu pravnog položaja parničnih stranaka u toku sudskog postupka, te primjene pojedinih pravnih instituta koje parnične stranke koriste i primjenjuju u toku parničnog postupka, a sve radi zaštite njihovih individualnih prava u spornom građanskopravnom odnosu. *Dogmatski metod* kroz naučni rad će biti primijenjen prilikom definisanja pravne regulative koja se odnosi na način uređenja pravnog položaja parničnih stranaka, u pogledu njene pravilne primjene, a sve u cilju jednakog pristupa, i jednako zastupljenih prava svih subjekata koji se pojavljuju kao nosioci prava i obaveza u spornom odnosu. Primjenom ovog metoda utvrđuje se stvarno i pravno značenje pravnih normi koje uređuju tok parničnog postupka te u okviru istog se uređuje pravni položaj parničnih stranaka, te se posljedično postiže opća svrha u pogledu

jednake primjene pravnih normi. *Induktivna metoda* treba da omogući formulisanje općih zaključaka iz prakse u pogledu pravnog položaja parničnih stranaka prije i nakon nastalih izmjena u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, dok će se *deduktivnom metodom* utvrditi adekvatne forme, prednosti i nedostaci kod nastalih izmjena u zakonodavstvu kroz parnični postupak. *Metodom analize* bit će izvršeno detaljno razlaganje toka parničnog postupka, a metod sinteze koristit će se u cilju konkretizacije stavova. *Metodom apstrakcije* će biti istaknute bitne osobine toka parničnog postupka prije i nakon nastalih izmjena u zakonodavstvu BiH. *Metoda konkretizacije* će se koristiti prilikom analize praktične primjene ovih aspekata. *Deskriptivnom metodom* će se prikazati rezultati istraživanja. *Metodom kompilacije* prikazati će se rezultati znanstveno-istraživačkog rada, opažanja, stavovi i zaključci drugih autora uz propisno navođenje izvora.

1.4. Hipoteze

Kvalitetno uređen pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka stvara pretpostavku da parnične stranke na sveobuhvatan način u potpunosti disponiraju tužbenim zahtjevom. Zakonom propisana prava i obaveze parničnih stranaka u znatnoj mjeri opredjeljuju mogućnost disponiranja tužbenim zahtjevom pa samim tim predstavljaju bitnu pretpostavku za kvalitetnu pravnu borbu u toku parničnog postupka. Dilema je da li je pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka, posmatran kroz sveukupnost njihovih prava i obaveza, sveobuhvatno naučno istražen, pa samim tim i dovoljno kvalitetno zakonski uređen. Određena zakonska rješenja su u suprotnosti sa načelima parničnog postupka, a što značajno ograničava parnične stranke da u pojedinim stadijima parničnog postupka na najbolji način kao subjekti građanskopravnog odnosa štite svoja građanska prava.

Ovako postavljena temeljna naučna hipoteza implicira i više pomoćnih hipoteza i to:

Nedovoljno kvalitetno uređena pravna zaštita u pogledu subjektivnih građanskih prava posljedično se negativno odražava na ukupan pravni položaj subjekata spornog građanskopravnog odnosa, posebno ukoliko se uzme u obzir činjenica da je isključena volja građanina kao subjekta građanskopravnog odnosa u pogledu njegove mogućnosti da kao potencijalni tuženi utječe na mogućnost pokretanja parničnog postupka.

U toku parničnog postupka obzirom na postojeća zakonom uređena pravila, tuženi kao parnična stranka ne može djelimično priznati tužbeni zahtjev, niti se tužitelj može djelimično odreći od tužbenog zahtjeva, samo iz razloga što ne postoji zakonska mogućnost donošenja odluke od strane suda o djelimičnom priznanju i djelimičnom odricanju od tužbenog zahtjeva, a koji nedostatak parnične stranke dovodi u nepovoljan pravni položaj u toku parničnog postupka, pri tom uzrokujući nepotrebne troškove postupka. Naime u odnosu na ukupan broj parničnih postupaka velika zastupljenost je postupaka u kojim po raznim osnovama dolazi do djelimičnog odustajanja od tužbe od strane tužitelja bilo u pogledu visine, bilo u pogledu dijela tužbenog zahtjeva. Također, veoma česte su pravne situacije da tuženi u toku parničnog postupka djelomično priznaje tužbni zahtjev, međutim, mogućnost da sud svojom odlukom konstatuje djelimični odustanak od tužbe, ili djelomično priznanje tužbenog zahtjeva nije zakonom propisana, koje ograničenje posljedično utječe na potpuno disponiranje tužbenim zahtjevom, te ostavlja mogućnost i prostor za zloupotrebu pojedinih stadija toka parničnog postupka, a parnične stranke dovodi u veoma nezahvalan pravni položaj, te istim stvara nepotrebne troškove postupka.

Također, pojedini stadiji parničnog postupka, kako u toku pripremnog ročišta, tako i u toku glavne rasprave, nisu na najbolji način uređeni, pogotovo uzme li se u obzir faktički i pravni položaj parničnih stranaka u toku postupka i to u pogledu određenih ograničenja koja su u suprotnosti sa pojedinim načelima parničnog postupka, a što, također, ostavlja prostor za zloupotrebu toka parničnog postupka nepotrebnim odugovlačenjem toka parničnog postupka, te samim tim i stvaranjem nepotrebnih troškova postupka.

Dilema je da li je pitanje smanjenja tužbenog zahtjeva kroz djelimično povlačenje tužbe, te povećanja tužbenog zahtjeva kroz preinaku tužbe u toku parničnog postupka potrebno ostaviti kao mogućnost samo do okončanja pripremnog ročišta, a zatim u toku glavne rasprave, kao novi stadij, uvesti mogućnost konačnog preciziranja i opredjeljenja tužbenog zahtjeva, kako njegovim povećanjem tako i smanjenjem nakon provođenja dokaznog postupka.

1.5. Očekivani rezultati istraživanja

Obzirom da će kroz ovo naučno istraživanje, kako u naučnom, tako i u praktičnom pogledu biti će izvršena analiza pravnog položaja subjekata spornog građanskopravnog odnosa neposredno prije podnošenja tužbe, te pravni položaj parničnih stranaka kao subjekata građanskopravnog odnosa u toku parničnog postupka, sa posebnim osvrtom na dispoziciju njihovih prava i obaveza kroz pojedine stadije parničnog postupka, te posebnim osvrtom na pravne institute iz kojih parnične stranke crpe svoja procesna ovlaštenja, s ciljem istraživanja neophodnosti pokretanja i vođenja parničnog postupka, te traženja adekvatne alternacije parničnom postupku kao načinu iznalaženja mogućih drugačijih rješenja spornog građanskopravnog odnosa koji će poslužiti kao alternativa parničnom postupku, kroz istraživanje navedene tematike posebno će biti obrađeni i načini uređenja pravnog položaja subjekata spornog građanskopravnog odnosa u uporedno-pravnim sistemima, te na osnovu rezultata provedenog istraživanja kroz sudsku praksu, kao i na osnovu dobivenih statističkih podataka, očekuju se prijedlozi i mjere koje će ponuditi određena rješenja na osnovu kojih će se moći na najbolji način urediti sporni građanskopravni odnos neposredno prije pokretanja parničnog postupka.

S obzirom da će cilj predmetnog istraživanja biti pravni položaj parničnih stranaka u pojedinim stadijima parničnog postupka sa posebnim osvrtom na prava i obaveze parničnih stranaka kod povlačenja tužbe, odricanja od tužbenog zahtjeva, smanjenje tužbenog zahtjeva, kroz naučno istraživanje obima prava i obaveza parničnih stranaka te kroz istraživanje ukupnog broja predmeta u kojim je u pojedinim stadijima postupaka došlo do povlačenja tužbe, ili smanjenja visine tužbenog zahtjeva, na osnovu rezultata dobivenih provedenim naučnim istraživanjem, doći ćemo do prihvatljivog rješenja o eventualnoj potrebi pravnog definisanja pitanja djelimičnog povlačenja tužbe, djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva te djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva u toku parničnog postupka, a koje mogućnosti trenutno postojeći zakon o parničnom postupku ne propisuje kao moguće zakonsko rješenje. Također, u svakodnevnoj praksi su prisutni slučajevi da u toku parničnog postupka tuženi djelimično prizna tužbeni zahtjev, u situaciji kad je predmetom spora isplata određenog iznosa potraživanja, na način da tuženi ne spori osnov niti spori visinu potraživanja u određenom iznosu. S tim u vezi, postojeće zakonsko uređenje ne ostavlja mogućnost, niti nudi rješenje djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva, a koji među parničnim strankama nije

sporan. Neophodno je omogućiti da se određenom odlukom definiše stanje koje nije sporno među parničnim strankama, a dalji tok parničnog postupka da se nastavi samo radi raspravljanja u dijelu spornog odnosa. U cilju kvalitetne naučne i stručne analize navedenog spornog pitanja, kroz istraživanje će biti naučno obrađeni svi pravni stavovi po navedenom pitanju. Također, bit će izvršena i analiza načina rješavanja spornog odnosa u uporedno-pravnim sistemima, te posebno kroz stručnu analizu većeg broja sudskih odluka. Dakle, nakon provedenog naučnog istraživanja za očekivati je rezultate koji će omogućiti jasnu predodžbu o postojećem pravnom položaju parničnih stranaka u toku sudskog postupka, te mogućem drugačijem načinu uređenja spornog odnosa, a s ciljem kvalitetnijeg definisanja pravnog položaja parničnih stranaka kod djelimičnog priznanja nespornog dijela tužbenog zahtjeva u toku postupka, te na taj način i omogućavanja bolje i potpunije pravne zaštite parničnih stranaka u toku parničnog postupka.

Također predmetom naučnog istraživanja će biti istražen pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom kod preinake tužbe, kako u fazi pripremnog ročišta, tako i u fazi glavne rasprave. Na osnovu provedenog istraživanja te na osnovu raspoložive sudske prakse moći će se izvesti jasan zaključak o postojećem pravnom položaju parničnih stranaka kod preinake tužbe „delege lata“. Također, na osnovu rezultata provedenog istraživanja bit će predložene jasne smjernice u pogledu kvalitetnijeg načina uređenja pravnog položaja parničnih stranaka kod preinake tužbe, pa samim tim i kvalitetnijeg načina uređenja toka parničnog postupka „delege ferenda“ .

Strukturalno ova doktorska disertacija se sastoji od 12 (dvanaest) tematskih poglavlja.

Kroz *prvo tematsko poglavlje* obrađen je uvodni dio rada u kojem je postavljen predmet i cilj istraživanja, naučne metode, hipoteze na kojim se temelji predmetno istraživanje kao i očekivani rezultati istraživanja.

Kroz *drugo tematsko poglavlje* obrađen je pravni položaj parničnih stranaka kroz prošlost, sa posebnim akcentom na obim prava i obaveza parničnih stranaka koji u konačnici opredjeljuju njihov pravni položaj, i to počev od najstarijih civilizacija i pravnih sistema, pa do današnjih dana.

Kroz *treće tematsko poglavlje* obrađeni su opći pravni instituti vezani za pojmovno određenje te pretpostavke za nastanak i način rješavanja građanskopravnog odnosa.

Kroz *četvrto tematsko poglavlje* obrađen je pravni položaj subjekata spornog građanskopravnog odnosa neposredno prije podnošenja tužbe, sa posebnim osvrtom na pravni položaj subjekta protiv kojeg se pokreće parnični postupak.

Kroz *peto tematsko poglavlje* obrađene su karakteristike parničnog postupka, počev od pojma parničnog postupka, predmeta parničnog postupka, te pravne prirode parnice, njene uloge i svrhe u ukupnom pravnom poretku.

Kroz *šesto tematsko poglavlje* obrađen je pojam parničnih stranaka u materijalnopravnom i u procesnopravnom pogledu, zatim obrađen je pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka.

Kroz *sedmo tematsko poglavlje* obrađene su procesne pretpostavke za vođenje parničnog postupka, počev od pretpostavki koje se tiču suda, pretpostavki koje se tiču stranaka u postupku, kao i pretpostavki koje se tiču predmeta spora.

Kroz *osmo tematsko poglavlje* obrađena je struktura parničnog postupka počev od pravnog položaja parničnih stranaka u fazi podnošenja tužbe, sadržaja tužbe, faze prethodnog ispitivanja tužbe, pravnih posljedica pasivnosti tuženog nakon dostave tužbe na odgovor, pravnog položaja parničnih stranaka u toku pripremnog ročišta, pravnog položaja parničnih stranaka u toku glavne rasprave, sa posebnim osvrtom na zakazivanje ročišta za glavnu raspravu, održavanja glavne rasprave, te pravni položaj parničnih stranaka nakon izvođenja dokaza.

Kroz *deveto tematsko poglavlje* obrađen je pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe, oblici preinake tužbe, objektivna i subjektivna preinaka tužbe. Posebno su obrađeni pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u toku pripremnog ročišta te pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u toku glavne rasprave, kao i pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u uporednopravnim sistemima.

Kroz *deseto tematsko poglavlje* obrađen je pravni položaj parničnih stranaka kod priznanja, odricanja od tužbenog zahtjeva te kod povlačenja tužbe, sa posebnim osvrtom na istraživanje pravnog položaja parničnih stranaka kod djelimičnog povlačenja, djelimičnog odricanja i priznanja tužbenog zahtjeva. Također, kroz ovo tematsko poglavlje, posebno je obrađena funkcija i svrsishodnost donošenja djelimične presude, kao pretpostavke za djelimično priznanje i djelimično odricanje od tužbenog zahtjeva.

Kroz *jedanaesto tematsko poglavlje* obrađen je pravni položaj parničnih stranaka kod zaključenja sudske nagodbe, zatim obrađena je pravna priroda, značaj i dejstvo sudske nagodbe, a posebno je obrađen položaj parničnih stranaka kod zaključenja sudske nagodbe u odnosu na redovan parnični postupak.

Kroz *dvanaesto tematsko poglavlje* obrađen je pravni položaj parničnih stranaka u pogledu obračuna troškova postupka, sa posebnim osvrtom na istraživanje pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu obračuna troškova postupka kod potpunog uspjeha u sporu, pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu obračuna troškova postupka kod djelimičnog uspjeha u sporu, pravni položaj parničnih stranaka kod jednakog ili približno jednakog djelimičnog uspjeha u sporu, kod nejednakog djelimičnog uspjeha stranaka u sporu, kao i pravni položaj parničnih stranaka kod neznatnog uspjeha u sporu, odnosno neuspjeha stranaka u sporu. Posebno je obrađen parcijalni stranački uspjeh u sporu kao osnov za obračun troškova postupka

2. PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA KROZ HISTORIJU

Građanska prava uopće, pa samim tim i zaštita tih subjektivnih građanskih prava, kroz historijski razvoj, na određen način, zauzimala je posebnu pažnju u svakom društvenom poretku. U svom historijskom razvoju, zaštita subjektivnih građanskih prava doživjela je značajne promjene koje su se vremenom evolutivno mijenjale i kvalitativno nadopunjavale. Početak pravne zaštite građanskih prava uopće, može se vezati za nastanak i pojavu subjektivnih građanskih prava u ljudskog društvu. Ljudi kroz historiju, dok su živjeli u plemenskim zajednicama, prije njihovog samog plemenskog razdvajanja, raspolagali su zajednički na stvarima, na način što su te stvari predstavljale dobra plemenske zajednice. Izdvajanjem pojedinaca iz plemenskih zajednica i formiranjem vlastitih porodica, dolazilo je do spontanog razdvajanja i cijepanja dobara u smislu razdvajanja vlastitog u odnosu na tuđe. Prava koja su crpili njihovi subjekti nisu se zasnivala na uređenim propisima i pravilima, nego na nepisanim običajnim pravilima koja su se temeljila na principu sile jačeg, u protivnom, dolazilo je do sukoba fizičke prirode i na taj način u nedostatku zaštitnih pravnih mehanizama, koji su trebali uređivati sporne odnose između tih subjekata građanskih prava, postojala je u pravilu fizička samozaštita subjektivnih građanskih prava.

Prvobitnu zaštitu subjektivnih građanskih prava u pravilu fizički, po principu sile jačeg, obezbjeđivao je pojedinac sam ili uz pomoć ostalih članova zajednice. Takva zaštita se odvijala u obliku zaštite privatnih ličnih prava, a zajednica je tolerisala i u konačnici prihvatala ovakav oblik zaštite tih subjektivnih prava. U kasnijem periodu pojedinci su silu jačeg zamjenjivali kompromisom i prihvatali da na principu postignutog kompromisa rješavaju svoje sporne građanskopravne odnose, a kad kompromis nije bio adekvatno rješenje, obraćali su se nekom trećem nepristrasnom licu radi posredovanja u cilju rješavanja spornog odnosa. Međutim, takva kompromisna rješenja su nailazila na problem poštivanja postignutog sporazumnog rješenja, pogotovo ukoliko su se rezultati takvih rješenja manifestovali u obavezi provođenja ili izvršenja određenih radnji, jer ostajalo je na volju osobi koja je po osnovu sporazuma prihvatila obaveze da te obaveze i izvrši. Ideja o potrebi postojanja organizovane pravne zaštite javila se kao posljedica potrebe i interesa društvene zajednice da uvede red u odnose podanika i da obezbijedi unutrašnji mir.[1] Stvaranjem

[1] G. Stanković, *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet u Nišu 2010. godine, (dalje - Stanković), str. 12.

društvenih tvorevina, to jest, državica, [2]enklava, određenih administrativnih područja, počeli su da se stvaraju na određen način i uređeni pravni poredci, koji su na određen način uređivali nastanak prvih građanskih sudskih postupaka putem kojih su u to vrijeme na pravno primitivan način uređivani sporni građanskopravni sporovi, te način uređivanja i pravila ponašanja i postupanja svakog pojedinca u spornom odnosu koji se nalazio unutar te zajednice. Građanski sudski postupak je najstariji postupak pravne zaštite iz koga su se razvili i drugi postupci pravne zaštite kao što su krivični i upravni postupci.[3] Naime, s pojavom prvih društvenih tvorevina, nastajali su određeni pravni poreci koji su uređivali pravila ponašanja. U okviru takvih pravnih poredaka, prvi su nastajali građanski sudski postupci, kao najstariji postupci, s ciljem uređenja pravila ponašanja unutar zajednice, te zaštite dobara kojim su raspolagali.

2.1. Pravni položaj parničnih stranaka u doba rimskog prava

Prvi začeci tako uređenih pravnih poredaka, pa samim tim i začeci prvih građanskih sudskih postupaka, nastali su sa pojavom Rimske države i pojavom rimskog prava. U periodu prvog razdoblja rimske pravne povijesti vrijedilo je *ius civile,* čiji su osnovni izvori bili običaji. Novonastala država je formirala svoje pravo, tako što je iz običaja preuzela, sankcionirala i prilagodila ona pravila koja su odgovarala njenim interesima i potrebama.[4] Pravo je u navedenom periodu bilo u uskoj vezi sa religijom. Jedini poznavatelji i čuvari pravnih pravila bili su svećenici (*pontificies*), a vrhovni svećenik (*pontifex maximus*) je bio nadležan za autentično tumačenje pravnih propisa.[5] U suštini, rimsko pravo iz najstarijeg razdoblja karakteristično je po njegovom primitivizmu u oblasti zaštite prava, jer u tom periodu bila je dopuštena samopomoć, kao način zaštite privatnih prava. Rimski su građani putem samopomoći i vlastitom snagom na taj način prinuđivali sugrađane na ispunjavanje

[2] Riječju država se označava osnovna društvena organizacija s najvišom vlašću u globalnom društvu. Ta društvena organizacija raspolaže legitimnim monopolom oružane moći radi ostvarivanja, kad je to neophodno, i na prinudan način određenih društvenih ciljeva i vrednosti. Legitimnost vlasti koju ostvaruje ova državna organizacija utemeljena je, između ostalog, i na njenoj legalnosti. Naime, da bi sila postala vlast, odnosno podobno sredstvo za učvršćenje društvenog mira i bezbednosti, neophodno je njeno pravno regulisanje. Državna vlast, u krajnjoj liniji, i nije ništa drugo do „sila koja se vrši na osnovu i u ime prava". Više o pojmovnom određenju države vidjeti, R. D. Lukić/B, Košutić, *Uvod u pravo*, Beograd, 2003. Godina, 155.
[3] *Ibid.,* 13.
[4] M.Šarac/ Z. Lučić, *Rimsko privatno pravo,* Pravni fakultet univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006. godina, (dalje Šarac – Lučić), str.17.
[5] *Ibid.,* 18.

obaveza. Tek kada sami nisu u tome uspijevali, tražili su intervenciju državnih organa.[6] Slaba strana samopomoći je u prvom redu u tome što se njome može koristiti jači (a to ne mora značiti da je on u pravu) dok slabija strana u tom slučaju ostaje bez zaštite. S druge strane, nije lako odrediti granice samopomoći s obzirom na staro pravilo da „ niko nije sudac u svojoj vlastitoj stvari". Osim toga, samopomoć, ma kakva bila, dovodi do narušavanja javnog reda i mira, pa stoga smeta svakom uređenom društvenom poretku.[7] Prvi pisani propis u vrijeme rane republike koji je regulisao oblast cijelih društvenih odnosa jednog starog civilnog prava, nastao u najstarijem razdoblju rimskog prava, a to je Zakonik XII ploča.[8] On nije utvrđivao ono što je svako znao i prihvaćao kao važeće pravo, nego je težište polagao na one tačke koje su bile prijeporne ili su lako mogle biti povodom sporu.[9] Sve jačim stvaranjem rimske države dolazilo je do potiskivanja samopomoći i samozaštite kao načina zaštite subjektivnih građanskih prava. Građanski postupak je postajao jedinim sredstvom za zaštitu ugroženih prava tek nakon što je samopomoć zabranjena i reprimirana kao javni delikt (*crimen vis*) na temelju Augustovih zakona (*Leges Iuliae de vi publica et de vi privata*).[10] Decretum divi Marci[11] donesen je za vladavine Marka Aurelija u II stoljeću, a zabranjivao je nasilno naplaćivanje dugova. Primjena sile je bila dopuštena samo u slučajevima samoodbrane i krajnje nužde, a i tada samo u granicama nužnim za odbijanje napada ili za spašavanje ugroženog dobra.[12] Daljim stvaranjem i razvojem rimske države, vremenom je došlo do potiskivanja samopomoći, osvete i sile kao načina zaštite subjektivnih građanskih prava. Ipak, zbog nerazvijenih funkcija državnog aparata, dugo vremena su i građanski postupak i samopomoć postojali kao alternativne mogućnosti prepuštene slobodnom izboru građana kao pojedinaca. Međutim, ipak su vremenom građani spoznali da će ugrožene interese lakše ostvariti obraćanjem za zaštitu državnim organima, prvenstveno „kralju", koji

[6] *Ibid.*, 19.
[7] A. Romac, *Rimsko pravo,* Zagreb, 2002, (Dalje –Romac) str. 463.
[8] Zakonik XII ploča *(lex duodecium tabularum*) je donesen 451. i 450. godine prije nove ere . Premda je to vrijeme rane Republike. Zakonik XII ploča je kodifikacija starog civilnog prava nastalog u najstarijem razdoblju. Donošenje Zakonika XII ploča je rezultat nastojanja u to vrijeme plebejaca da se pravo popiše i objavi, ali je ujedno i normalna posljedica osnivanja i učvršćivanja državne vlasti. Premda je smatran osnovom cjelokupnog javnog i privatnog prava. Zakonik najveću pažnju posvećuje onim pravilima običajnog prava koja su izazvala sporove i različita tumačenja. Sakupljena pravila su napisana na dvanaest ploča i objavljena na forumu. Izvorni tekst Zakonika nije sačuvan, jer su izložene ploče izgorjele. O sadržaju Zakonika znamo na temelju fragmentiranih navoda u dijelovima pravnih i nepravnih pisaca. Više o tome vidjeti: M. Šarac/ Z. Lučić, 17.
[9] P. Stein, *Rimsko pravo i Evropa, Povijest jedne pravne kulture*,Golden marketing ,Tehnička knjiga, Zagreb 2007.godine (dalje – Stein) , str. 11.
[10] *Ibid,* 86.
[11] Dekret Cara Marka Aurelija *(Decretum divi Marci)* poznat je po zabrani vjerovnicima da samovoljno, bez suda, oduzimaju dužnicima novac ili stvar.
[12] *Ibid*

je uživao najveći ugled. U tim situacijama, u kojim je dolazilo do povrede ili ugrožavanja građanskih prava, državni organi nisu postupali po vlastitoj inicijativi, nego tek po pozivu subjekata čija su prava bila ugrožena ili povrijeđena, koji bi tražili da kralj putem svojih državnih organa utvrdi koja stranka je u pravu i koliku naknadu na ime otkupa od prava na osvetu mora platiti stranka koja je kriva (sistem dobrovoljne kompozicije je zamijenjen sistemom zakonske kompozicije kada je država počela propisivati visinu tog otkupa). U razvoju rimskog građanskog postupka za zaštitu subjektivnih građanskih prava značajna su bila tri pojavna oblika i to legisakcioni postupak, formularni postupak te kognicijski postupak.

2.1.1. Legisakcioni postupak

Najstariji oblik građanskog postupka je bio legisakcioni postupak.[13] Legisakcioni postupak bio je karakterističan po tome što su se stranke u sporu za zaštitu svojih povrijeđenih ili ugroženih građanskih prava obraćale kralju, a pravosudnu funkciju su obavljali konzuli, odnosno njihovi zamjenici (pretori), koji su kasnije postali najvažniji pravosudni organi. Legisakcioni postupak bio je podijeljen na dva dijela, odnosno stadija. Prvi stadij postupka (*in iure*) vodio se pred pretorom, koji je imao je zadatak i ovlaštenje da organizuje suđenje i rješavanje spora. Također, zadatak pretora je bio da dopusti ili da odbije rješavanje spora, pa ukoliko dopusti, spor je rješavao izabrani sudija. Pretor nije bio profesionalni pravnik, tako da su iza njegovih rješenja obično stajali najučeniji pravnici tog vremena.[14] U drugoj fazi postupka (*apud iudicem*) pojedinac koji je bio sudija rješavao je spor i pred njim su se izvodili dokazi, te je on konačno i odlučivao o spornom odnosu. U postupku koji se vodio pred pretorom (*in iure)* bilo je nužno prisustvo obje stranke zbog potrebe poduzimanja usmenih radnji u propisanoj formi.[15] Specifičnost ovog postupka ogledala se u tome što je tužitelj (*actor*) morao sam, bez intervencije državnih organa, dovesti tuženog (*reusa*) pred pretora. Takva obaveza tužitelja bila je utvrđena u početnim

[13] Legisakcioni postupak je bio karakterističan po njegovoj dvodiobi, samopomoći, strogom formalizmu, arbitrarnosti te nepostojanju pravnih lijekova. Više o pojmu legisakcije pobliže vidjeti: M. Šarac/ Z. Lučić 86 - 92

[14] Š. Maslo-Čerkić, *Koncept pravičnosti kao univerzalni model usklađivanja prava i stvarnosti*, Anali pravnog fakulteta u Zenici, broj 12/2006, (dalje – Maslo – Čerkić), str. 208.

[15] M. Cimirotić, „*Presuda zbog propuštanja*"- Doktorski rad, Pravni fakultet univerziteta u Mostaru.,2014. godina (dalje - Cimirotić), str. 42.

odredbama zakonika XII ploča (*si in ius vocat ito – ako je neko pozvan na sud neka ide*). U slučaju da tuženi ne bi dobrovoljno pristupio na sud, tužitelj je imao pravo pred svjedocima ga prisilno dovesti. Izabrani sudac je imao zadatak provesti postupak i utvrditi istinitost činjeničnih navoda koje su stranke iznosile te donijeti odluku. Takav postupak je bio neformalan postupak, u kojem je do izražaja dolazilo slobodno sudačko uvjerenje. Specifičnost takvog postupka je bila ta što sudija nije mogao narediti izvođenje određenih dokaza, nego samo dokaza koje su stranke iznosile i predlagale. Postupak je okončavan donošenjem presude. Presuda je u pravilu bila veoma kratka i neobrazložena odluka kojom je konačno riješeno sporno pitanje među strankama. Specifičnost takve presude ogledala se u tome što je odmah po njenom donošenju postajala pravosnažna, bez mogućnosti pobijanja iste, te bez mogućnosti korištenja pravnih lijekova. Stranka koja je bila dužna postupiti po presudi imala je rok od trideset dana (paricijski rok) u kojem je bila dužna ispuniti svoju obavezu, a ukoliko ne bi postupila u navedenom roku, suprotna strana (tužitelj) je zadržavao pravo na postupak prisilnog izvršenja na dužnikovoj osobi, tako što bi odvodio dužnika u svoj privatni zatvor, okivao ga i u idućih šezdeset dana izvodio na forum u tri pazarna dana, ne bi li se našao neko ko bi obnovio spor ili platio dug. Ukoliko takve osobe ne bi bilo, dužnik je prodavan u ropstvo preko Tibra (rimski građanin nije mogao postati rob), ili je kažnjavan smrtnom kaznom.[16]

Legisakcioni postupak je važio u Rimu skoro više od pet vijekova, međutim, njegova stroga formalnost, tajanstvenost i sva rizičnost vođenja, skupoća i komplikovanost, nemogućnost da na jedan, u vremenu i uslovima, odgovarajući način pruži pravnu zaštitu promijenjenim i povećanim privrednim odnosima i razvijenom društvenom životu, učinila je da je ligisakcioni postupak vremenom postao nesavršen pa je samim tim postao i kočnica daljeg društvenog i pravnog razvoja.[17] Tek u kasnijem periodu bilo je uvedeno pravilo da se stranka, u čiju korist je presudom odlučeno, mogla namiriti iz imovine dužnika. Legisakcioni postupak važio je u Rimu u više od pet vijekova, nakon čega je postepeno počelo da se odstupa od legisakcionog postupka kao načina pravne zaštite povrijeđenih subjektivnih građanskih prava, te se počeo razvijati drugi postupak - formularni postupak.[18]

---

[16] *Ibid*, 89

[17] M. Ignjatović, *Evolutivni razvoj građanskog sudskog postupka u rimskom pravu,* Zbornik radova pravnog fakulteta u Nišu broj 66., 2014. godina (dalje Ignjatović), str .246.

[18] Više o tome vidjeti B. Blagojević, *Građanski postupak u Rimskom pravu*, Beograd, 1960. godina (dalje Blagojević), str. 23.

2.1.2. Formularni postupak

U daljem razvoju rimskog prava, to jest u drugom stoljeću prije nove ere, uveden je novi postupak koji je postao obavezan za sve sporove, to je bio formularni postupak.[19] Osnovna karakteristika ovog postupka je bila izmijenjena uloga pretora koji je stvarajući formulu aktivno stvarao nove pravne odnose i kvalifikacije i time osiguravao razvitak rimskog prava sukladno društvenim potrebama.[20] Doprinos rimskih pretora razvoju rimskog prava i njegovom utjecaju na savremene pravne sisteme omogućen je kroz uvođenje novog formularnog sudskog postupka.[21] Rezultat aktivnosti pretora bio je *ius honorarium* kao efikasan model usklađivanja prava i stvarnosti, uvažavajući principe pravičnosti i dobre vjere.[22] Ta formularnost se ogledala u činjenici da je tužitelj morao tačno označiti stranke u sporu, zatim obavezan je bio opis spora, to jest, moralo je biti izloženo ono što tužilac želi, morao je biti naveden pravni osnov za rješavanje spora, te nalog sudiji da na određen način riješi spor. Formularni postupak kao i legisakcijski zadržao je podjelu na dva stadija, *ius i iudicium.* Tijela, koja su i dalje provodila postupak, bili su državni pravosudni magistrati *(praetori)* i privatni sudac *(iudex).* Ovlaštenja pretora kod formalnog postupka su bitno proširena u odnosu na prethodno razdoblje, tako što je pretor u formularnom postupku postao pravno stvaralački čimbenik.

U drugom stadijumu, kao i u legisakcijskom postupku, pred sudijom se vodio postupak. Stranke su izvodile dokaze, a sudije su slobodno cijenile izvedene dokaze te na osnovu istih izvodili zaključke i donosili odluke. Dakle, karakterističnost ovog formalnog postupka ogledala se tome što su organi bili isti kao i organi legisakcionog postupka, sa proširenim ovlaštenjima, država i dalje nije pozivala na suđenje niti je donosila presudu, niti je brinula za izvršenje odluke, a presudu je donosio sudija kojeg su birale stranke. Za razliku od prethodnog legisakcijskog postupka, u formularnom postupku prisutnost obje stranke nije bila nužna za vođenje postupka. Drugim riječima, ako tuženik ne bi došao na suđenje postupak bi se vodio sa samim tužiteljem, koji je, ako uvjeri sudiju u osnovanost svog

[19] Formularni postupak bio je redovni postupak na osnovu pisanih formula postupak. Razlika u odnosu na prethodni postupak ogledala se u tome što su verbalne izjave ovim postupkom bile zamijenjene pisanim izjavama.
[20] M.Šarac, Z. Lučić, 92.
[21] Š. Maslo-Čerkić, broj 12, 2013, str. 207.
[22] *Ibid*

zahtjeva, mogao ishoditi za sebe povoljniju odluku.[23] Međutim, ono što bitno razlikuje izvršenje u formularnom postupku, u odnosu na legisakcijski postupak, bilo je to što povjerilac više nije mogao da proda dužnika ili da ga ubije u cilju namirenja svog sopstvenog potraživanja. Umjesto toga on je mogao da zadrži dužnika u svom kućnom pritvoru sve dok on svojim radom ne otplati dug.[24]

Tokom vremena predmetom izvršenja sve više je bila zastupljena imovina dužnika, a slabljenje povjeriočevih prava u pogledu vrste i obima izvršenja ostvareno je putem zakona *(lex Poetelia te Lex Iulia).* Putem lex Poetelia, vjerovnici dužnika nisu više imali pravo ubiti, nego im je prisilnim radom morao odraditi dug, tako da je osobna ovrha koja je dovodila do ropstva ili usmrćivanja dužnika bila zamijenjena dužničkim ropstvom.[25] Naime, može se konstatovati da se pravna zaštita subjektivnih građanskih prava u samom početnom stadiju ljudskog razvoja ostvarivala isključivo putem samopomoći, međutim, u kasnijem periodu razvoja rimskog prava dolazi do napuštanja primitivnog načina zaštite subjektivnih građanskih prava, te postepenog prihvaćanja uređenih regula koje su sve više jačale pravni položaj stranaka u spornom odnosu.

2.1.3. Kognicijski postupak

Treći stadij razvoja građanskog postupka u rimskom pravu obilježen je kroz kognicijski postupak.[26] Kognicijski postupak se počeo javljati u trećem vijeku prije nove ere. Karakterističnost ovog postupka bila je ta da su stranke same birale suca, te se spor vodio razmjenom podnesaka - jednog u kojem tužitelj izlaže svoju tužbu *(libellus conventinis)* i drugog kojim tuženi odgovara na tužbu (*libellus contra dictionis*). U ovom postupku je pretor kao državni službenik provodio sve faze postupka, utvrđivao činjenice i na iste primjenjivao pravne norme, te vršio nadzor nad provođenjem odluka koje je donosio. Ovaj postupak je donio mnoge novine koje su postale temelj savremenog građanskog sudskog postupka. To su bili jedinstvena organizacija sudova, višestepenost u suđenju, uvođenje žalbe

[23] D. Aranđelović, *Posledice nedolaska tuženika na ročište*, Arhiv Knjiga, I, 1920, broj 5 (dalje - Aranđelović), str. 343.
[24] M. Ignjatović, str. 247.
[25] A. Romac, str. 94.
[26] *Cognitio-* je podrazumijevao svaki čin obavljanja javnih ovlasti pa tako i čin uređenja formalne procedure odnosa stranaka u sporu.

kao redovnog pravnog lijeka.[27]Također, postupak izvršenja presuda je bio bitno drugačiji. Naime, kao organ izvršenja javljala se isključivo država, odnosno činovnik. Izvršenje se u pravilu sprovodilo isključivo na imovini dužnika.

Kod kognicijskog postupka došlo je do promjena u pogledu pozivanja i obezbjeđenja prisustva stranaka na sudu, pa tako za razliku od načina uređenja pitanja pozivanja u prethodna dva postupka, umjesto ranije dužnosti tužioca da lično pozove tuženog na sud, u ovom postupku tužilac je pokretao postupak podnošenjem tužbe protiv tuženog bilo u pismenom obliku, bilo usmeno na zapisnik. Nakon podnošenja tužbe, obaveza suda je bila da pozove tuženog na sud. Ukoliko se tuženi ne bi odazvao pozivu suda, sud je donosio presudu na njegovu štetu, presudu zbog izostanka, a ukoliko bi tužilac izostao sa suđenja, gubio je parnicu, s tim što je zadržavao pravo da još jednom pokrene parnicu protiv istog tuženog po istom činjeničnom i pravnom osnovu. Sam parnični postupak tekao je po određenom redu. Prvo su riječ imali tužitelji ili njihovi advokati, tako što su izlagali činjenice na kojim temelje svoj zahtjev, zatim bi tuženi ili njegov advokat iznosili svoje činjenice kojim su osporavali navode iz tužbe, a onda su stranke polagale zakletvu da će savjesno parničiti. Nakon njihovog izlaganja stranke su izvodile dokaze, nakon čega je sud donosio presudu u pisanom obliku, koja je morala biti utemeljena na pravu koje je sud bio dužan poznavati. Nezadovoljna stranka je imala pravo na žalbu. I u tom periodu žalba je odlagala izvršenje i imala je suspenzivno dejstvo. Po žalbi je odlučivao sud višeg stepena, a inače je važio sistem trostepenog odlučivanja.[28]

[27]*Ibid* , str. 250.
[28] M. Ignjatović, str. 252 - 253.

2.2. Pravni položaj parničnih stranaka u srednjem vijeku

Staro germansko pravo je vezano za pravo germanskih plemena koja su nastanjivala evropski kontinent, od perioda kada su prva barbarska plemena (Stamm Stemm) došla u kontakt sa Rimljanima, pa sve do vremena kada su se razvili nacionalni pravni sistemi na teritorijama koje su germanska plemena zauzimala, a to su teritorije današnje Sjeverne Italije Sjeverne Francuske, Njemačke i Skandinavije, te središnje Evrope. Nakon što su germanska barbarska plemena osvojili znatan dio Rimskog carstva krajem 5. vijeka, na tim područjima prestala je primjena rimskog prava, dok se na neosvojenim dijelovima još uvijek primjenjivalo Justinijanovo rimsko pravo.[29] Krajem 5. stoljeća barbarska germanska plemena osvajaju gotovo cijelo zapadno područje Rimskoga carstva, što dovodi do prestanka postojanja jedinstvenog sustava rimskog prava. Na područjima Rimskoga carstva koje nisu osvojili Germani, u načelu se i dalje primjenjivalo rimsko pravo u Justinijanovoj elaboraciji, ali u reduciranu opsegu, u degeneriranu i pojednostavnjenu obliku,[30] očito kao odraz društveno-ekonomskih prilika koje su značile dubok nazadak.[31] U srednjem vijeku crkva i pojedine vjerske zajednice "ustavom" nazivaju najviši akt kojim se uspostavlja njihova unutrašnja organizacija. Dio crkvenog prava predstavlja kanonsko pravo, što je ustvari zbir pravnih propisa koje je donijela crkva. Kanonsko pravo sadrži propise božanskog porijekla, tzv. božansko pravo, te propise ljudskog porijekla „ljudsko pravo“. Smatralo se da se božanski propisi ne mogu mijenjati od strane ljudi, za razliku od tzv. "ljudskog prava" (ovaj izraz ne treba poistovjetiti sa modernim shvatanjem ljudskog prava).

Rano germansko pravo je bilo običajno nepisano pravo, a prvi pisani izvori javljaju se krajem petog vijeka prije nove ere. U doba starog germanskog prava sudski građanski postupak bio je javan i usmen, uz obaveznost prisustva obje stranke u sporu, a prisustvo tuženika obezbjeđivao je tužitelj njegovim pozivanjem. Zbog neuspjelih pozivanja te izostanka tuženog iz neopravdanih razloga primjenjivane su sankcije plaćanja kazne. Tuženi koji se u više navrata nije odazivao pozivima bio bi proglašavan bespravnim.[32] U doba

[29]M. Dika, *O biti i granicama pravomoćnosti,* Pravni fakultet Zagreb, 1991, *(dalje –Dika)* str . 24.
[30] M. Dika, str. 25.
[31] A.Romac, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1987, str. 67.
[32] Bespravnost kod Germana je tretirana kao sankcija za težak zločin (delikt). Bespravnik nije uživao nikakvu pravnu zaštitu, niko mu nije smio dati hranu i utočište. Imovina bespravnika bila bi konfiskovana u visini potrebnoj za nadoknadu štete oštećenom, a ostatak imovine bivao je uništen. U kasnijem periodu bila je blaža

germanskog prava javljaju se dva najznačajnija prava, i to langobardsko i franačko pravo. Langobardsko pravo važilo je za Langobarde.[33] U vrijeme primjene langobardskog prava građanski postupak se pokretao usmeno tužbom, a dokazna sredstva u toku postupka su bili svjedoci, isprave i zakletva. Franačko pravo je važilo isključivo za pripadnike franačkih plemena. Najznačajniji pisani izvor franačkog prava je zakon salčkih franaka (lex salica).[34] U najranijem Germanskom razdoblju poslove pravosuđa obavljao je narod, odnosno zajednice koje su bile okupljene u plemensku skupštinu, a koja je pod predsjedavanjem kneza, i to na prijedlog nekih članova zajednice, donosila presude. U kasnijem periodu razvojem monarhije pravosudna uloga je postepeno prešla u ruke kralja kao vrhovnog zaštitnika javnog reda. Uloga kralja se manifestuje kroz vladarske kraljevske naredbe koje vremenom postaju dio kraljevskog prava, a kasnije su isti ti vladari nastojali svojim pojedinačnim zakonima na jedinstven način regulisati važna pravna pitanja za cijela područja kojim su upravljali i vladali, i na taj način su umanjivali značaj i ulogu partikularnih prava i njihove međusobne razlike.[35]Kada je u pitanju pravni položaj stranaka u sporu u periodu starog germanskog prava,[36] sudski postupak se provodio tako što je tužitelj lično u pratnji više svjedoka dolazio do osobe koju namjerava tužiti, te od iste zahtijevao da se u određeno vrijeme pojavi pred plemenskom skupštinom koja je imala ulogu suda, kako bi ta tužena osoba odgovorila na navode tužitelja koje će on istaći pred tom plemenskom skupštinom. Postojao je i drugi način pozivanja gdje je sud direktno, na inicijativu tužitelja, pozivao osobu kao tuženu, nakon čega je na plemenskoj skupštini tužitelj izlagao svoju tužbu, a nakon toga tuženi je imao mogućnost da se po istoj tužbi očituje i odgovori na tužbu. Specifičnost ovog

---

forma za neposlušnog bespravnika tako što se bespravnik mogao iskupiti novčanim sredstvima. Više o tome vidjeti, M. Maurovič, *Opća pravna povijest*, Predavanje tiskano kao rukopis I dio, (Dalje - Maurović), str .94., J. Čizmić , Presuda zbog izostanka u građanskom parničnom postupku , doktorska disertacija (dalje - Čizmić – 2001.), str. 25. i dalje.

[33]Langobardi su bili germanski narod, porijeklom iz Skandinavije. Njihovo osvajanje i naseljavanje Italije u šestom vijeku predstavlja konačni kraj političkih institucija Zapadnoga rimskog carstva. Više o Langobardima vidjeti H. Gračanin, *Gepidi Heluri langobardi i južna panonija*, Odsijek za povijest Filozofski fakultet, Zagreb.

[34] *Lex salcija* je franačka zbirka običajnog prava zapisivana je u više redakcija, od VI do VII stoljeća poznaje institut „O zadanoj riječi“ (članak 50) prema kojem vjerovnik mora po isteku roka za vraćanje duga osobno uz nazočnost svjedoka opomenuti vjerovnika da vrati dug, a ako ovaj to ne učini plaća novčanu kaznu. Potom vjerovnik odlazi predstavniku općinske vlasti – tunginu tražeći pred skupštinom da obaveže dužnika na vraćanje duga, čime se stavlja zabrana na otuđenje imovine dužnika. Vjerovnik tri puta opominje dužnika da vrati dug, a svako neodazivanje povlači novčanu kaznu. Konačno, vjerovnik ide do predstavnika državne vlasti grofa, koji s pomoćnicima (rahimburzima) provodi ovrhu nad imovinom dužnika. Više o tome vidi: Ž Bartulović; D Bodul, A Vuković, *Pravno povijesni i provedbeno pravni prikaz stečajnog postupka;* Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci 1991, broj II, str. 916.

[35] Više o tome vidjeti: A. Vajs/ Lj.Kandić, *Opšta istorija države i prava,* Beograd 1976, str. 130.

[36] Razdoblje razvoja starogermanskog prava bilo je doba od šestog do desetog vijeka, u kasnijem periodu koji traje do četrnaestog vijeka. Starogermansko pravo dobija jasniju državnopravnu strukturu. Pravo se proteže na veće teritorijalne jedinice iz kojih se vremenom razvijaju nacionalne države kao što su :Njemačka, Francuska i Italija.

postupka ogledala se upravo u tome što je postupak započinjao donošenjem presude, tako da je redoslijed radnji u postupku bio znatno drugačiji. Naime, stadij odlučivanja o spornom odnosu je bio prije dokaznog postupka, a odvijao se tako što bi se za konkretan sporni odnos pronašla odgovarajuća presuda. Takvu presudu bi skupština prihvatala prećutnim pristankom, odnosno uslijed nedostatka mogućeg osporavanja predložene presude od strane drugog člana skupštine ukoliko je smatrao da je pronašao bolju presudu. U tom vremenu prisutne slabe pismenosti, donesene presude plemenske skupštine održavale su kolektivni stav i običajna pravila tog naroda. Sama presuda u pravilu nije rješavala spor, ona je samo sadržavala odluku o tome koja će od stranaka i kako izvesti dokaze i upravo na osnovu tih dokaza, ta stranka, to jest tuženi, je imala mogućnost da dokaže da je stvarno stanje drugačije u odnosu na ono što joj je tužbom predočeno.[37] Razvojem i promjenom strukture starog germanskog društva došlo je i do promjena u samom sudskom postupku tako što je sudac dobivao sve veću ulogu, a zatim i dokazna sredstva u sudskom postupku postaju sve značajnija, te se ista izvode neposredno prije donošenja odluke. Tako je došlo i do promjene redoslijeda radnji u sudskom postupku.[38] U vrijeme starogermanskog prava kraljevske naredbe i uredbe su sve više dobivale na značaju kao kraljevsko pravo. U takvo kraljevsko pravo ubraja se i Dušanov zakonik iz 1349.godine, koji je proglašen u Skoplju 1349. godine, a vrijedio je za tadašnju Srbiju. Zakonik je nastao u vrijeme razvijene feudalne države. U to vrijeme u Srbiji nisu bili više dovoljni pravni običaji i postojeći pojedinačni pisani zakonski propisi domaćeg i bizantijskog porijekla, tako da je rješenje pronađeno u širem kodifikacijskom radu koji se najviše oslanja na pomenuti Zakonik.[39] Sudska organizacija u feudalnoj Srbiji nije bila jedinstvena. Postojalo je nekoliko vrsta sudova, čija je nadležnost bila podijeljena i po kategorijama stanovništva i po vrstama sporova. Crkveni sud je postojao kao samostalna i nezavisna institucija. Crkveni sud je u Srbiju dospio iz Bizantije zajedno sa crkvenom organizacijom. Pred crkvenim sudom su odgovarali svi pripadnici pravoslavne vjere za tzv. „duhovne dugove“. Dušanovim zakonikom su ustanovljeni državni sudovi. U cijeloj zemlji su po oblastima raspoređene državne sudije. Kako novi sudski organi nisu imali ustaljenu tradiciju, Zakonik im je nekim svojim odredbama osiguravao uslove rada i obezbjeđivao dostojanstvo.[40] Državni sudovi su bili nadležni da sude sve sporove svjetovne vlastele, kao

[37]A. Uzelac, *Teret dokazivanja*„ doktorski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu ,1998, (dalje – Uzelac), str. 25.
[38]*Ibid*
[39]Više o tome: B. Marković*, Dušanov zakoni*k, Beograd, 1986, str. 16 - 19 .
[40] „Ko se nađe da je odbio sudijina sokalnika, ili pristava, da se opleni i da mu se uzme sve što ima “(član 107. Zakonika). ” Ko se nađe da je osramotio sudiju, ako bude vlastelin, da mu se sve uzme, a koli selo, da se raspe i opleni.” (član 111. Zakonika)

njihova krivična djela, sporove između manastira ili crkve i vlastelina oko zemlje, sve sporove zavisnih stanovnika naseljenih na državnim domenima i sva krivična djela koja bi oni počinili, kao i sve sporove i krivična djela gradskog stanovništva iz unutrašnjosti Srbije. Najraniji oblici zaštite subjektivnih prava nisu poznavali razliku između krivičnog i građanskog postupanja, pa za isti događaj nisu postojale odvojene tužbe i postupci. Razvitak društva i pojačana uloga države, kao nosioca vlasti, dovela je do podjele krivičnog i građanskog delikta, a potom i sudskog postupka.[41] Zavisnom stanovništvu sa vlastelinskih imanja sudili su državni sudovi za „carske dugove". To su bila djela od posebnog značaja za državu : ubistva, teška tjelesna povreda, krađa konja i parnice o zemlji. Pozivanje na sud se prema Dušanovom zakoniku vršilo od strane tužioca u prisustvu državnog organa. Nedolazak tužioca oslobađao je tuženog od odgovornosti. Ako tuženi nije došao, plaćao je kaznu. Zakonik je bio strog prema tužiocu koji izostane, jer on nije kažnjavan globom, nego gubitkom spora, a tuženi se oslobađao svake odgovornosti za ono zašto je bio pozvan.[42] U nekim slučajevima su stranke mogle imati zastupnika. Kada je bio pozvan član porodične zadruge, mogao je umjesto njega doći na sud neki drugi član zadruge. Dušanovim zakonikom bila su predviđena sljedeća dokazna sredstva: obličenije (hvatanje krivca na djelu) svjedoci, isprave, zakletva stranaka, kletvenici, Božiji sud i priznanja. Isprave su poznato dokazno sredstvo i to su uglavnom razne povelje, darovnice i druge „knjige". Presuda je trebala da se zasniva na zakonu. Pored Dušanovog zakonika, to podrazumijeva i bizantijske zakone koji su važili u Srbiji, kao i crkvene zakone i neke odredbe običajnog prava. Izvršenje presude je dugo vremena imalo privatni karakter. Kasnije ovu obavezu preuzima država na sebe i zabranjuje privatnim licima da sama izvršavaju presudu. To je bio posao inokosnog sudskog organa – pristava. On je sa sobom morao nositi pismenu presudu, koju je trebalo izvršiti i u svemu se morao strogo pridržavati te presude. S druge strane, niko nije smio odbiti izvršenje presude od strane sudskog organa. U slučaju da pristav zbog protivljenja ne uspije da izvrši presudu, sudija treba da napiše zvanično pismo kefaliji ili vlastelinu, u čijoj se oblasti nalazi „preslušnik", da oni izvrše presudu.

---

39 Vidi Garraud, R., *Traité theorique et pratique d' instruction criminelle et de procedure penale*, Recueil Sirey, Paris, 1907, no. 1, str. 15.

42 M. Cimirotić, str.54.

43 A. Cvitanović, *Iz dalmatinske pravne povijesti*, statut zadarske komune iz 1305. godine (Dalje Cvitanović), str. 722.

44. M. Kostrenčić, *Nacrt historije hrvatske države i hrvatskog prava* , str .72.

Na području današnje Republike Hrvatske postojao je veći broj srednjovjekovnih pravnih izvora koji su uređivali procesne postupke. U pisanim zbornicima gradskog prava, koji se nazivaju statutima, posebno su bili uređeni struktura i djelovanje komunalnog sudstva. Ti isti statuti zabranjuju samopomoć, te zainteresovane osobe upućuju da zaštitu svojih subjektivnih prava isključivo ostvaruju pred sudovima.[43] Samostalna sudbenost (autodikija) bila je, uz pravo na donošenje vlastitih propisa (*ius satuendi*) i samostalnu upravu u užem smislu riječi, jedan od stožera srednjovjekovne gradske autonomije.[44] Pravo svih osoba na sudsku zaštitu i komplementarna obaveza komune na pružanje takve zaštite na različite načine je konkretizirana u pravnim sustavima pojedinih dalmatinskih gradova.[45] Ono što predstavlja pravnu specifičnost za srednjovjekovno doba Hrvatske, jeste da su svi statuti tadašnjih komuna poznavali institut izabranih sudaca, a najbogatiju regulativu o tome sadrži Dubrovački statut.[46] Malo vijeće i knez do 15. stoljeća obnašali su i sudske funkcije, da bi početkom 15. stoljeća bio utemeljen Veliki sud (lat. *Curia maior*) iz kojeg je 1416. nastao Građanski sud (lat.*Curia consulum causarum civilium*), a 1459. i Kazneni sud (lat. *Sex iudices de criminali*). Suce je biralo Veliko vijeće, a kao i većina drugih dužnosnika, imali su mandat od jedne godine. U drugostupanjskom postupku odlučivali su provizori, Žalbeni kolegij (lat. *Collegium appelationum*), Malo vijeće i Senat.[47] Također, tadašnjim Splitskim statutom je bila određena dužnost pravosudnih vlasti na nepristrasno postupanje prema svima i svakome ko bi pred njima imao kakav spor, a osobito prema crkvama, siromasima, siročadi, udovima i bijednicima koji su lišeni ljudske pomoći, jer je svojstvo istinske pravde da se najviše zalaže za one koji su najnemoćniji.[48] Ono što je interesantno za dalmatinsko statutarno pravo jeste postojanje odvjetništva sa obilježjima javne službe te

---

[45] Ž. Radišić, *Dalmatinsko statutarno pravo i pitanje uskrate pravosuđa i prava*, Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu broj 2/2008, (Dalje- Radišić), str. 346.

[46]*Dubrovački statut* (*Liber statutorum civitatis Ragusii*) je najstariji dubrovački pravni zbornik, pravna je kodifikacija sastavljena od osam knjiga, koju je 1272. godine proveo tadašnji dubrovački knez Marko Justinijan i to nakon borbe domaće vlastele protiv mletačkog patricijata. Prva knjiga sadrži odredbe o državnim tijelima vlasti, utvrđuje prava i dužnosti dužnosnika, te uređuje pravni položaj crkve. Druga knjiga navodi tekstove zakletava koje su polagali državni dužnosnici prije preuzimanja dužnosti. Propisi o organizaciji i sudskom postupku navode se u trećoj knjizi, dok se četvrta knjiga bavi nasljednim, bračnim i obiteljskim pravom. U petoj knjizi reguliraju se agrarni odnosi, pitanja u vezi s nekretninama i javnim služnostima. Šesta knjiga određuje kaznena djela i kazne za njih, a kao posebnu zadaću navodi suzbijanje gusarstva i krijumčarenja. Pomorskom pravu i plovidbi posvećena je sedma knjiga, a osma knjiga sadrži nove propise i nadopune starih, posebno one o sudskom postupku. Statut ima i nadopune iz 1358. (u skladu s novim državnopravnim položajem Dubrovnika), ali cjelovite revizije nije nikad bilo, tako da su brojne statutarne norme prestale važiti *via facti* (kao o nadležnosti sudovane o dolasku i prisezi mletačkog kneza) . Više o tome: P. Krmpotić, *Kazneni postupak prema srednjovjekovnom statutarnom pravu Dubrovačke Republike*, Pravnik, 40, 2 (83), 2006.

[47]N. Lonza, *Pod plaštem pravde*, Zavod za povijesne znanosti HAZU Dubrovnik, Dubrovnik, 1997.

[48] Više o tome vidjeti Ž. Radić, str. 346.

obavezom pružanja pravne pomoći strankama pred sudom. Sam sudski postupak je započinjao tužbom, a raspravi pred sudom su prisustvovale parnične stranke. Na zakazano ročište bivao je pozivan tuženi i tužitelj. U građanskopravnim sporovima između tužioca i tuženog, tužilac je bio dužan dovesti tuženog, obavijestiti o podnesenoj tužbi i pozvati ga da određenog dana pristupi na sud radi raspravljanja po tužbi. Ukoliko bi to propustio, bio je kažnjavan novčanom kaznom. Tako, prema Statutu grada Splita iz 1312. godine, postupak je započinjao tužiteljevim pozivom tuženiku da pristupi pred upravitelja i službenika splitske komune.[49] Međutim, krajem XVII vijeka tužilac je bio dužan tuženog s kopijom tužbe obavijestiti da je protiv njega pokrenuo sudski postupak i zbog čega ga tuži. Ukoliko se u toku postupka utvrdi da se uredno pozvani tuženi nije odazvao pozivu, tada je tuženi gubio parnicu, a tužilac je, također, gubio parnicu ukoliko ne dođe na određeno zakazano ročište. [50] Također, veoma interesantan podatak je da je u to vrijeme bilo kažnjivo obijesno parničenje, to jest podnošenje tužbe bez pravog razloga i bez dovoljnih dokaza o tvrdnjama na kojim se temelji tužba. Parnične stranke u pravilu dolazile su na sud lično, ali isto tako su mogle poslati nekog drugog ko će za njih odgovarati, u pravilu to je mogao biti svako ko je poznavao parnični predmet.

Već u XV vijeku je bilo propisano da gradski sud određen spor rješava samo jednom. Ukoliko nezadovoljna stranka uloži žalbu, ta se žalba rješavala pred onim sudom kome je i upućena. Kada je u pitanju dokazni postupak, stranke u sporu su pred sudom mogle dokazivati ispravama, svjedocima, utvrđenim činjenicama, uviđajem te zakletvom. Parnica u privatno pravnom sporu završavala je izricanjem osude u korist jedne od parničnih stranaka, ili upućivanjem stranaka da se nagode ili da spor pokušaju riješiti pred obranicima ili odabranim pomiriteljima.[51] Također, specifičnost tadašnjeg Hrvatskog parničnog sporenja je ta da sporovi riješeni nagodbom pred obranicima, nisu se mogli obnoviti.[52] Proglašenjem presude i protekom roka za ulaganje žalbe (priziva) stvorene su pretpostavke za pokretanje izvršenja koje su provodili tribuni.[53]Zadatak tribuna bio je da obavijeste gradske rektore, koji su potom trebali odobriti pokretanje postupka izvršenja. Nakon što bi bio odobren postupak

[49] Više o tome vidjeti: M.Cimirotić, str. 56.
[50] Više o tome: Z. Herkov, *O Varaždinskom gradskom sudu*, Zavod za znanstveni rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Varaždin, 1989, str. 83.
[51] *Ibid 86.*
[52] Obranici ili obranički sud su bili dobri časni i mudri građani arbitri koje su na prijedlog suda određivale parnične stranke, a koji su imali obavezu da riješe predmetni spor .
[53] Opširnije o tribunima vidi: N.Klaić, *Tribuni i sonsules zadarskih isprava X i XI stoljeća* , Zbornik radova Vizantološkog instituta , sv 11, Beograd, 1968, str. 67 - 92.

izvršenja, obaveza tribuna je bila da pronađu određenu dužnikovu imovinu nad kojom bi se moglo provesti izvršenje. Pored tribuna u potragu za imovinom dužnika mogli su se uključiti i vjerovnici. Nakon uspješno provedenog postupka izvršenja povjerilac je trebao vlasniku imovine (izvršeniku) ponuditi njezin otkup i to za isti iznos koji je od njega tražio sudskim putem. Ukoliko u roku od tri dana dužnik ne bi prihvatio tu ponudu, moglo se pristupiti pokretanju postupka javne dražbe, u kojem je imovina bila prodata onom ko je ponudio najvišu cijenu.[54]

2.3. Pravni položaj parničnih stranaka u doba šerijatskog prava

Na području Bosne i Hercegovine u proteklom vremenskom periodu dogodilo se više promjena u pogledu državnopravnog uređenja, a što se posljedično odražavalo i na područje građanskog sudovanja. Do Austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine na tom su se teritoriju primjenjivali propisi starog običajnog prava, državno pravo Turske, šerijatsko pravo i partikularno bosanskohercegovačko pravo.[55] Tako su se na bosanskohercegovačkom pravnom području od 1883. godine primjenjivala načela Austrijskog parničnog postupka, odnosno Glaser-Pražakov, nacrt Građanskog parničnog postupka iz 1881. godine u nešto jednostavnijoj formi kao Građanski parnični postupak za Bosnu i Hercegovinu iz 1883. godine. Građanski parnični postupak za Bosnu i Hercegovinu je ostao na snazi do 1929. godine uz jednu značajniju izmjenu izvršenu 1918. godine, prema kojoj je uveden institut prvog ročišta.[56] Nakon Austro-ugarske okupacije počela je postupna recepcija austrijskog zakonodavstva pa i na području građanskog procesnog prava.[57] U periodu između 1839. i 1918. godine Bosna i Hercegovina je prošla kroz dva projekta građanskopravne modernizacije, i to: projekat tanzimata i primjene šerijatskog prava, kao i projekat evropskog građanskopravnog uređenja koji je inicirala Austro-Ugarska monarhija okupacijom Bosne i Hercegovine. Prvi projekat „Tanzimat“,[58] predstavljao program modernizacije Osmanske

[54] Više o tome vidjeti: T. Popić, *Zadarske Mirazne parnice iz druge polovice 14 stoljeća*, Odjel za povijest , Hrvatski studij Sveučilišta u Zagrebu, str. 80.
[55] J. Čizmić, *Komentar zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, Privredna štampa doo Sarajevo 2009 , (dalje - Čizmić 2009.), str.19.
[56] D. Pantić, *Privatno pravni partikularizam i pokušaji unifikacije građanskog prava u Jugoslaviji između dva rata,* ZPFST, 1983 - 1984. (dalje Pantić), str .115.
[57] *Ibid*
[58] Tanzimat je bilo razdoblje kad su sprovođene reforme u Osmanskom carstvu. Počelo je 1839. a završilo 1876. godine. Reformama se sultan odrekao svojih neograničenih prava nad životom i vlasništvom

države (1839 - 1876), koji se pozivao na islamski referentni okvir, a imao je za cilj da modernizuje državnu upravu, pravo, ekonomiju, i obrazovanje Carevine.[59] U vrijeme „Tanzimata“ uveden je sistem provincijske uprave, te su uspostavljeni svjetovni sudovi. U periodu „Tanzimata“ na Bosnu i Hercegovinu je protegnuto važenje Medželle[60], pa tako je na teritoriji Bosne i Hercegovine pravni sistem bio utemeljen na principu pravnog pluralizma, tako što je na jednoj teritoriji uporedo važilo više pravnih sistema. Osnovu državnog sistema činio je šerijat.[61] Osim šerijata drugu komponentu pravnog sistema Osmanske države činilo je osmansko običajno pravo. Šerijat je po personalnom principu primjenjivan na muslimane, dok je osmansko običajno pravo po teritorijalnom principu primjenjivano na cjelokupno osmansko stanovništvo.[62] U vrijeme osmanske vlasti postojali su i šerijatski sudovi. Šerijatsko pravo u većem ili manjem obliku, bilo je dio pozitivnog prava u Bosni i Hercegovini, od uspostavljanja osmanske vlasti, pa sve do iza Drugog svjetskog rata. Pitanje njegove primjene se veže sa postojanje i djelovanje šerijatskih sudova, koji su činili posebno uređeni dio državnog pravosuđa.[63] Šerijatski sudovi primjenjivali su šerijatsko pravo u situaciji kada su raspravljali o pravima muslimana. Radi se o cijepanju na sudsku funkciju, koju vrši sudija u rangu kadije, i jurispudencijalnu, koju vrši muftija.[64] Sudsku funkciju vršio je sudija, koji je bio smatran zastupnikom halife, a mogao je imati rang mulle, kadije i naiba. Ova kategorizacija je bila rezultat čvrste hijerarhije u redovima uleme provedene u okviru

svojih službenika. Uspostavljeni su ministarstvene lisnice, građanska jednakost pred zakonom i reorganizirani su financijski, pravni i gospodarstveni sustav. Pravosudni je sustav u potpunosti izmijenjen. Ovim mjerama 1847. dovedeni su nemuslimani, prije svih kršćani, u jednak položaj s muslimanima. Uvedena je 1843. opća vojna obveza. 1850. godine donesen je Zakon o trgovini.

[59] F.Karčić, *Bošnjaci i izazovi modernosti kasni osmanlijski i harsburški period,* Sarajevo 2004, (dalje - Karčić 2004), str. 156.

[60]Medžella (u prevodu: knjiga zakonskih odredbi) predstavlja osmanski građanski zakonik za čije nastajanje od 1869. do 1876. je ponajviše zaslužan tadašnji osmanski konzul u Parizu, Ahmed Dževedet Paša. Ovaj kodeks zakona predstavlja prvi pokušaj kodifikacije imovinskopravnih odnosa islamskog prava (šerijata). Zakonik, koji se sastoji od 16 knjiga, primarno se oslanja na učenja i interpretacije hanefijske pravne škole. Medžella ponajviše obuhvata krivičnopravne, stvarne, osobne i procesnopravne propise, te se ne obazire na nasljedno i porodično pravo. Medžella je od 1870. godine počinjala stupati na snagu u različitim dijelovima carstva kroz sultanove odredbe, tj. kanune, fermane i hatišerife, osim u Egiptu gdje je došlo do upotrebe francuskog građanskog zakona (Code civile) prevedenog na arapski jezik.

[61]**Šerijat** je vjerski zakon islama, koji je utemeljen na Božijoj objavi i izveden iz četiri glavna izvora. Prvi je Kur'an, za kog se vjeruje da je oduvijek postojao na nebu, a onda ga je melek Džibril postupno objavljivao Muhammedu a.s., kako su to prilike zahtijevale. Zatim je tu Sunnet, predaje o Muhammedu a.s. i njegovom životu, Idžma, suglasnost zajednice i Kijas, zaključivanje iz prva tri izvora.

[62] F. Karčić, *Opšti građanski zakonik u Bosni i Hercegovini kodifikacija kao sredstvo transformacije pravnog sistema*, Zbornik Pravnog fakulteta, Zagreb, 2013., (dalje –Karčić 2013), str. 1029.

[63] Pitanje šerijatskih sudova je u literaturi na našem jeziku pominjano, kako u namjeri da se da opšti pregled postojanja i djelovanja ovih institucija, tako i kroz razmatranje pojedinih problema vezanih za njihovu organizaciju ili nadležnost. Od prvospomenutih upućujemo na: Hafiz Abdulah Bušatlić, “O ustrojstvu i nadležnosti šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini”, Arhiv za pravne i društvene nauke (Arhiv), br. 2/1923, str. 116-124.; Š. Sikirić, “Naši šeriatski sudovi”, Spomenica Šeriatske sudačke škole u Sarajevu, 1937, str. 5-23; M. Zobkov, “Šerijatski sudovi”, Arhiv, br. 2/1924, str. 52 - 58.

[64] Ž. Korm, *Prilog proučavanju multikonfesionalnih zajednica*, Sarajevo, 1977, str. 152.

Osmanske carevine, s obzirom na školsku spremu i visinu prihoda. U Bosni i Hercegovini jedino je u Sarajevu sudsku funkciju vršilo lice s rangom mulle i pravom postavljanja naiba u okolnim nahijama. U drugim mjestima ovu funkciju su obično vršile kadije.[65] U pogledu organizacije i nadležnosti šerijatskih sudova u okviru Osmanske carevine nastupila je nova situacija provođenjem reformi započetih Hatti-šerifom od Gulhane od 3. 11.1839. godine i Hatti-humajunom od 16. februara 1856. U procesu uvođenja novog državnog poretka došlo je do promjena i u sudskoj organizaciji. Nadležnost šerijatskih sudova se ograničava na stvari bračnog, porodičnog i nasljednog prava muslimana, vakufske stvari i izvjesne radnje u izvanparničnom postupku. Bitna značajka šerijatske parnične procedure je da se zasnivala na principu formalne istine i legalne teorije dokaza koji je isključivao slobodnu ocjenu dokaza, te primjenu slobodnog sudijskog uvjerenja.[66] Sud je bio vezan zakonskim pravilima o dokazivanju koja su određivala podobnost dokaznih sredstva njihovu dokaznu snagu i istinitost činjenica.[67] Novoosnovani trgovački i građanski sudovi (ticâret mehâkimi, mehâkim-i medeniye) dobili su u nadležnost trgovačke sporove i neke druge građanske stvari, te krivičnu jurisdikciju nad cjelokupnim stanovništvom. Ovi sudovi su bili trostepeni i njihova organizacija je bila provedena u Vilajetu Bosna.[68] I u organizacionom pogledu šerijatski sudovi su bili u vezi sa redovnim sudstvom. Ovakvi odnosi između reformisanih i šerijatskih sudova proizilaze iz činjenice da su obje vrste sudova državni organi koji vrše u krajnjoj liniji istu funkciju, a to je očuvanje određenog sistema vrijednosti pravnim sredstvima. Reformisani sudovi su, naime, svoju važnost i značaj crpili iz činjenica da su bili nadležni izricati krivične i građanske sankcije, koje su vezane za najznačajnija ljudska dobra, pa prema tome i najvažniji u jednom državnopravnom sistemu.[69] U nadležnost šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini u toku Austro-ugarske okupacije spadali su: ženidbeni poslovi (vjenčanja, tj. sklapanje brakova, muslimanskih i mješovitih), porodični poslovi muslimana (rasprave i suđenja o pravima i dužnostima djece prema roditeljima i roditelja prema djeci, prava srodnika, odgoj i izdržavanje, utvrđivanje očinstva itd.), ostavinski poslovi (nasljedstvo, dugovi, oporuka, proglašavanje mrtvim), vakufski poslovi, ovjera isprava,

[65] M. Handžić, *Pogled na sudstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme turske vlasti*, Sarajevo, 1941, str. 10 – 11.
[66] S. Omanović, *O nekim aspektima preobražaja i razvoja Građanskog parničnog procesa u Bosni i Hercegovini u periodu 1883 - 1996 godine, Agresija na Bosnu i Hercegovinu borba za njen opstanak 1992 – 1995. godina*, Monografija, Sarajevo, mart 1997.*,(dalje – Omanović) , str. 342*
[67] Ibid.
[68] F. Karčić, *Studije o šerijatskom pravu i institucijama,* Drugo dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2011, (dalje Karčić 2011) , str. 124.
[69]*Ibid* .

tutorstvo i starateljstvo, starateljstvo nad rasipnicima i umno ograničenim, itd.[70] Svaka kotarska teritorijalna jedinica je bila prva sudska instanca u kojoj je posao sudije obavljao sudija/kadija koji je sudio prema propisima šerijata. Prilikom stupanja na dužnost kadija je morao položiti službenu zakletvu, morao je imati položen kadijski ispit sa potpisom reis-uleme.

Drugu sudsku instancu činio je Vrhovni šerijatski sud u Sarajevu. Šerijatski sudovi su predstavljali državne urede posebnog statusa. Karakterističnost šerijatskog parničnog sudovanja je bila ta što se spor pred šerijatskim sudom vodio između tužioca, kao lica koje je od suda zahtijevalo sudsku zaštitu i tuženog, kao lica protiv kojeg se tražilo suđenje pred šerijatskim sudom. Parnični postupak pred šerijatskim sudom vodio se po načelu kontradiktornosti i neposrednosti, zahtijevano je prisustvo stranaka u sporu. U toku postupka stranke su mogle predlagati sve dokaze osim uviđaja koji se nije primjenjivao u šerijatskoj parnici. Postupak se vodio javno i u postupku nije postojala slobodna ocjena dokaza, niti slobodno sudačko uvjerenje. Iako se izričito ne pominje, u parničnom postupku pred šerijatskim sudovima je bilo prisutno načelo dispozicije, jer se parnični spor pokretao inicijativom tužitelja, a u postupku su mogle učestvovati lično stranke ili njihovi punomoćnici. Prvobitna organizacija i funkcija šerijatskih sudova Austro-ugarskom okupacijom 1878. godine pretrpjela je određene promjene. Posebno je značajna promjena uvođenja dvostepenosti u sudovanju šerijatskih sudova. Prvobitno šerijatsko sudstvo nije poznavalo ustanovu višestepenosti. Žalbeni postupak se vršio tako što se žalba na presuđenu stvar ulagala i spor ponovno presuđivao pred istim kadijom. Međutim, uvođenjem dvostepenosti u organizaciju šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini, prvostepenu nadležnost vršili su šerijatski kotarski sudovi, dok je u drugoj i posljednjoj instanci presuđivao Vrhovni sud u Sarajevu kao Vrhovni šerijatski sud. Protiv odluke kotarskog šerijatskog sudije stranka je imala pravo žalbe Vrhovnom sudu u roku od dvije nedjelje računajući od dana prijema presude kotarskog šerijatskog sudije. Na taj način je znatno modificirano šerijatsko procesno pravo koje nije poznavalo institut višestepenosti u sudstvu.[71]

[70] E. Durmišević, *Šerijatski sudovi u Bosni u drugoj polovini XIX stoljeća,* Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici 2004. god. (dalje - Durmišević), broj 12, str. 77.
[71] *Ibid* , 85.

2.4. Pravni položaj parničnih stranaka u doba Austro-Ugarske monarhije

Drugi projekat civilizacijske modernizacije građanskog civilnog prava preduzela je Austro-Ugarska monarhija u toku svoje četiri decenije upravljanja Bosnom i Hercegovinom, i to u periodu, počev od Austro-ugarske okupacije 1878. pa sve do 1918. godine. Drugi projekt pozivao se i temeljio na evropskoj građanskopravnoj doktrini i imao je za cilj da od jednog dijela osmanskog teritorija, koji je činila Bosna i Hercegovina, uvažavajući postojeći pravni poredak, izgradi modernu centralnu evropsku zemlju unutar dvojne monarhije.[72] Austro-Ugarska vlast je na samom početku okupacije postavila načelo zadržavanja postojećeg pravnog sistema u Bosni i Hercegovini.[73] U vezi s tim, Austro -Ugarska je uputila proglas tadašnjem stanovništvu Bosne i Hercegovine kojim je potvrdila punu pravnu ravnopravnost svih stanovnika sa naznakom da će stari zakoni vrijediti do izdavanja novih.[74] Ovaj pravni princip kasnije je ponovljen i u brojnim naredbama. U tom smislu ključni normativni akt bila je naredba carskog i kraljevskog zajedničkog ministarstva u Beču broj 645/B. H od 29.12.1878. godine.[75] U navedenoj naredbi je navedeno da se do izdavanja novih propisa na području privatnog prava sudovi moraju držati zakonodavstva koje već postoji u zemlji, a ukoliko uopšte ne postoji ili se ne može primijeniti radi novih promijenjenih prilika, ili je neadekvatno u parničnim i vanparničnim odnosima, treba postupati po analogiji zakona koji su bili na snazi u Austro-Ugarskoj monarhiji.

[72] Višeo tome vidi: F. Karčić, (2013), str. 1028

[73] To načelo je izraženo u carskoj proklamacijii u kojoj se navodi: „Vaši se zakoni uređenja neće samovoljno ukinuti, vaši se običaji imaju sačuvati. Ne smije se ništa izmijeniti silom bez pomnoga uvaženja toga što je vama nužno Stari zakoni imaju vrijednost dok se ne izdaju novi.“ Više vidjeti: M Zobkov, *Primjenjivanje austrijskog općeg građanskog zakonika u Bosni i Hercegovini ,* Mjesečnik broj 8., 1921, str 314.

[74] Više o tome vidi: Dž. Čaušević, *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine* – dokumenti sa komentarima, magistrat, Sarajevo, 2005, str.196.

[75] Naredba carskog i kraljevskog zajedničkog ministarstva u Beču broj 645/B.H od 29.12.1878. godine objavljena u Glasniku Zakona (1878. – 1880.), str. 9.

2.4.1. Građanski parnični postupak iz 1883. godine

Na području Bosne i Hercegovine, počev od 1883. godine počeo se primjenjivati i Austrijski građanski zakonik i isti je ostao na snazi sve do 1929. godine, uz jednu njegovu izmjenu izvršenu 1918. godine, prema kojoj je po prvi put uveden institut prvog ročišta, tako da je Austro-ugarskom okupacijom Bosne i Hercegovine postupno na teritoriju iste počela recepcija austrijskog građanskog zakonodavstva i na polju građanskog sudovanja.[76] Godine 1883. godine stupio je na snagu Građanski parnični postupak za Bosnu i Hercegovinu, nakon što je na temelju mandata Berlinskog kongresa Bosna i Hercegovina potpala pod okupaciju Austro-ugarske monarhije.[77] Građanski parnični postupak za Bosnu i Hercegovinu odobren je odlukom od 14.04.1883 godine, a objavila ga je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu 24.04.1883. godine. Ovaj Zakon sastojao se od šest dijelova. Prvi dio uređivao je slijedeće: materiju o sudovima, nadležnost, sudsku pomoć, isključenje i izuzeće sudova. Drugi dio se odnosio na: usmenu raspravu, dokaze i dokazivanje, zaključke i odluke, suparničare, sudjelovanje trećih u parnici, parničnu sposobnost, rokove ročišta, nagodbu, parnične troškove, način dostave, zapisnike i spise. Treći dio se odnosio se na malični postupak pred sudom, a četvrti dio se odnosio na pravne lijekove, prigovor i žalbu. Peti dio se odnosio na obnovu postupka. Šesti dio se odnosio na posebne vrste postupaka, i to: postupak u sporovima zbog smetanja posjeda, postupak u parnicama koje se tiču ukidanja zaključenih ugovora o nekretninama, postupak o mjeničnim stvarima, itd.[78]

Građanski parnični postupak za Bosnu i Hercegovinu stupio je na snagu 01.09.1883. godine, isti je rađen prema Austrijskom civilnom postupku koji je stupio na snagu 1881. godine. Što se tiče ustrojstva sudova, prema odredbama paragrafa 2. navedenog zakona redovni sudovi u Bosni i Hercegovini u to vrijeme bili su: kotarski uredi kao malični sudovi, kotarski uredi kao kotarski sudovi, okružni sudovi, Vrhovni sud u Sarajevu. Prema funkcionalnoj nadležnosti sudovi su se dijelili na: prvostupanjske - to su bili malični sudovi i kotarski uredi, kao i okružni sudovi. Drugostepeni sudovi bili su okružni sudovi i Vrhovni

[76] Više o tome vidjeti: Ž.Galić, J. Čizmić, *Novo građansko procesno pravo u FBiH*, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar 1999. godina (dalje Galić –Čizmić), str. 225 – 255.
[77] B. Čalija/S. Omanović, *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerzitet u Sarajevu, 2000, (dalje Čalija – Omanović), str. 81.
[78] Vidjeti Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu iz 1884, str. 259 - 362.

sud u Sarajevu. Vanredni sud bio je Vrhovni dvorski maršal.[79] Karakterističnost građanskog parničnog postupka bila je ta što je kod navedenog postupka bilo zastupljeno načelo materijalne istine. Sud je na osnovu slobodne ocjene dokaza donosio odluke. Parnične stranke u postupku su bile ravnopravne, imale su pravo na izuzeće postupajućeg sudije i vještaka, imale su pravo da pobijaju sudsku odluku kao i pravo pregledanja sudskih spisa, također su imale pravo na poduzimanje parničnih radnji putem punomoćnika. Tuženi je mogao priznati tužbeni zahtjev izričito ili prećutno, također tužitelj je mogao odustati od tužbenog zahtjeva. Čak u to vrijeme tužitelj je imao pravo na subjektivno preinačenje tužbe, dok je tuženi imao pravo na protutužbu. Kontumacijsku presudu sud je mogao donijeti samo uz prethodni prijedlog protivne parnične stranke. Također, kao dokazna sredstva su bili uviđaj i vještačenje. Stranke su imale mogućnost sudske nagodbe postignute u toku postupka. Kao institut bio je na raspolaganju strankama i prijedlog za povrat u pređašnje stanje. Kada su u pitanju pravni lijekovi, na raspolaganju su bili redovni i vanredni pravni lijekovi, i to: priziv (prigovor) protiv presude i utok (žalba) protiv odluka i zaključaka. Navedeni pravni lijekovi ulagali su se u roku od 14 dana. Vanredni pravni lijek bio je obnova postupka koji se pokretao ulaganjem tužbe protiv pravosnažne presude u subjektivnom roku od mjesec dana i objektivnom roku od deset godina.[80]

2.5. Pravni položaj parničnih stranaka u vrijeme Kraljevine Jugoslavije

Kao što je istaknuto kroz prethodna izlaganja, na području Bosne i Hercegovine kroz prošlost došlo je do više promjena u pogledu državno-pravnog uređenja, pa samim tim i uređenja u pogledu građanskopravnih odnosa, te uređenja organizacije sudskog sistema. Do Austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine na njenom teritoriju su se primjenjivali propisi starog običajnog prava, državno pravo Turske, šerijatsko pravo i partikularno bosanskohercegovačko pravo.[81] Nakon Austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine od 1883. godine u primjeni je bio i Građanski parnični postupak za Bosnu i Hercegovinu koji je ostao na snazi sve do 1929. godine, nakon čega je formirana nova državno-pravna tvorevina,

[79] Više o tome: I. Šego-Marić/ V. Haubrich, *Građanski parnični postupak u Bosni i Hercegovini od 1883.godine do danas*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru br. XXI 2010. god. (dalje Šego Haubrich), str. 200.
[80] *Ibid* 199.
[81] J. Čizmić, str.19.

Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca, a koja je trećeg oktobra 1929. godine dobila službeni naziv Kraljevina Jugoslavija, u čiji sastav je ulazila i današnja teritorija Bosne i Hercegovine. U samom početnom periodu nastanka Kraljevine Jugoslavije prisutan je bio različit pravni partikularizam. Nakon ujedinjenja i stvaranja kraljevstva, zatim Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, 1918.- 1921. godine, odnosno Kraljevine Jugoslavije 1929. godine, stvaranje jedinstvenog pravnog sistema bio je jedan od najvažnijih zadataka nove države.[82]

Na području tadašnje Kraljevine Jugoslavije postojali su različiti pravni sistemi. Ta nejednakost pravnih propisa bila je izražena i u području građanskog procesnog prava pa se nije mogla pružiti ni jedinstvena pravna zaštita građana.[83] Na jedinstvenom državnom području postojalo osam različitih pravnih područja, i to: srbijansko, crnogorsko, hrvatsko, slavonsko, dalmatinsko, slavensko, bosanskohercegovačko i vojvođansko pravno područje, a svako od tih područja imalo je svoj vlastiti sud. [84] U Sloveniji, Istri i Dalmaciji važio je austrijski zakon o sudskom postupku u građanskim pravnim stvarima. Za Hrvatsku koja se nalazila u Mađarskom dijelu Austro-Ugarske monarhije važio je privremeni građanski postupnik za Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju. U Srbiji je bio na snazi Zakonik o postupku sudskom i građanskim parnicama. U Vojvodini je bio na snazi Mađarski građanski parnični postupnik, u Bosni i Hercegovini je bio na snazi Građanski parnični postupnik, dok je u Crnoj Gori na snazi bio Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama.[85] Tako prisutna nejednakost pravnih propisa u pogledu građanskog procesnog prava posljedično se negativno odrazila i na nejednaku sudsku praksu. Prevazilaženje problema različitog pravnog postupanja, te stvaranje jedinstvenog pravnog poretka na polju građanskog procesnog prava bio je jedan od prioriteta nove države. U cilju jedinstvenog načina uređenja građanskog procesnog prava, te omogućavanja jedinstvene pravne zaštite za sve građane novonastale države, 1929. godine donesen je Novi zakon – Zakonik o građanskom sudskom postupku u građanskim parnicama Kraljevine Jugoslavije (Građanski parnični postupak). Pomenuti Zakon stupio je na pravnu snagu 01.01.1932. godine, a primjenjivao se i na teritoriji Bosne i Hercegovine i ujedno je predstavljao recepciju Austrijskog građansko procesnog zakonika iz 1883. godine, jer je prilikom donošenja novog zakonika Austrijski građanski zakonik o sudskom postupku poslužio kao osnova za donošenje novog zakonika.

---

[82] *Ibid*
[83] I. Šego-Marić, V. Haubrich, str. 203.
[84] *Ibid*
[85] Više o tome, S. Triva, *Građansko parnično procesno pravo*, Treće prerađeno i dopunjeno izdanje, Zagreb 1978. godine, (dalje - Triva 1978), str. 31.

Građanski parnični postupak strukturalno je obuhvatao sedam dijelova. Prvi dio zakona odnosio se na odredbe o sudovima, opće odredbe o postupku, stvarnu i mjesnu nadležnost. Drugi dio zakona odnosio se na parnične stranke, njihove punomoćnike, troškove parničnog postupka, siromaško pravo, povrat u pređašnje stanje, prekid i mirovanje postupka, usmenu raspravu te dostavljanje. Treći dio zakona je uređivao postupak pred zbornim sudovima prvog stepena, tužbu, odgovor na tužbu, pripremni postupak i usmenu raspravu, tok parnice, dokaze i dokazivanje, zatim presude, vrste presuda i zaključke. Četvrti dio zakona regulisao je postupak pred sreskim sudovima. Peti dio odnosio se na pravne lijekove. Šesti dio zakona odnosio se na vanredne pravne lijekove, tužbu zbog ništavosti i tužbu za obnavljanje. Sedmi dio zakona odnosio se na materiju posebnih postupaka.[86]Tako uređen parnični postupak se zasnivao na načelima kao što su: načelo materijalne istine, načelo javnosti, načelo slobodne ocjene dokaza te načelo dispozitivnosti po kojem bez tužbe nema suđenja *(Nemo iudex sine actore*). Parnične stranke su slobodno disponirale tužbenim zahtjevom, ali isto tako nisu mogle dobiti nešto drugo niti više od onoga što su tražile, odnosno sud je bio vezan prijedlozima i dispozitivnim radnjama stranaka.[87] Stranke su imale pravo i mogućnost na mirovanje parnice ili odgodu ročišta. Sud nije mogao izvoditi dokaze svjedocima i ispravama na koje se parnične stranke nisu pozvale i iste predložile. Sud je mogao donijeti presudu zbog propuštanja samo na prijedlog tužioca, a tuženi je mogao priznati tužbeni zahtjev.[88] Zakonik je poznavao institut povlačenja tužbe, te institut odricanja od tužbenog zahtjeva.[89] Stranke su parnični spor mogle okončati i sudskom nagodbom.[90] Također, nezadovoljna parnična stranka je mogla izjaviti pravni lijek protiv po nju nepovoljne sudske odluke i isti jednostrano povući.

Već tada, u skladu sa odredbama Građanskog parničnog postupka Kraljevine Jugoslavije, stranke u sporu su spor pokretale podnošenjem tužbe u vidu podneska koji je imao svoju formu. Tužba je trebala da sadrži opredijeljeno traženje, kao i navođenje činjenica na kojim se zasniva tužbeni zahtjev u pogledu glavne i sporedne stvari, uz navođenje dokaznih sredstava na kojim tužilac temelji osnovanost tužbenog zahtjeva. Tužitelj je mogao

[86]*Ibid*
[87] Odredba Paragrafa 501.GPP-a
[88] Odredba Paragrafa 282- 284 GPP
[89] Odredba Paragrafa 332.GPP
[90] Više o tome: S. Omanović, str. 329 - 330.

jednim tužbenim zahtjevom obuhvatiti više zahtjeva protiv istog tuženog.[91] Karakteristika ovog parničnog postupka je ta što je tužitelj mogao bez pristanka tuženog povući tužbu sve do prvog ročišta i u slučaju povlačenja tužbe smatralo se kao da nikada nije ni podnesena, tako da je tužitelj mogao u kasnijem periodu ponovo ustati sa istom tužbom.[92] Također, tužitelj se mogao odreći tužbenog zahtjeva.[93] Nakon ispitivanja tužbe, sud je zakazivao prvo ročište koje se održavalo pred predsjednikom Vijeća.[94] Cilj ovog ispitnog ročišta bio je da se na njemu pokuša postići poravnanje, iznesu mogući prigovori o nedopustivosti redovnog pravnog puta, prigovor nenadležnosti suda, prigovori o postojanju parnice ili o presuđenoj stvari po istom činjeničnom i pravnom osnovu.[95] Na prvom ročištu stranke su se mogle nagoditi, uložiti tzv. prigovor nedopustivosti redovnog pravnog puta (paragraf 40 GPP) ili prigovor nenadležnosti suda, kao i prigovore da o istom već teče parnica, odnosno da je stvar pravosnažno presuđena.[96] Pored toga, stranke su mogle iznijeti i prijedlog za obezbjeđenjem parničnih troškova.[97] Na ovom prvom ispitnom ročištu spor se mogao završiti donošenjem presude zbog izostanka, donošenjem presude na osnovu priznanja ili donošenjem presude na osnovu odricanja. Sud je mogao donijeti presudu zbog propuštanja ukoliko tuženi u prekluzivnom roku nije dostavio odgovor na tužbu.[98] Dakle, propuštanje tuženog da podnese odgovor na tužbu, uz ostale pretpostavke, dovodilo je do donošenja presude zbog propuštanja. Međutim, ukoliko je tuženi na prvom ispitnom ročištu istakao prigovor nenadležnosti, prigovor presuđene stvari ili prigovor litispendencije, u tom slučaju, i pored toga što je tužitelj tražio donošenje presude zbog propuštanja, sud nije mogao donijeti takvu presudu. Tek nakon što sud u odvojenom raspravljanju odluči o prethodnim prigovorima, mogao je, na prijedlog tužitelja, donijeti presudu zbog propuštanja.[99]

[91] Odredba člana 321 GPP
[92] Više o tome: [92] I. Šego- Marić, V. Haubrich, str. 203.
[93] Odredba paragrafa 332 GPP
[94] Odredba paragrafa 325 GPP
[95] Odredba paragrafa 334 GPP
[96] S. Omanović, *Parnična zaštita subjektivnih građanskih prava u Kraljevini Jugoslaviji*“, Časopis Ljudska prava, 2005., broj 1-2 (dalje - Omanović 2005), str. 7.
[97] *Ibid*
[98] Više o tome: D. Aranđelović, *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, Beograd 1932, (dalje - Aranđelović), str. 183.
[99] Više o tome vidjeti: M.Cimirotić, str. 61 - 66.

Nakon što je tuženi dostavio odgovor na tužbu, bio bi održan pripremni postupak. U toku pripremnog postupka stranke su iznosile svoje zahtjeve, protiv-zahtjeve, dokaze, primjedbe i razjašnjenja. Ukoliko bi neka stranka izostala, ili ukoliko bio pristupila a ne bi raspravljala, uzimalo se da priznaje navode protivne stranke.[100] Nakon održanog pripremnog postupka, sud bi zakazivao usmenu raspravu. Poziv za usmenu raspravu sud je morao dostaviti strankama u sporu osam dana prije održavanja ročišta radi ostavljanja dovoljno potrebnog vremena parničnim strankama radi pripremanja za raspravu.[101] Koncentracijska maksima u GPP-u se zasnivala na jedinstvu usmene sporne rasprave, po kome je čitava prvostepena usmena rasprava predstavljala jednu cjelinu neovisno od toga da li je završena na jednom ili više ročišta.[102] Zakonodavac, dakle, nije prihvatio stariji sistem tzv. legalno određenog reda izvođenja pojedinih procesnih radnji, već je usvojio arbitarni red formalnog upravljanja postupkom od strane predsjednika Sudskog vijeća.[103]

U toku postupka, kao dokazna sredstva, korišteni su javne i privatne isprave, svjedoci, vještaci, uviđaj, te saslušanje stranaka.[104] Stranka, koja se poziva na isprave kao dokaz osnovanosti svojih navoda, imala je obavezu da takvu ispravu i podnese sudu kao dokazni prijedlog, a ukoliko se ta isprava nalazila kod nekog drugog organa ili stranke sud je mogao narediti da se ta ista isprava dostavi.[105] Zakonik izričito propisuje da sud neće provoditi dokazni postupak kada se radi o općepoznatim činjenicama koje među strankama nisu sporne ili ih je stranka u toku postupka priznala.[106] U toku postupka stranke svoje navode dokazuju dokaznim sredstvima. Međutim, ukoliko se određene činjenice ne mogu dokazati postojećim dokaznim sredstvima, sud je po službenoj dužnosti mogao donijeti odluku na osnovu slobodnog sudijskog uvjerenja.[107] Sam postupak izvođenja dokaza sud određuje zaključkom.[108] Načelo materijalne istine proizilazilo je iz obaveza parničnih stranaka da u toku parničnog postupka ubijede sud u istinitost svojih tvrdnji, a s druge strane sud je imao ovlaštenje da po svom slobodnom sudijskom uvjerenju ocijeni da li će neki činjenični navod

[100] I. Šego- Marić, V. Haubrich, str. 204.
[101] Odredba člana 352. GPP-a
[102] S. Omanović, 1997, str. 334.
[103] B. Čalija/ S Omanović, str. 83.
[104] Više o tome vidjeti : S. Hamzabegović, Parnični dokazni postupak, Doktorski rad, Pravni fakultet, Univerzitet Džemal Bijedić u Mostaru, 2005, str. 67 - 75.
[105] Odredba paragrafa 390. GPP-a
[106] Odredba paragrafa 362 GPP
[107] Odredba paragrafa 229 GPP
[108] Odredba paragrafa 231 GPP

smatrati istinitim ili neće.[109]Specifičnost građanskog parničnog postupka ogledala se i u tome što su parnične stranke morale biti zastupane po advokatu ukoliko se raspravljanje vodilo pred zbornim (kolegijalnim) sudovima prvog stepena i pred sudovima višeg stepena radi raspravljanja po pravnim lijekovima.[110] Također, pomenuti Zakonik je predviđao i postupak obezbjeđenja dokaza, koji se mogao zahtijevati u svakom stadiju parnice, pa čak i prije samog pokretanja parnice, ukoliko postoji bojazan da će se inače to dokazno sredstvo izgubiti, uništiti, ili otežati njegova upotreba.[111]

Također, parnične stranke su mogle koristiti pravne lijekove. Redovni pravni lijek, koji se izjavljivao protiv svih prvostepenih presuda, bio je prigovor koji se izjavljivao u roku od 15 dana, zatim kao redovan pravni lijek bila je revizija koja se mogla izjaviti protiv drugostepenih rješenja, ulagala se samo u nedostatku postupka po prigovoru, i žalba se izjavljivala protiv zaključaka prvostepenog ili drugostepenog suda. Vanredni pravni lijek bio je tužba zbog ništavosti, kao i tužba radi obnavljanja, a ista se ulagala radi donošenja eventualno povoljnije odluke u slučaju kada je napadana presuda donesena na osnovu krivičnog djela, ili na osnovu nepotpunog procesnog materijala.[112] Posebnu specifičnost sadržavao je pomenuti GPP, a ista se temeljila na načelu procesne ekonomije. Naime, ukoliko tuženi nije dao povoda tužbi, te je na prvom ročištu odmah priznao tužbeni zahtjev, tužitelj je morao snositi svoje parnične troškove, a tuženom njegove troškove postupka nadoknaditi.[113] Parnična stranka koja bi izgubila parnicu morala je protivnoj stranci nadoknaditi troškove postupka koji su bili potrebni radi cjelishodnog raspravljanja.[114]

[109] Odredba paragrafa 246 GPP
[110] Odredba paragrafa 128 GPP
[111] Odredba paragrafa 480 GPP
[112] Više o tome. I. Šego- Marić, V. Haubrich, str . 205.
[113] Odredba paragrafa 147 GPP
[114] Odredba paragrafa 143 GPP

2.6. Pravni položaj parničnih stranaka u vrijeme Federativne Narodne Republike Jugoslavije

U toku Drugog svjetskog rata, u periodu 1941.–1945. godine, a na osnovu odluke AVNOJ-a od 03.02.1945. godine (Službeni list DFJ broj 4/45), zatim Zakona o nevažnosti pravnih propisa donesenih prije 06.04.1941. godine i za vrijeme neprijateljske okupacije, sudovi su primjenjivali pravna pravila iz GPP-a iz 1929. godine, pod uvjetom da odgovarajuća oblast nije bila regulisana novim pravnim propisima i ako su ta pravna pravila bila u skladu s društvenim uređenjem tadašnje Jugoslavije. Također, u toku Drugog svjetskog rata na području tadašnje Jugoslavije, stvaranjem partizanskih odreda stvarani su i sudovi pri tim odredima, iz kojih su kasnije nastali redovni sudovi. Suđenje u civilnim stvarima bilo je u nadležnosti redovnih sudova.[115] Nakon Drugog svjetskog rata u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji nije postojao građanski procesni zakon, pa je u cilju popunjavanja navedene pravne praznine 1955. godine donesen Zakon o ubrzanju parničnog postupka pred redovnim sudovima.[116] To je bio prvi procesni zakon prije donošenja Zakona o parničnom postupku FNRJ-e iz 1957. godine, i bio je privremenog karaktera jer je trebao dati odgovarajuća zakonska rješenja u pogledu toka parničnog postupka do donošenja novog zakona o parničnom postupku.[117] Građanski parnični postupak iz 1929. godine bio je na opisani način u primjeni sve do okončanja Drugog svjetskog rata i donošenja Zakona o parničnom postupku Federativne Narodne Republike Jugoslavije 1956.godine, a koji je stupio na pravnu snagu 23.04.1957. godine.[118] Iako je ovaj Zakon preuzeo niz pravnih rješenja iz GPP 1929. godine, svojim donošenjem uveo je i neka nova pravna pravila. Stupanjem na pravnu snagu građanskog parničnog postupka iz 1957. godine riješeni su problemi koji su se javljali u toku sudskih postupaka u proteklih desetak godina i to nakon Drugog svjetskog rata. Ti problemi su se odražavali kroz nedostatak cjelovitog zakonskog uređenja, stvaranju sve veće pravne nesigurnosti građana, te gubitku povjerenja u pravosuđe, a u konačnici sporost u vođenju i rješavanju sudskih postupaka je ostavljala negativnu sliku o

[115] Više o tome J. Čizmić, str. 20
[116] Zakon o ubrzanju parničnog postupka pred redovnim sudovima donesen 25.04.1955. godine, a stupio na snagu 12.05.1957. godine. (Službeni list FNRJ-e broj 19.), (dalje- ZUP FNRJ)
[117] Više o tome vidi, S. Zuglia, *Zakon o ubrzanju parničnog postupka pred redovnim sudovima*, NZ 9, 1955, broj 6-7, str. 249.
[118] Zakon o parničnom postupku Federativne Narodne Republike Jugoslavije (Sl. List FNRJ-e broj 4/57) (dalje - ZPP -FNRJ)

pravosuđu u tom periodu.[119] Novi građanski parnični postupak je svojom primjenom odgovorio potrebama tadašnjeg vremena i pravnog prometa. Međutim, sporovi koji su se rješavali u parničnom postupku pokazuju veliku raznovrsnost građanskopravnih odnosa, koji čine posredni predmet parnice, pa prema tome i raznovrsnost pravozaštitnih interesa i pravozaštitnih potreba.[120]

Zakon o parničnom postupku iz 1957. godine se sastojao iz četiri poglavlja. Prvo poglavlje se odnosilo na opće odredbe. Kroz drugo poglavlje bio je uređen tok postupka. Treće poglavlje se odnosi na posebne parnične postupke, dok je četvrto poglavlje sadržavalo odredbe o postupku pred privrednim sudovima. Parnični postupak se pokretao tužbom.[121] Parnične stranke su mogle slobodno raspolagati zahtjevima koje su istakle u toku postupka.[122] U tom smislu, parnične stranke su mogle slobodno odustati od zahtjeva, priznati tužbeni zahtjev, te zaključiti sudsku nagodbu.[123] Sud je bio strogo vezan tužbenim zahtjevom, tako da je odlučivao u granicama zahtjeva koji je postavljen u toku postupka.[124] Također, karakterističnost parničnog postupka ogledala se u činjenici da je viši žalbeni sud ispitivao odluku nižeg suda samo ukoliko je uložen pravni lijek, i to u dijelu koji se pravnim lijekom pobija i u granicama razloga zbog kojeg se pobija.[125] Sve navedene zakonske odredbe jasno opredjeljuju načelo dispozitivnosti parničnog postupka koje je bilo jedno od temeljnih načela parničnog postupka u tom periodu. Također, Zakon o parničnom postupku svojim odredbama propisivao je obavezu suda da svakoj stranci pruži mogućnost da se izjasni o zahtjevima i navodima protivne stranke. Međutim, sud je pored toga bio ovlašten da u slučajevima određenim ZPP-om odluči i o zahtjevu u kome se protivna stranka nije izjasnila.[126] Upravo navedene zakonske odredbe su opredjeljivale dominirajuću zastupljenost načela kontradiktornosti u navedenom parničnom postupku. Pored navedenog načela Zakon o parničnom postupku temeljio se i na načelima usmenosti, neposrednosti, i načelu koncentracije postupka.

[119] Više o tome, I. Šego- Marić, V. Haubrich, str. 204.
[120] M. Marković, *Građansko procesno pravo*, Knjiga broj I. Svezak I. Savez udruženja pravnika Jugoslavije Beograd 1957. (dalje – Marković), str. 25.
[121] Član 173. ZPP-a
[122] Član 3. stav 1. ZPP-a
[123] Član 3. stav 2. ZPP-a
[124] Član 2. stav 1. ZPP-a
[125] Član 368. ZPP- a
[126] Član 5. ZPP-a

Specifičnost Zakona o parničnom postupku ogledala se u obavezi suda da potpuno i istinito utvrdi sporne činjenice od kojih zavisi osnovanost zahtjeva, te ovlaštenju suda da izvede neki od dokaza koji stranke nisu predložile ukoliko su ti dokazi bili od odlučnog značaja za odlučivanje.[127] Iz navedene zakonske odredbe naglašava se načelo traženja materijalne istine koju sud mora utvrditi i po službenoj dužnosti. [128] Također, sud je imao ovlaštenje da utvrdi i činjenice koje stranke nisu iznijele, ako iz rezultata rasprave i dokazivanja proizilazi da stranke idu za tim da raspolažu zahtjevima kojim ne mogu raspolagati.[129] Pomenuti parnični postupak se temeljio i na načelu slobodnog sudijskog uvjerenja na osnovu kojeg je sud, po svom nahođenju, odlučivao koje će činjenice uzeti kao dokazane na temelju brižljive i savjesne ocjene dokaza ponaosob i svih dokaza zajedno, kao i na osnovu rezultata cjelokupnog postupka.[130] Pomenuti Zakon iz 1957. godine za razliku od prethodnog Zakona iz 1929. godine nije poznavao institut obaveznog zastupništva stranaka po advokatu, već naprotiv, bilo je prisutno načelo poučavanja neuke stranke po kojem je sud bio dužan da upozori stranku koja se iz neznanja ne koristi svojim pravima, a koja joj po samom zakonu pripadaju. Poučavanje suda je moglo ići samo u pravcu upoznavanja neuke stranke koja joj prava pripadaju, odnosno koje parnične radnje može da poduzme.[131]

2.7. Pravni položaj parničnih stranaka nakon 1977. godine

Zakon o parničnom postupku iz 1957. godine bio je na snazi sve do 1977. godine. Može se slobodno konstatovati da je pomenuti Zakon o parničnom postupku svojim odredbama odgovarao vremenu i okolnostima življenja. Međutim, 1977. godine donesen je novi Zakon o parničnom postupku.[132] Taj zakon sastojao se iz pet dijelova, i to: općih odredaba, zatim odredaba o toku postupka, posebnih postupaka, posebnih odredaba za postupak pred saveznim sudom, te prelaznih i završnih odredaba.[133] U prvoj glavi sadržane su osnovne odredbe, nadležnost i sastav suda, izuzeće, stranke i njihovi zakonski zastupnici, punomoćnici, jezik u postupku, podnesci, rokovi i ročišta, zapisnici, donošenje odluka,

[127] Član 6. stav 3. ZPP-a
[128] S. Zuglia, S. Triva, *Komentar zakona o parničnom postupku,* I svezak Narodne novine 1957. godina (dalje Zuglia - Triva), str. 22.
[129] Član 6. stav 4. ZPP-a
[130] Član 7. ZPP-a
[131] Član 10. ZPP-a
[132] Zakon o parničnom postupku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (Sl. List SFRJ-e broj 4/77, 36/77,36/80,69/82,58/84, 74/87,57/89,20/90,27/90, i 35/91 (dalje - ZPP SFRJ)
[133] B. Čalija/ S. Omanović, str. 84.

dostavljanje pismena, razmatranje spisa, troškovi postupka i pravna pomoć. Druga glava sadržavala je sljedeće: odredbe o tužbi, suparničarima, sudjelovanju trećih osoba u parnici, prekid i mirovanje postupka, dokazi, izvođenje dokaza, osiguranje dokaza, pripremanje glavne rasprave, glavna rasprava, sudsko poravnanje, presuda, rješenje, redovni i izvanredni pravni lijekovi. Treća glava sadržavala je odredbe o posebnim postupcima, i to: postupak u parnicama iz radnih odnosa, postupak u parnicama zbog smetanja posjeda, izdavanje platnog naloga, postupak u sporovima male vrijednosti, postupak pred izabranim sudovima i postupak u privrednim sporovima. Kroz četvrto poglavlje obrađen je postupak pred Saveznim sudom u imovinskim sporovima između republika i autonomnih pokrajina. Peto poglavlje se odnosilo na prelazne i završne odredbe.[134]

Donošenjem Zakona o parničnom postupku iz 1977. godine nisu se bitno mijenjale odredbe do tada važećeg Zakona o parničnom postupku iz 1957.godine, osim u broju članova i poboljšanja pojedinih formulacija radi logičnijeg izlaganja i bolje kompozicije zakonske građe, a ne same suštine stvari, jer se njima ne mijenjaju postojeća rješenja, njihov smisao i domašaj.[135] Novi Zakon o parničnom postupku, uz manja odstupanja, zasnivao se na istim načelima kao Zakon iz 1957. godine. Isti Zakon je propisivao novo parnično načelo prema kome je propisano da se postupak vodi na jeziku koji je u službenoj upotrebi u sudu, a stranka i drugi učesnici u postupku imali su pravo da se koriste svojim jezikom i pismom. Nepoštivanje ovog načela je predstavljalo bitnu povredu odredaba parničnog postupka.[136] Jedno od temeljnih načela navedenog Zakona je bilo načelo materijalne istine koje je proizilazilo dijelom iz raspravnog načela, a dijelom iz istražnog načela, kao optimalnog načina upravljanja parnicom i realizacijom otvorenog pravosuđa.[137] Zakon o parničnom postupku iz 1977. godine, sa njegovim izmjenama i dopunama, bio je na snazi sve do 1998. godine kada je na snagu stupio Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

[134] Više o tome, I. Šego- Marić, V. Haubrich, str. 207.
[135] T. Stevanović/V. Ristić, *Zakon o parničnom postupku sa komentarom i pratećim propisima*, Beograd, 1988, 1977. (Dalje- Stevanović - Ristić), str. 3.
[136] Član 351. stav 2. tačka 5. ZPP-a
[137] S. Triva, *Esej o otvorenom pravosuđu,* Godišnjak pravnog fakulteta u Sarajevu, 1973, (dalje - Triva 1973), str. 343.

2.8. Pravni položaj parničnih stranaka nakon 1992. godine

Nakon proglašenja nezavisnosti Bosne i Hercegovine, na osnovu amandmana L tačka 5. stav 3. Ustava Bosne i Hercegovine, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine na prijedlog Vlade BiH donijelo je uredbu sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjeni saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao Republički zakoni.[138] Nakon toga je Predsjedništvo Bosne i Hercegovine u junu 1992.godine, na prijedlog Vlade, donijelo uredbu o primjeni Zakona o parničnom postupku, koji je preuzet kao Republički zakon za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili za vrijeme ratnog stanja.[139] Nakon stupanja na pravnu snagu pomenute uredbe na takav način, u Bosni i Hercegovini primjenjivao se kao Republički zakon preuzeti Zakon o parničnom postupku. Preuzimanjem i primjenom pomenutog Zakona izmijenjene su određene odredbe koje su na određen način opredijelile i pravni položaj parničnih stranaka u toku postupka. Tako je izmijenjena vrijednost sporova u kojim postupa sudija pojedinac.[140] U svim sporovima punomoćnici pravnih lica mogu biti sva potpuno poslovno sposobna lica osim nadripisara.[141] Ukoliko bi se ročište odgodilo, a novo ročište se održi pred izmijenjenim vijećem, glavna rasprava je bila nastavljena a zapisnici o već izvedenim dokazima bi se samo pročitali, pa je na taj način derogirano načelo neposrednosti.[142] Također, rok za žalbu protiv presuda iznosio je 8 dana, a protiv rješenja tri dana od dana dostavljanja. Tako preuzeti Republički zakon o parničnom postupku bio je na snazi sve do 1998. godine, kada je Federacija Bosne i Hercegovine dijela novi Zakon o parničnom postupku.[143] Novi, odnosno prvi Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine iz 1998. godine bio je propis kojim su se na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine cjelovito određivala pravila postupaka na temelju kojih sudovi raspravljaju i odlučuju u sporovima iz osobnih i obiteljskih odnosa, iz radnih odnosa, te iz imovinskih i drugih građanskopravnih odnosa fizičkih i pravnih osoba.[144] Pomenuti Zakon o parničnom postupku sastojao se od četiri poglavlja. Prvim poglavljem obuhvaćena su: osnovna načela, nadležnost i sastav suda,

[138] Uredba sa zakonskom snagom o preuzimanju saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao Republički zakoni (Službeni list BiH broj 2/92 od 11.04.1992. godine.)
[139] Uredba sa zakonskom snagom o primjeni Zakona o parničnom postupku (Službeni list RBIH broj 6/92)
[140] Član 2. Uredbe
[141] Član 5. Uredbe
[142] Član 9. Uredbe
[143]Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj 42/98) (dalje - ZPP FBIH, 1998.)
[144] J. Čizmić, str. 22.
[144] J. Čizmić, str. 22.

izuzeće, stranke i njihovi zastupnici, donošenje odluka, dostava pismena i razmatranje spisa, troškovi postupka i pravna pomoć. Drugim poglavljem obuhvaćeni su: postupak podnošenja tužbe, suparničari, sudjelovanje trećih osoba u parnici, nagodba, presude, rješenja, redovni i vanredni pravni lijekovi. Treće poglavlje odnosilo se na posebne postupke: postupak u parnicama iz porodičnih odnosa, radnih odnosa, smetanje posjeda, izdavanje platnog naloga, postupak u sporovima male vrijednosti postupak pred arbitražom i u privrednim sporovima. Četvrto poglavlje se odnosilo na prelazne i završne odredbe.[145] Novim Zakonom o parničnom postupku, kao novina, uvedeno je pravilo pomoći neukoj stranci u toku postupka. Jedna od novina tadašnjeg Zakona o parničnom postupku bilo je i uvođenje institucije Obdusmena u ulozi stranke ili intervenijenta kada je potrebno zaštiti ljudsko dostojanstvo prava i slobode građana. Također, ukinuta je obaveza zakletve svjedoka u dokaznom postupku. U sistemu vanrednih pravnih lijekova, nova mogućnost podizanja i odlučivanja po zahtjevu za zaštitu zakonitosti na nivou kantona, a ne samo na nivou federalne jedinice, kakav je slučaj bio u dosadašnjoj primjeni ZPP-a, što pored ukidanja porote svakako predstavlja najveću novinu.[146] Posebna specifičnost pomenutog Zakona se ogledala u činjenici da se navedeni Zakon temeljio na načelu materijalne istine, na raspravnom i istražnom načelu, te jedinstvu glavne rasprave.

Dosljednom primjenom pomenutih načela nakon duže primjene ovog Zakona zaključilo se da su zbog određenih zakonskih odredbi, i tako uređenih pravnih pravila, parnični postupci trajali dosta dugo zbog najčešćih posljedica odugovlačenja postupaka, a što je uzrokovalo gomilanje sudskih predmeta i zaostajanje u rješavanju istih. U tom smislu, Parlament Federacije Bosne i Hercegovine 2003.godine, donio je novi Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine. [147] Zakon o parničnom postupku iz 2003. godine donesen je u isto vrijeme i u Republici Srpskoj, [148] i u Federaciji Bosne i Hercegovine.[149] Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine podijeljen je u šest poglavlja. Pomenuti Zakon svojim odredbama je uveo značajne promjene koje su imale zadatak da pravosuđe učine što efikasnijim, te da se izbjegne nepotrebno odugovlačenje sudskih postupaka, pa tako je novim Zakonom o parničnom postupku propisano da sud odlučuje u granicama zahtjeva

[145] Ž Galić/ J. Čizmić, str . 234.
[146] B. Čalija/ S Omanović, str. 86.
[147] Više o tome vidi J. Čizmić, str. 22.
[148] Zakon o parničnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske broj 58/ 03) (dalje ZPPRS 2003.)
[149] Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH broj 53/03) (dalje ZPP FBIH 2003.)

koji su stavljeni u postupku, što znači da je načelo dispozicije jedno od osnovnih načela parničnog postupka.[150] Novi Zakon ne poznaje mogućnost donošenja djelimične presude ili među-presude. Ne postoje više ni odredbe o presudi zbog izostanka, a kod pravnih lijekova novina je nemogućnost korištenja zahtjeva za zaštitu zakonitosti. Sudske mjere osiguranja su iz izvršnog postupka prebačene u parnični postupak. Pitanje vrijednosti spora je od znatno većeg značaja jer je tužitelj već u tužbi morao odrediti vrijednost spora, a tako određena vrijednost spora posljedično utječe na troškove punomoćnika advokata, kao i na obračun sudske takse. Po novom Zakonu, u pogledu izuzeća sudije sud ne postupa po službenoj dužnosti *ex officio,* nego do izuzeća dolazi samo na zahtjev stranke. Također, novim Zakonom ne postoje više odredbe koje daju mogućnost obdusmenima za sudjelovanje u postupku, niti zakon više poznaje mirovanje postupka, tako da se znatno veći značaj daje institutu prekida postupka. Nadalje, Zakon više ne sadrži ni odredbe o postupcima iz obiteljskih odnosa. Donošenjem pomenutog Zakona u cijelosti se odstupilo od primjene načela materijalne istine, a sve u cilju izbjegavanja odugovlačenja toka parničnog postupka. [151] Također, značajno je istaći da je 2004. godine donesen Zakon o parničnom postupku pred sudom BiH, a kojim zakonom su uređena pravila postupka pred Sudom Bosne i Hercegovine u rješavanju imovinskih sporova između države Bosne i Hercegovine, entiteta i Brčko Distrikta BiH, između entiteta i distrikta i između institucija BiH koje vrše javna ovlaštenja.[152]

Posmatrajući cjelokupan tok historijskog razvoja sudskog građanskog postupka, te pravnog položaja parničnih stranaka, može se zaključiti da je nastanak građanskog sudskog postupka usko vezan za nastanak i organizaciju prvih plemenskih zajednica, odnosno prvih društvenih tvorevina, nakon čega je došlo do napuštanja samozaštite, a lična i imovinska zaštita je povjeravana tim društvenim tvorevinama- državama. Najstariji period pojave i nastanka građanskih sudskih postupaka karakterističan je po primitivnim i napuštenim načinima pravne zaštite subjektivnih građanskih prava. Prvi načini pravnog uređenja građanskopravnih odnosa, pa samim tim i načini uređenja pravnog položaja stranaka u sporu u građanskim sudskim postupcima, vezuju se za nastanak i razvoj rimskog prava koje je kao najstarije civilizacijsko pravo ostavilo dubok trag te postavilo pravne temelje nastanku i

[150] Više o tome vidi, Z. Kulenović, *et al.* Komentari Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo 2005, str 7.
[151] Više o tome, I. Šego- Marić/V. Haubrich, str. 213 - 214.
[152] Zakon o parničnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH broj 36/04 84/07) (dalje - ZPPBiH)

razvoju građanskog procesnog prava. Također, petovjekovno prisustvo Osmanlijskog carstva na području Bosne i Hercegovine, te neposredna primjena šerijatskog prava za građane islamske vjeroispovijesti koja je realizovana pred šerijatskim sudovima, ostavilo je, također, dubok historijski pečat na polju razvoja građanskog procesnog prava, koje pravo je na području Bosne i Hercegovine ostalo u primjeni sve do Drugog svjetskog rata. Bitna karakteristika šerijatskog sudskog postupka je ta da se sam sudski postupak zasnivao na načelu formalne istine i legalne teorije dokaza, a koji je isključivao slobodnu ocjenu dokaza te primjenu slobodnog sudijskog uvjerenja. Šerijatski sudovi su bili vezani zakonskim pravilima o dokazivanju koja pravila su određivala podobnost dokaznih sredstava, njihovu dokaznu snagu i istinitost činjenica. Pozitivna strana šerijatskog sudskog postupka ogledala se u činjenici da se navedeni postupak temeljio na načelima kontradiktornosti, usmenosti, neposrednosti i javnosti, dok je princip dispozitivnosti bio u dobroj mjeri ograničen zbog oficijelnog i diskrecionog prava suda u toku postupka. Poseban doprinos na polju razvoja pravnog položaja parničnih stranaka u toku parničnog postupka, te ukupnog razvoja građanskog sudskog postupka u Bosni i Hercegovini, ostvaren je 1883. godine, a neposredno nakon okupacije Bosne i Hercegovine izvršene od strane Austro-Ugarske, nakon čega je na području Bosne i Hercegovine počeo da se primjenjuje Austrijski građanski zakonik za Bosnu i Hercegovinu, odnosno građanski sudski postupak. Pravni instituti i načela ovog postupka, koja su obuhvatala temeljna pravila i procedure, omogućavala su parničnim strankama pravo na relativno jednak pravni položaj, te jednak obim prava i obaveza u toku sudskog postupka. Navedeni sudski postupak se temeljio na načelima dispozitivnosti, kontradiktornosti, neposrednosti, usmenosti i javnosti. Sud je, također, imao veoma široka ovlaštenja u toku postupka, a sve s ciljem utvrđivanja materijalne istine i prikupljanja što kvalitetnije procesne građe.

U vrijeme važenja Austrijskog građanskog zakonika za Bosnu i Hercegovinu desila se jedna značajna novina, na način da je 1918. godine po prvi put uveden institut prvog ročišta. Nastavak razvoja pravnog položaja parničnih stranaka i samog građanskog sudskog postupka odvijao se i kroz Građanski parnični postupak Kraljevine Jugoslavije, koji je predstavljao jednu kvalitativnu nadgradnju Austrijskog parničnog zakonika iz 1883. godine, iz koga su preuzeta sva značajnija zakonska rješenja. S obzirom da je Građanski parnični zakonik Kraljevine Jugoslavije predstavljao kvalitativnu nadogradnju Austrijskog građanskog parničnog zakonika, isti je zadržao i postojeća načela, kao što su načelo dispozitivnosti, kontradiktornosti, neposrednosti, usmenosti i javnosti, kao i načelo procesne ekonomije.

Kritički posmatrano može se konstatovati da su i Austrijski građanski sudski postupak, i Građanski parnični postupak Kraljevine Jugoslavije, u vrijeme u kojem su bili na snazi, predstavljali parničnim strankama realnu osnovu za garanciju u pogledu prava na pravnu zaštitu kroz ravnopravno učešće parničnih stranaka u toku sudskog postupka, te fer i korektno suđenje. Nakon Drugog svjetskog rata, donošenjem Zakona o parničnom postupku iz 1957. godine, zadržane su vrijednosti i temeljna načela parničnih postupaka iz 1883. i 1929. godine. Svrha i smisao procesnog sudovanja u navedenom periodu je bila iznalaženje materijalne istine u svjetlu primjene načela dispozitivnosti, zakonitosti, ravnopravnosti te kontradiktornosti. Zakon o parničnom postupku iz 1977. godine zadržava postojeća načela i vrijednost, ali uvodi i nove vrijednosti, pri tom zadržavajući osnovnu svrhu procesnog sudovanja u pogledu iznalaženja materijalne istine, uz primjenu svih pobrojanih procesnih načela.

Očigledna promjena u pravnom pristupu svrhe i smisla procesnog sudovanja desila se 2003. godine donošenjem novog Zakona o parničnom postupku, koji je i danas s određenim izmjenama na snazi, a kojim Zakonom se odstupa od načela materijalne istine, pristupa novom načinu i pristupu u pogledu procesnog sudovanja favorizovanjem načela dispozitivnosti i načela formalne istine te postizanja načela procesne ekonomije, sve s ciljem onemogućavanja i odugovlačenja sudskih postupaka, i postizanja maksimalne blagovremenosti i ažurnosti u sudskim postupcima. Historijski posmatrano, građanski sudski parnični postupak, počev od najstarijih vremena pa do današnjih dana, evolutivno se mijenjao i nadopunjavao, te na taj način konstantno su bivali napuštani primitivni načini uređenja građanskog sudskog parničnog postupka, prihvatani su novi pravni instituti i načela koja su parnični postupak činili funkcionalnijim, a položaj parničnih stranaka u pogledu njihovih prava i obaveza je znatno kvalitativno bolje uređen.

3. POJAM GRAĐANSKOPRAVNOG ODNOSA I GRAĐANSKOPRAVNOG SPORA

3.1. Pojam i nastanak građanskopravnog odnosa

U toku trajanja života, svaki građanin kao subjekt najviših ustavom zagarantovanih ljudskih prava i temeljnih sloboda[153] u pravilu, mora biti pravno zaštićen, kako u ličnom pogledu kroz sistem krivičnopravne zaštite, tako i u imovinskopravnom pogledu kroz sistem građansko pravne zaštite. Ta pravna zaštita subjekata građanskih prava, između ostalog, ogleda se kroz sistem pravnih pravila u jednoj državi[154] koja određuju način ponašanja i postupanja subjekata građanskopravnog odnosa u svakodnevnom životu. Stupanjem u građanskopravni odnos, subjekti građanskih prava ostvaruju svoje interese i ciljeve, pri tom poštujući prethodno utvrđena pravila i procedure načina ostvarivanja subjektivnih građanskih prava. Građanskopravni odnos u prvom redu javlja se kao faktički društveni odnos. Takav faktički materijalni odnos postaje građanskopravnim odnosom u trenutku kada ga pravo prizna i uredi. Na taj način se stvara mogućnost prinudnog ostvarivanja prava i nastanak obaveza subjekata u takvim građanskopravnim odnosima. Stupanjem u konkretne pravne odnose pravni subjekti stiču određena subjektivna prava i određene obaveze, i tako omogućavaju da se redovno ostvari projektovani pravni poredak u faktičkim životnim odnosima.[155] Tako se pravilima građanskog prava stvaraju pretpostavke za nastanak, promjenu i prestanak određenog građansko pravnog odnosa, a pravilima građanskog procesnog prava pretpostavke za njegovu pravnu zaštitu.[156]

---

[153] U Bosni i Hercegovini s obzirom na njeno veoma složeno društveno političko i ustavno uređenje, postoji trinaest ustava i to: Ustav Bosne i Hercegovine (Aneks 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir), Ustavi entiteta (Ustav Federacije Bosne i i Hercegovine, kao i Ustav Republike Srpske), te ustavi deset kantona u okviru Federacije Bosne i Hercegovine. Ustav Bosne i Hercegovine propisan je Aneksom 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, koji je parafiran u Dejtonu 25.11.1995. godine, a potpisan je 14. 12.1995. godine u Parizu.

[154]Rečju država se označava osnovna društvena organizacija s najvišom vlašću u globalnom društvu. Ta društvena organizacija raspolaže legitimnim monopolom oružane moći radi ostvarivanja, kad je to neophodno, i na prinudan način određenih društvenih ciljeva i vrednosti. Legitimnost vlasti koju ostvaruje ova državna organizacija utemeljena je, između ostalog, i na njenoj legalnosti. Naime, da bi sila postala vlast, odnosno podobno sredstvo za učvršćenje društvenog mira i bezbednosti, neophodno je njeno pravno regulisanje. Državna vlast, u krajnjoj liniji, i nije ništa drugo do „sila koja se vrši na osnovu i u ime prava" Vidi, Lukić. /Košutić, str. 155.

[155] G. Stanković, *Građansko procesno pravo,* Niš, 2010, str.5.

[156] M. Pavlović, „Zahtjev u građanskom i procesnom pravnom smislu“ *Pravo u gospodarstvu,* broj 1/2007,

3.1.1. Pretpostavke za nastanak građanskopravnog odnosa

Građansko pravo, kao dio ukupnog pravnog sistema, predstavlja skup općih pravnih normi kojima se uređuju građanska subjektivna prava. Tim pravnim normama reguliše se položaj ljudi u društvu. U pravilu, da bi bili dobro uređeni odnosi između pojedinaca i organizacija, prethodno moraju dobro i kvalitetno biti uređeni društveni odnosi. Društveni odnos je odnos između ljudi povodom određenih činjenica. Da bi društveni odnos postao pravni odnos, potrebno je da bude regulisan objektivnim pravom. Građanskopravne odnose čine oni društveni odnosi koji su regulisani građanskopravnom normom. Građani, kao subjekti građanskih prava svakodnevno, poduzimaju određene faktičke radnje na način što ulaze u određene pravne odnose i realizuju iste. Takvi građanski odnosi, s obzirom da se odvijaju po prethodno utvrđenim pravilima i procedurama, postaju građanskopravni odnosi. Građanskopravni odnos u prvom redu se javlja kao faktički, materijalni društveni odnos. Takav materijalni društveni odnos postaje građanskopravnim odnosom u trenutku kada ga građansko pravo prizna i uredi. Pretvaranjem faktičkih društveno-ekonomskih odnosa u građanskopravne odnose omogućava se privredno kretanje između subjekata kao sudionika tih privredno pravnih odnosa. Između društveno-ekonomskih odnosa sa jedne, i građanskih prava sa druge strane, postoji uzajamno djelovanje. Društveni odnosi daju građanskim pravima sadržaj, a građanska prava tim odnosima daju pravnu djelotvornost, pa se na taj način stvaraju pretpostavke za nastanak i realizaciju takvih građanskopravnih odnosa. Kroz tako uređene građanskopravne odnose, subjekti građanskih prava ostvaruju svakodnevne životne funkcije i potrebe te na taj način ostvaruju svoje interese, pri tom poštujući pravila i procedure prethodno propisane, na osnovu kojih pravila i procedura su uređeni mogući građanskopravni odnosi.

3.2. Pojam građanskopravnog spora

U svakodnevnom životu većina građansko pravnih odnosa nastane i realizuje se između subjekata građanskog prava na način da ti subjekti zaključenjem određenog pravnog posla stupaju u građanskopravni odnos i na taj način preuzimaju određena prava i prihvataju preuzete obaveze, nakon čega dolazi do realizacije preuzetih prava i obaveza. Samim tim na taj način dolazi do realizacije pravnog posla. Međutim, u toku nastanka određenih građanskopravnih odnosa između subjekata građanskog prava ponekad se pojavi spor u pogledu obima prava i obaveza koje proističu iz tog građanskopravnog odnosa.[157] Ta sporna pitanja, i formalno i suštinski, sprečavaju mogućnost realizacije pravnih poslova i na taj način dovode do spornog odnosa između subjekata građanskog prava, a što posljedično dovodi do nastanka građanskopravnog spora.[158] Građanskopravni spor nastaje kada dođe do neslaganja strana u građanskopravnom odnosu u pogledu samog građanskopravnog odnosa, građanskopravnog subjektivnog prava ili građanskopravnog zahtjeva.[159] Građanskopravni spor u pravilu nastaje između strana u građanskopravnom odnosu i suštinski predstavlja neslaganje i sukob njihovih interesa. Kad se subjektivno pravo ne ostvaruje spontano, ili kad se ostvaruje uz određena odstupanja, nastaje nesklad između normativnog poretka i faktičkog ponašanja u društvu, zbog čega pravom projektovani poredak nije ostvaren.[160] Zbog toga su pravni subjekti čija subjektivna prava nisu ostvarena, i samo društvo kao cjelina, primorani da preduzimaju mjere za sprečavanje, suzbijanje ili otklanjanje protivpravnog ponašanja nastalog u društvenim odnosima, kao i da bi se primijenile sankcije predviđene pravnim normama radi prinudnog ostvarivanja prava.[161] U pravilu, ta pravna zaštita u pogledu građanskopravnih odnosa pruža se na zahtjev subjekta građanskopravnog odnosa u situaciji kada subjektivno pravo ne može da se ostvari dobrovoljno, odnosno kada prilikom realizacije preuzetih prava i obaveza iz građanskopravnog odnosa nastanu sporna pitanja, bilo u pogledu obima prava i obaveza ili nekom drugom pogledu vezanom za taj građanskopravni odnos.

[157] Izraz „spor“ potiče od riječi sporiti se, što znači ne slagati se sa nekim o nečemu i nastojati da se sopstveno mišljenje ili tvrđenje drugome nametne kao jedino tačno i ispravno. - Vidi G. Stanković, 2010, str 35.

[158] Građanskopravni spor nastaje kada dođe do neslaganja strana u građanskopravnom odnosu pogledu samog građanskopravnog odnosa, građanskopravnog subjektivnog prava ili građanskopravnog zahtjeva. Nastaje između strana u građanskopravnom odnosu i predstavlja neslaganje i sukob njihovih interesa, a nastaje tako što se dva subjekta ne slažu o postojanju ili nepostojanju nekog građanskopravnog odnosa, građanskopravnog subjektivnog prava ili građanskopravnog zahtjeva, zatim kada jedna strana iznosi jedno tvrđenje, a druga ga strana negira ili osporava u cijelosti ili djelimično. - Ibid

[159] G. Stanković, *Građansko procesno pravo*, Prva sveska, Građansko parnično procesno pravo, Niš, 2007, (dalje- Stanković 2007) , str .73.

[160] G. Stanković, 2010, str. 5.

[161] *Ibid.*

Tada nastaje građanskopravni spor između subjekata građanskih prava, koji sporni odnos zahtijeva njegovo rješavanje, a sve radi ostvarivanja zakonom zagarantovanih ličnih subjektivnih građanskih prava. Među sudionicima građanskopravnih odnosa, koji su uređeni materijalno-pravnim normama građanskog (ili kojeg drugog privatnog) prava, česti su građanskopravni sporovi o međusobnim (subjektivnim) pravima i njihovom naličju– dužnostima i obvezama, te o privatnopravnom statusu osoba.[162]

Rješavanje građanskopravnog spora odvija se na dva moguća načina, i to: vansudskim putem, gdje stranke u spornom građanskom odnosu po principu kompromisa i međusobnog popuštanja pronalaze najprihvatljivija rješenja u spornom građanskom odnosu, i na taj način rješavaju isti, a drugi način rješavanja spornog građanskopravnog odnosa je sudskim putem, koji je prisutan u onim spornom odnosima gdje kod subjekata spornog građansko-pravnog odnosa ne postoji ni volja i htijenje za bilo kakvim kompromisom i popuštanjem u pogledu prava i obaveza, nego se rješavanje spornog odnosa povjerava stručnom nepristrasnom i neutralnom organu koji će primjenjujući norme materijalnog prava, po posebnoj zakonom predviđenoj parničnoj proceduri, riješiti sporni odnos i na taj način odlučiti o pravima i obavezama subjekata tog spornog građanskopravnog odnosa.[163] Lice koje ne može samo da ostvari svoje subjektivno pravo na uobičajeni način, ima pravo da se obrati sudu i da od suda zatraži da mu se pruži pravna zaštita jer je država, koja je zabranila samopomoć, rezervisala za sebe pravo da sudskim putem pruža pravnu zaštitu.[164] Po svojoj pravnoj prirodi pravo na pravnu zaštitu je autonomno javno subjektivno pravo, koje je, kao jedno od osnovnih ljudskih prava, priznato i zagarantovano svim pravnim subjektima međunarodnim i nacionalnim pravnim aktima.[165]Najznačajniji međunarodni pravni dokument kojim su zagarantovana subjektivna građanska prava je Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i sloboda.[166]

---

[162] N. Gavela, *O odnosu materijalnog i procesnog građanskog prava u parnicama*, Zbornik radova, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2013, (dalje - Gavela), str .194.

[163]Parnica je redovni način, odnosno metod za rešavanje građanskopravnih sporova koji se nisu mogli rešiti ili koji se ne mogu rešavati na drugi način. Spor se rješava u parnici tako što se na nesumnjiv i autoritativan način utvrđuje postojanje izvesnog subjektivnog prava i tako otklanja neizvesnost i nesaglasnost oko njegovog postojanja, koje sprečava da se ono ostvari, a ukoliko je to potrebno, dužniku se izriče zapovijest na činidbu u skladu sa materijalnopravnim ovlašćenjima titulara ili se vrši željena pravna promena. Spor i parnica nisu sinonimi. Spor je situacija do koje dolazi u jednom materijlanopravnom odnosu, a parnica je jedan od načina za rješavanje spora. Parnica je jedan specifičan pravni odnos koji nastaje između parničnog suda i parničnih stranaka i regulisan je procesnim pravom. Sadržinu parnice, kao načina za rešavanje spora, čini postupanje parničnih subjekata po određenim procesnim pravilima. Parnica je uvek usmerena ka jedinstvenim cilju, a to je donošenju sudske odluke kojom se rješava spor. Više o tome vidi : G. Stanković, 2007, str. 34.

[164] G. Stanković, 2010, str.8.

[165]*Ibid.*

[166]Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda je nastala kao posljedica vremena neposredno nakon Drugog svjetskog rata kada je pitanje zaštite ljudskih prava privlačilo veliku pažnju.

Navedenom konvencijom propisan je čitav niz subjektivnih građanskih prava,[167] kao i pravo subjekata građanskopravnog odnosa na adekvatnu pravnu zaštitu tih subjektivnih građanskih prava.[168] Također, pored međunarodnih dokumenata, poseban značaj zauzimaju domaći propisi počev od ustava te drugih zakonskih propisa kojim su zagarantovana subjektivna građanska prava.[169] Navedeni propisi stvaraju pretpostavku da se subjekti, čija su prava ugrožena ili na neki drugi način povrijeđena, koriste takvim dozvoljenim pravnim sredstvima, sve u cilju zaštite svojih subjektivnih građanskih prava. Postojanjem navedenih pravnih instrumenata stvara se pretpostavka za uspostavljanje ravnoteže između povrijeđenog subjektivnog prava i pravnog mehanizma za zaštitu tog subjektivnog prava. Ta pravna ravnoteža ostvaruje se kroz sudsku zaštitu. Uspostavljanjem narušene ravnoteže u odnosima pravnih subjekata u skladu sa općim normama društvenog ponašanja pravosuđe djeluje politički, ostvarujući volju vladajuće klase u konkretnim društvenim odnosima[170]

Međunarodni komitet za pokret k a evropskom jedinstvu je 1948. godine, na *Evropskom kongresu* u Haagu, dao poticaj za ustanovljenje Vijeća Evrope 1949. godine. Nakon ustanovljenja Vijeća Evrope o ovom pitanju se razgovaralo na prvoj sjednici Konsultativne skupštine (danas Parlamentarna skupština) Vijeća Evrope, a u augustu 1949. godine, Skupština je svom Komitetu za pravna i administrativna pitanja dala zadatak da detaljnije razmotri pitanje kolektivne garancije ljudskih prava. Ovaj Komitet je svoj rad završio 1950. godine i nakon rješavanja nekih političkih pitanja, 4. novembra 1950. godine, u Timu je potpisana Evropska konvencija, koja je prema svojoj preambuli uobličena tako "da preuzme prve korake ka zajedničkom provođenju određenih prava navedenih u Univerzalnoj deklaraciji 73". Na snagu je stupila 3. septembra 1953. godine. F. Vehabović: *Odnos ustava BiH i Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Sarajevo 2006, str .52.

[167] Član 2. Evropske konvencije, propisuje pravo na život, član 3. konvencije propisuje zabranu mučenja, član 4 .konvencije propisuje zabranu ropstva i prinudnog rada, član 5. konvencije propisuje pravo na slobodu i sigurnost, član 7. konvencije propisuje kažnjavanje na osnovu zakona, član 8. konvencije propisuje pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života, član 9. konvencije propisuje slobodu misli savjesti i vjeroispovijesti, član 10. konvencije propisuje pravo na slobodu izražavanja, član 11. konvencije propisuje pravo na slobodu okupljanja i udruživanja, član 12. konvencije propisuje pravo na zaključenje braka, član 14. konvencije propisuje zabranu diskriminacije,

[168]Članom 6. Evropske konvencije propisano je pravo na pravično suđenje - Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristranim, zakonom ustanovljenim sudom. Presuda se izriče javno, ali se novinari i javnost mogu isključiti s čitavog ili jednog dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne sigurnosti u demokratskom društvu, kada to nalažu interesi maloljetnika ili zaštite privatnog života strana u sporu, ili kada to sud smatra izričito neophodnim zato što bi u posebnim okolnostima publicitet mogao nanijeti štetu interesima pravde. Dok član 13. konvencije propisuje pravo na djelotvoran pravni lijek – „Svako čija su prava i slobode, priznata ovom konvencijom, narušena ima pravo na pravni lijek pred nacionalnim vlastima, čak i onda kada su povredu ovih prava i sloboda učinila lica u vršenju svoje službene dužnosti."

[169]Član 2. Ustava Bosne i Hercegovine propisuje katalog ustavom zagarantovanih prava: a) Pravo na život. b) Pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni. c) Pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu. d) Pravo na ličnu slobodu i sigurnost. e) Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom. f) Pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku. g) Slobodu misli, savjesti i vjere. h) Slobodu izražavanja. i) Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima. j) Pravo na brak i zasnivanje porodice. k) Pravo na imovinu. l) Pravo na obrazovanje. m) Pravo na slobodu kretanja i prebivališta.

[170] S. Triva, 1978 , str. 5.

3.2.1. Nastanak i način rješavanja građanskopravnog spora

Građanskopravni spor u pravilu nastaje između subjekata građanskopravnog odnosa kada postoji nesuglasnost između istih u pogledu vrste i obima subjektivnih građanskih prava.[171] Građanskopravni spor nastaje tako što se dva subjekta ne slažu o postojanju ili nepostojanju nekog građansko-pravnog odnosa, građanskog subjektivnog prava ili građanskopravnog zahtjeva; kad jedna strana iznosi jedno tvrđenje, a druga strana ga negira ili ga osporava u cijelosti ili djelomično.[172] Svaka strana u tom građanskopravnom sporu nastoji zaštititi svoje interese koji su u suprotnosti sa interesima druge strane. U pravilu, nastankom građanskopravnog spora[173] dolazi do narušavanja uspostavljenih faktičkih odnosa između subjekata građanskih prava. Da bi ti poremećeni faktički odnosi bili uspostavljeni, potrebno je otkloniti dileme koje se definišu kao sporna pitanja. Otklanjanje dilema i rješavanje spornih građanskopravnih odnosa odvija se tako što se na konkretne faktičke sporne pravne odnose, primjenjuju odgovarajući materijalni propisi koji uređuju pitanje uspostavljanja i funkcionisanja takvih građanskih odnosa.

Rješavanje nastalih spornih građanskih odnosa u pravilu moguće je na više načina. S obzirom da je za nastanak spornog građanskopravnog odnosa potrebno najmanje dva subjekta koji se nalaze u sporu, jedan od načina rješavanja nastalog spornog građanskopravnog odnosa moguć je na način da titular spornog subjektivnog prava odustane od svog prava, nakon čega nestaje i spor u pogledu subjektivnih prava. Građanskopravni spor može da bude riješen i naknadnim ispunjenjem nastale građanskopravne obaveze koja je uzrokovala nastanak spora među subjektima građanskopravnog odnosa. Nastali sporni odnos, također, može da bude riješen na osnovu samozaštite jednog od titulara spornog građansko pravnog odnosa. Jedan od mogućih načina rješavanja spornog građanskopravnog odnosa u

[171] Pod nazivom subjektivno pravo, odnosno subjektivno građansko, odnosno subjektivno privatno pravo mislimo na privatnu pravnu vlast (pravnu moć, Reshtsmacht) koja u građanskopravnom odnosu pravno pripada pojedincu (pravnom subjektu) nositelju prava, a proizilazi iz norma objektivnog građanskog (privatnog) prava. Kakva i kolika privatna vlast pripada pojedincu, ovisi o pravnoj naravi i sadržaju njegovog subjektivnog prava a u pogledu čega – o objektu tog njegova prava. Takvo shvaćanje privatnog prava slijedi ono koje je uglavnom općeprihvaćeno u suvremenoj građanskopravnoj i uopće pravnoj znanosti. – Vidjeti S. Krneta, *Evolucija pojma zahtjev i njegov odnos prema subjektivnom pravu* , Godišnjak pravnog fakulteta u Sarajevu, 1975, str. 297 – 309.

[172] G. Stanković, 2010, str. 36.

[173] Svaki spor predstavlja patološko stanje u pravnim odnosima. Sve dok spor postoji u društvenim odnosima, pravni odnosi ne mogu da se odvijaju normalno, niti mogu da nastaju na osnovu postojećih novi pravni odnosi.- Ibid.

svakodnevnom životu je prisutan kroz odnos mirnog rješenja spornog građanskopravnog odnosa na bazi kompromisa i međusobnog popuštanja. Kod ovog načina rješavanja spornog odnosa stranke u sporu obostrano, svjesno, u cijelosti ili djelimično odustaju od svojih prava i interesa u cilju prevazilaženja spornog građanskopravnog odnosa i iznalaženja prihvatljivog rješenja za obje stranke u spornom odnosu. Kod ovog načina rješavanja spornog građanskopravnog odnosa spor se rješava bez intervencije države i njenih pravnih mehanizama koji stoje na raspolaganju strankama. Kada rješenje spornog građanskopravnog odnosa nije moguće na principu kompromisa i uzajamnog popuštanja, te kad stranke u sporu dosljedno ostanu kod svojih zahtjeva u pogledu prava i interesa, u tom slučaju jedini mogući način rješavanja nastalog spornog odnosa jeste tužba u sudskom parničnom postupku pred nadležnim sudom.

4. PRAVNI POLOŽAJ SUBJEKATA GRAĐANSKOPRAVNOG ODNOSA PRIJE PODNOŠENJA TUŽBE

Nastankom građanskopravnog spora, između subjekata građanskog prava dolazi do ograničenja i opstrukcije u pogledu crpljenja subjektivnih građanskih prava jednog od subjekata građanskopravnog odnosa u odnosu na obim građanskih prava drugog subjekta. Nastankom spora između subjekata građanskopravnog odnosa dolazi do neslaganja istih u pogledu načina pristupa poimanja o određenom životnom događaju u kojem su subjekti spornog odnosa sudionici tog životnog događaja. Svaki spor predstavlja određeno patološko stanje u pravnim odnosima.[174] Sve dok spor postoji između stranaka neizvjesno je ostvarenje i realizacija subjektivnog prava pa samim tim i funkcionisanje pravnog poretka na konkretnu pravnu situaciju. U pravilu ukoliko između stranaka u sporu ne postoji volja i spremnost na rješavanje spora mirnim putem, pravni poredak strankama u sporu pruža mogućnost pokretanja sudskog postupka radi pravne zaštite povrijeđenih subjektivnih građanskih prava. Stoga je svaki nosilac subjektivnog građanskog (privatnog) prava koje bi trebao ostvariti, odnosno zaštiti u odnosu s nekom drugom osobom, ali i onaj ko smatra ili samo tvrdi (ili čak ni to) da je nosilac takvog prava, ovlašten zahtijevati od suda da djeluje u smjeru ostvarivanja njegova subjektivnog prava u odnosu s drugim osobama, pokaže li se da to pravo postoji.[175]

U Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i u Republici Srpskoj, na snazi su propisi[176]koji omogućuju građanima čija su subjektivna prava povrijeđena ili ugrožena, da u zakonom propisanim postupcima, a na osnovu dopuštenih i zakonom propisanih pravnih instrumenata, prije svega dokazuju da su njihova prava povrijeđena, oduzeta ili ograničena od strane trećih lica bez pravnog osnova, te da ista ta lica imaju pravo na pravnu zaštitu, a sve u cilju zaštite subjektivnih građanskih prava. Tu pravnu zaštitu ugroženih subjektivnih građanskih prava stranke u građanskom sporu ostvaruju u Zakonom uređenom parničnom postupku,

[174]G. Stanković, 2010, str. 36.
[175] N. Gavela, 2013, str. 191.
[176] Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 53/03), koji je stupio na snagu 05.11.2003. godine, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku („Službene novine FBiH“, br. 73/05, 19/06) i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br.98/15 od 23.12.2015.godine). – (dalje ZPPFBIH); Zakon o parničnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske broj 58/2003, Zakon o izmjenama i dopunama zakona o parničnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik broj 85/03, broj 74/05**,** br. 63/07, broj 49/09**,** 61/13) (dalje ZPP RS)

podnošenjem tužbe pred nadležnim sudom radi zaštite njihovih povrijeđenih ili poduzetih subjektivnih građanskih prava. Tužba je sadržajno propisana u zakonom određenoj formi, i samo tako sačinjena tužba stvara pretpostavku za dalje vođenje parničnog postupka i raspravljanje o osnovanosti postavljenog tužbenog zahtjeva.[177] Svako, doduše, ima pravo da zakonom ustanovljeni i nepristrasni sud, pravično i u razumnom roku, odluči o njegovim pravima i obavezama, ali to ne znači da ima pravo i na to da sud usvoji bilo kakav njegov tužbeni zahtjev.[178]

Za pokretanje parničnog postupka traži se aktivnost tužitelja koju on manifestira podnošenjem tužbe (*nemo judex sine actore).*[179] Međutim, ovdje je bitno istaći da tužitelj nema obavezu da obavijesti potencijalnog tuženog o svojim namjerama podnošenja tužbe, zbog čega to saznanje tuženi stiče tek kad tužba bude podnesena protiv njega, i to u fazi dostavljanja tužbe na odgovor tuženom. Međutim, ovdje se zanemaruje bitna činjenica da je tako podnesena tužba već prouzrokovala određene pravne posljedice, počev od troškova postupka, angažmana suda, kao i druge posljedice vezane za parnični postupak, pa se u konkretnom slučaju javlja dilema da li je pravedno prema tuženom da bez prethodnog njegovog znanja i informisanja bude utužen, te na taj način mimo svoje volje postane strankom u postupku, možda čak i za određeno sporno pitanje koje je predmetom tužbenog zahtjeva, a koji tuženi uopće ne osporava, te isti tako pokrenutim postupkom bude doveden u veoma nepovoljan pravi položaj u pogledu nastanka dodatnih troškova za istog, kako u pogledu zakonski zateznih kamata te troškova postupka koji u tom slučaju padaju na teret tuženog. Pravo na pravnu zaštitu subjektivnih građanskih prava zagarantovano je pravnim normama svake države. Također, ta vrsta pravne zaštite zagarantovana je i najvišim domaćim i međunarodnim pravnim dokumentima kao što su Ustav[180] i Međunarodne konvencije.[181]

---

[177] Član 53. ZPP RS propisuje da parnični postupak se pokreće tužbom. Tužba mora sadržavati: 1) određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja (tužbeni zahtjev), 2) činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev, 3) dokaze kojima se utvrđuju te činjenice, 4) naznaku vrijednosti spora, 5) druge podatke koje u skladu sa odredbama člana 334. ovog Zakona mora imati svaki podnesak. (3) Ako je tužilac u tužbi naveo pravni osnov, sud nije vezan uz njega.

[178] N. Gavela, 2013, str. 196.

[179] I. Pezo, *O nekim pitanjima procesno relevantne pasivnosti parničnih stranaka*, Glasilo udruge Hrvatskih sudaca broj 1/2 2001. godina, str.16.

[180] Član 2. Ustava Bosne i Hercegovine propisuje katalog ustavom zagarantovanih prava pa između ostalih prava Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom.

[181] Članom 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda propisano je pravo svakog građanina na pravično suđenje. Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom. Presuda se izriče javno, ali se novinari i javnost mogu isključiti s čitavog ili jednog dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne sigurnosti u

Međutim, i pored toga što u pravnom poretku postoje adekvatni pravni mehanizmi za zaštitu ugroženih ili povrijeđenih subjektivnih građanskih prava, uzimajući u obzir pravni položaj tuženog prije podnošenja tužbe i neposredno nakon pokretanja parničnog postupka, javlja se dilema da li tužba i sam parnični postupak predstavljaju jedine adekvatne instrumente za ostvarivanje pravne zaštite subjektivnih građanskih prava, ili postoje i drugi prihvatljiviji načini koji mogu poslužiti subjektima spornog građanskopravnog odnosa da nastali sporni odnos urede na drugi način mimo suda i sudskog postupka. Odnosno ovdje se javlja dilema da li su neposredno prije podnošenja tužbe dovoljno iscrpljena sva raspoloživa pravna sredstva i pravni mehanizmi za rješavanje nastalog građanskopravnog spora između subjekata subjektivnih građanskih prava.

Sasvim je logično i opravdano da subjekt, čije je pravo ugroženo ili povrijeđeno, ima pravo na pravnu zaštitu kao što je pravo na tužbu, u cilju zaštite svojih ugroženih, povrijeđenih ili oduzetih građanskih prava. Međutim, česti su slučajevi da tuženi i ne zna da je svojim ponašanjem ili svojim propuštanjem povrijedio ili ugrozio određena subjektivna građanska prava druge osobe, te su česti slučajevi da tuženi tek u toku parničnog postupka sazna da je protiv njega podnesena tužba i da se protiv istog vodi parnični postupak. Veoma česte su i situacije da taj isti tuženi, nakon što u parničnom postupku sazna da je protiv istog podnesena tužba, te da se na taj način protiv istog vodi parnični postupak, u većini slučajeva bez upuštanja u raspravljanje na neposredan[182] ili posredan način[183]priznaje takav tužbeni zahtjev. Međutim, i pored toga što tuženi nije sporio tužbeni zahtjev, odnosno tužbeni zahtjev je priznao odmah po saznanju za tužbu i postupak, za tuženog su već nastupile određene pravne posljedice koje ga kao parničnu stranku dovode u veoma nepovoljan pravni položaj. Naime, i pored toga što je na opisani način tuženi priznao tužbeni zahtjev, na teret tuženog padaju i sporedna potraživanja kao što su zakonske zatezne kamate te troškovi postupka, i to troškova sudski taksi, te troškovi po osnovu nagrade punomoćniku advokatu, zatim troškovi u pogledu angažmana sudova, kao i drugi sudski troškovi, te gubitak dragocjenog vremena, a koji troškovi u većini slučajeva nisu uopće bezazleni i mali. Ponekad su ti troškovi mnogo

demokratskom društvu, kada to nalažu interesi maloljetnika ili zaštite privatnog života strana u sporu, ili kada to sud smatra izričito neophodnim zato što bi u posebnim okolnostima publicitet mogao nanijeti štetu interesima pravde. Dok član 13. Konvencije propisuje pravo na djelotvoran pravni lijek – „Svako čija su prava i slobode, priznata ovom konvencijom, narušena ima pravo na pravni lijek pred nacionalnim vlastima, čak i onda kada su povredu ovih prava i sloboda učinila lica u vršenju svoje službene dužnosti."

[182]Neposredan način priznanja tužbenog zahtjeva postoji kada tuženi svojim izričitim očitovanjem prizna tužbeni zahtjev usmeno na zapisnik, ili kada svoje priznanje ispolji u pismenoj formi.

[183]Posredan način priznanja tužbenog zahtjeva postoji u situacijama kada tuženi svojim poduzetim radnjama, propusti poduzeti zakonom propisane radnje koje za posljedicu imaju donošenje presude u korist tužitelja, kao što je slučaj sa presudom zbog propuštanja.

veći od same visine potraživanja zahtijevanih tužbenim zahtjevom. Kao jedan od mogućih načina izbjegavanja prethodno istaknutih štetnih posljedica, kako po parnične stranke tako i po sud, nastalih pokretanjem parničnog postupka, jeste moguće propisivanje ograničenja u pogledu uvjetovanja tužitelja da ne može pokrenuti parnični postupak prije nego što prethodno, na određen način, ne pozove drugog subjekta spornog građanskopravnog spora (potencijalnog tuženog), da prihvati ili prizna pravo tom drugom subjektu iz nastalog građanskopravnog spora, uz upozorenje istom da će u protivnom protiv istog biti pokrenut parnični postupak podnošenjem tužbe, a sve iz razloga kako bi se subjektu spornog građanskopravnog odnosa, kao potencijalnom tuženom, dala mogućnost da prizna pravo drugom subjektu i na taj način izbjegne mogući parnični postupak koji bi se vodio protiv tog subjekta građanskopravnog odnosa.

Određena ograničenja mogućnosti pokretanja parničnog postupka, te mogućnost pravne zaštite u pogledu povrijeđenih subjektivnih prava pred nadležnim sudovima već postoje kao zakonska ograničenja u određenim spornim pravnim odnosima. Takvo ograničenje propisano je Zakonom o krivičnom postupku Federacije BiH.[184] Naime, pomenutim Zakonom propisano je da pravo na naknadu štete zbog neopravdane osude ima osoba prema kojoj je bila pravosnažno izrečena krivična sankcija ili koja je oglašena krivom a oslobođena od kazne, a kasnije je povodom vanrednog pravnog lijeka novi postupak pravosnažno obustavljen ili je pravosnažnom presudom oslobođena od optužbe, ili je optužba odbijena,[185] međutim, to pravo je uvjetovano prethodnom obavezom te neopravdano osuđene osobe da se prethodno obrati nadležnom Ministarstvu radi postizanja sporazuma o postojanju štete i visini iste.[186] Tek ukoliko takav sporazum ne bude postignut i prihvaćen, ili ministarstvo uopće ne

[184]Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, (Sl. novine F BiH br.35/03,37/03,56/03) (dalje - ZKP FBIH).

[185]Članom 435. ZKP FBiH propisano je da pravo na naknadu štete zbog neopravdane osude ima osoba prema kojoj je bila pravosnažno izrečena krivična sankcija ili koja je oglašena krivom, a oslobođena od kazne, a kasnije je povodom vanrednog pravnog lijeka novi postupak pravosnažno obustavljen ili je pravosnažnom presudom oslobođena od optužbe, ili je optužba odbijena, osim u sljedećim slučajevima: 1. Ako je do obustave postupka ili donošenja presude kojom se optužba odbija došlo zbog toga što je u novom postupku tužilac odustao od gonjenja, a do odustanka je došlo na osnovu sporazuma sa osumnjičenim, odnosno optuženim; 2. Ako je u novom postupku presudom optužba odbačena zbog nenadležnosti suda, a ovlašćeni tužilac nije preduzeo gonjenje pred nadležnim sudom; 3. Osuđeni nema pravo na naknadu štete ako je svojim lažnim priznanjem ili na drugi način namjerno prouzrokovao svoju osudu, osim ako je na to bio prinuđen.; 4. U slučaju osude za krivična djela u sticaju, pravo na naknadu štete može se odnositi i na pojedina krivična djela u pogledu kojih su ispunjeni uvjeti za priznanje naknade.

[186] Članom 436 . ZKP FBIH propisano je da rije podnošenja sudu tužbe za naknadu štete, oštećeni je dužan da se sa svojim zahtjevom obrati Federalnom ministarstvu pravde, radi postizanja sporazuma o postojanju štete i vrsti i visini naknade. (3) U slučaju iz člana 437. stav 1. tačka 2. ovog Zakona, o zahtjevu se može rješavati samo ako ovlašćeni tužilac nije preduzeo gonjenje pred nadležnim sudom u roku od tri mjeseca od dana prijema pravosnažne presude

odgovori u zakonom određenom vremenskom roku, tek tad lice koje je neopravdano osuđeno stiče pravo na podnošenje tužbe pred mjesno nadležnim sudom.[187] Na identičan način navedeni sporni odnos između neopravdano osuđene osobe i države zakonski je uređen i u Republici Srpskoj, tako što je Zakonom o krivičnom postupku[188] propisano da osoba koja je neopravdano osuđena ili na drugi način lišena slobode ima pravo na naknadu štete zbog neopravdane osude,[189] međutim, ostvarivanje tog prava uvjetovano je obavezom neopravdano osuđene osobe da se prethodno obrati nadležnom organu za naknadu štete.[190] Tek ukoliko se nadležni organ ogluši ili odbije takav zahtjev, neopravdano osuđena osoba stiče pravo da u sudskom parničnom postupku zahtijeva naknadu štete zbog neopravdane osude.[191] Navedeno ograničenje, kako u Federaciji Bosne i Hercegovine, tako i u Republici Srpskoj, na snazi je već duži vremenski period i ima svoju punu pravnu primjenu u postupku odlučivanja o odštetnom zahtjevu zbog neopravdane osude. Efekt ovakvog ograničenja je višestruk, a ogleda se u smanjenju ukupnih troškova koji se stvaraju u sudskom postupku, zatim smanjenju broja sudskih postupaka, pa samim tim i izbjegavanju bespotrebnog angažmana suda u svim situacijama u kojim suprotna strana procijeni da je odgovorna za štetu pa u tim situacijama nastali sporni odnos riješi bez potrebe angažmana suda. Međutim, da ta zakonom propisana ograničenja ne postoje, sva sporna pitanja po prvi put bi bila izložena u sudskom postupku i ista bi bila predmetom raspravljanja pred nadležnim sudom. Slično ograničenje mogućnosti subjekata građanskih prava da zaštite svoja povrijeđena prava

[187] Članom 437. ZKP FBiH propisano je da ukoliko zahtjev za naknadu štete ne bude usvojen ili po njemu Federalno ministarstvo pravde ne donese odluku u roku od tri mjeseca od dana podnošenja zahtjeva, oštećeni može kod nadležnog suda podnijeti tužbu za naknadu štete. Ako je postignut sporazum samo u pogledu dijela zahtjeva, oštećeni može tužbu podnijeti u pogledu ostatka zahtjeva. Tužba za naknadu štete podnosi se protiv Federacije. U slučaju da Federacija naknadi štetu zbog neosnovanog lišenja slobode ili neopravdane osude ona stiče pravo regresa od kantona čijim je zakonom osnovan sud koji je donio pravosnažnu presudu, odnosno rješenje.

[188] Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske" br. 100/09) (dalje - ZKP RS).

[189] Član 442. ZKP RS propisano je - Pravo na naknadu štete zbog neopravdane osude ima lice prema kome je bila pravnosnažno izrečena krivična sankcija ili koje je oglašeno krivim, a oslobođeno od kazne, a kasnije je povodom vanrednog pravnog lijeka novi postupak pravnosnažno obustavljen ili je pravnosnažnom presudom oslobođen od optužbe, ili je optužba odbijena, osim u sljedećim slučajevima: a) ako je do obustave postupka ili donošenja presude kojom se optužba odbija došlo zbog toga što je u novom postupku tužilac odustao od gonjenja, a do odustanka je došlo na osnovu sporazuma sa osumnjičenim, odnosno optuženim; b) ako je u novom postupku presudom optužba odbačena zbog nenadležnosti suda, a ovlašćeni tužilac nije preduzeo gonjenje pred nadležnim sudom.

[190] Članom 443. ZKP RS propisano je da prije podnošenja sudu tužbe za naknadu štete, oštećeni je dužan da se sa svojim zahtjevom obrati Ministarstvu pravde, radi postizanja sporazuma o postojanju štete i vrsti i visini naknade.

[191] Članom 444. ZKP RS propisano je da ako zahtjev za naknadu štete ne bude usvojen ili po njemu Ministarstvo pravde ne donese odluku u roku od tri mjeseca od dana podnošenja zahtjeva, oštećeni može kod nadležnog suda podnijeti tužbu za naknadu štete. Ako je postignut sporazum samo u pogledu dijela zahtjeva, oštećeni može tužbu podnijeti u pogledu ostatka zahtjeva.

pred nadležnim sudom, zakonom je propisano u sporovima iz oblasti radno-pravnih odnosa. Naime, trenutno važećim Zakonom o radu Federacije Bosne i Hercegovine,[192] propisano je da radnik u pogledu ostvarivanja prava iz radnog odnosa može to pravo ostvarivati kod poslodavca te kod nadležnog suda.[193] Također, istim Zakonom je propisano da radnik koji smatra da mu je povrijeđeno pravo iz radnog odnosa, može to svoje pravo štititi na način da je dužan u zakonom propisanom roku prvo se obrati istom tom poslodavcu sa zahtjevom da mu se omogući to pravo.[194] Ukoliko se poslodavac u zakonom propisanom roku ne očituje ili ne udovolji zahtjevu radnika, isti taj radnik može zahtijevati u zakonom propisanom roku zaštitu svojih prava pred nadležnim sudom,[195] izuzev slučajeva gdje se radi o pravu na naknadu štete ili u pogledu prava na neko drugo novčano potraživanje[196] jer je u konkretnom slučaju isključena obaveza obraćanja zaposlenika poslodavcu u pogledu ograničenja novčanih potraživanja iz plate i drugih naknada iz radnog odnosa.[197]

Na sličan način Zakonom o radu Republike Hrvatske[198] je uređeno ograničenje u pogledu ostvarivanja prava zaposlenika iz radnog odnosa. Naime, navedenim Zakonom je, također, propisano ograničenje prava zaposlenika da može bezuvjetno zahtijevati sudsku zaštitu a da se prethodno ne obrati istom tom poslodavcu za zaštitom svojih povrijeđenih prava.[199] Tek ukoliko se poslodavac ogluši ili ne udovolji zahtjevu zaposlenika, isti taj zaposlenik, koji smatra da mu je ugroženo pravo iz radnog odnosa, stiče pravo da se u zakonom propisanom roku obrati sudu sa tužbom za zaštitu svojih povrijeđenih i ugroženih

---

[192] Zakon o radu (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine», broj 26/16) od 04.04.2016.godine. (dalje - ZOR FBiH) ..

[193] Članom 113. ZOR FBiH propisano je da u ostvarivanju pojedinačnih prava iz radnog odnosa radnik može zahtijevati ostvarivanje tih prava kod poslodavca, pred nadležnim sudom i drugim organima, u skladu sa ovim Zakonom.

[194] Članom 114. stav 1. ZOR FBiH propisano je da radnik, koji smatra da mu je poslodavac povrijedio neko pravo iz radnog odnosa, može u roku od 30 dana od dana dostavljanja odluke kojom je povrijeđeno njegovo pravo, odnosno od dana saznanja za povredu prava zahtijevati od poslodavca ostvarivanje tog prava

[195] Članom 114. stav 2. ZOR FBiH propisano je da, ukoliko poslodavac u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva za zaštitu prava ili postizanja dogovora o mirnom rješavanju spora iz člana 116. stav 1. ovog zakona ne udovolji tom zahtjevu, radnik može u daljem roku od 90 dana podnijeti tužbu pred nadležnim sudom.

[196]Članom 114 stav 3 ZOR FBiH propisano je da zaštitu povrijeđenog prava pred nadležnim sudom ne može zahtijevati radnik koji prethodno poslodavcu nije podnio zahtjev iz stava 1. ovog člana, osim u slučaju zahtjeva radnika za naknadu štete ili drugo novčano potraživanje iz radnog odnosa.

[197] Vidjeti odluku Vrhovnog suda Republike Hrvatske broj Rev 221/05 od 30.06.2005. godine u kojoj se navodi: „Propust radnika da se prethodno obrati poslodavcu radi zaštite povrijeđenog prava ne može imati za posljedicu gubitak prava na novčano potraživanje dakle i na isplatu plate. Stoga nije bilo mjesta odbacivanju tužbe s dijelom tužbenog zahtjeva u kojem se traži isplata plaća kao novčanog potraživanja."

[198] Zakon o radu Republike Hrvatske (Narodne novine broj 93/14) stupio na pravnu snagu 07.08.2014. godine (dalje - ZOR RH)

[199]Članom 133. stav 1. ZOR RH, propisano je da radnik ,koji smatra da mu je poslodavac povrijedio neko pravo iz radnog odnosa, može u roku od petnaest dana od dostave odluke kojom je povrijeđeno njegovo pravo, odnosno od saznanja za povredu prava zahtijevati od poslodavca ostvarenje toga prava.

prava.[200] Radnik, bez obzira što smatra da mu je povrijeđeno neko od prava iz radnog odnosa, ne može svoju zaštitu prava zahtijevati pred nadležnim sudom prije nego se u zakonom propisanom roku obrati poslodavcu za zaštitu svojih prava. Navedeno ograničenje, kako u Federaciji Bosne i Hercegovine, tako i u Republici Hrvatskoj, u postupku odlučivanja o pravu zaposlenika ni na koji način ne ugrožava niti umanjuje obim prava, niti umanjuje stepen pravne zaštite tih prava, samo se na ovakav način zaposlenik, čija su prava ugrožena ili povrijeđena, obavezuje prethodno obratiti poslodavcu sa zahtjevom za zaštitom svojih zakonom propisanih povrijeđenih ili ugroženih prava radi mogućeg rješavanja spornog pravog odnosa.[201]

Kada je u pitanju pravo stranaka na sudsku zaštitu podnošenjem tužbe pred nadležnim sudom konkretno ograničenje u pogledu prava na podnošenje tužbe, te na taj način i prava na sudsku zaštitu, propisano je zakonom o parničnom postupku Republike Hrvatske i to u sporovima u kojim se kao tužena pojavljuje država Republika Hrvatska.[202] To ograničenje ogleda se u obavezi osobe koja namjerava podnijeti tužbu protiv Republike Hrvatske da je prije podnošenja tužbe dužna obratiti se sa zahtjevom za mirno rješenje spora državnom odvjetništvu[203] koje je stvarno i mjesno nadležno za zastupanje na sudu pred kojim se namjerava podnijeti tužbu protiv Republike Hrvatske.[204] Takav zahtjev za mirno rješavanje spora predstavlja procesnu pretpostavku za podnošenje tužbe, tako da svaka stranka koja se prethodno ne obrati nadležnom odvjetništvu sa zahtjevom za mirno rješenje spora a podnijela

[200]Članom133. stav 2. ZOR RH propisano je :"Ako poslodavac u roku od petnaest dana od dostave zahtjeva radnika iz stavka 1. ovoga članka ne udovolji tom zahtjevu, radnik može u daljnjem roku od petnaest dana zahtijevati zaštitu povrijeđenog prava pred nadležnim sudom. Zaštitu povrijeđenog prava pred nadležnim sudom ne može zahtijevati radnik koji prethodno poslodavcu nije podnio zahtjev iz stavka 1. ovoga članka, osim u slučaju zahtjeva radnika za naknadom štete ili drugog novčanog potraživanja iz radnog odnosa."

[201]Vrhovni sud Republike Hrvatske izrazio je svoje stajalište da je pretpostavka za traženje sudske zaštite iz Ugovora o radu da je radnik prethodno zahtijevao zaštitu svoga prava pred nadležnim tijelom poslodavca (Vs, Rev -1439/97 od 24.09.1997. i Rev. 925/98 od 10.06.1998. godine Izbor 2/98-108)

[202]Zakon o parničnom postupku Republike Hrvatske (Narodne novine broj 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14) - (dalje -ZPP RH)

[203]Državno odvjetništvo je samostalno i neovisno pravosudno tijelo ovlašteno i dužno postupati protiv počinitelja kaznenih djela i drugih kažnjivih djela, poduzimati pravne radnje radi zaštite imovine Republike Hrvatske te podnositi pravna sredstva za zaštitu Ustava i Zakona. Vidi Zakon o državnom odvjetništvu Republike Hrvatske, (Narodne novine broj 76/09, 153/09, 116/10, 145/10, 57/11, 130/11, 72/13, 148/13, 33/15 i **82/15**) - (dalje ZDO RH)

[204] Član 186. stav 1. ZPP RH propisano je da osoba koja namjerava podnijeti tužbu protiv Republike Hrvatske dužna je prije podnošenja tužbe obratiti se sa zahtjevom za mirno rješenje spora Državnom odvjetništvu koje je stvarno i mjesno nadležno za zastupanje na sudu pred kojim namjerava podnijeti tužbu protiv Republike Hrvatske, osim u slučajevima u kojima je posebnim propisima određen rok za podnošenje tužbe. Zahtjev za mirno rješenje spora mora sadržavati sve ono što mora sadržavati tužba- Navedena zakonska izmjena stupila na pravnu snagu 01.10.2008. godine.

je tužbu, takvu tužbu sud će odbaciti.[205] Dakle, sud po službenoj dužnosti utvrđuje da li je tužitelj podnio zahtjev za mirno rješenje spora pred Državnim odvjetništvom, te da li je rok za rješenje spora protekao ili je zahtjev odbijen.[206] Dakle, ukoliko se tužitelj nije pridržavao odredbi članka 186/a ZPP-a, sud će u tom slučaju tužbu odbaciti.[207] Ovdje je bitno istaći da navedena zakonska rješenja, koja s jedne strane ograničavaju stranku na mogućnost podnošenja tužbe, također stimulišu istu tu stranku da neposredno prije podnošenja tužbe pokuša postići sporazum sa suprotnom stranom, jer tako postignuti sporazum između stranaka u sporu ima svoj puni pravni učinak na način što zakon tako postignutom sporazumu daje snagu izvršnog naslova.[208] Nagodba postignuta između podnosioca zahtjeva i Državnog odvjetništva, na temelju zahtjeva za mirno rješenje spora, ima svojstvo ovršnosti.[209]Ako država kao dužnik ne bi ispunila svoju obavezu, vjerovnik na temelju takve izvansudske nagodbe može zahtijevati ovrhu pred nadležnim sudom.[210] Na identičan način je uređen pravni položaj stranaka u sporu kada se na strani tužitelja nađe država, a na strani tuženog fizička ili pravna osoba, u tom slučaju obaveza države je da se prije podnošenja tužbe obrati tom licu sa zahtjevom za mirno rješavanje spornog odnosa,[211] Država Republika Hrvatska mora se obratiti osobi sa prebivalištem ili sjedištem u Republici Hrvatskoj prije podnošenja tužbe sa zahtjevom za mirno rješavanje spora.[212] Zahtjev mora sadržavati sve ono što mora sadržavati i eventualna tužba, a ta osoba, također, ima rok od tri mjeseca da odgovori na zahtjev. Ako ne prihvati takav zahtjev, ili o njemu ne odluči u roku od tri mjeseca od podnošenja, država može podnijeti tužbu nadležnom sudu.[213] Stranke nakon zaključenja sporazuma uživaju istu pravnu zaštitu i imaju ista prava koja bi ostvarili u sudskom postupku na osnovu meritorne odluke suda. Postizanjem sporazuma izbjegava se nepotrebno vođenje sudskog postupka, pa samim tim izbjegava se stvaranje troškova postupka, Ovakav način

[205]Član 186. stav 7. ZPPRH propisano je sud će odbaciti tužbu protiv Republike Hrvatske podnesenu prije donošenja odluke o zahtjevu za mirno rješenje spora, odnosno prije isteka roka iz stavka 2. ovoga članka.
[206] Š.Salaj, „*Obvezan postupak za mirno rješenje spora s republikom Hrvatskom – pokušaj nagodbe prije Podnošenja tužbe*“ Informator broj 5225. , str.56.
[207] Ako stranka podnese tužbu sudu protiv Republike Hrvatske, a da nije zahtijevala od Republike Hrvatske da se spor riješi mirnim putem ili je tu tužbu podnijela prije donošenja odluke o njezinu zahtjevu za mirno rješenje, odnosno prije isteka roka tri mjeseca od njegova podnošenja sud će takvu tužbu odbaciti. – Više o tome I.Crnić, „*Zahtjev za mirno rješenje spora prema državi, osiguravatelju, poslodavcu ili nakladniku“* , Pravo u gospodarstvu, Časopis za gospodarsko pravnu teoriju i praksu, veljača 2010, str. 414.
[208] Član 186. stav 7. ZPP RH, propisano je da nagodba postignuta između podnosioca zahtjeva i Državnog odvjetništva po zahtjevu iz stava 1. ovog člana ima svojstvo izvršnosti.
[209] I. Crnić, str. 420.
[210]*Ibid.*
[211] Član 186. stav 8. ZPP RH, propisano je da odredbe prethodnih stavaka ovoga članka na odgovarajući način će se primjenjivati i u slučajevima u kojima Republika Hrvatska namjerava tužiti neku osobu s prebivalištem ili sjedištem u Republici Hrvatskoj
[212] I.Crnić, str. 422.
[213]*Ibid* 423.

ograničenja, posljedično dovodi do smanjenja ukupnog broja sudskih postupaka, pa samim tim i izbjegavanja nepotrebnog angažmana suda, jer da ta zakonom propisana ograničenja ne postoje, sva sporna pitanja bi bila izložena u sudskom postupku i ista bi bila predmetom raspravljanja pred nadležnim sudom i tek tada bi tuženi imao mogućnost da se izjasni o pravu tužioca koje proističe iz tužbenog zahtijeva. Postojanje i zakonsko uređenje pred-postupka propisano je i Njemačkim parničnim postupkom (Zivilprozessordnung - dalje DZPO). Pred-postupak, kao alternativa parničnom postupku, prisutan je u Njemačkoj od 1977. godine kada je novelom, odnosno Zakonom o pojednostavljenju i ubrzanju sudskih postupaka, uveden pisani pred-postupak (par 276) kao određena alternativa pripremnom ročištu.[214]

Kada je u pitanju uređenje parničnog postupka u Bosni i Hercegovini, bitno je istaći da je Zakonom o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine,[215] to jest njegovim izmjenama i dopunama, došlo do određene promjene u pravnom pristupu u pogledu prava subjekata građanskopravnog spora na pokretanje parničnog postupka, kao i mogućeg mirnog rješenja spornog građanskopravnog odnosa kao alternative parničnom postupku i podnošenju tužbe. Naime, pomenutim zakonom je subjektima građanskopravnog spora koji namjeravaju pred sudom Bosne i Hercegovine tužiti državu, omogućeno da mogu prije podnošenja tužbe se obratiti zakonskom zastupniku države, Pravobranilaštvu Bosne i Hercegovine, sa zahtjevom za mirno rješenje predmetnog spora.[216] U tom slučaju, ukoliko se odluči na pokušaj mirnog načina rješenja spora, subjekt građanskopravnog odnosa dužan je obratiti se Pravobranilaštvu Bosne i Hercegovine kao zakonskom zastupniku države Bosne i Hercegovine sa zahtjevom koji mora sadržajno biti identičan sa tužbom koju ima namjeru podnijeti.[217] Kao što se može primijetiti navedeni način uređenja spornog građanskopravnog odnosa prije podnošenja tužbe, je specifičan po tome što u konkretnom slučaju je zakonom propisana alternacija subjektu spornog građanskopravnog odnosa, da može se obratiti zakonskom zastupniku države sa zahtjevom za mirno rješenje spora ili, u protivnom, da podnese tužbu pred nadležnim sudom radi zaštite svojih subjektivnih građanskih prava. S obzirom da je navedeno pravno pravilo postavljeno kao alternativa, odnosno kao mogućnost

[214]Više o tome: J. Čizmić, *O dostavi tužbe tuženom i presudi zbog ogluhe u svjetlu Novele ZPP-a* , Zbornik pravnog fakulteta Sveučilište u Rijeci, 2003.godina, (dalje – Čizmić 2003) , str .427.
[215]Zakon o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik. *BiH*“ broj 58/13), (u daljem tekstu ZPPBIH)
[216]Član 2O. tav 1. ZPPBIH-a :“Lice, koje namjerava Sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Sud) podnijeti tužbu protiv Bosne i Hercegovine, može prije podnošenja tužbe obratiti se zahtjevom za mirno rješava1111nje spora Pravobranilaštvu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Pravobranilaštvo).“
[217]Član 20 . stav 2. ZPPBIH-a :“Zahtjev za mirno rješavanje spora mora sadržavati sve ono što mora sadržavati tužba.“

a ne kao obaveza, postavlja se pitanje kakav je smisao i svrha navedene zakonske odredbe. Naime, za razliku od zakonskog rješenja koje je na snazi u Republici Hrvatskoj po kojem postoji obaveza svakog onog ko se odluči tužiti državu da se prethodno obrati sa zahtjevom Državnom odvjetnišvu kao zakonskom zastupniku države, koji sadržajno mora odgovarati budućem tužbenom zahtjevu, Zakon o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine ne propisuje bilo kakva ograničenja u pogledu pravnog pristupa na pravnu zaštitu u sudskom postupku, s tim što je pomenuti zakon ostavio alternativu subjektu građansko pravnog spora da bira, ili će podnijeti tužbu protiv države, ili će se zakonskom zastupniku države, Pravobranilaštvu Bosne i Hercegovine, obratiti sa zahtjevom za rješavanje spornog odnosa sporazumno, a tako zaključen sporazum po njegovoj pravnoj snazi zakonodavac je izjednačio sa meritornom odlukom-presudom, tako što je tako postignutom i zaključenom sporazumu zakonodavac dao snagu izvršnog naslova.[218]

Za razliku od zakonskog rješenja u Republici Hrvatskoj koje propisuje obavezno obraćanje Državnom odvjetništvu neposredno prije podnošenja tužbe, zakonsko rješenje u Bosni i Hercegovini ostavlja subjektu građanskopravnog odnosa mogućnost da bira hoće li se prije podnošenja tužbe obratiti sa zahtjevom za mirno rješenje spora, ili će podnijeti tužbu i na taj način opredijeliti vođenje parničnog postupka. Međutim, pravnim dejstvom postignutog sporazuma, namjera zakonodavca u Bosni i Hercegovini je bila da motiviše stranku za rješavanjem spora mirnim putem dajući takvom sporazumu snagu izvršnog naslova. Navedeno zakonsko rješenje posmatrano u njegovom funkcionalnom pogledu je dobro i kao takvo stvara pretpostavku za rješenje spornog odnosa i bez vođenja sudskog postupka, pa samim tim i angažmana suda, ali, pomenuto zakonsko rješenje ima i svoje nedostatke. Naime, obzirom da zakon ostavlja alternativu subjektu građanskopravnog spora da podnese tužbu pred nadležnim sudom ili da se obrati sa zahtjevom subjektu spornog građanskopravnog spora za sporazumnim rješenjem spora, navedena alternacija, također, ostavlja mogućnost zloupotrebe navedene zakonske mogućnosti, na način što će subjekt spornog građanskopravnog spora u situaciji kada je vrlo izvjestan njegov uspjeh u sporu, odlučiti se na vođenje sudskog postupka kako bi svjesno stvorio što veće troškove postupka koji će u konačnici pasti na teret suprotne strane - tuženog. Takvim svojim odnosom tužitelj utječe na nepotrebni angažman suda, a što je suprotno načelu ekonomičnosti postupka.

[218] Član 20 b ZPPBIH - Nagodba zaključena u postupku rješavanja po zahtjevu za mirno rješavanje spora iz člana 20a. ovog Zakona ima snagu izvršne isprave.

Ukoliko se uzme u obzir sve navedeno, te posebno ukoliko se uzme u obzir činjenica da podnošenjem zahtjeva za mirno rješenje spora prestaju teći zastarni rokovi,[219] u cilju postizanja pune učinkovitosti navedene zakonske odredbe te sprečavanja bilo kakve mogućnosti zloupotrebe navedenog zakonskog rješenja, prihvatljivije djeluje zakonsko rješenje koje je na snazi u Republici Hrvatskoj a koje propisuje obavezno obraćanje sa zahtjevom nadležnom državnom odvjetništvu za sporazumno rješavanje predmetnog spora kao preduvjet za podnošenje tužbe. Na kraju, ipak je bitno istaći da su i zakonsko rješenje propisano Zakonom o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine, kao i zakonsko rješenje propisano Zakonom o parničnom postupku Republike Hrvatske, dobra rješenja i kao takva apsolutno prihvatljiva kao alternativa eventualnom parničnom postupku.

Za razliku od Zakona o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine, Zakonom o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Zakonom o parničnom postupku Republike Srpske, te Zakonom o parničnom postupku Distrikta Brčko, nisu propisana bilo kakva ograničenja u pogledu prava subjekata građanskopravnog odnosa na podnošenje tužbe radi pružanja sudske zaštite, što upućuje na zaključak da svaka nezadovoljna stranka, ukoliko smatra da su joj na bilo koji način ugrožena ili povrijeđena zakonom zagarantovana prava, može ustati sa tužbom pred nadležnim sudom radi zaštite tih prava a da prethodno uopće nema obavezu da se obrati tuženom i istog pozove da svoju obavezu izvrši ili da pristane na mirno rješavanje spora bez potrebe pokretanja sudskog postupka. Izuzetak takvog postupanja postoji samo u prethodno navedenim spornim odnosima gdje su posebnim zakonima propisana ograničenja stranke da podnošenjem tužbe zahtijeva sudsku zaštitu prije nego pokuša spor riješiti mirnim putem. Uzme li se u obzir činjenica da u određenom broju parničnih postupaka tuženi kao parnična stranka, bilo na neposredan ili posredan način, ne spori tužbeni zahtjev tužitelja, nameće se opravdano pitanje da li je, u odnosu na navedeno, trenutno zakonsko uređenje parničnog postupka u Federaciji Bosne i Hercegovine, Republici Srpskoj i u Distriktu Brčko adekvatno zakonsko rješenje, te da li se eventualno opredjeljenje određenih budućih zakonskih ograničenja u pogledu prava na sudsku zaštitu ima posmatrati kao bolje i prihvatljive zakonsko rješenje kojim se ne ugrožavaju elementarna prava subjekta povrijeđenog dobra ili prava, kao što su pravo na sudsku zaštitu. Pitanje opravdanosti, te ukupnog pravnog učinka navedenih ograničenja u pogledu prava stranke na sudsku zaštitu, na najbolji način će biti utvrđeno kroz pregled i analizu ukupnog broja postupaka u kojim je tuženi kao stranka, na neposredan ili posredan način, priznao tužbeni zahtjev. Navedeni

[219]Član 20 a ZPPBIH –a stav 3. - Podnošenjem zahtjeva iz stava (1) ovog člana zastarijevanje zastaje.

rezultati istraživanja će pokazati koliki je broj postupaka, u odnosu na ukupan broj vođenih postupaka, u kom tuženi kao parnična stranka nije osporavao tužbeni zahtjev, odnosno, u kojim je po saznanju da se protiv njega vodi spor isti tužbeni zahtjev priznao, bilo na posredan ili neposredan način.

U cilju dobivanja relevantnih podataka na osnovu kojih se mogu izvući određeni stavovi i zaključci, provedeno je istraživanje ukupnog broja sudskih postupaka u Federaciji Bosne i Hercegovine koji su se vodili u 2014. i 2015. godini, te na osnovu dobivenih rezultata utvrđeno je u koliko postupaka je tuženi na neposredan ili na posredan način svojim pasivnim držanjem priznao tužbeni zahtjev. Na osnovu provedenog istraživanja utvrđeno je da je u 2014. godini u Federaciji Bosne i Hercegovine pred prvostepenim Općinskim sudovima pokrenuto i vođeno ukupno 46.755 parničnih postupaka. Od ukupnog broja pokrenutih postupaka, 1.035 postupaka je okončano donošenjem presude na osnovu priznanja, što čini 2,2 % od ukupnog broja pokrenutih postupaka. Također, provedenim istraživanjem je utvrđeno da je 15.154 postupka okončano donošenjem presude po osnovu propuštanja što čini 32,4 % od ukupnog broja pokrenutih postupaka. Uzimajući u obzir ukupan broj pokrenutih postupaka u 2014. godini u Bosni i Hercegovini, 16.189 postupaka je okončano priznanjem tužbenog zahtjeva od strane tuženog, bilo na neposredan način presudom po osnovu priznanja, bilo na posredan način donošenjem presude na osnovu propuštanja pasivnim držanjem tuženog, što procentualno iznosi 34,6 % postupaka.

Također, na osnovu provedenog istraživanja utvrđeno je da je u 2015. godini u Federaciji Bosne i Hercegovine pred prvostepenim Općinskim sudovima pokrenuto i vođeno ukupno 42.512 postupaka. Od ukupnog broja pokrenutih postupaka, 2.006 postupaka je okončano donošenjem presude na osnovu priznanja, što čini 4,7 % od ukupnog broja pokrenutih postupaka. Također, utvrđeno je da je 12.776 postupaka okončano donošenjem presude na osnovu propuštanja, što čini 30 % od ukupnog broja pokrenutih postupaka. Dakle, od ukupnog broja – 42.512 pokrenutih postupaka u 2015. godini u Bosni i Hercegovini, 14.782 postupaka je okončano priznanjem od strane tuženog, bilo na neposredan način presudom po osnovu priznanja, bilo na posredan način donošenjem presude na osnovu propuštanja, što procentualno iznosi 34,7 % postupaka. Broj postupaka okončanih priznanjem tuženog je i znatno veći od navedenog procenta, jer navedenim istraživanjem nisu mogli biti obuhvaćeni i postupci koji su okončani povlačenjem tužbe od strane tužitelja nakon što je tuženi u toku postupka ispunio svoju obavezu prema tužitelju, a koji broj

postupaka nije uopće zanemariv. Također, ukupnim brojem parničnih postupaka koji su bili predmetom ovog istraživanja, nisu obuhvaćeni parnični postupci koji su vođeni po komunalnim predmetima, tako da bi zbog navedene činjenice ukupan broj predmeta u kojima je tuženi priznao tužbeni zahtjev bio i znatno veći da je istraživanje provedeno i na komunalnim predmetima. Uzimajući u obzir činjenicu koliki je postotak zastupljenosti parničnih postupaka u kojima je tuženi na neposredan ili na posredan način priznao tužbeni zahtjev u odnosu na ukupan broj pokrenutih postupaka, navedeni rezultat potvrđuje opravdanost uvođenja određene vrste zakonskog ograničenja subjekta građanskopravnog odnosa da podnese tužbu prije nego se obrati sa zahtjevom subjektu spornog odnosa za mogućim rješenjem spora mirnim putem. Uvođenjem takvog ograničenja pravni položaj tuženog bio znatno povoljniji tako što bi mu se omogućilo da neposredno prije pokretanja parničnog postupka odluči o pravnoj sudbini zahtjeva suprotne strane i na taj način izbjegne svoje učešće u parničnom postupku, te tako spriječi nepotrebno vođenje sudskog postupka a samim tim izbjegao bi se i nepotrebni angažman suda. Navedenim zakonskim ograničenjem bili bi izbjegnuti i nepotrebni troškovi postupka koji u konačnici padaju na teret tuženog koji je priznao tužbeni zahtjev kao i troškovi suda koji padaju na teret budžeta, što bi se posljedično kvalitativno odrazilo na ukupnu ekonomičnost i funkcionalnost u pogledu načina rješavanja spornog građanskopravnog odnosa. Efekti ovakvog ograničenja bi bili i znatno veći ukoliko bi posebnim zakonima zakonskim zastupnicima, pravobraniocima općina, gradova, kantona, Federacije BiH, Republike Srpske, te pravobraniocima Bosne i Hercegovine, kao i zakonskim zastupnicima Javnih preduzeća, se propisala diskreciona nadležnost, te dala puna zakonska ovlaštenja da u svakom konkretnom postupku procijene koje je najbolje rješenje po organ koji zastupaju i shodno tome se i odrede prema nastalom spornom odnosu, bilo da prihvate zahtjev za mirno rješenje spora, bilo da se upuste u sudski postupak u uvjerenju da će uspjeti u takvom sudskom sporu. Ovakva zakonska rješenja bi bitno utjecala na smanjenje broja sudskih postupaka, a što bi se u konačnici pozitivno odrazilo na dugo željeno rasterećenje sudova, pa samim tim dovelo i do smanjenja troškova za rad i organizaciju sudstva. Također, pomenuti nivoi vlasti koje zastupaju zakonski zastupnici bi stvorili značajne uštede kroz smanjenja ukupnih troškova koji se javljaju po pravosnažnim presudama, i to adekvatnim i pravovremenim djelovanjem njihovih zakonskih zastupnika, jer je ponekad mnogo bolje i priznati tužbeni zahtjev po kojem predmetu raspravljanja je i sudska praksa i naučna doktrina zauzela stav, jer takvim priznanjem zahtjeva izbjegavaju se nepotrebni troškovi, kao što su zakonske zatezne kamate te troškovi postupka.

Pitanje spornog građanskopravnog odnosa neposredno prije podnošenja tužbe moguće je *de lege ferenda* urediti na tri različita načina i to:

1. *Potpunim ograničenjem subjekata spornog građanskopravnog odnosa na podnošenje tužbe neposredno prije nego se obrate sa zahtjevom za sporazumno rješavanje spornog odnosa i mogućeg zaključenja sudske nagodbe.*

2. *Djelimičnim ograničenjem subjekata spornog građanskopravnog odnosa na podnošenje tužbe neposredno prije nego se obrate sa zahtjevom za sporazumno rješavanje spornog odnosa i mogućeg zaključenja sudske nagodbe. Navedeno ograničenje bi se odnosilo samo na ciljanu grupu subjekata spornog građanskopravnog odnosa kao što su: država Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, kantoni , gradovi i općine. Također , ukoliko se ograničenje odnosi na državu i organe države, sasvim logično i opravdano bi bilo da se ograničenje odnosi i na Javna preduzeća kao subjekte spornog građanskopravnog odnosa i mogućeg sudskog postupka.*

3. *Treći mogući način uređenja spornog građanskopravnog odnosa bi podrazumijevao mogućnost i pravo izbora subjekata spornog odnosa da pokušaju da spor riješe ili zahtjevom za mirnim rješenjem spora te zaključenjem sudske nagodbe ili podnošenjem tužbe, s tim da bi u konkretnom slučaju tako postignuta nagodba imala snagu izvršnog naslova.*

Uvođenjem jednog od predloženih načina ograničenja u pogledu prava na podnošenje tužbe, parnične stranke bi bile dovedene u jednak i ravnopravan pravni položaj, što i jeste bio cilj predloženih rješenja. Također predloženo ograničenje bi posljedično dovelo do ukupnog smanjenja broja sudskih postupaka, a što bi se u konačnici pozitivno odrazilo na dugo željeno rasterećenje sudova.

5. PARNIČNI POSTUPAK KAO NAČIN PRAVNE ZAŠTITE SUBJEKTIVNIH GRAĐANSKIH PRAVA

5.1. Pojam parničnog postupka

Parnični postupak po svojoj pravnoj prirodi predstavlja zakonom uređen način i metod pravne zaštite povrijeđenih ili ugroženih subjektivnih građanskih prava.[220] U pravnoj teoriji postoji više pojmovnih određenja parničnog postupka. Parnični postupak je osnovni sistem pružanja pravne zaštite u građanskom sudskom postupku.[221] Građanski parnični postupak je opšti i osnovni metod raspravljanja i odlučivanja u građanskopravnim sporovima.[222] Parnični postupak kao i svaki drugi postupak u službi je ostvarenja pravozaštitne funkcije, čiji je sadržaj i cilj neposredno određen prirodom i pravno političkim značajem predmeta koji se u njemu raspravlja. [223] Parnični postupak je jedan od građanskih sudskih postupaka koji obuhvata pravna pravila o rješavanju građanskopravnih sporova u parnici.[224] Parnični postupak je opšti, osnovni, primarni i redovni put pravne zaštite za područje građanskopravnih odnosa koji država predviđa i garantuje svim pravnim subjektima radi ostvarivanja njihovih povrijeđenih, ugroženih ili osporenih građanskih subjektivnih prava.[225] Stoga se parnični postupak označava kao redovni put pravne zaštite u području građanskopravnih odnosa.[226]

Parnični postupak kao pravni put i način ostvarivanja pravne zaštite subjektivnih građanskih prava ima svoju višestruku ulogu. U parničnom postupku, kao zakonom uređenom postupku, omogućuje se strankama da na zakonom propisan način štite svoja subjektivna građanska prava, pa stoga se može konstatovati da parnični postupak ima svoju pravozaštitnu ulogu. U parničnom postupku procesne radnje poduzimaju tri subjekta, i to

[220]Parnični postupak je najznačajniji dio građanskog sudskog postupka. Riječ je o postupku koji redovno pretpostavlja određeno pretprocesno stanje – spor pravni ili činjenični, o postojanju povredi ili ugrožavanju subjektivnog prava. Više o tome R.Keča, *Građansko procesno pravo*, Deseto izdanje Beograd 2010, (Dalje Keča), str. 33.
[221] S. Triva, 1978, str. 313.
[222] B.Čalija /S.Omanović, str. 25.
[223]*Ibid* 26.
[224] G. Stanković, 2010, str. 35.
[225]*Ibid*
[226] Više o tome S.Triva/V.Belajec/M.Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb 1986, (dalje – Triva-Belajc – Dika), str . 3.

tužilac, tuženi i sud. Sud kao nezainteresovan u onom što je predmet spora, preduzima radnje koje imaju za krajnji cilj da se ispita koji od zahtjeva stranke u sporu je pravno osnovan i da se samo takvom zahtjevu pruži sudska zaštita.[227] Parnični postupak posmatran u zakonodavnoj praksi kao zbir pravnih normi kojima se uređuje način vršenja građanskog pravosuđa, to jest, pružanja sudske zaštite u građanskim sporovima, u tom pristupu ima gledište da između parničnih stranaka postoji izvjestan odnos procesno pravne prirode, a po tom gledištu, u svojoj praktičnoj suštini, građanska parnica predstavlja pravno dopuštenu i uređenu borbu u kojoj sredstva za borbu daje i predviđa Zakon o parničnom postupku i drugi procesni propisi.[228] Za postupak ostvarivanja pravne zaštite koja je predmet regulative parničnog procesnog prava, pored termina parnični postupak, koriste se i izrazi „parnica," „spor", „sporna stvar," „sporni postupak"[229]

5.2. Predmet parničnog postupka

U pravilu predmet parničnog postupka predstavlja određen zahtjev za pružanje pravne zaštite koju stranka u konkretnom spornom odnosu, odnosno predmetu raspravljanja, zahtijeva od suda. To pravno zahtijevanje stranke odnosi se na donošenje presude kao meritorne odluke kojom će sud, nakon zakonom provedenog postupka, urediti sporni građanskopravni odnos između parničnih stranaka, te na taj način pružiti pravnu zaštitu povrijeđenom pravnom dobru. Predmet spora je tužbeni zahtjev – zahtjev za pružanje pravne zaštite određenog sadržaja, zasnovan na tvrdnji i ovlaštenju tužitelja da traži nastupanje određene pravne posljedice (*conclusio*), koja rezultira iz primjene mjerodavne pravne norme (*preamissa major*) na utvrđeno činjenično stanje *(preamissa minor*).[230] Predmet parnice u pravilu predstavlja određen zahtjev koji je postavljen tužbom ili eventualno protivtužbom, kao i sporedni zahtjevi koje stranke postavljaju u toku postupka. O svim tim zahtjevima, ukoliko su prethodno ispunjene procesne pretpostavke, sud odlučuje u toku postupka. Parnica kao pojam vezana je za postupak koji se odvija pred sudom, tako što sud nakon provedenog parničnog postupka svojom odlukom razrješava spor među parničnim strankama, što znači da spor uvijek prethodi parnici. Spor kao cjelina predstavlja pravni odnos koji se razvija

[227] V. Rajović/M. Živanović/R. Momčilović, *Građansko procesno pravo*, Banja Luka 2001, (dalje – Rajović-Živanović Momčilović), str. 21.
[228] *Ibid*.
[229] R.Keča, str. 46.
[230] S.Triva, 1978, str. 313.

radnjama procesnih subjekata prelazeći iz jednog pravnog stanja u drugo.[231] Svaka parnica ima svoj posredni i neposredni predmet. Posredni predmet parnice je sam građanskopravni spor koji je bio povod parnici i koji je iznesen pred sud na rješavanje.[232] Posredni predmet parničnog postupka jeste subjektivno pravo ili pravni odnos povodom kojeg se zahtijeva pravna zaštita.[233] Neposredni predmeti parničnog postupka jesu zahtjevi za pružanje pravne zaštite određenog sadržaja.[234] Neposredni predmet parnice je sam zahtjev za rješavanje spora koji je upućen sudu.[235]

U toku postupka stranke ističu više zahtjeva vezanih za predmet parnice odnosno predmet raspravljanja, pa bi se moglo konstatovati da u toku predmeta raspravljanja stranke ističu glavni zahtjev o kojem će sud odlučiti u meritumu, i niz sporednih zahtjeva o kojima sud odlučuje ili u toku postupka ili u okviru meritornog odlučivanja. Ti zahtjevi su : glavni zahtjev za presudu, te sporedni zahtjevi- zahtjev za preinaku tužbe, zahtjev za osiguranje dokaza, zahtjev za povlačenje tužbe, zahtjev za naknadu parničnih troškova, zahtjev za odlaganjem i odgodom ročišta, zahtjev za učešće u tuđoj parnici itd. Tim zakonom dopuštenim zahtjevima, kao pravnim sredstvima, parnične stranke pokušavaju da zaštite svoja ugrožena ili povrijeđena građanska prava. Zahtjev za presudu je glavni pravo-zaštitni zahtjev koji ističu obje stranke, tužilac zahtjev ističe na način da sud usvoji postavljeni tužbeni zahtjev, dok tuženi zahtjev ističe na način da sud odbije kao neosnovan tužbeni zahtjev. S obzirom da sud ima zadatak da u parnici odluči o osnovanosti glavnog zahtjeva za presudu, predmet parnice bi se mogao posmatrati kroz pitanje osnovanosti istaknutih zahtjeva za presudu. U konkretnom slučaju sam zahtjev za presudu nije sporan, međutim, sporna je osnovanost zahtjeva za presudu, o kojoj sud odlučuje nakon provedenog postupka, te na taj način odlučuje o predmetu spora.

[231] B. Poznić, „*Građansko procesno pravo*“ , Sedmo dopunjeno izdanje, Beograd, 1980, (dalje - Poznić), str. 31.
[232] G. Stanković, str. 35.
[233] R.Keča, str. 46.
[234] *Ibid*
[235] G. Stanković, str. 50.

5.3. Pravna priroda parnice

Parnični postupak se sastoji od niza međusobno povezanih radnji suda i stranaka, koje imaju za cilj donošenje odluke kojom se rješava spor te na taj način pruža pravna zaštita povrijeđenom pravu ili dobru. Pošto se parnica i formalno i suštinski razlikuje od materijalnog prava, s razlogom se postavlja pitanje šta je to parnica i kakva je pravna priroda iste. Parnični postupak ili parnica se može posmatrati kao sudski postupak koji je uređen normama parničnog procesnog prava, u kojem sud primjenjujući te procesne norme vodi postupak, te na taj način raspravlja i odlučuje o osnovanosti postavljenog tužbenog zahtjeva na osnovu kojeg je i pokrenut parnični postupak. U konkretnom slučaju, sud i parnične stranke predstavljaju i čine subjekte parničnog postupka. Na samom početku, u momentu pokretanja parničnog postupka, prvo se odnos uspostavlja između tužioca i suda, a kasnije dostavom tužbe na odgovor taj odnos se proširuje i na tuženog. Riječ je o jednom dinamičnom odnosu koji se stalno mijenja u spoljašnjem i sadržajnom pogledu sve do momenta donošenja odluke o istaknutim zahtjevima (presuda) ili donošenja odluke o odbacivanju tužbe (rješenje), jer nisu ispunjene procesne pretpostavke.[236] Starija pravna teorija dosta dugo nije ni pokušavala da odredi pravnu prirodu parnice. Dosta dugo se smatralo da je parnica samo skup različitih formalnosti koje trebaju da budu preduzete da bi se zaštitila subjektivna prava, a tek od druge polovine devetnaestog vijeka nastaju teorijski pokušaji da se odredi pravna priroda parnice.[237] Kada se spor, kao vid neslaganja lica u građanskopravnom odnosu, na propisan način iznese pred sud u cilju traženja rješenja spornog odnosa, a nadležni sud prihvati da o tom odnosu donese odluku, možemo reći da u tom trenutku navedeni spor dobija karakter parnice kao svojevrsnog procesno-pravnog odnosa u kojoj će isti biti razriješen sudskom odlukom. [238]

Parnica kao procesnopravni odnos nastaje na osnovu mnoštva procesno-pravnih radnji i procesnopravnih shvatanja. Polazeći od činjenice da parnični postupak nastaje, razvija se i okončava procesnim radnjama koje preduzimaju procesnopravni subjekti i ostali učesnici u postupku, prava i obaveze koje nastaju kao posljedica preduzetih radnji dovode subjekte postupka u međusobnu vezu u parnici, odnosno tim radnjama dovode u međusobne

[236] R Keč, str. 48.
[237] G Stanković, str. 40.
[238] S. Stanišić, *O strankama i zastupnicima u parničnom postupku*, Godišnjak fakulteta Pravnih nauka Banja Luka broj 1, 2011.godina, (dalje Stanišić), str. 166.

procesnopravne odnose. Takvim radnjama unutar parnice, poduzetim između parničnih stranaka i suda, uspostavlja se više procesno-pravnih odnosa i radnji koji na takav način postupku daju određenu pravnu dinamičnost. Ta dinamičnost se ostvaruje na osnovu parničnih radnji koje subjekti parnice poduzimaju a kojim se ostvaruje neko pravo ili izvršava obaveza koja je nastala poduzimanjem prethodne parnične radnje, te istovremeno nastaju nova prava i obaveze čije ostvarenje zahtijeva poduzimanje daljih novi radnji i tako se parnica odvija u svom procesnom kontinuitetu sve do donošenja konačne odluke kojom se odlučuje o osnovanosti tužbenog zahtjeva.[239]

Postupak u parnici, kao određeni društveni fenomen, manifestira se kao niz aktivnosti procesnih subjekata – suda, stranaka i ostalih sudionika u postupku, koje se odvijaju nadovezujući se jedna na drugu radi toga da se raspravi i odluči o osnovanosti tužiteljeva traženja da mu se pruži pravna zaštita određenog sadržaja.[240]Prema starijem civilističkom shvatanju parnica kao procesnopravni odnos nastaje i razvija se isključivo između parničnih stranaka (tužioca i tuženog). Prema publicističkom shvatanju parnica predstavlja odnos između stranaka, s jedne strane, i suda s druge strane, ali ne odnos između samih stranaka. Po trećem pravnom shvatanju, parnica kao pravni odnos se zasniva između svake stranke i suda, a uz posredovanje suda i između samih stranaka.[241]Slična shvatanja o parnici kao procesnopravnom odnosu imaju i drugi autori.[242]Posmatrana kao cjelina parnica je trostrani procesnopravni odnos između parničnih stranaka i suda regulisan procesnim pravom. U tom odnosu svaki subjekt ima određena prava i određene obaveze koje su izričito predviđene zakonom.[243]Procesnopravni odnos je po svojoj pravnoj prirodi specifičan pravni odnos i isti se razlikuje od materijalnopravnog odnosa.[244] U građanskopravnom odnosu se nalaze dvije strane i to titular prava (povjerilac) i titular obaveza (dužnik), dok se u procesnopravnom

[239] B.Čalija /S. Omanović, str. 29.
[240] S. Stanišić str. 166.
[241] B.Čalija /S. Omanović, str. 29.
[242] Po jednom shvaćanju procesnopravni parnični odnos je trostrani javnopravni odnos između suda i obiju parničnih stranaka (Bullow -1868., Rosenberg -1931.). Po drugima procesnopravni odnos je samo dvostran i postoji samo među parničnim strankama sud u njemu ne sudjeluje (Kohler -1888.). Po trećima procesnopravni odnos postoji samo između suda i stranaka, nema ga između samih stranaka (Hellwig - 1903. godina) - Više o tome S. Triva, str. 21.
[243] R Keča, str .46.
[244] Materijalno (supstancijalno) pravo je naziv kojim se u zakonskim i drugim tekstovima, a osobito u onima koji su usredotočeni na sudski postupak, naziva ono pravo koje nije procesnopravne naravi. Tomu da se naziva materijalnim nešto što je tako nematerijalno kao što su to pravne norme zasigurno bi se moglo prigovoriti, ali se u to nećemo upuštati. Naziv materijalno pravo već se duboko ukorijenio. Njime se potcrtava razlika prema procesnom (postupovnom) pravu o kojem se nekada govorilo kao o formalnom pravu. Takvo je gledanje na procesno pravo napušteno. O njemu se više ne govori kao o formalnom pravu, ali se u pogledu ostalog neprocesnog prava zadržao naziv materijalno pravo. Više o tome N. Gavela, str. 539.

odnosu nalaze sud i dvije parnične stranke - tužilac i tuženi. Također, za razliku od materijalnopravnog odnosa u kojem se jedna strana pojavljuje kao nosilac prava - povjerilac, a druga strana kao nosilac obaveza - dužnik, u procesnopravnom odnosu subjekti imaju specifična pravna ovlaštenja i pravne dužnosti na poduzimanje određenih procesnih radnji u toku parničnog postupka, pa takvo njihovo nepostupanje ili nepoduzimanje zakonom dopuštenih procesnih radnji ne povlači za sobom nikakvu mogućnost prinude da vrše svoja procesna ovlaštenja. Naprotiv, parnična stranka u parnici poduzima procesnopravna ovlaštenja isključivo rukovođena svojim interesima dokazivanja osnovanosti postavljenog tužbenog zahtjeva (tužitelj), odnosno u konačnici dokazivanja neosnovanim postavljenog tužbenog zahtjeva (tuženi) . U protivnom, stranka koja ne bude koristila svoja zakonom dopuštena ovlaštenja, ili ne bude dovoljno koristila dopuštena ovlaštenja, za posljedicu će trpjeti gubitak uspjeha u sporu.

Procesnopravni odnos bitno se razlikuje od građanskopravnog odnosa i po načinu nastanka. Naime, većina građanskopravnih odnosa nastaje, mijenja se i prestaje isključivo voljom stranaka u tom odnosu. Za razliku od građanskopravnog odnosa, procesnopravni odnos nastaje isključivo voljom jedne stranke, to jest voljom tužioca i to podizanjem tužbe, gdje je u tom stadiju volja tuženog u potpunosti isključena, a procesnopravni odnos se zasniva tek dostavljanjem tužbe na odgovor tuženom.[245]

[245] G. Stanković, str. 47.

6. PARNIČNE STRANKE KAO SUBJEKTI PARNIČNOG POSTUPKA

6.1. Pojam parnične stranke

Parnične stranke su pored suda kao subjekta odlučivanja, najznačajniji subjekti parničnog postupka.[246]Parnični postupak nastaje, odvija se i okončava procesnim radnjama koje preduzimaju sud i stranke u parnici. Parnica, kao procesnopravni odnos, koncipirana je na principu dviju stranaka.[247]U građanskom procesnom pravu stranka je lice koje se pojavljuje kao procesni subjekt u procesnom odnosu.[248]To su tužilac i tuženi koji imaju suprotne interese između kojih postoji spor u pogledu obima prava i obaveza.[249] Parnične stranke su zajednički genusni pojam za tužioca i tuženog.[250]Parnični postupak se u pravilu vodi između dvije parnične stranke, tužioca i tuženog, a radi raspravljanja o spornom građanskopravnom odnosu zbog kojeg je i pokrenuta parnica. Dvostranačka šema parnice nije narušena čak ni kada se u ulozi jedne stranke javi množina subjekata, niti se mijenja ukoliko uz parničnu stranku pristupi i pridruži joj se kao umješač neko treće lice.[251] Stranka u parničnom postupku, kako to zakon i određuje, može biti svako fizičko i pravno lice.[252] Kao što se može primijetiti iz zakonske odredbe, pored pravila da strankom u postupku mogu biti fizička i pravna lica, pomenuto zakonsko pravilo pravi izuzetak po kojem sud može u određenim slučajevima određenim licima, oblicima udruživanja, koja ne spadaju u kategoriju ni fizičkih niti pravnih lica, a ukoliko posjeduju određenu imovinu i ovlaštenja da njome raspolažu, istim priznati svojstvo stranke u postupku. Biti strankom u postupku

[246] Parnična stranka je procesni subjekt koji u postupku ima pravo i dužnost da preduzima stranačke parnične radnje, da slobodno disponira svojim procesnim ovlaštenjima i u svoje ime preduzima parnične radnje zavisno od procesne sopstvenosti interesa i izgleda na uspjehu konkretnoj parnici. Više o tome: G. Stanković, str 124.
[247] Stranke u parnici su tužilac i tuženi. Tužilac (*actor*) je stranka je osoba koja u svoje ime traži od suda da pruži određenu pravnu zaštitu pravima za koja tvrdi da su ugrožena ili povrijeđena, a tuženi *(reus*) je osoba protiv koje tužilac upravlja svoj zahtjev za pružanje zaštite, tvrdeći da je ta osoba ugrozila ili povrijedila određena prava. - Više o tome S. Triva, 1978.godina, str. 23.
[248] G. Stanković, str. 124.
[249] U parničnom postupku stranke se označavaju tehničkim terminom „parnične stranke“ s obzirom na njihovu ulogu u parnici parnične stranke su tužilac i tuženi.
[250] G. Stanković, str .124.
[251]*Ibid*
[252] Član 291. ZPP-a FBIH - 2003 - 1) Stranka u postupku može biti svaka fizička i pravna osoba. 2) Posebnim propisima može se odrediti ko može biti stranka u postupku osim fizičkih i pravnih osoba. 3) Parnični sud može, izuzetno, s pravnim učinkom u određenoj parnici, priznati svojstvo stranke i onim oblicima udruživanja koji nemaju stranačku sposobnost prema odredbama stav 1. i 2. ovog člana, ako utvrdi da, s obzirom na predmet spora, u suštini udovoljavaju bitnim uslovima za sticanje stranačke sposobnosti, a osobito ako raspolažu imovinom na kojoj se može provesti izvršenje.

podrazumijeva pretpostavku postojanja pravne sposobnosti stranke, koja podrazumijeva sposobnost tog lica da bude nosilac prava i obaveza. Tu pravnu sposobnost fizička lica stiču njihovim rođenjem, a pravna lica pravnu sposobnost stiču njihovim osnivanjem. Parnica kao procesnopravni odnos može se zasnovati samo između stranaka, odnosno subjekata koji postoje u momentu pokretanja postupka. Procesnopravna teorija razlikuje pojam stranke u materijalnopravnom i procesnopravnom pogledu. U starijoj pravnoj teoriji preovlađujuće je bilo materijalnopravno određenje stranke u postupku, dok savremeno civilističko shvatanje bliže je pojmovnom određenju stranke u procesnopravnom pogledu.

6.2. Pojam parnične stranke u materijalnopravnom pogledu

Pojmovno određenje stranke u parničnom postupku moguće je definisati na više načina. U materijalnopravnom pogledu pojam stranke u parnici, odnosno svojstvo stranke u parnici, određuje se s obzirom na odnos lica u parnici prema materijalnopravnom odnosu povodom koga je došlo do parnice.[253]Po tom pojmovnom određenju svojstvo stranke stiču subjekti spornog materijalnopravnog odnosa povodom koga je došlo do parnice. Prema materijalnopravnom određenju pojma, koji je historijski najstariji i uglavnom prevladan u doktrini i koji nema osnova u zakonodavstvu, stranke u parnici su aktivni i pasivni subjekti materijalnopravnog odnosa.[254]Navedeno pojmovno određenje podrazumijeva da je tužilac osoba koja traži zaštitu svog povrijeđenog ili ugroženog subjektivnog građanskog prava, a tuženi je osoba koja je to pravo povrijedila ili ugrozila i u odnosu na koju se ta pravna zaštita traži. Takvo pojmovno određenje stranke najprije ne vodi računa o tome da se parnica pokreće i vodi radi toga da bi se razriješio spor, postoji li ili ne postoji materijalnopravna situacija s obzirom na koju se traži pravna zaštita, je li tužitelj zaista povjerilac, odnosno je li tuženi zaista dužnik.[255]Prema materijalnopravnom određenju pojma stranke u parnici, svojstvo stranke u parnici određuje se s obzirom na odnos lica u parnici prema materijalnopravnom odnosu povodom koga je došlo do parnice.[256]Takvo određenje pojma stranke ignoriše okolnost da se u parnici može tražiti da se utvrdi da nema određenog građanskopravnog odnosa, odnosno da se tužbeni zahtjev može i odbiti zato što se nije

[253] B.Čalija /S. Omanović, str. 140.
[254] J. Juhart, *Civilno procesno pravo Jugoslavije*, Ljubljana, 1961, str. 175.
[255] J. Čizmić/ A. Huseinbegović, *Zastupanje u parničnom postupku*, Sarajevo, 2015, str .25.
[256] B. Čalija/ S. Omanović, str. 140.

utvrdilo da postoji navodni građanskopravni odnos s obzirom na koji je zaštita tražena, što bi onda moralo imati za posljedicu da u konkretnoj parnici nije ni bilo stranaka jer tužitelj nije bio povjerilac a tuženi dužnik.[257]Materijalnopravno određenje pojma stranke ignoriše apstraktnost procesa u odnosu na navodnu konkretnu objektivnu materijalnopravnu situaciju koja je posredni predmet spora, odnosno ignoriše okolnost da se parnice vode radi razrješenja sporova o navodnim materijalnopravnim situacijama.[258]Izloženi nedostaci materijalnopravne definicije naveli su neke autore da stranku definiraju kao osobu koja u svoje ime, odnosno osobu u čije se ime traži od suda da pruži pravnu zaštitu određenog sadržaja pravima za koja se tvrdi da su ugrožena ili da su povrijeđena – tužitelj/tužilac (*actor*), i kao osobu protiv koje se upravlja zahtjev za pružanje pravne zaštite, zasnovan na tvrdnji da je ugrozila ili povrijedila određena prava – tuženik (*reus*).[259] U savremenoj teoriji parničnog procesnog prava napušten je materijalnopravni pojam stranke jer je isti nastao još u vrijeme dok se teorija procesnog prava razvijala u okviru nauke građanskog prava. Prilikom određivanja materijalnopravnog pojma stranke polazi se od položaja lica u građanskopravnom odnosu i tužilac se određuje kao titular subjektivnog prava, a tuženi kao dužnik.[260] Pitanje postojanja nekog materijalnopravnog odnosa između stranaka je značajno za donošenje meritorne odluke o osnovanosti tužbenog zahtjeva, odnosno značajno je za pitanje raspravljanja o postojanju aktivne i pasivne legitimacije stranke u postupku.[261] U konačnici to i ne predstavlja uslov za dopuštenost tužbe, nego materijalnopravnu pretpostavku osnovanosti tužbenog zahtjeva o kojoj činjenici će sud u pravilu raspraviti donošenjem konačne meritorne odluke.[262]

[257] J. Čizmić/ A. Huseinbegović, str. 24.
[258] Više o tome, S. Triva J. Čizmić, „*Kometar zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine",* OSCE Sarajevo , 2000, (dalje -Triva /Čizmić), str .150.
[259] Više o tome, S.Triva/M. Dika, *Građansko parničnoprocesno pravo*, Zagreb, 2004, (dalje Triva- Dika), str. 231.
[260] G. Stanković, str. 126.
[261]Pitanje stvarne legitimacije (bilo aktivne bilo pasivne) je pitanje materijalnopravne, a ne procesne stvari. Zato i tužilac kome nedostaje aktivna legitimacija može biti stranka u postupku, ako su ispunjene pretpostavke iz čl. 77. stavivi 1. i 3. ZPP-a. Kako je tužitelj pravna osoba, on u smislu odredbe čl. 77. st. 1. ZPP-a ima stranačku sposobnost. (I.G.) – Vidi Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, br. Rev-1650/00, od 26. 10. 2000.
[262] Danas se u procesnom pravu problem materijalnopravnog ovlaštenja i obaveze tretira kao problem stvarne legitimacije stranaka. Sud odbija tužbeni zahtjev meritornom presudom kada utvrdi da tužilac nije titular subjektivnog prava ili ovlaštenja, odnosno kad utvrdi da tuženi prema tužiocu nema nikakvu obavezu građanskopravnog karaktera. Više o tome : A. Jakšić*, Građansko procesno pravo*, Beograd, 2010, (dalje – Jakšić) , str. 172.

6.3 Pojam parnične stranke u procesnopravnom pogledu

Pojam stranke je poseban pravni i procesnopravni pojam nezavisan od materijalnopravnog odnosa u kome je došlo do spora i koji je bio povod parnici.[263] Taj procesni odnos između stranaka u parničnom sporu se zasniva podizanjem tužbe od strane tužitelja protiv tuženog, neovisno od materijalnopravnog odnosa istih. Upravo ta samostalnost u pogledu pojmovnog određenja pravnog položaja parnične stranke manifestuje se u njenoj neovisnosti od postojanja građanskopravnog odnosa. Položaj tužioca stiče u parnici svako ko u svoje ime podiže tužbu i traži od suda da pruži pravnu zaštitu određenog sadržaja, a položaj tuženog onaj prema kome je upravljen zahtjev za pružanjem pravne zaštite.[264]Iz navedenog se može zaključiti da je za sticanje svojstva stranke u parnici bitan procesnopravni položaj stranke u parnici, kao procesne pretpostavke, iz čega proizilazi da parnica može nastati i odvijati se bez obzira da li se te iste parnične stranke nalaze u materijalnopravnom odnosu.

U procesnopravnom pogledu pojam stranke ne ovisi od toga da li u stvarnosti između parničnih stranaka postoji određen materijalnopravni odnos te da li su tužilac i tuženi zaista subjekti tog materijalnopravnog odnosa. U pravilu tužilac stiče svojstvo stranke u postupku samom činjenicom podnošenja tužbe protiv određenog lica kao tuženog, a tuženi postaje strankom u postupku samom činjenicom podnošenja tužbe protiv istog.[265] Tužilac stiče ovo svojstvo u momentu kada podnese sudu tužbu, dok tuženi stiče svojstvo tuženog u momentu kada je tužba podnesena sudu.[266]Iz navedenog proizilazi zaključak da je za sticanje svojstva parnične stranke relevantan momenat podnošenja tužbe sudu. Da bi određeno lice steklo svojstvo stranke, bilo tužitelja, bilo tuženog, u parničnom postupku moraju prethodno biti ispunjene određene pretpostavke. Jedna od tih pretpostavki jeste da stranka u momentu podnošenja tužbe mora da postoji jer tužba podnesena protiv nepostojećeg lica u momentu podnošenja tužbe nije dopuštena.[267]Zatim stranka mora biti poznata, jer je tužba protiv

[263] G. Stanković, str . 126.
[264] A. Jakšić, str. 172.
[265] A Jakšić, str . 172 - 173.
[266]*Ibid* ,176.
[267] Presuda Kantonalnog suda u Zenici broj Broj: 36 0 P 028889 15 Gž od 18. 01. 2016.godine. Naime, tužba u odnosu na umrlu osobu označenu kao tuženog, nije neuredna, pa da bi to onda zahtijevalo intervenciju suda u smislu odredbi iz člana 295. i 336. Zakona o parničnom postupku, kako to potpuno pogrešno zaključuje žalitelj. Naime, da bi moglo doći do primjene odredbe iz člana 336. Zakona o parničnom postupku, potrebno je da postoji tuženi a u ovom predmetu taj uslov nije ostvaren, jer umrla osoba ne može biti tuženi, kako je to već i

nepoznatog lica nedopuštena, za razliku od krivičnog postupka u kojem je moguće prijavljivanje krivičnog djela i protiv nepoznatog izvršioca. Stranka u pogledu njenog jasnog identiteta mora biti određena kako na strani tužioca, tako i na strani tuženog. Parnični postupak je specifičan po njegovoj dvostranačkoj zastupljenosti zbog koje se i razlikuje od nekih drugih postupaka u kojim postoji samo jedna stranka, kao što je upravni postupak. U savremenoj procesnopravnoj literaturi uglavnom je napušteno dvojno definisanje pojma stranke u materijalnopravnom i procesnopravnom smislu. Svojstvo stranke u procesnopravnom smislu određuje se s obzirom na položaj koji određena lica zauzimaju u parnici, kao procesnopravnom odnosu, a ne s obzirom na materijalnopravni odnos u kome se ta lica nalaze prema predmetu spora povodom koga je parnica pokrenuta.[268]Shodno navedenom, svojstvo stranke imaju ona lica koja se u parnici pojavljuju u ulozi tužioca i tuženog. Na kraju se može zaključiti da je za sticanje svojstva stranke u parnici irelevantno da li su tužilac i tuženi subjekti materijalnopravnog odnosa koji je predmetom raspravljanja u toku parničnog postupka. Za sticanje svojstva stranke u parnici od odlučnog je značaja procesnopravni položaj stranaka u parnici, a ne i materijalnopravni položaj u kome se određena lica nalaze.

6.4 Pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka

Nakon što između subjekata građanskopravnog odnosa nastane građanskopravni spor, te nakon što se ti subjekti, odnosno jedan od tih subjekata koji smatra da je njegovo pravo povrijeđeno ili ugroženo, odluči da pokrene parnični spor, odnosno podnese tužbu protiv subjekta za kojeg smatra da je bez osnova ugrozio ili povrijedio njegovo pravo, u tom parničnom postupku položaj parničnih stranaka trebao bi da bude ravnopravan. Ta ravnopravnost stranaka u parničnom postupku ogleda se kroz raspoloživi obim prava i obaveza parničnih stranaka koje im kao pravni mehanizmi stoje na raspolaganju u toku parničnog postupka, a na osnovu kojih parnične stranke na najbolji način štite svoja

navedeno. Nadalje , pogrešno smatra žalitelj da je u konkretnoj situaciji sud bio dužan da prekine postupak do okončanja ostavinskih postupaka iza tuženih koji su preminuli. To iz razloga što se postupak smislu odredbe člana 378. stav 1. Zakona o parničnom postupku prekida samo ako stranka tokom postupka umre ili izgubi parničnu sposobnost ,a nema punomoćnika u toj parnici, a postupak će se nastaviti kad nasljednici preuzmu parnični postupak, ili kad ih sud na prijedlog protivne strane pozove da to učine (član 381. stav 1. ZPP). Dakle, samo u situaciji kada stranka umre tokom postupka, postupak se prekida i nastavlja kada nasljednici isti preuzmu, a ne prije pokretanja postupka kao što je slučaj u ovom postupku.

[268] A. Jakšić, str. 176.

ugrožena, povrijeđena ili napadnuta prava. S obzirom na sam položaj parničnih stranaka, tužioca i tuženog, ravnopravnost parničnih stranaka u formalnom i suštinskom pogledu nije niti moguća u pojedinim stadijima postupka, međutim, jako je bitno da se svakoj parničnoj stranci u svakoj fazi postupka pravno omogući adekvatno pravno sredstvo u pogledu disponiranja svojim procesnim pravima, pa samim tim potpunog disponiranja tužbenim zahtrjevom tokom parničnog postupka.

Parnične stranke su primarni, glavni subjekti parničnog postupka, stoga im u parnici pripadaju posebna procesnopravna ovlaštenja i tereti koje drugi učesnici nemaju.[269] Formalna ravnopravnost stranaka u parničnom postupku podrazumijeva da parnične stranke u toku parničnog postupka imaju jednaka prava i obaveze. Ta formalna ravnopravnost propisana je i zakonom.[270]Navedena zakonska odredba sadrži dva veoma bitna i značajna načela parničnog postupka koja čine pretpostavku za prisutnu ravnopravnost stranaka u parničnom postupku, i to načelo saslušanja stranaka[271] iz kojeg proizilazi i načelo kontradiktornosti.[272] Ravnopravnost parničnih stranaka odražava se kroz navedena načela parničnog postupka koja predstavljaju temeljna pravila u pogledu pravnog položaja te obima prava i obaveza parničnih stranaka u toku parničnog postupka. Također, ravnopravnost stranaka u sudskom postupku zagarantovana je Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, što dovoljno govori o značaju ravnopravnosti stranaka u postupku, odnosno njihovoj pravnoj jednakosti u pogledu prava i obaveza, kao bitnoj pretpostavci za kvalitativno disponiranje tužbenim zahtjevom tokom parničnog postupka, a sve s ciljem zaštite povrijeđenih ili napadnutih subjektivnih građanskih prava.[273]Dvostranački karakter parnice u najvećoj mjeri

[269] S. Triva/ M. Dika, str. 297.

[270] Član 5. ZPP-a FBiH/2003 propisuje: „Svaka stranka ima pravo očitovati se o prijedlozima i zahtjevima protivne stranke. Samo kad je to ovim Zakonom određeno sud je ovlašten odlučiti o zahtjevu o kojem protivnoj stranci nije bila data mogućnost izjašnjavanja."

[271] Načelo saslušanja stranaka u prvom redu, u skladu sa ustavnim načelom o jednakosti pred zakonom (II.A.2.1.c Ustava Federacije BiH) zahtijeva da svakoj od stranaka bude osiguran ravnopravan tretman u postupku, da bude ostvarena procesna ravnoteža (bitna jednakost oružja). Ono zatim traži da svakoj stranci bude omogućeno da postavi svoje pretenzije u postupku, da ih činjenično i dokazno argumentira te na taj način odredi svoju ulogu i poziciju u samom postupku. Više o tome J. Čizmić , 2008, str. 43.

[272] Pravo na održavanje kontradiktorne rasprave je temeljno ljudsko pravo kao poseban aspekt šireg načela saslušanja stranaka. U parničnom postupku je ostvarenje tog prava u pravilu zajamčeno kroz institut glavne rasprave ali i na pripremnom ročištu. Kontradiktorno raspravljanje predstavlja aktivnu realizaciju načela saslušanja stranaka tako što u svim fazama postupka strankama svakoj stranci mora biti data mogućnost da se brani od neopravdanih prijedloga i zahtijeva protivne stranke, a ta mogućnost joj se pruža blagovremenim obavještavanjem stranke o činjeničnim navodima i prijedlozima i zahtjevima protivne stranke o kojima ima pravo da se izjasni i da stavi svoje prijedloge. Više o tome J. Čizmić, *Ibid.*

[273] Član 6. Evropske konvencije o zaštti ljudskih prava - „Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se

predodređuje karakter parničnog postupka. Taj dvostranački položaj posebno je značajan u pogledu zastupljenosti jednakog i ravnopravnog položaja parničnih stranaka u toku parničnog postupka. U cilju omogućavanja ravnopravnog položaja stranaka u toku parničnog postupka, svakoj stranci je potrebno omogućiti da koristeći sva dopuštenja raspoloživa sredstva štiti svoje interese. Međutim, i pored toga što je osnovni smisao parničnog postupka da se stvore pretpostavke za ravnopravan položaj parničnih stranaka u toku postupka, ipak ne možemo sa sigurnošću konstatovati da je ta ravnopravnost parničnih stranaka u pogledu njihovog pravnog položaja te načina disponiranja tužbenim zahtjevom u pojedinim stadijima postupka suštinski dovoljno jednako zastupljena u parničnom postupku.

Ukoliko pođemo od pretpostavke da se parnični postupak pokreće isključivo voljom tužitelja podnošenjem tužbe, možemo izvući zaključak da je u konkretnom slučaju volja tuženog u potpunosti isključena, pa je samim tim i pravni položaj tuženog u odnosu na tužitelja znatno nepovoljniji. Ako tuženi ne može utjecati na volju tužitelja da pokrene parnični postupak protiv tuženog, onda se u tom slučaju kao ravnoteža pravu tužitelja da podnese tužbu protiv tuženog mora omogućiti tuženom da u svakom stadiju postupka ima pravo na presuđenu stvar, bez obzira na dispoziciju tužioca u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom. Isto znači da, ukoliko tuženi već ne može utjecati na volju tužitelja da podnese tužbu protiv njega, onda se u svakom slučaju tokom cijelog postupka tuženom mora omogućiti da odluči o pravnoj sudbini predmeta raspravljanja u cijelosti ili u njegovim pojedinim dijelovima i to na način da ima pravo da zahtijeva presuđenu stvar u spornom predmetu raspravljanja ili da omogući tužitelju odustajanje od tužbenog zahtjeva ili njegovog dijela sa pretpostavkom mogućeg ponovnog vođenja parničnog postupka. Procesni položaj tužitelja povoljniji je utoliko što od njega zavisi kada će tužiti, koga će tužiti, te u slučaju elektivne nadležnosti i kojem će sudu podnijeti tužbu. Tužitelj utvrđuje sadržaj i opseg raspravljanja a ponekad i vrstu postupka, zbog čega zadržava pravo i mogućnost disponiranja obimom tužbenog zahtjeva te vrstom i obimom dokaza na kojim temelji svoj tužbeni zahtjev, pa samim tim ima mogućnost da se temeljito pripremi za predmetno raspravljanje.[274] Položaj tuženog u odnosu na položaj tužioca je nepovoljan jer je kao takav tužen protiv svoje volje, bez obzira na stvarnu osnovanost tužbenog zahtjeva. Naime, protiv tuženog može biti

štampa i javnost mogu isključiti s cijelog ili sa dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to zahtijevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde."

[274]Procesni položaj tužitelja povoljniji je utoliko što od njega zavisi kada će tužiti, koga će tužiti te u slučaju elektivne nadležnosti i kojem će sudu podnijeti tužbu.

podignuta i neosnovana tužba, tako što tužilac može da zloupotrijebi svoje pravo podizanja tužbe isključivo sa ciljem šikaniranja tuženog u toku parničnog postupka. U daljem toku postupka tuženi bez obzira na njegovu volju mora da odgovori na tužbu ukoliko ne želi da sud donese presudu zbog propuštanja.

U toku samog parničnog postupka tuženi je prinuđen da se brani, to jest da osporava tužbeni zahtjev te u određenim predmetima raspravljanja shodno pravilu o teretu dokazivanja, da dokazuje neosnovanost tužbenog zahtjeva, ukoliko želi da sud odbije takav zahtjev kao neosnovan. Ta obavezujuća aktivna uloga tuženog u toku parničnog postupka, u pogledu dokazivanja neosnovanim tužbenog zahtjeva, je posebno izražena u slučajevima u kojima je teret dokazivanja na tuženom, kao što je slučaj sa objektivnom odgovornošću za štetu kod kojeg predmeta raspravljanja je teret dokazivanja neosnovanosti tužbenog zahtjeva na tuženom.[275] Upravo navedeni primjer jasno pokazuje koliko je nezahvalan pravni položaj tuženog, počev od isključenja volje na podnošenje tužbe i pokretanje parničnog postupka, pa do njegove obaveze, iako je kao stranka u postupku tuženi, da dokaže da nije odgovoran za nastalu štetu. U konkretnom slučaju tužitelj ima obavezu da poduzme dvije stvari i to : da podnese urednu tužbu protiv tuženog i da u toku postupka dokaže da je šteta nastala na opisani način. Nepovoljan položaj tuženika ogleda se prvenstveno u tome što u određenim slučajevima ne može osujetiti podnošenje tužbe protiv sebe, izložen je mogućnosti konstantnog procesnog šikaniranja u pogledu preinačenja tužbe, djelimičnog povlačenja tužbe i slično. Zbog takve mogućnosti iznenadnog pravnog napada, tuženi mora imati adekvatne uvjete za adekvatnu pripremu u toku parničnog postupka kakve ima tužitelj.[276]

[275] Za štetu koju je pretrpio tužitelj, kao zaposlenik, u okviru redovnih poslova, tuženo privredno društvo odgovara po principu objektivne odgovornosti pri čemu postoji pretpostavka uzročnosti, po kojoj se smatra da je šteta nastala u vezi sa opasnom stvari, odnosno opasnom djelatnošću, s tim da tuženi se može osloboditi od odgovornosti ako dokaže između ostalog da je šteta nastala isključivo radnjom oštećenika ili radnjom koja se nije mogla spriječiti niti predvidjeti, ili eventualno radnjom trećeg lica. Presuda Kantonalnog suda u Tuzli broj 030 Ps 005243 10 GŽ od 26.04.2011. godine.

[276] Više o tome vidi : S. Triva, str. 218.

7. PRETPOSTAVKE ZA VOĐENJE PARNIČNOG POSTUPKA

Naziv procesne pretpostavke je pojam koji se upotrebljava u procesnopravnoj materiji, a nastao je u Njemačkoj procesnopravnoj teoriji u drugoj polovini prošlog stoljeća.[277] Prvi ga je upotrijebio i definisao njemački procesualista Oskar Bulow.[278] Bulow je procesne pretpostavke definisao kao uslov dopustivosti vođenja parnice, obzirom da sud u početnom stadiju parnice preispituje postojanje procesnih pretpostavki kao uvjeta dopuštenosti raspravljanja o predmetu spora. Pravnim normama procesnog prava uređuje se postupak kao pravni metod i način ostvarivanja pravne zaštitne sudske funkcije. Svrha i krajnji cilj parnice jeste način uređenja spornog odnosa donošenjem konačne odluke – presude. Da bi sud uopće mogao raspravljati o spornom odnosu te osnovanosti tužbenog zahtjeva prethodno moraju biti ispunjene pretpostavke od kojih ovisi uopće dopuštenost raspravljanja i odlučivanja o osnovanosti tužbenog zahtjeva.[279]

Neposredno prije raspravljanja i odlučivanja o osnovanosti tužbenog zahtjeva sud je dužan ispitati postojanje procesnih pretpostavki za vođenje parničnog postupka. Procesne pretpostavke su okolnosti od čijeg postojanja zavisi dopustivost pokretanja parničnog postupka, raspravljanje u parnici i donošenje meritorne odluke o osnovanosti tužbenog zahtjeva.[280]Procesne pretpostavke su uslovi za dopuštenost pružanja pravne zaštite uopšte ili za dopuštenost jedne konkretne parnice pred sudom pred kojim je zatražena pravna zaštita.[281] Te procesne pretpostavke se odnose na uvjete u pogledu dopuštenosti raspravljanja o predmetu spora. Postojanje procesnih pretpostavki može se ispitati samo u parnici čija dopuštenost zavisi od njihovog postojanja, a o postojanju, odnosno nepostojanju procesnih pretpostavki, odlučuje sud i to isključivo u parničnom postupku. Da bi sud uopće raspravljao o postojanju procesnih pretpostavki za vođenje parnice nužno je da bude pokrenuta parnica, nakon čega sud utvrđuje postojanje procesnih pretpostavki za dalje vođenje parnice. Tek

[277] Termin „procesne pretpostavke“ je tehnički termin procesnog prava koji je stvorila procesna teorija kao genusni pojam kojim se označavaju svi oni različiti i mnogobrojni uslovi koji treba da budu ispunjeni da bi bilo dopušteno pružanje pravne zaštite i to radi njihovog teorijskog objašnjenja i sistematizovanja. Vidi : G. Stanković, 2010, str. 58.
[278] Oskar Bulow rođen je 1837. godine u Wroclawu u Njemačkoj, doktorirao 1863.godine. U periodu 1865. – 1872. bio prof. na Univerzitetu u Giessenu, 1872. – 1885. bio prof. na Univerzitetu u Tibingenu, te 1885. -1892. bio prof. na Pravnom fakultetu Univerziteta u Leipzigu.
[279] Više o tome,B.Čalija /S. Omanović, str. 41.
[280] S. Triva, 1978, str. 23.
[281] G. Stanković. 2010, str. 57

nakon što sud utvrdi postojanje procesnih pretpostavki stiču se uvjeti za dalje vođenje parnice, pa samim tim i raspravljanje o osnovanosti tužbenog zahtjeva. Sud o postojanju procesnih pretpostavki vodi računa po službenoj dužnosti, te na postojanje istih pazi i toku cijelog postupka. Nepostojanje nekih od procesnih pretpostavki za posljedicu ima nemogućnost daljeg vođenja parnice radi meritornog odlučivanja. Procesne pretpostavke možemo posmatrati i klasifikovati kroz dvije najčešće grupe i to opće i posebne procesne pretpostavke. Opće procesne pretpostavke u pravilu moraju postojati u svakoj parnici, dok su posebne procesne pretpostavke vezane samo za neke vrste sporova ili se tiču odlučivanja samo o nekim procesnim pitanjima. U opće procesne pretpostavke spadaju one procesne pretpostavke koje se odnose na sud, stranke i predmet spora.

7.1. Procesne pretpostavke koje se tiču suda

Procesne pretpostavke koje se tiču suda odnose se na postojanje pretpostavki u pogledu nadležnosti postupajućeg suda da raspravlja o spornom građanskopravnom odnosu. U pretpostavke koje se tiču suda spadaju sudska nadležnost, u koju spadaju jurisdikcijska, stvarna i mjesna nadležnost suda. U praksi, prva stvar koja podliježe ispitivanju tužbe jeste da li je spor koji je pokrenut pred sudom kao parnica u djelokrugu sudskog odlučivanja, (apsolutna nadležnost ili jurisdikcija suda),[282] tj. da li je za tu stvar redovan pravni put postupak pred sudom kome je tužba i podnesena, ili je možda za taj spor u pravnom sistemu predviđen neki drugi pravni put.[283] Sljedeći element utvrđivanja i postojanja navedene procesne pretpostavke jeste provjera da li je upravo taj sud nadležan da raspravlja i vodi postupak, ili je za predmetno raspravljanje stvarno nadležan[284] ili mjesno nadležan[285] neki drugi sud. Ukoliko sud u toku prethodnog ispitivanja tužbe utvrdi da predmetno raspravljanje ne spada u sudsku nadležnost, takvu tužbu će rješenjem odbaciti i na taj način neće dopustiti

[282] Apsolutna nadležnost – Jurisdikcija suda – podrazumijeva razgraničenje u pogledu nadležnosti sudova u pogledu predmeta raspravljanja u odnosu na nadležnosti ostalih organa kojima se povjerava rješavanje određenih pravnih stvari te razgraničenje u pogledu nadležnosti inozemnih organa – Vidi S. Triva, Zagreb, 1978, str. 185 – 186.
[283] V. Rajović/M. Živanović/R. Momčilović, str. 25.
[284] Stvarna nadležnost – predstavlja razgraničenje u pogledu djelokruga poslova i nadležnosti između različitih sudova jedinstvenog domaćeg sudskog sistema, te između sudova različitog ranga u okviru iste vrste sudova. Vidi S. Triva, Zagreb, 1978, Ibid
[285] Mjesna nadležnost – predstavlja razgraničenje nadležnosti u pogledu djelokruga više stvarno nadležnih sudova koji sud je nadležan da raspravlja i odlučuje o konkretnom predmetnom sporu. – Ibid.

raspravljanje spornog odnosa pred sudom.[286]Ukoliko u toku prethodnog ispitivanja tužbe sud utvrdi da nije jurisdikcijski nadležan za predmetno odlučivanje, rješenjem će se oglasiti nenadležnim za predmetno odlučivanje i po pravosnažnosti rješenja cjelokupan spis će dostaviti nadležnom sudu radi daljeg vođenja parničnog postupka.

7.2. Procesne pretpostavke koje se tiču stranaka u postupku

Procesne pretpostavke koje se tiču stranaka u postupku su u pravilu one pretpostavke koje predstavljaju bitni preduvjet za dalje vođenje parnice a podrazumijevaju:

1. Pretpostavku postojanja stranke u momentu pokretanja parnice, to jest pretpostavka postojanja stranačke sposobnosti.
2. Pretpostavku postojanja parnične sposobnosti kod stranke u postupku.
3. Pretpostavka postojanja urednog zastupanja u slučaju nepostojanja parnične sposobnosti
4. Postojanje pravnog interesa za vođenje konkretne parnice (procesna legitimacija)

7.2.1. Pretpostavka postojanja stranke – stranačke sposobnosti

Pretpostavka postojanja stranke u momentu pokretanja parnice,[287]podrazumijeva da stranka postoji, to jest da je živa ukoliko je riječ o fizičkoj osobi, odnosno da je ista registrovana kod nadležnog organa ukoliko je u pitanju pravna osoba.[288]Stranka u procesnopravnom smislu je osoba koja u svoje ime traži od suda da pruži određenu pravnu zaštitu pravima za koja tvrdi da su ugrožena ili povrijeđena - tužitelj (*auctor*), i osoba protiv koje tužitelj upravlja svoj zahtjev za pružanje zaštite tvrdeći da je ta osoba ugrozila ili

[286] Član 67. stav 1. ZPP-a FBIH 53/03 - Nakon prethodnog ispitivanja tužbe sud donosi rješenje kojim se tužba odbacuje ako ustanovi da rješavanje o tužbenom zahtjevu ne spada u sudsku nadležnost.
[287] Stranka je svako ono lice fizičko ili pravno koje u svoje ime kao tužilac traži pravnu zaštitu i svako onaj prema kome je kao tuženom upravljen zahtjev za pružanje pravne zaštite.
[288] Ukoliko sud utvrdi da ne postoje procesne pretpostavke, odnosno da postoje procesne smetnje u pogledu podnesene tužbe, sud treba tužbu u pravilu odbaciti ili predmet ustupiti, međutim prije odbacivanja tužbe sud je dužan poduzeti mjere za otklanjanje uočenih smetnji za postupanje i odlučivanje. U tom smislu sud je u skladu sa odredbom člana 66. Zakona o parničnom postupku ovlašten i dužan poduzeti potrebne radnje za otklanjanje nedostataka kad utvrdi da je tužba nerazumljiva i nepotpuna, kao i kad je potrebno otkloniti nedostatke glede sposobnosti tužitelja ili tuženika da budu stranke u parnici ili nedostatke glede zakonskog zastupanja stranke i nedostatke koji se odnose na ovlasti zastupnika da pokrene parnicu kad je takva ovlast potrebita.- Više o tome J. Čizmić, 2009, str. 195.

povrijedila određena prava - tuženik *(reus*). Svaka parnica pretpostavlja dvije parnične stranke, tužioca i tuženog, jer je parnični postupak projektovan i izgrađen na dvostranačkoj šemi.[289] Tužilac položaj stranke u parnici stječe podnošenjem tužbe sudu, a određeno lice mimo svoje volje postaje tuženi od časa kad se protiv njega sudu podnese tužba. Tužitelj ili tuženi položaj stranke u parnici gube smrću, ili gubitkom svojstva pravne osobe.[290]Lice koje je navedeno u tužbi kao tuženi a prestalo je postojati prije podnošenja tužbe ne može biti stranka u postupku. U pravilu će sud takvu tužbu odbaciti, jer se, kao što je prethodno konstatovano, parnični postupak može voditi samo protiv stranke koja je živa, odnosno stranke koja postoji.[291]

Pretpostavka koja se tiče stranaka odnosi se na postojanje stranačke sposobnosti,[292]a što podrazumijeva da određena osoba ili određen subjekt može biti stranka u parnici.[293] Stranačka sposobnost znači sposobnost biti stranka u postupku.[294] Stranačku sposobnost kao i pravnu sposobnost fizička lica stiču samim njihovim rođenjem, a gube je smrću. Stranačka sposobnost kao procesnopravni pojam se u pravilu izvodi iz pravne sposobnosti, jer svako ko ima pravnu sposobnost ujedno ima i stranačku sposobnost. Međutim, stranačka sposobnost predstavlja širi pojam u odnosu na pravnu sposobnost, tako što određene osobe, iako nemaju pravnu sposobnost, nemaju svojstvo pravnih lica. Ukoliko im je zakonom ili odlukom suda priznata stranačka sposobnost iste mogu u postupku učestvovati kao parnične stranke. Iz navedenog se može zaključiti da određena osoba iako ima stranačku sposobnost ta činjenica

[289] Više o tome G. Stanković, 2010, str 124. - Šema parničnog postupka se zasniva na općoj pretpostavci da tužilac u parnici ostvaruje neko svoje građansko subjektivno pravo prema tuženom koji je to njegovo pravo povrijedio osporio ili ugrozio.
[290] Više o tome S. Triva, 1978, str. 215 .
[291] Presuda Kantonalnog suda u Zenici broj 36 0 P 028889 15 Gž od 18.01.2016.godine. - Naime, odredbom iz člana 291. stav 1. Zakona o parničnom postupku propisano je da stranka u postupku može biti svako fizičko i pravno lice. Fizička lica stranačku sposobnost stiču rođenjem, a gube smrću, pa kako je tužba u ovoj pravnoj stvari podnesena dana 26.05.201.4 godine, a tuženi i Aždajić (Stjepan) Mato – umro 03.09.2013. godine , a 20. Aždajić (Jelka) Mijo – umro 03.10.1991. godine, dakle umrli su prije podnošenja tužbe, pa samim tim u momentu podnošenja tužbe nisu mogli biti stranke u postupku. Smrt tuženih je neotklonjiva smetnja za dalje vođenje ovog postupka u smislu odredbe člana 295. stav 4. Zakona o parničnom postupku, obzirom da su tuženi preminuli prije podnošenja tužbe, te kao takvi nemaju sposobnost da budu stranke u postupku.
[292] Stranačka sposobnost daje odgovor na pitanje ko može biti stranka u parnici kao procesno pravnom odnosu uopće.
[293] Član 66. ZPP-a FBiH– Kad utvrdi da je tužba nerazumljiva ili da ne sadrži elemente propisane odredbom člana 53. ovog Zakona (nepotpuna tužba), ili da postoje nedostaci koji se tiču sposobnosti tužioca ili tuženog da budu stranke u parnici, ili nedostaci u pogledu zakonskog zastupanja stranke, ili nedostaci koji se odnose na ovlaštenje zastupnika da pokrene parnicu, kad je takvo ovlaštenje potrebno, sud će radi otklanjanja tih nedostataka poduzeti potrebne radnje predviđanje odredbama člana 295. i 336. ovog Zakona, to jest sud će pokušati otkloniti navedene nedostatke na način da će tužitelju vratiti tužbu na ispravku i uređenje, ukoliko su takvi nedostaci otklonjivi, a sve radi toga kako bi se postupak mogao nastaviti sa osobom koja može biti stranka u postupku.
[294] S. Mulabdić, *Sudjelovanje običnog umješača u parnici*, Pravni savjetnik broj 1. januar 2005. godina, str. 30.

ne podrazumijeva da ima i pravnu sposobnost, dok svaka osoba koja ima pravnu sposobnost podrazumijeva se da ima i stranačku sposobnost, to jest, podrazumijeva se da može biti stranka u postupku. Iz tog razloga može se konstatovati da stranačka sposobnost predstavlja širi pojam u odnosu na pravnu sposobnost. Na stranačku sposobnost kao procesnu pretpostavku sud pazi po službenoj dužnosti jer pretpostavka postojanja stranačke sposobnosti, kao što je prethodno istaknuto, predstavlja uslov za dopuštenost podnošenja tužbe, raspravljanja o tužbenom zahtjevu, te u konačnici uslov za odlučivanje o tužbenom zahtjevu. Ukoliko sud utvrdi da kod neke od parničnih stranaka nedostaje stranačka sposobnost zbog smrti stranke koja se desila prije podnošenja tužbe, sud će takvu tužbu odbaciti kao nedopuštenu. Ukoliko sud slučajno provede postupak te donese presudu a da takav nedostatak nije u toku postupka, bilo od strane parničnih stranaka, bilo od strane suda, primijećen, takva presuda se može pobijati i redovnim i vanrednim pravnim sredstvima zbog njene apsolutne ništavosti.[295] Takva presuda bi sve do njenog stavljanja van snage bila pravno egzistentna.[296]

7.2.2. Pretpostavka postojanja parnične sposobnosti

Pretpostavka postojanja parnične sposobnosti podrazumijeva sposobnost stranke da može poduzimati procesne radnje u parnici. Parnična sposobnost je sposobnost stranke da punovažno preduzima radnje u postupku i da radnje njenog protivnika i suda budu prema njoj punovažno preduzete.[297]Ovako definisan procesnopravni pojam sudu predstavlja nultu tačku da u onom stadiju postupka koji prethodi parnici razmotri i ocijeni da li je ta procesna pretpostavka garant ispunjenja uslova o dopuštenosti tužbe, ne upuštajući se pri tome u analizu osnovanosti tužbenog zahtjeva po osnovu materijalno pravnih činjenica u tužbi.[298]Parnična sposobnost je procesnopravna pretpostavka od čijeg postojanja ovisi dopuštenost tužbe te punovažnost poduzetih radnji u toku postupka, pa samim tim i punovažnost odluke kojom je odlučeno o tužbenom zahtjevu. Na postojanje parnične sposobnosti stranaka u postupku sud pazi po službenoj dužnost (*ex officio*) u toku cijelog

[295] Više o tome B. Čalija/S. Omanović, str. 142 - 143.
[296] Pravno egzistentna presuda je svaka presuda koja njenim donošenjem proizvodi pravne učinke sve do njenog stavljanja van snage.
[297] B. Kušec, *Parnična sposobnost procesna pretpostavka za sudsku zaštitu*, Pravni savjetnik, broj 12, decembar 2004, str. 24.
[298]*Ibid* .

postupka. Parnična sposobnost je svojstvo određene osobe da sa procesnopravnim učinkom poduzima procesne radnje u parnici.[299]Normalno je da se sposobnost za samostalno poduzimanje radnji za zaštitu prava pred sudom prizna onim licima kojima građansko pravo priznaje sposobnost za samostalno sticanje prava i obaveza na području građanskopravnih odnosa, pa odatle i svima koji imaju poslovnu sposobnost građansko procesno pravo priznaje parničnu sposobnost, zbog čega se parnična sposobnost još naziva i procesna poslovna sposobnost.[300] Sadržajno posmatrano parnična sposobnost je uža u odnosu na stranačku sposobnost jer, u suštini, postojanje stranačke sposobnosti predstavlja pretpostavku za postojanje i parnične sposobnosti. Međutim, svaka osoba koja je stranački sposobna nije uvijek i parnično sposobna, dok svaka parnično sposobna osoba uvijek ima stranačku sposobnost.

U nedostatku parnične sposobnosti kod određene osobe koja se pojavljuje kao stranka u postupku, sud takvoj osobi može priznati svojstvo stranke u parnici pod određenim uvjetima.[301] Procesno pravo priznaje parničnu sposobnost onim parničnim strankama koje imaju poslovnu sposobnost.[302] Naime, poslovna sposobnost se definiše kao sposobnost lica da svojim izjavama stiču prava i obaveze, kao i da preduzimaju pravne radnje koje se definišu kao izjave volje koje stranke preduzimaju radi stvaranja nekog pravnog odnosa.[303] Poslovna sposobnost je pojam materijalnog prava, dok je parnična sposobnost pojam procesnog prava. S obzirom da parnična sposobnost ima značaj procesne pretpostavke, postojanje parnične sposobnosti stranke predstavlja preduvjet dopuštenosti tužbe te uslov dopuštenosti poduzetih radnji u toku postupka, pa samim tim i punovažnost donesene odluke o tužbenom zahtjevu. Stoga u toku cijelog postupka sud po službenoj dužnosti pazi na postojanje parnične sposobnosti stranaka u sporu.[304] S obzirom da nedostaci na strani

[299] S. Triva, 1978, str .226.
[300]*Ibid.*
[301]Član 291. tačka 3. ZPP-a FBiH - 2003 - Parnični sud može, izuzetno, s pravnim učinkom u određenoj parnici, priznati svojstvo stranke i onim oblicima udruživanja koji nemaju stranačku sposobnost prema odredbama st. 1. i 2. ovog člana, ako utvrdi da, s obzirom na predmet spora, u suštini udovoljavaju bitnim uslovima za sticanje stranačke sposobnosti, a osobito ako raspolažu imovinom na kojoj se može provesti izvršenje.
[302] Član 292. ZPP-a FBiH - 2003 – Stranka koja je potpuno poslovno sposobna može sama obavljati radnje u postupku (parnična sposobnost), dok punoljetna osoba kojoj je djelimično ograničena poslovna sposobnost, panično je sposobna u granicama svoje poslovne sposobnosti, dok maloljetnik koji nije stekao potpunu poslovnu sposobnost parnično je sposoban u granicama u kojim mu se priznaje poslovna sposobnost.
[303]Više o tome: B. Kušec, *Punomoć*, Pravni savjetnik broj 1/02 Sarajevo, januar /siječanj 2002.godina, str. 78. – 79.
[304]Član 293. ZPP-a FBiH - 2003. - Stranku koja nema parničnu sposobnost zastupa njen zakonski zastupnik. Zakonski zastupnik određuje se zakonom ili aktom nadležnog organa vlasti donesenim na osnovu zakona. U toku cijelog postupka sud će, po službenoj dužnosti, paziti može li osoba koja se pojavljuje kao stranka u

parnične nesposobnosti spadaju u otklonjive nedostatke, ukoliko takvi nedostaci na poziv suda ne budu otklonjeni sud će takvu tužbu odbaciti kao nedopuštenu.[305] Ukoliko sud ipak previdi postojanje nedostatka parnične nesposobnosti kod neke od parničnih stranaka pa donese presudu, takva presuda se može pobijati iz razloga njene ništavosti svim dopuštenim redovnim i vanrednim pravnim sredstvima.[306]

7.2.3. Pretpostavka urednog zastupanja u slučaju nepostojanja parnične sposobnosti

Kao što je prethodno istaknuto, parnične stranke su u pravilu ovlaštene lično učestvovati u parničnom postupku te samostalno neposredno u toku postupka poduzimati parnične radnje. Stranka koja je parnično sposobna ovlaštena je da samostalno odluči o tome da li će sama djelovati u parnici ili će nekoga drugog ovlastiti da to čini u njeno ime i za njen račun.[307] Poslovno sposobna parnična stranka zadržava pravo da se opredijeli da li će sama lično poduzimati pravne radnje u toku postupka ili će poduzimanje pravnih radnji povjeriti drugoj osobi kojoj zakon dopušta da može u svojstvu punomoćnika zastupati parničnu poslovno sposobnu stranku.[308] Parnične stranke koje nisu poslovno i parnično sposobne, odnosno koje nisu iz nekih drugih razloga u mogućnosti da same nastupaju u toku parničnog postupka, niti su u mogućnosti da imenuju punomoćnika, takve stranke zastupaju njihovi zakonski zastupnici koji svoja ovlaštenja zastupnika crpe neposredno iz zakona (roditelji

---

postupku biti stranka u postupku i je li parnično sposobna, zastupa li parnično nesposobnu stranku njen zakonski zastupnik i ima li zakonski zastupnik posebna ovlaštenja kad su ona potrebna.

[305]Član 295. ZPP-a FBiH- 2003- Kad sud utvrdi, da osoba, koja se pojavljuje kao stranka, ne može biti stranka u postupku, a taj se nedostatak može otkloniti, pozvat će tužioca da izvrši potrebne ispravke u tužbi ili će poduzeti druge mjere da bi se postupak mogao nastaviti s osobom koja može biti stranka u postupku. Isto tako, kad sud utvrdi da stranka nema zakonskog zastupnika ili da zakonski zastupnik nema posebna ovlaštenja kad su ona potrebna, zatražit će da nadležni organ starateljstva postavi staratelja parnično nesposobnoj osobi, odnosno pozvat će zakonskog zastupnika da pribavi posebna ovlaštenja ili će poduzeti druge mjere koje su potrebne da bi parnično nesposobna strana bila pravilno zastupana. Sud će odrediti stranci rok za otklanjanje nedostataka iz stava 1. i 2. ovog člana. Dok se ne otklone ti nedostaci, mogu se u postupku poduzimati samo one radnje zbog čije bi odgode mogle nastati štetne posljedice za stranku. Ako se nedostaci iz stava 1. i 2. ovog člana ne mogu otkloniti, ili ako određeni rok bezuspješno protekne, sud će rješenjem ukinuti radnje provedene u postupku ako su zahvačene tim nedostacima i odbaciti tužbu ako su nedostaci takve prirode da sprječavaju daljnje vođenje parnice. Protiv rješenja, kojim se naređuju mjere za otklanjanje nedostataka, nije dopuštena žalba.

[306] Više o tome; B. Čalija /S. Omanović, str. 146.

[307] S. Triva, 1978, str. 236.

[308]Član 300. ZPP-a FbiH - 2003 - Stranke mogu poduzimati radnje u postupku lično ili preko punomoćnika. Stranka koju zastupa punomoćnik može uvijek doći pred sud i davati izjave pored svog punomoćnika, ali suprotnu stranu, svjedoke i vještake može ispitivati samo preko punomoćnika, ako je on prisutan na glavnoj raspravi.

malodobne djece). Kada zakonski zastupnik nije određen zakonom, zakonskog zastupnika parnično nesposobnoj stranci postavlja odlukom nadležni organ (organ starateljstva). Zakonski zastupnici su zastupnici koji su ovlašćeni da preduzimaju parnične radnje pred sudom u ime i za račun stranaka koje su parnično nesposobne ili koje su iz određenih razloga u faktičkoj nemogućnosti da same štite svoje interese u parnici.[309]

7.2.4. Pretpostavka postojanja pravnog interesa za vođenje parnice

Pretpostavka koja se odnosi na ovlaštenje za vođenje konkretne parnice jeste procesna legitimacija (*legitimatio ad procesum*), a ista podrazumijeva ovlaštenje da se za zaštitu ili ostvarenje jednog građanskog subjektivnog prava podigne tužba protiv određenog lica kao tuženog. U konkretnom slučaju parnična stranka kao tužilac treba da ima procesnu legitimaciju, to jest ovlaštenje da vodi konkretnu parnicu kao tužilac protiv konkretnog tuženog[310] Postojanje procesne legitimacije znači da su stranke u sporu prave stranke, to jest da imaju pravni interes,[311]odnosno pravozaštitnu potrebu za vođenje konkretne parnice determinirane subjektivno određenim strankama i objektivno određenim tužbenim zahtjevom. Prije upuštanja u meritorno raspravljanje tužitelj dokazuje postojanje procesne legitimacije tako što će učiniti vjerovatnim da je ovlašten za pokretanje konkretne parnice u odnosu na konkretnog tuženog, tako što dokazuje da ima pravni interes da pokrene određenu parnicu protiv određenog lica kao tuženog.[312]Neki su autori pitanje procesne legitimacije, odnosno postojanja pravnog interesa, odvojeno tretirali, pa tako su procesnu legitimaciju podvodili pod pretpostavku koja se tiče stranaka u sporu, a pravni interes kao procesnu pretpostavku koja se tiče predmeta spora.[313] Pravni interes kao pravozaštitna potreba predstavlja svojevrsni korektiv zaštite povrijeđenih ili ugroženih prava, koja zaštita se ostvaruje putem suda. Angažman suda dopustiv je samo u situaciji kad je interes subjekta

[309] G. Stanković, 2010, str .185.
[310]*Ibid*, 147.
[311] Postojanje pravnog interesa za utvrđenje određenog prava ili pravnog odnosa pretpostavka je dopuštenosti tužbe za utvrđenje. Ako sud u toku pripremne faze postupka ili u toku glavne rasprave utvrdi da ova procesna pretpostavka nije ispunjena, tužbu će odbaciti. Međutim u predmetima u kojim nepostojanje pravnog interesa nije se moglo sa sigurnošću utvrditi bez raspravljanja o osnovanosti tužbenog zahtjeva sud će presudom odbiti tužbeni zahtjev. Više o tome: Z. Kulenović/S. Mikulić/Svjetlana Milišić Veličkovski / Jadranka Stanišić/Danka Vučina, Komentar Zakona o parničnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje , Mostar, 2011, str. 135.
[312] Više o tome: S. Triva., str. 232.
[313] Više o tome: B. Čalija /S. Omanović, str. 42 – 43.

koji traži pravnu zaštitu pravni i konkretan, pri tome sasvim je svejedno u kojoj bi se sferi njegovih prava imala reflektirati ta korist. Pitanje pravnog interesa kao pravozaštitne potrebe zagarantovano je i međunarodnim dokumentima.[314] Postojanje pravnog interesa procesna je pretpostavka za dopuštenost suđenja u određenoj pravnoj stvari, a ne materijalnopravna pretpostavka za usvajanje ili odbijanje tužbenog zahtjeva. Svoj pravni interes subjekt s pravozaštitnom potrebom mora učiniti vjerovatnim u početku parnice, a i sud na njegovo postojanje pazi po službenoj dužnosti. Tužitelj od koga se traži da dokaže svoj pravni interes za podnošenje tužbe u određenoj pravnoj stvari ne mora ujedno dokazivati da mu određeno pravo i pripada. Već u samoj pretpostavci da mu to pravo pripada, stoji tužiteljev razlog za obraćenje sudu radi ostvarivanja tog prava. Ukoliko tužitelj nakon podnošenja tužbe ne učini vjerovatnim postojanje aktivne i pasivne procesne legitimacije stranaka, to jest pravnog interesa stranaka, sud će njegovu tužbu odbaciti, u suprotnom sud će o tužbi meritorno raspraviti te na taj način odlučiti i o osnovanosti tužbenog zahtjeva.[315]

7.3. Procesne pretpostavke koje se tiču predmeta spora

Procesne pretpostavke koje se tiču predmeta spora su one pretpostavke čije postojanje sprječava dalje vođenje parnice, odnosno to su pretpostavke koje imaju karakter negativnih pretpostavki koje predstavljaju smetnju za dalje vođenje spora. Te smetnje koje sprečavaju dalje vođenje postupka se odnose na pretpostavku postojanja presuđene stvari (*Res iudicat*), te pretpostavku postojanja parnice koja se vodi u isto vrijeme po istom činjeničnom i pravnom osnovu (*litispedencija*). Procesna pretpostavka postojanja presuđene stvari *(Res*

[314]Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, sastavljena u Rimu 4.studenoga 1950. godine*, vođena istinskim duhom političkih ideala i tradicije poštovanja slobode i vladavine prava kao zajedničke baštine europskog civilizacijskog i kulturnog kruga, propisala je članom 6., kao temeljni pravno-politički akt, u odjeljku trećem o temeljnim slobodama i pravima čovjeka i građanina u okviru osobnih i političkih sloboda i prava, članom 29. st. 1., kao temeljno načelo, pravo svakoga da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama (ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela). Dakle, konvencijom sam pristup sudu podignut je na nivo temeljne slobode svakog građanina, kao opće, ljudsko pravo građanina.

[315] Postojanje pravnog interesa kod kondematornih i konstitutivnih tužbi se pretpostavlja te se kao procesna pretpostavka javlja samo kod deklaratornih tužbi (tužbi za utvrđenje). Postojanje pravnog interesa nije potrebno posebno ispitivati ni kod deklarotornih tužbi, ako on proizilazi iz zakona ili drugog akta nadležnog organa. U ostalim slučajevima nepostojanje pravnog interesa za podnošenje tužbe za utvrđenje predstavlja razlog za odbacivanje tužbe. Više o tome : Z. Kulenović *et al* , str. 170.

iudicata)[316] kao smetnja za dalje vođenje parnice je smetnja koja sprečava mogućnost daljeg vođenja parničnog postupka. Navedena pretpostavka kao smetnja postoji ukoliko se radi o istim parničnim strankama kao subjektima građanskopravnog odnosa, zatim potrebno je da postoji istovjetnost u pogledu identiteta tužbenog zahtjeva, te da postoji identitet činjeničnog osnova. Na navedenu smetnju sud pazi po službenoj dužnosti u toku cijelog postupka i ukoliko u toku postupka utvrdi da je predmetom raspravljanja među istim parničnim strankama sporni odnos o kojem je pravosnažno presuđeno, sud će takvu tužbu bez daljeg raspravljanja rješenjem odbaciti.[317]Za postojanje procesnih pretpostavki koje se tiču predmeta spora kao smetnji za dalje vođenje parnice sud najčešće saznaje po prigovoru tuženog.

Pretpostavka postojanja litispendencije podrazumijeva da se u isto vrijeme, po istom činjeničnom i pravnom osnovu, pred sudom već vodi parnični postupak.[318] U pravilu, dok određena parnica teče nije moguće u pogledu istog zahtjeva pokrenuti novu parnicu među istim strankama. Na postojanje litispendencije sud, također, pazi po službenoj dužnosti u toku cijelog postupka, i odmah po saznanju za takvu činjenicu će rješenjem odbaciti tužbu kao nedopuštenu.[319]Vođenje dviju parnica protivi se, kako načelu ekonomičnosti postupka zbog stvaranja nepotrebnih dodatnih troškova postupka, tako i načelu pravne sigurnosti jer ostavlja mogućnost donošenja više odluka u istom predmetu raspravljanja.[320] U slučaju nastanka litispendencije nije od značaja koja tužba je prije podnesena, već koja parnica je počela prije teći, odnosno koja tužba je prije dostavljena na odgovor tuženom.[321] Međutim,

---

[316]**Res iudicata** (lat. presuđena stvar), izraz kojim se označuje da je neki spor pravomoćno presuđen. Res iudicata sprečava ponovno suđenje u istoj stvari po načelu *ne bis in idem*, a ono što je pravomoćno utvrđeno presudom smatra se istinitim po načelu *res iudicata pro veritate habetur*; presuđena stvar čini pravo među strankama po načelu *res iudicata facit ius inter partes*. U rimskom građanskom postupku o istoj stvari moglo se, kao i danas, suditi samo jedanput. Ako bi neko ponovno tužio, tuženik je mogao staviti prigovor presuđene stvari.

[317] Za postojanje presuđene stvari potrebno je da se ispune tri uslova da postoji identitet stranaka u istoj ili obrnutoj ulozi, identitet zahtjeva i identitet činjeničnog osnova. U odnosu na obične umješače pravosnažna presuda proizvodi tzv. intervencijsko dejstvo i ne može djelovati neposredno. Umješači, koji imaju položaj jedinstvenog suparničara, direktno su vezani za za pravosnažnost presude.- *Odluka Vrhovnog suda Republike Srpske Rev- 14/96 od 14.05.1996 godine. Objavljena u Biltenu sudske prakse Vrhovnog suda Republike srpske,* Banja Luka,juni,1999., str. 233.

[318]**litispendencija** (lat, parnica koja je u toku); izrazom se označava da se parnica vodi na sudu, te da o istom zahtjevu ne može biti pokrenuta nova tužba, odnosno druga parnica, a ako se ipak pokrene, takva tužba se odbacuje po službenoj dužnosti.

[319]Član 60. stav 3.4.5. ZPP-a FBiH- 2003 – „Dok parnica teče, ne može se u pogledu istog zahtjeva pokrenuti nova parnica medu istim strankama, a ako takva parnica bude pokrenuta, sud će tužbu odbaciti. Ako medu istim strankama već teče druga parnica o istom zahtjevu pred sudom u Bosni i Hercegovini, stranke su o tome dužne obavijestiti sud. Sud će tokom cijelog postupka po službenoj dužnosti paziti teče li već druga parnica o istom zahtjevu medu istim strankama pred sudom u Bosni i Hercegovini. „

[320] Više o tome S. Triva, 1978, str. 320 – 321.

[321] Ukoliko među istim strankama bude pokrenuta nova parnica u pogledu istog zahtjeva sud je dužan odbaciti tužbu u odnosu na koju je parnica kasnije počela teči, a ne tužbu koja je kasnije podnesena. Vidi Rješenje

ako je u parnici koja je počela kasnije teći već donesena pravosnažna odluka, sud će u tom slučaju odbaciti tužbu koja je ranije počela teći, jer pravosnažnost ima prednost u odnosu na litispendenciju.[322] Posebno značajno je istaći da i u slučaju prekida postupka u drugom predmetu raspravljanja po istom činjeničnom i pravnom osnovu, postoji litispendencija kao procesna smetnja koja sprečava dalje vođenje postupka i raspravljanja po tužbenom zahtjevu, upravo iz razloga što i u vrijeme prekida postupka parnica i dalje teče.[323]Prilikom utvrđivanja odlučne činjenice da li po istom zahtjevu među istim strankama već teče parnica, neophodno je utvrditi da li postoji identitet parnica. Taj identitet parnice postoji kad se isti tužbeni zahtjev zasniva na istom činjeničnom i pravnom osnovu među istim strankama.[324] Za postojanje identičnosti parnica nije nužno da se stranke nalaze u istoj stranačkoj ulozi u objema parnicama – odlučno je da li je spor o kome se vodi parnica zahvaćen pravosnažnošću odluke u drugoj parnici.[325]

Okružnog suda u Banjoj Luci , broj Gž-2250/07 od 27.02.2008. godine objavljeno u „*Domaća i strana sudska praksa,* str . 34.

[322] S. Triva/V.Belajec/M. Dika, str. 335.

[323] Nije pravilan zaključak suda o neosnovanosti istaknutog prigovora litispendencije temeljen samo na činjenici da je postupak u drugoj parnici rješenjem suda prekinut, jer i za vrijeme prekida postupka parnica i dalje teče. – Rješenje Okružnog suda u Banjoj Luci, broj 720 P 004412 09 Gž od 12.11.2009. godine.

[324] Rješenje Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj Rev – 91/99 od 12.08.1999. godine. Objavljeno u Biltenu sudske prakse Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj 2/99.

[325] S. Triva/V.Belajec/M. Dika, str. 335.

8. STRUKTURA PARNIČNOG POSTUPKA

Građanski sudski postupak predstavlja složenu cjelinu sastavljenu od posebnih, užih dijelova koji se međusobno razlikuju prema predmetu i metodama ostvarivanja pravne zaštite.[326] U navedenom pogledu građanski sudski postupak čine: parnični, vanparnični i izvršni postupak. Parnični postupak po svojoj strukturi razvija se kroz više faza i to : fazu podnošenja tužbe, fazu prethodnog ispitivanja tužbe te dostavljanja tužbe na odgovor tuženom, zatim fazu održavanja pripremnog ročišta radi pripremanja glavne rasprave, fazu održavanja glavne rasprave, te fazu donošenja presude. Nakon donošenja presude nastupa faza parničnog postupka radi odlučivanja po redovnim pravnim lijekovima, te faza parničnog postupka radi odlučivanja po vanrednim pravnim lijekovima. Faze podnošenja tužbe, prethodnog ispitivanja tužbe te dostavljanja tužbe na odgovor tuženom, predstavljaju stadij parničnog postupka u kojem se vrši priprema za održavanje pripremnog ročišta, a sve radi održavanja glavne rasprave i odlučivanja o predmetu raspravljanja. Odgovarajuća i pažljiva priprema glavne rasprave je garancija za brzo, učinkovito, koncentrirano, sveobuhvatno i pravilno rješavanje svakog konkretnog tužbenog zahtjeva.[327] Nedostatak takve pripreme ili neodgovarajuća priprema glavne rasprave, najčešće rezultira čestim odlaganjima rasprave i nepotrebnim odugovlačenjima postupka, što stvara neažurnost u rješavanju predmeta, ne pridonosi pravnoj sigurnosti, rezultira nezadovoljstvom stranaka i javnosti u cjelini.[328]

Parnični postupak u Federaciji Bosne i Hercegovine uređen je Zakonom o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine,[329]dok je parnični postupak u Republici Srpskoj uređen Zakonom o parničnom postupku Republike Srpske,[330] a parnični postupak u Distriktu Brčko uređen je Zakonom o parničnom postupku Brčko distrikta.[331] Parnični postupak koji se pokreće i vodi pred sudom Bosne i Hercegovine uređen je Zakonom o parničnom postupku

[326] R. Keča, str. 32 – 33.
[327] D. Jakelić, *Pripremanje rasprave u parničnom postupku i upravljanje postupkom*, Hrvatska pravna revija, broj 5. 2007, str. 97.
[328] Ibid.
[329] Zakon o parničnom postupku „Službene novine Federacije BiH“, broj 53/03), koji je stupio na snagu 05.11.2003. godine, Zakon o izmjenama i dopunama Zakon o parničnom postupku („Službene novine FBiH“, br. 73/05, 19/06) i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (“Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br.98/15 od 23.12.2015.godine).
[330] Zakon o parničnom postupku Republike Srpske ("Sl. glasnik *RS*", br. 58/2003, 85/2003, 74/2005, 63/2007, 105/2008 - Odluka US, 45/2009 - Odluka US, 49/2009 i 61/2013.)
[331] Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta BiH (Službeni list BiH broj 8/9).

pred sudom Bosne i Hercegovine.[332] Parnični postupak je uređen određenim stadijima koji su strogo formalne prirode. Prvi stadij parničnog postupka je prvostepeni parnični postupak, drugi stadij parničnog postupka je drugostepeni postupak ili postupak po žalbi, i treći stadij parničnog postupka jeste stadij postupka po vanrednim pravnim lijekovima. Uzimajući u obzir nova zakonska rješenja parnica je konačno postala privatna stvar stranaka, pri čemu se uloga suda svodi samo na to da obezbijedi uvjete za ravnopravnu borbu suprotstavljenih interesa stranaka, da se postupak odvija na pravilan način bez nepotrebnog odlaganja, da se raspravlja samo o utvrđenom predmetu dokazivanja i da se savjesno i brižljivo izvedu i ocijene dokazi i nakon toga odluči o osnovanosti tužbenog zahtjeva.[333] I pored činjenice da se parnični postupak pokreće i vodi po načelu dispozitivnosti, te da je navedeni postupak koncipiran na principu međusobnog sučeljavanja stavova i mišljenja parničnih stranaka o određenom spornom pitanju a sve radi rješavanja spornog građanskopravnog odnosa, kao pretpostavku obezbjeđenja ravnopravnosti parničnih stranaka u toku postupka, potrebno je istim u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom obezbijediti jednak pravni položaj u toku parničnog postupka.

S obzirom da je predmet ovog naučnog istraživanja „*Pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom*“, sva pažnja u pogledu naučnog istraživanja bit će usmjerena na pravni položaj parničnih stranaka u pogledu načina raspolaganja tužbenim zahtjevom u toku prvostepenog parničnog postupka, počev od podnošenja tužbe pa do donošenja meritorne odluke (presude). Prvostepeni parnični postupak možemo posmatrati kroz više faza. U nauci se najčešće navode dvije faze ili dva stadija parničnog postupka i to : faza pripremanja glavne rasprave i faza održavanja glavne rasprave. Stadij pripremanja glavne rasprave je procesnopravno uobličen radnjama koje su u službi ostvarenja osnovnih zahtjeva koji stoje pred sudom u ovoj fazi postupka. To su faze prethodnog ispitivanja tužbe, dostavljanje tužbe tuženom na odgovor, pripremno ročište i zakazivanje glavne rasprave.[334] Sve navedene radnje imaju karakter procesnih radnji suda koje za cilj imaju, od strane suda, kontrolisano upravljanje parničnim postupkom radi kvalitetne pripreme za održavanje glavne rasprave i u konačnici kvalitetnog raspravljanja i donošenja meritorne odluke. Druga faza prvostepenog parničnog postupka je glavna rasprava koja se na osnovu neposrednog i javnog raspravljanja odvija na ročištu, i to usmenim iznošenjem činjeničnih navoda te izvođenjem

[332] Zakon o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine (Službeni Glasnik Bosne i Hercegovine, broj 36/ 04, 84/07, 58/13.)
[333] S. Mulabdić, *Ročište za glavnu raspravu*, Pravni savjetnik ,broj 9. 2004, str. 29.
[334] B.Čalija /S. Omanović, str. 201.

dokaza na kojim parnične stranke temelje osnovanost svojih zahtjeva. Glavna rasprava predstavlja središnji dio parničnog postupka. Radnje koje stranke poduzimaju u tom stadiju, kao i rezultati izvedenih dokaza, služe sudu da utvrdi činjeničnu podlogu za primjenu materijalnopravne norme.[335] Stoga i konačna meritorna odluka u pogledu njene zakonske utemeljenosti ovisi isključivo od toga kako je proveden parnični postupak.

Parnični postupak počinje teći podnošenjem tužbe pred nadležnim sudom.[336]Međutim, za razliku od parničnog postupka, parnica počinje teći dostavljanjem tužbe na odgovor tuženom.[337]Radi pravilnog pravnog poimanja ovdje je potrebno praviti razliku između pojmovnog određenja parničnog postupka i parnice. Parnica i parnični postupak nisu sinonimi, to su dva različita pravna termina građanskog procesnog prava. Parnični postupak predstavlja zakonom propisano postupanje sudova i stranaka. Sadržinu postupka čine radnje koje se preduzimaju pod određenim uslovima, po izvjesnom redu i unaprijed utvrđenim oblicima sa ciljem da se nastali spor riješi.[338] Za razliku od parničnog postupka parnica u formalnopravnom pogledu predstavlja konkretan odnos između subjekata spornog građanskog odnosa u toku parničnog postupka. Parnica je specifičan pravni odnos, različit od građanskopravnog odnosa. Parnični odnos nastaje između parničnog suda i parničnih stranaka i regulisan je procesnim pravom. Parnica se sastoji od naročite djelatnosti parničnih subjekata, od njihovih radnji koje su međusobno prepletene i međusobno povezane na određeni način, a usmjerene su ka jedinstvenom cilju, donošenju sudske odluke kojom se rješava spor.[339] Kroz dalje naučno istraživanje posebno će biti obrađen pravni položaj parničnih stranaka u fazi podnošenja tužbe, pravni položaj parničnih stranaka u pogledu njihovog disponiranja tužbenim zahtjevom u toku pripremnog ročišta, te pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom u toku glavne rasprave.

[335] V. Poznić, *Građansko procesno pravo*, Beograd ,1989, (dalje –Poznić) , str. 226.
[336] Vidjeti komentar Zakona o parničnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, Drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Mostar, 2011.godina. - „Za razliku od početka toka parnice, parnični postupak počinje teći podnošenjem tužbe. Pokretanjem parničnog postupka nastaju određene pravne posljedice, ali se odnos između suda tužitelja i tuženog zasniva tek dostavljanjem tužbe tuženom.“ Z. Kulenović/S. Mikulić/ S. Milišić Veličkovski/Jadranka Stanišić/ Danka Vučina, str. 154.
[337] Član 60. Zakona o parničnom postupku FBiH/03 - „Parnica počinje teći dostavom tužbe tuženom .“
[338] G. Stanković, 2010, str. 38.
[339] Ibid.

8.1 Pravni položaj parničnih stranaka u fazi podnošenja tužbe

Parnični postupak se pokreće podnošenjem tužbe. Za razliku od krivičnog postupka, koji se pokreće po službenoj dužnosti *(načelo oficijelnosti*),[340] parnični postupak se pokreće uvijek na inicijativu stranke (*načelo dispozitivnosti*)[341] koja smatra da su joj povrijeđena zakonom zagarantovana prava, te da joj po tom osnovu pripada pravo na pravnu zaštitu. Dakle**,** za razliku od krivičnog postupka, parnični postupak ne pokreće se po službenoj dužnosti, nego na osnovu isključivog zahtjeva stranke čija prava su povrijeđena ili ugrožena. Kako je za podnošenje tužbe potrebna volja koja je kao pravna činjenica usmjerena prema stvaranju, promjeni ili ukidanju pravnog odnosa, to čini u osnovi da je smisao tužbe da proizvede objektivni zakonom dozvoljeni pravni efekat.[342] Pored volje i htijenja, za pokretanje parničnog postupka potrebna je aktivnost tužitelja koju on manifestira podnošenjem tužbe *(nemo iudex sine actore).[343]* Shodno prethodno istaknutom moglo bi se konstatovati da bez tužbe nema ni parničnog postupka.[344]

Brojna su materijalnopravna dejstva koja nastaju podnošenjem tužbe. Naime, podnošenjem tužbe tužilac pokazuje da želi zaštitu svog povrijeđenog ili ugroženog subjektivnog prava.[345] Tužba je pretpostavka za donošenje sudske odluke, ali ona nije samo podloga za donošenje odluke u sporu, već je to osim nje i cjelokupni rezultat raspravljanja (*da mihi factum, dabo tibi ius*). [346] Podnošenjem tužbe protiv tuženog tužitelj želi ostvariti određen cilj, to jest, želi zaštiti svoje subjektivno pravo za koje smatra da je povrijeđeno. Materijalni cilj tužbe postignut je kada tužitelj ostvari svoj materijalnopravni zahtjev prema tuženom ili kada sud utvrdi sadržinu i obim njegovog subjektivnog građanskog prava u

[340] Načelo oficijelnosti kaznenog postupka je načelo po kojemu se kazneni progon vrši po službenoj dužnosti u javnom interesu i bez obzira na volju oštećenika, Vidjeti: G. Tomašević, *Kazneno procesno pravo,* Pravni fakultet u Splitu, 2009, str. 164.
[341] Načelo dispozicije – jedno od obeležja većine građanskopravnih odnosa šo se oni zasnivaju i menjaju i gase voljom pravnih subjekata. Nosilac subjektivnog prava u takvom odnosu može to svoje pravo blagovremeno ostvariti ili pustiti da ono zastari.
[342] B. Kušec, *Tužba – pravno sredstvo u svjetlu građansko procesnog prava i efekt tužbe u preliminarnom parničnom postupku.* Pravni savjetnik broj broj 10, 2005, (dalje Kušec – 2005), str. 9.
[343] I. Pezo, str.16.
[344] Tužba je inicijalna jednostrana parnična radnja tužitelja kojom se pokreće parnični postupak (*nemo iudex sine actore), Vidjeti J. Čizmić, br. 142.*
[345] R. Keča, str. 176.
[346] B. Kandare/ J. Čizmić, *Priručnik iz građanskog parničnog procesnog prava,* 1996, Mostar, str. 105.

odnosu na tuženog.[347]Procesni cilj tužbe je postignut kada tužitelj izdejstvuje od suda odluku (presudu) kojom se potvđuje njegovo pravo na prinudno ostvarenje kakvog materijalnopravnog zahtjeva prema tuženom, ili odluku (presudu) kojom sud utvrđuje da postoji ili ne postoji između njega i tuženog stanoviti građanskopravni odnos.[348] Podnošenjem tužbe sudu lice koje smatra da mu je povrijeđeno pravo koje neposredno proizilazi iz objektivnog prava de facto čini radnju opredjeljenja da od suda kao državnog organa zatraži pravnu zaštitu.[349] Pored iskazane volje i htijenja tužitelja da svoja prava zaštiti u sudskom postupku podnošenjem tužbe, na strani tužitelja je potrebno određeno poznavanje pravila i procedura vezanih za sastavljanje tužbe te određeno poznavanje samog toka parničnog postupka. Tužba, kao polazna osnova za pokretanje i vođenje parničnog postupka, predstavlja dispozitivnu volju tužitelja da putem suda zahtijeva pravnu zaštitu povrijeđenog ili ugroženog pravnog dobra na koje tužitelj smatra da polaže pravo. Sadržaj tužbe određen je zakonom.[350] Tužba mora da sadrži sve bitne elemente propisane Zakonom o parničnom postupku, osim pravnog osnova tužbenog zahtjeva, inače tužbu bez tih elemenata sud mora odbaciti kao nepotpunu.[351]

8.1.1. Sadržaj tužbe

Po svojoj sadržini tužba je dispozitivna parnična radnja, a po svojoj formi je pismeno u kome je sadržana tužbena parnična radnja. Prema cilju kojem je namijenjena tužba je ofanzivna parnična radnja preduzeta sa ciljem da se postojeća pravna situacija promijeni.[352] Tužba kao inicijalni dokument na osnovu kojeg se pokreće parnični postupak treba da bude uredna i podobna za raspravljanje. Da bi tužba bila uredna ona mora sadržavati: potpuno određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja, zatim činjenice na kojim se temelji tužbeni zahtjev, dokaze kojim se te činjenice utvrđuju, kao i druge podatke o

[347] S. Kamhi, *Građanski sudski postupak,* 1961, Sarajevo, str. 301.
[348] Ibid, str. 302.

[349] B. Kušec, 2005, str. 9
[350]Član 53. ZPP-a FBiH- 2003 - Propisano je da tužba mora sadržavati: 1) određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja (tužbeni zahtjev), 2) činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev, 3) dokaze kojima se utvrđuju te činjenice, 4) naznaku vrijednosti spora, 5) druge podatke koje u skladu sa odredbama člana 334. Ovog zakona mora imati svaki podnesak. Ako je tužilac u tužbi naveo pravni osnov, sud nije vezan uz njega.
[351]*Rješenje Kantonalnog suda u Zenici broj Gž 004 0 Gž 06 000 593 od 15.03.2006. godine*, Domaća i strana sudska praksa, broj 2006/17, str. 55.
[352] G. Stanković, 2010, str. 329.

parničnim strankama.[353] Obaveznu sadržinu tužbe čine oni elementi bez kojih je tužba nepotpuna i isti čine minimalnu sadržinu ovog podneska koja treba da pokaže ko, od koga i protiv koga traži pravnu zaštitu, šta od suda traži, te na osnovu čega i čime to dokazuje.

Obavezni elementi tužbe su označenje suda, označenje stranaka i njihovih zastupnika sa adresom prebivališta ili sjedišta, označenje predmeta spora, označenje vrijednosti spora kada je to potrebno, činjenični osnov zahtjeva sa navođenjem dokaznih sredstava za svaki činjenični navod na kome se zahtjev zasniva, pravni osnov kada je to potrebno za njegovu identifikaciju, te određen tužbeni zahtjev i potpis tužioca. Fakultativnu sadržinu tužbe čine oni elementi koji treba da omoguće uspješno raspravljanje i odlučivanje, te je stoga preporučljivo da ih podnesak sadrži. Njima tužilac pred sud iznosi razna procesna pitanja koja će nužno iskrsnuti na raspravi te o kojima sud treba odlučiti (npr. razni procesni prijedlozi koji se odnose na izuzeće, prenošenje nadležnosti, obezbjeđenje dokaza, oslobađanje od parničnih troškova i sl.). Na sličan način je Zakonom o parničnom postupku iz 1956. godine bio uređen sadržaj tužbe kao i njeni obavezni elementi, a što ukazuje na činjenicu da parnični postupak i njegovi opći pravni instituti u Bosni i Hercegovini imaju svoju dugu historijskopravnu tradiciju. [354]

Tužba u sadržajnom pogledu, također, mora da sadrži slijedeće: naznačenje suda pred kojim se zahtijeva vođenje parničnog postupka i donošenje presude, zatim podatke koji se odnose na identitet parničnih stranaka, njihovu adresu prebivališta ili sjedišta, kao i podatke o punomoćnicima ili zakonskim zastupnicima. Ovaj dio podataka koji se odnosi na identitet parničnih stranaka je nužan i obavezujući bez obzira da li parničnu stranku u toku postupka zastupa njen punomoćnik. Ukoliko parnična stranka nema punomoćnika razumljivo je da su navedeni podaci nužni i neophodni kako bi sud mogao ostvariti korespondenciju sa strankama, a u situaciji kada parnična stranka ima punomoćnika navedeni podaci su nužni i neophodni iz razloga što u svakoj fazi postupka punomoćnik može iz određenih razloga odustati od daljeg zastupanja svoje parnične stranke, pa će sud u tom slučaju nastaviti postupak a korespondenciju će obavljati direktno sa parničnom strankom. Slijedom navedenog, ukoliko tužba ne bude sadržavala potrebne podatke o identitetu i prebivalištu ili

[353] Odluka Županijskog suda u Puli GŽ broj 405/96 od 28.10.1996. godine, Izbor odluka broj 2/96 -158 - Potpuno i određeno postavljeni tužbeni zahtjev procesna je pretpostavka za meritorno suđenje.
[354] Zakon o parničnom postupku donesen je 8. decembra 1956. (SL FNRJ 4/57), a stupio je na snagu 24. aprila 1957., a Odredbe čl. 84. i 481. st. 2. tek 25. aprila 1958. (u daljem tekstu: ZPP 56). Vidjeti član 174. pomenutog Zakona.

sjedištu parničnih stranaka, sud će imati problem kako da ostvari komunikaciju sa takvom strankom. Zbog navedenog, ukoliko je tužba u pogledu identiteta parničnih stranaka ili njihove adrese prebivališta ili sjedišta nepotpuna, sud će takvu tužbu vratiti na uređenje tužitelju uz upozorenje na posljedice nepostupanja.

Tužba u pravilu obavezno mora da sadrži i konkretan, određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja.[355] Da bi postupak pravilno tekao tužba prije svega treba da sadrži zahtjev iz koga se vidi šta tužilac iznosi pred sud kao pravnu stvar o kojoj sud treba da odluči. Tužbeni zahtjev predstavlja srž tužbe pa ako nema tužbenog zahtjeva ne postoji ni osnovni uslov da parnični postupak otpočne.[356] Zahtjev u tužbi (petit) osnovni je dio tužbe. U njemu je sadržajno traženje pravne zaštite na koje sud odgovara u dispozitivu presude.[357] Tužbeni zahtjev je procesnopravni zahtjev za pružanje pravne zaštite određenog sadržaja, zasnovan na tvrđenju tužitelja da mu pripada ovlaštenje da traži ostvarenje određenih pravnih posljedica iz određenih činjenica.[358] Zahtjev glede glavne stvari (tužbeni zahtjev) je zapravo prijedlog izreke presude čije donošenje tužitelj traži. Taj zahtjev mora u kvalitatitvnom i kvantitativnom smislu biti određen. Tužba koja ne bi sadržavala određen zahtjev ne bi sadržavala sve što je potrebno da bi se u povodu nje moglo postupiti, pa bi takvu tužbu, u pravilu, trebalo vratiti na ispravak i dopunu.“[359] Pored valjanog i potpunog određenja tužbenog zahtjeva, tužba kao inicijalni dokument na osnovu kojeg se pokreće parnični postupak treba da je razumljiva i potpuna[360] kako bi i formalno pravno dobila snagu valjanog i potpunog dokumenta za dalje vođenje parničnog postupka.[361]

[355] Presudom može biti usvojen samo potpuno i precizno određen tužbeni zahtjev tako da se presuda može prinudno izvršiti u u sudskom izvršnom postupku. Vidjeti presudu Vrhovnog suda BiH broj Pž46/91 od 18.04.1991. godine objavljena M. Porobić *Zakoni o parničnom postupku sa komentarom i sudskom praksom* Sarajevo, 2004, str. 525.
[356] V. Rajović, M. Živanović R. Momčilović, str. 49.
[357] S. Zuglia/S.Triva, 1957, str. 404.
[358] S. Triva, 1978, str. 311.
[359] J. Čizmić, 2009, str .145.
[360] Tužba je nerazumljiva ako je napisana tako da se ne može utvrditi njezin sadržaj ili se ne može utvrditi prava namjera tužitelja. Tužba je nepotpuna ako ne sadrži potrebne činjenice i podatke za postupanje po tako podnesenoj tužbi . Više o tome: J. Čizmić, Ibid, str. 195.
[361] Članom 53. ZPFBiH – 2003. je propisano : Tužba mora sadržavati: 1) određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja (tužbeni zahtjev), 2) činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev, 3) dokaze kojima se utvrđuju te činjenice, 4) naznaku vrijednosti spora, 5) druge podatke koje u skladu sa odredbama člana 334. ovog zakona mora imati svaki podnesak. (3) Ako je tužilac u tužbi naveo pravni osnov, sud nije vezan uz njega.

Pored određenog razumljivog i potpunog tužbenog zahtjeva, tužba treba da sadrži činjenice na kojim tužitelj temelji svoj tužbeni zahtjev. Historijski događaj za koji tužitelj smatra da mu pruža osnovu za isticanje određenog zahtjeva predstavlja stvarnu ili tužbenu osnovu tužbe.[362] U pravilu, u tužbi je potrebno navesti one činjenice koje predstavljaju određen životni događaj a koje su pravno relevantne za nastupanje pravnih posljedica koje se tužbenim zahtjevom traže. Navedene činjenice treba da pokažu podudarnost faktičkog stanja u odnosu na ono stanje koje materijalno pravo predviđa kao osnovu za pružanje pravne zaštite koju tužitelj zahtijeva. Ovdje se javlja dilema u pogledu obima činjenica koje je tužitelj dužan iznijeti prilikom podnošenja tužbe. Prema raspravnom načelu stranke su dužne da iznesu sve činjenice na kojima temelje svoje zahtjeve te da predlože dokaze kojima se utvrđuju te činjenice.[363] Naime, dužnost tužitelja je da u tužbi istakne činjenične navode na kojim temelji svoj tužbeni zahtjev. Ovdje se pak javlja dilema u kom obimu postoji obaveza tužitelja za iznošenjem činjenica, da li je tužitelj dužan iznijeti činjenice u onom obimu koji je potreban za dopuštenost raspravljanja te identifikaciju predmeta spora u odnosu na drugi predmet raspravljanja, ili je obaveza tužitelja da u fazi podnošenja tužbe iznese sve činjenice koje opredjeljuju i osnovanost tužbenog zahtjeva.

Budući da će sud o tužbenom zahtjevu odlučivati tek nakon provođenja cjelokupnog postupka, u fazi podnošenja tužbe tužitelj je dužan iznijeti činjenice u onom obimu koji omogućuje dopuštenost raspravljanja o tužbenom zahtjevu te činjenice potrebne za identifikaciju tako postavljenog tužbenog zahtjeva radi razlikovanja u odnosu na svaki drugi tužbeni zahtjev njemu sličan, a sve radi postizanja pravnih načela *Ne bis in idem, res iudicata,* te *lis pedens,* dok se očekuje da će činjenice potrebne za odlučivanje o osnovanosti tužbenog zahtjeva biti istaknute od strane tužitelja u toku parničnog postupka. Tužilac je dužan da iznese činjenični osnov tužbe u onom obimu koji omogućuje konkretizaciju i individualizaciju spornog odnosa, na način da činjenični osnov tužbe mora da bude formulisan tako da tužilac u potpunosti saopšti sudu stvarni događaj koji mu daje osnova da postavi određen tužbeni zahtjev i da omogući razlikovanje istaknutog tužbenog zahtjeva od drugih zahtjeva.[364]

[362] S. Triva, 1978, str. 312.
[363] B. Čalija, S. Omanović , str. 183.
[364] G. Stanković, 2010, str. 326.

Pored činjenica koje tužba treba da sadrži, tužilac je u dužan da u tužbi navede i dokaze na kojim temelji svoje činjenične navode. Ovdje se javlja dilema u kom obimu postoji obaveza tužitelja za navođenjem dokaza. Da li je tužitelj dužan navesti sve dokaze koje ima namjeru predložiti da se izvedu na glavnoj raspravi ili samo one dokaze koji prate činjeničnu osnovu tužbe, da li je dužan dokaze koje je naveo u tužbi dostaviti u prilogu tužbe u dovoljnom broju primjeraka za sud i suprotnu stranu, te da li postoje i kakve su posljedice u slučaju ne navođenja i ne dostavljanja dokaza uz tužbu? Mišljenje većine autora je da navođenje dokaza kao sastavni dio tužbe spada u obavezni element tužbe.[365] Idealno bi bilo kada bi tužitelj u fazi podnošenja tužbe naveo sve dokaze na kojim temelji svoj tužbeni zahtjev, kojim dokazima će se i upustiti u glavnu raspravu, međutim, u tom slučaju izgubio bi se smisao pojedinih faza parničnog postupka, kao što je faza predlaganja dokaza u toku pripremnog ročišta. Potrebno je uzeti u obzir i mogućnost da parnične stranke od dana podnošenja tužbe, odnosno dostavljanja odgovora na tužbu, pa do održavanja pripremnog ročišta imaju mogućnost da iskoriste dragocjeno vrijeme za pripremanje dokazne građe na kojoj će temeljiti osnovanim činjenične navode istaknute u tužbi. Tužilac je dužan već u tužbi da navede raspoložive dokaze na kojim temelji svoj tužbeni zahtjev, a sve s ciljem provjere tačnosti i istinitosti činjeničnih navoda iznesenih u tužbi. Prilikom navođenja dokaza isti moraju biti određeni u dva smisla- predloženim dokazima potrebno je navesti za koje se činjenice nude određena dokazna sredstva, i kojim se dokaznim sredstvom određena sporna činjenica može dokazati.[366] Iz navedenih pravnih stajališta nije vidljivo da je tužitelj dužan uz tužbu i dostaviti predložene dokaze, niti je vidljivo da je tužitelj dužan uz tužbu dostaviti sve dokaze koje ima namjeru predložiti da se izvedu na glavnoj raspravi.

Kada je u pitanju zakonsko uređenje u Bosni i Hercegovini, prema stajalištu pojedinih autora Komentara zakona, zakonska obaveza dostavljanja dokaza uz tužbu ne postoji pa stoga dokaze uz tužbu nije neophodno prilagati čak ni ako se radi o ispravama, jer prema mišljenju pojedinih autora dokazi se mogu bez posljedice za tužioca dostaviti sudu najkasnije do zaključenja pripremnog ročišta. Međutim, isti ti autori smatraju da u cilju pravilnog korištenja procesnim ovlaštenjima, neophodno bi bilo da već uz tužbu tužitelj priloži i dokaze

[365] Tužba mora da sadrži određeni zahtjev u pogledu glavne stvari (tužbeni zahtjev) i sporednih potraživanja, činjenice na kojima zasniva svoj zahtjev, dokaze kojima se utvrđuju te činjenice i vrijednost predmeta spora. Svi navedeni elementi mogu se smatrati obaveznim sadržajem tužbe izuzimajući sporedna potraživanja koja ne moraju biti postavljena u postupku. Više o tome : R. Keča, str. 165.

[366] Tužitelj je već u tužbi dužan da po mogućnosti navede sve dokaze potrebne radi provjeravanja istinitosti svojih navoda. Vidi S. Triva 1978. god., str. 313.

koji su mu dostupni.[367] U prilog zauzetog stajališta ide i odredba člana 69. Zakona o parničnom postupku koja propisuje obavezu suda da tužbu sa prilozima dostavi tuženom u roku od 30 dana, radi dostavljanja eventualnog odgovora na tužbu.[368] Iz navedene zakonske odredbe može se izvesti jasan zaključak da ukoliko postoji obaveza suda da tužbu sa prilozima dostavi tuženom, onda u tom slučaju obaveza tužitelja bi bila da uz tužbu priloži i dokaze iz kojih proističe tužbeni zahtjev. Odlučna činjenica koja opredjeljuje obavezu tužitelja da predloži dokaze te iste priloži uz tužbu opredjeljuje i pravni položaj tuženog u fazi dostavljanja tužbe na odgovor. Ukoliko ne bi postojala obaveza tužitelja da uz tužbu dostavi predložene dokaze, postavlja se realno pitanje kako se tuženi uopće može izjasniti po tako dostavljenoj tužbi te eventualno i priznati tužbeni zahtjev, kada uopće nema mogućnost uvida u dokaze na kojim tužitelj zasniva svoje činjenične navode, pogotovo u situacijama kada su u pitanju predloženi dokazi kojim raspolaže samo tužitelj. Zbog navedene činjenice, a u cilju postizanja u punom smislu efekta raspravnog načela, kao i načela ekonomičnosti postupka, cijenim neophodnim da je tužitelj prilikom podnošenja tužbe dužan u tužbi navesti dokaze na kojim zasniva svoje činjenične navode, te iste te dokaze priložiti uz tužbu kako bi se tuženi nakon dostave tužbe sa dokazima na odgovor mogao na kvalitetan način upoznati sa tužbom, tužbenim zahtjevom, činjeničnom i dokaznom građom na kojoj se temelji tako postavljeni tužbeni zahtjev, te se na taj način i očitovati po tako podnesenoj tužbi i postavljenom tužbenom zahtjevu, bilo da priznaje tužbeni zahtjev u cijelosti ili djelimično, bilo da isti osporava, na taj način dajući do znanja sudu i suprotnoj strani da želi da se upusti u dalji tok parničnog postupka radi osporavanja tužbenog zahtjeva.

Naravno, obaveza tužitelja da u tužbi navede i priloži dokaze na kojim temelji tužbeni zahtjev ne isključuje niti ograničava tužitelja u pogledu njegovog prava da i u toku pripremnog ročišta, također, proširuje svoju činjeničnu građu te predlaže i druge dokaze na kojim zasniva svoj tužbeni zahtjev. Na ovakav način bi i tužilac i tuženi bili dovedeni u ravnopravan pravni položaj u fazi podnošenja tužbe i dostave odgovora na tužbu, a raspravno načelo bi dobilo svoj puni pravni smisao, odnosno ovakvim pravnim pristupom bila bi onemogućena određena vrsta zloupotrebe toka parničnog postupka na štetu tuženog te bi na taj način bila spriječena mogućnost šikaniranja tuženog, jer bi isti u najranijoj fazi postupka,

[367] Više o tome: Z. Kulenović/S. Mikulić/S. Milešić - Veličkovski/Jadranka Stanišić/ Danka Vučina, Komentar zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, Mostar, 2011., str. 130; Komentar zakona o parničnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i republici Srpskoj, Zajednički projekat vijeća Evrope, Sarajevo, 2005,godina, str. 88.

[368]Tužba sa prilozima se dostavlja tuženom na odgovor u roku od 30 dana od dana prijema ispravne i potpune tužbe u sudu.

to jest još u fazi podnošenja tužbe, bio u potpunosti upoznat o sadržini tužbenog zahtjeva, činjenicama na kojim se zasniva takav tužbeni zahtjev, te dokaznim prijedlozima na kojim se temelji činjenična građa, a što predstavlja preduvjet za ispravno i svjesno očitovanje tuženog u toj fazi postupka po tako dostavljenom tužbenom zahtjevu. S obzirom da Zakon o parničnom postupku ne propisuje izričitu obavezu tužitelja da uz tužbu dostavi dokaze iz kojih proističe činjenična građa na kojoj se temelji tužbeni zahtjev, u cilju otklanjanja navedenog dileme da li postoji obaveza dostavljanja dokaza uz tužbu, cijenim neophodnim zakonsko uređenje pitanja dostavljanja dokaza uz tužbu na način što će se zakonom propisati obaveza tužitelja da uz tužbu priloži i dokaze na kojim temelji svoj tužbeni zahtjev.

U tom pogledu predlaže se *(de lege ferenda)* izmjena Zakona o parničnom postupku.

Prijedlog je izmjena člana 53. Zakona o parničnom postupku kojom izmjenom bi bilo uređeno pitanje obaveznosti dostavljanja uz tužbu i priloga – dokaza, na način da isti treba da glasi:

(1) Parnični postupak se pokreće tužbom.
(2) Tužba mora sadržavati:
- određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja (tužbeni zahtjev),
- činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev,
- dokaze kojima se utvrđuju te činjenice,
- naznaku vrijednosti spora,
- druge podatke koje u skladu sa odredbama člana 334. ovog Zakona mora imati svaki podnesak.

(3) Ako je tužilac u tužbi naveo pravni osnov, sud nije vezan uz njega.
(4) *Parnične stranke su dužne uz tužbu priložiti dokaze na kojim temelje svoj tužbeni zahtjev.*

Osnovni smisao i svrha navođenja dokaza i prilaganja istih uz tužbu jeste postizanje što kvalitetnije primjene raspravnog načela a koje se ogleda u stvaranju pretpostavke da se tuženom prilikom dostavljanja tužbe da mogućnost da se upozna sa svim činjeničnim navodima u tužbi i dokazima na kojim tužitelj temelji svoj tužbeni zahtjev, a sve s ciljem kako bi se tuženi blagovremeno i kvalitetno mogao očitovati po tužbenom zahtjevu, bilo da prizna tužbeni zahtjev, bilo da isti ospori kao neosnovan. Također u fazi podnošenja tužbe nužno je da se predlože i prilože oni dokazi koji će poslužiti kao materijalna podloga za utvrđivanje odlučne činjenice u pogledu presuđene stvari (*res iudicata*), postojanja parnice

(litispendencije), apsolutne nadležnosti suda, te bitne činjenice da li je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan, obzirom da u toj fazi postupka, pod pretpostavkom da je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja, sud mora ili donijeti presudu zbog propuštanja ili odbiti tužbeni zahtjev, a odlučna činjenica koja će opredijeliti kakva će biti odluka suda ovisi isključivo od toga da li je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan. Navedene odlučne činjenice o očiglednoj neosnovanosti tužbenog zahtjeva ponekad nije moguće utvrditi samo iz sadržaja tužbe, zbog čega je nužno i neophodno da se uz tužbu nalaze i dokazi na kojim se temelji tužbeni zahtjev. Još jedan veoma značajan razlog za navođenje i prilaganje dokaza uz tužbu jeste stvaranje pretpostavke za preveniranje nepotrebnog odugovlačenja toka parničnog postupka, jer ukoliko neka od parničnih stranaka u toku pripremnog ročišta prvi put navodi dokazne prijedloge na kojim temelji svoj tužbeni zahtjev, a radi se o većem obimu takvih dokaza, nije realno za očekivati da se suprotna parnična stranka upusti u dalje raspravljanje a da se nije niti upoznala sa tek predloženim dokazima, zbog čega je sasvim opravdano za očekivati da takva parnična stranka zahtijeva dovoljno potrebno vrijeme kako bi se upoznala sa sadržajem i obimom dokaza na kojim tužitelj temelji svoj tužbeni zahtjev ili eventualno sadržajem i obimom dokaza kojim tuženi osporava tužbeni zahtjev tužitelja.

Shodno prethodno istaknutom, a u cilju postizanja maksimalne funkcionalnosti toka parničnog postupka te ostvarenja načela ekonomičnosti kao i raspravnog načela, tužitelj u pravilu treba navesti dokaze na kojim temelji svoj tužbeni zahtjev te navedene dokaze priložiti uz tužbu. Raspravno načelo je prošireno i na predlaganje dokaznih sredstava, tako da sud nema ovlaštenje da po službenoj dužnosti izvede dokaz koji nije predložen od strane stranaka.[369] Izuzetak su oni posebni parnični postupci u kojima je načelo dispozicije potisnuto u korist načela oficijelnosti, a raspravno načelo u korist istražnog načela, tako da izvan navedenih postupaka ne postoji mogućnost da sud po sopstvenoj inicijativi odredi izvođenje dokaza, pa zato izvođenje dokaza mora predložiti samo stranka, to jest tužilac već u fazi podnošenja tužbe.[370] To što je tužilac dužan da u tužbi iznese činjenice i ponudi dokaze nikako ne znači da tužilac jedino u tužbi može da iznosi činjenice i da nudi dokaze.[371] Tužilac može i u toku rasprave da iznosi nove činjenice i predlaže nove dokaze pa i kasnije

[369] R. Keča, str. 165.
[370] Ibid, 166.
[371] G. Stanković, 2010, str. 326.

pod određenim uslovima i u toku drugostepenog postupka.[372] Može se zaključiti da tužitelj i pored činjenice da je obavezan uz tužbu priložiti dokaze na kojima temelji svoj tužbeni zahtjev, pravo predlaganja dokaza zadržava i u toku parničnog postupka sve do donošenja odluke suda na pripremnom ročištu o vrsti i obimu dokaza koji će se izvesti na glavnoj raspravi[373], a pod određenim uvjetima parnične stranke mogu predlagati dokaze i u toku glavne rasprave.[374]S obzirom na sve prethodno istaknuto, dilema je da li je tužba potpuna i razumljiva ukoliko tužitelj u tužbi nije naveo dokaze na kojim temelji svoj tužbeni zahtjev te iste priložio uz tužbu, odnosno dilema je da li je takva tužba neuredna. Cijenim da se takva tužba ima smatrati nepotpunom jer sprječava tuženog da se na cjelovit način upozna sa sadržajem tužbenog zahtjeva te dokaznom građom iz koje proističe takav zahtjev, a u konačnici takva nepotpuna tužba sprječava tuženog da zauzme ispravan stav po istoj, bilo da prizna takav tužbeni zahtjev, ili se upusti u predmetni spor radi osporavanja tužbenog zahtjeva kao neosnovanog, jer veoma često iz samog sadržaja tužbe bez dokaza ne proizilazi utemeljenost takvog tužbenog zahtjeva, zbog čega je u svakom slučaju takvu tužbu potrebno vratiti na uređenje.

Neki autori imaju još rigorozniji stav u pogledu tužbe dostavljene bez navođenja i dostavljanja dokaza, ukoliko je istu sačinio advokat, pa tako među nekim autorima vlada mišljenje da, ukoliko tužilac u tužbi nije naveo činjenice na kojim zasniva svoj tužbeni zahtjev i predložio dokaze kojima se može utvrditi tačnost tih činjenica, takvu tužbu smatraju neurednom jer ne sadrži sve što je potrebno da bi se po njoj moglo postupati. Dalje postupanje suda po tako neurednoj tužbi, prema mišljenju tih autora, isključivo ovisi od toga ko je podnio tužbu - da li tužitelj kao neuka stranka ili advokat. Pojedini autori tako zastupaju stav da ukoliko je takvu tužbu u ime stranke podnio advokat, istu treba odmah odbaciti, ali ako je tužbu podnio tužitelj kao neuka stranka, u tom slučaju takvu tužbu treba vratiti na uređenje i otklanjanje navedenih nedostataka uz upozorenje na posljedice nepostupanja.[375] Bez obzira na ovakvo stajalište pojedinih autora, mišljenja sam da se ne bi smjela praviti razlika prema strankama u pogledu pravnih posljedica. Bez obzira ko je podnio tužbu, bilo lično stranka ili njen advokat, u tužbi trebaju u pravilu biti navedeni oni dokazi koji

[372] Ibid, 327.
[373]Član 80. ZPP-a FBiH- 2003 - U daljem toku pripremnog ročišta, raspravljat će se o prijedlozima stranaka i činjeničnim navodima kojima stranke obrazlažu svoje prijedloge.
[374] Član 102. tačka 2. ZPP-a FBiH - 2003 - Propisuje da stranke mogu tokom glavne rasprave iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze samo ako učine vjerovatnim da ih bez svoje krivice nisu bili u mogućnosti iznijeti, odnosno predložiti na pripremnom ročištu
[375] Više o tome :G. Stanković, 2010, str. 327.

potkrepljuju istaknute činjenične navode na kojim tužitelj temelji svoj tužbeni zahtjev. Ukoliko je tužba dostavljena bez dokaza takva tužba je nepotpuna i takav način postupanja tužitelja ima za posljedicu pravno šikaniranje suda i suprotne parnične stranke kao tuženog, zbog čega sud u pravilu takvu tužbu ima smatrati kao neurednu te istu vratiti na uređenje tužitelju uz upozorenje na posljedice nepostupanja. Na kraju se može konstatovati da je od posebnog značaja da tužitelj sveobuhvatno i detaljno prezentira sve relevantne činjenice te navede dokaze na kojim temelji svoj zahtjev prilikom podnošenja tužbe, pogotovo iz razloga što zakon ne predviđa mogućnost odlaganja započetog pripremnog ročišta radi izjašnjenja na nove činjenice i nove dokaze tek predložene na pripremnom ročištu.[376]

Pored identiteta parničnih stranaka, označenja suda od kojeg se traži sudska zaštita, tužbenog zahtjeva, činjeničnog osnova tužbe te dokaza na kojim se temelji tužbeni zahtjev, u tužbi je potrebno da se naznači i vrijednost spora. Vrijednost spora kao bitni i obavezujući element tužbe kroz historijsko kretanje toka parničnog postupka služio je kao osnov za opredjeljenje nadležnosti suda, za opredjeljenje sastava suda, za opredjeljenje vrste parničnog postupka (redovan postupak ili spor male vrijednosti), za opredjeljenje troškova postupka, za obračunavanje sudske takse, te osnov za ulaganje revizije kao vanrednog pravnog lijeka. U skladu sa postojećom zakonskom legislativom, vrijednost spora predstavlja bitni element tužbe i ista opredjeljuje vrstu parničnog postupka (redovan postupak ili spor male vrijednosti), opredjeljuje visinu troškova postupka, opredjeljuje visinu sudskih taksi, te opredjeljuje pravo na ulaganje revizije kao vanrednog pravnog lijeka. Zbog svih navedenih razloga vrijednost spora predstavlja bitan element tužbe, pa u situaciji kad je tužitelj podnio tužbu a nije odredio vrijednost spora, u pravilu, takva tužba je nepotpuna i istu sud treba vratiti tužitelju na uređenje uz upozorenje na posljedice ne postupanja. Ukoliko tužilac ne postupi te uredi tužbu u pogledu označenja vrijednosti spora, sud je dužan takvu tužbu odbaciti.[377] Od navedenog pravila izuzetak čine i predstavljaju sporovi u kojim se vrijednost spora ne može izraziti u novcu.

[376] Više o tome J. Čizmić, 2009, str. 147.

[377] Rješenje Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj Pž 222/00 od 20. 07. 2001. Godine, objavljeno u Biltenu sudske prakse Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj 2/01, - Tužba u kojoj je morala biti naznačena vrijednost spora smatra se neurednom ako takve oznake nema i treba je odbaciti ako ovaj nedostatak ne bude otklonjen.

Pravni osnov, kao sastavni dio tužbe, predstavlja fakultativni element tužbe, čijim navođenjem tužilac upućuje na materijalnopravni propis iz kojeg crpi svoje pravo koje zahtijeva tužbom da mu sud dosudi. Dakle, pravni osnov tužbe čine pravni propisi pod koje treba svesti činjenice.[378] Nedostatak pravnog osnova ne čini tužbu neurednom, niti zbog toga tužilac može da snosi štetne posljedice.[379] Isto tako, nenavođenje pravnog pravila, odnosno zakonske odredbe, nije smetnja da sud raspravlja o tužbenom zahtjevu, jer uostalom sud i nije vezan pravnim osnovom tužbe, već tužbenim zahtjevom koji proizilazi iz činjeničnog stanja i dokaza iznijetih u parnici.[380] Sud je dužan da sam utvrdi po kom se pravnom osnovu može raspraviti sporni odnos, on je taj koji mora znati pravno pravilo, propis ili uopšte pravni institut u okviru kojeg se imaju izviđati i raspravljati odlučne činjenice.[381] Načelo „*Iura novit curia*“ važi i u parničnom postupku, pa će sud postupiti po tužbi i kad tužilac nije naveo pravni osnov tužbenog zahtjeva, odnosno ako ga je naveo sud nije vezan njime.[382] Treba biti sklon uvjerenju da navođenje pravnog osnova u suštini predstavlja informaciju sudu kao orijentir o postupanju po spisima, jer pogrešno navođenje pravnog osnova ne sprječava sud da tužiteljev zahtjev usvoji po drugom pravnom osnovu.[383] Sud je dužan osnovanost tužbenog zahtjeva cijeniti na osnovu činjenica koje su utvrđene u postupku bez obzira da li je tužilac pravilno označio pravni osnov, odnosno da li ga je uopće označio.[384]

S obzirom da je pravo na podnošenje tužbe isključivo pravo tužitelja, čije pravo je na određen način ugroženo od strane drugog lica - tuženog, pravni položaj tužitelja u fazi podnošenja tužbe je znatno povoljniji u odnosu na pravni položaj tuženog. Taj povoljniji pravni položaj tužitelja ogleda se u činjenici da isključivo tužitelj odlučuje hoće li i kada će protiv određenog lica kao tuženog podnijeti tužbu, što upućuje na zaključak da je volja tuženog u pogledu pokretanja parničnog postupka u cijelosti isključena. Povoljniji položaj tužitelja se ogleda i u činjenici da tužitelj odlučuje i disponira tužbenim zahtjevom u pogledu njegovog sadržaja i vrste, koji je upravljen protiv tuženog, zbog čega je na taj način tužitelj

[378] S. Kamhi, str. 301.
[379] Sud nije vezan tužiočevom pravnom ocjenom činjeničnog stanja već je dužan da tužiocu pruži pravnu zaštitu u okviru postavljenog tužbenog zahtjeva u onom obimu u kome to s obzirom na činjenične navode omogućuju propisi materijalnog prava. Vidi Odluku Saveznog suda GZs -16/80 objavljena Čosić /Krsmanović Aktuelna sudska praksa iz Građanskog procesnog prava, Beograd, 2000., str. 71.
[380] T.Ralčić/V.Tanasković, *Zakon o parničnom postupku sa komentarom i sudskom praksom i obrascima*, NIP „Književne novine“, Beograd, str. 350.
[381] Ibid str.357.
[382] Ibid 358.
[383] Ibid.
[384] Pogrešno označavanje pravnog osnova tužbenog zahtjeva ne sprečava sud da tužiteljev zahtjev usvoji po drugom pravnom osnovu. Pravni stav Kantonalnog suda u Sarajevu objavljen u Biltenu sudske prakse, broj 1/3 str. 27. tačka 2. i 3.

unaprijed, prije tuženog, upoznat o budućem predmetu spora, a što mu daje mogućnost da se na samom početku bolje pripremi za dalji tok raspravljanja. Za razliku od tužitelja, tuženi kao suprotna strana u parničnom sporu je također stranka koja ima aktivnu ulogu u parničnom postupku, bez obzira što je volja tuženog isključena u pogledu odluke o pokretanju parničnog postupka. Procesni položaj tuženog kao parnične stranke određuje više elemenata, prvo u parnicu stupa mimo svoje volje jer je tuženi i tome se ne može suprotstaviti, a ne može ni usloviti svoje učešće u postupku.[385] Bez obzira što je volja tuženog kao parnične stranke u pogledu eventualnog pokretanja parničnog postupka isključena, odnosno bez obzira što tuženi nije uopće odlučivao niti se istog pitalo hoće li učestvovati kao stranka u sudskom postupku, u toku parničnog postupka pasivno držanje tuženog po istog ima negativne posljedice, što upućuje na zaključak da tuženi kao parnična stranka, bez obzira što nije pokretač parničnog postupka, mora u toku postupka u određenim slučajevima i stadijima postupka preuzeti aktivnu ulogu parnične stranke radi sprječavanja mogućih pravnih posljedica uzrokovanih njegovom pasivnošću, pa samim tim i dokazivanja neosnovanim tužbenog zahtjeva, izuzev u slučajevima gdje je teret dokazivanja na tužitelju kao parničnoj stranci.

8.1.2. Faza prethodnog ispitivanja tužbe

Nakon što je stranka, čija su prava povrijeđena ili ugrožena, u zakonom propisanoj formi podnijela tužbu radi zaštite svojih ugroženih ili povrijeđenih građanskih prava, sud će po prijemu tako podnesene tužbe pristupiti prethodnom ispitivanju tužbe.[386] Radnje koje otpočinju nakon podnošenja tužbe su prethodne pripremne radnje kojima sud priprema glavnu raspravu. Ove pripreme obuhvataju: radnje koje se odnose na prethodno ispitivanje tužbe, dostavu tužbe tuženom na odgovor, održavanje pripremnog ročišta, i zakazivanje glavne rasprave.[387] Sud prethodnim ispitivanjem tužbe provjerava da li su prema sadržini ,inače formalno uredne tužbe, ispunjene procesne pretpostavke, odnosno da li postoji neka

[385] R. Keča, str. 182.
[386] Član 66. ZPP FBiH - 2003 je propisano : „Kad utvrdi da je tužba nerazumljiva ili da ne sadrži elemente propisane odredbom člana 53. ovog zakona (nepotpuna tužba), ili da postoje nedostaci koji se tiču sposobnosti tužioca ili tuženog da budu stranke u parnici, ili nedostaci u pogledu zakonskog zastupanja stranke, ili nedostaci koji se odnose na ovlaštenje zastupnika da pokrene parnicu kad je takvo ovlaštenje potrebno, sud će radi otklanjanja tih nedostataka poduzeti potrebne radnje predviđene odredbama čl. 295. i 336. ovog Zakona.
[387] V. Rajović/ M.Živanović/ R. Momčilović, str. 68.

smetnja za dalji tok postupka, to jest da li nešto već u samoj tužbi pokazuje da sporna stvar ne može da ide na glavnu raspravu.[388] Prethodno ispitivanje tužbe je prva obavezna faza pripremnog postupka u kojoj je sud čitanjem tužbenog podneska dužan ispitati i utvrditi da li su ispunjene sve procesne pretpostavke koje se tiču tužbe, parničnih stranaka, suda i predmeta spora i da otkloni njihov mogući nedostatak.[389] U ovom stadiju postupka aktivnost suda je koncentrisana na provjeru postojanja procesnih pretpostavki i to pretpostavki koje se tiču jurisdikcije i nadležnosti, zatim stranačke i parnične sposobnosti, pravilnog zastupanja, postojanja razloga za izuzeće te ispitivanje da li tužba sadrži sve njene dijelove, kako u pogledu razumljivosti, tako i u pogledu potpunosti tako podnesene tužbe. Ukoliko sud nakon što je tužitelj podnio tužbu utvrdi da ne postoje potrebne pretpostavke, odnosno postoje određene procesne smetnje koje sprečavaju dalje postupanje po tako dostavljenoj tužbi, sud bi trebao u pravilu takvu tužbu odbaciti. Međutim, prije odbacivanja takve tužbe sud će poduzeti mjere za otklanjanje uočenih nedostataka i smetnji za dalje postupanje i odlučivanje.[390] Upravo prethodno navedeno upućuje na zaključak da je za sastavljanje i podnošenje tužbe kod tužitelja potrebna određena stručnost pravne naravi kako bi tužba bila potpuna, odnosno kako bi sadržavala sve potrebne elemente predviđene članom 53. Zakona o parničnom postupku, a koja činjenica opredjeljuje njegov pravni položaj. Zakonskom odredbom koja propisuje pozivanje tužitelja da uredi tužbu i otkloni određene nedostatke koji predstavljaju smetnju za dalje vođenje postupka i predmetnog raspravljanja nije jasno i decidno propisano na koji način će sud pozvati tužitelja da otkloni potrebne nedostatke. Međutim, iz sadržaja člana 295. tačka 5. ZPP-a proizilazi da je jedan od načina pozivanja tužitelja pismena korespondencija, koja se u praksi kao jedina i koristi, i to na način da sud, kada utvrdi da je tužba u bilo kom njenom pogledu nepotpuna ili neuredna a što predstavlja

[388] Ibid, str. 69.
[389] S. Mulabdić, *Pripremanje glavne rasprave,* Pravni savjetnik, broj 6. 2004, str. 14.
[390] Član 295. ZPP FBiH - Kad sud utvrdi da osoba koja se pojavljuje kao stranka ne može biti stranka u postupku, a taj se nedostatak može otkloniti, pozvat će tužioca da izvrši potrebne ispravke u tužbi ili će poduzeti druge mjere da bi se postupak mogao nastaviti s osobom koja može biti stranka u postupku. (2) Isto tako, kad sud utvrdi da stranka nema zakonskog zastupnika ili da zakonski zastupnik nema posebna ovlaštenja kad su ona potrebna, zatražit će da nadležni organ starateljstva postavi staraoca parnično nesposobnoj osobi, odnosno pozvat će zakonskog zastupnika da pribavi posebna ovlaštenja ili će poduzeti druge mjere koje su potrebne da bi parnično nesposobna strana bila pravilno zastupana. Član 336. ZPP-a (1) Ako je podnesak nerazumljiv ili ne sadrži sve što je potrebno da bi se po njemu moglo postupiti, sud će podnositelju vratiti podnesak radi ispravke ili dopune, uz navode šta treba ispraviti ili dopuniti i odredit će rok za ispravku ili dopunu podneska, koji ne može biti duži od osam dana. (2) Ako podnesak vezan za rok bude ispravljen odnosno dopunjen i predan sudu u roku određenom za dopunu ili ispravku, smatrat će se da je podnesen sudu onog dana kad je prvi put bio podnesen. (3) Smatrat će se da je podnesak povučen ako ne bude vraćen sudu u određenom roku, a ako bude vraćen bez ispravke odnosno dopune, odbacit će se. (4) Ako podnesci ili prilozi nisu podneseni u dovoljnom broju primjeraka, sud će pozvati podnositelja da ih u određenom roku podnese. Ako podnosilac ne postupi po tom nalogu, sud će podnesak odbaciti.

smetnju za dalje vođenje postupka, u pravilu donosi rješenje kojim nalaže otklanjanje potrebnih nedostatka i zajedno s tužbom isto vraća tužitelju na postupanje radi otklanjanja nedostataka u ostavljenom roku.[391] U konkretnom slučaju nije uopće problem kada se u svojstvu tužitelja pojavi pravno stručna osoba koja će veoma brzo uočiti prisutne nedostatke u tužbi te postupiti po nalogu suda i u ostavljenom roku dostaviti uređenu tužbu, ali se problem javlja kad se u svojstvu parnične stranke, konkretno tužitelja, pojavi osoba koja nedovoljno poznaje parnični postupak pa podnese tužbu na način da ta tužba ne sadrži sve elemente propisane zakonom. Neki od elemenata tužbe su takve prirode da u pravilu tužbu ne čine nepotpunom, međutim, u tužbi postoje određeni nedostaci kao što su nedostaci u pogledu određenosti tužbenog zahtjeva koji je tako postavljen da sud, ukoliko bi i donio presudu kojom bi usvojio tužbeni zahtjev, takva presuda bi kao izvršna isprava bila neprovodiva.[392]

Da bi sud uopće mogao raspravljati o postavljenom tužbenom zahtjevu, tužbeni zahtjev mora biti tako određen da predstavlja valjan izvršni naslov, što podrazumijeva da izrekom presude mora biti jasno i nedvosmisleno određena obaveza tuženog jer presudom može biti usvojen samo potpuni i precizno određen tužbeni zahtjev.[393] S druge strane, vraćanje tužbe više puta tužitelju na uređenje putem pismene korespondencije u takvim slučajevima, gdje se najčešće kao tužitelj pojavljuje pravno neuka stranka, ponekad gubi svoj smisao i suprotno je načelu ekonomičnosti postupka jer tužitelj jednostavno ne može prepoznati nedostatak koji postoji u tužbi niti shvatiti pravnu težinu i pravne posljedice takvog propusta. U tom slučaju, posebno uzimajući u obzir obavezu suda na poučavanje pravno neuke stranke na potrebu da angažuje stručnu osobu kao punomoćnika,[394] kao i činjenicu da ne postoji zakonska smetnja te vrste, cijenim veoma svrsishodnim uvođenje pravila i mogućnosti kroz dopunu zakona da sud nakon što se uvjeri da je vraćanje gore pomenute tužbe na uređenje bezuspješno, isti pozove tužitelja kao pravno neuku stranku na konsultativno ročište na kojem će usmeno na

[391]Rješenje Općinskog suda u Zenici, broj 43 0 Rs 064352 12 Rs od 02.02.2012. godine, Vraća se tužba podnesena ovom sudu dana 24.01.2012.godine, te se nalaže tužiocu da tužbu uredi i dopuni u skladu sa odredbom člana 53. i 334. Zakona o parničnom postupku FBiH. Ispravljenu i dopunjenu tužbu potrebno je dostaviti sudu u dovoljnom broju primjeraka sa prilozima za sud i suprotnu stranku u roku od 8 (osam) dana od dana prijema ovog Rješenja. Ukoliko tužba bude ispravljena, smatrat će se da je podnesena onog dana kada je prvi put podnesena.Ukoliko tužba ne bude dostavljena sudu u određenom roku, smatrat će se da je povučena, a ako bude vraćena bez ispravke, odbacit će se kao neuredna.

[392] Vidjeti tužbu u predmetu, broj 430 Rs 139634 Rs, radi poništenja Rješenja i prestanku ugovora o radu.

[393] Odluka vrhovnog suda SR BiH, broj Pž 46/91 od 18.04.1991. godine, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda RBiH broj 2/91, str. 64.

[394]Član 78a. ZPP FBiH- 2003 - Ako stranka ili njen zakonski zastupnik nije u stanju jasno i određeno izjasniti se o predmetu raspravljanja, a nema punomoćnika, sud će upozoriti na potrebu da uzme punomoćnika.

zapisnik na decidan i jasan način upoznati tužitelja o nedostacima u tužbi koji sprečavaju dalje vođenje postupka, te na istom ročištu naložiti tužitelju da u ostavljenom roku uredi tužbu i istu dopuni, uz upozorenje na posljedice nepostupanja predviđene članom 336. Zakona o parničnom postupku. U tom slučaju u potpunosti bi bilo zadovoljeno načelo poučavanja pravno neuke stranke, zatim ovakvim načinom pravnog pristupa spriječilo bi se nepotrebno gubljenje vremena i odugovlačenje postupka, odnosno uvođenjem navedenog pravnog pravila u punom smislu došlo bi do izražaja načelo ekonomičnosti i načelo funkcionalnosti postupka, a s obzirom da u toj fazi postupka tužba nije dostavljena tuženom, navedenim postupanjem se ni na koji način ne opterećuje tuženi jer isti još uvijek i ne zna za postojanje tužbe, zbog čega cijenim veoma učinkovitim uvođenje navedenog pravnog pravila. Može se primijetiti da u fazi pozivanja tužitelja na konsultativno ročište nije obuhvaćeno pozivanje i tuženog na navedeno ročište upravo iz razloga što za tuženog parnični postupak nije ni otpočeo, niti isti uopće zna za namjeru tužitelja za sudskim parničenjem. Zbog navedenog bi svako pozivanje tuženog na pomenuto konsultativno ročište u toj fazi postupka bilo nepotrebno i isto bi narušilo pravni položaj tuženog kao stranke u postupku koji može djelovati tek nakon što mu potpuna i razumljiva tužba bude dostavljena na odgovor. Pozivanje tuženog na navedeno ročište smatram suvišnim i zbog troškova postupka, jer po advokatskoj tarifi u slučaju da tuženi bude pozvan na ovakvo ročište ima pravo na troškove postupka u slučaju uspjeha u sporu. Dakle, zbog svega navedenog smatram pozivanje tuženog na konsultativno ročište radi uređenja tužbe u potpunosti nepotrebnim.

8.1.3. Faza dostavljanja tužbe na odgovor

Nakon što sud u postupku prethodnog ispitivanja tužbe utvrdi da je ista dovoljno razumljiva te da sadrži sve potrebne elemente propisane Zakonom o parničnom postupku, da je kao takva potpuna i da ne postoje smetnje za dalje vođenje parničnog postupka,[395]sud će tako podnesenu tužbu dostaviti suprotnoj strani - tuženom radi dostavljanja eventualnog

[395] Član 67. ZPP-a FBiH - 2003 –(1) Nakon prethodnog ispitivanja tužbe sud donosi rješenje kojim se tužba odbacuje ako utvrdi : 1) da rješavanje o tužbenom zahtjevu ne spada u sudsku nadležnost; 2) da je tužba podnesena neblagovremeno, ako je posebnim propisima određen rok za podnošenje tužbe; 3) da o istom zahtjevu već teče parnica; 4) da je stvar pravomočno presuđena; 5) da je o predmetu spora sklopljena sudska nagodba; 6) da se tužilac pred sudom odrekao tužbenog zahtjeva; 7) da ne postoji pravni interes tužioca za podnošenje tužbe za utvrđenje; ili 8) da tužilac u roku koji je sud odredio nije otklonio nedostatke iz člana 66. ovog zakona. (2) Sud donosi rješenje kojim se sud oglašava nenadležnim i predmet ustupa drugom sudu, ako utvrdi: 1) da nije mjesno nadležan da rješava o tužbenom zahtjevu; ili 2) da nije stvarno nadležan da rješava o tužbenom zahtjevu.

odgovora na tužbu.[396] Dostavljanjem tužbe na odgovor tuženom počinje teći parnica. Odgovor na tužbu je prva procesna radnja koju poduzima tuženi, a kojom izražava svoj stav o tužbi i tužbenom zahtjevu, te na taj način opredjeljuje dalji tok parničnog postupka i samim tim opredjeljuje svoj dalji pravni položaj kao parnične stranke u toku postupka. Dostavom tužbe na odgovor tuženom dolazi do izražaja veoma značajno načelo - načelo kontradiktornosti. Jedno od osnovnih načela parničnog postupka je načelo kontradiktornosti koje podrazumijeva pravilo saslušanja parničnih stranaka, sadržano u staroj pravnoj izreci (*audiatur et altera pars- neka se čuje i druga strana).* Ovaj princip teži osiguranju ravnopravnosti stranaka pred sudom i obezbjeđenju pribavljanja procesnog materijala od obiju stranaka.[397] Već u toj fazi parničnog postupka tuženi svojim načinom pristupa, te eventualnim očitovanjem, opredjeljuje pravnu sudbinu toka parničnog postupka. Svrha i smisao dostave tužbe na odgovor nije da tuženi po svaku cijenu obavezno odgovori na tužbu kako bi se postupak mogao nastaviti, nego naprotiv, svrha mu je, pored ostalog, da tuženi nakon što primi tužbu sa prilozima-dokazima, razmotri tužbene navode, tužbeni zahtjev i dokaze te procijeni konkretnu svrsishodnost te analizira svoj položaj i interes za dalje parničenje koje se nastavlja ukoliko dostavi odgovor na tužbu kojim će osporiti tužbeni zahtjev.[398]

Odgovor na tužbu (*njem. Klagebeantworte*) jeste radnja tuženika kojom se očituje o procesnoj dopustivosti parnice, odnosno osnovanosti tužbenog zahtjeva.[399]Odgovor na tužbu kao procesno pravilo bio je kroz prošlost zakonski normiran i kao pravni institut ima svoju historijsku tradiciju, te puni smisao u parničnom postupku, a sve radi ostvarivanja potpune ravnopravnosti stranaka u postupku kroz primjenu načela kontradiktornosti. Odgovor na tužbu kao pravni institut bio je normiran u Zakonu o sudskom postupku u građanskim parnicama iz 1929. godine, sa izvjesnim specifičnostima u odnosu na kasnije propise, a potom Zakonima o parničnom postupku (FNRJ, SFRJ, FBiH) u periodu od 1957. do 1998. godine sa istovjetnim odredbama, da bi Zakoni o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske 2003. godine uveli novine u ovu ustanovu.[400] Dostava tužbe

[396] Odgovor na tužbu je procesna radnja tuženog kojom tuženi zauzima svoj stav prema tužbi i tužbenom zahtjevu. Tuženi u odgovoru na tužbu da ukaže na nedostatke koji postoje na strani procesni pretpostavki, kao i da zauzme svoj stav prema tužbenom zahtjevu bilo da ga poriče ili da ga priznaje. Vidi : B. Čalija /S. Omanović, str. 202.
[397] M. Cimirotić, *Odgovor na tužbu dužnost ili pravo od prijema ili dostave tužbe*, Anali Pravnog fakulteta u Zenici, broj 6. 2010. godina, str.150.
[398] M. Cimirotić, 2010, str .70.
[399] J. *Čizmić,* 2003, str .417.
[400] M. Cimirotić, 2010, str. 175,

tuženiku u svakom periodu je bila obavezna procesna radnja suda, jer se njome ostvaruje načelo kontradiktornosti, međutim, uz dostavu tužbe traženje odgovora na tužbu nije uvijek bila dužnost suda, niti je dostava odgovora bila dužnost tuženika.[401] U vrijeme važenja Zakona o parničnom postupku u periodu počev od 1957. do 2003. godine nije postojala dužnost tuženog na dostavljanje odgovora na tužbu, niti je propuštanje tuženog da dostavi odgovor na tužbu bilo sankcionisano donošenjem presude zbog propuštanja kako je to propisano trenutno važećim Zakonom o parničnom postupku. Tuženi može u odgovoru na tužbu da ukaže na nedostatke koji postoje u pogledu procesnih pretpostavki te da zauzme stav prema tužbenom zahtjevu bilo da ga poriče ili priznaje.[402]

Sredstva odbrane kojim tuženi pobija tužbu mogu da ukazuju na nedopuštenost tužbe ili neosnovanost tužbenog zahtjeva, ili na smetnje koje stoje na putu odlučivanja o predmetu spora koje postoje a iz tužbe se ne vide (ili se čak vide ali ih sud nije zapazio), ili tuženi nasuprot navodima tužbe iznosi činjenice i nudi dokaze o tome da tužbeni zahtjev nema svog osnova u zakonu.[403] Očitovanje tuženog po dostavljenoj tužbi može se odvijati u tri pravca i to: u pravcu njegovog priznanja tužbenog zahtjeva nakon čega će sud bez daljeg raspravljanja donijeti presudu na osnovu priznanja, zatim, tuženi može osporiti tužbu i tužbeni zahtjev zbog nedostatka nekih od procesnih pretpostavki koje predstavljaju smetnju za dalje vođenje postupka ili zbog nedostataka u pogledu obaveznih elemenata tužbe te tražiti od suda da tužitelju vrati tužbu na uređenje odnosno da tako neurednu tužbu odbaci, i naposlijetku, tuženi može sporiti tužbu i tužbeni zahtjev zahtijevajući od suda da nakon provedenog postupka presudom odbije tužbeni zahtjev kao neosnovan.[404] U situaciji kada tuženi osporava tužbeni zahtjev kao neosnovan već u odgovoru na tužbu dužan je navesti razloge iz kojih osporava kao neosnovan tužbeni zahtjev, činjenice na kojim zasniva svoje navode, te dokaze kojim se utvrđuju te činjenice.[405] Bitno je ovdje istaći da ne postoji zakonska obaveza tuženog na dostavljanje odgovora na tužbu, niti postoji bilo kakav mehanizam prisile tuženog da dostavi odgovor na tužbu. Dostavljanje odgovora na tužbu od strane tuženog ima se posmatrati kao isključivo diskreciono pravo i mogućnost tuženog ali ne i obaveza takvog

[401] Ibid, str. 176.
[402] B. Čalija/ S. Omanović, str. 202.
[403] V. Rajović/M. Živanović/R.Momčilović, str. 25.
[404] Član 71. ZPP-a FBiH - 2003 -U odgovoru na tužbu, tuženi će istaći moguće procesne prigovore i izjasniti se da li priznaje ili osporava postavljeni tužbeni zahtjev, te navesti i druge podatke koje u skladu s odredbama člana 334. ovog zakona mora imati svaki podnesak.
[405] Član 71. stav 2. ZPP-a FBiH - 2003 - Ako tuženi osporava tužbeni zahtjev, odgovor na tužbu mora sadržavati i razloge iz kojih se tužbeni zahtjev osporava, činjenice na kojima tuženi zasniva svoje navode i dokaze kojima se utvrđuju te činjenice.

postupanja. Međutim takvo pasivno držanje tuženog, odnosno njegova nezainteresovanost za učešće u parničnom postupku, povlači određene negativne pravne posljedice po tuženog. Nezainteresovanost tuženog postoji kada tuženi ne dostavi odgovor na tužbu gdje takvim pasivnim držanjem u tom stadiju postupka ne koristi svoje dispoozitivno pravo da ospori tužbeni zahtjev. Dalja nezainteresovanost tuženog također postoji kada tuženi pored toga što je propustio dostaviti odgovor na tužbu, propušta i da uzme učešće u toku parničnog postupka u kojem postupku mu na raspolaganju stoje zakonom dopušteni pravni mehanizmi za osporavanje kao neosnovanim tužbenog zahtjeva.

8.1.4.Pravne posljedice pasivnosti tuženog nakon dostave tužbe na odgovor

Tuženi nakon što primi tužbu, te nakon što se upozna sa sadržajem tužbe i tužbenim zahtjevom, može svojim aktivnim učešćem u odgovoru na tužbu osporiti tužbeni zahtjev. Pored aktivnog učešća tuženog u pogledu njegovog poduzimanja zakonom dopuštenih pravnih radnji u cilju osporavanja tužbenog zahtjeva, tuženi se nakon dostavljanja tužbe na odgovor može i pasivno držati na način da u zakonom propisanom roku ne dostaviti odgovor na tužbu i na taj način se uopće ne očituje o predmetu spora odnosno o tužbenom zahtjevu. U slučaju pasivnog držanja tuženog te propuštanja mogućnosti dostavljanja odgovora na tužbu, pod uvjetom da je tužitelj u tužbi predložio donošenje presude zbog propuštanja, sud će u pravilu donijeti presudu kojom se usvaja tužbeni zahtjev tužitelja (presudu zbog propuštanja).[406] Teza o saglasnosti tuženika s navodima tužitelja predstavlja samo zakonsku presumpciju.[407]Ta zakonska presumpcija o saglasnosti tuženog sa navodima tužitelja manifestuje se kroz odsutnost osporavanja tužbe i navoda iz tužbe, što se ima shvatiti kao prešutno priznanje tužiteljevih navoda samo ako nema sumnje da je ponašanje tuženika rezultat svijesti da će njegova neaktivnost biti tako protumačena, a u pravilu i želje da tako bude protumačena.[408] U situaciji kada tuženi propusti dostaviti odgovor na tužbu te na taj način ostane pasivan, sud će tvrdnje i dokaze kako ih tužitelj navodi u tužbi prihvatiti kao

[406]Član 182. ZPP-a FBiH - 2003 - Kada tuženi, kome je uredno dostavljena tužba u kojoj je tužilac predložio donošenje presude zbog propuštanja, ne dostavi pismeni odgovor na tužbu u zakonskom roku, sud će donijeti presudu kojom se usvaja tužbeni zahtjev (presuda zbog propuštanja), osim ako je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan.
[407] J. Čizmić, *Presuda zbog ogluhe – Nova presuda u Hrvatskom parničnom postupku*, Hrvatska pravna revija, godina 2003, broj 9 (dalje - Čizmić 2003), str. 91
[408] Ibid .

istinite te donijeti presudu zbog propuštanja. U tom slučaju sud donosi meritornu odluku bez kontradiktorne rasprave parničnih stranaka, a sve na osnovu dispozitivnih radnji samih stranaka, među ostalim i na temelju presumpcije da neopravdano pasivna stranka priznaje činjenične navode što ih je iznijela suprotna strana.[409] U građanskom procesnom pravu važi pravni sistem afirmativne litiskontestacije, što podrazumijeva „ ko ćuti smatra se da priznaje (*qui tacet consenti re videtur)"*.[410] U konkretnom polazi se od apsolutne pretpostavke da tuženi svojom pasivnošću priznaje po sebe nepovoljne činjenice koje je naveo tužilac i na kojima on zasniva svoj tužbeni zahtjev.[411] Donošenje presude zbog propuštanja ne negira primjenu načela kontradiktornosti jer je tuženom pružena mogućnost da aktivno učestvuje u parnici, a upravo činjenica da je tuženi izabrao da ostane pasivan opravdava mogućnost donošenja presude zbog propuštanja. Ovdje se radi o fikciji priznanja činjenica navedenih u tužbi i sud postupa kao da tuženi priznaje činjenične navode tužioca.[412] Međutim, u situaciji kada iz tužbenog zahtjeva i priloženih dokaza proizilazi drugačije stanje, iz kojeg sud utvrdi da je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan,[413] sud će odstupiti od navedenog pravila koje propisuje donošenje presude zbog propuštanja iako je njeno donošenje zahtijevao tužitelj a tuženi je bio pasivan, odnosno nije dostavio odgovor na tužbu.[414] Tuženi kao parnična stranka, kako je prethodno istaknuto, može ostati u pasivnom položaju na način da nakon dostavljanja tužbe uopće ne poduzme bilo kakve pravne radnje, i na taj način se uopće ne izjasni po tužbenom zahtjevu. U situaciji kada tuženi ne dostavi odgovor na tužbu koju je uredno zaprimio, ta pasivnost tuženog se smatra prećutnim priznanjem tužbenog zahtjeva na posredan način, a presuda zbog propuštanja ima karakter sankcije prema tuženom zbog

[409] S. Zuglia, 1957 , str. 441.

[410] Prema načelu afirmativne litiskontestacije presumira se da pasivni tuženi priznaje istinitost navoda u tužbi, a urednim dostavljanjem tužbe tuženom pružena je mogućnost tuženom da se upozna sa činjenicama na kojim tužitelj zasniva svoj tužbeni zahtjev te mu je na taj način pružena mogućnost da se o tim činjenicama izjasni, pa u situaciji kada tuženi nakon što se upozna sa tim činjenicama ostane i dalje pasivan ima se smatrati da tim svojim pasivnim držanjem priznaje tužbeni zahtjev tužitelja. Više o tome : B. Poznić, *Povodom odredaba Zakona o parničnom postupku o priznanju činejnica,* Zbornik Pravnog fakulteta, Zagreb, 1960, broj 3-4

[411] M. Živanović, *Presuda zbog propuštanja,* Zbornik radova aktuelnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, broj 2, Mostar, 2004, str. 251.

[412] Ibid.

[413] Tako na primjer tužitelj u tužbi tvrdi da je njegova tražbina dospjela,i zahtijeva isplatu iste. Međutim iz ugovora koji je priložio uz tužbu sud olako može zaključiti da tužitelju uopće ne pripada to potraživanje ili da tražbina uopće nije dospjela kako je to tužitelj naveo u tužbi. Ili tužbeni zahtjev bi bio očigledno neosnovan ukoliko bi tužitelj zahtijevao povrat individualno određene stvari – nekretnine. Iz priloženog ugovora je vidljivo da sporna predmetna nekretnina nije uopće njegovo vlasništvo. Također, očigledno neosnovan bi bio tužbeni zahtjev ukoliko tužitelj zahtijeva isplatu kupoprodajne cijene postignute prodajom nekretnine. Međutim iz tužbe i priloženih dokaza se veoma lako može zaključiti da ugovor nije sačinjen u zakonom propisanoj formi.

[414]Član 182. ZPPBiH – 2003 - Tužbeni zahtjev je očigledno neosnovan: 1) ako je tužbeni zahtjev očigledno protivan činjenicama navedenim u tužbi; 2) ako su činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtjev u očiglednoj protivnosti s dokazima koje je sam tužilac predložio ili s činjenicama koje su općepoznate. (3) Ako je zahtjev očigledno neosnovan, sud će donijeti presudu kojom se odbija tužbeni zahtjev. (4) Presuda zbog propuštanja neće se donijeti o zahtjevu ili dijelu zahtjeva kojim stranke ne mogu raspolagati.

njegovog pasivnog držanja u toku parnice. U svakodnevnoj praksi prisutni su slučajevi da u određenim postupcima, nakon što sud dostavi tužbu na odgovor tuženom a tuženi u zakonom propisanom roku ne dostavi odgovor na tužbu dok je pri tom tužitelj zahtijevao donošenje presude zbog propuštanja, sudovi postupaju na način da zanemaruju pasivnost tuženog kao i zakonske odredbe koje propisuju donošenje presude zbog propuštanja, tako što se upuštaju u raspravljanje i suđenje provodeći postupak i na kraju donoseći meritornu odluku. Razlog zašto sudovi postupaju na takav način najčešće leži u činjenici da se sudovi, odnosno postupajuće sudije, prilikom odlučivanja o eventualnom donošenju presude zbog propuštanja, bave dilemom da li je tužbeni zahtjev osnovan. Naime, obzirom da se u toj fazi postupka u većini predmeta ne može sa sigurnošću govoriti o osnovanosti tužbenog zahtjeva, pogotovo ukoliko se radi o predmetima raspravljanja u kojima je potrebno provesti određena vještačenja, pojedine sudije u takvim situacijama postupaju na način da u potpunosti zanemaruju zahtjev tužitelja za donošenjem presude zbog propuštanja, posebno zanemarujući pasivno držanje tuženog koje se ima smatrati kao vrsta njegovog prećutnog priznanja tužbenog zahtjeva, te u takvim situacijama zakazuju pripremno ročište radi utvrđivanja činjeničnog stanja te meritornog odlučivanja. Takav način postupanja je suprotan zakonskim odredbama koje se temelje na načelu afirmativne litiskontestacije, koje propisuju donošenje presude zbog propuštanja u slučaju pasivnog držanja tuženog prema tužbenom zahtjevu. Također, takav način postupanja je suprotan krajnjem cilju i namjeri koja se želi postići ovakvim zakonskim rješenjem. Naime, zakonodavac je propisao da će se u toj fazi postupka, dostavljanjem uredne i potpune tužbe na odgovor tuženom i njegovim pozivanjem da se u roku od 30 dana izjasni da li osporava tužbeni zahtjev tužitelja, njegovo ćutanje tretirati kao prećutno priznanje tužbenog zahtjeva. Upravo na taj način je zakonodavac želio sankcionisati pasivnost tuženog u toj fazi parničnog postupka, pri tom favorizujući načelo ekonomičnosti te načelo hitnosti parničnog postupka, zbog čega je zakonodavac zakonskom odredbom u toj situaciji ostavio samo dvije mogućnosti sudu za postupanje i to mogućnost donošenja presude zbog propuštanja ili mogućnost odbijanja tužbenog zahtjeva bez daljeg vođenja postupka i raspravljanja. U slučaju kada se ispune prethodne pretpostavke, i to pretpostavka da je tužitelj u tužbi zahtijevao donošenje presude zbog propuštanja te pretpostavka da tuženi nije dostavio odgovor na tužbu, a tužbeni zahtjev nije očigledno neosnovan, jedini mogući način na koji sud može postupiti, jeste da donese presudu zbog propuštanja, u protivnom, svako drugačije postupanje suda je nezakonito.[415] Ukoliko sud utvrdi da je tužbeni zahtjev, za čije se

[415] Ukoliko su ispunjeni uslovi za donošenje presude zbog propuštanja onda sud postupa nezakonito ako je ne

odlučivanje predlaže donošenje presude zbog propuštanja, očigledno neosnovan, u toj situaciji ukoliko tuženi ne dostavi odgovor na tužbu, sud jedino može odbiti takav tužbeni zahtjev bez daljeg raspravljanja jer svako dalje parničenje i vođenje postupka predstavlja gubljenje vremena te stvaranje nepotrebnih troškova kao i odugovlačenje toka parničnog postupka, jer se u pravilu raspravlja o predmetu spora koji se zasniva na takvoj činjeničnoj i materijalnoj građi koja je u očitoj suprotnosti sa postavljenim tužbenim zahtjevom. U tom slučaju zakonodavac nije ostavio mogućnost sudu da, i pored toga što je tužitelj zahtijevao donošenje presude zbog propuštanja a tuženi nije dostavio odgovor na tužbu, da zakaže i održi pripremno ročište i glavnu raspravu, jer svako dalje vođenje parničnog postupka radi raspravljanja o tužbenom zahtjevu za koji je utvrđeno još fazi dostave tužbe na odgovor da je kao takav očigledno neosnovan, imalo bi za posljedicu samo nepotrebno parničenje, jer ishod toka postupka je poznat još u fazi dostave tužbe na odgovor, a što bi za posljedicu imalo nepotrebno maltretiranje parničnih stranaka te stvaranje troškova postupka. Naime onaj zahtjev koji je očigledno neosnovan, takav ostaje nepromijenjen i u eventualnom vođenju postupka, bez obzira na vrstu i obim dokaza na kojim se temelji u toku parničnog postupka.

Za razliku od navedenog pravnog pristupa koji je prisutan u Bosni i Hercegovini kojim se pasivnost tuženog zbog nedostavljanja odgovora na tužbu ima smatrati kao priznanje tužbenog zahtjeva, osim ukoliko je takav tužbeni zahtjev očigledno neosnovan, pitanje pasivnosti tuženog zbog nedostavljanja odgovora na tužbu u Republici Hrvatskoj je drugačije zakonom uređeno. Naime**,** Zakonom o parničnom postupku Republike Hrvatske u situaciji kada je tuženi bio pasivan pa nije dostavio odgovor na tužbu, i pored takve pasivnosti tuženog, odlučno je pitanje osnovanosti tužbenog zahtjeva koja osnovanost treba da proizilazi iz činjenica navedenih u tužbi. Kako se može primijetiti zakonska rješenja u Bosni i Hercegovini polaze od pretpostavke da je tužbeni zahtjev osnovan ukoliko tuženi isti ne osporava, odnosno ukoliko je tuženi pasivan, pa je u tom slučaju presuda zbog propuštanja jedna vrsta sankcije za tuženog zbog njegove pasivnosti. Zakonsko rješenje u Bosni i Hercegovini pretpostavlja osnovanim tužbeni zahtjev u slučaju pasivnog držanja tuženog, u kom slučaju se sud neće baviti pitanjem osnovanosti tužbenog zahtjeva nego će se bazirati samo na utvrđenje eventualnog postojanja činjenica koje bi tužbeni zahtjev činile očigledno neosnovanim, jer se osnovanost tužbenog zahtjeva pretpostavlja.

---

donese – Odluka Kantonalnog suda u Mostaru ,broj n580Ps 901694 od 02.04.2008. godine, Domaća i strana sudska praksa , broj 2008/28, str. 36 – 37.

Za razliku od pravnog pristupa u Bosni i Hercegovini kod kojeg se samo cijeni pasivnost tuženog te da li je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan, u Republici Hrvatskoj postoji kumulacija uvjeta za donošenje presude zbog propuštanja. Prvi uvjet se odnosi na ne dostavljanje tužbe na odgovor od strane tuženog, a drugi uvjet se odnosi na utvrđenje odlučne činjenice od strane suda da li je tužbeni zahtjev osnovan.[416] U skladu sa zakonskim rješenjima Republike Hrvatske pored toga što je tuženi bio pasivan prilikom dostavljanja tužbe na odgovor te na taj način propustio dostaviti odgovor na tako dostavljenu tužbu kojim bi osporio tužbeni zahtjev, a koja tužba nije očigledno neosnovana, navedena pasivnost tuženog u Republici Hrvatskoj nije dovoljna pretpostavka za donošenje presude zbog propuštanja nego je potrebno da sud prije donošenja presude zbog propuštanja utvrdi i osnovanost tužbenog zahtjeva. Polazeći od pretpostavke da svojom pasivnošću tuženi ne želi da ospori tužbeni zahtjev tužitelja odnosno ne želi da uzme učešće u toku parničnog postupka, sasvim logičnim se ima izvesti zaključak da se takva pasivnost tuženog ima smatrati priznanjem tužbenog zahtjeva pa bi svako dalje vođenje postupka vodilo njegovom odugovlačenju i stvaranju nepotrebnih troškova na teret tuženog. Zbog prethodno istaknutog cijenim da je zakonsko rješenje u Bosni i Hercegovini kojim se pasivnost tuženog smatra priznanjem tužbenog zahtjeva, sa izuzetkom navedenog pravnog pravila samo u slučaju očigledne neosnovanosti tužbenog zahtjeva, mnogo bolje i prihvatljivije rješenje u odnosu na zakonsko rješenje kakvo postoji u Republici Hrvatskoj.

Naime, zakonskim rješenjem kakvo je u Bosni i Hercegovini polazi se od pretpostavke da ukoliko tuženi dopuštenim pravnim sredstvima osporava tužbeni zahtjev, na taj način spriječava donošenje presude zbog propuštanja. Ukoliko je izostalo osporavanje tužbenog zahtjeva od strane tuženog, tužbeni zahtjev se ima smatrati osnovanim, osim ukoliko sud utvrdi da je takav tužbeni zahtjev očigledno neosnovan. U tom slučaju potrebno je takav tužbeni zahtjev bez daljeg raspravljanja odbiti kao nesonovan, jer takva odluka suda bi uslijedila i nakon održanog pripremnog ročišta i glavne rasprave, pa shodno navedenom svako dalje raspravljanje bi bilo u očitoj suprotnosti sa načelom ekonomičnosti, te bi

[416]Članak 331.b ZPP-a Republike Hrvatske - Ako tuženik ne podnese odgovor na tužbu u određenom roku, donijet će se presuda kojom se prihvaća tužbeni zahtjev (presuda zbog ogluhe), ako bude udovoljeno ovim uvjetima:1) ako su tuženiku tužba i poziv za davanje odgovora na tužbu uredno dostavljeni, 2) ako osnovanost tužbenog zahtjeva proizlazi iz činjenica navedenih u tužbi, 3) ako činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtjev nisu u protivnosti s dokazima koje je sam tužitelj podnio ili s činjenicama koje su općepoznate, 4) ako ne postoje općepoznate okolnosti iz kojih proizlazi da su tuženika spriječili opravdani razlozi da podnese odgovor na tužbu. Neće se donijeti presuda zbog ogluhe i kad je udovoljeno uvjetima iz stavka 1. ovoga članka ako sud nađe da je riječ o zahtjevu kojim stranke ne mogu raspolagati (članak 3. stavak 3.). Donošenje presude zbog ogluhe odgodit će se ako je potrebno da se o okolnostima iz stavka 2. ovoga članka prije toga pribave obavijesti.

prouzrokovalo nepotrebne troškove pstupka. Najčešći slučaj očigledno neosnovanog tužbenog zahtjeva postoji u situaciji kada tužitelj tužbenim zahtijevom zahtijeva određeno pravo ili činidbu koja proizilazi naprimjer iz ugovora o kupoprodaji nekretnina, koji ugovor je zaključen u pismenoj formi samo između ugovornih strana bez ovjere takvog ugovora kod notara. U tom slučaju takav ugovor obzirom da nije sačinjen u posebnoj pismenoj formi, koju propisuje zakon, kao preduvjet punovažnosti takvog ugovora, jasno je da tako sačinjeni ugovor ne može proizvesti bilo kakve pravne učinke, pa je bespredmetno bilo kakvo raspravljanje o bilo kakvom pravu ili činidbi iz tog ugovora, zbog čega se bez daljeg raspravljanja zahtjev tužitelja usmjeren na pravo ili eventualnu činidbu iz takvog ugovora ima smatrati očigledno neosnovanim, pa kao takav sud će odbiti kao neosnovan bez daljeg raspravljanja i vođenja postupka. U situaciji kad sud utvrdi da je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan ne postoje pravne pretpostavke za dalje vođenje parničnog postupka, nego samo mogućnost odbijanja takvog tužbenog zahtjeva bez daljeg raspravljanja. Možda je za određen broj pravnika i sudija navedeno pravno stajalište zbunjujuće, pa ga kao takvog veoma teško ili nikako i ne prihvataju, međutim navedeno pravno stajalište je sasvim logično i pravno utemeljeno. Da bi se bolje shvatila suština navedenog pravnog stajališta u pogledu utvrđenja očigledne neosnovanosti tužbenog zahtjeva u fazi podnošenja tužbe, potrebno je poći od odlučne činjenice da je sud u toj fazi postupka iz sadržaja podnesene tužbe i postavljenog tužbenog zahtjeva sa sigurnošću mogao izvesti jasan zaključak da je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan, zbog čega je svako dalje vođenje parničnog postupka bespredmetno, jer je ishod postupka jasan i apsolutno predvidiv. U tom slučaju zaista se postavlja pitanje postojanja smisla za vođenjem bilo kakvog postupka, kad je sud na samom početku toka parničnog postupka utvrdio odlučnu činjenicu da je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan. Stoga jedino ispravno i logično postupanje suda jeste da donese presudu kojom će odbiti takav tužbeni zahtjev. U konkretnom slučaju do punog izražaja dolazi načelo afirmativne litiskontestacije te načelo ekonomičnosti parničnog postupka, u kom slučaju se izbjegavaju nepotrebni parnični troškovi te izbjegava nepotrebno odugovlačenje toka parničnog postupka.

8.1.5. Pravne posljedice pasivnosti tuženog kada tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja

Nakon dostavljanja tužbe tuženom, tuženi prvi put saznaje da je protiv njega pokrenut parnični postupak, odnosno da ima položaj stranke u parničnom postupku i tom prilikom se upoznaje sa pravnim posljedicama vezanim za njegovo učešće u parničnom postupku te posljedicama poduzimanja i propuštanja pojedinih parničnih radnji. Nakon dostavljanja tužbe na odgovor tuženom, isti u toj fazi parničnog postupka ima mogućnost da se izjasni da li osporava ili priznaje postavljeni tužbeni zahtjev. Isticanje prigovora, s namjerom da sud odbije tužbeni zahtjev jer je neosnovan, označava se kao upuštanje tuženika u meritorno raspravljanje o glavnoj stvari.[417] Od trenutka kad se tuženi upusti u parnicu, u parnici postoje dva zahtjeva za presudu različite sadržine, tužiočev i tuženikov.[418] I tužitelj i tuženi traže i zahtijevaju od suda da usvoji njihov zahtjev, dakle postoji zahtjev tužioca da se njegov tužbeni zahtjev usvoji kao osnovan i zahtjev tuženog da sud odbije tužbeni zahtjev tužioca kao neosnovan. Kao što je za tužioca aktivna procesna radnja podnošenje tužbe, tako je za tuženog aktivna procesna radnja odgovor na tužbu.[419] Od trenutka kad se tuženi upusti u predmet raspravljanja i ospori tužbeni zahtjev kao neosnovan do izražaja dolazi načelo kontradiktornosti.[420] Naime, od momenta osporavanja tužbenog zahtjeva sud će raspravljati o dva kontradiktorna zahtjeva koji jedan drugog isključuju. Prethodno istaknuto odnosi se na pravne situacije u kojim se tuženi upušta u raspravljanje, zauzima aktivnu ulogu u parničnom postupku i na taj način osporava tužbeni zahtjev.

Istražujući pravni položaj tuženog u situaciji kada se drži pasivno, to jest kada u zakonom propisanom roku ne dostavi odgovor na tužbu a tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, postavlja se pitanje kakav je pravni položaj tuženog u toj situaciji te kakve su pravne posljedice takve pasivnosti tuženog, odnosno dilema je kakva je pravna sudbina tuženog u situaciji kada je istom dostavljena tužba na odgovor, u situaciji gdje tuženi po tako dostavljenoj tužbi ne pokazuje bilo kakvu zainteresovanost za osporavanjem

[417] S Triva, 1978, str. 333.
[418] G. Stanković, 2010, str. 366.
[419] R. Momčilović, *O uslovima za donošenje presude zbog propuštanja u parničnom postupku Republike Srpske*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Banjoj Luci , broj XXIX – 2005 , str .145.
[420]Načelo kontradiktornosti podrazumijeva pravo obje stranke u postupku da budu saslušane te da im se na taj način da mogućnost da se izjasne o tvrdnjama i navodima druge stranke (*audiatur et altera pars*- treba saslušati i drugu stranu). Dakle, ovo načelo pruža pravo na pravednu odbranu i iznošenje svojih činjeničnih navoda i dokaza rije donošenja sudske odluke.

tužbenog zahtjeva i uspjehom u sporu, odnosno ostaje pasivan propuštajući sve dopuštene pravne radnje za osporavanje tužbenog zahtjeva, a uporedo sa takvim pravnim položajem tuženog tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja. U datoj situaciji držanje tuženog je istovjetno kao i u slučaju donošenja presude zbog propuštanja, međutim, njegov je pravni položaj znatno drugačiji u odnosu na pravni položaj kakav je u postupku u kojem je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja u slučaju ne dostavljanja odgovora na tužbu. Tuženi nakon dostave tužbe na odgovor može ostati pasivan u situaciji kad je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja, i u drugoj situaciji kada tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, a pravne posljedice u jednoj u odnosu na drugu situaciju su bitno različite. U prvoj situaciji se pasivnost tuženog smatra prećutnim priznanjem tužbenog zahtjeva i na taj način se stiču pretpostavke za donošenje presude zbog propuštanja. U drugoj situaciji, iako je pravni položaj tuženog ostao isti, tuženi se također drži pasivno ne sporeći tužbeni zahtjev, na taj način dajući do znanja da ne želi da učestvuje u postupku u svojstvu parnične stranke, u tom slučaju izostaje mogućnost donošenja presude zbog propuštanja samo iz razloga što tužitelj nije zahtijevao donošenje presude. U tom slučaju kao jedino dopušteno rješenje preostaje upuštanje u predmetno raspravljanje i vođenje parničnog postupka iako tuženi nije osporio tužbeni zahtjev, a što bitno opredjeljuje pravni položaj tuženog u odnosu na prvobitnu situaciju.

Kada je tuženi pasivan, to jest kada je propustio dostaviti odgovor na tužbu i na taj način osporiti tužbeni zahtjev a tužitelj nije zahtijevao donošenje presude zbog propuštanja, prema postojećim zakonskim rješenjima tuženi se na taj način mimo njegove volje prisiljava na učešće u parničnom postupku, odnosno, drugim riječima – u konkretnom se šutnja tuženog odnosno njegovo pasivno držanje ne smatra kao njegovo priznanje tužbenog zahtjeva, kao što je to slučaj kod donošenja presude zbog propuštanja. Budući da je odnos tuženog u konkretnim slučajevima prema tužbi i prema parnici identičan a pravne posljedice takve pasivnosti tuženog su bitno različite, navedeno upućuje na potrebu detaljnijeg istraživanja pravnog položaja tuženog, kako u situaciji kada tužitelj predlaže donošenje presude zbog propuštanja, tako i u drugoj situaciji kada je takav prijedlog od strane tužitelja izostao, a pod pretpostavkom da je tuženi i u jednom i u drugom slučaju ostao pasivan. U situaciji kada tuženi ne dostavi odgovor na tužbu a tužilac nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, postojeće zakonsko rješenje u Federaciji Bosne i Hercegovine kao i u Republici Srpskoj kao jedinu mogućnost ostavlja sudu zakazivanje pripremnog ročišta. Međutim, evidentno je da u toj situaciji tuženi još uvijek nije osporio tužbeni zahtjev, što je uslov za

nastanak spornog odnosa među subjektima građanskopravnog odnosa te uopće vođenja parničnog postupka. Naime, kod nedostavljanja odgovora na tužbu u situaciji kada je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja, pasivno držanje tuženog se smatra i prihvata kao prećutno priznanje tužbenog zahtjeva. U drugoj situaciji, kada tuženi ne dostavi odgovor na tužbu a tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, u tom slučaju takvo pasivno držanje tuženog se ne smatra niti prihvata kao pasivno priznanje tužbenog zahtjeva nego se ima nastaviti dalji tok parničnog postupka. Za opredjeljenje pravnog položaja tuženog te obima prava i obaveza koja mu pripadaju u toj fazi parničnog postupka način držanja tužitelja ne bi smio biti od odlučnog značaja, kako je to sada slučaj. Odnosno, ne bi smjelo biti od odlučnog značaja hoće li tužitelj predložiti donošenje presude zbog propuštanja ili neće, nego bi kao odlučna činjenica trebao biti uzet u obzir pravni položaj tuženog i njegovo držanje prema tužbi i postavljenom tužbenom zahtjevu koji mu se stavlja na teret, i to u smislu da li tuženi spori ili ne spori takav tužbeni zahtjev istaknut od strane tužitelja. Stoga zakonsko rješenje koje propisuje vođenje parničnog postupka u slučaju propuštanja tužitelja da predloži donošenje presude zbog propuštanja, u situaciji kada tuženi ne dostavi odgovor na tužbu, ne predstavlja dobro rješenje i isto je suprotno načelima na kojim se zasniva pravno pravilo koje opredjeljuje položaj tuženog kod donošenja presude zbog propuštanja, te se na taj način ima smatrati nepovoljnim po tuženog u pogledu njegovog načina disponiranja tužbenim zahtjevom. Ukoliko pođemo od pretpostavke da tuženi svojim nedostavljanjem odgovora na tužbu, odnosno svojom pasivnošću, ne osporava tužbeni zahtjev tužitelja, zaista se postavlja pitanje ima li smisla voditi dalji postupak te na taj način stvarati nepotrebne troškove tuženom samo zato što tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja kojom se okončava parnični postupak. Postojeće zakonsko rješenje ostavlja i mogućnost određene zloupotrebe toka parničnog postupka, na način da tužilac u situaciji kada je očito da je tužbeni zahtjev osnovan, ne predlaže donošenje presude zbog propuštanja kako bi na taj način izdejstvovao vođenje parničnog postupka iako tuženi nije dostavio odgovor na tužbu, odnosno iako je bio pasivan, a sve sa namjerom i ciljem kako bi pored uspjeha u sporu naplatio i što veće troškove postupka. U pravilu, kada tuženi izostane s pripremnog ročišta ili prvog ročišta za glavnu raspravu, a prije toga nije osporio tužbeni zahtjev, sud u toj situaciji bez dokazivanja uzima za činjeničnu podlogu svoje meritorne odluke činjenične tvrdnje na kojima prisutni tužitelj temelji svoj zahtjev.[421] U jednom dijelu pravne znanosti ovo pravilo shvaćeno je kao izražaj načela tzv. afirmativne litiskontestacije, kao

[421] J .Čizmić, „*Presuda zbog izostanka u građanskom parničnom postupku*“, Doktorska disertacija Pravni fakultet Split, 2001. godina, str .10 .

pretpostavka da tuženi priznaje činjenice iznesene u tužbi.[422] Tada sud postupa kao da je tuženi prisutan i priznaje činjenične navode protivnika, ali osporava tužbeni zahtjev.[423] Institut presude zbog izostanka u našem pravu temelji na presumiranom prešutnom priznanju svih činjeničnih navoda iz tužbe, ali ne i tužbenog zahtjeva. Ima autora koji ne dijele to mišljenje. Tako, npr. Radoman smatra da na temelju šutnje tuženog, njegova ne dolaska na raspravu, njegova neodgovaranja na tužbu, njegova ne upuštanja u raspravljanje po tužbi, sud treba izvesti zaključak da je tuženi priznao tužbu i pristao na tužbeni zahtjev.[424]

Uzimajući u obzir sve prethodno istaknuto, u situaciji kada se tuženi pasivno drži na način da i pored upozorenja od strane suda propusti dostaviti odgovor na tužbu, mišljenja sam da se takvo propuštanje treba tretirati na isti način kao i kod donošenja presude zbog propuštanja, odnosno treba se smatrati prećutnim priznanjem tužbenog zahtjeva, a sve radi izbjegavanja nepotrebnog vođenja parničnog postupka jer tuženi nije uopće osporio tužbeni zahtjev te sprječavanja stvaranja nepotrebnih troškova postupka koji u konačnici će pasti na teret tuženog koji se najčešće i u daljem toku postupka neće upustiti u raspravljanje te u konačnici radi sprečavanja zloupotrebe toka parničnog postupka od strane tužitelja. Naime tužitelj u određenim postupcima u kojim je vrlo izvjestan njegov uspjeh u sporu, svjesno ne predlaže donošenje presude zbog propuštanja, kako bi na taj način spriječio donošenje presude zbog propuštanja, te stvorio pravne pretpostavke za vođenje parničnog postupka, najčešće u odsutnosti uredno obaviještenog tuženog a sve radi stvaranja što većih troškova postupka koji će u konačnici pasti na teret tuženog, a koje postupanje tužitelja se može smatrati svjesnom zloupotreom procesnih ovlaštenja na teret tuženog. Upravo ovakvim

---

[422] Vidjeti Zuglia: GPP, 445. i Triva, S., *Marginalije uz tzv. presudu zbog izostanka*, "ZPFZG", 10, 1960, br. 3 - 4, str. 108.

[423] Poznić: GPP, 272.

[424] Radoman, D., *Ćutanje kao osnov pretpostavki*, "GAKV", 10, 1961., br. 5, str. 5-6. Tako i Markičević, A., *Priznanje činjenica i priznanje tužbenog zahtjeva*, "GAKV", 10, 1961, br. 7, str. 14.
Slična stajališta možemo naći i u nekim sudskim presudama i pravnoj teoriji.
- Presudom zbog izostanka sud odlučuje o tužbenom zahtjevu koji je tužitelj postavio u tužbi. Okružni sud Zagreb, Gž - 300/84. od 20. 3. 1984, Informacija, br. 14/78.
- Institut presude zbog izostanka temelji se na presumpciji da tuženik svojom pasivnošću priznaje tačnost činjeničnih navoda tužbe i osnovanost samog tužbenog zahtjeva. Okružni sud u Dubrovniku, Gž- 9/85. od 31. 1. 1985, objavljena u "PSP", br. 28/85, str. 94.
Zanimljivo je da je slično rješenje bilo prihvaćeno i za sustav TRIPARTITA. Ako tuženik ne bi došao, na određeni način i u propisano vrijeme na sud, smatralo se to tvrdokornim neposluhom spram sudskoga pozivnog naloga i zvalo se ogluhom (*contumacia*). Tuženik se mogao na dva načina oglušiti sudskom pozivu: ili da uopće ne dođe na sud (*per non venit*), ili da propusti braniti se od tužbovnih navoda (*per non defendit*). U slučaju ogluhe uzimalo se da tuženik priznaje navode tužiočeve i da se suglašava s tužbovnim zahtjevom, pa ga se dosljedno tome i osuđivalo po njemu. LANOVIĆ, M., *Privatno pravo Tripartita,* Zagreb, 1929, str, 351.
Prema Juhartovom mišljenju ZPP je u svezi s propuštanjem odbacio presumpciju i pozitivne i negativne litiskontestacije. Ako tuženik ne dođe na ročište, ta da nema ni priznanja niti poricanja. Izostanak tuženika je samo pretpostavka za dopuštenost presude zbog izostanka. JUHART, J., *op. cit.,* str. 431.

pravnim pristupom, u cilju sprečavanja zloupotrebe toka parničnog postupka, Republika Hrvatska je na mnogo kvalitetniji i bitno drugačiji način uredila pitanje pasivnosti tuženog u situaciji nedostavljanja odgovora na tužbu kada tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja. Naime, prema zakonskim rješenjima Republike Hrvatske, ukoliko tuženi ne ospori tužbeni zahtjev a tužitelj nije predlagao donošenje presude zbog propuštanja, sud će u tom slučaju donijeti presudu zbog izostanka.[425] Donošenjem presude zbog izostanka sud meritorno rješava spor, a odluka ima snagu izvršne isprave.[426] Zakonskim rješenjem kakvo je u Republici Hrvatskoj do punog izražaja dolazi načelo ekonomičnosti postupka, načelo neposrednosti, načelo kontradiktornosti, a istovremeno se onemogućava bespotrebno odugovlačenje toka parničnog postupka te se, također, sprječava stvaranje nepotrebnih troškova na teret tuženog u situaciji kada tuženi ne ospori tužbeni zahtjev. Može se primijetiti da pravno rješenje Republike Hrvatske pretpostavku u pogledu donošenja presude zbog izostanka tretira na isti način kao i pretpostavku za donošenje presude zbog propuštanja, u smislu da za dalje raspravljanje odlučno je držanje tuženog prema tužbenom zahtjevu da li isti spori ili ne spori, a ne držanje tužitelja u smislu hoće li predložiti donošenje presude zbog propuštanja ili neće, koja odlučna činjenica u pogledu daljeg vođenja postupka je sasvim prirodna i kao takva predstavlja odraz stvarne volje tuženog prema tužbenom zahtjevu. Za razliku od pravnog rješenja u Republici Hrvatskoj, obzirom da se u Bosni i Hercegovini kod donošenja presude zbog propuštanja polazi od pretpostavke da se pasivnost tuženog ima smatrati priznanjem tužbenog zahtjeva, sa izuzetkom ukoliko je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan, cijenim da bi isto pravno rješenje trebalo primijeniti u situaciji kad je tuženi ostao pasivan, na način što je propustio dostaviti tužbu na odgovor a tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja. Takvo držanje tuženog bi se trebalo smatrati nezainteresovanošću tuženog za dalje vođenje postupka, odnosno takvo pasivno držanje bi se imalo smatrati priznajem tužbenog zahtjeva. U tom slučaju, obzirom da tužitelj nije predložio

[425]Članak 332. ZPPRH - Kad tuženik kojemu tužba nije dostavljena na odgovor, već mu je samo dostavljena zajedno s pozivom na ročište, ne dođe na pripremno ročište do njegova zaključenja, ili na prvo ročište za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano, ili ako dođe na ta ročišta, ali se neće upustiti u raspravljanje ili se udalji s ročišta, a ne ospori tužbeni zahtjev sud će na prijedlog tužitelja ili po službenoj dužnosti donijeti presudu kojom se prihvaća tužbeni zahtjev (presuda zbog izostanka) ako je udovoljeno ovim uvjetima:1) ako je tuženik bio uredno pozvan, 2) ako tuženik nije podneskom osporio tužbeni zahtjev, 3) ako osnovanost tužbenog zahtjeva proizlazi iz činjenica navedenih u tužbi, 4) ako činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtjev nisu u protivnosti s dokazima koje je sam tužitelj podnio ili s činjenicama koje su općepoznate, 5) ako ne postoje općepoznate okolnosti iz kojih proizlazi da su tuženika spriječili opravdani razlozi da dođe na ročište.

[426] Presuda zbog izostanka nije samo ona presuda kojom se usvaja tužbeni zahtjev, nego svaka presuda kojom se o tužbenom zahtjevu meritorno odlučuje polazeći od pretposatvke da tuženik svojim izostankom priznaje činjenice navedene u tužbi. Više o tome - S . Zuglia, *Građanski parnični postupak* FNRJ , Zagreb, 1957, str. 441.

donošenje presude zbog propuštanja, sud bi trebao zakazati pripremno ročište na koje bi pozvao tužitelja i tuženog, kako bi se na taj način dala prilika tuženom ukoliko je slučajno propustio dostaviti odgovor na tužbu, da u daljem toku postupka ospori tužbeni zahtjev, pa ukoliko bi tuženi bez opravdanog razloga izostao sa pripremnog ročišta, sud bi trebao bez daljeg raspravljanja donijeti presudu zbog izostanka, osim u slučaju ukoliko je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan. U tom bi slučaju pravni položaj tuženog, bio mnogo povoljniji, iz razloga što bi se na taj način spriječilo nepotrebno stvaranje troškova postupka koji padaju na teret tuženog koji na bilo koji način ne spori tužbeni zahtjev, a u konačnici bi se spriječila i mogućnost zloupotrebe toka parničnog postupka od strane tužitelja.

U cilju izjednačavanja pravnog položaja tuženog koji je propustio dostaviti odgovor na tužbu a tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja, sa pravnim položajem tuženog u postupku u kojem je tužitelj propustio predložiti donošenje presude zbog propuštanja, kao mogući prijedlog zakonskog rješenja *de lege ferenda* bi trebalo da glasi:

Prijedlog člana 182/a

(1) Kada tuženi, kome je uredno dostavljena tužba u kojoj tužilac nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, ne dostavi pismeni odgovor na tužbu u zakonskom roku, sud će zakazati pripremno ročište, pa ukoliko tuženi ne pristupi na pripremno ročište i svoj izostanak ne opravda, ili ne pristupi na prvo ročište za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano, ili ako dođe na ta ročišta ali se ne upusti u raspravljanje ili se udalji sa ročišta a ne ospori tužbeni zahtjev, sud će donijeti presudu kojom se prihvaća tužbeni zahtjev (presuda zbog izostanka) ako je udovoljeno sljedećim uvjetima:

1) Tuženi je bio uredno pozvan,

2) Tuženi nije podneskom osporio tužbeni zahtjev

3) Tužbeni zahtjev nije očigledno neosnovan.

(2*) Tužbeni zahtjev je očigledno neosnovan:*

1) ako je tužbeni zahtjev očigledno protivan činjenicama navedenim u tužbi,

2) ako su činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtjev u očiglednoj suprotnosti sa dokazima koje je sam tužilac predložio ili sa činjenicama koje su općepoznate,

(3) Ako je zahtjev očigledno neosnovan, sud će donijeti presudu kojom se odbija tužbeni zahtjev.

Ovakvim zakonskim rješenjem tužitelj ne bi bio u mogućnosti da manipuliše tokom parničnog postupka, i na taj način na teret tuženog stvara nepotrebne troškove, a tuženi bi bio doveden u jednak i ravnopravan pravni položaj na način što bih od držanja tuženog prema tužbenom zahtjevu isključivo ovisilo dalje vođenje parničnog postupka, što u konačnici i predstavlja stvarni izraz volje tuženog.

Pitanje dostave tužbe na odgovor i donošenja presude zbog propuštanja, te presude zbog izostanka, u uporednopravnim sistemima riješeno je na različite načine. Austrijski procesni zakonik (u daljem tekstu AZPO[427]) stekao je opće priznanje kao jedan od najsavršenijih modernih parničnih postupaka. O presudi zbog izostanka i presudi zbog propuštanja kao i o propuštanju u građanskom parničnom postupku općenito, u Austriji devedesetih godina 19. i početkom 20. Vijeka, nastala je opsežna procesnopravna literatura a posebno su se isticali radovi dvaju istaknutih austrijskih procesualista, Polaka i Sperla. Austrijsko procesno pravo predviđa mogućnost donošenja tri vrste presuda zbog pasivnosti stranaka: presudu zbog izostanka tužitelja ili tuženika s prvoga ročišta (par 396), presudu zbog propuštanja pravovremenog odgovora na tužbu (par 398) i presudu zbog izostanka jedne od stranaka s nekog kasnijeg ročišta (par 399). Što se presude zbog propuštanja davanja odgovora na tužbu tiče, ako tuženik ne dostavi na vrijeme odgovor na tužbu, tužitelj može predložiti da se o glavnoj stvari donese presuda zbog propuštanja (Versaumnis der Klagebeant Wortung) u postupku predviđenom za donošenje presude zbog izostanka iz par 396 AZPO-a. Tuženi odgovor na tužbu može podnijeti i nakon propuštenog roka, sve dotle dok tužitelj ne postavi prijedlog za donošenje zbog propuštanja. Zakašnjeli odgovor mora se zaprimiti do dana podnošenja zahtjeva za donošenje presude zbog propuštanja ali ne i na sam dan kada je prijedlog podnesen. Njemački parnični postupak (Zivilprozessordnung - dalje DZPO) predviđa mogućnost donošenja presude zbog izostanka kao i presude zbog propuštanja. Kada je u pitanju presuda zbog izostanka u pisanom predpostupku ukoliko tuženi suprotno par. 276/1 DZPO-a nije pravodobno istakao da osporava tužbeni zahtjev, sud će na zahtjev tužitelja donijeti odluku bez održavanja usmene rasprave (Die Erklarung des Bekglagten noch eingeht), odnosno donijeti takozvanu presudu zbog izostanka u pisanom predpostupku (das versauminisurteilim schriftlichen Vorverfahren par 331/3). Nakon dostave tužbe tuženom, ukoliko tuženi ne izjavi svoju namjeru osporavanja tužbenog zahtjeva, tada se na tužiteljev zahtjev donosi presuda zbog propuštanja bez održavanja usmene rasprave. Pitanje

[427] Gesetz vom 1.8.1895, RGBl 113 uber das gerichtliche Verfahren in burgerlichen Rechtreitigkeiten (Zivilprozesordnung)

donošenja presude zbog propuštanja u Sloveniji, kao i sam parnični postupak, je uređeno Zakonom o pravednem postupku (dalje NSIZPP).[428] Član 318. pomenutog Zakona propisuje donošenje presude zbog propuštanja (Zamudna sodba) koju sud donosi zbog nepodnošenja odgovora na tužbu.[429] Ovdje je također bitno istaći da je u svim parničnim postupcima prethodno navedenih zemalja predviđena sankcija za pasivnost parničnih stranaka, bilo presudom zbog propuštanja zbog pasivnosti tuženog i njegovog nedostavljanja odgovora na tužbu, bilo donošenjem presude zbog izostanka zbog pasivnog držanja parničnih stranka u toku parničnog postupka.

Kada je u pitanju pravno uređenje u Bosni i Hercegovini, može se konstatovati da je zakonom djelimično propisana sankcija za pasivnost parničnih stranaka i to sankcija za pasivnost tuženog zbog nedostavljanja odgovora na tužbu donošenjem presude zbog propuštanja, te sankcija za tužitelja zbog njegovog nepristupanja na zakazano ročište donošenjem rješenja kojim se tužba smatra povučenom. Međutim, primjećuje se da za pasivnost tuženog u pogledu njegovog nepristupanja pripremnom ročištu i ročištu za glavnu raspravu nije propisana sankcija u vidu donošenja presude zbog izostanka. Uzimajući u obzir namjeru zakonodavca da donesenim Zakonom o parničnom postupku do izražaja dođe načelo formalne istine, te načelo ekonomičnosti i hitnosti parničnog postupka, nepropisivanje mogućnosti donošenja presude zbog izostanka ostavlja prostor za detaljnu analizu i potrebna istraživanja koja će se provesti u ovom radu. Da bi sud uopće mogao na kvalitetan i sistematičan način utvrditi da li je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan, prethodno mora imati pred sobom urednu i potpunu tužbu iz koje može bez ikakvih dilema procijeniti i utvrditi da li je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan. Stoga se uredna i potpuna tužba smatra veoma značajnim i bitnom pretpostavkom za svaku dalju procesnu radnju koja se poduzima u toku parničnog postupka. Urednost i potpunost tužbe i tužbenog zahtjeva bitna je i značajna sa aspekta valjanog i potpunog načina upoznavanja tuženog sa tužbom i tužbenim zahtjevom, pa samim tim i predmetom spora, a od čega će ovisiti i pravna sudbina daljeg toka parničnog postupka. Ukoliko je tužba uredna i potpuna tuženi će se odmah po prijemu tužbe upoznati sa svim činjeničnim navodima i materijalnim dokazima, te će na osnovu istih procijeniti osnovanost tužbenog zahtjeva i njegovo eventualno priznanje, a što će spriječiti dalje vođenje parničnog postupka. Također, urednost i potpunost tužbe čini bitnu pretpostavku za jasno

[428] Zakon o pravednem postopku objavljen u Radnom listu, broj 26/99od 15.04.1999. godine.
[429] O dostavi tužbe na odgovor i presudi zbog ogluhe u svjetlu ZPP-a, Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2003, str. 423 - 431.

opredjeljenje odlučne činjenice o očiglednoj neosnovanosti tužbenog zahtjeva. Naime, u situaciji kada bi prvostepeni sud dostavio nepotpunu tužbu tuženom na odgovor, a tuženi propustio da dostavi odgovor na tužbu, a pri tom je predloženo donošenje presude zbog propuštanja, ukoliko bi sud zbog propuštanja tuženog da dostavi odgovor na tužbu, donio presudu zbog propuštanja po tako nepotpunoj tužbi, tuženi bi imao pravo da žalbom pobija takvu presudu. Drugostepeni sud bi morao usvojiti takvu žalbu, ukinuti takvu presudu i predmet vratiti na ponovni postupak uz nalaganje prvostepenom sudu da tužbu vrati na uređenje i dopunu kako bi se tužebi mogao izjasniti po potpunoj i razumljivoj tužbi te kako bi sud mogao po istoj kvalitetno u toku postupka raspraviti, ili donijeti presudu zbog propuštanja, s tim da sud prethodno utvrdi odlučnu i bitnu činjenicu da tužbeni zahtjev nije očigledno neosnovan. Tu odlučnu činjenicu sud može na valjan način utvrditi samo ukoliko je odlučivao po urednoj i potpunoj tužbi.

Pasivnost tuženog u toku parničnog postupka, koja se ogleda u pogledu njegovog neosporavanja tužbenog zahtjeva, u određenim situacijama može se posmatrati i kao isključiva posljedica pravne neukosti tuženog, zbog koje okolnosti tuženi propušta veoma bitna i značajna pravno dopuštena sredstva te na taj način stvara pravne pretpostavke da sud na prethodno istaknuti prijedlog tužitelja usvoji tužbeni zahtjev bez upuštanja u raspravljanje o osnovanosti istog. Pasivno držanje tuženog u pogledu njegovog nedostavljanja odgovora na tužbu zato što isti ne želi da se upusti u raspravljanje te na taj način spori tužbeni zahtjev, stvara pretpostavku za rješavanje predmetnog spora ili donošenjm presude zbog propuštanja, ili donošenjem presude zbog izostanka bez daljeg raspravljanja i vođenja parničnog postupka, na način kako je to predloženo ovim radom, koji način predstavlja jedino prihvatljivo rješenje kao odraz stvarne volje parničnih stranaka, te kao takvo rješenje parnične stranke dovodi u jednak pravni položaj, pri tom neostavljajući mogućnost za zloupotrebom procesnih ovlaštenja od strane tužitelja. Pasivno držanje tuženog kojim ne spori tužbeni zahtjev niti se upušta u raspravljanje se može smatrati da je kontradikciji sa pojmovnim određenjem spora.[430] Do kontradikcije dolazi iz razloga što se parnični postupak vodi radi postojanja spornog odnosa. Obzirom na ovakvo držanje tuženog prema tužbenom zahtjevu i predmetu raspravljanja, javlja se dilema da li uvijek postoji sporni odnos između parničnih stranaka, odnosno da li tuženi uopće osporava tužbeni zahtjev tužitelja. Nerijetko tuženi prvi put

[430] Spor je stanje u materijalnompravnim odnosima do koga dolazi usljed neizvijesnosti u pogledu sadržaja prava i obaveza koje proizilaze za subjekte tog odnosa ili usljed povrede prava i obaveza. Uvijek je to određen stepen nesaglasnosti između titulara određenog subjektivnog prava.Vidjeti opširnije : B.Čalija /S. Omanović, str .28.

saznaje da postoji sporni odnos između njega i tužitelja tek u toku parničnog postupka, najčešće kada primi tužbu radi dostavljanja odgovora na istu. Dalja uloga tuženog na određen način opredjeljuje i njegov pravni položaj. U slučaju pasivnog držanja tuženog i nakon dostave tužbe na odgovor, isti će trpjeti pravne posljedice svoje pasivnosti.[431] S obzirom da je parnica otpočela dostavljanjem tužbe na odgovor, u toj fazi postupka nastupaju određene pravne posljedice po tuženog u slučaju njegovog nedostavljanja odgovora na tužbu, bez obzira da li je propust tuženog posljedica njegove svjesne pasivnosti ili posljedica pravnog nepoznavanja pravila i procedura toka parničnog postupka, pa samim tim i svjesnosti posljedica propuštanja poduzimanja određenih radnji. Navedeno pravno pravilo jasno ukazuje na prisutan nepovoljan pravni položaj tuženog te potrebu iznalaženja i prihvatanja pravičnog zakonskog rješenja koje je i predloženo ovim radom u vidu određenog ograničenja prava tužitelja na podnošenje tužbe, a da prethodno se ne obrati tuženom sa zahtjevom za postizanje sporazuma u pogledu rješavnja spornog odnosa mimo suskogpostupka, koje će rješenje kvalitativno utjecati na pravni položaj tuženog koji nema namjeru da spori tužbeni zahtjev, te zaštititi istog od nepotrebnog parničnog sporenja kao i nepotrebnih troškova koji nastaju u toku parničnog postupka, s tim da pravni položaj tužitelja neće biti dodatno ograničen niti umanjen. S obzirom da tuženi kao parnična stranka stupa u parnicu mimo svoje volje, a odgovor na tužbu predstavlja prvu radnju koja je tuženom na raspolaganju, tuženi se na taj način očituje po tužbenom zahtjevu na način da se upušta u meritornu odbranu osporavajući tužbeni zahtjev tužitelja, dostavljanjem odgovora na tužbu kojim osporava tužbeni zahtjev tužitelja sve s ciljem provođenja parničnog postupka te u konačnici donošenja odluke kojom se odbija tužbeni zahtjev kao neosnovan

8.2. Pravni položaj parničnih stranaka u toku pripremnog ročišta

Institut ročišta u parničnom postupku predstavlja veoma značajnu pravnu kategoriju koja omogućava da svaki građanin radi zaštite subjektivnih prava usmeno i neposredno iznese svoje činjenične navode te predloži dokaze na kojim temelji svoj zahtjev, kao i da ospori činjenične navode suprotne strane, s ciljem da na osnovu tako iznesenih činjenica i dokaza zakonom ustanovljeni nadležni sud pravično i u razumnom roku provede postupak

[431] Pasivnost parničnih stranaka u toku parničnog postupka podrazumijeva propuštanje poduzimanja određenih procesnih radnji u određenom roku ili stadiju postupka, nepostupanje po pozivu ili rješenju suda i ne angažovanje u dokazivanju protivnog stajališta u slučajevima kada već postoji određen stav suda o činjenici ili pravu. Više o tome - I. Pezo, str.16.

radi pružanja potrebne pravne zaštite. Ročište (njem. Togsatzung, Termine) je sastanak suda, stranaka i drugih sudionika u postupku, koji se na temelju i u skladu sa odlukom suda o tome, održava u određeno vrijeme i na određenom mjestu radi usmenog te u pravilu javnog i kontradiktornog poduzimanja radnji u postupku, u nazočnosti svih koji su na ročište došli.[432] U pravilu ročište predstavlja stadij parničnog postupka namijenjen usmenim radnjama stranaka i suda, koje određuje sud u svakom pojedinom slučaju označavanjem dana i trenutka u koji će radnje početi.[433]

U toku parničnog postupka, nakon što je tuženi dostavio odgovor na tužbu kojim je osporio tužbeni zahtjev tužitelja te na taj način izrazio svoju volju za učestvovanjem u parničnom postupku, radi donošenja meritorne odluke stvaraju se formalno pravne pretpostavke za zakazivanje i održavanje pripremnog ročišta.[434] Pripremno ročište (njem. erste Tagsatzung) jeste prvo, javno, usmeno, kontradiktorno, te u pravilu obavezno ročište na kojem, između ostalog, tužitelj ukratko izlaže tužbu a tuženi odgovor na tužbu, i na kojem daju razjašnjenja u vezi sa njihovim navodima ili prijedlozima.[435] Pripremno ročište predstavlja prvo javno usmeno očitovanje parničnih stranaka o predmetu raspravljanja. Pripremno ročište, kao dio ukupnog parničnog postupka, predstavlja zakonom obavezni dio parničnog postupka na kome se raspravlja i odlučuje o prijedlozima parničnih stranaka a sve radi pripremanja i zakazivanja glavne rasprave.[436] Pripremno ročište se održava sa ciljem da se otklone eventualne procesne smetnje i da se tehnički pripremi procesni materijal za glavnu raspravu.[437] Osnovna svrha pripremnog ročišta je u tome da se prikupi sva procesna građa i da se izvrše što kvalitetnije pripreme za glavnu raspravu kako bi se tada okončao postupak i donijela prvostepena odluka.[438] Stoga se kao zadatak pripremnog ročišta može smatrati da sud u tom stadiju parničnog postupka uz suradnju stranaka otkloni smetnje koje sprečavaju dalje postupanje i da sredi materijal o glavnoj stvari kako bi se glavna rasprava mogla što

[432] Više o tome vidi: M. Dika, *Građansko parnično pravo*, Zagreb, 2008. godina, str. 69.
[433] Više o tome vidi : S. Triva / M. Dika, 2004, str . 69.
[434]Član 75. ZPP FBiH - 2003 - (1) Nakon prijema odgovora na tužbu, odnosno odgovora na protivtužbu, sud će zakazati pripremno ročište. (4) Pripremno ročište održat će se, u pravilu, najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema u sudu pismenog odgovora na tužbu, odnosno od dana proteka roka za podnošenje odgovora na tužbu, ili ako je tuženi podnio protivtužbu u roku od 30 dana od dana prijema odgovora na protivtužbu.
[435] J. Čizmić, *Komentar zakona o parničnom postupku* Federacije Bosne i Hercegovine, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo 2016. godina (dalje -Čizmić 2016), str. 286 .
[436] Član 76. ZPPFBiH – 2003 - Održavanje pripremnog ročišta je obavezno, osim u slučajevima u kojima sud, nakon ispitivanja tužbe i odgovora na tužbu, utvrdi da među strankama nema spornih činjenica ili da zbog jednostavnosti spora održavanje pripremnog ročišta nije potrebno.
[437] G. Stanković, 2010, str. 396.
[438] D. Medić, *Osvrt na Zakon o parničnom postupku Republike Srpske*, Pravni Savjetnik, broj 3, mart 2004. godine, str. 17.

uspješnije i što prije okončati.[439] U stadiju pripremanja glavne rasprave na pripremnom ročištu uz sudjelovanje stranaka, zadatak suda nije samo da razmotri procesne pretpostavke nužne za dopustivost raspravljanja ili da odluči o incidentalnim pitanjima procesne građe, nego i da analizirajući stanje stvari razluči sporno od nespornog, utvrdi koje dokaze treba osigurati za glavnu raspravu, odnosno pripremiti građu za odlučivanje o glavnoj stvari.[440] Samo u izuzetnim slučajevima, u kojim sud nakon ispitivanja tužbe i odgovora na tužbu ustanovi da među strankama nema spornih činjenica ili da zbog jednostavnosti spora održavanje pripremnog ročišta nije potrebno, sud može odmah zakazati ročište za glavnu raspravu.

U proteklim vremenskim razdobljima održavanje pripremnog ročišta nije bilo obavezujuće, pa prema tada važećim odredbama Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine u sporovima u kojim je sudio sudija pojedinac pripremno ročište se nikad i nije zakazivalo, a u postupcima koji su vođeni pred Vijećem predsjedniku vijeća je bila ostavljena dispozicija da može zakazati pripremno ročište.[441] Slična pravna situacija je bila i u vrijeme važenja Zakona o parničnom postupku iz 1977. godine, tako što je predsjednik Vijeća nakon prijema odgovora na tužbu odlučivao da li će zakazati pripremno ročište ili glavnu raspravu.[442] Također, slična pravna situacija je bila i u vrijeme kada je na snazi bio Zakon o parničnom postupku iz 1956. godine u vrijeme kojeg je predsjednik Vijeća cijenio da li će zakazati pripremno ročište ili će odmah nakon podnošenja tužbe i dostavljanja odgovora na tužbu zakazati glavnu raspravu, dok u parnicama koje su vođene pred sudijom pojedincem pripremno ročište nije zakazivano.[443] Obaveznošću održavanja pripremnog ročišta kao pravila željela se postići svrha potpune koncentracije i usmjeravanja postupka, a sve radi bolje i kvalitetnije pripreme glavne rasprave. Ta koncentracija i usmjeravanje

[439] Više o tome S. Triva, *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 1983, str. 429.
[440] B. Mastilović, *Pripremanje glavne rasprave u parničnom postupku i načelo ekonomičnosti,* Hrvatska pravna revija, broj 7/8, 2007.godina, str. 104.
[441] Prema odredbama Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (sl. Novine FBiH broj 43/98) pripremno ročište je bilo prvo javno usmeno kontradiktorno, fakultativno ročište koje se održavalo u namjeri da se što bolje pripremi glavna rasprava. Pripremno ročište vodio je predsjednik Vijeća kojemu je ostavljena dispozicija da može zakazati pripremno ročište ako smatra da se na temelju tužbe može dalje postupati Pripremno ročište.trebalo je pripremiti tako da na temelju kratke i sažete rasprave na njemu sudac bude u stanju odrediti pravce daljeg raspravljanja i dokazivanja te odmah zakazati glavnu raspravu priopćavajući strankama datum i vrijeme rasprave. Više o tome :J. Čizmić, 2016 , str. 287.
[442] S.Triva/V. Belajec/ M. Dika, *Novo parnično procesno pravo*, Zbirka radova, Zagreb, 1977. godina, str .188.
[443] Član 274. stav 3. Zakona o parničnom postupku Federativne Narodne Republike Jugoslavije (Službeni list FNRJ broj 4, 1957. godine – Ako tuženi podnese odgovor na tužbu predjsjednik Vijeća ocijenit će, da li je s obzirom na prijedloge i navode stranaka potrebno zakazati pripremno ročište, ili se može zakazati odmah ročište za glavnu raspravu. Stav 4. istog Zakona – Ako tuženi u određenom roku ne podnese odgovor na tužbu, predsjednik Vijeća zakazat će pripremno ročište ili ročište za glavnu raspravu.

postupka manifestuje se kroz obavezu parničnih stranaka da na pripremnom ročištu iznesu činjenične navode na kojim temelje svoje stavove i zahtjeve, te da predlože sve dokaze koje žele izvesti na glavnoj raspravi a na osnovu kojih dokaza će pokušati u daljem toku postupka dokazati osnovanim postavljeni tužbeni zahtjev, odnosno kojim dokazima će pokušati osporiti kao neosnovan tužbeni zahtjev.[444] Zadatak pripremnog ročišta jeste da sud, uz saradnju stranaka, otkloni sve smetnje koje sprečavaju daljnje postupanje i da prikupi i sredi materijal koji se tiče glavne stvari kako bi se glavna rasprava sa što više uspjeha i što prije okončala.[445] Pripremno ročište treba tako pripremiti da na osnovu kratke i sažete rasprave sudija bude u stanju da odredi pravce daljeg raspravljanja i dokazivanja i odmah zakaže glavnu raspravu saopštavajući strankama datum i vrijeme održavanja rasprave.[446]

Prilikom pozivanja parničnih stranaka da pristupe na pripremno ročište te na taj način uzmu učešće u parničnom postupku, sud će upozoriti parnične stranke na posljedice njihovog nepristupanja na pripremno ročište.[447] Postojeće važeće zakonsko uređenje na određen način sankcioniše parnične stranke u slučaju njihovog pasivnog držanja u toku parničnog postupka, pa tako i u toku pripremnog ročišta. Ukoliko tužitelj ne pristupi na pripremno ročište a uredno je pozvan, u takvoj će se situaciji, u pravilu, smatrati da je tužitelj nezainteresovan za dalje vođenje parničnog postupka i takva neaktivnost tužitelja će se smatrati kao da je povukao tužbu, odnosno u toj situaciji sud će donijeti rješenje kojim se tužba smatra povučenom,[448] osim ukoliko tuženi zahtijeva održavanje ročišta i dalje vođenje parničnog postupka u odsutnosti tužitelja. U konkretnoj pravnoj situaciji ostavljeno je na volju tuženom da odluči da li pristaje na povlačenje tužbe, a koja pravna situacija za posljedicu ima efekat kao da tužba nikad nije ni podnesena, što ostavlja mogućnost tužitelju da protiv tog istog

[444] Član 77. ZPP FBiH – 2003 - U pozivu za pripremno ročište sud će obavijestiti stranke o posljedicama izostanka s pripremnog rocišta, kao i o tome da su dužne najkasnije na pripremnom ročištu iznijeti sve činjenice na kojima zasnivaju svoje zahtjeve i predložiti sve dokaze koje žele izvesti u toku postupka, te na pripremno ročište donijeti sve isprave i predmete koje žele upotrijebiti kao dokaz.

[445]Više o tome: Modul 2 Građanska oblast, Bogdanka Dabić-Jovičić, Okružni sud Istočno Sarajevo, Šida Jašarspahić, Sud Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009, str. 78.

[446] A.Vajs, *Pripremanje rasprave u parnici i rukovođenje postupkom*, Pravni život, broj 1/1986, str. 115.

[447] Član 84. stav .1 ZPP-a FBiH – 2003 - Ako na pripremno ročište ne dođe tužilac, a bio je uredno obaviješten, smatrat će se da je tužba povučena, osim ako tuženi ne zahtijeva da se ročište održi. Stav (2) Ako na pripremno ročište ne dođe uredno obaviješten tuženi, ročište ce se održati bez njegovog prisustva.

[448] Rješenje Općinskog suda u Zenici, broj: 43 0 Ps 021797 09 Ps od 20.06.2011. godine - Smatra se da je tužba u ovoj pravnoj stvari u cijelosti povučena - Odredbom člana 84. stav 1. Zakona o parničnom postupku (Sl.novine FBIH br.53/03, 73/05 i 19/06) regulisano je da, ako na pripremno ročište ne dođe tužitelj, a bio je uredno obaviješten, smatrat će se da je tužba povučena, osim ako tuženi ne zahtjeva da se ročište održi. Kako na pripremno ročište nije pristupio uredno obaviješteni tužitelj, a tuženi nije zahtijevao da se o ovom predmetu raspravlja o tužbenom zahtjevu, niti da se ročište održi, sud je primjenom navedene odredbe, riješio kao u dispozitivu.

tuženog po istom činjeničnom i pravnom osnovu ponovo podnese tužbu. Ukoliko tuženi zahtijeva dalje održavanje ročišta bez prisustva tužitelja potrebno je ispoštovati pravo tuženog na presuđenu stvar, pa shodno navedenom, bez obzira što tužitelj nije pristupio na zakazano ročište sud će raspraviti u meritumu kako bi na taj način donio presudu kojom bi odlučio o predmetu spora i na taj način stvorio pretpostavku da se po istom činjeničnom i pravnom osnovu između istih parničnih stranaka spriječi mogućnost ponovnog vođenja parničnog postupka. (*res iudicata*).[449]

Neposredno prije otvaranja pripremnog ročišta obaveza suda je da utvrdi postojanje uslova za nesmetani tok parničnog postupka, odnosno da utvrdi eventualno postojanje procesnih smetnji za dalje vođenje parničnog postupka. Sud će prvo raspraviti pitanja koja se odnose na procesne smetnje, bilo da je riječ o smetnjama čije rješavanje je sud odgodio nakon ispitivanja tužbe ili smetnjama čije postojanje nije ni primjećivao nakon podnošenja tužbe, odnosno smetnjama na čije postojanje je ukazao tuženi u odgovoru na tužbu ili na samom pripremom ročištu.[450] O postojanju negativnih procesnih pretpostavki kao što su prigovor postojanja parnice (*litispendencija*), prigovor presuđene stvari (*res iudicata*), prigovor odsustva pravnog interesa, sud u pravilu može da odlučuje tek na pripremnom ročištu, s tim što će tužbu odbaciti kao nedopuštenu ako usvoji prigovor o postojanju nekih od smetnji.[451] Ukoliko sud utvrdi da ne postoje smetnje za vođenje parničnog postupka, nastavit će postupak otvaranjem pripremnog ročišta radi raspravljanja o predmetu spora te na taj način dati pravo i mogućnost parničnim strankama da u tom stadiju parničnog postupka iznesu činjenične navode i predlože dokaze na kojim će pokušati u daljem toku postupka dokazati osnovanost činjeničnih tvrdnji na kojim temelje tužbeni zahtjev, odnosno tvrdnji kojim osporavaju tužbeni zahtjev.[452] Nakon što sud otvori pripremno ročište tužitelj u pravilu usmeno na zapisnik iznosi činjenične navode na kojim temelji tužbeni zahtjev, nakon čega tuženi iznosi činjenične navode kojim osporava tužbeni zahtjev tužitelja.[453] Sud će u ovoj fazi

[449] Rješenje Općinskog suda u Zenici, broj: 43 0 Mal 059162 11 Mal od 08.12.2011.god. - Odbacuje se tužba tužioca JP „Grijanje“ Zenica protiv tuženog Muminović Halida iz Zenice, ul. Bistua Nova, broj 5a/3, kojom je tužitelj zahtijevao isplatu duga u iznosu od 1.603, 87 KM, zajedno sa zateznim kamatama počev 01.01.2003. godine pa do isplate te troškovima postupka, jer se radi o pravosnažno presuđenoj stvari.

[450] B. Čalija/S Omanović, 2000, str. 203.

[451] Ibid.

[452]Član 80. ZPP FBiH- 2003 - U daljem toku pripremnog ročišta, raspravljat će se o prijedlozima stranaka i činjeničnim navodima kojima stranke obrazlažu svoje prijedloge.

[453]Načelo usmenosti kao i načelo neposrednosti su načela parničnog postupka koja dominiraju u toku parničnog postupka, a posebno u fazama održavanja ročišta na kojim parnične stranke usmeno izlažu činjenične navode na kojim temelje svoje stavove. Također, načelo neposrednosti dolazi do izražaja što u prvostepnom postupku sud raspravlja i odlučuje na osnovu usmenog, neposrednog i javnog raspravljanja.

postupka tok postupka usmjeriti na raspravljanje o činjeničnim navodima kojim stranke obrazlažu svoje prijedloge, te na taj način sud pristupa sređivanju procesne građe tako što utvrđuje koje su činjenice bitne za donošenje odluke te razlučuje sporno od nespornog te ispituje koja dokazna sredstva se mogu dovesti u vezu sa činjeničnim navodima na kojim se temelji tužbeni zahtjev, odnosno činjeničnim navodima kojim suprotna strana osporava isti.[454]

Nakon što parnične stranke izlože činjenične navode te ospore navode suprotne parnične stranke, iste imaju zakonsku mogućnost da predlože dokaze na kojim temelje svoje činjenične tvrdnje.[455]Kao što se može zapaziti, bez obzira što su parnične stranke imale pravo i obavezu da u fazi podnošenja tužbe, odnosno dostavljanja odgovora na tužbu, navedu dokaze na kojim temelje svoje činjenične navode i iste prilože, ta činjenica ne isključuje pravo parničnih stranaka da i u toku pripremnog ročišta predlažu dokaze koje žele da se izvedu na glavnoj raspravi, a koje smatraju bitnim i značajnim za predmetno raspravljanje. Ovdje se postavlja dilema koji obim dokaza su parnične stranke dužne navesti i priložiti uz tužbu odnosno uz odgovor na tužbu, a koji obim dokaza jesu dužne navesti i predložiti na pripremnom ročištu. Kada je u pitanju tužba i odgovor na tužbu, kao što je istaknuto u prethodnom piglavlju obaveza parničnih stranaka je da navedu i prilože one dokaze koji upućuju na vjerodostojnost činjenične građe koja je predmetom raspravljanja, a nikako onaj obim dokaza kojim bi se u toj fazi postupka cijenila osnovanost tužbenog zahtjeva.

U fazi podnošenja tužbe nužno je da se predlože i prilože oni dokazi koji će poslužiti kao materijalna podloga za utvrđivanje odlučne činjenice u pogledu eventualne presuđene stvari (*res iudicata*), postojanja parnice (litispendencije), apsolutne nadležnosti suda, te bitne činjenice da li je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan, budući da u toj fazi postupka, pod pretpostavkom da je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja, sud mora ili donijeti presudu zbog propuštanja ili odbiti tužbeni zahtjev, a odlučna činjenica koja će opredijeliti kakva će biti odluka suda ovisi isključivo od toga da li je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan. Tek u fazi pripremnog ročišta parnične stranke navode i predlažu, te za

[454] J. Čizmić, 2009, str. 225.

[455] U skladu sa odredbama novog ZPP-a sud ne može po službenoj dužnosti prikupljati i izvoditi dokaze. Cjelokupna djelatnost predlaganja i izvođenja dokaza je isključivo pravo i obaveza parničnih stranaka. U pogledu dokaze građe uloga suda je da na pripremnom ročištu izvrši izbor dokaza predloženih od strane parnični stranaka te odluči o pravno relevantnim dokazima koji će se izvesti na glavnoj raspravi u odnosu na premet raspravljanja i dokazivanja. Više o tome: S.Mulabdić, *Ročište za glavnu raspravu*, Pravni savjetnik broj 9.septembar, 2004. godine.

sud i suprotnu stranu ulažu dokaze o obimu potrebnom za dokazivanje osnovanosti odnosno neosnovanosti tužbenog zahtjeva, nakon čega sud u cilju sređivanja procesne građe odlučuje koje činjenice i koji dokazi su bitni i značajni za predmetno raspravljanje i donošenje meritorne odluke, nakon čega će sud prema rezultatima raspravljanja odlučiti o čemu će raspravljati u daljem toku postupka i koje dokazne prijedloge će izvesti na glavnoj raspravi.[456]

Činjenice koje su stranke, rukovođene suprotnim interesima u parnici, samoinicijativno iznijele na pripremnom ročištu sudija će razdvojiti na pravno relevantne i pravno irelevantne, a pravno relevantne na sporne i nesporne i na taj način utvrditi predmet dokazivanja.[457] Relevantne su one činjenice na kojima materijalno ili procesno pravo neposredno zasniva postanak, promjenu i prestanak prava i obaveza.[458] Dakle, na pripremnom ročištu raspravlja se o predmetu spora, ali samo u onoj mjeri koja je nužna da bi se utvrdilo koje su činjenice među strankama sporne i koja se sredstva mogu upotrijebiti za njihovo dokazivanje.[459] Također, na pripremnom ročištu sud će odlučiti i o prijedlozima stranka koji se odnose na tok postupka i to: prekid postupka, spajanje ili razdvajanje, određivanje sudske mjere osiguranja i sl. Veoma značajna novina ZPP-a FBIH/RS odnosi se na ograničenje mogućnosti parničnih stranaka da iznose nove činjenice i predlažu nove dokaze nakon održavanja pripremnog ročišta. Nakon održavanja pripremnog ročišta, to jest u toku glavne rasprave, parnične stranke mogu samo izuzetno iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze, i to samo ukoliko stranka koja predlaže nove činjenice ili dokaze učini vjerovatnim da iste nije mogla predložiti na pripremnom ročištu. U tom slučaju parnične stranke izuzetno mogu predložiti nove činjenice i nove dokaze i na glavnoj raspravi.[460] Stoga je od izuzetne važnosti za parnične stranke da znaju da postoji ograničenje u pogledu iznošenja novih činjenica i predlaganja novih dokaza i da se u skladu sa tim ograničenjima pripreme i prilagode toku parničnog postupka.

[456]Član 81. ZPP FBiH- 2003 - Sud će prema rezultatima raspravljanja na pripremnom ročištu odlučiti o čemu će se raspravljati i koji će se dokazi izvesti na glavnoj raspravi. (2) Prijedloge koje ne smatra bitnim za donošenje odluke sud će odbiti i u rješenju naznačiti razlog odbijanja. (3) Protiv rješenja iz stava 2. ovog člana nije dopuštena posebna žalba. (4) Sud nije u daljnjem toku parnice vezan za svoja prijašnja rješenja iz ovog člana.

[457] S. Mulabdić, 2004, str. 18.

[458] S. Zuglia /S.Triva, 1957, str . 518.

[459] B. Poznić, 1989, str. 223.

[460]Član 102. ZPP FBiH - 2003 - (1) Svaka stranka treba u svojim izlaganjima iznijeti sve činjenice potrebne za obrazloženje svojih prijedloga, ponuditi dokaze potrebne za utvrđivanje svojih navoda, te se izjasniti o navodima i ponuđenim dokazima protivne stranke. (2) Stranke mogu tokom glavne rasprave iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze samo ako učine vjerovatnim da ih bez svoje krivice nisu bili u mogućnosti iznijeti odnosno predložiti na pripremnom ročištu.

Nakon što je sud opredijelio procesnu građu koja je vezana za predmet raspravljanja, te razlučio bitne od nebitnih činjenica i navoda o kojima će raspravljati, potom utvrdio koje dokazne prijedloge kao dokazna sredstva će prihvatiti da budu izvedeni na glavnoj raspravi, uz saglasnost prisutnih parničnih stranaka sud će rješenjem zakazati glavnu raspravu na način da će odrediti datum i vrijeme održavanja glavne rasprave te odlučiti koji dokazni prijedlozi će kao dokazi biti izvedeni na glavnoj raspravi. Ukoliko je sudija uspio da ostvari sve zahtjeve kroz načela koncetracije procesne građe, da je pravovremeno i u potpunom obimu prikupio istu od stranaka, a sa aspekta pravilno zauzete pravne kvalifikacije selektirao samo relevantnu procesnu građu, samo onda će se moći ostvariti ideal savremenog pravosuđa da pripremno ročište bude u funkciji pripremanja sporne stvari za glavnu raspravu a prvo ročište na glavnoj raspravi je isključivo u funkciji izvođenja dokaza gdje će sud konačno odlučiti na osnovu rezultata dokaznog postupka o osnovanosti tužbenog zahtjeva.[461] Dokazne prijedloge koje ne smatra bitnim za donošenje odluke sud odbija obrazloženim rješenjem protiv kojeg nije dopuštena posebna žalba.[462] Trenutak zaključenja pripremnog ročišta je značajan jer su za taj trenutak u razvoju postupka vezana određena dejstva, pa se tako nakon zaključenja pripremnog ročišta sud ne može oglasiti mjesno nenadležnim.[463]

Parnične stranke u toku pripremnog ročišta veoma često navode sadržajno veliki broj dokaza koje predlažu da se izvedu na glavnoj raspravi. U pravilu, radi se o dokaznim prijedlozima sa kojima se suprotna parnična stranka prvi put upoznaje a od kojih dokaza je odlučno hoće li suprotna parnična stranka odustati od daljeg vođenja parničnog postupka i priznati tužbeni zahtjev, ili će se upustiti u raspravljanje i pristupiti predlaganju i izvođenju kontra dokaza kojim će pobijati navedene predložene dokaze i na taj način pogodovati ishodu toka parničnog postupka u svoju korist. Zbog takve obimnosti dokazne građe suprotna parnična stranka, veoma često nije u mogućnosti se očitovati na istom pripremnom ročištu po tako sadržajno velikom obimu predloženih dokaza, a još manje ima mogućnost da na tom istom ročištu iznese i predloži kontra dokaze koji će ići u prilog zahtjevu stranke. Zbog navedene činjenice nije realno očekivati da suprotna parnična stranka u tako kratkom vremenu se upozna sa sadržajem i težinom tih predloženih dokaza te da se na istom tom ročištu na najbolji način postavi prema zahtjevu suprotne strane, također nije realno očekivati da i sud u tako kratkom vremenu se upozna sa tako predloženom obimnom dokaznom

[461]S. Mulabdić, 2004, str. 20.
[462]R. Keča, 2010, str. 193.
[463] G. Stanković, 2010, str. 397.

građom, kako bi mogao na pravilan način razlučiti bitne od nebitnih dokaza u odnosu na predmet raspravljanja te pravilno odlučiti koji dokazi će se izvesti na glavnoj raspravi. U takvoj situaciji, ukoliko se od suprotne parnične strane zahtijeva da se u daljem toku pripremnog ročišta očituje po većem broju tako predloženih dokaza, ta parnična stranka se na taj način dovodi u nepovoljan pravni položaj, jer joj biva uskraćeno elementarno pravo na valjano i objektivno raspravljanje, a što je suprotno raspravnom načelu te načelu kontradiktornosti. Također, obzirom da sud u takvoj situaciji mora odmah nakon predlaganja većeg obima dokaza u daljem toku postupka odlučiti o prijedlogu dokaza, odnosno odlučiti koji dokazi će biti izvedeni na glavnoj raspravi, kvalitet koncentracije dokazne građe ponekad bude upitan, jer sudije obzirom da nemaju na raspolaganju dovoljno potrebno vrijeme kako bi se upoznali sa predloženim dokazima te na kvalitetan način odlučili koji će se dokazi izvesti na glavnoj raspravi, postupajuće sudiije najčešće usvajaju sve predložene dokaze i iste izvode na glavnoj raspravi, te na taj način nepotrebno opterećuju parnični postupak.

Da bi sud na kvalitetan način mogao razlučiti bitne od nebitnih dokaza koje stranke predlažu da se izvedu na glavnoj raspravi, postupajućem sudiji je potrebno dodatno vrijeme da se upozna sa predloženom dokaznom građom te da nakon toga odluči koji od predloženih dokaza će biti izvedeni na glavnoj raspravi, a što u konačnici predstavlja puni smisao koncetracije dokaza kao pretpostavke za pravilno meritorno odlučivanje. Dilema je da li se tuženi na takav način dovodi u neravnopravan i nepovoljan položaj kada se u fazi pripremnog ročišta od istog zahtijeva da se očituje po novoiznesenim činjenicama i dokazima, u većem obimu, predloženim od strane tužitelja na tom istom pripremnom ročištu. Zahtijevanje od tuženog da se odmah u toku pripremnog ročišta očituje po novopredloženim dokazima zasigurno će posljedično uticati na kvalitet položaja i učešća tuženog u toku postupka, jer se u konkretnom slučaju tuženi mora očitovati o novim činjenicama i novim dokazima a da se sa istim nije prethodno na adekvatan način upoznao i iste analizirao, te pripremio za dalje parničenje, a što bitno utječe na jednakost stranaka u postupku, te ostavlja mogućnost i zloupotrebe procesnih ovlaštenja te u konačnici vrlo vjerovatnu mogućnost gubitka parničnopg spora, samo iz razloga što nije postojala mogućnost na dovoljno potrebno vrijeme da se parnična stranka upozna sa dokazima suprotne parnične strane te zauzme svoj stav i u tom pravcu eventuaalno predloži svoje kontra dokaze. Postojeće zakonsko rješenje ne ostavlja mogućnost sudu da u takvim slučajevima može odložiti započeto ročište kako bi se parničnoj stranci dala mogućnost da se upozna sa dokaznom građom predloženom od strane

druge parnične stranke, te odluči da se upusti u predmetno raspravljanje, ili da odustane od daljeg toka parničnog postupka. Naime, Zakon o parničnom postupku je pitanje odlaganja započetog ročišta strogo ograničio na tačno određene razloge potrebne za odlaganje i to u slučaju da bez krivnje stranke koja predlaže odlaganje ročišta, na ročištu nije moguće izvesti neki od dokaza čije je izvođenje određeno a koji je važan za pravilno donošenje odluke, te u slučaju da obje stranke predlažu odlaganje radi pokušaja mirnog rješenja spora ili zaključenja sudske nagodbe. I pored toga što zakon ne poznaje mogućnost odlaganja započetog pripremnog ročišta zbog većeg obima predloženih dokaza, u sudskoj praksi su prisutni slučajevi da sudovi i pored nepostojanja takve zakonske mogućnost, na prijedlog parnične stranke odlažu pripremno ročište kako bi ostavili mogućnost toj parničnoj stranci da se upozna sa predloženim dokazima, suprotne parnične strane, i da nakon toga mogu pripremiti svoje dokaze kojim dokazuju osnovanost svog zahtjeva.

Ovdje se postavlja logično pitanje, koje je adekvatno rješenje u situaciji kada parnične stranke u toku pripremnog ročišta predlažu dokaze sadržajno u većem obimu, kako se parnične stranke ne bi dovele u nepovoljan pravni položaj, te kako bi i sud mogao na kvalitetan način izvršiti analizu i odabir predloženih dokaza. Uzimajući u obzir stajališta izgrađena kroz sudsku praksu u svakodnevnom vođenju parničnih postupaka smatram opravdanim zakonsko omogućavanje odlaganja pripremnog ročišta u situaciji kada jedna parnična stranka na pripremnom ročištu predloži po obimu veći broj dokaza na kojim temelji svoj zahtjev a suprotna parnična stranka zbog njihove obimnosti zahtijeva potrebno vrijeme radi upoznavanja sa sadržajem predloženih dokaza. Naime, u situaciji kada jedna parnična stranka u toku pripremnog ročišta predlaže veći broj dokaza, u cilju poštovanja prava suprotne parnične strane da se očituje po predloženim dokazima, jedino ispravno rješenje je da sud u toj situaciji na prijedlog parnične stranke odloži pripremno ročište na kraći vremenski period, ne duži od 30 dana, kako bi se na taj način ostavila mogućnost parničnoj stranci da se na kvalitetan način upozna te očituje o predloženim dokazima suprotne parnične strane.[464] U tom slučaju bi se i sudu omogućilo dovoljno potrebno vrijeme da može kvalitetno razlučiti koje će predložene dokaze prihvatiti da se izvedu na glavnoj raspravi i koji će činiti ukupnu dokaznu građu na kojoj će se zasnivati predmetno raspravljanje.

[464] U aktuelnim pravilima tvorci zakonskih pravila koriste dva različita termina za označavanje dva sasvim različita procesna instituta. Po izričitom naređenju zakonodavca sud odgađa ročište prije njegovog održavanja. Da bi došlo do odlaganja ročišta po izričitom naređenju zakonodavca neophodno je da je ročište započeto odnosno da su sud i parnične stranke započele radnje koje su predmet ročišta. Više o tome vidi: R. Račić, *Odgađanje i odlaganje ročišta*, Pravni savjetnik, broj 11, novembar 2014, str.7.

Obzirom da i tuženi nakon što se očituje o predloženim dokazima tužitelja ima pravo da predloži svoje dokaze kao kontra-argumentaciju tužitelju, da se takva predlaganja dokaza pa samim tim i odlaganja pripremnog ročišta ne bi odvijala u nedogled, te na taj način narušilo načelo ekonomičnosti postupka, svrsishodno bi bilo da sud u tom slučaju nakon što odloži pripremno ročište radi očitovanja tuženog o predloženim dokazima tužitelja, istovremeno naloži tuženom da ukoliko ima interes da predloži svoje dokaze, iste mora dostaviti sudu u roku od 8 dana u dovoljnom broju primjeraka za sud i suprotnu stranu. Nakon toga bi sud tako predložene dokaze dostavio suprotnoj parničnoj strani - tužitelju na upoznavanje i očitovanje najkasnije 8 dana prije nastavka pripremnog ročišta koje je odloženo.

Na navedeni način bi i parnične stranke i sud u nastavku odloženog pripremnog ročišta imali jasnu predstavu o obimu i sadržaju dokazne građe koja je predmetom raspravljanja, a smisao načela ekonomičnosti postupka uopće ne bi bio narušen. Međutim, u skladu sa postojećom zakonskom legislativom mogućnost odlaganja započetog pripremnog ročišta je strogo ograničena i to samo na dva slučaja- ukoliko bez krivnje stranke nije moguće izvesti neki od dokaza čije izvođenje je određeno a koji je važan za pravilno odlučivanje, te slučaj kada obje stranke predlože odlaganje ročišta radi mirnog rješenja spora ili zaključenja sudske nagodbe.[465] Iz navedenog se može izvesti zaključak da shodno važećim odredbama Zakona o parničnom postupku mogućnost odlaganja pripremnog ročišta radi očitovanja parnične stranke o predloženim dokazima suprotne strane ne postoji, što upućuje na zaključak da je nužno i neophodno izmijeniti zakonske odredbe koje se odnose na odlaganje započetog ročišta pa pored postojećih razloga za odlaganje predvidjeti i mogućnost odlaganja pripremnog ročišta zbog očitovanja suprotne parnične strane o predloženim dokazima.

Da je navedeno predloženo rješenje svrsishodno i nužno pokazuju i rezultati provedenog naučnog istraživanja. Prilikom naučne obrade ove tematske cjeline, s ciljem da se utvrdi koliko je zaista prisutna pojava odlaganja pripremnog ročišta zbog obimnosti predloženih dokaza, provedeno je istraživanje na dvije stotine parničnih postupaka koji su vođeni u

[465]Član 112. Član 112. ZPP-a FBiH – 2003 - Sud može na prijedlog stranke odložiti započeto ročište (odlaganje ročišta) samo iz slijedećih razloga: 1) Ako bez krivnje stranke koja predlaže odlaganje ročišta na ročištu nije moguće izvesti neki od dokaza čije je izvođenje određeno, a koji je važan za pravilno donošenje odluke; 2) Ako obje stranke predlažu odlaganje radi pokušaja mirnog rješenja spora ili zaključenja sudske nagodbe. (2) Stranka može samo jednom tražiti odlaganje ročišta iz istog razloga. (3) Kad se ročište odloži, sud će prisutnima odmah saopćiti mjesto i vrijeme novog ročišta. Sud nije dužan o mjestu i vremenu novog ročišta obavijestiti stranku koja nije bila prisutna na odloženom rocištu, a bila je uredno obaviještena, osim ako su na tom ročištu iznesene nove činjenice.(4) Sud može po službenoj dužnosti odgoditi zakazano ročište samo u slučajevima predviđenim ovim zakonom.

Općinskom sudu u Zenici u 2014. i 2015. godini, odabranih po sistemu slučajnog uzorka. Nakon izvršene analize predmetnih spisa utvrđeno je da od ukupnog broja parničnih postupaka koji su bili predmetom istraživanja, u trideset dva parnična postupka sud je na prijedlog parnične stranke odložio pripremno ročište zbog obimnosti dokaza predloženih na tom istom ročištu. Procentualno posmatrano, od 100 % ukupno istraženih parničnih predmeta, u 16 % parničnih predmeta je na prijedlog parnične stranke sud odložio pripremno ročište zbog obimnosti dokazne građe predložene od neke od parničnih stranaka. U navedenim predmetima parnične stranke su u toku pripremnog ročišta predlagale veći broj dokaza zbog čega su sudovi, iako nisu imali zakonsko utemeljenje, uvažavajući načelo jednakosti parničnih stranaka u postupku, te uvažavajući načelo kontradiktornosti te raspravno načelo, odlagali započeto pripremno ročište te na taj način ostavljali mogućnost suprotnoj parničnoj stranci da se očituje o predloženim dokazima i istovremeno predloži svoje dokaze ukoliko istim raspolaže.

Navedeni broj i procenat postupaka u kojim je došlo do odlaganja pripremnog ročišta iako ne postoji takva zakonska mogućnost, upućuje na zaključak da u cilju izjednačavanja pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu njihovog potpunog disponiranja tužbenim zahtjevom te postizanja pune pravne jednakosti stranaka u toku parničnog postupka, nužno je i neophodno zakonski urediti mogućnost odlaganja pripremnog ročišta na prijedlog jedne od parničnih stranaka u situaciji kada druga parnična stranka na tom istom pripremnom ročištu predlaže veći broj dokaza koje želi da se izvedu na glavnoj raspravi.

Predložena izmjena zakona kojom bi bila propisana mogućnost odlaganja pripremnog ročišta zbog obimnosti predloženih dokaza *de lege ferenda* bi trebala da glasi:

Član 112. Zakona o parničnom postupku bi trebao da glasi:

(1) Sud može, na prijedlog stranke, odložiti započeto ročište (odlaganje ročišta) samo iz slijedećih razloga:
1) Ako bez krivnje stranke koja predlaže odlaganje ročišta na ročištu nije moguće izvesti neki od dokaza, čije je izvodenje određeno, a koji je važan za pravilno donošenje odluke;
2) Ako obje stranke predlažu odlaganje radi pokušaja mirnog rješenja spora ili zaključenja sudske nagodbe;
3)Ako stranka koja predlaže odlaganje ročišta nije u mogućnosti se izjasniti po predloženim dokazima suprotne stranke, a ti dokazi su predloženi u toku pripremnog ročišta u većem obimu.

Ukoliko sud odloži pripremno ročište zbog obimnosti dokaza, parnična stranka na čiji prijedlog je došlo do odlaganja zadržava pravo da u roku od 8 dana predloži i u spis suda dostavi svoje dokaze za sud i suprotnu stranu.
Sud će tako dostavljene dokaze dostaviti suprotnoj parničnoj strani najkasnije 8 dana prije nastavka pripremnog ročišta.

(2) Stranka može samo jednom tražiti odlaganje ročišta iz istog razloga.

(3) Kad se ročište odloži, sud će prisutnima odmah saopćiti mjesto i vrijeme novog ročišta. Sud nije dužan o mjestu i vremenu novog ročišta obavijestiti stranku koja nije bila prisutna na odloženom ročištu, a bila je uredno obaviještena, osim ako su na tom ročištu iznesene nove činjenice.

(4) Sud može po službenoj dužnosti odgoditi zakazano ročište samo u slučajevima predviđenim ovim Zakonom.

Odlaganjem pripremnog ročišta zbog obimnosti predloženih dokaza, parnična stranka na čiji prijedlog je odlaganje izvršeno, bi bila dovodena u jednak i ravnopravan pravni položaj sa drugom parničnom stranom, na način što se takvim odlaganjem toj parničnoj stranci daje mogućnost da se upozna sa cjelokupnom dokaznom građom koju predlaže suprotna parnična strana i ostavlja joj se dovoljno potrebno vrijeme da pripremi i predloži svoje dokaze kojim će osporiti dokaze suprotne strane, nakon čega bi se nastavilo pripremno ročite u kojem nastavku bi sud na kvalitetan način uredio procesnu građu te odlučio koji dokazi će biti izvedeni na glavnoj raspravi i na taj način stvorio pretpostavku za dalje kvalitetno raspravljanje i meritorno odlučivanje. Predloženim zakonskim rješenjem parnične stranke bi bile dovedene u ravnopravan pravni položaj, stim što načelo ekonomičnosti postupka u konkretnom slučaju ne bi izgubilo svoj smisao, jer predloženo odlaganje ne bi se odvijalo u nedogled. Kao što se može zaključiti iz predloženog zakonskog rješenja, parničnoj stranci na čiji prijedlog je došlo do odlaganja pripremnog ročišta zbog obimnosti predloženih dokaza, bi bilo ostavljeno vrijeme od 8 dana da se očituje o predloženim dokazima suprotne parnične strane, te u spis suda, za sud i suprotnu parničnu stranu predloži i dostavi svoje dokaze, a koje predložene dokaze bi sud dostavio suprotnoj parničnoj strani najkasnije 8 dana prije nastavka pripremnog ročišta.

8.3. Pravni položaj parničnih stranaka u toku glavne rasprave

Osnovni smisao parničnog postupka jeste provođenje pripremnog ročišta radi stvaranja pretpostavki za kvalitetno raspravljanje na glavnoj raspravi, a sve s ciljem pravilnog rješavanja predmetnog spora koji postoji između parničnih stranaka. Odgovarajuća i pažljiva priprema glavne rasprave je garancija za brzo, učinkovito, koncentrirano, sveobuhvatno i pravilno rješavanje svakog konkretnog tužbenog zahtjeva.[466] Sa druge strane, nedostatak takve pripreme ili neodgovarajuća priprema najčešće rezultira čestim odlaganjima rasprave i nepotrebnim odugovlačenjima postupka, što stvara neažurnost u rješavanju predmeta, ne pridonosi pravnoj sigurnosti, rezultira nezadovoljstvom stranaka i javnosti u cjelini.[467] Osnovni stadij parničnog postupka je glavna rasprava, u kojem stadiju sud ocjenjuje za spor bitnu procesnu građu, nakon čega donosi odluku o osnovanosti tužbenog zahtjeva.[468] Imajući u vidu uvodno date polazne postavke, cilj je glavnu raspravu pripremiti tako da se prije njenog održavanja izbjegnu ili riješe sporna procesna pitanja koja sprečavaju efikasno i ekonomično vođenje glavne rasprave, ili koji vode njenom razvlačenju, ali osim toga i to da se cjelokupna procesna građa koncentrira, sabere ono što je odlučno za meritum spora a parnične stranke usmjere na okolnosti na kojima ovisi prihvaćanje ili odbijanje tužbenog zahtjeva.[469]

Nakon što sud u toku pripremnog ročišta odredi koji će dokazni prijedlozi kao dokazi biti izvedeni na glavnoj raspravi, sud će uz saglasnost prisutnih parničnih stranaka zakazati glavnu raspravu. Glavna rasprava predstavlja glavni i centralni stadij parničnog postupka u kojem sud na osnovu izvedenih dokaza utvrđuje relevantno činjenično stanje, te na osnovu tako utvrđenog spornog činjeničnog stanja meritorno odlučuje o predmetu spora. Na glavnoj raspravi sud razmatra sav procesni materijal, ocjenjuje navode stranaka, izvedene dokaze kao i ostale rezultate raspravljanja, da na njihovoj osnovi donese konačnu odluku.[470] Na glavnoj raspravi se formira konačna procesna građa o predmetu raspravljanja i na taj način se stvara pretpostavka za konačnu odluku o osnovanosti tužbenog zahtjeva. Značaj glavne rasprave ogleda se u tome što sve poduzete stranačke radnje te prikupljena dokazna građa služe kao

[466] D. Jakelić, str, 97.
[467] Ibid.
[468] B. Mastilović, str, 98.
[469] Ibid.
[470] S. Triva,1978, str. 440.

činjenična podloga za pravilnu i zakonitu meritornu odluku.[471] Ovaj značaj glavne rasprave leži u tome što radnje koje stranke u tom stadiju preduzimaju, kao i rezultat izvedenih dokaza, služe sudu da utvrdi činjeničnu podlogu za primjenu materijalno pravne norme.[472] Stoga smisao glavne rasprave jeste u tome da se međusobnim suprotstavljanjem parničnih stranaka na ročištu za glavnu raspravu omogući sudu da dođe do potrebne činjenične podloge za donošenje meritorne odluke.[473] Ispravnost odluke zavisi od toga da li je činjenično stanje potpuno i pravilno činjenicama utvrđeno na glavnoj raspravi.[474] Naime, sud može zasnovati svoju odluku samo na onim dokazima koji su bili predmetom raspravljanja u toku glavne rasprave.

8.3.1 Zakazivanje ročišta za glavnu rasprave

Zakazivanje ročišta za glavnu raspravu predstavlja posljednji stadij pripremnog ročišta.[475] Na kraju pripremnog ročišta, prije njegovog zaključenja, sud obavezno donosi rješenje kojim određuje vrijeme održavanja glavne rasprave, predmet raspravljanja na glavnoj raspravi, te odlučuje koji dokazi će biti izvedeni na glavnoj raspravi i koje osobe će biti pozvane radi njihovog saslušanja.[476] Da bi glavna rasprava mogla uopće da se održi, potrebno je da se prethodno ispune određene pretpostavke. Prije svega potrebno je da sud omogući strankama da dođu na raspravno ročište, a to će biti omogućeno samo ako su stranke uredno pozvane.[477] U većini slučajeva sud ročište za glavnu raspravu zakazuje u prisustvu parničnih stranaka, njihovih punomoćnika ili zakonskih zastupnika, usmeno na zapisnik i to na kraju pripremnog ročišta, a sve to uz prethodnu konsultaciju sa parničnim strankama o adekvatnom i prihvatljivom terminu održavanja glavne rasprave za sud i parnične stranke.

[471] Pravila o organizaciji i vođenju glavne rasprave zasnovana su na načelu usmenosti, neposrednosti, javnosti, kontradiktornosti, inkvizitornosti u prikupljanju činjenica i izvođenju dokaza, materijalnog i formalnog upravljanja raspravom od strane suda, jedinstvu glavne rasprave. Harmonična manifestacija ovih načela omogućuje ostvarenje osnovnih procesnih načela, načela ekonomičnosti, načela formalne istine, a time i ostvarivanja krajnjeg cilja parničnog postupka a to je pružanje sudske zaštite ugroženim ili povrijeđenim pravima i pravno priznatim interesima. Više o tome: S. Zuglia / S. Triva, str. 40.
[472] B. Poznić, 1980, str. 219.
[473] R. Keča, str. 195.
[474] G. Stanković, 2010 , str. 401.
[475]Član 94. ZPP-a FBiH - 2003 - Na pripremnom ročištu sud će rješenjem odrediti: dan i sat održavanja glavne rasprave, pitanja o kojima će se raspravljati na glavnoj raspravi, dokaze koji će se izvesti na glavnoj raspravi , i osobe koje će biti pozvane na glavnu raspravu. (2) Glavna rasprava će se, u pravilu, održati najkasnije u roku od 30 dana od dana održavanja pripremnog ročišta. (3) Sud može odrediti da se glavna rasprava održi odmah nakon pripremnog ročišta. (4) Ako se procjenjuje da će glavna rasprava trajati duže od jednog dana, ročište će biti zakazano za onoliko dana uzastopno koliko je neophodno da se rasprava održi u kontinuitetu.
[476] Z. Kulenović et al., str. 218.
[477] G. Stanković, 2010 , str. 401.

Ukoliko parnične stranke nisu prisutne sud će u tom slučaju rješenjem odrediti i zakazati termin održavanja glavne rasprave, a koji će pismeni otpravak rješenja zajedno sa pozivom biti blagovremeno dostavljen parničnim strankama. Ako sud u toku pripremanja glavne rasprave ne odbaci tužbu ili ne donese presudu na osnovu priznanja, presudu na osnovu odricanja, presudu zbog propuštanja ili ne primi na zapisnik nagodbu stranaka, onda je održavanje glavne rasprave obavezno u svim predmetima da bi sud na osnovu kontradiktornog raspravljanja donio odgovarajuću presudu.[478] Svako drugačije postupanje suda predstavljalo bi povredu odredaba parničnog postupka učinjenu od strane postupajućeg suda. Prilikom zakazivanja glavne rasprave sud je u pravilu dužan pridržavati se zakonom propisanih rokova u kojima je obavezan zakazati glavnu raspravu.[479]

Zakonom propisani rok od 30 dana mogao bi se smatrati dovoljno dugim vremenskim periodom za parnične stranke da se od dana zaključenja pripremnog ročišta na kvalitetan način pripreme za održavanje glavne rasprave, kao i dovoljno dug period da sud može pozvati parnične stranke i druga lica kao što su svjedoci da pristupe na zakazanu glavnu raspravu. Međutim, u parničnim postupcima u kojim je potrebno provođenje jednog ili više vještačenja, u kojim je potrebno izvršiti uviđaj na licu mjesta uz prisustvo vještaka, zatim u situacijama kada sud pribavlja određene isprave koje nisu dostupne parničnim strankama, u takvim situacijama ostavljeni zakonski rok od 30 dana u kojem je sud dužan zakazati glavnu raspravu računajući od dana zaključenja pripremnog ročišta predstavlja veoma kratak rok koji je u odnosu na zakonom propisana pravila i procedure parničnog postupka u navedenim situacijama nemoguće ispoštovati.[480] Očito je da zakonodavac prilikom propisivanja navedenih rokova nije uzeo u obzir sve pomenute situacije ili je svjesno prihvatio činjenicu da će usvajanjem takve zakonske odredbe doći do masovnog odstupanja od iste. Ukoliko zakonska odredba propisuje da će se glavna rasprava u pravilu održati u roku od 30 dana od dana održavanja pripremnog ročišta, onda bi se odstupanja od tog pravila morala posmatrati kao izuzetak koji se dešava rijetko i sporadično, a ukoliko se radi o masovnom odstupanju od navedene zakonske odredbe iz gore navedenih razloga, te ukoliko je takvo odstupanje

[478] S. Mulabdić, 2004, str. 23.

[479] Član 94. stav 2. ZPP FBiH – 2003 - Glavna rasprava će se, u pravilu, održati najkasnije u roku od 30 dana od dana održavanja pripremnog ročišta.

[480] Više o tome: Z. Kulenović, et al., str. 219. – Odstupanja od predviđenog roka koja dopušta formulacija ove odredbe („u pravilu“) bila bi moguća naročito u slučajevima u kojima neke od dokaza nije moguće pribaviti u tako kratkom vremenu (vrste složenih vještačenja, pribavljanje isprava, od strane suda) . Međutim odstupanja od ovog pravila u praksi su znatno češća, jer veliki broj sudova nije u stanju pridržavati se propisanog roka, zbog čega je i potrebno razmotriti koliko je propisani rok primjeren uslovima djelovanja pravosuđa u Bosni i Hercegovini.

objektivne prirode, u tom slučaju smatram da takva zakonska formulacija u pogledu propisanog roka nije adekvatna, zbog čega cijenim da bi bilo dobro izmijeniti zakonsku odredbu i prilagoditi je stvarnim okolnostima vezanim za realno potreban vremenski period za zakazivanje glavne rasprave.

Da je zakonski rok od 30 dana prekratak rok na najbolji način ilustruje činjenica da je u parničnim postupcima u kojim je kao dokaz potrebno provesti vještačenje potrebno znatno duže vrijeme od zakonom predviđenog vremena. Naime, neposredno prije zaključenja pripremnog ročišta, nakon što sud donese procesno rješenje kojim je odredio provođenje određenog vještačenja, a obzirom da vještak ima pravo na troškove vještačenja,[481] na tom istom pripremnom ročištu sud nalaže parničnoj stranci koja je predložila vještačenje da prethodno predujmi troškove potrebne za provođenje predmetnog vještačenja, tom prilikom ostavljajući joj razuman rok, najčešće 8 dana, za uplatu troškova vještačenja.[482] Nakon proteka ostavljenog roka, uzimajući u obzir pretpostavku da je parnična stranka predujmila troškove vještačenja, postupajući sudija donosi pismeni otpravak rješenja kojim nalaže provođenje vještačenja, konkretan predmet vještačenja, ličnost vještaka, te istim rješenjem određuje rok u kojem je vještak dužan sačiniti svoj nalaz i mišljenje, koji rok ne može biti kraći od 15 dana a u složenijim slučajevima traje i znatno duže, nakon čega tako doneseno rješenje zajedno sa spisom sud dostavlja vještaku radi provođenja vještačenja. Po sačinjavanju nalaza i mišljenja, vještak isti nalaz dostavlja sudu na dalje postupanje nakon čega je postupajući sudija dužan dostaviti tako sačinjeni nalaz i mišljenje parničnim strankama 8 dana prije održavanja glavne rasprave.[483]U idealnim uvjetima najkraće potrebno vrijeme od dana održavanja pripremnog ročišta u parničnim postupcima u kojim su potrebna vještačenja obuhvata vrijeme od 8 dana potrebnih za predujam troškova, minimalno tri dana za dostavu spisa i rješenja vještaku za potrebno vještačenje, 15 dana potrebnih vještaku za provođenje vještačenja, te ponovo dva do tri dana za vraćanje i dostavu predmeta kao i nalaza i mišljenja, naknadna tri dana za dostavu nalaza i mišljenja parničnim strankama, a potom i minimalno 8 dana potrebnih da se strankama ostavi mogućnost sa upoznavanjem nalaza i mišljenja. Ukoliko na sve prethodno navedeno dodamo i vrijeme potrebno da postupajući sudija donese potrebna rješenja i otpremi spise i nalaz i mišljenje, dolazimo do zaključka da u

[481] Član 160. ZPP FBiH – 2003 - Vještak ima pravo na naknadu putnih troškova , troškova za prehranu i prenoćište, te troškova vještačenja, kao pravo na razumnu nagradu za obavljeno vještačenje.
[482] Član 385. ZPP FBiH - 2003- Kad stranka predloži izvođenje dokaza dužna je da, po nalogu suda, unaprijed položi iznos potreban za podmirenje troškova koji će nastati povodom izvođenja dokaza.
[483] Član 156. ZPP FBiH – 2003 - Sud dostavlja strankama nalaz i mišljenje vještaka najmanje 8 dana prije ročišta za glavnu raspravu.

idealnim uvjetima najkraći potrebni vremenski period od dana zaključenja pripremnog ročišta do dana održavanja glavne rasprave iznosi minimalno 40 dana, a u slučajevima gdje je određeno više vještačenja, gdje su u pitanju složenija vještačenja ili je određen i uviđaj, taj je vremenski period zaista znatno duži. Sve prethodno navedeno nesumnjivo ukazuje da zakonom propisani rok od 30 dana predstavlja prekratak vremenski period da bi se obavile sve potrebne radnje za održavanje glavne rasprave, i kao takav, također, predstavlja nerealno zakonsko rješenje koje postupajuće sudije iz razloga objektivne prirode ne mogu ispoštovati, zbog čega dolazi do odstupanja od zakonom propisanih rokova potrebnih za održavanje glavne rasprave.

Kolika su stvarna odstupanja vremenskog perioda potrebnog od momenta zaključenja pripremnog ročišta do momenta održavanja glavne rasprave u odnosu na zakonom propisani vremenski period, na najbolji način je pokazalo provedeno istraživanje koje je izvršeno kroz analizu ukupno dvije stotine parničnih postupaka u kojim su predmet raspravljanja bili naknada štete i isplata potraživanja iz radnog odnosa, na način da je u svakom pojedinačnom postupku uzet u obzir vremenski period između dana zaključenja pripremnog ročišta i dana održavanja glavne rasprave. Također, provedeno je istraživanje u koliko je postupaka bilo provedeno vještačenje ili neka druga istražna radnja koja je utjecala na dužinu vremenskog perioda računajući od dana zaključenja pripremnog ročišta do dana održavanja glavne rasprave. Nakon ukupnog izračuna vremenskog perioda potrebnog od dana zaključenja pripremnog ročišta pa do dana održavanja glavne rasprave, na osnovu izvršene analize od dvije stotine vođenih parničnih postupaka utvrđeno je sljedeće :

Red. broj	**Period od dana zaključenja prip. roč. do dana održavanja gl. rasprave**	**Broj postupaka**	**Procent postupaka**
1.	Period do 30 dana	3 postupka	1,5% postupaka
2.	Period od 30 do 50 dana	18 postupaka	9% postupaka
3.	Period od 50 do 100 dana	88 postupaka	44% postupaka
4.	Period od 100 do 150 dana	42 postupka	21% postupaka
5.	Period od 150 do 200 dana	27 postupaka	13,5 % postupaka

6.	Period od 200 do 250 dana	6 postupaka	3% postupaka
7.	Period od 250 do 300 dana	3 postupka	1,5% postupaka
8.	Period od 300 do 350 dana	3 postupka	1,5% postupaka
9.	Preko 350 dana	10 postupaka	5% postupaka

Kada se sabere ukupan vremenski period počev od dana zaključenja pripremnog ročišta pa do dana održavanja glavne rasprave, ukupan zbir broja dana iznosi 24.920, pa kada se tako ukupan dobiveni zbir dana podijeli sa dvije stotine postupaka koji su bili predmetom istraživanja, dobije se prosječan vremenski period od 124 dana koji su bili potrebni počev od dana zaključenja pripremnog ročišta do dana održavanja glavne rasprave. Kroz navedene dvije stotine parničnih postupaka u kojima je predmet raspravljanja bila naknada štete ili isplata potraživanja iz radnog odnosa provedeno je i istraživanje koje je za cilj imalo da se utvrdi u kojem broju je postupaka bilo provedeno vještačenje ili neka druga istražna radnja koja je utjecala na dužinu vremenskog perioda računajući od dana zaključenja pripremnog ročišta do dana održavanja glavne rasprave. Na osnovu provedenog istraživanja dobiveni su sljedeći rezultati:

Red.broj	**Broj vještačenja**	**Broj postupaka**	**Procenat postupaka**
1.	Jedno vještačenje	165	82,5 %
2.	Dva vještačenja	24	12%
3.	Tri i više vještačenja	6	3%
4.	Broj postupaka bez vještačenja	5	2,5%

Dakle, i pored toga što je namjera zakonodavca bila da spriječi svaku mogućnost odugovlačenja postupka te parnični postupak učini funkcionalnim bez nepotrebnog odugovlačenja, rok od 30 dana potreban za zakazivanje glavne rasprave je moguće ispoštovati samo u parničnim postupcima u kojima nisu potrebna bilo kakva vještačenja ili neki drugi načini prikupljanja dokaza kao što je uviđaj i slično, i to pod pretpostavkom da su

sud i parnične stranke maksimalno ekspeditivni. U ostalim postupcima u kojim su potrebna određena vještačenja, uviđaji i prikupljanje dokumentacije od strane suda, zakonski rok od 30 dana je objektivno prekratak rok, jer navedeni rok ne ostavlja dovoljno potrebno vrijeme da bi se poduzele sve neophodne radnje počev od zaključenja pripremnog ročišta do početka glavne rasprave, a također nije objektivno moguće ni da sud prilikom poduzimanja takvih procesnih radnji ispoštuje i druge zakonske odredbe koje propisuju rokove za postupanje.

U skladu sa sa porethodno navedenim, smatram nužnim i neophodnim izvršiti izmjenu zakonske odredbe koja propisuje rok za zakazivanje glavne rasprave, te formulisanje iste na drugačiji, prihvatljiv način, sa prijedlogom da se zadrži rok od trideset dana za jednostavnije postupke u kojim nisu potrebna provođenja bilo kakva vještačenja i druge procesne radnje, a u svim drugim postupcima smatram svrsishodnom izmjenu zakonske odredbe kojom bi bilo propisano da će u složenijim postupcima sud zakazati glavnu raspravu odmah bez odlaganja, nakon što se stvore pretpostavke za održavanje iste.

Shodno prethodno navedenom, smatram opravdanom izmjenu člana 94. Zakona o parničnom postupku koji *de lege frenda* treba da glasi:

(1) Na pripremnom ročištu sud će rješenjem odrediti:
- dan i sat održavanja glavne rasprave,
- pitanja o kojima će se raspravljati na glavnoj raspravi,
- dokaze koji će se izvesti na glavnoj raspravi, i
- osobe koje će biti pozvane na glavnu raspravu.

(2) U postupcima u kojim nije potrebno provoditi vještačenja niti druge procesne radnje, glavna rasprava će se u pravilu održati najkasnije u roku od 30 dana od dana održavanja pripremnog ročišta, a u svim drugim, složenijim postupcima, sud će zakazati glavnu raspravu odmah bez odlaganja, nakon što se stvore pretpostavke za održavanje iste.

(3) Sud može odrediti da se glavna rasprava održi odmah nakon pripremnog ročišta.

(4) Ako se procjenjuje da će glavna rasprava trajati duže od jednog dana, ročište će biti zakazano za onoliko dana uzastopno koliko je neophodno da se rasprava održi u kontinuitetu.

8.3.2 Održavanje glavne rasprave

Glavna rasprava predstavlja glavni i najznačajniji dio toka parničnog postupka. Glavna rasprava se odvija strogo utvrđenim redoslijedom.[484] Na ročištu za glavnu raspravu sud utvrđuje činjenice koje će poslužiti kao osnov za donošenje meritorne odluke. Nakon što sud utvrdi da su ispunjene sve procesne pretpostavke za održavanje glavne rasprave, te nakon što utvrdi da li su pristupile sve pozvane stranke, otvara glavnu raspravu i objavljuje predmet rasprave.[485] Odmah na početku glavne rasprave parnične stranke imaju priliku i mogućnost da disponiraju tokom parničnog postupka kroz dodatno obrazlaganje već iznesenih činjeničnih navoda, koji su od značaja za predmetno raspravljanje,[486] te da se po načelu kontradiktornosti očituju po činjeničnim navodima suprotne parnične stranke.[487] U pravilu, sud će prvo dopustiti tužitelju da izloži sva bitna pitanja vezana za navode iz tužbe te pitanja vezana za činjenične navode istaknute u toku postupka, uključujući i izvođenje predloženih dokaza na kojim tužitelj temelji svoj tužbeni zahtjev. Nakon toga će sud omogućiti tuženom da ukratko izloži bitna pitanja vezana za navode iz odgovora na tužbu, kao i pitanja vezana za činjenične navode istaknute u toku postupka, te da se izjasni i očituje o činjeničnim navodima tužitelja, uključujući i izvođenje dokaza kojim tuženi dokazuje neosnovanim tužbeni zahtjev tužitelja.

---

[484]Član 99. ZPP FBiH - 2003 – Glavna rasprava se odvija sljedećim redom: 1.Tužilac ukratko izlaže sva bitna pitanja iz tužbe, uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava; 2.Tuženi ukratko izlaže odgovor na tužbu uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava, daje odgovor na bitne navode tužioca iz tačke 1. ovog stava; 3.Ako je stavljen prijedlog za izvođenje dokaza saslušanjem stranaka, saslušavaju se stranke, i to prvo tužilac, a zatim tuženi; 4 Saslušavaju se svjedoci, i to prvo svjedoci tužioca, a zatim svjedoci tuženog; 5.Izvode se ostali dokazi, uključujući i vještačenje;6. Nakon izvođenja svih dokaza, obje stranke, počevši od tužioca, imaju pravo da se obrate sudu završnim izlaganjem, kojim se rezimiraju pravni i činjenični aspekti predmeta; 7.Sud može dopustiti tužiocu da se ukratko izjasni na završno izlaganje tuženog. Ako je tužiocu dopušteno da se izjasni na završno izlaganje tuženog, i tuženi će imati pravo da se ukratko izjasni na konačne navode tužioca. (2) Izuzetno sud može odrediti redoslijed odvijanja glavne rasprave drugačiji od redoslijeda predviđenog u stavu 1. ovog člana.

[485] Glavna rasprava se može održati samo ako sud urednim dostavljanjem poziva omogući strankama sudjelovanje na raspravi - Više o tome vidi: S. Triva Građansko parnično procesno pravo, Zagreb, 1978, str. 441.

[486] Iz razloga ekonomičnosti parnične stranke se u pravilu mogu pozvati na svoje ranije navode koje su istakli u tužbi i na pripremnom ročištu, ukoliko bi stranka ponovo na glavnoj raspravi ponavljala činjenične navode iz tužbe navedeno postupanje te parnične stranke bi bilo suprotno načelu ekonomičnosti. Više o tome: E. Zečević, *Komentar zakona o parničnom postupku* , Sarajevo, 2004, str. 107.

[487] Načela na kojima se zasnivaju pravila o organizaciji i vođenju glavne rasprave su načelo usmenosti, neposrednosti, javnosti kontradiktornosti raspravno načelo, načelo sudskog upravljanja raspravom, načelo jedinstva glavne rasprave, načelo koncetracije postupka, te načelo suzbijanja zloupotreba u parnici. :Vidi S.Triva / M. Dika, 1986, str .454.

Sud u procesno pravnom smislu rukovodi izvođenjem dokaza na glavnoj raspravi kao i ostalim radnjama koje se preduzimaju na glavnoj raspravi.[488] Ovdje je bitno istaći da se postupak na glavnoj raspravi odvija usmeno, a dokazi se izvode neposredno pred sudom, ukoliko nije drugačije određeno zakonom.[489] Kada su u pitanju nove činjenice koje parnične stranke ističu u toku glavne rasprave, praksa je pokazala da u tom pogledu sudovi ne prave ograničenja parničnim stranaka koja se odnose na isticanje i obrazlaganje novih činjenica na kojim temelje svoje stavove, nego ta ograničenja sudovi primjenjuju samo kada su u pitanju novi dokazi koje parnične stranke predlažu u toku glavne rasprave. Suprotno takvoj prisutnoj praksi pojedinih sudova, zakonodavac je kao pravilo propisao da se u toku glavne rasprave iznose samo činjenice potrebne za obrazloženje svojih već iznesenih prijedloga i dokaza potrebne za utvrđivanje navoda, te da se parnične stranke izjasne o navodima i ponuđenim dokazima protivne stranke.[490]

Zakonodavac je propisao i izuzetak od prethodno navedenog pravila odredivši da parnične stranke izuzetno mogu tokom glavne rasprave iznositi i nove činjenice i predlagati nove dokaze ako učine vjerovatnim da ih bez svoje krivice nisu bili u mogućnosti iznijeti, odnosno predložiti na pripremnom ročištu.[491] Shdno prethodno istaknutom, parnične stranke u toku glavne rasprave mogu izuzetno po prvi put iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze, ali samo pod uslovom da učine vjerovatnim da navedene činjenice i predložene dokaze bez svoje krivice nisu bile u mogućnosti iznijeti odnosno predložiti na pripremnom ročištu. U tom slučaju sud će dopustiti parničnim strankama iznošenje novih činjenica, te dozvoliti da se takvi prijedlozi dokaza izvedu kao dokazi na glavnoj raspravi.[492] Ovdje je bitno istaći da se navedeni izuzetak odnosi samo na činjenice i dokaze koji su nastupili nakon

[488] Z. Kulenović, et.al., str. 231. – Pod tim se podrazumijeva da sud određuje redoslijed izvođenja dokaza na način da odlučuje da li je potrebno odstupiti od redoslijeda utvrđenog zakonom.
[489] Član 101. ZPP FBiH - 2003 - Postupak na glavnoj raspravi odvija se usmeno, a dokazi se izvode neposredno pred sudom, ukoliko nije drugačije predviđeno ovim Zakonom.
[490]Član 102. stav 1. ZPP FBiH - 2003 - Svaka stranka treba u svojim izlaganjima iznijeti sve činjenice potrebne za obrazloženje svojih prijedloga, ponuditi dokaze potrebne za utvrđivanje svojih navoda, te se izjasniti o navodima i ponuđenim dokazima protivne stranke.
(2) Stranke mogu tokom glavne rasprave iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze samo ako učine vjerovatnim da ih bez svoje krivice nisu bili u mogućnosti iznijeti odnosno predložiti na pripremnom ročištu.
[491]Član 102. stav 2 ZPP FBiH - 2003 - Stranke mogu tokom glavne rasprave iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze samo ako učine vjerovatnim da ih bez svoje krivice nisu bili u mogućnosti iznijeti odnosno predložiti na pripremnom ročištu.
[492] Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-2347/07 od 10.06.2009. godine – Nema kršenja prava na ravnopravnost strana iz člana II/3e Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije u situaciji kada je odbijen prijedlog apelantkinja za dopunsko vještačenje zato što one nisu učinile vjerovatnim da na pripremnom ročištu bez svoje krivice nisu mogle da predlože vještačenje u obimu u kom su naknadno tražile dopunu.

održavanja pripremnog ročišta zbog čega ih parnična stranka nije mogla ni istaći niti predložiti na pripremnom ročištu. Pravo parnične stranke da iznosi nove činjenice i predlaže nove dokaze zadržano je i u toku glavne rasprave ali samo pod pretpostavkom da se radi o savjesnoj stranci koja nije objektivno mogla takve činjenične navode i dokazne prijedloge istaći i predložiti na pripremnom ročištu.[493] Savjesnom se smatra ona stranka koja je za postojanje novina saznala tek nakon završetka pripremnog ročišta pa ih zbog toga nije mogla ni iznijeti, odnosno predložiti na pripremnom ročištu.[494]

Za razliku od savjesne parnične stranke, nesavjesna parnična stranka je ona stranka koja je prije zaključenja pripremnog ročišta saznala za postojanje novih činjenica ili dokaza kada je mogla iste činjenice iznijeti te predložiti dokaze da se izvedu na glavnoj raspravi, ali je takvo postupanje svjesno propustila u toku pripremnog ročišta iz njoj poznatih razloga, a sve s ciljem da propuštenu procesnu radnju ostvari na glavnoj raspravi kako bi dovela u što nepovoljniji pravni položaj suprotnu parničnu stranku i na taj način je izložila većem šikaniranju, što je sa aspekta jednakopravnosti parničnih stranaka u toku parničnog postupka pravno nedopustivo. Sud u pravilu takav prijedlog nesavjesne parnične stranke iznesen u toku glavne rasprave treba odbiti. Kada sud odbije da prihvati novote nesavjesne parnične stranke, takvim je nepostupanjem ne onemogućava da raspravlja pred sudom.[495] Naprotiv, ovakvim pravilnim postupanjem sud sprječava zloupotrebu prava od strane nesavjesnih stranaka što ujedno doprinosi ekonomičnosti postupka.[496]Nakon što parnične stranke u toku trajanja glavne rasprave iznesu sve činjenične navode koje smatraju značajnim i potrebnim za predmetno rapravljanje, te nakon što se izvedu svi predloženi i od strane suda prihvaćeni dokazi, parnične stranke nakon provođenja dokaza pristupaju završnom izlaganju. Suština i smisao završnog izlaganja jeste da se u toj fazi parničnog postupka, tačnije rečeno, nakon izvođenja dokaza i neposredno prije zaključenja glavne rasprave, da mogućnost parničnim strankama da rezimiraju činjenične stavove istaknute u toku postupka bez ponavljanja istih te da iz cjelokupnog rezultata raspravljanja iznesu svoje zaključke o dokazanosti tvrdnje o osnovanosti odnosno neosnovanosti tužbenog zahtjeva.

[493] Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj 580 P 043339 11 Rev od 23.08.2011. godine, Sudska praksa, broj 49, januar 2012, str. 52 - Savjesna stranka nije prekludirana u pravu da tokom glavne rasprave iznosi nove činjenice i predlaže nove dokaze.
[494] J. Čizmić, 2016.godine, str. 350.
[495] S. Mulabdiić, 2014, str. 25.
[496] Ibid.

U završnom izlaganju parnične stranke imaju mogućnost da iznesu vlastitu ocjenu izvedenih dokaza izvedenih na glavnoj raspravi, mogu iznijeti svoje vlastite stavove i zaključke o postojanju ili nepostojanju činjenica odlučnih za predmetno raspravljanje. Mogu iznijeti i svoja pravna shvatanja koja se odnose na predmet spora, pravna shvatanja o pravilnoj primjeni materijalnog prava na konkretan sporni pravni odnos, kao i svoje konačno mišljenje o osnovanosti ili neosnovanosti tužbenog zahtjeva. Kao i u drugim fazama postupka, i u ovom stadiju postupka dozvoljeno je tužitelju da replicira na završno izlaganje tuženog, kao i tuženom da se osvrne i izjasni, duplicira na konačne navode tužioca. Međutim, u završnom izlaganju nije dozvoljeno parničnim strankama da vrše ocjenu izvedenih dokaza, da se izjašnjavaju na nalaz i mišljenje vještaka ili da se izjašnjavaju u pogledu protivljenja ranije izvršenoj preinaci tužbenog zahtjeva, niti je dozvoljeno da parnične stranke u završnom izlaganju iznose nove činjenice i dokaze. Također parničnim strankama nije dopušteno da u završnom izlaganju ističu procesne ili materijalno pravne prigovore.

U naučnoj doktrini, kao i u sudskoj praksi, javila se dilema da li parnična stranka u fazi završnog izlaganja može prvi put istaći jedan od veoma značajnih materijalnopravnih prigovora- prigovor zastare potraživanja. Pravnu dilemu oko ovoga unijela je i presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine u kojoj je konstatovano da se prigovor zastare potraživanja prvi put istaknut u završnom izlaganju ima posmatrati kao da je istaknut u toku trajanja prvostepenog postupka.[497] Sa aspekta dosljednog tumačenja pravnog stajališta zauzetog u navedenoj presudi Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, moglo bi se reći da tu nema ništa sporno, jer zaista odredba člana 207. Zakona o parničnom postupku propisuje da parnične stranke prigovor zastare i prigovor radi prebijanja koji nisu istakle pred prvostepenim sudom ne mogu iznositi u žalbi.[498] Ukoliko se pravo na isticanje prigovora zastare u prvostepeneom postupku posmatra bukvalno, onda se može izvesti zaključak da je odlučno da li je prigovor zastare potraživanja istaknut u toku prvostepenog postupka bez obzira u kojoj fazi postupka. Međutim, radi pravilne i dosljedne primjene Zakona o

[497] Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine , broj 700 P 000790 10 Rev od 03.11.2011. godine - Slijedom navedenih pravila materijalnog prava predstojala je procesnopravna obaveza tuženog da u svojim izlaganjima najkasnije na pripremnom ročištu (član 77. ZPP) iznese sve činjenice potrebne za obrazloženje istaknutog prigovora zastarjelosti, nudeći dokaze potrebne za utvrđivanje svojih navoda (član 102. stav 1. ZPP), koja mogućnost izuzetno predstoji i tokom glavne rasprave samo ako učini vjerovatnim da ih bez svoje krivice nije bio u mogućnosti iznijeti odnosno predložiti na pripremnom ročištu (član 102. stav 2. ZPP). Tuženi, prema ocjeni revizijskog suda, protivno izraženom stavu drugostepenog suda, iznošenjem prigovora zastarjelosti potraživanja u završnom izlaganju (član 99. stav 1. tačka 6 . - ZPP) je ovaj iznio pred prvostepenim sudom prije nego što je glavna rasprava zaključena (član 110. ZPP).

[498]Član 207. stav 3. ZPP FBiH - Prigovor zastare i prigovor radi prebijanja koji nisu izneseni pred prvostepenim sudom ne mogu se iznositi u žalbi.

parničnom postupku, odredbu člana 207. Zakona o parničnom postupku treba tumačiti na način da se navedenom odredbom zabranjuje isticanje prigovora zastare u žalbi, a da prethodno taj prigovor zastare nije istaknut u toku prvostepenog postupka, ali isključivo u onim fazama i stadijima prvostepenog postupka u kojim je moguće istaći nove činjenice, prigovore i prijedloge, na što upućuju i odredbe člana 78. i člana 102. Zakona o parničnom postupku koje propisuju pravo parničnih stranaka na iznošenje činjeničnih navoda i prijedloga dokaza u toku pripremnog ročišta kao stadija parničnog postupka.[499]Izuzetno, Zakon o parničnom postupku ostavlja mogućnost parničnim strankama da nakon otvaranja glavne rasprave, također, prvi put iznesu nove činjenice i predlože nove dokaze, ali samo ukoliko parnične stranke učine vjerovatnim da te nove prijedloge, prigovore i dokaze bez svoje krivice nisu bile u mogućnosti iznijeti odnosno predložiti na pripremnom ročištu.[500]

Dosljednim tumačenjem odredbi člana 78. i člana 102. Zakona o parničnom postupku postavlja se logično pitanje kako je uopće moguće dozvoliti tuženom da u toku završnog izlaganja prvi put iznese prigovor zastare potraživanja a da prethodno taj isti tuženi propusti takav prigovor iznijeti u toku pripremnog ročišta, a posebno propusti takav prigovor iznijeti na početku glavne rasprave kad se raspravlja o već iznesenim činjenicama i predloženim dokazima, kao i eventualnim novim činjenicama i dokazima. Prigovor zastare potraživanja prvi put iznesen u toku završnog izlaganja nije dopustiv niti sud isti treba uopće cijeniti, pogotovo ne iz razloga što je to nova materijalnopravna činjenica koja bi zahtijevala dodatnu raspravu u pogledu utvrđivanja vremenskog perioda koji je obuhvaćen prigovorom te visine potraživanja na koja se prigovor odnosi. Također, shodno raspravnom načelu te načelu kontradiktornosti moralo bi se omogućiti suprotnoj strani da se izjasni po tako istaknutom prigovoru, što u pravilu zahtijeva raspravu među parničnim strankama, koja rasprava se može odvijati samo u toku parničnog postupka, i to u stadiju postupka predviđenom za iznošenje činjenica i dokaza a nikako u završnom izlaganju jer bi svako drugačije postupanje bilo u suprotnoti sa osnovnom svrhom i smislom završnog izlaganja. Uzimajući u obzir sve navedeno, ukoliko bi prigovor zastare potraživanja i bio prvi put istaknut u završnom izlaganju sud takav prigovor uopće ne bi trebao ni cijeniti.

[499]Član 78. ZPP FBiH - 2003 - Pripremno ročište počinje tako što tužilac ukratko izlaže tužbu, a zatim tuženi ukratko izlaže odgovor na tužbu.; Član 80. ZPP-a FBiH - U daljem toku pripremnog ročišta, raspravljat će se o prijedlozima stranaka i činjeničnim navodima kojima stranke obrazlažu svoje prijedloge.

[500] Član 102. ZPP FBiH - 2003 - (1) Svaka stranka treba u svojim izlaganjima iznijeti sve činjenice potrebne za obrazloženje svojih prijedloga, ponuditi dokaze potrebne za utvrđivanje svojih navoda, te se izjasniti o navodima i ponuđenim dokazima protivne stranke. (2) Stranke mogu tokom glavne rasprave iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze samo ako učine vjerovatnim da ih bez svoje krivice nisu bili u mogućnosti iznijeti odnosno predložiti na pripremnom ročištu.

Istina je da je Vrhovni sud u predmetu broj 70 0 P 000790 10 Rev. zauzeo stajalište: "Prigovor zastare je iznesen pred prvostepenim sudom i ukoliko ga je tuženi istakao u završnoj riječi."[501] To je nesporno i tada žalbeni prigovor tužitelja u smislu povrede čl. 207. ZPP-a ne stoji.[502] Sve takve prigovore sud u pravilu ne bi trebao ni cijeniti jer se ima smatrati kao da i ne postoje. Kao što u završnom izlaganju nije dozvoljeno isticanje novih prijedloga i prigovora, među koje spada i prigovor zastarjelosti potraživanja, nije dozvoljeno tužitelju kao parničnoj stranci da vrši preinaku tužbe, upravo iz razloga što je smisao i cilj završnog izlaganja da se rezimiraju pravni i činjenični aspekti predmeta raspravljanja.[503] Smisao i svrha završnog izlaganja jeste da parnične stranke u tom stadiju parničnog postupka daju sažetu činjeničnu i pravnu ocjenu građe iznesene u toku prvostepenog postupka te na taj način ukažu na najznačajnije tačke u unutrašnjem razvoju parnice koje govore u korist osnovanosti njenog stvarnog prijedloga.[504]

[501] Presuda Vrhovnog suda FBiH, broj 70 0 P 000790 10 Rev od 03.11.2011. godine

[502] Više o tome: M. Krčum - Lako može zavarati odredba članka 207. st. 3 ZPP-a: *"Prigovor zastare i prigovor radi prebijanja koji nisu izneseni pred prvostepenim sudom ne mogu se iznositi u žalbi."* Jasno je da ne mogu, ali ne samo zato što tako stoji u ovoj odredbi. Ne mogu, jer je pitanje zastare činjenično pitanje. Isticanje prigovora zastare u žalbi uključuje iznošenje nove činjenice - činjenice proteka vremena od nekog događaja od kojeg je počela teći zastara. Naročito je kod subjektivnog roka potrebna rasprava o činjenici - događaju saznanja od kojeg događaja teče rok zastarijevanja. Naravno, sud može zaključiti da je stranka morala ili trebala saznati za događaj od koje joj teče subjektivni rok. No, to može zaključiti samo na temelju raspravljanja. Dakle, to je činjenica koju sud utvrđuje na temelju raspravljanja. Prigovor kao činjenicu o kojoj se raspravlja treba istaknuti, naravno, u prvostepenom postupku. (Drugačije je s prigovorom prekluzije - stranka ga ne mora isticati, jer na prekluziju sud pazi po službenoj dužnosti). Zbog toga dužnik ne može istači prigovor zastare potraživanja tek u završnoj riječi. Naime, odredba članka 207. logičan je produžetak odredbe iz članka 102. st. 2. ZPP-a: *"(2) Stranke mogu tokom glavne rasprave iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze samo ako učine vjerovatnim da ih bez svoje krivice nisu bili u mogućnosti iznijeti odnosno predložiti na pripremnom ročištu*

[503] Više o tome - Z. Kulenović, et al., str. 193. „Tako se ne bi moglo dopustiti, kao što se ponekad susreće u praksi, da tužitelj nakon izvedenog vještačenja, imajući u vidu nalaz i mišljenje vještaka, preinačava ili smanjuje tužbeni zahtjev, pa to čini tek u završnom izlaganju. U svakom slučaju neophodno je da se stranke o rezultatima dokazivanja izjasne neposredno nakon svakog provedenog dokaza ili po okončanju dokaznog postupka, te u tom smislu eventualno i opredijele svoje tužbene zahtjeve.

[504] B. Poznić; Beograd 1989, str. 233.

8.3.3. Pravni položaj parničnih stranaka nakon provođenja dokaza

Pretpostavka je da tužitelj, na čiju inicijativu je i pokrenut parnični postupak, u pravilu zna što zaista meritornom odlukom želi da ostvari u sudskom postupku. Kada je u pitanju obim i visina prava tužitelja koja su predmetom raspravljanja, u određenim postupcima u kojima je predmet raspravljanja novčano potraživanje, bilo da je pitanju potraživanje iz radnih odnosa, potraživanje materijalne ili nematerijalne štete, kao i u postupcima u kojima se štite određena prava, u kojim postupcima su kao dokazna sredstva potrebna određena vještačenja, dolazimo do zaključka da zaista ni sam tužitelj iz objektivnih razloga nije u mogućnosti da raspolaže tačnim podacima o obimu i visini potraživanja koja zahtijeva odnosno koja štiti u parničnom postupku koji se vodi protiv tuženog. Obim i visina tih prava tužitelju postaju poznata tek nakon što budu izvedeni svi dokazi u toku glavne rasprave, posebno uključujući potrebna vještačenja kao dokaze, nakon čega tužitelj koji konstantno na određen način disponira tužbenim zahtjevom nakon provedenih vještačenja može da raspolaže podacima o obimu i visini prava koja mu po zakonu pripadaju a koja su na određen način ugrožena i povrijeđena od strane tuženog. Zbog navedene objektivne okolnosti sasvim opravdano je za očekivati da tužilac tek u toku glavne rasprave, i to nakon izvođenja dokaza, dolazi do saznanja koliki obim prava bi mu zaista mogao i pripadati, nakon čega stiče mogućnost da jasno i decidno opredijeli i precizira tužbeni zahtjev. Mogućnost konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva, kao stadija glavne rasprave neposredno nakon izvođenja dokaza, nije zakonom predviđena tako da je opredjeljenje tužbenog zahtjeva prema važećoj zakonskog legislativi ostavljeno tužitelju jedino kroz mogućnost preinake tužbe ukoliko se radi o povećanju visne tužbenog zahtjeva a za koju preinaku je potrebno odobrenje suda, ili kroz mogućnost smanjenja tužbenog zahtjeva.[505] Bilo da je riječ o smanjenju ili povećanju visine tužbenog zahtjeva ili uopće konačnom opredjeljenju, cijenim da u tom stadiju postupka institut preinake tužbe nije najbolje zakonsko rješenje, pogotovo uzme li se u obzir činjenica da je pravo tužitelja na preinaku

[505]Član 57. stav 1. ZPP FBiH – 200 3- Tužilac može preinaćiti tužbu najkasnije do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave, ako pripremno ročište nije održano. (2) Nakon održavanja pripremnog ročišta, a najkasnije do zaključenja glavne rasprave, sud može dopustiti preinaku tužbe samo ako ocijeni da preinaka nije usmjerena na odugovlačenje postupka i ako tuženi pristaje na preinaku. Smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinaku tužbe ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinaci. (4) Sud će, dopustiti preinaku tužbe i kad se tuženi protivi preinaći, ako su ispunjeni svi slijedeći uvjeti: 1) tužilac bez svoje krivnje nije mogao tužbu preinaćiti ranije; 2) tuženi je u mogućnosti da raspravlja po preinaćenoj tužbi bez odlaganja glavne rasprave.

tužbe u tom stadiju postupka uvjetovano saglasnošću tuženog te dopuštenjem suda. U situaciji kada tužitelj iz objektivnih razloga sve do stadija provođenja dokaza nije znao niti je mogao znati o stvarnoj visini prava koja mu pripadaju, cijenim svrsishodnim zakonsko rješenje kojim se tužitelju umjesto mogućnosti preinake tužbe osigurava pravo i mogućnost da nakon izvođenja dokaza konačno opredijeli i precizira tužbeni zahtjev, nakon čega će parnične stranke kroz svoje završno izlaganje iznijeti svoju vlastitu ocjenu dokaza izvedenih na glavnoj raspravi, svoje vlastite stavove i zaključke o postojanju ili nepostojanju činjenica odlučnih za predmetno raspravljanje i presuđivanje, te iznijeti svoja pravna shvatanja koja se odnose na predmet spora, kao i pravna shvatanja o pravilnoj primjeni materijalnog prava na konkretan sporni pravni odnos, te svoje konačno mišljenje o osnovanosti ili neosnovanosti tužbenog zahtjeva. Da li je navedeno predloženo rješenje neophodno, na najbolji način pokazuju rezultati analize parničnih postupaka koji su bili predmetom ovog naučnog istraživanja.

Prilikom naučne obrade ove tematske cjeline s ciljem da se utvrdi u koliko postupaka su parnične stranke koristile termin opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva nakon izvođenja dokaza, iako zakon ne poznaje takvu mogućnost, provedeno je istraživanje na dvije stotine parničnih postupaka vođenih u Općinskom sudu u Zenici u 2014. i 2015. godini, koji su odabrani po sistemu slučajnog uzorka, a u kojim postupcima se raspravljalo o pravu parničnih stranaka na određena potraživanja. Nakon izvršene analize predmetnih spisa utvrđeno je da od ukupno dvije stotine parničnih postupaka koji su bili predmetom istraživanja, u 189 parničnih postupka tužitelj je nakon izvođenja dokaza disponirao tužbenim zahtjevom na način da je u toku glavne rasprave nakon provođenja dokaza konačno opredijelio i precizirao tužbeni zahtjev iako zakon ne poznaje tu mogućnost niti propisuje taj stadij parničnog postupka. Dakle, od ukupnog procenta 100 % istraženih parničnih predmeta, u 94,5 % postupaka je tužitelj koristio formulaciju konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva nakon izvođenja dokaza, iako takvu mogućnost ne poznaje Zakon o parničnom postupku. Od ukupnog broja od 194 parnična postupka, u 44 parnična postupka tužitelj je konačnim opredjeljenjem i preciziranjem tužbenog zahtjeva povećao prvobitni postojeći tužbeni zahtjev, odnosno u 44 postupka je izvršio preinaku tužbe, dok je u 150 provedenih parničnih postupaka tužitelj u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza konačno opredjeljujući tužbeni zahtjev smanjio prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev.

Navedeni broj postupaka u kojim je došlo do konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva upućuje na zaključak da u cilju izjednačavanja pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu njihovog potpunog disponiranja tužbenim zahtjevom, te postizanja pune pravne jednakosti stranaka u toku parničnog postupka, je nužno i neophodno zakonski urediti stadij parničnog postupka u toku glavne rasprave te zakonom omogućiti tužitelju da u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza konačno opredijeli i precizira svoj tužbeni zahtjev. Predložena izmjena zakona kojom bi bila propisana mogućnost konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva nakon izvođenja dokaza *de lege ferenda* bi trebala da glasi:

Prijedlog izmjene člana 99. Zakona o parničnom postupku koji treba da glasi:

(1) Glavna rasprava se odvija slijedećim redom:

1)Tužilac ukratko izlaže sva bitna pitanja iz tužbe, uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava;

2) Tuženi ukratko izlaže odgovor na tužbu uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava daje odgovor na bitne navode tužioca iz tačke 1. ovog stava;

3) Ako je stavljen prijedlog za izvođenje dokaza saslušanjem stranaka, saslušavaju se stranke, i to prvo tužilac, a zatim tuženi;

4) Saslušavaju se svjedoci, i to prvo svjedoci tužioca, a zatim svjedoci tuženog;

5) Izvode se ostali dokazi, uključujući i vještačenje;

6) Tužilac zadržava pravo da nakon izvođenja dokaza konačno opredijeli i precizira prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev;

7) Nakon konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva, obje stranke, počev od tužioca, imaju pravo da se obrate sudu završnim izlaganjem kojim se rezimiraju pravni i činjenični aspekti predmeta;

8) Sud može dopustiti tužiocu da se ukratko izjasni na završno izlaganje tuženog;

9) Ako je tužiocu dopušteno da se izjasni na završno izlaganje tuženog, i tuženi će imati pravo da se ukratko izjasni na konačne navode tužioca.

(2) Izuzetno, sud može odrediti redoslijed odvijanja glavne rasprave drugačiji od redoslijeda predvidenog u stavu 1. ovog člana.

Ovakvim načinom zakonskog uređenja toka parničnog postupka odnosno stadija glavne rasprave, stvorile bi se pravne pretpostavke da parnične stranke u toku parničnog postupka imaju zakonsko utemeljenje za parnične radnje koje svakodnevno poduzimaju u toku postupaka. Naučno istraživanje je pokazalo da je pitanje konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva nakon izvođenja dokaza masovno zastupljeno u parničnim postupcima, i kao takvo sasvim logično i opravdano. Budući da postojeći Zakon o parničnom postupku ne propisuje mogućnost tužitelju da konačno opredijeli i precizira tužbeni zahtjev, a u svakodnevnoj je praksi sudova navedena pojava veoma zastupljena, sve navedeno upućuje na zaključak da je pravo tužitelja na konačno opredjeljenje i preciziranje tužbenog zahtjeva nakon provođenja dokaza sasvim logično i općeprihvaćeno dispozitivno pravo, pa kao takvo potrebno je isto zakonski urediti kako je to i predloženo.

9. PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA KOD PREINAKE TUŽBE

Nakon što tužitelj podnese tužbu protiv tuženog i tužba bude dostavljena na odgovor tuženom, parnica koja je otpočela na takav način i u takvom obimu spornog pravnog odnosa u pravilu bi trebala da se i okonča sa istim strankama i istim predmetom spora sve u cilju postizanja veće pravne sigurnosti parničnih stranaka u toku parničnog postupka, kroz mogućnost da se jednom započeta sporna tema raspravljanja među strankama, kao takva nepromijenjena, odlukom suda i okonča. Na taj način do izražaja bi došao i željeni efekat ekonomičnosti postupka te bi se spriječila mogućnost zloupotrebe toka parničnog postupka a potom i bi bila spriječena mogućnost šikaniranja parničnih stranaka. U tom slučaju bi položaj tuženog kao parnične stranke bio znatno povoljniji, na način da bi tuženi od momenta prijema uredne i potpune tužbe jasno znao ko je tužitelj i šta je predmetom spora. Navedena pretpostavka bi omogućila tuženom kao parničnoj stranci bez čijeg znanja, volje i saglasnosti je pokrenut parnični postupak, da se dovoljno kvalitetno pripremi za učešće u postupku radi osporavanja postavljenog tužbenog zahtjeva, bez bilo kakvih mogućih promjena kako u pogledu stranaka u sporu, tako i u pogledu predmeta raspravljanja.

S druge strane, sasvim je realno i opravdano da tužitelj nakon što podnese tužbu protiv tuženog u toku parničnog postupka dođe do relevantnih podataka o potrebi promjene visine potraživanja, ili izvede pogrešan zaključak o predmetu raspravljanja, ili naknadno spozna da je pored prvobitno legitimisanog tuženog trebao tužiti i neku drugu osobu, zbog čega ima potrebu i interes da izmijeni prvobitnu tužbu bilo u pogledu stranaka, bilo u pogledu predmeta raspravljanja.[506] U praksi je često potrebno prilagoditi temu raspravljanja aktuelnim rezultatima parnice, prije svega što stranka u času podnošenja tužbe ne raspolaže dovoljnim i potrebnim činjenicama kojim potkrepljuje supstrat tužbe.[507] Korekcija pomenutog principa da se započeta parnica okončava između inicijalnih stranaka i po istom predmetu spora vrši se institutom preinačenja tužbe.[508] Zbog takvih mogućih situacija, u cilju ekonomičnosti vođenja parničnog postupka, kroz institut preinake tužbe ostavljena ja pravna mogućnost

[506]*Ratio* instituta preinačenja treba tražiti u načelu procesne ekonomije i efikasnosti te pravne sigurnosti- omogućujući tužiocu da tokom postupka mijenja predmet spora i označenje stranke. Vidi M. Dika J. Čizmić *Komentar zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine* , Sarajevo 2000, str. 332.
[507] A. Attias, *Subjektivna preinaka tužbe kroz sudsku praksu*, Hrvatska pravna revija, listopad 2005. Godina, str. 96.
[508] A Jakšić, str. 77.

tužitelju da u toku parničnog postupka zadrži pravo da izmijeni tužbeni zahtjev, kako u pogledu predmeta raspravljanja tako i u pogledu parničnih stranaka, kako se u takvim situacijama ne bi vodili novi parnični postupci.[509] Pitanje primjene instituta preinake tužbe sa aspekta primjene načela ekonomičnosti je svrsishodno i opravdano i isto se treba posmatrati kao izuzetak od pravila, samo je dilema da li je navedeni pravni institut kako je doktrinarno i zakonski uređen na adekvatan način primjenjiv, posebno uzimajući u obzir pravni položaj tuženog kao parnične stranke i pogotovo u kasnijim stadijima parničnog postupka.[510]

Bilo bi u interesu tuženog da se jednom određena tema raspravljanja ne mijenja u toku parnice. Time bi se u prvom redu ostvarili interesi potpunog ostvarenja načela ekonomičnosti parničnog postupka a spriječila bi se mogućnost šikaniranja tuženog kao parnične stranke. No težnja ka apsolutnom imutabilitetu tužbe dolazi u sukob sa zahtjevom za prilagođavanje teme raspravljanja aktuelnim rezultatima parnice.[511] Međutim, ukoliko se pravo na preinačenje tužbe koristi s istinskom namjerom, takvim pristupom mogućnost zloupotrebe postupka te šikaniranja tuženog će biti izbjegnuta ili svedena na zakonom dopušteni minimum, a parnični postupak će postati funkcionalan. Zakonodavac je u tom smislu nastojao pronaći kompromis između ovih suprotnosti, na način da je preinaka tužbe u načelu dopuštena uz ograničenja potrebna s namjerom da se spriječi zloupotreba procesnih

[509] „Institut preinačenja tužbe bio je stran u rimskom pravu, a nastao je u Italiji tek u srednjem vijeku. Njemački ZPO od 1877. dopušta preinačenje tužbe u prvoj instanci samo sa pristankom tuženog a u drugoj instanci nikako. Parlamentarnom primjenom Zakona od 1898. godine dozvoljava se preinačenje tužbe u prvoj instanci bez pristanka tuženog ako s time odbrana tuženog ne otežava, a u drugoj instanci samo s pristankom tuženog. Parlament od 1924. godine dozvoljava svako preinačenje tužbe ako je ono svrsishodno, ali samo za prvu instancu a od 1933. godine i za drugu instancu. (Rosenberg – Shwab str. 615). Prema članu 226. Grčkog zakonika o građanskom postupku, od 1968. godine isključuje se preinačenje tužbenog prijedloga posle nastupanja litispendencije. Iz toga proizilazi tužba da ne može preinačiti ni promenom stranke jer označenje tužioca i tuženog čini sastavni deo pomenutog predloga. U američkom pravu tužba, također, treba treba da sadrži tužbeni zahtjev („prayer for relief“) i to, kako po propisima federalnih jedinica, tako i po saveznim. Međutim pravno dejstvo ovog elementa tužbe različito je u pojedinim državama a bilo je različito i u sistemu comon law odnosno equity. U savremenom američkom pravu veći broj država je prihvatio rešenje iz equity – o nezavisnosti postavljenim zahtjevom. Tako prema Njujorškom zakoniku o građanskom sudskom postupku - Ako su obe stranke prisutne nema razloga da se ne onemogući tužiocu da stavi zahtjev koji mu zaista pripada iako je pogrešio u svojoj tužbi. Dakle radi se o tome da je moguće menjati (preinačavati) tužbeni zahtjev jednom postavljen u tužbi, a ne o nezavisnosti suda zahtjevom koji je stavljen. Inače u slučajevima izostanka tuženog, sud je, kada donosi presudu vezan zahtjevom stavljenim u tužbi (V. Rakić Vodinelić)“ - Vidjeti f.n. M. Živanović, *Preinačenje tužbe*, Srpska pravna misao, broj XI-XII Banja Luka, 2005. Godina, str .10 f.n.

[510] Više o tome: G. Stanković 2010, str. 348. - „Pravo na promenu tužbe predviđeno je zakonom iz razloga ekonomičnosti i racionalnosti. Ukoliko bi tužilac bio lišen mogućnosti da podignutu tužbu mijenja, bio bi prinuđen za nove zahtjeve za presudu ostvaruje u novim parnicama, s toga mu je dopušteno da svoju tužbu mijenja. Ukoliko bi međutim tužilac stalno mijenjao tužbu, stalno bi mijenjao temu raspravljanja i odlučivanja, permanentno bi neracionalno bio trošak sudski rad, a tuženi bi stalno bio u nepovoljnoj situaciji jer bi stalno morao da se brani od nove tužbe i da se pri tom izlaže novim i novim troškovima.

[511] S. Triva, 1978, str. 325.

ovlaštenja.[512] Upravo stoga *ratio* instituta preinake treba tražiti u načelu procesne ekonomije i efikasnosti, te pravne sigurnosti, jer omogućujući tužitelju da tijekom postupka mijenja predmet spora i oznaku stranaka, postiže se da se u već konstituiranom postupku, redovito uz korištenje već prikupljenog procesnog materijala, definitivno razriješe sporovi između involviranih subjekata.[513] Ukoliko se uzme u obzir objektivna okolnost da u trenutku podnošenja tužbe tužitelj ponekad nije u mogućnosti da raspolaže sa potpunim podacima o identitetu stranaka tuženih ili predmetu spora, do kojih relevantnih podataka dođe u toku postupka, sasvim opravdano je dopuštenje tužitelju da u toku postupka izvrši korekciju predmeta spora ili korekciju identiteta stranaka, u protivnom tužitelj bi bio prinuđen da pokrene novu parnicu a što je sa aspekta primjene načela ekonomičnosti suvišno, s tim što takve korekcije ne smiju biti usmjerene na zloupotrebu toka parničnog postupka niti takve korekcije smiju dovesti tuženog u neravnopravan i nepovoljan pravni položaj u odnosu na položaj tužitelja.

Preinaka tužbe jest dispozitivna parnična radnja tužioca kojom on u toku parnice, mijenja tužbu tako što mijenja zahtjev za presudu koji je bio prvobitno istaknut.[514] Preinaka tužbe se u pravilu kao dispozitivna parnična radnja uvijek poduzima na inicijativu tužitelja. Preinaka tužbe (njem. Klagsaenderung) jeste, dakle, promjena predmeta spora (objektivna preinaka), odnosno stranaka (subjektivna preinaka), zbog koje izmijenjena tužba u objektivnom ili subjektivnom smislu nije istovjetna sa onom prvobitnom.[515] U pravilu predmetom preinake mogu biti svi elementi tužbe, i subjektivni i objektivni. Za postojanje preinake tužbe dovoljna je promjena barem jednog od elemenata tužbe.[516] Kada je u pitanju subjektivna preinaka tužbe, bitno je naglasiti da pojedini autori u uporednopravnim sistemima, kao što je Austrija, zastupaju stajalište da promjena stranaka u sporu nema značaj preinake tužbe.[517] Naše zakonodavstvo kao i zakonodavstvo zemalja u okruženju prihvaća zakonsku mogućnost objektivne preinake tužbe,[518] kao i zakonsku mogućnost subjektivne preinake tužbe.[519]

---

[512] J. Čizmić, *Preinaka tužbe*, Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta, Rijeka, broj 1, 2007, str. 40.
[513] S. Triva / M. Dika, 2004, str. 331.
[514] G. Stanković, Ibid, 349.
[515] J. Čizmić, str. 40.
[516] Više o tome: S. Triva / M. Dika, 2004, str. 425.
[517] V. Faching, H.W. *Lehbuch des osterreichischen Zivilprozeßrechts*,Wien, 1984, str. 178.
[518]Član 56. Stav 1. ZPP FBiH-2003 - Preinaka tužbe jeste promjena istovjetnosti zahtjeva, povečanje postojećeg ili isticanje drugog zahtjeva uz postojeći. Stav 3. Zakona tužba nije preinacena ako je tužilac promijenio pravnu osnovu tužbenog zahtjeva, ako je smanjio tužbeni zahtjev ili ako je promijenio, dopunio ili ispravio pojedine navode.
[519]Član 58. stav 1. ZPP FBiH - 2003- (1)Tužilac može, do zaključenja glavne rasprave, svoju tužbu preinačiti

9.1. Objektivna preinaka tužbe

Objektivna preinaka tužbe u pravilu postoji kada je tužitelj nakon podnošenja tužbe promijenio istovjetnost prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva, kada je povećao postojeći tužbeni zahtjev, ili kada je uz postojeći istakao drugi tužbeni zahtjev.[520] Kada tužilac promijeni temu raspravljanja radi se o objektivnom preinačenju tužbe ili preinačenju u objektivnom smislu.[521] Objektivna preinaka tužbe kao pravni institut koji je dopušten u toku parničnog postupka ima osnovnu svrhu da parnični postupak učini funkcionalnijim, te samim tim i ekonomičnijim. Ovdje se postavlja pitanje kakav je pravni položaj parničnih stranaka kod objektivne preinake tužbe. Naime, institut preinake tužbe omogućava tužitelju povoljan pravni položaj u toku parničnog postupka na način da, ukoliko tužitelj nakon podnošenja tužbe iz bilo kog razloga izvede zaključak da je ustao sa pogrešnim tužbenim zahtjevom ili nepotpunim tužbenim zahtjevom ili samo pogrešnim tužbenim zahtjevom u pogledu njegove visine, institut objektivne preinake tužbe ostavlja mogućnost tužitelju da tu grešku u pogledu formulacije tužbenog zahtjeva ispravi tako što će taj tužbeni zahtjev zamijeniti novim tužbenim zahtjevom, ili pored postojećeg tužbenog zahtjeva istaći drugi tužbeni zahtjev ili će postojeći tužbeni zahtjev povećati u pogledu njegove visine. Ovdje se pak nameće opravdano pitanje i dilema kakav je pravni položaj tuženog u toku parničnog postupka kada tužitelj vrši preinaku tužbe.

Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da je tuženi parnična stranka protiv čije volje i znanja je pokrenut parnični postupak te na taj način mimo svoje volje dovedena u situaciju da se pravno bori za određena prava koja joj se u parničnom postupku pokušavaju oduzeti ili ograničiti, sasvim je jasno da preinaka tužbe kao pravni institut koji se primjenjuje u parničnom postupku, dodatno opterećuje pravni položaj tuženog jer tuženi i pored toga što je njegova volja da učestvuje u parničnom postupku bila isključena, mora biti spreman na mogućnost preinake tužbe u toku parničnog postupka na način da tužitelj umjesto postojećeg

---

tako da umjesto prvobitno tuženog tuži drugu osobu. (2) Za preinaku tužbe prema stavu 1. ovog člana potreban je pristanak osobe koja treba da stupi u parnicu umjesto prvobitnog tuženog. Ako se prvobitni tuženi već upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, potreban je i njegov pristanak. (3) Osoba koja stupa u parnicu umjesto prvobitnog tuženog mora primiti parnicu u onom stanju u kojem se ona nalazi u trenutku kad u nju stupa.

[520]Član 56. stav 1. ZPP FBiH – 2003 - Preinaka tužbe jeste promjena istovjetnosti zahtjeva, povećanje postojećeg ili isticanje drugog zahtjeva uz postojeći.

[521] R. Račić, *Objektivno preinačenje tužbe*, Pravni savjetnik, broj 7- 8, juli - august 2005. god., (dalje R. Račić), str. 17.

tužbenog zahtjeva istakne novi tužbeni zahtjev, ili da poveća postojeći tužbeni zahtjev, ili da pored postojećeg tužbenog zahtjeva istakne novi tužbeni zahtjev. Iz navedenog se može jasno zaključiti da se postizanjem što potpunije funkcije te što veće ekonomičnosti parničnog postupka narušava ravnopravnost parničnih stranaka u pogledu njihovog pravnog položaja odnosno disponiranja tužbenim zahtjevom u toku parničnog postupka, na način da se zbog svih navedenih zakonom dopuštenih mogućnosti tužitelj nalazi u znatno povoljnijem položaju u odnosu na tuženog. Zbog svega navedenog, a posebno uzimajući u obzir činjenicu da je tuženi bez svoje volje i saglasnosti bio prinuđen da učestvuje kao parnična stranka u postupku, te bez njegove volje i saglasnosti za preinakom tužbe bio prinuđen da raspravlja o tako izvršenoj preinaci tužbe, u takvim situacijama tuženom se mora omogućiti pravo na presuđenu stvar jer se u suprotnom ostavlja mogućnost tužitelju da tuženog šikanira ponovnim pokretanjem parničnih postupaka protiv tuženog po istom činjeničnom i pravnom osnovu.

9.1.1.Promjena istovjetnosti tužbenog zahtjeva kao način preinake tužbe

Objektivno preinačenje tužbe odvija se promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva kao jednim od mogućih načina preinake i isto ustvari predstavlja promjenu tužbe u kojoj preinačeni tužbeni zahtjev glasi bitno drugačije u odnosu na prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev. U teoriji procesnog prava postoje različita shvatanja o tome koji su to elementi koji opredjeljuju istovjetnost tužbenog zahtjeva. Prema jednom shvatanju mora se poći od strukture tužbenog zahtjeva da bi se uopće utvrdilo šta je istovjetnost tužbenog zahtjeva. S obzirom da se zahtjev sastoji od činjenica, odnosno konkretnog životnog događaja i pravne posljedice koju tužilac iz tih činjenica izvodi, identitet zahtjeva je u pravilu promijenjen ukoliko se mijenja bilo koji od ta dva elementa.[522]

Po drugom shvatanju činjenice ne ulaze u pojam zahtjeva, pa stoga u parnici ima onoliko predmeta spora koliko tužilac ističe tužbenih zahtjeva bez obzira da li se radi opravdanja svog zahtjeva poziva na jedan ili više činjeničnih kompleksa.[523] U pravilu do promjene istovjetnosti tužbenog zahtjeva može doći kada tužilac iz istog činjeničnog osnova traži

[522] Više o tome : B Poznić/V. Rakić – Vodinelić, *Građansko procesno pravo*, Beograd, 199 , str. 195.
[523] Više o tome : S. Triva /B. Belajc /M. Dika, 1984, str. 331.

drugu pravnu posljedicu. U ovom slučaju radi se kvalitativnoj promjeni tužbenog zahtjeva.[524] Do promjene istovjetnosti tužbenog zahtjeva može doći i usljed preinačenja tužbe promjenom tužbenog osnova[525] U konačnici do preinačenja tužbe promjenom identiteta tužbenog zahtjeva dolazi kad tužilac promijeni i činjenični osnov i tužbeni zahtjev.[526]Do promjene istovjetnosti tužbenog zahtjeva dolazi kada tužitelj u toku postupka umjesto prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva istakne neki drugi tužbeni zahtjev. Takva situacija je moguća u slučaju kada je tužitelj prvobitnim tužbenim zahtjevom tražio, odnosno zahtijevao pravnu zaštitu suda u pogledu jednog zahtjeva, npr. poništenja isprava koje su njihovim donošenjem prouzrokovale štetne pravne učinke po tužitelja, međutim, tužitelj nakon podnošenja tužbe u toku parničnog postupka zaključuje da je umjesto poništenja takvih isprava trebao zahtijevati naknadu štete koju trpi zbog nezakonitog postupanja tuženog. U tom slučaju, tužitelj je postavljanjem drugog tužbenog zahtjeva u toku postupka koji se odnosi na naknadu štete, te istovremenim odustajanjem od prvobitno podnesenog zahtjeva za poništenje isprava, izvršio preinaku tužbe tako što je umjesto prvobitnog tužbenog zahtjeva istakao novi tužbeni zahtjev te na taj način je promijenio istovjetnost tužbenog zahtjeva. Po tako izvršenoj preinaci tužbe sud će u pravilu nastaviti dalji tok postupka po novom preinačenom tužbenom zahtjevu koji se odnosi na naknadu štete, jer je promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva došlo do preinake tužbe.

Kod promjene istovjetnosti tužbenog zahtjeva javlja se dilema i opravdano pitanje kakva je pravna sudbina prvobitno podnesenog tužbenog zahtjeva nakon što je izvršena promjena istovjetnosti tužbenog zahtjeva, to jest, preinaka tužbe. U parničnom postupku nije moguća situacija u kojoj neki tužbeni zahtjev jednostavno nestaje, pa se nameće pitanje koje su pravne posljedice takve preinake tužbe.[527] Radi zaštite tuženika u odnosu na povučeni zahtjev trebalo bi primijeniti pravila o povlačenju tužbe.[528] Imajući u vidu prethodno navedeno, promjena istovjetnosti tužbenog zahtjeva podrazumijeva i povlačenje prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva.[529] S obzirom da bi se u konkretnom slučaju kod promjene istovjetnosti tužbenog zahtjeva imala primijeniti pravila o povlačenju tužbe, podrazumijeva se u tom

[524] M. Dika / J. Čizmić, str. 333.
[525] G Stanković, *Preinačenje tužbe u alimentacionim parnicama,* Zbornik, Niš, 1987.godina, str. 321.
[526] M. Dika / J. Čizmić, str. 334.
[527] I. Grbin, *Preinaka tužbe*, Zbornik radova u čast 70. rođendana prof. dr sc Mihaila Dike, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.godina, (dalje - Grbin), str. 134.
[528] J. Čizmić, 2016, str. 209.
[529] Promjena istovjetnosti zahtjeva predstavlja u stvari povlačenje ranije istaknutog zahtjeva i njegovo zamjenjivanje novim drukčijim.Više o tome Zuglia /Triva, str. 427.

slučaju da bi za povlačenje prvobitnog zahtjeva bio potreban pristanak tuženog. Sa aspekta primjene pravila o povlačenju tužbe nije sporno ukoliko tuženi pristane na povlačenje prvobitne tužbe, u tom slučaju sud će rješenjem konstatovati da je tužitelj povukao svoj prvobitni tužbeni zahtjev i po pravosnažnosti tog rješenja nastavit će raspravljati po preinačenom tužbenom zahtjevu, ali se dilema javlja ukoliko bi se tuženi usprotivio povlačenju prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva, u kom se slučaju na konkretan sporni odnos ne mogu primijeniti pravila o povlačenju tužbe. Tužitelj u takvoj situaciji na raspolaganju ima mogućnost da se odrekne prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva u kom je slučaju saglasnost tuženog na takvo odricanje isključena.[530] U tom konkretnom slučaju tuženi je ostvario pravo na presuđenu stvar, te na taj način spriječio tužitelja da po istom činjeničnom i pravnom osnovu bilo kada u budućnosti podnese tužbu protiv tuženog.

Obazrivim pristupom navedenog problema mora se uzeti u obzir pravni položaj tuženog u pogledu prava na presuđenu stvar te je kroz taj institut nužno dati mogućnost tuženom da može da se usprotivi povlačenju prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva, jer je u tom slučaju pravni položaj tuženog znatno drugačiji u odnosu na pravni položaj kod povlačenja tužbe od strane tužitelja. Naime, povučena tužba smatra se da nikad nije ni podnesena, a u slučaju odricanja od tužbenog zahtjeva sud bi u tom slučaju presudom odbio prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev kao neosnovan, što je veoma povoljnije po tuženog u pogledu mogućeg ponovnog podnošenja tužbe po istom činjeničnom i pravnom osnovu kako je glasio prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev. Ovakav pravni pristup zasigurno bi doveo tuženog u ravnopravan položaj u odnosu na položaj tužitelja, a samim tim ovakvim načinom uređenja preinake tužbe izvršene promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva na način da umjesto postojećeg tužitelj ističe drugi tužbeni zahtjev, tuženi bi bio zaštićen od mogućeg zlonamjernog šikaniranja od strane tužitelja.

Obzirom da važeći Zakon o parničnom postupku uopće nije uredio pravnu sudbinu prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva kod preinake tužbe promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva, radi kvalitetnijeg uređenja pravnog položaja parničnih stranaka, u pogledu njihovog potpunijeg disponiranja tužbenim zahtjevom, cijenim neophodnim dopuniti pravno

[530] Ukoliko je tužitelj predložio preinaku tužbe nakon što se tuženik upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, pa ako usprkos tome što se usprotivio preinaci, sud dopusti preinaku, presumpcija o povlačenju tužbe opstruirala bi njegovo pravo da raspravi spor do kraja. Stoga postoji mišljenje da se u tom slučaju tužitelj odriče od tužbenog zahtjeva, pa tako parnica u pogledu ranije tužbe prestaje teći a do tada ostvareni rezultati raspravljanja mogu se koristiti u toj novoj parnici. Više o tome: J. Čizmić, 2016, str. 210.

pravilo koje se odnosi na preinaku tužbe sa prijedlogom izmjene i dopune zakona o parničnom postupku *de lege ferenda* koji treba da glasi:

Prijedlog izmjene člana 56. Zakona o parničnom postupku koji treba da glasi:

(1) Preinaka tužbe jeste promjena istovjetnosti zahtjeva, povećanje postojećeg ili isticanje drugog zahtjeva uz postojeći.

(2) *Ako je tužilac izvršio preinaku tužbe promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva, o prvobitno postavljenom tužbenom zahtjevu sud će odlučiti primjenom pravila o povlačenju tužbe ili primjenom pravila o odricanju od tužbe.*

(4) Tužba nije preinačena ako je tužilac promijenio pravnu osnovu tužbenog zahtjeva, ako je smanjio tužbeni zahtjev ili ako je promijenio, dopunio ili ispravio pojedine navode.

Navedeno predloženo zakonsko rješenje bi uredilo pravnu prazninu koja je prisutna dugi niz godina. Također, navedenim pravnim pravilom do punog izražaja bi došlo pravo tuženog na presuđenu stvar (*res iudicata*) i na taj način bi se uspostavio ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka kako to i nalažu načela parničnog postupka. Trenutno, u nedostatku zakonskog načina uređenja pravne sudbine prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva kod promjene istovjetnosti tužbenog zahtjeva, sudovi su kroz sudsku praksu preuzeli ulogu zakonodavca te svojim pravnim stajalištima dali smjernice u pogledu načina postupanja u identičnim situacijama i svim ostalim slučajevima u kojim je potrebno odlučiti o prvobitno postavljenom tužbenom zahtjevu.[531]

[531] Vidi odluku Vrhovnog suda , Rev. 2283/86 od 31.08.1988. godine, Pregled sudske prakse, broj 437103

9.1.2. Povećanje postojećeg zahtjeva kao način preinake tužbe

Povećanje tužbenog zahtjeva podrazumijeva povećanje visine prvobitno istaknutog tužbenog zahtjeva. Tužitelj može preinačiti tužbu proširenjem tužbenog zahtjeva na način da kvantitativno poveća postojeći tužbeni zahtjev, primjerice kad poveća glavni zahtjev ili uz glavni zahtjev istakne sporedni zahtjev – ugovornu kaznu, plodove i sl.[532] U početnom stadiju parničnog postupka ovaj vid preinake tužbe koristi se veoma rijetko, gotovo nikako, međutim, u završnici toka parničnog postupka, tačnije rečeno u stadiju parničnog postupka nakon izvođenja dokaza, veoma su česti slučajevi u kojima dolazi do preinake tužbe povećanjem postojećeg tužbenog zahtjeva. Pošto tužilac već u tužbi mora da odredi obim tužbenog zahtjeva, preinačenje tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva daje mu mogućnost da tužbeni zahtjev prilagodi rezultatima raspravljanja.[533] U većini parničnih postupaka u kojim je predmetom raspravljanja bilo novčano potraživanje, bilo po osnovu duga, po osnovu materijalne ili nematerijalne štete ili po osnovu potraživanja iz radnog odnosa, tužitelj kao parnična stranaka na čiju inicijativu je pokrenut parnični postupak, iz razloga objektivne prirode ne može sa sigurnošću znati stvarnu visinu potraživanja sve dok se ne izvedu svi dokazi a pogotovo dok se ne provedu potrebna vještačenja. Tek nakon izvođenja dokaza tužitelj može sa sigurnošću raspolagati podacima o visini potraživanja koja mu pripadaju, pa shodno navedenom nužno je i neophodno tužitelju kroz preinaku tužbe ili na drugi zakonom uređen način ostaviti mogućnost da konačno precizira svoj tužbeni zahtjev.[534]

Za razliku od prethodno istaknutog, pojedini autori kao što je prof. Kamhi, smatraju da tužilac u toku parničnog postupka ne može povećati tužbeni zahtjev koji je stavio u tužbi jer bi to po mišljenju imenovanog autora bilo nedopustivo preinačenje tužbe. Ovakav stav prof. Kamhi zasniva na tezi da je tužilac već u fazi podnošenja tužbe morao znati obim svog zahtjeva te da sud u postupku odlučuje isključivo u okviru tako postavljenog zahtjeva. Ovakvo mišljenje nema podršku niti u naučnoj doktrini niti u zakonskoj legislativi. Pitanje povećanja tužbenog zahtjeva potrebno je sveobuhvatno istražiti te utvrditi u kojim je

[532] Više o tome : J- Čizmić, 2016, str. 211.
[533] M. Živanović, 2005, str .12.
[534] U sudskoj se praksi često susreće tzv. preciziranje tužbenog zahtjeva koje se najčešće sastoji u promjeni jezične formulacije tužbenog zahtjeva. Zakon o parničnom postupku ne poznaje pojam preciziranja tužbenog zahtjeva. Kako je riječ o promjeni tužbenog zahtjeva koja ne predstavlja promjenu istovjetnosti tužbenog zahtjeva ili isticanje novog uz postojeći, nije riječ o preinaci pa se ni tuženik ne treba posebno izjašnjavati na takav zahtjev. Više o tome: Z. Bulka *Preinačenje tužbe* ,Pravo i porezi broj 12/10 , str. 61.

slučajevima tužitelj zaista iz objektivnih razloga bio onemogućen da raspolaže visinom potraživanja, pa u tim situacijama i raspraviti i istražiti objektivnu opravdanost preinake tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva. Kvantitativnim povećanjem postojeći prvobitni zahtjev ne doživljava promjene pa po njemu parnica i dalje teče, ali u odnosu na novoistaknuti zahtjev, odnosno dio zahtjeva koji je povećan u odnosu na postojeći zahtjev, parnica počinje teći od kad je tuženik o tome obaviješten.[535] Preinaka tužbe u pogledu povećanja tužbenog zahtjeva bitno ne utječe na pravni položaj ni tužitelja niti tuženog, jer se takva preinaka u većini slučajeva dešava nakon izvođenja dokaza, pa je preinaka tužbe u smislu povećanja tužbenog zahtjeva kao takva logična i opravdana ukoliko ta preinaka prati dokaznu građu, odnosno ukoliko izvedeni dokazi upućuju na takav obim prava koja pripadaju tužitelju. U suprotnom, ukoliko bi tužitelj vršio preinaku tužbe povećanjem postojećeg tužbenog zahtjeva bez nalaženja podloge u činjeničnoj i dokaznoj građi, takvo preinačenje tužbe bi imalo za posljedicu zloupotrebu toka parničnog postupka s ciljem šikaniranja tuženog, a što bi se u konačnici po tužitelja posljedično negativno odrazilo donošenjem meritorne odluke koja vjerovatno ne bi išla u korist tužitelju.

9.1.3. Isticanje drugog zahtjeva uz postojeći kao način preinake tužbe

Preinaka tužbe izvršena isticanjem drugog zahtjeva uz postojeći sastoji se u izmijenjenom sadržaju tužbenog zahtjeva, na način da se uz postojeći dodaje i novi tužbeni zahtjev (primjerice uz zahtjev za raskid ugovora zatraži i naknadu štete zbog neispunjenja, uz zahtjev za razvod braka istakne i zahtjev za izdržavanje i sl.).[536] Isticanje novog tužbenog zahtjeva uz postojeći dovodi u stvari do sukcesivne kumulacije pa i ovdje treba pored pravila o preinačenju primjenjivati pravila o dopustivosti objektivne kumulacije.[537] Preinačenje tužbe isticanjem novog tužbenog zahtjeva uz postojeći veoma često se poistovjećuje sa proširenjem tužbe. Bitno je naglasiti da kod proširenja tužbe dolazi do povećanja broja tuženih s tim da osnov tužbe i sadržina zahtjeva ostaju nepromijenjeni, dok se kod preinačenja tužbenog zahtjeva isticanjem novog tužbenog zahtjeva uz postojeći vrši kumulacija zahtjeva, s tim da broj subjekata ostaje nepromijenjen. Preinaka tužbe isticanjem novog tužbenog zahtjeva uz

[535] Više o tome : J. Čizmić, 2007, str .53. - 54.
[536] J. Čizmić, 2016, str. 212.
[537] M. Živanović, 2005, str. 13.

postojeći u svakom slučaju otežava ukupan pravni položaj tuženog, i kao takva u određenim stadijima parničnog postupka je razumljiva kao pravno dopušteni pravni institut koji je na raspolaganju tužitelju, što istog dovodi u povoljniji položaj u odnosu na tuženog. Međutim, ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da svakom predmetu raspravljanja i svakom zahtjevu prethodi kao podloga činjenična i dokazna građa, onda se postavlja sasvim logično pitanje svrhe preinake tužbe isticanjem novog tužbenog zahtjeva uz postojeći u fazi glavne rasprave i to nakon što su provedeni dokazi. Jedini logičan zaključak koji upućuje na opravdanost primjene ovog pravnog instituta u toku glavne rasprave jeste u situaciji kada izvedeni dokazi upućuju tužitelja na isticanje još jednog zahtjeva pored već postojećeg istaknutog tužbenog zahtjeva. Sa aspekta djelokruga širine prava koja se nastoje obezbijediti tužitelju u toku postupka logičnim se smatra omogućavanje i takvog prava tužitelju da u toku glavne rasprave spozna i zaključi da mu je potrebna pravna zaštita suda i u pogledu nekog drugog zahtjeva pored već istaknutog o kojem se prethodno i raspravljalo, te da mu se omogući da preinakom tužbe u fazi glavne rasprave istakne i drugi zahtjev uz postojeći. U ovom slučaju neophodno se pozabaviti i pravnim položajem tuženog u situaciji kada tužitelj u toj fazi parničnog postupka izvrši preinaku tužbe isticanjem novog tužbenog zahtjeva uz postojeći. Tuženi je u toj fazi postupka očito nespreman na takav zahtjev i istim je iznenađen jer cijelim tokom postupka se raspravljalo o jednom tužbenom zahtjevu da bi tužitelj u određenom stadiju glavne rasprave istakao i drugi tužbeni zahtjev. Pravni položaj tuženog je u navedenoj pravnoj situaciji veoma ograničen i mnogo je lošiji u odnosu na pravni položaj tužitelja kojem je putem primjene instituta preinake tužbe na opisani način ostavljena mogućnost zloupotrebe tog pravnog instituta te svjesnog i namjernog šikaniranja tuženog. Jasno je da tuženi nema mogućnost da na kvalitetan način koristi procesna ovlaštenja koja bi imao da je takav zahtjev podnesen na samom početku parničnog postupka u fazi podnošenja tužbe. Zbog tako nezahvalnog i neravnopravnog položaja u kojem se u takvoj situaciji nalazi tuženi, opravdano se nameće pitanje dopustivosti i opravdanosti preinake tužbe isticanjem novog tužbenog zahtjeva uz postojeći u toku glavne rasprave.

9.2. Subjektivna preinaka tužbe

Subjektivnim preinačenjem tužbe naziva se ono preinačenje koje se tiče promjene u ličnosti tuženog,[538] za razliku od objektivnog preinačenja koje se tiče predmeta spora.[539] Subjektivna preinaka tužbe kao pravni institut predstavlja pravo i privilegiju tužitelja da se u toku parničnog postupka može koristiti mogućnošću da umjesto prvobitno označenog tuženog tuži drugu osobu. Kada je u pitanju subjektivno preinačenje tužbe isto je moguće samo na strani tuženog kao parnične stranke.[540] Do subjektivne preinake tužbe pretežno dolazi u onim slučajevima kada se pokaže da je tužitelj pogriješio u pasivnoj legitimaciji tuženika.[541] Najčešći slučajevi subjektivne preinake tužbe su slučajevi u kojima tužitelj, ne raspolažući sa dovoljno informacija u momentu podnošenja tužbe, tuži određenu osobu, za koju se kasnije ispostavi da se ne može dovesti u vezu sa predmetom raspravljanja. Izvjesno je da će se tužitelj odlučiti na preinačenje tužbe označavanjem druge osobe kao tuženika uglavnom zbog toga što je tokom postupka u odnosu na prvobitnog tuženika ocijenio da su njegovi izgledi da dobije parnicu ili sasvim neznatni, ili je već siguran da će parnicu u odnosu na prvobitnog tuženika izgubiti.[542] U tom slučaju tužitelj ima mogućnost da umjesto prvobitno označene tužene osobe tuži neku drugu osobu. Takvu mogućnost preinake tužbe tužitelj zadržava sve do zaključenja glavne rasprave. Međutim, takva mogućnost i pravo tužitelja uvjetovano je saglasnošću, odnosno pristankom, osobe koja treba stupiti u tu parnicu u odnosu na prvobitno označenog tuženog, kao i saglasnošću prvobitnog tuženog ukoliko se isti već upustio u raspravljanje po podnesenoj tužbi.[543] Pravo tužitelja da nakon što je podnio tužbu protiv jedne osobe preinači tužbu na način da umjesto prvobitno označenog tuženog tuži drugu osobu je u pogledu njegove primjene veoma široko i veliko, a to pravo tužitelja vezano je isključivo za propust tužitelja da tužbom označi pravu osobu kao tuženog.

[538] Član 58. ZPP FBiH – 2003 - Tužilac može, do zaključenja glavne rasprave, svoju tužbu preinačiti tako da umjesto prvobitno tuženog tuži drugu osobu.
[539] M. Živanović, 2005, str. 14.
[540] Promjena je moguća samo na tuženoj strani, pa stupanje trećeg lica na mjesto tužioca nije dopušteno - Vidi : Odluka Vrhovnog suda SR Crne Gore, broj 81/85.
[541] J. Čizmić, 2007, str- 59.
[542] A. Milutinović, *Preinačenje tužbe u subjektivnom smislu*, Pravni život, XXII 1973., broj 2, str. 55.
[543] Član 58. stav 2. ZPP FBiH – 2003 - Za preinaku tužbe prema stavu 1. ovog člana potreban je pristanak osobe koja treba da stupi u parnicu umjesto prvobitnog tuženog. Ako se prvobitni tuženi već upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, potreban je i njegov pristanak.

Do subjektivnog preinačenja tužbe dolazi u onim situacijama kada se pokaže da je tužilac pogrešio u pasivnoj legitimaciji tuženog.[544] U konkretnom slučaju tužitelj je kao tuženog označio subjekta koji se ne može dovesti u vezu sa predmetom raspravljanja ali je tu činjenicu uočio tek u toku postupka, odnosno nakon što se tuženi upustio u predmetno raspravljanje. Da bi u takvoj situaciji tužitelj ispravio grešku te označio drugu osobu kao tuženog, na konkretan slučaj imaju se primijeniti pravila subjektivne preinake tužbe, u kom slučaju tužilac nosi rizik da ne uspije sa namjerom subjektivne preinake tužbe. Obzirom da se taj propust tužitelja može posmatrati jedino kao propust subjektivne prirode, sasvim je prihvatljivo zakonsko rješenje kojim je i to pravo subjektivne preinake tužbe označeno kao pravo uvjetnog karaktera, to jest da je uvjetovano saglasnošću treće osobe koju tužitelj označava kao tuženu, te saglasnošću prvobitnog tuženog ukoliko se isti upustio u predmetno raspravljanje.[545] Saglasnost odnosno pristanak treće osobe ima svoj značaj u pogledu sprječavanja zloupotrebe toka parničnog postupka, te sprječavanja šikaniranja prvobitnog tuženog kao i te treće osobe koju označava kao tuženog, a saglasnost tuženog je posebno značajna u pogledu prava tuženog na presuđenu stvar. Tuženi može pristati na subjektivnu preinaku tužbe, u kom slučaju preinaka tužbe za tuženog ima značenje povlačenja tužbe. U tom slučaju tuženi se neće osloboditi moguće opasnosti da tužitelj ponovo podnese tužbu protiv njega jer se smatra da povučena tužba nikad nije ni podnesena, što je za prvobitno tuženog rizično i nepovoljno, pa se upravo zbog navedenog tuženom daje mogućnost da se usprotivi preinaci tužbe nakon što se upustio u raspravljanje.[546] Ukoliko tuženi ima pravni interes da sud meritorno odluči o predmetu spora, usprotivit će se takvoj preinaci i na taj način će izdejstvovati meritornu odluku.[547] Ukoliko bi se desilo da to drugo lice i da svoj pristanak, a tuženi koji se upustio u raspravljanje po tužbi se usprotivi takvoj preinaci, sud u tom slučaju ne bi smio dozvoliti preinaku bez obzira na pristanak tog trećeg lica, niti bi sud mogao dozvoliti subjektivnu preinaku tužbe ukoliko bi tuženi dao svoj pristanak na takvu preinaku a treće lice se usprotivi preinaci.[548] Identična su stajališta i drugih autora po pitanju

[544] M. Živanović, 2005, str. 15.
[545] Kada sud dopusti proširenje tužbe na novog tuženog bez njegovog pristanka, čini povredu odredaba parničnog postupka, - Vidi Odluku Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev broj 160/98 od 13 01.2000. godine
[546] I Grbin, str. 152.
[547] Kad se tuženik upusti u raspravljanje o glavnoj stvari priznaje mu se pravni interes da traži donošenje konačne meritorne odluke i kad bi tužitelj htio odustati od svog traženja pravne zaštite u pokrenutoj parnici Više o tome: S. Triva/ M. Dika, str. 142.
[548] Odluka Vrhovnog suda Federacije BiH, Rev broj 196/98 od 29.10.1998. godine objavljena u Biltenu sudske prakse Vrhovnog suda FBiH, broj 1/99.

dopustivosti subjektivne preinake tužbe u istim i sličnim situacijama.[549] Protivljenje prvobitnog tuženika koji se već upustio u raspravljanje o glavnoj stvari ima značenje apsolutnog veta.[550] Kad novotuženi uskrati pristanak na proširenje tužbe sud jedino može donijeti rješenje kojim će odbaciti prijedlog za proširenje tužbe na novotuženog.[551] Pristanak prvobitnog tuženika nakon što se upustio u raspravljanje o biti stvari, potreban je jer se u odnosu na njega preinaka manifestira kao povlačenje tužbe i zato mu se mora priznati pravni interes da nakon tog momenta insistira na meritornom okončanju spora, a ne da se izlaže riziku da bude iznova tužen.[552] Pristanak prvobitnog tuženog bio bi isključen samo u slučaju ukoliko bi se tužitelj u odnosu na njega odrekao od tužbenog zahtjeva. Ovdje se postavlja pitanje da li je uopće moguće i da li je dopustivo odricanje od tužbenog zahtjeva u odnosu na prvobitnog tuženog kod subjektivne preinake tužbe. Mišljenja i stajališta određenih autora u ovom pogledu su donekle različita i podijeljena, pa tako neki autori smatraju da se prvobitni tuženi ne može protiviti subjektivnoj preinaci tužbe ukoliko bi tužilac prilikom preinačenja tužbe izjavio da se odriče od tužbenog zahtjeva.[553] Drugi autori imaju drugačije mišljenje i stavove, smatrajući da ukoliko se tužilac odrekao od tužbenog zahtjeva u pogledu prvobitnog tuženog, posljedica toga je presuda na osnovu odricanja kojom se okončava spor, dok kod subjektivnog preinačenja tužbe parnica i dalje nastavlja u zatečenom stanju.[554] Jasno je da je kod odricanja od tužbenog zahtjeva volja i pristanak tuženog na okončanje spora isključena, nakon čega sud presudom na osnovu odricanja završava parnični spor. Međutim, u konkretnom slučaju ne bi moglo doći do primjene instituta odricanja, to jest, ne bi bilo dopustivo tužitelju da se kod subjektivne preinake odrekne od tužbenog zahtjeva u odnosu na prvobitnog tuženog, upravo iz razloga što se kod odricanja od tužbe parnica okončava i spor se gasi. Kod subjektivne preinake tužbe ne dolazi do okončanja parnice niti gašenja spora, nego tužitelj subjektivnom preinakom umjesto prvobitnog tuženog kao tuženog označava drugo lice, koje u slučaju dopustivosti tako izvršene preinake, stupa u započetu

[549] Ukoliko se prvotuženik upustio u raspravljanje o glavnoj stvari potreban je dvostruki pristanak na preinaku tužbe. Kako njegov, tako i novotuženika pa u slučaju protivljenja prvotuženika , koji se upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, njegovo protivljenje ima učinak apsolutne zabrane. To znači da sud nije ovlašten dopustiti preinačenje tužbe i ako se novotuženik ne protivi preinaci. Ovo zato što prvotuženik može imati pravni interes da se u odnosu na njega započeta parnica definitivno i pravomoćno okonča. Međutim pristanak dosadašnjeg tuženika na preinaku tužbe neće biti potreban ukoliko se tužitelj u odnosu na njega odrekne od tužbenog zahtjeva - Više o tome: M. Pavlović, *Objektivno i subjektivno preinačenje tužbe,* Pravo u gospodarstvu, Zagreb, rujan 2000, str. 105.
[550] J. Čizmić, 2016, str. 229.
[551] J Čizmić, Ibid.
[552] M. Dika/ J. Čizmić, str. 337.
[553] Vidjeti: E. Zečević, str. 72.
[554] R. Račić - *Preinačenje tužbe, Nova procesna rješenja u parničnoj proceduri Republike Srpske*, Zbornik pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu, broj 3, str. 193.

parnicu u stanju u kojem se zatekla u vrijeme preinake. Navedeno, dakle, znači i upućuje na jasan zaključak da kod subjektivne preinake tužbe ne dolazi do gašenja parnice, zbog koje činjenice tužitelj nema mogućnost odricanja od tužbenog zahtjeva u odnosu na prvotuženog.

Može se zaključiti da su kod subjektivne preinake tužbe pristanak tuženog te pristanak trećeg lica koje tužitelj označava u toku postupka kao tuženog kumulativne naravi, što znači da do subjektivne preinake tužbe može doći samo u slučaju ukoliko i prvobitno označeni tuženi i treće lice kojeg tužitelj označava kao novog tuženog daju svoj pristanak za preinaku tužbe. Iz zakonske odredbe koja propisuje mogućnost subjektivne preinake tužbe može se zaključiti da preduvjet ove preinake tužbe jeste formalno, pravno i suštinsko postojanje tuženog kao subjekta. U slučaju da tužitelj kao tuženog označi nepostojeću osobu a kasnije u toku postupka tuži drugu osobu, koja postoji u tom slučaju, ne bi se radilo o preinaci tužbe već bi se navedena promjena identiteta tuženog imala smatrati kao uređenje tužbe, jer je za subjektivnu preinaku tužbe kao preduvjet potrebno postojanje prvobitno označenog tuženog, kao i druge osobe koju tužitelj označava kao tuženog.[555] Za razliku od preinake tužbe dodavanjem novog zahtjeva uz postojeći, proširenjem tužbe ne mijenjaju se osnova i sadržaj tužbenih zahtjeva, već se samo povećava broj tuženih.[556] Također, nema mjesta subjektivnoj preinaci tužbe u situaciji kad na mjesto prvobitno označenog tuženog u parnicu stupi univerzalni sukcesor ili kad umjesto prvobitnog tuženog u parnicu stupi pravni sljednik.[557] Kod subjektivne preinake tužbe, pod pretpostavkom da postoji pristanak prvobitnog tuženog kao i treće osobe koju tužitelj označava kao novotuženog, ta osoba koja stupa u parnicu umjesto prvobitnog tuženog parnicu će primiti u onom stanju u kojem se ona nalazila u trenutku kad je u nju stupila.[558] Nakon izvršene subjektivne preinake tužbe, pravni položaj novog tuženog u parnici ostaje isti kakav bi bio položaj prvobitnog tuženog da nije došlo do preinake tužbe. *Racio* ove odredbe jeste u tome da se određenim predmetima zbog novih promijenjenih okolnosti ne započinje parnica iz početka, nego da se procesni materijal iskoristi u raspravljanju između tužitelja i novog tuženika.[559] S obzirom da novi tuženi koji stupa u parnicu preuzima tužbu i ulazi u postupak i preuzima parnicu u stanju kakvo je bilo na dan preuzimanja, sasvim logičnim se podrazumijeva da se kao dan podnošenja tužbe ima

[555] Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj 580 Ps 013101 13 Rev 2 od 11.07.2013. godine, Domaća i strana sudska praksa – stručni i informativni časopis godina XI 2014, broj 60, str. 84.
[556] J. Čizmić, 2016.godina, str. 231.
[557] Više o tome: M. Živanović, 2005, broj 1 – 4, str. 16.
[558] Stav 3. Člana 58 ZPP FBIH - 2003 - Osoba koja stupa u parnicu umjesto prvobitnog tuženog mora primiti parnicu u onom stanju u kojem se ona nalazi u trenutku kad u nju stupa.
[559] J. Čizmić, 2016, str. 231.

računati dan kad je tužba podnesena protiv prvobitnog tuženog. Takvo stajalište zauzima i sudska praksa.[560] Navedeno upućuje na zaključak da će novotuženi cijeniti svoj pravni interes i sve druge okolnosti prije nego izrazi svoj pristanak na preinačenje.[561] Za očekivati je da, zbog svih navedenih okolnosti, treće osobe vrlo rijetko daju svoj pristanak za stupanjem u parnicu umjesto ranijeg tuženog. Ovakvo stajalište novoimenovanog tuženika razumljivo je i može se pravdati ne samo opreznošću prema provedenim radnjama u postupku koje inače on treba primiti kao gotovu stvar jer prima parnicu u onakvom stanju u kakvom se ona nalazi u trenutku kad u nju stupa, već i zbog troškova koji su nastali ili će nastati u vezi sa već predloženim i provedenim radnjama.[562]

9.3. Pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe izvršene u toku pripremnog ročišta

Kroz prethodna izlaganja i obradu mogućih načina preinake tužbe te analizu opravdanosti svih oblika preinake tužbe, neophodno je izvršiti i istraživanje i analizu mogućnosti preinake tužbe u toku parničnog postupka, te se kritički osvrnuti na opravdanost dopuštenja preinake tužbe u pojedinim stadijima postupka, posebno uzimajući u obzir pravni položaj parničnih stranaka u pogledu obima njihovih prava i obaveza kod preinake tužbe. Pretpostavke za dopuštenost preinake tužbe ovise o tome u kojem se stadiju postupka namjerava preinačiti tužba.[563] Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine propisuje pravo tužitelja da može u toku parničnog postupka preinačiti tužbu, i to na način da je u određenim stadijima postupka dozvoljena preinaka tužbe bez obzira na volju tuženog, dok je u određenim stadijima parničnog postupka potrebna saglasnost tuženog, a u nekim stadijima postupka bez obzira na saglasnost tuženog za preinaku tužbe je potrebno dopuštenje suda. Kada je u pitanju pravni položaj tužioca u toku pripremnog ročišta isti ima zakonsku

[560] Osoba na koju je tužba proširena mora primiti parnicu u onom stanju u kojem se ona nalazi kad ta osoba u nju stupa što znači da se kao dan podnošenja tužbe protiv nje smatra dan kad je tužba podnesena već protiv postojećeg tuženika, a ne dan kad je proširena na novog tuženika – Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj Rev- 2031/01-2 od 2. 09.2004, Informator broj 53999 od 3. 12. 2005. godine; Novi tuženi dužan je trpjeti sve posljedice propuštanja procesnih radnji prvotuženika, a sve procesno pravne i materijalno pravne prigovore treba ocjenjivati od dana podnošenja tužbe protiv prvog tuženika (VSH, Rev 688/81 od 3.09.1981. godine)
[561] M. Pavlović, 2000, str. 105.
[562] V. Ristić, *Kada se može preinačiti tužba i tužiti drugo lice umjesto prvobitnog tuženog*, Pravni život, XX 1971., broj 1, str. 57.
[563] I. Grbin, 2013, str. 142.

mogućnost da izvrši preinaku tužbe do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave ukoliko pripremno ročište nije održano.[564] Specifičnost ovlaštenja tužitelja da preinači tužbu do zaključenja pripremnog ročišta ogleda se u činjenici da tužitelj ima bezuvjetno pravo na preinaku tužbe bez obzira na volju i protivljenje tuženog, što znači da ukoliko tužitelj izvrši preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta sud preinaka tužbe će biti izvršena bez obzira da li se tuženi istoj protivio. Sud dakle do zaključenja pripremnog ročišta mora dozvoliti preinaku tužbe, bez obzira na eventualno protivljenje tuženog, međutim, ukoliko se pripremno ročište ne održava, preinaka tužbe bez pristanka tuženog je dozvoljena sve do početka glavne rasprave.[565] Ovdje se može primijetiti da je zakonodavac propisivanjem prava tužitelju na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta toliki značaj dao tom pravu tužitelja da je čak u potpunosti zanemario stav i pristanak tuženog, te u potpunosti isključio bilo kakvo dopuštenje preinake tužbe od strane suda. U potpunosti je prihvatljivo da se zakonom omogući tužitelju pravo na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta i na taj način se ostavi mogućnost tužitelju da prije izvođenja dokaza i glavnog raspravljanja izvrši korekciju propusta u tužbi, bilo u pogledu visine ili kvalifikacije tužbenog zahtjeva, međutim smatram da se ne bi smjela zakonski omogućiti tužitelju preinaka tužbe bez dopuštenja suda. Postojeće zakonsko rješenje ostavlja prostor i mogućnost zloupotrebe toka parničnog postupka u cilju namjernog šikaniranja tuženog na način da tužitelj svjesno propusti postaviti adekvatan tužbeni zahtjev kako bi u toku pripremnog ročišta izvršio planiranu korekciju kroz preinaku tužbe te na taj način izložio nepotrebnoj neugodnosti tuženog. Kako bi se spriječile navedene mogućnosti zloupotrebe toka parničnog postupka, sasvim je opravdano da preinaku tužbe dopušta sud nakon što isključi ovu mogućnost - mogućnost šikaniranja tuženog i mogućnost zloupotrebe procesnih ovlaštenja. Nakon što je tužitelj izvršio objektivnu preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta, bilo da je istakao drugi tužbeni zahtjev umjesto postojećeg, bilo da je povećao tužbeni zahtjev, ili da je istakao drugi tužbeni zahtjev uz postojeći zahtjev, tako izvršenom preinakom došlo je do promjene u predmetu raspravljanja. Zbog navedenog se nameće pitanje kakav je pravni položaj tuženog u toj fazi postupka te koliki je obim prava i obaveza tuženog u pogledu tako preinačenog tužbenog zahtjeva. Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da se tako preinačeni tužbeni zahtjev ima posmatrati kao nova tužba, te posebno uzimajući u obzir činjenicu da tuženi u toj fazi toka parničnog postupka ne može spriječiti izvršenu preinaku tužbe, zbog navedenog cijenim da se mora

[564]Član 57. stav 1. ZPP FBiH – 2003 - Tužilac može preinačiti tužbu najkasnije do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave, ako pripremno ročište nije održano.
[565] J. Čizmić, 2016, str . 218.

obezbijediti pravo i mogućnost tuženom da se kvalitetno pripremi radi daljeg raspravljanja o predmetu spora a sve u cilju njegovog osporavanja tužbenog zahtjeva, što postojeći Zakon o parničnom postupku ne omogućava tuženom, kako bi zauzeo stav po izvršenoj preinaci. Sasvim opravdanim i logičnim se podrazumijeva pravo tuženog na dovoljno potrebno vrijeme da se upozna sa sadržajem preinačene tužbe te dokaznom građom.

U cilju potpune primjene načela kontradiktornosti i raspravnog načela, tuženom je potrebno omogućiti dovoljno potrebno vrijeme za očitovanje po tako preinačenom tužbenom zahtjevu, kao što je istim zakonom propisano dovoljno potrebno vrijeme za dostavljanje odgovora na tužbu, jer u suštini tuženi treba da se očituje po novom tužbenom zahtjevu, bilo da je taj tužbeni zahtjev istaknut umjesto postojećeg tužbenog zahtjeva ili je tužbeni zahtjev istaknut uz postojeći tužbeni zahtjev. Važeći Zakon o parničnom postupku uopće ne propisuje mogućnost ostavljanja potrebnog vremena tuženom da se upozna sa sadržajem preinačene tužbe, niti propisuje mogućnost tuženom dostavljanja odgovora na preinačenu tužbu. Takva mogućnost nije propisana ni odredbama zakona koje propisuju odgodu,[566] niti odredbama zakona koje propisuju odlaganje ročišta.[567]Odredbe koje uređuju odgodu odnosno odlaganje ročišta ne predviđaju mogućnost odlaganja ili odgode pripremnog ročišta radi ostavljanja roka tuženiku za pripremu izjašnjenja na preinačeni tužbeni zahtjev.[568] Drži se da bi u slučaju ovakvog preinačenja sud novi tužbeni zahtjev morao tretirati kao novu tužbu, te u tom smislu na zahtjev tuženika odgoditi pripremno ročište i ostaviti tuženiku rok od trideset dana radi dostavljanja pismenog odgovora na novu tužbu, te bi se u ovom slučaju radilo o odgodi a ne o odlaganju ročišta.[569] Dostavljanjem odgovora na novu tužbu tužitelju, stekle bi se pretpostavke za održavanje daljeg toka pripremnog ročišta a sve radi raspravljanja o osnovanosti preinačenog tužbenog zahtjeva.

U cilju svrsishodnosti te ekonomičnosti toka parničnog postupka nije bez razloga konstatovano da bi do odgode ročišta došlo isključivo na zahtjev tuženog radi dostavljanja odgovora na preinačenu tužbu, upravo iz razloga što je tuženi dobrim dijelom upoznat sa

[566]Član 111. stav (1) ZPP FBiH – 2003, Sud može odgoditi zakazano rocište za glavnu raspravu prije njegovog održavanja, ako utvrdi da nisu ispunjene zakonske pretpostavke za njegovo održavanje ili da dokazi čije je izvođenje odredeno neće biti pribavljeni do ročišta (odgoda ročišta).
[567]Član 112. stav (1) ZPP-a FBiH – 2003, Sud može, na prijedlog stranke, odložiti započeto ročište (odlaganje ročišta) samo iz slijedećih razloga: 1) Ako bez krivnje stranke koja predlaže odlaganje ročišta na ročištu nije moguće izvesti neki od dokaza čije je izvođenje određeno, a koji je važan za pravilno donošenje odluke; 2) Ako obje stranke predlažu odlaganje radi pokušaja mirnog rješenja spora ili zaključenja sudske nagodbe.
[568] J. Čizmić, 2016 , str. 217.
[569] J. Čizmić, Ibid

sadržajem preinačenog tužbenog zahtjeva, pogotovo u situaciji kada se preinaka tužbe vrši povećanjem tužbenog zahtjeva. Ukoliko bi se tuženi izjasnio da može odmah usmeno na zapisnik dati odgovor na preinačeni tužbeni zahtjev te da je spreman upustiti se u predmetno raspravljanje po tako preinačenom tužbenom zahtjevu, sud bi na zapisnik konstatovao navedene činjenice i nastavio sa daljim tokom postupka. Pitanje odgode pripremnog ročišta zbog preinake tužbe treba posmatrati isključivo kao dispozitivno pravo tuženog, koje može koristiti ali i ne mora ukoliko smatra da se bez odgode može kvalitetno upustiti u predmetno raspravljanje. Sve prethodno istaknuto upućuje na zaključak da je shodno važećoj zakonskoj regulativi pravni položaj tuženog veoma nepovoljan u odnosu na pravni položaj tužitelja i njegovu mogućnost preinake tužbe u toku pripremnog ročišta, bez mogućnosti tuženog da se protivi tako preinačenoj tužbi, kao i bez mogućnosti tuženog da mu se omogući dovoljno potrebno vrijeme da se upozna sa preinačenom tužbom i kvalitetno pripremi radi osporavanja tako preinačene tužbe. Stoga, ukoliko tuženi nema mogućnost da se usprotivi tako preinačenoj tužbi u toku pripremnog ročišta, smatram sasvim opravdanim da se tuženom omogući da se na kvalitetan način upozna sa tako preinačenom tužbom, na način da se istom ostavi dovoljno potrebno vrijeme za pripremu njegovog daljeg učešća u toku postupka radi raspravljanja o preinačenoj tužbi. Stoga smatram neophodnim da se zakonom propiše mogućnost odlaganja pripremnog ročišta radi očitovanja tuženog po tako preinačenoj tužbi. Na taj bi način pravni položaj tuženog bio znatno povoljniji u toku parničnog postupka, zbog čega bi do punog izražaja došlo načelo kontradiktornosti te raspravno načelo kao dva temeljna načela koja obezbjeđuju jednak pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka.

Prijedlog izmjene i dopune Zakona o parničnom postupku, a kojom izmjenom bi se omogućilo tuženom na kvalitetno učešće i raspravljanje u toku parničnog postupka *de lege ferenda* trebao bi da glasi:

Član 57. tačka 5. Zakona o parničnom postupku treba da glasi :

(1)Tužilac može preinačiti tužbu najkasnije do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave, ako pripremno ročište nije održano.

(2) Nakon održavanja pripremnog ročišta, a najkasnije do zaključenja glavne rasprave, sud može dopustiti preinaku tužbe samo ako ocijeni da preinaka nije usmjerena na odugovlačenje postupka i ako tuženi pristaje na preinaku.

(3) Smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinaku tužbe ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinaci.
(4) Sud će, u slučaju iz stava 2. ovog člana, dopustiti preinaku tužbe i kad se tuženi protivi preinaci, ako su ispunjeni svi slijedeći uvjeti: 1) Tužilac bez svoje krivnje nije mogao tužbu preinačiti ranije; 2) Tuženi je u mogućnosti da raspravlja po preinačenoj tužbi bez odlaganja glavne rasprave.

(5) Kad sud dopusti preinaku tužbe, dužan je omogućiti tuženom vrijeme potrebno da se može pripremiti za raspravljanje po preinačenoj tužbi.
Ako je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženi koji je uredno pozvan ne dođe, a izostanak ne opravda, sud neće odgoditi ročište, već će o preinaci odlučiti neovisno o tome što se tuženi nije izjasnio o preinaci.

(6) Protiv rješenja kojim se usvaja ili odbija preinaka tužbe nije dopuštena posebna žalba.

Predloženim načinom preinake tužbe do potpunog izražaja bi došlo načelo kontradiktornosti, te raspravno načelo kao dva temeljna načela koja obezbjeđuju jednak i ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka.

9.4. Pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u toku glavne rasprave

Glavna rasprava (njem. Muendliche Streitverhandlung) jest glavni, u pravilu obvezatni stadij prvostupanjskog parničnog postupka.[570] Glavnu raspravu čine parnične radnje suda i stranaka čija je svrha da se pripremi i utvrdi činjenično stanje koje je potrebno za donošenje odluke o tužbenom zahtjevu.[571] U toku glavne rasprave parničnim strankama su na raspolaganju zakonom dopušteni pravni mehanizmi na osnovu kojih parnične stranke disponiraju tužbenim zahtjevom, te na taj način i opredjeljuju pravnu sudbinu predmeta spora. Jedan od zakonom dopuštenih pravnih instituta, u toku glavne rasprave, jeste i institut preinake tužbe u toku glavne rasprave. Preinaka tužbe u toku glavne rasprave zakonom je dopuštena u pojedinim pravnim sistemima, dok određeni pravni sistemi takvu mogućnost ne

[570] J Čizmić, 2016, str. 331.
[571] Ibid .

dopuštaju u toku glavne rasprave. Ovdje se postavlja pitanje svrsishodnosti i ukupne učinkovitosti preinake tužbe u toku glavne rasprave, te utjecaj preinake tužbe u toku glavne rasprave na ukupan pravni položaj parničnih stranaka i njihovog disponiranja tužbenim zahtjevom.

U Federaciji Bosne i Hercegovine zakonom je propisano pravilo kojim je dopuštena preinaka tužbe u toku pripremnog ročišta, odnosno do početka glavne rasprave ukoliko pripremno ročište nije održano. Kao izuzetak navedenog pravila, zakonodavac je ostavio mogućnost da i nakon održavanja pripremnog ročišta, a najkasnije do zaključenja glavne rasprave, sud može dopustiti preinaku tužbe pod određenim uvjetima, i to ukoliko ocijeni da preinaka nije usmjerena na odugovlačenje postupka i ako tuženi pristaje na izvršenu preinaku.[572] Ovim izuzetkom ostavljena je mogućnost sudu da dopusti preinaku tužbe uz kumulativno ispunjenje prethodna dva uvjeta, i to sprječavanje odugovlačenja i zloupotrebe toka postupka i pristanak tuženog na izvršenu preinaku. U slučaju preinake u prvom uvjetu ostavljeno je veoma široko ovlaštenje sudu da ocijeni šta sve može biti usmjereno na odugovlačenje postupka, jer će u suštini svaka preinaka u određenom obimu utjecati na dužinu trajanja postupka. Ukoliko je tužitelju dopuštena preinaka tužbe u bilo kom stadiju toka parničnog postupka sasvim opravdanim se podrazumijeva i pravo tuženog na dovoljno potrebno vrijeme da se upozna sa sadržajem preinačene tužbe kako bi mogao opredijeliti dalji tok postupka, a što sve upućuje na nužnu odgodu odnosno odlaganje započetog ročišta. U pravilu svako odlaganje ročišta za posljedicu ima produženje vremenskog perioda trajanja parničnog postupka. Posmatrano sa aspekta moguće zloupotrebe instituta preinake tužbe, diskutabilno je pitanje da li se navedenom preinakom tužbe u toku glavne rasprave pokušava odugovlačiti tok parničnog postupka, pogotovo uzme li se u obzir činjenica da je tužitelj ili njegov punomoćnik uz malo više opreza prosječnog stručnog pravničkog znanja mogao na vrijeme, u samom početnom stadiju postupka, uredno postaviti i precizirati tužbeni zahtjev kako je to najpovoljnije po samog tužitelja. U pogledu drugog kumulativno postavljenog uvjeta koji se odnosi na pristanak tuženog na preinaku tužbe, tuženi na taj način postaje aktivni sudionik preinake i svojim protivljenjem može utjecati da se dopusti ili ne dopusti preinaka tužbe. Ovdje je bitno naglasiti da je u konkretnom slučaju pasivnost tuženog u pogledu njegovog neprotivljenja zakonodavac sankcionisao na način što je propisao da

[572]Član 57. stav (2) ZPP-a FBiH – 2003 - Nakon održavanja pripremnog ročišta, a najkasnije do zaključenja glavne rasprave, sud može dopustiti preinaku tužbe samo ako ocijeni da preinaka nije usmjerena na odugovlačenje postupka i ako tuženi pristaje na preinaku.

ukoliko se tuženi ne usprotivi tužbi a pored toga se upusti u raspravljanje smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinaku tužbe.[573] Navedena zakonska odredba upućuje na zaključak da je u tom stadiju postupka zahtijevan pojačan oprez tuženog u pogledu prava koja mu pripadaju i mogućih pravnih posljedica koje mogu nastupiti.

I pored toga što postoji aktivna uloga tuženog u toku glavne rasprave kod preinake tužbe, na način da se zahtijeva i njegov pristanak na izvršenu preinaku, zakonodavac je ipak to ovlaštenje i pravo tuženog ograničio ovlaštenjem suda da dozvoli preinaku iako postoji protivljenje tuženog, i to u tačno određenim situacijama- ukoliko tužitelj bez svoje krivice nije mogao tužbu preinačiti ranije, te ukoliko je tuženi u mogućnosti raspravljati po preinačenoj tužbi bez odgode glavne rasprave.[574] S obzirom na veoma široko postavljena diskreciona ovlaštenja suda da cijeni dopuštenost preinake u toku glavne rasprave, a posebno dopuštenost preinake i pored protivljenja tuženog, te s druge strane uzimajući u obzir stvarne i objektivne potrebe tužitelja za korekcijom, odnosno promjenom tužbenog zahtjeva u fazi glavne rasprave, sve navedeno nameće potrebu razmišljanja o iznalaženju prihvatljivog načina uređenja promjene tužbenog zahtjeva ali samo u situacijama kada je ta promjena nužna i neophodna i kada prati rezultate dokazne građe. U toku glavne rasprave nakon što budu izvedeni dokazi, veoma ozbiljno je pitanje ima li uopće smisla dopustiti tužitelju promjenu tužbenog zahtjeva kojim će tužitelj isticati drugi tužbeni zahtjev umjesto postojećeg ili kojim će isticati drugi tužbeni zahtjev uz postojeći. Takvim promjenama odstupa se od načela ravnopravnosti parničnih stranaka u toku postupka, načela kontradiktornosti, te načela koje garantuje pravno jedinstvo parničnih stranaka u toku postupka, jer je položaj tuženog u tom stadiju postupka zaista nezahvalan i nepovoljan nakon što tužitelj iz gore navedenih razloga izvrši preinaku tužbe. Uzme li se posebno u obzir činjenica da pravo na istu tu tužbu tužitelj ima u novom postupku, zaista se postavlja opravdano pitanje da li treba dozvoliti tužitelju i tu vrstu komoditeta da na kraju postupka svojom preinakom tužbe kaže: "Ja sada protiv ovog tuženog u ovom postupku podnosim još jedan tužbeni zahtjev uz postojeći tužbeni zahtjev", ili da izvršenom preinakom tužbe kaže: "Ja sada umjesto postojećeg tužbenog zahtjeva, protiv tuženog u daljem toku postupka

[573]Član 57. stav 3. ZPP-a FBiH - 2003 - Smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinaku tužbe ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinaci.
[574] Član 57. stav 4. ZPP-a FBiH - 2003 - Sud će u slučaju iz stava 2. ovog člana, dopustiti preinaku tužbe i kad se tuženi protivi preinači, ako su ispunjeni svi slijedeći uvjeti:1) Tužilac bez svoje krivnje nije mogao tužbu preinačiti ranije; 2) Tuženi je u mogućnosti da raspravlja po preinačenoj tužbi bez odlaganja glavne rasprave.

podnosim drugi tužbeni zahtjev". Možemo razumjeti da je tužitelj propustio sagledati cjelokupan činjenični predmet spora pa samim tim propustio na adekvatan način i okvalifikovati predmet raspravljanja, a što je sve utjecalo na opredjeljenje identiteta tužbenog zahtjeva. Također, razumljivo je i opravdano radi maksimalne ekonomičnosti postupka da se mogućnost tužbe i tužbenog zahtjeva u pogledu njene preinake dozvoli na pripremnom ročištu, kad još uvijek nije opredjeljenja pravna sudbina dokaza i to uz obavezno dopuštenje tuženom za dovoljno potrebnim vremenom da se može očitovati o izvršenoj preinaci.

Opravdanim i logičnim se prihvata mogućnost preinake tužbe do početka glavne rasprave. Međutim, dopuštenjem tužitelju da u toku glavne rasprave, a posebno nakon izvođenja dokaza, istakne drugi tužbeni zahtjev uz postojeći ili da ističe drugi tužbeni zahtjev umjesto postojećeg, zaista ima za posljedicu očito šikaniranje tuženog, što je u suprotnosti sa načelom ravnopravnosti stranaka u toku parničnog postupka, a, također, takva mogućnost ostavlja tužitelju mogućnost zloupotrebe toka parničnog postupka što tuženog kao parničnu stranku još i više izlaže samovolji tužitelja. Sasvim razumljivo je i opravdano pravo tužitelja na preinaku tužbe u toku glavne rasprave u pogledu povećanja tužbenog zahtjeva, pogotovo ukoliko se uzme pravni položaj parničnih stranaka u postupcima u kojim su predmetom raspravljanja određena novčana potraživanja, da li iz radnog odnosa ili iz osnova štete, bilo da su u pitanju neki drugi dužničko-povjerilački odnosi ili odnosi koji se vezuju za statusne promjene. U svim tim postupcima, a kojih je jako veliki broj, sasvim je logično da ni tužitelj pa ni tuženi zaista ne mogu znati stvarnu visinu potraživanja, niti u vrijeme podnošenja tužbe pa ni u toku parničnog postupka sve dok se ne izvedu materijalni dokazi, posebno dokazi kao što su određena vještačenja. Tek tad u tom stadiju postupka, to jest u stadiju postupka nakon izvođenja dokaza, tužitelj može sa sigurnošću znati šta je to što mu pripada u predmetu raspravljanja i u kom obimu, tako da tek tada tužitelj može precizirati i na taj način opredijeliti svoj tužbeni zahtjev.

S obzirom da su veoma česte situacije da nakon izvedenih dokaza parnične stranke dođu do rezultata iz kojih proizilazi veći obim prava u odnosu na obim prava koja su zahtijevali prvobitnim tužbenim zahtjevom, tužitelji imaju stvarnu i objektivnu potrebu za korekcijom tužbenog zahtjeva u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza, pa u tom pogledu opravdanost preinake tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva predstavlja sasvim logičnu i opravdanu radnju a pitanje protivljenja tuženog za takvim preinačenjem je suvišno. Pitanje dopuštenja takve preinake od strane suda je nepotrebno jer upravo dvije bitne pretpostavke

isključuju i pravo tuženog na protivljenje tog konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva od strane tužitelja. Tužilac u svim navedenim predmetima raspravljanja nije mogao znati stvarni iznos potraživanja sve do provođenja dokaznog postupka, pa obzirom na navedenu okolnost, te činjenicu da to pravo zaista pripada tužitelju a posebno uzimajući u obzir činjenicu da je to sporno pravo bilo predmetom raspravljanja od samog početka toka postupka samo je pitanje visine kasnije utvrđeno, onda se sasvim opravdanim i logičnim podrazumijeva pravo tužitelja da nakon izvođenja dokaza izvrši korekciju tužbenog zahtjeva. Ovdje se samo nameće dilema koji je najadekvatniji pristup u pogledu načina uređenja pravnog položaja parničnih stranaka u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza, te koji je najbolji pravni mehanizam za takvom korekcijom tužbe u pogledu njenog konačnog uređenja u pogledu i visine.

9.5.Pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u uporednim pravnim sistemima

Analizirajući pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u uporednopravnim sistemima dolazimo do zaključka da je recimo Republika Hrvatska svojim izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku izvršenim 2013. godine, bitno drugačije uredila pravno dejstvo preinake tužbe ovisno od stadija parničnog postupka. Republika Hrvatska svojim je Zakonom na određen način reducirala primjenu instituta i objektivne i subjektivne preinake tužbe i to samo u stadiju pripremnog ročišta, dok je u toku glavne rasprave potpuno isključena mogućnost preinake tužbe, što bitno opredjeljuje pravni položaj parničnih stranaka o čemu će više riječi biti u narednom poglavlju. I u toku pripremnog ročišta Republika Hrvatska je uvela dodatna ograničenja u pogledu prava tužitelja na preinaku tužbe.[575] Tako je kod preinake tužbe izvršene nakon dostave tužbe na odgovor potreban pristanak tuženog na preinaku, u protivnom, ukoliko takav pristanak tuženog izostane, potrebno je dopuštenje suda za izvršenom preinakom. Izuzetno i pored protivljenja tuženog sud može dopustiti preinaku tužbe ukoliko ocijeni da dopuštenom preinakom doprinosi punoj svrsi predmeta

[575]Član 190. stav 1. ZPP-a RH - Tužitelj može do zaključenja glavne rasprave preinačiti tužbu. 2. Nakon dostave tužbe tuženiku za preinaku tužbe potreban je pristanak tuženika, ali i kad se tuženik protivi, sud može dopustiti preinaku ako smatra da bi to bilo svrsishodno za konačno rješenje odnosa među strankama. Član 32. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku - U članku 190. stavku 1. riječi: »glavne rasprave« zamjenjuju se riječima: »prethodnog postupka«.

raspravljanja. Zakonskim uređenjem načina preinake tužbe od momenta dostavljanja tužbe tuženom na odgovor, u Republici Hrvatskoj zakonodavac nije štitio samo interese tužitelja nego i interese tuženog koga je potrebno zaštititi od nepotrebnih neugodnosti koje eventualno sa sobom nosi preinaka tužbe, a pri tome valja zaštititi i pravni poredak koji preferira što je moguće brže sveobuhvatnije i ekonomičnije konačno odlučivanje o sporu.[576] U vezi sa prethodno istaknutim, Zakonom i propisanim načinom uređenja preinake tužbe u Republici Hrvatskoj prvenstveno se štiti tuženi. Zato je nakon dostave tužbe tuženom, za preinaku tužbe po zakonu o parničnom postupku Republike Hrvatske potreban pristanak tuženog za preinakom tužbe. Ukoliko se tuženi nije usprotivio preinaci tužbe, odnosno ako je pristao na preinaku tužbe, bilo izričito bilo da se upustio u predmetno raspravljanje po preinačenoj tužbi, u tom slučaju nije ni potrebna intervencija suda za dopuštenjem preinake tužbe.[577] Ukoliko je tuženi dao svoj pristanak na preinaku tužbe izričito, preinaka nastaje u momentu davanja njegove izjave o pristanku, ali ako je tuženi dao svoj pristanak na preinaku tužbe prećutno, u tom slučaju preinaka tužbe djeluje od momenta kad se upustio u raspravljanje po preinačenoj tužbi. U postupak preinake sud se uključuje tek onda ako se tuženik na zakonit način usprotivi preinaci.[578]

Zakon o parničnom postupku Republike Hrvatske propisuje obavezu suda da je u situaciji kada dopusti preinaku tužbe dužan tuženom ostaviti dovoljno potrebno vrijeme kako bi se izjasnio po preinačenoj tužbi i pripremio za raspravljanje.[579] Kada sud dopusti preinaku tužbe dužan je ostaviti tuženiku vrijeme potrebno da se može pripremiti za raspravljanje po preinačenoj tužbi ako za to nije imao dovoljno vremena. Ukoliko sud i ne sudjeluje u postupku objektivne preinake tužbe jer je tuženik pristao na preinaku, tuženik može zatražiti da mu sud ostavi potrebno vrijeme radi pripremanja za raspravljanje,[580] ali ako je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženik, koji je uredno pozvan, ne dođe a izostanak ne opravda, sud neće odgoditi ročište već će o preinaci odlučiti neovisno o tome što se tuženik

[576] I. Grbin, str . 143.
[577] Član 190. stav 2 . ZPP-a RH - Smatrat će se da postoji pristanak tuženika na preinaku tužbe ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinaci.
[578] I. Grbin, Ibid , str. 144.
[579] Član 190. stav 6. ZPP-a RH - Kad sud dopusti preinaku tužbe, dužan je ostaviti tuženiku vrijeme potrebno da se može pripremiti za raspravljanje po preinačenoj tužbi, ako za to nije imao dovoljno vremena. Na isti način sud će postupiti ako tuženik koji se ne protivi preinaci zatraži da mu se ostavi potrebno vrijeme radi pripremanja.
[580] I. Grbin, Ibid,str. 147.

nije izjasnio o preinaci.[581] Ukoliko se tuženi usprotivio izvršenoj preinaci tužbe, sud mora djelovati i odlučiti o dopustivosti izvršene preinake. Pa tako i uprkos tuženikovom protivljenju, ukoliko sud nađe da je preinaka tužbe opravdana, dozvolit će preinaku tužbe.[582] Također, sud može uskratiti preinaku tužbe izvršenu od strane tužitelja, ali u tom slučaju tužitelj zadržava pravo da podnese novu tužbu protiv tuženog. Iz prethodno izloženog može se zaključiti da je način uređenja primjene instituta preinake tužbe u Republici Hrvatskoj kvalitetnije uredio odnose među parničnim strankama te na taj način obezbijedio ravnopravniji položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka tako što je uspostavio ograničenu kontrolu dopustivosti preinake tužbe i to samo u toku pripremnog ročišta te na taj način zaštitio pravo tužitelja na preinaku tužbe, ali je isto tako na određen način zaštitio tuženog od bilo kakve šikane i zloupotrebe toka parničnog postupka, te u konačnici takvim pravnim pristupom uspostavio ravnopravan položaj parničnih stranaka u toku postupka.

Kada je u pitanju Zakon o parničnom postupku Republike Srpske, može se konstatovati da je pomenutim zakon na identičan način uređeno pitanje preinake tužbe kao što je uređeno i u Federaciji Bosne i Hercegovine pa je samim tim i pravni položaj parničnih stranaka isti.[583] Zakonom o parničnom postupku Brčko distrikta na identičan način je uređen pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe kao što je uređen i u Federaciji Bosne i Hercegovine,[584] a na sličan način kao i u Federaciji Bosne i Hercegovine je uređen pravni položaj parničnih stranaka kod preinačenja tužbe po zakonu Republike Srbije.[585] Također, na

[581]I. Crnić, *Ograničenje prava na objektivnu preinaku tužbe suprotno je ustavu*, Hrvatska pravna revija srpanj-kolovoz 2014. godina, str. 7., član 190. stav 7. ZPP-a RH - Ako je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženik nije prisutan, sud će odgoditi ročište i dostaviti tuženiku prijepis zapisnika s tog ročišta.

[582] Sud će dopustiti preinaku tužbe bez obzira na protivljenje tuženog ukoliko smatra da bi to bilo svrsishodno za konačno rješenje odnosa među strankama

[583]Član 57. stav 1. ZPP-a RH – 1.Tužilac može preinačiti tužbu najdocnije do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave ako pripremno ročište nije održano. 2.Poslije održavanja pripremnog ročišta, a najdocnije do zaključenja glavne rasprave, sud može dozvoliti preinačenje tužbe samo ako ocijeni da preinačenje nije usmjereno na odugovlačenje postupka i ako tuženi pristane na preinačenje. 3.Smatraće se da postoji pristanak tuženog na preinačenje tužbe, ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinačenju. 4.Sud će, u slučaju iz stava 2. ovog člana, dozvoliti preinačenje tužbe i kad se tuženi protivi preinačenju ako su ispunjeni svi sljedeći uslovi:1) tužilac bez svoje krivice nije mogao tužbu preinačiti ranije,i 2) tuženi je u mogućnosti da raspravlja po preinačenoj tužbi bez odlaganja glavne rasprave. Protiv rješenja kojim se usvaja ili odbija preinačenje tužbe nije dozvoljena posebna žalba.

[584] Član 155. ZPP BD - (1) Tužilac može da preinači tužbu najkasnije do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave, ako pripremno ročište nije održano. (2) Nakon održavanja pripremnog ročišta, a najkasnije do zaključenja glavne rasprave, sud može da dozvoli preinačenje tužbe samo ako ocijeni da preinačenje nije usmjereno na odugovlačenje postupaka i ako tuženi pristane na preinačenje. (3) Smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinačenje tužbe ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinačenju. (4) Sud će, u slučaju iz stava 2. ovog člana, dozvoliti preinačenje tužbe i kada se tuženi protivi preinačenju, ako su ispunjeni svi slijedeći uslovi:

[585]Član 199. ZPP-a RS – Tužilac može do zaključenja glavne rasprave da preinači tužbu. Posle dostavljanja tužbe tuženom, za preinačenje tužbe potreban je pristanak tuženog. Sud će da dozvoli preinačenje i kad se tuženi tome protivi, ako smatra da bi to bilo celishodno za konačno rješenje odnosa među strankama i ako oceni da

veoma sličan način kao i u Federaciji Bosne i Hercegovine uređen je pravni položaj parničnih stranaka kod preinačenja tužbe i u Crnoj Gori.[586]Koliko je institut preinake tužbe zastupljen u toku parničnog postupka te u kojim fazama i stadijima postupka, zatim koji su načini preinake tužbe najčešće korišteni, na najbolji način je pokazalo istraživanje provedeno na dvije stotine parničnih postupaka koju su provedeni u Općinskom sudu u Zenici u 2014. i 2015. godini, odabranih po sistemu slučajnog uzorka.

Br.	**Parnični postupci koji su bili predmetom istraživanja**	**200 - 100%**
1	Broj parničnih postupaka u kojim je došlo do preinake tužbe	44 - 22%
2.	Broj parničnih postupaka u kojim je došlo do preinake tužbe u toku pripremnog ročišta	5 - 2,5%
3.	Broj parničnih postupaka u kojim je došlo do preinake tužbe u toku glavne rasprave	39 - 19,5%

1.	Promjena istovjetnosti tužbenog zahtjeva	0 - 0%
2.	Isticanje drugog tužbenog zahtjeva uz postojeći	0 - 0%
3.	Povećanje tužbenog zahtjeva	44 - 22%
4.	Subjektivna preinaka tužbe	0 - 0%

postupak po preinačenoj tužbi neće znatno produžiti trajanje parnice. Smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinačenje tužbe ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi a nije se pre toga protivio preinačenju.

[586]Član 191. ZPP-a CG - Tužilac može da preinači tužbu najkasnije do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave, ako pripremno ročite nije održano. U tom slučaju sud je dužan da ostavi tuženom vrijeme potrebno da se može pripremiti za raspravljanje po preinačenoj tužbi, ako za to nije imao dovoljno vremena. Nakon održavanja pripremnog ročišta, a najkasnije do zaključenja glavne rasprave, sud može dopustiti preinačenje tužbe samo ako ocijeni da preinačenje nije usmjereno na odugovlačenje postupka i ako tuženi pristaje na preinačenje. Smatra se da postoji pristanak tuženog na preinačenje tužbe, ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinačenju. Sud će u slučaju iz stava 2. ovog člana dopustiti preinačenje tužbe i kad se tuženi protivi preinačenju, ako tužilac bez svoje krivice tužbu nije mogao preinačiti ranije, a tuženi je u mogućnosti da se upusti u raspravu po preinačenoj tužbi bez odlaganja glavne rasprave. Ako je tužba preinačena na ročištu na kome tuženi nije prisutan, sud će odložiti ročište I dostaviti tuženom prepis zapisnika sa tog ročišta. Protiv rješenja kojim se dopušta preinačenje tužbe nije dozvoljena posebna žalba.

Nakon provedenog istraživanja te izvršene analize predmetnih spisa, utvrđeno je da od ukupnog broja dvije stotine parničnih postupaka koji su bili predmetom istraživanja, u četrdeset i četiri postupka izvršena je preinaka tužbe, i to u 5 parničnih postupaka preinaka je izvršena u toku pripremnog ročišta, dok je u 39 postupaka preinaka izvršena u toku glavne rasprave. Od ukupnog broja postupaka u kojim je izvršena preinaka tužbe, u svih 44 postupka izvršena je objektivna preinaka tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva. Niti u jednom postupku koji je vođen nije izvršena preinaka tužbe promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva, niti isticanjem drugog tužbenog zahtjeva uz postojeći, niti je bilo izvršenih subjektivnih preinaka tužbe. Procentualno posmatrano od ukupnog procenta 100 % istraženih parničnih predmeta, u 22 % parničnih predmeta je došlo do preinake tužbe i to u 2,5 % predmeta je došlo do preinake tužbe u toku pripremnog ročišta, a u 19,5 % predmeta je došlo do preinake tužbe u toku glavne rasprave. Od ukupnog broja predmeta u kojim je izvršena preinaka tužbe u 44% postupaka izvršena je preinaka tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva.

Uzimajući u obzir rezultate provedenog istraživanja u pogledu zastupljenosti instituta preinake tužbe u pojedinim stadijima parničnog postupka, može se izvesti zaključak da je najviše, zastupljen institut objektivne preinake tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva, i to najčešće u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza. Obzirom na rezultate provedenog istraživanja sasvim logično i opravdano je da tužitelj u toku glavne rasprave nakon provođenja dokaza konačno opredijeli i precizira tužbeni zahtjev, a što je i predloženo u ovom radu kao zakonsko rješenje. Kada su u pitanju ostali načini preinake tužbe i to promjena istovjetnosti tužbenog zahtjeva te isticanje drugog tužbenog zahtjeva uz postojeći, ili eventualno subjektivna preinaka tužbe, kroz navedeno istraživanje navedeni vidovi preinake tužbe nisu uopće evidentirani što ne znači da kao takvi i nisu mogući, ali se sa sigurnošću može zaključiti da su ostali načini preinake tužbe veoma rijetko zastupljeni, može se slobodno reći skoro zanemarivi.

Uzimajući obzir rezultate dobivene predmetnim istraživanjem, posebno uzimajući u obzir zakonska rješenja kojim je uređen institut preinake tužbe u Bosni i Hercegovini te zakonska rješenja kojim je uređen institut preinake tužbe u zemljama okruženja, sa svim njegovim prednostima i nedostacima, dolazimo do zaključka da postojeće zakonsko rješenje nije na najbolji način uredilo pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tuže. Postojeće zakonsko rješenje daje veći primat pravnom položaju tužitelja u odnosu na položaj tuženog. S obzirom na prethodno navedeno neophodno je urediti pravni položaj parničnih stranaka u

pogledu preinake tužbe na način da preinaka tužbe bude dopuštena tužitelju samo u toku pripremnog ročišta, i to uz aktivno učešće tuženog i suda. S obzirom da je ovim radom predviđen u toku glavne rasprave stadij postupka nakon izvođenja dokaza kojim će tužitelj moći nesmetano nakon izvođenja dokaza konačno opredijeliti i precizirati prvobitni tužbeni zahtjev, te posebno uzimajući u obzir pravni položaj tuženog kod preinake tužbe u toku glavne rasprave promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva ili isticanjem drugog tužbenog zahtjeva uz postojeći, zaista se postavlja opravdano pitanje koliko je opravdana preinaka tužbe promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva ili isticanjem drugog tužbenog zahtjeva uz postojeći u toku glavne rasprave. Takva mogućnost posljedično utječe na jednakopravnost parničnih stranaka u toku parničnog postupka, pa se postavlja pitanje i svrsishodnosti preinake tužbe u toku glavne rasprave.

Određena zakonska rješenja koja su već prisutna u zemljama okruženja te rješenje koje će biti predloženo ovim radom zasigurno će osigurati jednak pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka kao i jednak obim dispozitivnih prava koja pripadaju parničnim strankama. U konačnom, prijedlog izmjene i dopune Zakona o parničnom postupku u pogledu preinake tužbe *De lege ferenda* treba da glasi*:*

Član 57. ZPP-a FBiH / RS treba da glasi:

(1) *Tužitelj može do zaključenja pripremnog ročišta preinačiti tužbu.*

(2) *Nakon dostave tužbe tuženom, za preinaku tužbe potreban je pristanak tuženog, a ukoliko se tuženi protivi izvršenoj preinaci sud može dopustiti preinaku ako smatra da bi to bilo svrsishodno za konačno rješenje odnosa među strankama.*

(3) *Smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinaku tužbe ako se upusti u raspravljanjei po preinačenoj tužbi, a nije se prethodno protivio preinaci.*

(4) *Ako je parnični sud za preinačenu tužbu stvarno nenadležan, dostavit će predmet nadležnom sudu, koji će, ako se tuženi protivi preinaci, riješiti je li preinaka dopuštena.*

(5) *Kad sud dopusti preinaku tužbe, dužan je omogućiti tuženom vrijeme potrebno da se može pripremiti za raspravljanje po preinačenoj tužbi, ako za to nije imao dovoljno vremena. Na isti način sud će postupiti ako tuženi koji se ne protivi preinaci zatraži da mu se ostavi potrebno vrijeme radi pripremanja.*

(6) *Ako je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženi koji je uredno pozvan ne dođe, a izostanak ne opravda, sud neće odgoditi ročište, već će o preinaci odlučiti neovisno o tome što se tuženi nije izjasnio o preinaci.*

(7) *Protiv rješenja kojim se prihvaća preinaka tužbe nije dopuštena posebna žalba.*

Član 58. ZPP-a treba da glasi :

(1) *Tužitelj može sve do zaključenja pripremnog ročišta svoju tužbu preinačiti i tako da umjesto prvobitnog tuženog tuži drugu osobu.*

(2) *Za preinaku tužbe prema stavu 1. ovog člana potreban je pristanak osobe koja treba da stupi u parnicu umjesto tuženog, a ako se tuženi već upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, potreban je i pristanak tuženog.*

(3) *Nakon što se tuženi upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, umjesto tužitelja može u parnicu stupiti novi tužitelj, samo ako tuženi na to pristane.*

(4) *Osoba, koja stupa u parnicu umjesto stranke, mora primiti parnicu u onom stanju u kakvu se ona nalazi u trenutku kad u nju stupa.*

Obzirom da je predloženim rješenjem ukinuta mogućnost preinake tužbe u toku glavne rasprave, a posebno uzimajući u obzir rezultate provedenog istraživanja iz kojih proizilazi da je jedina zastupljena preinaka tužbe u toku glavne rasprave preinaka izvršena povećanjem tužbenog zahtjeva, cijenim veoma značajnim kako je to i predloženo ovim radom, zakonom propisani stadij postupka u toku glavne rasprave u kojem će se nakon izvođenja dokaza a neposredno prije završnog izlaganja tužitelju omogućiti da konačno opredijeliti i precizira svoj tužbeni zahtjev.

Opravdanost uvođenja ovog stadija postupka ogleda se u objektivnoj činjenici da ni sam tužitelj ne može sa sigurnošću znati koliki je obim prava koja mu pripadaju, bilo po osnovu duga, bilo po osnovu štete materijalne ili nematerijalne, bilo po osnovu potraživanja iz radnog odnosa i bilo kojih drugih potraživanja, a sve dok se ne izvedu svi dokazi a pogotovo dokazi vještačenja. Tek nakon provođenja dokaza tužitelj može sa sigurnošću znati šta je to što mu zaista pripada a što je predmetom raspravljanja.

Zbog svega navedenog prijedlog je da se izvrši izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku kako je to i prethodno predloženo.

Prijedlog izmjene člana 99. Zakona o parničnom postupku koji treba da glasi:

(1) Glavna rasprava se odvija slijedećim redom:

1) Tužilac ukratko izlaže sva bitna pitanja iz tužbe, uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava;

2) Tuženi ukratko izlaže odgovor na tužbu uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava daje odgovor na bitne navode tužioca iz tačke 1. ovog stava;

3) Ako je stavljen prijedlog za izvođenje dokaza saslušanjem stranaka, saslušavaju se stranke, i to prvo tužilac, a zatim tuženi;

4) Saslušavaju se svjedoci, i to prvo svjedoci tužioca, a zatim svjedoci tuženog;

5) Izvode se ostali dokazi, uključujući i vještačenje;

6) Tužilac zadržava pravo da nakon izvođenja dokaza konačno opredijeli i precizira prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev;

7) Nakon konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva obje stranke, počev od tužioca, imaju pravo da se obrate sudu završnim izlaganjem, kojim se rezimiraju pravni i činjenični aspekti predmeta;

8) Sud može dopustiti tužiocu da se ukratko izjasni na završno izlaganje tuženog;
9) Ako je tužiocu dopušteno da se izjasni na završno izlaganje tuženog, i tuženi će imati pravo da se ukratko izjasni na konačne navode tužioca.

(2) Izuzetno, sud može odrediti redoslijed odvijanja glavne rasprave drugačiji od redoslijeda predviđenog u stavu 1. ovog član.

Ovakvim načinom zakonskog uređenja toka parničnog postupka, odnosno stadija glavne rasprave, stvorile bi se pravne pretpostavke da parnične stranke u toku postupka imaju zakonsko utemeljenje za parnične radnje koje svakodnevno poduzimaju u toku postupaka, kao što je konačno opredjeljenje i preciziranje tužbenog zahtjeva. Naučno istraživanje je pokazalo da je pitanje konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva nakon

izvođenja dokaza masovno zastupljeno u parničnim postupcima i kao takvo sasvim logično i opravdano. Budući da postojeći Zakon o parničnom postupku ne propisuje mogućnost tužitelja da konačno opredijeli i precizira tužbeni zahtjev, a u svakodnevnoj praksi sudova navedena je pojava veoma zastupljena, navedeno upućuje na zaključak da pravo tužitelja na konačno opredjeljenje i preciziranje tužbenog zahtjeva nakon provođenja dokaza predstavlja sasvim logično i općeprihvaćeno dispozitivno pravo, pa kao takvo potrebno ga je zakonski urediti kako je to i predloženo, te na taj način upotpuniti nedostajući stadij glavne rasprave koji je sudska praksa u velikom broju parničnih postupaka prepoznala kao veoma značajan nedostajući dio toka parničnog postupka.

10. PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA KOD PRIZNANJA, POVLAČENJA TE ODRICANJA OD TUŽBENOG ZAHTJEVA

Parnični postupak, kao što je prethodno istaknuto, pokreće se i vodi na inicijativu tužitelja isključivo radi zaštite subjektivnih građanskih prava te u konačnici radi donošenja meritorne odluke kojom će biti riješen sporni građanskopravni odnos između parničnih stranaka, tako što se to sporno faktičko stanje mijenja i usklađuje sa pravnim stanjem propisanim normativno- pravnim poretkom. Pored toga što postoji određen sporni odnos među parničnim strankama čije su rješavanje povjerile sudu, nisu rijetki slučajevi da u toku trajanja parničnog postupka nastupe određene okolnosti koje posljedično opredjeljuju da se parnični postupak okonča na drugi način, mimo donošenja meritorne odluke. Postoji više mogućih načina okončanja parničnog postupka koji su uvjetovani poduzimanjem određenih radnji tužitelja ili tuženog. Parnične radnje kojim se može okončati parnični postupak a koje su uvjetovane voljom odnosno dispozicijom tužitelja su odluka tužitelja kojom povlači tužbu i odluka tužitelja kojom se odriče od tužbenog zahtjeva.

I u jednoj i u drugoj situaciji parnični postupak se okončava mimo donošenja meritorne odluke i to na inicijativu tužitelja, s tim što su pravne posljedice bitno različite jedna u odnosu na drugu pravnu situaciju. Obje parnične radnje kao pravno dopustivi instrumenti stoje na raspolaganju tužitelju u toku trajanja parničnog postupka. Ta različitost pravnih posljedica se posljedično manifestuje i na pravni položaj tuženog te na pravno dejstvo odluka donesenih po povlačenju, odnosno odricanju od tužbenog zahtjeva. Za razliku od dispozitivnih parničnih radnji uvjetovanih voljom tužitelja, parnične radnje koje su uvjetovane voljom tuženog a kojim se okončava parnični postupak odnose se na odluku tuženog kojom priznaje tužbeni zahtjev. I u jednom i u drugom slučaju dolazi do obustave daljeg vođenja parničnog postupka na jedan od navedenih načina, s tim što je pravni položaj parničnih stranaka u tim situacijama veoma specifičan i različit.

10.1. Pravni položaj parničnih stranaka kod povlačenja i odricanja od tužbe

Kao što je prethodno istaknuto parnični postupak se pokreće tužbom podnesenom od strane tužitelja, a parnica počinje teći dostavom tužbe tuženom na odgovor. Pokretanjem parničnog postupka tužitelj nastoji u sudskom postupku zaštiti svoja subjektivna građanska prava i konačan cilj tužitelja je da uspije u tom sudskom postupku, odnosno da sud donese presudu kojom će zaštititi ugrožena ili povrijeđena subjektivna građanska prava. Međutim, nisu rijetki slučajevi da u toku trajanja parničnog postupka tužitelj iz određenih razloga promijeni svoju odluku te odluči da odustane od daljeg vođenja parničnog postupka. Taj odustanak tužitelja od daljeg vođenja parničnog postupka se može manifestovati kroz dvije moguće situacije i to povlačenjem tužbe od strane tužitelja ili odricanjem od tužbenog zahtjeva. I jedna i druga procesna radnja predstavljaju dispozitivna ovlaštenja tužitelja koja su mu na raspolaganju u toku trajanja parničnog postupka. Takva dispozitivna ovlaštenja tužitelja su veoma specifična, kako u pogledu ograničenosti prava tužitelja na korištenje takvim procesnim ovlaštenjima, tako i u pogledu pravnog dejstva takvih procesnih ovlaštenja.

10.1.1. Povlačenje tužbe kao dispozitivna radnja tužitelja

Nakon što je tužilac kao parnična stranka pokrenuo parnični postupak podnošenjem tužbe isti ima mogućnost da iz određenih razloga u bilo kom stadiju parničnog postupka povuče tako podnesenu tužbu. Da bi uopće došlo do povlačenja tužbe potrebna je aktivnost i volja tužitelja da podnese tužbu protiv tuženog i na taj način pokrene parnični postupak. Nakon što tužitelj podnese tužbu protiv tuženog, moguće je nastupanje određenih okolnosti i pravnih posljedica koje okolnosti dovode tužitelja u situaciju da promijeni svoju odluku te da odustane od daljeg vođenja parničnog postupka povlačenjem tužbe protiv tuženog. Povlačenje tužbe je dispozitivna parnična radnja tužioca kojom izjavljuje da odustaje od svoje inicijalne parnične radnje.[587] Pravni položaj tužitelja u pogledu njegovog prava na povlačenje tužbe je takve prirode da slobodno disponira pravom na podnošenje tužbe i na taj način pokretanjem parničnog postupka, ali isto tako nakon podnošenja tužbe ostavljena je

[587] G. Stanković, 2010, str . 355

mogućnost i pravo tužitelju da u toku parničnog postupka može odustati od daljeg vođenja parničnog postupka povlačenjem tužbe podnesene protiv tuženog. Pravo i mogućnost tužitelja da povuče tužbu zakonski je propisano, ali je to pravo tužitelja u određenom stadiju postupka uvjetovano i voljom i saglasnošću tuženog.[588] Naime, tužitelj može povući tužbu koju je podnio protiv tuženog bez bilo kakvih ograničenja i bez potrebne saglasnosti tuženog sve do momenta dostavljanja tužbe tuženom, što znači da je pravo tužitelja na povlačenje tužbe apsolutno i ničim ograničeno sve dok sud ne dostavi tužbu tuženom na odgovor.

Nakon što sud dostavi tužbu tuženom na odgovor, od tog momenta počinje teći parnica i od tog momenata prestaje apsolutizam u pogledu prava tužitelja na povlačenje tužbe bez bilo kakvih ograničenja.[589] Od momenta dostavljanja tužbe tuženom na odgovor tužitelj, također, u daljem toku parničnog postupka može izraziti svoj stav da povlači tužbu podnesenu protiv tuženog, međutim, nakon dostave tužbe tuženom na odgovor, za povlačenje tužbe je potreban pristanak tuženog.[590] Ovdje se postavlja pitanje zašto je u toku parnice potreban pristanak tuženog na povlačenje tužbe izvršeno od strane tužitelja. Odgovor treba potražiti u pravnim pravilima parničnog postupka koja opredjeljuju pravno dejstvo povučene tužbe, te pravni položaj tuženog u pogledu njegovog prava na presuđenu stvar. To posebno uzmemo li u obzir činjenicu da se parnični postupak pokreće na inicijativu tužitelja i to podnošenjem tužbe, u kojem stadiju postupka je bilo kakva aktivnost i volja tuženog isključena kako u pogledu mogućnosti tuženog da utječe na pravo tužitelja na podnošenje tužbe, tako i na činjenicu da je isključena volja tuženog da pristaje ili ne da bude stranka u postupku. Također, pitanje pravnog dejstva povučene tužbe bitno opredjeljuje pravni položaj tuženog nakon povučene tužbe. Ukoliko tužitelj povuče tužbu smatra se da tužba nikada nije ni podnesena, što ostavlja pravo i mogućnost tužitelju da i u naknadnom periodu protiv istog tuženog po istom činjeničnom i pravnom osnovu ponovo podnese tužbu.[591] Uzme li se u obzir pravno dejstvo povučene tužbe, možemo doći do zaključka da tužitelj svojim povlačenjem tužbe zadržava pravo da ponovnim podnošenjem tužbe protiv istog tuženog i na taj način pravno dopuštenim

[588]Član 59. stav 1. ZPP-a FbiH - 2003 - Tužilac može povući tužbu bez pristanka tuženog prije nego što je tužba dostavljena tuženom. Tužba se može povući i nakon dostave tuženom sve do zaključenja glavne rasprave, ako tuženi na to pristane. Ako se tuženi u roku osam dana od dana obavijesti o povlačenju tužbe ne izjasni o tome, smatrat će se da je pristao na povlačenje.

[589]Član 60. stav 1. ZPP-a FbiH - 2003 - Parnica počinje teći dostavom tužbe tuženom.

[590] S obzirom na pretpostavke koje trebaju biti ispunjene da bi došlo do povlačenja tužbe potrebno je razlikovati dvije situacije prva se tiče postupka do dostave tužbe tuženiku a druga postupka nakon toga. Prije dostave tužbe tuženiku, za povlačenje tužbe nije potreban njegov pristanak. Nakon dostave tužbe tuženiku za povlačenje tužbe potreban je pristanak tuženika. Više o tome: J. Čizmić, 2016, str. 237.

[591] Član 59. stav 8. ZPP-a FBiH – 2003 - Povučena tužba smatra se kao da nije ni bila podnesena i može se ponovo podnijeti.

pravnim sredstvima šikanira tuženog i istog izlaže nepotrebnom trošenju i vremena i potrebne aktivnosti, bilo lične bilo aktivnosti putem angažovanog punomoćnika, a što dodatno opterećuje tuženog i u pogledu troškova postupka. Zbog svega prethodno istaknutog sasvim logično je i opravdano pravo tuženog na presuđenu stvar, to jest pravo tuženog da se usprotivi tužitelju na povlačenje tužbe, zahtijevajući od suda da raspravi o predmetu spora i odluči pravosnažnom odlukom koja odluka će spriječiti ponovno vođenje parničnog postupka po istom činjeničnom i pravnom osnovu.

Takvo protivljenje tuženog sprječava mogućnost da sud okonča parnični postupak povlačenjem tužbe, pa ukoliko se tuženi usprotivio povlačenju tužbe sud će u toj situaciji nastaviti sa parničnim postupkom radi raspravljanja o osnovanosti tužbenog zahtjeva i donošenja konačne meritorne odluke. Svojim protivljenjem tuženi daje do znanja sudu i tužitelju da definitivno u tom predmetu raspravljanja, odnosno predmetu spora, želi da sud provede parnični postupak i donese meritornu odluku kojom će riješiti nastali spor, a koja odluka će na kraju imati karakter presuđene stvari (*res iudicata*).[592] To pravilo se odnosi na svojstva izreke presude, to jest na pravni aspekt pravomoćnosti, te zabranjuje drukčije suđenje u istoj pravnoj stvari. [593] Tuženiku, kojem je dostavljena tužba na odgovor, priznaje se pravni interes da se protivi povlačenju i da insistira na meritornom okončanju sudskog spora.[594] Na osnovu tako donesene meritorne odluke tuženi se štiti i sprječava tužitelja da po istom činjeničnom i pravnom osnovu protiv tog istog tuženog ponovo podnese tužbu i na taj način pokrene parnični postupak. Pored izričite izjave tužitelja o povlačenju tužbe moguće su i druge procesnopravne situacije u kojima se ima smatrati da je tužitelj povukao tužbu.

Polazeći od pretpostavke da je parnični postupak strogo formalan postupak, već u početnom stadiju parničnog postupka tužitelj je u obavezi dostaviti tužbu koja mora da sadrži sve elemente propisane Zakonom o parničnom postupku. Međutim, nisu rijetki slučajevi da tužitelji podnesu tužbu sudu koja je u njenim određenim dijelovima nepotpuna ili nerazumljiva. U pravilu kad tužba ne sadrži sve elemente propisane zakonom, a radi se o

[592] *Res iudicata* (lat. presuđena stvar), izraz kojim se označuje da je neki spor pravomoćno presuđen. Res iudicata sprečava ponovno suđenje u istoj stvari po načelu *ne bis in idem*, a ono što je pravosnažno utvrđeno presudom smatra se istinitim po načelu *res iudicata pro veritate habetur*; presuđena stvar čini pravo među strankama po načelu *res iudicata facit ius inter partes*. U rimskom građanskom postupku o istoj stvari moglo se, kao i danas, suditi samo jedanput. Ako bi neko ponovno tužio, tuženi je mogao staviti prigovor presuđene stvari.

[593] M. Pavlović, *Odbacivanje tužbe u parničnom postupku*, Pravo u gospodarstvu, Zagreb 2001, str. 123.

[594] J. Čizmić, 2016, str. 238.

otklonjivim nedostacima, sud će takvu tužbu ili drugi podnesak vratiti tužitelju na uređenje. Tom prilikom će stranci ostaviti dovoljno potrebno vrijeme za otklanjanje nedostataka te poučiti istu o mogućim posljedicama u slučaju nepostupanja po nalogu suda.[595] Tri su moguće situacije koje tužitelj može poduzeti. Tužitelj može u cijelosti postupiti po uputama suda i urediti tužbu kako je to i naloženo od strane suda i tako uređena tužba smatrat će se da je podnesena kada je prvi put podnesena.[596] Tužitelj, također, može vratiti podnesak sudu u istom obliku i sadržaju bez ispravke, a sankcija za njegovo nepostupanje je odbačaj tužbe od strane suda. Ukoliko tužitelj ostane pasivan pa uopće ne postupi po nalogu suda i ne dostavi uređenu tužbu, smatrat će se da je povukao svoju tužbu nakon čega će sud rješenjem konstatovati da je tužba povučena.[597] U toj situaciji nije potreban bilo kakav pristanak tuženog za povlačenje tužbe jer se u pravilu urednost i kompletnost tužbe ispituje u postupku prethodnog ispitivanja tužbe, a koji postupak prethodi dostavi tužbe na odgovor tuženom, što podrazumijeva da u toj situaciji tužba nije ni dostavljena na odgovor tuženom pa zbog te činjenice njegov pristanak i nije potreban jer za tuženog parnica nije ni otpočela teći.

Tužba se ima smatrati povučenom i u situaciji kada uredno pozvani tužitelj ne pristupi na ročište a svoj izostanak ne opravda, osim ukoliko tuženi zahtijeva održavanje ročišta bez njegovog prisustva.[598] Iz navedenog pravnog pravila može se zaključiti da je zakonodavac u ovakvim situacijama želio sankcionisati svako pasivno držanje tužitelja, pa bez obzira što je tužitelj podnio urednu tužbu i u istoj naveo na kojim dokazima temelji osnovanim svoj tužbeni zahtjev, i pored svega toga nepristupanje tužitelja zakazanom ročištu ima za posljedicu povlačenje tužbe, samo sa jednim izuzetkom koji se odnosi na pristanak tuženog. I u ovom slučaju može se zaključiti da je zakonodavac ispoštovao pravo tuženog na presuđenu stvar pa je kao izuzetak ostavio mogućnost da tuženi opredijeli pravnu sudbinu daljeg toka

[595] Član 66. ZPP-a FBiH - 2003 - Kad utvrdi da je tužba nerazumljiva ili da ne sadrži elemente propisane odredbom člana 53. ovog Zakona (nepotpuna tužba), ili da postoje nedostaci koji se tiču sposobnosti tužioca, ili tuženog da budu stranke u parnici, ili nedostaci u pogledu zakonskog zastupanja stranke, ili nedostaci koji se odnose na ovlaštenje zastupnika da pokrene parnicu kad je takvo ovlaštenje potrebno, sud će radi otklanjanja tih nedostataka poduzeti potrebne radnje predviđene odredbama čl. 295. i 336. ovog zakona.; Član 336. stav 1. ZPP-a - Ako je podnesak nerazumljiv ili ne sadrži sve što je potrebno da bi se po njemu moglo postupiti, sud će podnositelju vratiti podnesak radi ispravke ili dopune, uz navode šta treba ispraviti ili dopuniti i odredit će rok za ispravku ili dopunu podneska, koji ne može biti duži od osam dana.

[596] Član 336. stav 2. ZPP-a FBiH - Ako podnesak vezan za rok bude ispravljen odnosno dopunjen i predan sudu u roku određenom za dopunu ili ispravku, smatrat će se da je podnesen sudu onog dana kad je prvi put bio podnesen.

[597](3) Smatrat će se da je podnesak povučen ako ne bude vraćen sudu u određenom roku, a ako bude vraćen bez ispravke odnosno dopune, odbacit će se.

[598]Član 84. ZPP-a FBiH - 2003 - Ako na pripremno ročište ne dođe tužilac, a bio je uredno obaviješten, smatrat će se da je tužba povučena, osim ako tuženi ne zahtijeva da se ročište održi.

parničnog postupka, što je donekle razumljivo i prihvatljivo budući da parnični postupak karakterišu načelo dispozitivnosti i načelo hitnosti. Međutim, ovdje se javlja jedna veoma bitna i značajna dilema, zašto zakonodavac nije u isti pravni položaj stavio i tužitelja i tuženog pa da se i su slučaju nepristupanja tuženog na ročište postupak okončava bez daljeg raspravljanja donošenjem presude zbog izostanka, što bi bilo sasvim razumljivo i prihvatljivo, budući da se cjelokupan parnični postupak temelji na pravnom shvatanju da se pasivnost parničnih stranaka ima smatrati kao njihov pristanak na određenu radnju u pogledu koje su bili i ostali pasivni. Moglo bi se konstatovati da se zakonodavac u konkretnom slučaju odlučio za drugu varijantu po kojoj će se parnični postupak dalje voditi u odsutnosti uredno obaviještenog i pozvanog tuženog, iako takvo odsustvo uredno obaviještenog tuženog upućuje na jedini logičan zaključak a to je da tuženi ne želi da koristi pravno dopuštene mehanizme i sredstva u toku parničnog postupka kojim bi osporio tužbeni zahtjev tužitelja, što se dalje ima smatrati da takvim pasivnim držanjem kojim se priznaje tužbeni zahtjev.

Uzimajući u obzir prethodno navedeno može se izvući zaključak da je zakonodavac važećim Zakonom o parničnom postupku odlučio sankcionisati pasivnost tuženog u fazi nedostavljanja tužbe na odgovor, pod pretpostavkom da je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja. Ukoliko tuženi ne dostavi tužbu na odgovor, a tužitelj predloži donošenje presude zbog propuštanja, sud će bez daljeg raspravljanja kao sankciju za pasivnost tuženog donijeti presudu zbog propuštanja kojom će usvojiti tužbeni zahtjev, osim u jednom slučaju i to ukoliko je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan.[599] Ta očigledna neosnovanost tužbenog zahtjeva postoji u slučaju ako je tužbeni zahtjev očigledno protivan činjenicama navedenim u tužbi ili ako su činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtjev u očiglednoj protivnosti s dokazima koje je sam tužilac predložio, ili s činjenicama koje su općepoznate.[600] Međutim, primjetno je da tu pasivnost tuženog u toku trajanja parničnog postupka zakonodavac nije sankcionisao za razliku od pravnih posljedica pasivnog držanja tužitelja. S problemom neaktivnosti stranaka, osobito tuženika, pojedini pravni poreci susretali su se praktično od početka civilizacije te su na nju različito reagirali od izravnih do

[599] Član 182. stav 1. ZPP-a FBiH – 2003 - Kad tuženi, kome je uredno dostavljena tužba u kojoj je tužilac predložio donošenje presude zbog propuštanja, ne dostavi pismeni odgovor na tužbu u zakonskom roku, sud će donijeti presudu kojom se usvaja tužbeni zahtjev (presuda zbog propuštanja), osim ako je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan.

[600]Član 182. stav 2. ZPP-a FBiH - 2003 - Tužbeni zahtjev je očigledno neosnovan: 1) ako je tužbeni zahtjev očigledno protivan činjenicama navedenim u tužbi; 2) ako su činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtjev u očiglednoj protivnosti s dokazima koje je sam tužilac predložio ili s činjenicama koje su općepoznate.

posrednih sankcija.[601] U modernom pravu koje više ne poznaje tzv. Einlassungszwang – dužnost na upuštanje u parnicu pod prijetnjom izravnih sankcija, uveden je institut presude zbog izostanka /pasivnost /propuštanja /osporavanja zahtjeva koji s jedne strane treba djelovati kao sredstvo procesne discipline, a s druge strane spriječiti nepotrebno otezanje procedure, šikaniranje protivnika, odnosno omogućiti efikasno odvijanje i okončanje parnice.[602] Po Zakonu o parničnom postupku Republike Hrvatske na pasivnost tuženog postoji adekvatna reakcija, pa će tako protiv pasivnog tuženog na prijedlog tužitelja sud donijeti presudu zbog izostanka, a koja u skladu sa prihvaćenim pravnim shvatanjem i utemeljna na pretpostavci da u toku trajanja parničnog postupka svojim pasivnim držanjem tuženi priznaje istinitost činjeničnih navoda u tužbi.[603] Kada je u pitanju pasivno držanje parničnih stranaka u toku parničnog pastupka može se konstatovati da pravni položaj tužitelja i tuženog nisu jednaki, pa su samim tim i pravne posljedice u pogledu njihovog pasivnog držanja različite, a što ostavlja prostor za analizu i razmišljanje u pogledu otklanjanja navedenog nedostatka. U cilju zadržavanja principa hitnosti parničnog postupka potrebno je razmotriti uvođenje pravnog pravila kojim bi se pasivno držanje tuženog također sankcionisalo donošenjem presude zbog izostanka, kao što se sankcioniše i pasivno držanje tužitelja. U tom slučaju do punog izražaja bi došlo načelo ravnopravnosti parničnih stranaka u toku parničnog postupka.

Kada su u pitanju uporednopravni sistemi, možemo konstatovati da pojedini uporednopravni sistemi, kao što je Zakon o parničnom postupku Republike Slovenije i Zakon o parničnom postupku Republike Hrvatske, primijenjuju institut presude zbog izostanka, kojom se kažnajava pasivnost tuženog.[604] Također i Zakon o parničnom postupku Republike Srbije propisuje institut presude zbog izostanka kojom se na određen način

[601] J. Čizmić, *Uredan poziv- Pretpostavka za donošenje presude zbog izostanka*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 1998.godina, str. 1108.
[602] Ibid.
[603] U pravnim sistemima koji svoje stajalište prema neaktivnoj stranci temelje na tezi takozvane afirmativne litiskontestacije, za stranku koja se ne upušta u raspravljanje u pravilu se pretpostavlja da priznaje navode a po nekima i zahtjeve protivnika - Više o tome: S. Triva, *Marginalije uz takozvanu presudu zbog izostanka* , Zbornik radova Pravnog fakulteta, Zagreb, broj 10 1960. broj 3-4, str. 287.
[604]Član 332. ZPP-a RH - Kad tuženik kojemu tužba nije dostavljena na odgovor, već mu je samo dostavljena zajedno s pozivom na ročište, ne dođe na pripremno ročište do njegova zaključenja, ili na prvo ročište za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano, ili ako dođe na ta ročišta, ali se neće upustiti u raspravljanje ili se udalji s ročišta, a ne ospori tužbeni zahtjev sud će na prijedlog tužitelja ili po službenoj dužnosti donijeti presudu kojom se prihvaća tužbeni zahtjev (presuda zbog izostanka) ako je udovoljeno ovim uvjetima:1) ako je tuženik bio uredno pozvan, 2) ako tuženik nije podneskom osporio tužbeni zahtjev, 3) ako osnovanost tužbenog zahtjeva proizlazi iz činjenica navedenih u tužbi, 4) ako činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtjev nisu u protivnosti s dokazima koje je sam tužitelj podnio ili s činjenicama koje su općepoznate, 5) ako ne postoje općepoznate okolnosti iz kojih proizlazi da su tuženika spriječili opravdani razlozi da dođe na ročište.

kažnjava pasivnost tuženog, te na taj način okončava parnični postupak.[605] Naime, u situaciji kada tuženi, kome je tužba na odgovor dostavljena zajedno s pozivom na ročište, ne dođe na pripremno ročište ili na prvo ročište za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano, ili ako dođe na ta ročišta ali neće da se upustiti u raspravljanje a ne spori tužbeni zahtjev, sud bi u takvoj situaciji trebao donijeti presudu kojom se usvaja tužbeni zahtjev (presuda zbog izostanka). Navedeno pravilo bi se moglo primijeniti pod određenim pretpostavkama koje moraju biti ispunjene, počev od urednog poziva, činjenice da tuženi nije osporio tužbeni zahtjev i da osnovanost tužbenog zahtjeva proizilazi iz činjenica navedenih u tužbi. U takvoj situaciji zaista je dilema ima li smisla voditi dalji tok parničnog postupka kada imamo potpunu pasivnost u toku postupka na strani tuženog. Ishod provedenog postupka je identičan ishodu presude zbog izostanka s tim da u slučaju vođenja parničnog postupka u odsutnosti uredno obaviještenog tuženog dolazi do nepotrebnog stvaranja troškova postupka koji u konačnici padaju na teret tuženog. Presudom zbog izostanka u situaciji kada se tuženi pasivno drži u toku parničnog postupka se na određen način sprječava mogućnost stvaranja, te na taj način gomilanja, nepotrebnih troškova postupka koji će se u konačnici prevaliti na teret tuženog kao ukupna obaveza tuženog prema tužitelju. Ukoliko se uzme u obzir činjenica da pravni položaj tuženog nije ništa povoljniji u situaciji kada je proveden parnični postupak u odsutnosti uredno obaviještenog tuženog u odnosu na pravni položaj tuženog nakon donošenja presude zbog izostanka, čak šta više, vođenjem postupka stvara se pretpostavka da troškovi postupka na teret tuženog budu veći, zbog svega navedenog, a uzimajući u obzir načelo ekonomičnosti parničnog postupka, cijenim svrsishodnim stvaranje pravnih pretpostavki kroz izmjenu Zakona o parničnom postupku, kojim će se omogućiti donošenje presude zbog izostanka, gdje bi na taj način tuženi bio doveden u povoljniji pravni položaj u odnosu na pravni položaj u toku parničnog postupka vođenog u odsutnosti uredno obaviještenog tuženog.

[605]Član 351. ZPP-a R. Srbije - Kad tuženi kome tužba nije dostavljena na odgovor, već mu je tužba dostavljena zajedno s pozivom na ročište, ne dođe na pripremno ročište ili na prvo ročište za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano, ili ako dođe na ta ročišta, ali neće da se upustiti u raspravljanje, a ne spori tužbeni zahtjev sud će da donese presudu kojom se usvaja tužbeni zahtjev (presuda zbog izostanka) ako je udovoljeno ovim uvjetima:1) ako je tuženi uredno pozvan, 2) ako tuženi nije podneskom osporio tužbeni zahtjev, 3) ako osnovanost tužbenog zahtjeva proizlazi iz činjenica navedenih u tužbi, 4) ako činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtjev nisu u protivnosti s dokazima koje je sam tužitelj podnio ili s činjenicama koje su općepoznate, 5) ako ne postoje općepoznate okolnosti iz kojih proizlazi da su tuženika spriječili opravdani razlozi da dođe na ročište.

10.1.2. Pravni položaj parničnih stranaka kod odricanja od tužbenog zahtjeva kao alternacije povlačenju tužbe

Kada je u pitanju pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka sa posebnim osvrtom na njihova dispozitivna prava, s razlogom se nameće pitanje zašto je potrebno voditi parnični postupak u situaciji kada tužitelj povlačenjem tužbe odustaje od tužbenog zahtjeva, a tuženi se protivi takvoj obustavi parničnog postupka. Da bi se našao adekvatan odgovor na navedeno pitanje potrebno je pored instituta povlačenja tužbe uzeti u obzir i pravni institut odricanja od tužbe kao pravni mehanizam koji je na raspolaganju tužitelju u toku cijelog postupka, te posebno sagledati i uzeti u obzir pravna dejstva i pravne posljedice povlačenja tužbe i pravna dejstva i posljedice kod odricanja od tužbe. Pravo tužitelja na povlačenje tužbe ima za posljedicu pravnu situaciju kao da tužba nikad nije podnesena, a što daje za pravo i ostavlja mogućnost tužitelju da ponovo po istom činjeničnom i pravnom osnovu protiv istog tuženog ponovo podnese tužbu, te je zbog navedenog pravo tužitelja na povlačenje tužbe uvjetovano voljom i saglasnošću tuženog da se tužba povuče.[606] Pravo tužitelja na odricanje od tužbe je u cijelosti isključilo volju i saglasnost tuženog za takvim načinom okončanja parničnog postupka, pa shodno navedenom tužitelj se može odreći od tužbenog zahtjeva u toku cijelog postupka i tom je prilikom volja i saglasnost tuženog u cijelosti isključena. Odricanje od tužbenog zahtjeva je isključivo pravo tužitelja upravo iz razloga što sud nakon odricanja tužitelja od tužbenog zahtjeva donosi presudu kojom će u cijelosti odbiti tužbeni zahtjev, a koji će spor po pravosnažnosti presude dobiti karakter presuđene stvari (*res iudicata*). U tom slučaju tužitelj je onemogućen da po istom predmetu raspravljanja protiv tog istog tuženog pokrene ponovo tužbu. S obzirom da su u toku parničnog postupka tužitelju kao pravni mehanizmi na raspolaganju i pravo na povlačenje tužbe kao i pravo na odricanje od tužbenog zahtjeva, sasvim je logično da zbog svih prethodno istaknutih razloga pravo na povlačenje tužbe treba da bude uvjetovano voljom i saglasnošću tuženog da se na takav način okonča parnični postupak. Ukoliko se tuženi u bilo kom stadiju parničnog postupka usprotivi povlačenju tužbe, tužitelju je uvijek na raspolaganju pravo i mogućnost odricanja od tužbenog zahtjeva kod kojeg pravnog instituta je volja i saglasnost tuženog isključena, međutim i pravne posljedice su bitno drugačije kod

[606] Tuženom kojem je dostavljena tužba na odgovor priznaje se pravni interes da se može protiviti povlačenju tužbe te da insistira na meritornom okončanju spora i to stoga da bi otklonio mogućnost da ponovo bude tužen.- Presuda Kantonalnog suda u Tuzli , GŽ, broj 973/00 od 23.04.2001. godine.

odricanja od tužbe u odnosu na povlačenje, odnosno moglo bi se slobodno konstatovati da su pravne posljedice kod odricanja od tužbe toliko povoljne po tuženog da uopće nije ni potreban njegov pristanak u pogledu prava tužitelja na odricanje od tužbenog zahtjeva. Tuženi svoje očitovanje u pogledu povlačenja tužbe od strane tužitelja može ispoljiti na dva načina i to na neposredan način tako što će se bilo pismeno određenim podneskom bilo usmeno na zapisnik izjasniti protivi li se povlačenju tužbe, nakon čega će sud ovisno od stava tuženog opredijeliti dalju pravnu sudbinu toka parničnog postupka. Drugi način očitovanja tuženog u pogledu povlačenja tužbe jeste posredan način u kojem se pasivno držanje tuženog smatra i prihvata kao pristanak na povlačenje tužbe.[607] Ovakvim pravnim pristupom ne ostavlja se mogućnost tuženom da tužitelja i sud drži u zatečenom bezizlaznom stanju, te se na taj način onemogućava tuženi da zloupotrebljava i odugovlači sam tok parničnog postupka. U toku parničnog postupka moguće je i to da se, nakon što se tužitelj izjasnio da povlači dio tužbenog zahtjeva, tuženi upusti u raspravljanje o drugom dijelu tužbenog zahtjeva ali se u toku iste te rasprave usprotivi djelimičnom povlačenju tužbe. Dilema je da li će sud u tom slučaju rješenjem konstatovati da se tužba od strane tužitelja ima smatrati povučenom u dijelu u kojem je i povučena ili će sud prihvatiti protivljenje tuženog i nastaviti dalji tok parničnog postupka. U toj situaciji sud u pravilu mora meritorno odlučiti.[608] Također, u konkurenciji izjave o povlačenju tužbe i izjave o odricanju od tužbenog zahtjeva mjerodavna je izjava o povlačenju tužbe.[609]

S obzirom na prethodno istaknuta pravna dejstva te pravne posljedice kod povlačenja i odricanja od tužbenog zahtjeva, a posebno uzimajući u obzir činjenicu da su posljedice povlačenja tužbe takve prirode da se mogu i zloupotrijebiti u pogledu nepotrebnog angažmana suda, te nepotrebnog šikaniranja tuženog kao parnične stranke, a što je sve suprotno načelima parničnog postupka, javlja se opravdana dilema do kog stadija parničnog postupka dozvoliti tužitelju mogućnost povlačenja tužbe obzirom da je pored ovog pravnog instituta tužitelju na raspolaganju i institut odricanja od tužbenog zahtjeva. U tom pogledu zakonodavac je u Federaciji Bosne i Hercegovine bio veoma otvoren pa tako je dozvoljena

[607] Član 59 stav 1. ZPP-a FBiH- 2003-Ako se tuženi u roku osam dana od dana obavijesti o povlačenju tužbe ne izjasni o tome, smatrat će se da je pristao na povlačenje

[608] Presuda Visokog trgovačkog suda Hrvatske PŽ 6985/03 od 17 01. 2006 godine objavljena u informatoru broj 5606- 5607 od 01.12.2007

[609] Presuda Kantonalnog suda u Zenici broj 004-0- Gž- 07-000636 od 06.02.2008. godine objavljena u časopisu Domaća i strana sudska praksa broj 2008/27 str 42.

mogućnost tužitelju da povuče tužbu i nakon zaključenja glavne rasprave,[610] čak i nakon što prvostepeni sud donese presudu kojom je odlučio o predmetu spora, odnosno tužba se može povući sve do njene pravosnažnosti.[611] Ovako širokim načinom pristupa u pogledu prava tužitelja na povlačenje tužbe došlo je do punog izražaja načelo dispozitivnosti, na način da tužitelj i nakon zaključenja glavne rasprave pa čak i nakon donošenja prvostepene presude, zadržava dispozicijsko pravo i mogućnost da povuče svoju tužbu, naravno opet uz prethodni pristanak tuženog. Namjera zakonodavca je bila da ovakvim načinom pravnog pristupa motiviše parnične stranke da sve do pravosnažnosti odluke svojom voljom mogu utjecati da se predmetni spor riješi i okonča i na drugi način, odnosno da se ostavi mogućnost sporazumnog sudskog i vansudskog rješavanja spora pa čak i nakon zaključenja glavne rasprave. Povlačenjem tužbe nakon zaključenja glavne rasprave a neposredno prije donošenja prvostepene presude, prvostepeni sud bi se oslobodio potrebe donošenja prvostepene odluke. Međutim, ovdje se postavlja zaista opravdano pitanje u kolikom broju slučajeva će se desiti povlačenje tužbe uz izričit pristanak tuženog nakon zaključenja glavne rasprave, a posebno nakon donošenja prvostepene presude. U situaciji kada je tuženom dobrim dijelom poznat ishod parničnog postupka, vrlo je malo vjerovatno da će isti dati svoj izričit pristanak na povlačenje tužbe od strane tužitelja i na taj način dati mogućnost i pravo tužitelju da ponovo ustane sa tužbom po istom činjeničnom i pravnom osnovu, a s druge strane tuženi zna i svjestan je da je pozitivan ishod provedenog postupka po tuženog vrlo izvjestan.

[610] Ovakva zakonska mogućnost će u praksi stvoriti situaciju da prvostepeni sud nakon što je proveo čitav niz od stranaka predloženih dokaza (od saslušanja desetaka svjedoka, stranaka, provođenja raznih vrsta vještačenja uviđaja i pročitanih stotina stranica isprava priloženih spisu itd.), zatim zaključio glavnu raspravu, te izradi presudu koja se sastoji od više desetaka stranica, pored svega navedenog bude suočen sa izjavom tužitelja o povlačenju tužbe te pristankom tuženog na takvo povlačenje, zbog čega vrijeme sudije potrošeno u toku trajanja parničnog postupka, kao i vrijeme potrošeno pri izradi presude je uzaludno utrošeno vrijeme, jer je tužitelj povukao tužbu i na taj način zadržao pravo i mogućnost da ponovo maltretira kako tuženog tako i sud u nekom novom postupku. Više o tome: S. Lukša, *Povlačenje tužbe u smislu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izmjenama i dopunama zakona o parničnom postupku* , str. 749.

[611]Član 59. stav 2. ZPP-a FBiH - 2003 –(1)Tužba se, uz izričit pristanak tuženog, može povući i nakon zaključenja glavne rasprave do pravomoćnosti odluke kojom se postupak pred prvostepenim sudom dovršava. U tom slučaju tuženi svoj zahtjev za naknadu troškova postupka mora postaviti najkasnije u svojoj saglasnosti za povlačenje tužbe. (3) Ako u slučaju iz stava 2. ovog člana dođe do povlačenja tužbe prije nego što je prvostepeni sud donio svoju odluku, odnosno prije nego što je ona u povodu žalbe dostavljena drugostepenom sudu, prvostepeni sud će rješenjem utvrditi da je tužba povučena, odnosno rješenjem utvrditi da je presuda bez pravnog dejstva i utvrditi da je tužba povučena. Tim će rješenjem odlučiti i o zahtjevu tuženog za naknadu troškova postupka. (4) Ako dođe do povlačenja tužbe pred prvostepenim sudom, nakon donošenja prvostepene odluke, dok je postupak u povodu žalbe u toku pred drugostepenim sudom, prvostepeni sud će odmah obavijestiti drugostepeni sud da je došlo do povlačenja tužbe. (5) Ako u slučaju iz stava 2. ovog člana dođe do povlačenja tužbe nakon što je predmet dostavljen drugostepenom sudu, drugostepeni sud će, ako prije toga nije odlučio po žalbi, rješenjem utvrditi da je presuda bez pravnog dejstva i da je tužba povučena. Istim rješenjem sud će odlučiti i o zahtjevu tuženog za naknadu troškova postupka. (6) Podnesak kojim se, u slučaju iz stava 2. ovog člana, povlači tužba, podnosi se putem prvostepenog suda koji može, ako ocijeni da je to potrebno, održati ročište sa strankama radi provjere jesu li ispunjeni uvjeti za povlačenje tužbe. (7) Tužilac može svoju tužbu povući i na ročištu pred drugostepenim sudom.

Odredba o povlačenju tužbe i nakon zaključenja glavne rasprave vrlo je blagonaklona prema strankama, ostavljajući im mogućnost da nakon takvog povlačenja tužbe ponovo angažuju sud u istoj pravnoj stvari, a prethodno provedeni postupak obezvrijede.[612] Sa druge strane, vrlo je vjerovatno da će navedene zakonske odredbe ostati samo mrtvo slovo na papiru jer će u veoma malom, skoro zanemarivom, broju slučajeva doći do povlačenja tužbe nakon održane glavne rasprave, ili nakon donošenja presude, jer u toj situaciji tuženi nema nikakav pravni interes da daje svoj pristanak na povlačenje tužbe bilo da ishod postupka ide u korist tuženog ili ne. Pod pretpostavkom da je ishod postupka povoljan po tuženog, kod tuženog u toj situaciji ne postoji nikakav pravni interes da dozvoli tužitelju da povuče tužbu kada sa vjerovatnom sigurnošću može uspjeti u sporu donošenjem meritorne odluke te na taj način izdejstvovati presuđenu stvar. Uzimajući u obzir navedeno vrlo je vjerovatno da će se tuženi usprotiviti povlačenju tužbe te na taj način natjerati tužitelja da se odrekne od tužbenog zahtjeva koji pravni institut je znatno povoljniji po tuženog. U situaciji kada je ishod postupka nepovoljan po tuženog, tuženi ni u toj situaciji nema interes da dozvoli tužitelju da povuče tužbu jer bi vrlo vjerovatno do povlačenja tužbe došlo ukoliko bi tuženi na određen način ispunio obavezu koja je bila predmetom spora. S obzirom da se povlačenjem tužbe ostavlja mogućnost tužitelju da može po istom činjeničnom i pravnom osnovu ponovo podnijeti tužbu protiv istog tuženog, veoma je teško vjerovati da će tuženi ispuniti svoju obavezu mimo postupka a u postupku pristati na povlačenje tužbe, pogotovo neće pristati na takav način okončanja postupka budući da su mu na raspolaganju i drugi pravni instituti kao što je sudska nagodba, priznanje tužbenog zahtjeva, te mogućnost tužitelja da se odrekne od tužbenog zahtjeva.

Pravni položaj tuženog u pogledu povlačenja tužbe do glavne rasprave je bitno različit u odnosu na pravni položaj tuženog kod povlačenja tužbe nakon glavne rasprave. Kao što je prethodno istaknuto za povlačenje tužbe do zaključenja glavne rasprave potreban je pristanak tuženog koji može biti aktivan pristanak kada se tuženi svojom slobodnom voljom izjasni da pristaje na povlačenje tužbe. Također, pristanak tuženog na povlačenje tužbe do zaključenja glavne rasprave može biti i pasivan, na način da će se smatrati da je tuženi dao svoj pristanak na povlačenje tužbe ukoliko se u roku od 8 dana ne izjasni o povlačenju tužbe.

[612] S. Lukša, str. 749.

Kada je u pitanju povlačenje tužbe nakon zaključenja glavne rasprave za takvo povlačenje tužbe potreban je izričit pristanak tuženog na povlačenje tužbe, što znači i podrazumijeva da samo u situaciji kada tuženi svojom slobodnom voljom usmeno ili pismeno daje svoj pristanak na povlačenje tužbe, tada se ima smatrati da je tužba povučena ukoliko je do povlačenja došlo nakon glavne rasprave. Pasivno držanje tuženog kod povlačenja tužbe nakon glavne rasprave se ne može smatrati kao da pristaje na povlačenje tužbe, nego će se smatrati da je saglasnost i pristanak na povlačenje tužbe od strane tuženog izostao, a što će predstavljati smetnju za povlačenje tužbe ukoliko je do istog došlo nakon zaključenja glavne rasprave. Iz navedenog se može zaključiti da je zakonodavac mogućnost povlačenja tužbe nakon glavne rasprave pooštrio u odnosu na mogućnost povlačenja tužbe do zaključenja glavne rasprave.

10.2. Pravni položaj parničnih stranaka kod djelimičnog povlačenja tužbe, djelimičnog odricanja i djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva

Parnični postupak u pravilu se vodi radi raspravljanja o spornom građanskopravnom odnosu te u konačnici radi donošenja meritorne odluke, koja u pravilu ima ulogu da iskrivljeno, ili bolje rečeno poremećeno, faktičko stanje pravno uredi te uspostavi sporni građanskopravni odnos utemeljen na materijalnom pravu koje uređuje spornu građanskopravnu oblast. Na takav način podnošenjem tužbe tužilac ističe konkretan i određen tužbeni zahtjev te očekuje da nakon provedenog parničnog postupka sud donese presudu kojom će u cijelosti usvojiti tako postavljeni tužbeni zahtjev. Tuženi opet dostavljanjem odgovora na tužbu kojim osporava tužbeni zahtjev jasno opredjeljuje dalji tok parničnog postupka i očekuje da sud nakon provedenog postupka odbije kao neosnovan tužbeni zahtjev tužitelja. Međutim, nisu rijetki slučajevi da u toku trajanja parničnog postupka nastupe takve okolnosti koje uzrokuju određena odstupanja u odnosu na prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev. Najčešći razlozi koji dovode do određenih odstupanja od prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva su takve prirode da se gubi smisao raspravljanja o prvobitno postavljenom tužbenom zahtjevu. Naime, veoma često se dešava da tuženi nakon što zaprimi tužbu prilikom svog izjašnjenja djelimično prizna tužbeni zahtjev. Također česti su i slučajevi da tuženi, nakon što zaprimi tužbu, u toku trajanja postupka djelmično uredi sporno faktičko

stanje između tužitelja i tuženog, tako da se nakon toga gubi smisao raspravljanja o prvobitno postavljenom tužbenom zahtjevu. Nisu rijetki ni slučajevi da tužitelj u toku trajanja parničnog postupka odluči da odustane od dijela tužbenog zahtjeva naknadno spoznavši da je isti neosnovan, pa je za njega povoljnije djelimično odustajanje u toku trajanja parničnog postupka u odnosu na donošenje meritorne odluke po prvobitno postavljenom tužbenom zahtjevu.[613]

10.2.1. Pravni položaj parničnih stranaka kod djelimičnog povlačenja tužbe i djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva

Tužilac u toku parnice može da raspolaže svojim procesnim zahtjevom preduzimanjem dispozitivne parnične radnje, a to raspolaganje procesnim zahtjevom može da se javi kao povlačenje tužbe, ili kao odricanje od tužbenog zahtjeva.[614] Kada je u pitanju odustajanje od dijela tužbe, odnosno dijela tužbenog zahtjeva, takvo djelimično odustajanje se može posmatrati kroz institut djelimičnog povlačenja tužbe ili djelimičnog odricanja od tužbe. Tužba je djelimično povučena ukoliko tužilac smanji broj ili visinu zahtjeva.[615] Sa aspekta djelimičnog povlačenja tužbe nije sporno da tužitelj odustajanjem od jednog u odnosu na više istaknutih zahtjeva, ili odustajanjem od dijela tužbenog zahtjeva ili odustajanjem od tužbenog zahtjeva u pogledu određenih tuženih, na taj način djelimično povlači tužbu. Međutim, kako u sudskoj praksi, tako i u naučnoj doktrini, pojavila se dilema da li se smanjenje tužbenog zahtjeva može smatrati djelimičnim povlačenjem tužbe i koji pravni režim će se primijeniti na dispozitivno pravo tužitelja u pogledu izvršenog djelimičnog smanjenja tužbenog zahtjeva. Za pravilnu primjenu prava nije uopće sporno da se povećanje tužbenog zahtjeva ima smatrati preinakom tužbe, dok se smanjenje tužbenog zahtjeva ne smatra preinakom tužbe.[616] Smanjiti tužbeni zahtjev znači kvantitativno ga promijeniti na niže.[617] Pitanje pravne

[613] Motivi zbog kojih tužilac povlači tužbu nemaju procesni značaj i nisu procesno poravno relevantni. Najčešće dolazi do povlačenja tužbe kad tužilac, pošto proceni svoje izglede za uspeh u konkretnoj parnici odluči da pokrenutu parnicu u potpunosti ili djelimično napusti. Međutim tužilac može tužbu da povuče i zato što je sa parničnim protivnikom postigao vansudsko poravnanje tako riješio spor mirnim putem. U tom slučaju povlačenjem tužbe sprečava se dalje nastajanje parničnih troškova i nepotrebno vođenje postupka. Više o tome: G Stanković, 2010, str. 356.
[614] Ibid, str. 355.
[615] Ibid, str. 356
[616] Član 56. stav 3. ZPP-a FBiH - 2003 – Tužba nije preinačena, ako je tužitelj promijenio pravnu osnovu tužbenog zahtjeva, ako je smanjio tužbeni zahtjev, ili ako je promijenio dopunio ili ispravio pojedine navode .
[617] I. Grbin, 2013, str. 140.

sudbine smanjenog dijela tužbenog zahtjeva, odnosno onog dijela tužbenog zahtjeva od kojeg je tužitelj odustao, uopće nije uređeno propisima, zbog čega navedena neuređenost ostavlja dilemu u pogledu načina pravnog poimanja pa samim tim i mogućnost različitog pravnog postupanja. Kao jedno od mogućih rješenja nameće se mogućnost da se takvo smanjenje tužbenog zahtjeva po automatizmu ima smatrati djelimičnim povlačenjem tužbe. Postojeće zakonske odredbe pružaju pravnu zaštitu tuženom u pogledu prava na presuđenu stvar, pa u tom pogledu nakon dostave tužbe na odgovor, kod povlačenja tužbe potreban je pristanak tuženog, koja okolnost otežava položaj tužitelja kod djelimičnog povlačenja tužbe smanjenjem tužbenog zahtjeva. S druge strane, ukoliko bi bile uklonjene sve zapreke u pogledu smanjenja tužbenog zahtjeva po kojim se tuženi ne bi mogao protiviti takvom smanjenju, takvo pravno pravilo bi omogućilo tužitelju određenu zloupotrebu pravnih pravila vezanih za povlačenje tužbe u toku parničnog postupka, dok se u literaturi zastupa stajalište da kod smanjenja tužbenog zahtjeva treba primijeniti odredbe o povlačenju tužbe.

U sudskoj praksi smatra se da ne vrijede ograničenja koja zakon propisuje kod povlačenja tužbe.[618] Kada je u pitanju Republika Hrvatska, pitanje smanjenja tužbenog zahtjeva ne ostavlja dilemu ni u naučnoj doktrini niti u judikaturi, jer i naučna doktrina,[619]i sudska praksa[620] su zauzeli stajalište da smanjenje tužbenog zahtjeva u pravilu ima značenje djelimičnog povlačenja tužbe sa svim pravnim posljedicama koje prate povlačenje tužbe. Kada tužitelj smanji tužbeni zahtjev ta procesna dispozicija ima učinak povlačenja tužbe (tužba se može povući samo djelimično – smanjenjem tužbenog zahtjeva), a povučena tužba smatra se kao da nikada nije ni podnesena.[621] Različita su pravna stajališta u pogledu pravnog položaja tuženog i tužitelja kod smanjenja tužbenog zahtjeva.

Postoje pravna stajališta po kojima djelimično smanjenje tužbenog zahtjeva ima karakter djelmičnog povlačenja tužbe i u tom slučaju isključena je mogućnost tuženog da se protivi takvom djelimičnom povlačenju tužbe jer se smatra da se tužitelj za smanjeni dio tužbenog zahtjeva odrekao tog dijela tužbenog zahtjeva.[622] Zbog takvog pravnog pristupa smatra se da za tu dispoziciju tužitelja nije ni potreban pristanak tuženog, niti postoji mogućnost tuženog

[618] Ibid
[619] J Čizmić, 2007, str. 56, J. Nakić, *Preinačenje i proširenje tužbe te stupanje u parbu,* Aktuelnosti Hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak broj 5, Zagreb, 1998, str. 579, S Triva/ M. Dika, 2004, str. 428.
[620] Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske broj Rev 749/11-2 od 22.05.2012. Rev broj 1/1997-113; Odluka Županijskog suda u Zagrebu GŽ 2558/96 od 04.02.1997. godine.
[621] J. Čizmić, str 56.
[622] Više o tome : M.Čizmović /B. Đuričin, *Građansko procesno pravo,* Podgorica, 1997, str. 191.

da se usprotivi takvom djelmičnom povlačenju tužbe.[623] U austrijskoj sudskoj praksi i dijelu doktrine (Fashing, Kom, III 125) smatra se da je smanjenje tužbenog zahtjeva u nedostatku drugačije zakonske odredbe dopušteno u svakom stadiju postupka. Takav pravni pristup se opravdava okolnošću da se kod smanjenja, za razliku od povlačenja tužbe, procesni odnos ne ukida u cijelosti zbog čega razlozima procesne ekonomije treba dati prednost u odnosu na zaštitu tuženog u pogledu njegovog prava na protivljenje takvom djelimičnom povlačenju. Prema drugom dijelu doktrine, koja polazi od toga da smanjenje tužbenog zahtjeva nije ništa drugo nego djelimično povlačenje tužbe, kod kojeg razlozi zaštite tuženika zahtijevaju isti obzir kao i kod potpunog povlačenja tužbe, na to pravno pravilo treba primjeniti ista pravila kao i kod povlačenja tužbe.[624]

Uzimajući u obzir prethodno istaknuta pravna stajališta, te uzimajući u obzir mišljenje određenih autora, s obzirom da se na smanjenje tužbenog zahtjeva primjenjuju odredbe o povlačenju tužbe, dosljednim pravnim pristupom smanjenje tužbenog zahtjeva ipak ne bi bilo moguće bez pristanka tuženog ukoliko se on dostavom tužbe na odgovor upustio u raspravljanje o glavnoj stvari. U konkretnom slučaju pristanak ne bi bio nužan samo onda ako bi se tužitelj odrekao od tog dijela tužbenog zahtjeva.[625] Time što se na smanjenje tužbenog zahtjeva primjenjuju odredbe o povlačenju tužbe, u pravilu smanjenje tužbenog zahtjeva ne bi bilo moguće bez pristanka tuženog, nakon što se ovaj upustio u raspravljanje o glavnoj stvari. Smanjiti tužbeni zahtjev tužitelj će moći bez pristanka tuženika samo ako se odrekne od tog dijela tužbenog zahtjeva. [626] Slično pravno stajalište zauzeli su i drugi autori smatrajući da se na radnju djelimičnog povlačenja tužbe primjenjuju opća pravna pravila o povlačenju tužbe pa i ona o pristanku tuženog.[627] Iznalaženjem odgovarajućeg rješenja u pogledu pitanja smanjenja tužbenog zahtjeva kao i pitanja nastupanja pravnih posljedica kod takvog smanjenja, neophodno je u konkretnom slučaju pitanje smanjenja tužbenog zahtjeva

[623] Ibid.
[624] J. Čizmić, str. 57 fn.118
[625] A. Attias, *Objektivna preinaka tužbe kroz sudsku praksu*, Hrvatska pravna revija broj 9, 2005, str. 108; J.Čizmić, 2016, str. 215.
[626] Tužba se može i djelimično povući. Ovakva procesna dispozicija tužioca tretira se u zakonu kao smanjenje tužbenog zahtjeva. Kad god ovo smanjenje obzirom na svoju pravnu prirodu omogućuje tužiocu da ponovo pokrene parnicu u pogledu onog dijela tužbenog zahtjeva u odnosu na koji je odustao od tužbe jer se tome ne protivi načelo *rei iudicatae*. Zakon ovu vrstu preinačenja ne smatra preinačenjem u tehničkom smislu, pa za nju sa stanovišta odredaba o preinačenju nije potreban ni pristanak tuženog ni odobrenje suda ako pristanka nema. No, to ne znači da su time u odnosu nanovo u suštini povlačenje tužbe derogirane odredbe o povlačenju. Stoga držimo da se ni smanjenje tužbenog zahtjeva bez pristanka tuženog ,a nakon što se ovaj upustio u raspravljanje o glavnoj stvari neće moći izvršiti, ako se uz to smanjenje tužilac istovremeno ne odrekne dijela zahtjeva, koji je smanjenjem prestati predmetom raspravljanja. Više o tome: S. Zuglia / S Triva , 1957, str. 434.
[627] S. Triva/ M. Dika, 2004, str. 430.

riješiti na način da se stvore pravne pretpostavke za funkcionalan i provodiv parnični postupak, a da pri tom parnične stranke zadrže jednak i ravnopravan pravni položaj u toku parničnog postupka. U potpunosti je prihvatljivo pravno stajalište većine autora da bilo kakvo smanjenje tužbenog zahtjeva ne može se nikako drugačije posmatrati niti tumačiti nego isključivo kao djelomično povlačenje tužbe, međutim dilema je koji pravni pristup prihvatiti i primjeniti na dispozitivno pravo tužitelja u pogledu izvršenog djelimičnog smanjenja tužbenog zahtjeva u toku parničnog postupka a da pri tom tok parničnog postupka zadrži svoju punu funkcionalnost, uz zagarantovan ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka.

U cilju iznalaženja prihvatljivog i funkcionalnog načina uređenja pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom, smanjenjem istog u toku parničnog postupka, kao funkcionalno rješenje, neophodno je pitanje smanjenja tužbenog zahtjeva urediti, ovisno od stadija toka parničnog postupka. U konkretnom slučaju potrebno je dati primat načelu ekonomičnosti i načelu funkcionalnosti parničnog postupka, te smanjenje tužbenog zahtjeva u toku pripremnog ročišta pravno tretirati kao djelimično povlačenje tužbe, u kom slučaju bi bio neophodan pristanak tuženog na takvo smanjenje tužbenog zahtjeva. Navedeno pravno rješenje ima svoje logično uporište i u činjenici da je u toku pripremnog ročišta dozvoljena mogučnost preinake tužbe, pa uzme li se u obzir činjenica da je pripremno ročište stadij parničnog postupka u kojem tužitelj još uvijek neposredno prije izvođenja dokaza može vršiti korekciju prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva u pogledu njegovog povećanja, u tom slučaju tu korekciju treba dozvoliti tužitelju i u pogledu smanjenja tužbenog zahtjeva kroz primjenu pravila o djelomičnom povlačenju od tužbe te djelomičnom odricanju od tužbenog zahtjeva, naravno pri tom uvažavajući pravo tuženog na presuđenu stvar.

Kada je u pitanju smanjenje tužbenog zahtjeva u toku glavne rasprave posebno nakon provođenja dokaza, takvo smanjenje tužbenog zahtjeva potrebno je posmatrati kao logičan slijed postupanja tužitelja u smislu korekcije prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva u pogledu njegove visine kao rezultat dokazne građe, te konačno opredjeljenje i preciziranje tužbenog zahtjeva koje je kao dispozitivno pravo tužitelja predloženo ovim radom u stadiju glavne rasprave, takvo postupanje tužitelja u pogledu smanjenja tužbenog zahtjeva imalo bi se smatrati kao konačno opredjeljenje tužbenog zahtjeva, i protiv takvog konačnog opredjeljenog tužbenog zahtjeva pa makar on bio i smanjen, u cilju ekonomičnosti i

funkcionalnosti toka parničnog postupka potrebno je isključiti mogućnost protivljenja tuženog takvom konačno opredijeljenom i preciziranom tužbenom zahtjevu. Razlog zašto bi trebalo isključiti pravo tuženog da se usprotivi takvom smanjenju tužbenog zahtjeva u toku glavne rasprave leži u činjenici da takva smanjenja ili povećanja prvvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva u toku glavne rasprave koja bi se manifestovala kroz konačno opredjeljenje i preciziranje tužbenog zahtjeva predstavljaju prirodan slijed događaja u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza kao stadija toka parničnog postupka. U konkretnom slučaju smanjenjem tužbenog zahtjeva tužitelj u toku glavne rasprave vrši korekciju visine potraživanja prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva ili dijela tužbenog zahtjeva, zbog čega kod takvog smanjenja nije od značaja držanje tuženog, pogotovo iz razloga, što takvo smanjenje tužbenog zahtjeva nije ništa drugo nego prilagođavanje prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva rezultatima dokazne građe, pa zbog svega navedenog u cilju postizanja potpune ekonomičnosti i maksimalne funkcionalnosti toka parničnog postupka takvo smanjenje tužbenog zahjeva bi trebalo posmatrati kao konačno opredjeljenje i preciziranje tužbnog zahtjeva u pogledu visine potraživanja, koje je kao zakonsko rješenje u toku glavne rasprave nakon provođenja dokaza predloženo ovim radom. U konkretnom slučaju tuženi ne bi imao mogućnost protivljenja konačno opredjeljenom tužbenom zahtjevu, stim što bi zadržao pravo osporavanja istog u pogledu njegove neosnovanosti, a odluka po tako opredjeljenom i preciziranom prvobitnom tužebnom zahtjevu bi imala karakter presuđene stvari u slučaju bilo kakvog ponovnog pokretanja parničnog postupka po istoj vrsti potraživanja za isti period koji je bio predmetom raspravljanja. Obzirom da do odstupanja od prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva u toj fazi postupka dolazi nakon izvođenja dokaza, konačnim opredjeljenjem i preciziranjem prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva, gdje i tužitelj tek u toj fazi postupka ima mogućnost da raspolaže svim potrebnim podacima o visini potraživanja koja su predmetom raspravljanja, ukoliko bi u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza konačnim opredjeljenjem i preciziranjem tužbenog zahtjeva došlo do njegovog smanjenja ili povećanja, u tom slučaju pristanak tuženog na takvo konačno opredjeljenje i preciziranje tužbenog zahtjeva bi bio nepotreban, odnosno mogućnost tuženog da se u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza protivi konačno opredijeljenom i preciziranom tužbenom zahtjevu bi trebala biti isključena jer u suštini tužitelj konačnim opredjeljenjem i preciziranjem tužbenog zahtjeva usklađuje i precizira prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev u skladu sa dokaznom građom. Ovakav je pravni pristup sa aspekta dispozicije ukupnih prava i obaveza parničnih stranaka mnogo prihvatljiviji i kao takav pruža ravnopravan pravni položaj parničnih stranka u toku postupka, a takođe stvara pretpostavke

da parnični postupak postane mnogo funkcionalnijim. Uzimajući u obzir prethodno istaknuta pravna stajališta, na djelimično povlačenje tužbe kao dispozitivnu radnju tužitelja, moguća su kao funkcionalna pravna pravila kao i kod povlačenja tužbe, a što podrazumijeva da do dostavljanja tužbe na odgovor tuženom, tužitelju treba omogućiti dispozitivno ovlaštenje da povuče tužbu u cijelosti ili djelimično bez pristanka tuženog. Nakon dostavljanja tužbe na odgovor tuženom, pa sve do okončanja pripremnog ročišta , tužitelj bi i dalje zadržao svoje dispozitivno ovlaštenje u pogledu prava na povlačenje tužbe u cijelosti ili djelmično, ali je u tom slučaju potreban pristanak tuženog. Ukoliko do takvog pristanka ne dođe, odnosno ukoliko se tuženi usprotivi povlačenju tužbe, bilo u cijelosti bilo djelimično, sud u tom slučaju bi raspravio o prvobitno postavljenom tužbenom zahtjevu, odnosno, do povlačenja tužbe ne bih ni došlo jer se u tom slučaju štiti pravo tuženog na presuđenu stvar, ali bi tužitelj u tom stadiju parničnog postupka zadržao pravo djelomičnog odricanja od tužbenog zahtjeva. Ukoliko bi nakon izvođenja dokaza u toku glavne rasprave konačno opredjeljenjem tužbenim zahtjevom od strane tužitelja došlo do korekcije prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva u pogledu njegove visine, u tom stadiju postupka bila bi isključena mogućnost tuženog da se može protiviti po konačno opredjeljenom i preciziranom tužbenom zahtjevu.

Prema stajalištu sudske prakse, u odnosu na trenutno važeće odredbe zakona o parničnom postupku, u slučaju kad se tuženik usprotivio tužiteljevu povlačenju dijela tužbe do kojeg je došlo nakon što se tuženi upustio u raspravljanje, sud o tom dijelu tužbenog zahtjeva mora meritorno odlučiti.[628] Navedeno pravno stajalište u potpunosti ima svoj smisao jer se na taj način štiti tuženi bez čijeg znanja i saglasnosti je došlo do pokretanja parničnog postupka, a koji u istom tom parničnom postupku mora kao parnična stranka učestvovati. S obzirom da nakon povlačenja tužbe tužitelj može i ima pravo protiv tuženog ustati sa istom tužbom, jer se smatra da povučena tužba nikad nije ni podnesena, u cilju sprečavanja mogućeg šikaniranja tuženog tuženi ima puni legitimitet da opredijeli dalji tok parničnog postupka, odnosno da zahtijeva nastavak raspravljanja po postavljenom tužbenom zahtjevu radi meritornog odlučivanja.[629] U slučaju da se tuženi usprotivi povlačenju tužbe, bilo u cijelosti bilo djelimično, tužitelju je uvijek na raspolaganju pravni institut odricanja od tužbe a što podrazumijeva da će u tom slučaju sud bez daljeg raspravljanja i bez mogućeg utjecaja

[628] J. Čizmić, 2016, str. 237. – Vidjeti presudu vrhovnog trgovačkog suda Hrvatske, broj Pž. 6985/03 od 17.01.2006. godine. Objavljena u Informatoru broj 5606-5607 od 01. 11.2007. godine.

[629] Ne postoji smetnja za ponovno suđenje ako je ranija parnica u istoj stvari završena obustavom postupka zbog zakonske pretpostavke o povlačenju tužbe. -Vidi presudu: Vrhovni sud Federacije BiH Pž. Broj 90/98 od 19.05.1998. godine.

tuženog donijeti presudu na osnovu odricanja.[630] Odreći se od tužbenog zahtjeva može samo tužitelj kao parnična stranka. Odricanje od tužbenog zahtjeva izjavljeno do zaključenja glavne rasprave bez daljeg raspravljanja uzrokuje donošenje presude na osnovu odricanja kojom se odbija tužbeni zahtjev tužitelja. S obzirom da tuženi nema pravni interes za protivljenjem od odricanja tužbenog zahtjeva, u konkretnom slučaju nije ni potreban pristanak tuženog za odricanjem od tužbenog zahtjeva.[631] Odricanje od tužbenog zahtjeva bit će pravno relevantno samo ako nije u suprotnosti sa prisilnim propisima i društvenim moralom, odnosno ako se kreće u okviru slobodne dispozicije stranaka u odnosu na postavljeni tužbeni zahtjev.[632] I kod povlačenja kao i kod odricanja od tužbe pravo na odustanak od tužbenog zahtjeva, bilo u cijelosti, bilo djelimično, tužitelju nije ograničeno, samo su pravne posljedice različite, pa tako nakon povlačenja ili djelimičnog povlačenja tužbe tužitelj zadržava pravo da ponovo podnese tužbu protiv istog tuženog po istom činjeničnom i pravnom osnovu, dok kod odricanja ili djelimičnog odricanja od tužbe sud donosi odluku koja se nakon njene pravosnažnosti posljedično ima smatrati pravosnažno presuđenom stvar, a što onemogućava tužitelja da ponovo protiv istog tuženog po istom činjeničnom i pravnom osnovu podnese tužbu. Bilo bi apsolutno neprihvatljivo pravno stajalište po kojem bi tužitelju bilo onemogućeno da odustane od dijela tužbenog zahtjeva, u tom slučaju tužitelj bi bio prisiljen da vodi parnični postupak mimo svoje volje, odnosno bila bi isključena dispozitivna uloga tužitelja u pogledu opredjeljenja tužbenog zahtjeva. Također, pored veoma bitnog i značajnog prava tužitelja na odustajanje od dijela tužbenog zahtjeva, ne smije se izgubiti iz vida pravo tuženog na presuđenu stvar.[633] Tuženom koji je mimo svoje volje i saglasnosti dobio položaj parnične stranke i kojem se kao parničnoj stranci tužbenim zahtjevom nameće određena činidba ili trpljenje, potrebno je omogućiti pravo da zahtijeva raspravljanje o spornom pravnom pitanju i njegovo meritorno odlučivanje, a sve radi onemogućavanja tužitelja da po istom činjeničnom i pravnom osnovu protiv njega ponovo pokrene parnični postupak.

[630]Član 181. ZPP-a FBiH-2003 - (1) Ako se tužilac do zaključenja glavne rasprave odrekne tužbenog zahtjeva, sud će bez daljnjeg raspravljanja donijeti presudu kojom odbija tužbeni zahtjev (presuda na osnovu odricanja). (2) Za odricanje od tužbenog zahtjeva nije potreban pristanak tuženog. (3) Tužilac može do donošenja presude, na ročištu ili u pisanom podnesku, opozvati odricanje od tužbenog zahtjeva bez pristanka tuženog.

[631] I. Pezo, Odricanje kao stranačka dispozicija u parničnom postupku, Informator broj 5004, 2002. Godina, str. 27.

[632] M. Pavlović, 2001, str .124.

[633] Za postojanje presuđene stvari potrebito je da su ispunjena tri uvjeta: da postoji identitet stranaka u istoj ili obrnutoj situaciji, identitet zahtjeva i identitet činjeničnog osnova. Vidjeti presudu :Vrhovni sud Vojvodine Rev broj 189/84 od 25.06.1984. godine, te presudu Vrhovni sud Makedonije, Gzz broj 43/84.

Adekvatan način na osnovu kojeg će tužitelj zadržati svoje legitimno pravo na odustajanje od dijela tužbenog zahtjeva a da pravo na presuđenu stvar ostane u potpunosti na raspolaganju tuženom, ogleda se u pravu tužitelja na djelimično povlačenje tužbe, uz uslov da se takvom djelimičnom povlačenju tužbe ne usprotivi tuženi. Ukoliko se tuženi ne usprotivi djelimičnom povlačenju tužbe, sud bi u tom slučaju rješenjem konstatovao da se tužba smatra djelimično povučenom u onom dijelu u kojem je tužitelj povukao tužbu, a dalji tok parničnog postupka bi bio nastavljen radi raspravljanja o preostalom dijelu tužbenog zahtjeva. U tom slučaju imalo bi se smatrati da tužba u onom dijelu u kojem je povučena nije nikada ni podnesena, što dalje podrazumijeva da bi tužitelj mogao u kasnijem vremenskom periodu protiv istog tuženog ponovo podnijeti tužbu po istom činjeničnom i pravnom osnovu u kome je povučena tužba, odnosno na djelimično povučenu tužbu imao bi se primijeniti pravni režim kao i kod povučene tužbe u cjelini. Upravo zbog takvog pravnog dejstva djelimično povučene tužbe neophodno je ostaviti kao dispozitivno pravo tuženog da odluči hoće li dopustiti povlačenje tužbe u određenom njenom dijelu ili će se protiviti takvom djelimičnom povlačenju, sa izuzetkom tog prava tuženog kada je u pitanju konačno opredjeljenje i preciziranje tužbenog zahtjeva koje je predloženo kao logično i funkcionalno rješenje u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza. U slučaju da se tuženi usprotivi djelimičnom povlačenju tužbe, mogu nastupiti dvije pravne situacije. Moguća je situacija da sud nakon protivljenja tuženog nastavi raspravljati o prvobitnom tužbenom zahtjevu u cjelini a sve radi donošenja meritorne odluke i na taj način ostvarivanja prava tuženog na presuđenu stvar, kako bi tuženi na taj način spriječio tužitelja da protiv njega ponovo podnese tužbu po istom činjeničnom i pravnom osnovu. U situaciji kada se tuženi usprotivi djelimičnom povlačenju tužbe tužitelj bi i dalje zadržao svoje dispozitivno pravo na odustajanje od dijela tužbenog zahtjeva, ali ne više djelimičnim povlačenjem tužbe, nego bi u tom slučaju tužitelju trebala da bude na raspolaganju mogućnost odricanja od dijela tužbenog zahtjeva gdje bi bila isključena volja i saglasnost tuženog u pogledu takvog odricanja, nakon čega bi sud djelimičnom presudom odbio tužbeni zahtjev tužitelja u dijelu u kojem se tužitelj odrekao tužbenog zahtjeva. U tom slučaju, tako donesena djelimična presuda bi imala karakter presuđene stvari, a nakon pravosnažnosti iste sud bi nastavio raspravljati o preostalom dijelu tužbenog zahtjeva.

10.2.2. Pravni položaj parničnih stranaka kod djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva

Priznanje tužbenog zahtjeva je jednostrana parnična radnja tuženika kojom pred sudom izjavljuje da je tužiteljev zahtjev za pružanje pravne zaštite određenog sadržaja na zakonu osnovan.[634] Priznanje tužbenog zahtjeva je procesnopravna materijalna dispozicija, jednostrana, izričita, jasna, bezuslovna, posredna i opoziva parnična radnja tuženog kojom ovaj do zaključenja glavne rasprave izjavljuje da priznaje tužbeni zahtjev djelimično ili u cjelini, u prisustvu činjeničnog stanja koje je priznao ili ga nije osporio a iz koga u suštini proizilazi osnovanost tužbenog zahtjeva i na osnovu kojeg sud, ukoliko se ne radi o zahtjevu kojim stranke ne mogu raspolagati, i bez prijedloga tužioca donosi presudu kojom usvaja tužbeni zahtjev (presudu na osnovu priznanja).[635] U pravilu presuda na osnovu priznanja i presuda na osnovu odricanja nastaju isključivo na osnovu dispozitivnih radnji i ovlaštenja parničnih stranaka. Kod priznanja tužbenog zahtjeva tuženi svojom izjavom potvrđuje da je tužbeni zahtjev tužioca istaknut u tužbi osnovan pa isti kao takav priznaje u cijelosti.

Specifičnost procesnih radnji koje se odnose na priznanje i odricanje od tužbenog zahtjeva za razliku od povlačenja tužbe imaju karakter jednostranih procesnih radnji kod kojih je isključena volja suprotne parnične strane. Jednostranost ovih procesnih radnji znači da se one izjavljuju sudu te da suprotna stranka nije adresat ovih procesnih radnji i da za njih ne mora da zna.[636] Izjavu o priznanju ili izjavu o odricanju od tužbenog zahtjeva parnične stranke mogu poduzeti od momenta podnošenja tužbe sudu pa sve do zaključenja glavne rasprave.[637] Priznanje tužbenog zahtjeva je moguće definisati kao jednostranu parničnu radnju tuženika, poduzetu u postupku pred prvostupanjskim sudom do zaključenja glavne rasprave, kojom on izrijekom očituje svoju volju da se tužbeni zahtjev tužitelja bez daljeg raspravljanja prihvati.[638] Tuženi je dužan izjavu o priznanju tužbenog zahtjeva, odnosno tužilac izjavu o odricanju od tužbenog zahtjeva, saopćiti izričito i jasno.[639] To podrazumijeva da se ovakve izjave ne mogu vezati za bilo kakav uvjet ili rok, jer u protivnom ne mogu

[634] S.Triva, 1978, str. 482.
[635] A Milutinović, str. 33
[636] A. Jakšić, str. 467.
[637] V.Rajović, str. 15.
[638] M. Dika, *Presuda na temelju priznanja*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, broj (5-6) 2012 , str. 1893.
[639] V. Rajović Ibid

poslužiti kao osnova za donošenje presude na osnovu priznanja ili presude na osnovu odricanja. Priznanje tužbenog zahtjeva ima, s obzirom na svoj procesnopravni tretman, značenje izjave volje, neovisno o tome kakav je subjektivni stav tuženika prema datoj izjavi, je li ju on dao zato što zna da je zahtjev osnovan ili zato što hoće da se prihvati neovisno o stavu koji ima prema osnovanosti zahtjeva.[640]

Institut djelimičnog povlačenja tužbe i djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva bitno opredjeljuje pravni položaj tužitelja u toku parničnog postupka, kao i obim njegovih dispozitivnih prava, međutim, za razliku od djelimičnog povlačenja i djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva institut djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva u bitnome opredjeljuje pravni položaj tuženog te obim njegovih dispozitivnih prava u toku parničnog postupka. Nisu rijetki slučajevi da tuženi u toku parničnog postupka, ili čak odmah po dostavljanju tužbe na odgovor, u sporovima u kojim je predmet raspravljanja novčano potraživanje po bilo kom osnovu, se očituje po tužbenom zahtjevu na način da ne spori osnovanost tužbenog zahtjeva niti spori visinu u određenom dijelu. Priznanje se može odnositi na cijeli tužbeni zahtjev ili na njegov jedan dio a u ovom drugom slučaju donosi se djelimična presuda na osnovu priznanja.[641] Tuženik može priznati i samo dio tužbenog zahtjeva ili samo jedan od istaknutih zahtjeva, [642] odnosno da prizna tužbeni zahtjev do određene visine, a preostali dio visine tužbenog zahtjeva učini spornim. Sasvim logično i ispravno bi bilo da sud u takvoj situaciji meritornom odlukom konstatuje da je tuženi priznao dio tužbenog zahtjeva i da isti usvoji u njegovom nespornom priznatom dijelu, a po pravosnažnosti odluke kojom je kao takav priznat tužbeni zahtjev dalji tok parničnog parničnog postupka nastavi radi raspravljanja o preostalom spornom dijelu tužbenog zahtjeva. Da bi to dispozitivno pravo tuženog koje se odnosi na djelomično priznanje tužbenog zahtjeva, kao i dispozitivno pravo tužitelja koje se odnosi na djelimično odricanje od tužbenog zahtjeva, imalo svoj efekat i proizvelo pravne učinke nije dovoljno da tuženi u konkretnom slučaju izričito djelimično prizna tužbeni zahtjev, nego je potrebno da postoji zakonom propisana mogućnost donošenja djelimične odluke kojom se u tom nespornom dijelu priznaje tužbeni zahtjev, jer priznanje tužbenog zahtjeva u pravilu predstavlja posrednu parničnu radnju a tek presuda kojom se konstituiše to djelimično priznanje formalnopravno djeluje na dalji tok parničnog postupka.

[640] M. Dika, Ibid, str. 1893.
[641] V. Rajović, M. Živanović; Radoslav Momčilović, str. 105.
[642] S. Triva, Ibid.

10.3. Djelimična presuda kao pretpostavka djelimičnog priznanja i djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva

Opće pravno pravilo je da sud odlučuje samo potpunom presudom, ali tokom parnice moguće je da je samo jedan dio zahtjeva istaknutog u parnici ili samo jedan od više istaknutih zahtjeva postao zreo za odlučivanje i tad sud u pravilu donosi djelimičnu presudu.[643] Odstupajući od osnovnog pravila po kome je sud dužan da jednom presudom odluči o svim zahtjevima istaknutim u parnici (potpunom presudom), sud ovdje svjesno odlučuje samo o nekima od njih, odnosno samo o dijelu jednoga.[644] Osnovna je pretpostavka za ovakvo djelimično odlučivanje da su samo neki od istaknutih zahtijeva, odnosno samo dio jednog zahtjeva, u određenom stadiju raspravljanja sazreli za odlučivanje, odnosno da je predmet u tom dijelu do te mjere iscrpno raspravljen da se može neposredno pristupiti odlučivanju o osnovanosti tužbenog zahtjeva.[645] Djelimična presuda je konačna presuda u dijelu tužbenog zahtjeva o kojem se njome odlučuje pa je ista samostalna presuda u tom dijelu.[646] Donošenje djelimične presude izaziva razdvajanje postupka tako što se postupak u presuđenom dijelu predmeta spora odvaja od onog dijela u kome još nije odlučeno.[647]

Osnovni smisao i svrha donošenja djelimične presude jeste potpuno ostvarenje načela ekonomičnosti, te rješavanje onog dijela zahtjeva koji nije sporan među strankama u razumnom roku. Pored načela ekonomičnosti djelimičnom presudom se postiže i veća pravna sigurnost parničnih stranaka, te samim tim i efikasnija zaštita prava parničnih stranaka u toku parničnog postupka jer se ta pravna zaštita pruža čim se steknu pretpostavke, ne odlažući takvo odlučivanje o pitanjima o kojima je moguće odlučivati.[648] Pored navedenih kvalitativnih karakteristika koje se postižu djelimičnom presudom, posebno je značajno pomenuti da u slučaju kad je sudu na raspolaganju mogućnost donošenja djelimične presude, takva mogućnost predstavlja garanciju tužitelju da može svojom dispozitivnom radnjom u

[643] A Jakšić, str . 452.
[644] S. Triva, 1978, str. 474.
[645] Ibid.
[646] B. Čalija /S. Omanović, str. 259
[647] Ibid.
[648] Institucija djelimične preusde opravdava se razlozima ekonomičnosti, a naročito razlozima pravne sigurnosti i efikasne zaštite jer se zaštita pruža čim je to moguće, ne odlažući donošenje odluke o pitanjima o kojima je već moguće odlučivati dotle dok to ne bude moguće učiniti u odnosu na sva pitanja o kojima u određenoj parnici treba odlučiti .- Više o tome: S. Triva, 1978, str. 474

toku parničnog postupka odustati od dijela tužbenog zahtjeva. Također, mogućnost donošenja djelimične presude tuženom pruža garanciju da može u toku parničnog postupka priznati dio tužbenog zahtjeva ili može priznati jedan od više postavljenih zahtjeva, a što u konačnici bitno utječe i opredjeljuje pravo tužitelja te obavezu tuženog na troškove postupka o čemu će svakako kasnije biti riječi. Ovakav pravni pristup koji podrazumijeva donošenje djelimične presude u skladu sa važećim odredbama Zakona o parničnom postupku nije moguć, upravo iz razloga što trenutno važeći Zakon o parničnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine ne poznaje mogućnost donošenja djelimične presude pa samim tim ni mogućnost djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva od strane tužitelja, te je i mogućnost djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva od strane tuženog isključena, a što se posljedično veoma štetno odražava na sam obim dispozitivnih prava tuženog, kao i dispozitivnih prava tužitelja. U praksi su veoma česti slučajevi da tužitelj u toku parničnog postupka, bilo u toku pripremnog ročišta, bilo u toku glavne rasprave, nakon izvedenih dokaza zaključi da određen dio tužbenog zahtjeva nema svoje utemeljenje na dokazima koji su izvedeni na glavnoj raspravi,[649] ili da je određen tuženi greškom obuhvaćen kao parnična stranka. Međutim, u skladu sa važećim Zakonom o parničnom postupku tužitelju je u takvim situacijama na raspolaganju samo mogućnost povlačenja tužbe u tom dijelu ali pod pretpostavkom da se tuženi ne usprotivi takvom povlačenju. Ukoliko se tuženi usprotivi takvom povlačenju tužbe, tužitelj nema mogućnost da se odrekne tužbenog zahtjeva u tom dijelu i na taj način izbjegne nepotrebno parničenje, nego u tom slučaju sudovi procesnim rješenjem kao jedinu mogućnost imaju da konstatuju da će sud dalji tok postupka voditi radi raspravljanja o prvobitno postavljenom tužbenom zahtjevu, što je apsolutno neprihvatljivo i suprotno načelu dispozitivnosti, te načelu ekonomičnosti parničnog postupka.[650]

U veoma sličnoj pravnoj situaciji se nalazi tuženi kao parnična stranka. Naime, nisu rijetki slučajevi da se u toku parničnog postupka, nakon dostavljanja tužbe na odgovor, tuženi odluči da djelimično prizna tužbeni zahtjev, bilo u pogledu njegove visine bilo u pogledu djelimičnog priznanja samo nekog zahtjeva od više postavljenih zahtjeva obuhvaćenih tužbenim zahtjevom. Međutim, pored toga što postoji volja i izričito očitovanje tuženog da u određenom dijelu priznaje tužbeni zahtjev, sud samo iz razloga što mogućnost donošenja djelimične odluke nije propisana, nije u mogućnosti donijeti djelimičnu odluku koja bi konstituisala pravo i uspostavila pravni odnos u onom nespornom dijelu u kojem parnične

[649] Postupak po tužbi u predmetu, broj 430 Rs 129588 16 Rs, koji se vodi pred Općinskim sudom u Zenici .
[650] Ibid.

stranke nemaju interes za parničnim sporom. U toj situaciji sud zbog nemogućnosti donošenja djelimične odluke nastavlja dalje sa postupkom i konačnom odlukom meritorno odlučuje o cjelokupnom tužbenom zahtjevu. Ovakav pravni pristup je veoma nepovoljan po tuženog u pogledu troškova postupka i kao takav suprotan je načelu ekonomičnosti te načelu dispozitivnosti. U konkretnom slučaju, obzirom da ne postoji mogućnost suda da u određenom stadiju parničnog postupka meritorno odluči o dijelu tužbenog zahtjeva i na taj način djelimičnom presudom obaveže tuženog na vršenje određene činidbe u onom nespornom priznatom dijelu tužbenog zahtjeva, sud po donošenju konačne meritorne odluke obračun troškova koji pripadaju tužitelju vrši na osnovu vrijednosti spora istaknute prvobitnim tužbenim zahtjevom, što posljedično štetno utječe na položaj tuženog kod obračuna troškova. Da je postojala zakonska mogućnost donošenja djelimične odluke, u situaciji gdje je predmet raspravljanja novčano potraživanje a tuženi u dostavljenom odgovoru na tužbu priznao 50 % potraživanja, dok je preostalih 50 % potraživanja osporio, sud bi u toj situaciji donio djelimičnu presudu i obavezao tuženog da tužitelju isplati nespornih 50 % potraživanja te po pravosnažnosti presude nastavio dalji tok parničnog postupka. U takvoj situaciji vrijednost spora više ne bi bila postavljena u visini prvobitne vrijednosti nego bi ista bila umanjena za 50 %, a što bitno utječe i opredjeljuje pravni položaj tuženog i visinu obaveza prema istom prilikom obračuna troškova postupka, pa ukoliko bi tužitelj uspio sa tužbom i sa preostalih 50 % potraživanja isti bi imao pravo na troškove postupka ali samo u visini od 50 % preostale vrijednosti spora i to, također, samo za preostali stadij postupka, a što trenutno shodno važećem Zakonu o parničnom postupku nije moguće. Budući da ne postoji zakonska mogućnost donošenja djelimične presude, može se slobodno konstatovati da je na ovakav način ostavljena zakonska mogućnost zloupotrebe toka parničnog postupka od strane tužitelja jer je mogućnost djelovanja suda isključena bez obzira na volju tuženog da djelimično prizna tužbeni zahtjev. Pitanje primjene instituta djelimične presude kroz prošlost je bilo uređivano na različite načine. Još Zakonom o parničnom postupku FNRJ iz 1957. godine,[651] bila je propisana mogućnost donošenja djelimične presude.[652] U skladu sa navedenim zakonom djelimična presuda se mogla donijeti kod

[651] Zakon o parničnom postupku Federativne Narodne Republike Jugoslavije objavljen u Službenom listu broj 4. od 23.01.1957. godine. Ovaj Zakon u bitnome se razlikuje u odnosu na Zakon o parničnom postupku stare Jugoslavije od 13.VII.1929 godine. Ovaj Zakon o parničnom postupku mijenjan je i dopunjavan pet puta. Od navedenih pet dopuna dvije su bile od posebnog značaja i to druga dopuna iz 1965. godine kojom su mogućnosti ulaganje revizije protiv drugostepenih presuda bile drastično reducirane, te peta dopuna iz 1972. Godine, kojom u građanski procesni postupak uvedena institucija tzv. maličnog bagatelnog postupka.

[652] Član 318. stav 1. Zakona o parničnom postupku FNRJ propisano je da ako su u više tužbenih zahtjeva uslijed priznanja ili na osnovu raspravljanja, samo neki sazreli za konačnu odluku ili ako je samo dio jednog zahtijeva sazreo za konačnu odluku sud može u pogledu sazrelih zahtjeva, odnosno dijela zahtjeva zaključiti

objektivne kumulacije, to jest kad se jednom tužbenom obuhvati više zahtjeva protiv istog tuženog pa jedan ili više tih zahtjeva sazre za odlučivanje prije ostalih, bilo zato što je tuženi priznao neke od tih zahtjeva, bilo što su oni već dovoljno utvrđeni izvedenim dokazima. Djelimična presuda po navedenom zakonu se mogla donijeti i kad je u tužbi iznesen samo jedan zahtjev koji je djeljiv pa je uslijed priznanja tuženog sazreo za rješavanje samo jedan dio tog djeljivog zahtjeva.[653] Kao što se može zaključiti još 1957. godine tadašnjim Zakonom o parničnom postupku bilo je parničnim strankama omogućeno dispozitivno pravo da djelimično priznaju ili da se djelimično odreknu od tužbenog zahtjeva, odnosno da se takvo djelimično priznanje ili odricanje konstituiše djelimičnom presudom te na taj način parnični postupak učini funkcionalnijim. Zahvaljujući takvom pravnom pristupu može se konstatovati da su dispozitivna prava parničnih stranaka u to vrijeme bila znatno veća nego je to danas slučaj, a također, omogućavanjem donošenja djelimične presude i načelo procesne ekonomije je došlo do svog izražaja. Zakon o parničnom postupku Slobodni list broj 4/1957 bio je na snazi sve do 1976. godine kada je donesen novi Zakon o parničnom postupku.[654] Članom 329. stav 1. tadašnjeg Zakona o parničnom postupku bila je propisana mogućnost donošenja djelimične presude, pa samim time i pravni položaj tužitelja u pogledu njegove mogućnosti djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva, kao i pravni položaj tuženog u pogledu njegove mogućnosti djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva, su bili znatno povoljni a navedeni parnični postupak je u njegovom funkcionalnom pogledu na taj način bio učinkovitiji. Također, 1998. godine kada je donesen novi Zakon o parničnom postupku,[655] istim Zakonom je postojala mogućnost donošenja djelimične presude.[656] Na osnovu svega prethodno izloženog može se konstatovati da je još od 1956. godine pa sve do 2003. godine institut djelimične presude bio zakonom propisan i isti je imao svoju svrhu u pogledu djelimičnog

---

raspravu i donijeti presudu (djelomična presuda); Stav 2. djelimičnu presudu sud može donijeti i kad je podnesena protivtužba ako je za odluku sazreo sam zahtjev tužbe ili zahtjev protivtužbe. Stav 3. Kod ocjene pitanja da li će donijeti djelimičnu presudu, sud će naročito uzeti u obzir veličinu zahtjeva ili dijela zahtjeva koji je sazreo za odluku. Stav 4. U pogledu pravnih lijekova i izvršenja djelomična presuda smatra se kao samostalna presuda.

[653] Komentar Zakona o parničnom postupku FNRJ broj 4/57, str. 113.

[654] Zakon o parničnom postupku proglašen je ukazom Predsjednika Republike, Pr. Br 555 od 24.12.1976. godine objavljen u Službenom listu SFRJ broj 4 a 14.01.1977. objavljen ispravak nekih grešaka. Naime 24.12.1976. godine Skupština SFRJ je izglasala novi drugi po redu Zakon o parničnom postupku.

[655] Zakon o parničnom postupku FBiH objavljen u službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine, broj 12/98 ostao na snazi sve do 2003. godine.

[656]Član 310. ZPP-a FBiH -2003- Ako su od više tužbenih zahtjeva, zbog priznanja ili na temelju raspravljanja samo neki sazreli za konačnu odluku ili ako je samo dio jednog zahtjeva sazrio za konačnu odluku, sud može o sazrelim zahtjevima odnosno dijelu zahtjeva zaključiti raspravu i donijeti presudu (djelimična presuda). Djelimičnu presudu sud može donijeti i kad je podnesena protutužba, ako je za odluku sazrio samo zahtjev tužbe ili zahtjev protutužbe. Pri ocjeni pitanja hoće li donijeti djelimičnu presudu sud će osobito uzeti u obzir veličinu zahtjeva ili dijela zahtjeva koji je sazrio za odluku. Što se tiče pravnih lijekova i izvršenja, djelimična presuda smatra se samostalnom presudom.

odlučivanja po onom dijelu tužbenog zahtjeva koji nije sporan među parničnim strankama. Institut djelimične presude je u svakom slučaju parnični postupak činio funkcionalnijim i ekonomičnijim, a položaj parničnih stranaka je bio znatno bolje uređen u odnosu na Zakon o parničnom postupku donesen 2003. godine, kada prestaje mogućnost donošenja djelimične presude pa samim tim i mogućnost djelimičnog priznanja ili djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva, a što se posljedično negativno i štetno odrazilo na ukupan obim prava i obaveza parničnih stranaka pa samim tim i na njihov pravni položaj u toku parničnog postupka.

Istražujući pitanje primjene instituta djelimične presude u uporednopravnim sistemima, dolazimo do zaključka da je većina zemalja u okruženju zadržala primjenu instituta djelimične presude. Republika Hrvatska u svom Zakonu o parničnom postupku propisuje mogućnost donošenja djelimične presude, te na taj način ostavlja mogućnost parničnim strankama da djelimično priznaju ili se djelimično odreknu od tužbenog zahtjeva.[657] Ukoliko malo detaljnije posmatramo Zakon o parničnom postupku Republike Hrvatske možemo doći do zaključka da je Republika Hrvatska na dosta prihvatljiv i veoma funkcionalan način uredila pitanje donošenja djelimične presude kao i pitanje pravnih učinaka nakon njenog donošenja. Naime, u skladu sa odredbama navedenog Zakona djelimična se presuda u pogledu pravnih lijekova i izvršenja smatra samostalnom presudom. U pogledu žalbe djelmična presuda je, također, zadržala svoju samostalnost na način da će u slučaju ulaganja žalbe na djelimičnu presudu sud umnožiti spis i prijepis spisa sa žalbom dostaviti drugostepenom sudu radi odlučivanja po žalbi, a istovremeno će nastaviti sa postupkom u pogledu raspravljanja po zahtjevu o kojem nije odlučeno djelimičnom presudom.

[657]Članak 329. ZPP-a RH - Ako su na temelju raspravljanja sazreli za konačnu odluku samo neki od više tužbenih zahtjeva, ili ako je samo dio jednog zahtjeva sazrio za konačnu odluku, sud može u vezi sa sazrelim zahtjevima, odnosno dijelom zahtjeva zaključiti raspravu i donijeti presudu (djelimična presuda). Pri ocjeni hoće li donijeti djelimičnu presudu sud će osobito uzeti u obzir veličinu zahtjeva ili dijela zahtjeva koji je sazrio za odluku. Sud je dužan bez odgode donijeti djelimičnu presudu ako su, na temelju priznanja ili odricanja od više istaknutih zahtjeva samo neki sazreli za konačnu odluku, ili ako je samo dio jednog zahtjeva sazrio za takvu odluku.U slučaju iz članka 200. ovoga Zakona sud je dužan donijeti djelimičnu presudu, ako je tužbeni zahtjev koji se tiče više suparničara sazrio za konačnu odluku na temelju priznanja ili odricanja samo prema kojem od suparničara, ili ako je neki od više tužbenih zahtjeva koji se tiču različitih suparničara sazrio na temelju priznanja ili odricanja za konačnu odluku samo prema suparničaru kojeg se tiče. Djelomičnu presudu sud može (stavak 1.), odnosno dužan je (stavak 2. i 3.) donijeti, u skladu s prethodnim odredbama ovoga članka i kad je podnesena protutužba, ako je za odluku sazrio zahtjev tužbe ili protutužbe.U skladu s odredbama stavka 1. do 3. ovoga članka sud će postupiti i u slučaju spajanja dviju ili više parnica radi zajedničkog raspravljanja i odlučivanja. Što se tiče pravnih lijekova i ovrhe, djelomična presuda smatra se samostalnom presudom. U slučaju žalbe protiv djelimične presude sud će umnožiti spis i prijepis spisa sa žalbom i odgovorom na žalbu dostaviti drugostupanjskom sudu, a postupak glede zahtjeva ili dijela zahtjeva o kojemu nije odlučio nastaviti.

Na sličan način uređen je parnični postupak u Republici Srbiji. Naime, Zakonom o parničnom postupku Republike Srbije propisana je mogućnost donošenja djelimične presude.[658] Ostavljanjem mogućnosti sudu da može donijeti djelimičnu presudu Zakon o parničnom postupku omogućava parničnim strankama da u potpunosti disponiraju dijelom tužbenog zahtjeva, bilo da djelimično priznaju tužbeni zahtjev ili djelimično se odreknu tužbenog zahtjeva, ili da rasprave o dijelu tužbenog zahtjeva i u tom ga dijelu učine nespornim, a što stvara pravnu pretpostavku da sud donese djelimičnu presudu kojom će odlučiti o tom dijelu tužbenog zahtjeva. Navedeni Zakon omogućava donošenje djelimične presude i u situaciji kada je podnesena protivtužba ukoliko postoje uslovi za donošenje djelimične odluke, bilo po zahtjevu iz tužbe, ili zahtjevu iz protivtužbe. Za opredjeljenje suda da li da donese djelimičnu presudu, sud će posebno uzeti u obzir veličinu zahtjeva ili dijela zahtjeva koji ispunjava uslove za donošenje takve odluke. Tako donesena djelimična presuda je, također, po Zakonu Republike Srbije samostalna odluka posebno u pogledu pravnih lijekova i izvršenja.

Također zakonom o parničnom postupku Crne Gore propisana je mogućnost donošenja djelimične presude.[659] Pomenutim Zakonom o parničnom postupku Republike Crne Gore na sličan je način kao i Zakonom Republike Srbije i Republike Hrvatske ostavljena mogućnost sudu da može donijeti djelimičnu presudu, pa je na taj način omogućeno parničnim strankama da disponiraju dijelom tužbenog zahtjeva i isti u tom dijelu učine nespornim, a što stvara pravnu pretpostavku da sud donese djelimičnu presudu kojom će odlučiti o tom dijelu tužbenog zahtjeva. Na veoma sličan način je i Zakonom o parničnom postupku Republike

[658] Član 346. Zakona o parničnom postpuku Republike Srbije.- Ако od više тужbenih zahteva, usled priznanja, odricanja ili na osnovu raspravljanja, samo za neke postoje uslovi za konačnu odluku ili ako su samo za deo jednog zahteva ispunjeni uslovi za konačnu odluku, sud može u pogledu tih zahteva, odnosno dela zahteva, da zaključi raspravu i donese presudu (djelimična presuda). Delomičnu presudu sud može da donese i kad je podnesena protivtužba, ако postoje uslovi za donošenje odluke samo o zahtevu tužbe ili zahtevu protivtužbe. Sud će prilikom odlučivanja da li će da donese delomičnu presudu, naročito da uzme u obzir veličinu zahteva ili dela zahteva koji ispunjava uslove za donošenje odluke. Delomična presuda je samostalna preesuda u pogledu pravnih lekova i izvršenja.

[659] Član 335. Zakona o parničnom postupku Republike Crne Gore - Ako su od više tužbenih zahtjeva, usljed priznanja ili na osnovu raspravljanja, samo neki sazreli za konačnu odluku ili ako je samo dio jednog zahtjeva sazrio za konačnu odluku, sud može, u pogledu sazrelih zahtjeva, odnosno dijela zahtjeva, zaključiti raspravu i donijeti presudu (djelimična presuda). Djelimičnu presudu sud može da donese i kad je podnesena protivtužba, ako je za odluku sazrio samo zahtjev tužbe ili zahtjev protivtužbe. Pri ocjeni pitanja da li će donijeti djelimičnu presudu, sud će naročito uzeti u obzir veličinu zahtjeva ili dijela zahtjeva koji je sazreo za odluku. U parnici u kojoj je tužbom, odnosno protivtužbom obuhvaćeno više zahtjeva djelimična presuda nije dozvoljena, ako se o osnovanosti tih zahtjeva može, zbog prirode spornog odnosa, odlučiti samo jednom presudom. U pogledu pravnih lijekova i izvršenja djelimična presuda smatra se kao samostalna presuda.

Slovenije uređeno pitanje donošenja djelimične presude.[660] Pomenutim Zakonom dopušteno je sudu donošenje djelimične presude pa je samim tim data i mogućnost parničnim strankama da na kvalitetniji način disponiraju tužbenim zahtjevom u pogledu omogućavanja parničnim strankama da ne raspravljaju o onim pitanjima koja nisu sporna među njima. Zakonom je ostavljena mogućnost da u tom slučaju parnične stranke disponiraju dijelom tužbenog zahtjeva i kao takvom isti u tom dijelu učine nespornim, a što stvara pravnu pretpostavku da sud donese djelimičnu presudu kojom će odlučiti o tom dijelu tužbenog zahtjeva. Ovakvim pravnim pristupom i načinom uređenja ovog pravnog instituta u uporednopravnim sistemima zadržana su veoma bitna i značajna procesna ovlaštenja parničnih stranaka, a također, parnični postupak je zadržao svoju ekonomičnost i funkcionalnost što u konačnici jeste cilj i svrha zakona. Međutim, u Bosni i Hercegovini, niti Zakonom o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, niti Zakonom o parničnom postupku Republike Srpske, niti Zakonom o parničnom postupku Distrikta Brčko, kao ni Zakonom o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine nije propisana zakonska mogućnost donošenja djelimične presude, što bitno utječe i opredjeljuje pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka na način da je nepostojanjem navedene mogućnosti sud prinuđen da raspravlja i o nespornom dijelu tužbenog zahtjeva, a što je suprotno cilju parničnog postupka. Pored toga, parnične stranke su zbog takvog ograničenja nepotrebno dovedene u nepovoljan položaj u pogledu ukupnih troškova postupka, tako da je uvijek jednoj od parničnih stranaka ostavljena mogućnost određene zloupotrebe toka parničnog postupka, dok druga parnična stranka nepotrebno trpi posljedice takve zloupotrebe, a što je suprotno načelu ekonomičnosti, raspravnom načelu, te samom cilju i svrsi parničnog postupka.

U cilju otklanjanja postojećih nedostataka koji opterećuju pravni položaj tužitelja u situaciji kad želi da se djelimično odrekne od tužbenog zahtjeva, kao i pravni položaj tuženog kada isti u toku parničnog postupka želi da djelimično prizna tužbeni zahtjev, a koji zahtjevi i tužitelja i tuženog su sasvim legitimni i opravdani jer isti doprinose ekonomičnosti postupka, zbog svega navedenog prijedlog je da se izvrši izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku, kako je to i predloženo na način da se doda novi član zakona, koji glasi :

[660]Član 314. Zakona o parničnom postupku Republike Slovenije - Ако od više тužbenih zahtjeva, usljed priznanja, odricanja ili na osnovu raspravljanja, samo za neke postoje uslovi za konačnu odluku, ili je samo neki od zahtjeva sazreo za konačnu odluku, , sud može, u pogledu sazrelih zahtjeva, odnosno dijela zahtjeva, zaključiti raspravu i donijeti presudu (djelimična presuda). Djelimičnu presudu sud može da donese i kad je podnesena protivtužba, ako je za odluku sazrio samo zahtjev tužbe ili zahtjev protivtužbe. Pri ocjeni pitanja da li će donijeti djelimičnu presudu, sud će naročito uzeti u obzir veličinu zahtjeva ili dijela zahtjeva koji je sazreo za odluku. Što se tiče pravnih lijekova i izvršenja smatra se djelimična presuda samostalna odluka.

Prijedlog člana 182/b Zakona o parničnom postupku, a koji treba da glasi:

1)Ako su na osnovu raspravljanja sazreli za odlučivanje samo neki od više tužbenih zahtjeva, ili ako je samo dio jednog zahtjeva sazrio za konačnu odluku, sud može u vezi sa takvim zahtjevima, ili dijelom zahtjeva zaključiti raspravu i donijeti presudu (djelimična presuda).

2)Pri ocjeni hoće li donijeti djelimičnu presudu, sud će posebno uzeti u obzir veličinu zahtjeva ili dijela zahtjeva koji je sazrio za odluku.

3)Sud je dužan bez odgode donijeti djelimičnu presudu ako su na osnovu priznanja ili odricanja od više istaknutih zahtjeva samo neki sazreli za konačnu odluku, ili ako je samo dio jednog zahtjeva sazrio za takvu odluku.

4)Sud je dužan donijeti djelimičnu presudu ako je tužbeni zahtjev koji se tiče više suparničara sazrio za konačnu odluku na temelju priznanja ili odricanja samo prema kojem od suparničara, ili ako je neki od više tužbenih zahtjeva koji se tiču različitih suparničara sazrio na osnovu priznanja ili odricanja za konačnu odluku samo prema suparničaru kojeg se tiče.

5)Djelimičnu presudu sud će donijeti u skladu s prethodnim odredbama ovoga člana i kad je podnesena protivtužba, ako je za odluku sazrio zahtjev tužbe ili protivtužbe.

6)U skladu s odredbama stava 1. do 3. ovoga člana sud će postupiti i u slučaju spajanja dviju ili više parnica radi zajedničkog raspravljanja i odlučivanja.

7)Što se tiče pravnih lijekova i izvršenja, djelimična presuda smatra se samostalnom presudom.

8)U slučaju žalbe protiv djelimične presude, sud će umnožiti spis i prijepis spisa sa žalbom i odgovorom na žalbu dostaviti drugostupanjskom sudu, a postupak u pogledu zahtjeva ili dijela zahtjeva o kojem nije odlučio nastaviti.

Da u konkretnom slučaju postoji zakonska mogućnost djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva, u tom slučaju tužitelj bi takvim odricanjem svjesno išao na gubitak spora u tom dijelu tužbenog zahtjeva ali bi isto tako izbjegao nepotrebno parničenje te na taj način postupak učinio ekonomičnijim, a u konačnici bi svojom odlukom o djelimičnom odricanju od tužbenog zahtjeva bitno utjecao i opredijelio visinu troškova postupka, jer bi u tom slučaju troškovi postupka pali na teret tužitelja ali samo do stadija postupka u kojem je došlo do odricanja od tužbenog zahtjeva, a u konačnici bi bio postignut konačan cilj, to jeste

presuđena stvar. Također, tuženi bi svojim djelimičnim priznanjem tužbenog zahtjeva svjesno išao na priznanje tog dijela tužbenog zahtjeva koji je nesporan, te bi na taj način izbjegao nepotrebno parničenje zbog čega bi postupak učinio ekonomičnijim i funkcionalnijim, a u konačnici bi svojom odlukom o djelimičnom priznanju tužbenog zahtjeva bitno utjecao i opredijelio visinu troškova postupka, jer bi u tom slučaju troškovi postupka pali na teret tuženog ali samo do stadija postupka u kojem je došlo do djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva, te bi na taj način pravni položaj tuženog bio znatno povoljniji a bio bi postignut i opći cilj i svrha postupka - presuđena stvar.

Stvaranjem pravnih pretpostavki za donošenje djelimične presude u potpunosti do izražaja dolazi načelo ekonomičnosti kroz rješavanje onog dijela zahtjeva koji nije sporan među strankama u razumnom roku. Pored načela ekonomičnosti djelimičnom presudom se postiže i veća pravna sigurnost parničnih stranaka, te samim tim i efikasnija pravna zaštita prava parničnih stranaka u toku parničnog postupka jer se ta pravna zaštita pruža čim se steknu pretpostavke, ne odlažući takvo odlučivanje o pitanjima o kojima je moguće odlučivati. Pored navedenih kvalitativnih karakteristika koje se postižu djelimičnom presudom, posebno je značajno pomenuti da u slučaju kad je sudu na raspolaganju mogućnost donošenja djelimične presude, takva mogućnost predstavlja garanciju tužitelju da može svojom dispozitivnom radnjom u toku parničnog postupka odustati od dijela tužbenog zahtjeva. Mogućnost donošenja djelimične presude pruža i tuženom garanciju da može u toku parničnog postupka priznati dio tužbenog zahtjeva ili može priznati jedan od više postavljenih zahtjeva, a što naposlijetku bitno utječe i opredjeljuje pravo tužitelja te obavezu tuženog na troškove postupka.

11. PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA KOD ZAKLJUČENJA SUDSKE NAGODBE

11.1.Pojam i pravni značaj nagodbe ili poravnanja

Subjekti građanskopravnog odnosa ulaze u takav odnos kako bi ostvarili određenu korist ili da bi izdejstvovali određeno pravo. U tim građanskopravnim odnosima veoma često dolazi do određenih spornih pitanja u pogledu prava i obaveza između subjekata, zbog čega jedan od tih subjekata pokreće postupak pravne zaštite ugroženih ili povrijeđenih prava pred nadležnim sudom. Nakon podnošenja tužbe sud po pravilima parničnog postupka provodi postupak radi utvrđivanja relevantnog faktičkog činjeničnog stanja o spornom odnosu, a sve u cilju donošenja meritorne odluke kojom će sud sporno faktičko stanje podvesti pod materijalno pravo, te tako donesenom presudom uspostaviti materijalnopravni odnos zasnovan na pozitivnim materijalnim propisima. I pored toga što je parnični postupak pokrenut na inicijativu tužitelja isključivo iz razloga što nije postojala volja i želja subjekata spornog građanskopravnog odnosa da taj sporni odnos riješe na miran način kompromisom i međusobnim popuštanjem, ipak se u toku parničnog postupka dešava da se razmišljanje parničnih stranaka promijeni u tom pravcu da iste izraze svoju volju i želju za mirnim rješenjem spora mimo suda. Do nagodbe može doći i prije pokretanja bilo kakvog postupka pred nadležnim tijelom u vezi sa spornim pravnim odnosom. Do nagodbe može doći i za vrijeme trajanja takvog postupka mimo nadležnog tijela koje vodi postupak. Također, do nagodbe može doći i u toku postupka pred tijelom koje odlučuje o pravima stranaka iz njihovog spornog pravnog odnosa.[661] Parnične stranke nerijetko na osnovu međusobnog popuštanja i kompromisa rješavaju sporni odnos na miran način. Dva su moguća načina rješavanja spornog građanskopravnog odnosa. Prvi način odnosi se na rješavanje spornog građanskopravnog odnosa postizanjem sporazuma mirnim putem mimo suda između subjekata građanskopravnog odnosa, a drugi način podrazumijeva rješavanje spornog građanskopravnog odnosa postizanjem sporazuma pred nadležnim sudom te zaključenjem sudske nagodbe.

[661] Više o tome : I. Grbin, *Nagodba u obveznom pravu te u parničnom i arbitražnom postupku,* Pravo u gospodarstvu, Časopis za gospodarsko pravnu teoriju i praksu, Zagreb, 2007, str. 269

Sporazum između subjekata spornog građanskopravnog odnosa zaključen u postupku mimo suda ima karakter vansudske nagodbe. U literaturi i pravnom prometu nagodba se još naziva i *poravnanje*. Poravnanje je određena vrsta ugovora, ili još bolje rečeno, sporazuma postignutog između onih lica između kojih postoji spor ili neizvjesnost o nekom pravnom odnosu. Ta lica svojim uzajamnim popuštanjima rješavaju spor nastao unutar pravnog odnosa, te na taj način uklanjaju neizvjesnost i na bazi izvršenih popuštanja uređuju svoja međusobna prava i obaveze. To popuštanje koje se dešava između stranaka u spornom građanskopravnom odnosu ispoljava se na način da stranke u sporu potvrđuju postojanje obaveza iz postojećeg materijalnopravnog odnosa, a potom kompromisom revidiraju međusobne obaveze, te na taj način olakšavaju način ispunjenja.[662] Postignuti sporazum o poravnanju - nagodbi u suštini je ugovor materijalnog prava koji stranke u spornom građanskopravnom odnosu zaključuju naknadno, kako bi na taj način na bazi međusobnog popuštanja riješile sporni odnos te stvorile pretpostavke da bez bilo kakvih smetnji u budućnosti izvršavaju svoja naknadno definisana i dogovorena prava i obaveze. Ovako postignuto poravnanje se naziva još i ugovorno poravnanje ili vansudska nagodba. Vansudsko ugovorno poravnanje kao takvo ne proizvodi neposredna procesna dejstva. Bez obzira da li se nagodba sklapa u postupku pred nadležnim tijelom ili isključivo sporazumom stranaka vannadležnog tijela, takva nagodba ima karakter sporazuma stranaka i ista se ne razlikuje u materijalnopravnom pogledu od bilo koje druge nagodbe.

Međutim, u procesnopravnom pogledu nagodba postignuta u postupku pred nadležnim tijelom, odnosno sudom, ima posebne procesnopravne učinke. Ti procesnopravni učinci manifestuju se kroz pravnu snagu zaključene nagodbe, pa tako nagodba zaključena u toku sudskog postupka pred nadležnim sudom ima snagu izvršne isprave, dok nagodba ili poravnanje zaključeno između subjekata spornog građanskopravnog odnosa izvan sudskog postupka ima karakter ugovora odnosno sporazuma o načinu rješavanja spornog odnosa. Nagodba kao ugovor o sporazumnom uređenju imovinskopravnih i drugih građanskopravnih odnosa predstavlja teretni ugovor i za njega važe pravna pravila o teretnim ugovorima, pa se takvo poravnanje ima smatrati nekom vrstom novacije (Ugovora prenovu).[663]

[662] Više o tome : G. Stanković, 2010. str. 384 – 385.
[663] S. Živković, O sudskom i vansudskom poravnanju,

11.2. Pojam i pravna priroda sudske nagodbe

Za razliku od nagodbe postignute u vansudskom postupku, stranke u sporu imaju mogućnost postizanja nagodbe ili poravnanja i u toku samog parničnog postupka. Takva nagodba ima karakter sudske nagodbe ili sudskog poravnanja.[664] Sudsko poravnanje je jedan od mogućih načina okončanja parničnog postupka a koje se postiže sporazumom između stranaka u predmetu spora koji se zaključuje pred sudom i kojim se parnica na taj način okončava. Parnične stranke u pravilu zaključenjem sudske nagodbe na osnovu zakonom dopuštenih procesnopravnih ovlaštenja, ili bolje rečeno na osnovu svojih dispozitivnih ovlaštenja, međusobnim popuštanjem i kompromisom postižu sporazum o načinu uređenja spora koji je predmetom parničnog postupka, te na taj način okončavaju parnicu tako što zaključuju sudsku nagodbu. Sudska nagodba je jedan od načina rješavanja spora do koje obično dolazi uzajamnim popuštanjem stranaka, ali za razliku od vansudske nagodbe, popuštanje stranaka nije neophodno za valjanost sudske nagodbe.[665] Sudska nagodba (*njem. gerrichtliche Vergleich, engl.judical setlement, franc.judicaire transaction*) je ugovor sklopljen i zapisnički registriran u postupku pred sudom kojim stranke u cijelosti ili djelimično uređuju svoje sporne odnose koji su posredan predmet spora, a koja je po svom učinku izjednačena sa pravomoćnom sudskom odlukom *(res iudicialiter transacta).*[666]

Predmet nagodbe mora biti tužbeni zahtjev kao predmet spora, s tim što se nagodba može odnositi na cjelokupan tužbeni zahtjev kojim se u cijelosti okončava parnični spor te se može odnositi i na jedan dio tužbenog zahtjeva.[667] Sudska nagodba bi se mogla odnositi i na sporni pravni odnos koji nije predmetom spora ali je s njim u vezi.[668] U teoriji procesnog prava sporno je pitanje pravnog dejstva i pravne prirode sporazuma o sudskoj nagodbi. Neki autori sudsku nagodbu posmatraju isključivo sa stanovišta materijalnog građanskog prava ne pridajući joj procesnopravni značaj kao parničnoj radnji. Tako po njemačkoj pravnoj teoriji Rosenberg smatra da je sudska nagodba ništa drugo nego građanskopravni ugovor.[669] U

[664] Član 87. stav 1. ZPP-a FBiH -Stranke mogu zaključiti sudsku nagodbu o predmetu spora u toku cijelog postupka do njegovog pravomoćnog okončanja (sudska nagodba)
[665] Više o tome : S. Triva / V.Belajc/ M.Dika, 1986, str. 473.
[666] J. Čizmić, *Novo uređenje instituta sudske nagodbe u bosanskohercegovačkom pravu,* Zbornik radova Pravnog fakulteta sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2004, str. 211.
[667] Član 89. stav 1. ZPP-a FBIH- 2003 - Sudska nagodba može se odnositi na cijeli tužbeni zahtjev ili na jedan njegov dio.
[668] Više o tome : S. Triva / V.Belajc/ M.Dika, Ibid, str. 472.
[669] V. Rosenberg, *Lehbruch des deutschen Zivilprozessrechts,* Berlin , 1931. Godina, str. 446.

austrijskoj pravnoj teoriji autor Neumann sudsku nagodbu posmatra kroz materijalnopravni odnos i njenu valjanost uvjetuje pretpostavkama građanskog prava.[670] Određeni autori sa ovih područja, kao što je Zuglia, smatraju da sudska nagodba nema procesnopravni značaj pravosnažnog rješenja spora.[671] Slična su razmišljanja imali neki autori sa područja Srbije osporavajući sudskoj nagodbi svojstvo parnične radnje.[672] Drugoj grupi su pripadali autori koji sudsku nagodbu posmatraju kao procesnopravnu radnju. Ovoj grupi pripadaju pojedini autori iz Njemačke kao što je Sauer koji smatra da je sudska nagodba procesna radnja.[673] Također, pojedini autori iz Austrije, kao što je Wolff, također smatraju da sudska nagodba kao procesna radnja ne podliježe propisima materijalnog građanskog prava.

U pogledu pravne prirode sudske nagodbe u pravnoj teoriji je prihvaćen stav o njenoj dvojakoj prirodi. Sudska nagodba predstavlja građanskopravni ugovor kojim stranke uređuju svoj materijalnopravni odnos ali istovremeno i parničnu radnju stranaka kojom one utiču na ishod postupka a koja za krajnju posljedicu ima pravosnažnost, zbog čega parnične stranke ne mogu svojim naknadnim sporazumom otkloniti dejstva nagodbe.[674] Sudska nagodba je mješoviti procesnopravni i materijalni građanskopravni ugovor,[675] i kao takva proizvodi neposredne pravne posljedice i na području procesa i na području građanskopravnih odnosa pa se valjanost sudske nagodbe ima prosuđivati i sa stanovišta procesnog i sa stanovišta materijalnog građanskog prava.[676] Sudska nagodba je bez obzira na okolnosti pod kojima je sklopljena, također, ugovor stranaka kojim one reguliraju svoje građanskopravne odnose, ali zbog svih tih okolnosti ona proizvodi i značajne procesnopravne učinke.[677] Jedinstveno je shvaćanje i judikature i doktrine da je sudska nagodba jedna vrsta mješovitog ugovora koji se proteže dijelom na odredbe materijalnog te dijelom na odredbe procesnog prava.[678] Sudska

[670] V neumann, *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, Wien, 1928, str. 827.
[671] V verona/ Zuglia, *Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama*, Zagreb, str. 369.
[672] V. Goršić, *Komentar građanskog parničnog postupka,* Beograd, 1933, str. 617.
[673] V Sauer , Grundlagen des Prozessrechts, Stuttgart, 1919. Godina, str. 175.
[674] Vidi Komentar zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2005, Z.Kulenović/S.Mikulić/Svjetlana Milišić veličkovski/Jadranka Stanišić/ Danka Vučina, str. 168. - Ovakav je stav opšteprihvaćen i u ranijoj sudskoj praksi sudova bivše Jugoslavije, zbog čega valjanost sudske nagodbe treba prosuđivati kako sa stajališta građanskog procesnog prava tako i građanskog prava.
[675] Vidi odluku : VS R. Hrvatske, broj Rev 2351/92, objavljena u izboru odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske.
[676] Više o tome : S Triva, *Osnovi za jednu raspravu o sudskoj nagodbi,* Naša Zakonitost, str .69.
[677] Ranije Jugoslovensko građansko procesno zakonodavstvo prije perioda 1956. godine stvoreno je pod jakim utjecajem njemačke i austrijske škole (ono je bilo gotovo doslovna kopija austrijskog zakonodavstva). Odatle je i prisutan odlučujući utjecaj austrijske i njemačke škole na naše građansko procesno pravo. Duboko zacrtane brazde specifično njemačkog načina obrade i rješavanje pravnih pitanja ostale su kod nas i kad se javila želja za emancipacijom od dotadašnjih uzora. Više o tome : S Triva, str. 61.
[678] I. Grbin, 2007, str. 292

nagodba bez obzira što nosi naziv sudska, nastaje isključivo na osnovu dispozitivnih radnji parničnih stranaka, a naziv sudska nagodba nosi upravo iz razloga što se kao takva zaključuje pred sudom i ta pretpostavka joj daje snagu presuđene pravne stvari, odnosno snagu izvršne isprave. Sudska nagodba u procesnopravnom smislu izjednačena je sa pravomoćnom presudom pa se i na nju odnosi pravilo *ne bis in idem* i prigovor *rei judicialiter transactae* koji je izjednačen sa prigovorom *rei judicate*.[679] Sudska nagodba, koja čini izlišnom sudsku presudu, predstavlja elastičniji instrument za uređenje pravnih odnosa među strankama nego što je presuda zbog mogućnosti da se relativno kruti propisi o paricijskim rokovima uz kondematorne judikate zamijene takvim uslovima za dobrovoljno izvršenje koji će bolje odgovarati posebnim odnosima konkretnog slučaja.[680]

Nagodbom u parničnom postupku, stranke postižu vlastito rješenje spora od zajedničkog interesa koje ih oboje čini pobjednicima i stoga omogućava obnovu njihovog privremeno poremećenog odnosa i ujedno trajno zadržavanje takvog dobrog odnosa u budućnosti.[681] Nisu rijetki slučajevi da stranke u sporu, koji odluče da riješe putem suda, nakon provedenog postupka i donesene presude, na takav način riješe predmetni spor. Međutim, odnosi među tim stranaka i dalje ostaju jako poremećeni i zbog te činjenice veoma često se dešava da nakon okončanog jednog parničnog spora te iste parnične stranke pokreću i druge vrste sporova protiv istih osoba, što nikako nije dobro niti po iste parnične stranke niti po njihove međusobne odnose, a posebno nije dobro po ukupne društvene odnose, pa stoga eventualna mogućnost zaključenja sudske nagodbe treba da bude imperativ, kako parničnim strankama, tako i sudu koji vodi postupak. Predmetom sudske nagodbe u pravilu mogu da budu oni građanskopravni odnosi koji se pojavljuju i kao predmet raspravljanja i odlučivanja u parnici, a koji su regulisani dispozitivnim pravnim normama tako da stranke o njima mogu slobodno raspolagati.[682] Ukoliko prilikom zaključenja sudske nagodbe sud utvrdi da se nagodba odnosi na predmet kojim stranke ne mogu raspolagati, sud neće dozvoliti takvo zaključenje sudske nagodbe. Nagodba postignuta između parničnih stranaka mora biti rezultat njihove slobodne volje, a nikako rezultat bilo čijeg pritiska ili utjecaja te vrste koji bi na bilo koji način isključio slobodnu volju bilo koje od parničnih stranaka. U skladu sa postojećim zakonskim rješenjima, uloga suda u pogledu postojanja mogućnosti zaključenja sudske nagodbe je takva

[679] J. Čizmić, Ibid, 212.
[680] Više o tome : S Triva, str. 62.
[681] S. Šimac, *Sudskom nagodbom do bržeg rješenja parničnog postupka*, Informator broj 5610-6611, Zagreb, 2007, str. 2.
[682] S. Živković, str. 44.

da se u toku cijelog postupka očekuje aktivnost suda u pogledu nastojanja suda da stranke zaključe sudsku nagodbu, s tim što sud u tom slučaju mora voditi računa o svojoj nepristrasnosti, te slobodnoj volji parničnih stranaka.[683] Sud ne smije direktno utjecati na volju stranaka, insistirati na rješenju spora sudskom nagodbom ili strankama nametnuti takvo rješenje spora. U skladu sa postojećim zakonskim rješenjima uloga suda u pogledu postizanja sporazuma o rješavanju spora mirnim putem ogleda se u nastojanjima suda u toku cijelog postupka da ispita spremnost i volju parničnih stranaka da razmotre mogućnost zaključenja sudske nagodbe, te ukazivanje suda na takvu mogućnost.[684] Kroz novo zakonsko rješenje vidljiva je intencija zakonodavca da sudu u pogledu zaključenja sudske nagodbe obezbijedi znatno aktivniju ulogu, na način da sud, ne samo da treba ukazati strankama na ovu mogućnost, već će aktivno nastojati da dođe do zaključenja sudske nagodbe, pa čak sud može strankama predložiti na koji način da se nagode. [685]

Predmetom sudske nagodbe mogu biti samo oni građanskopravni odnosi koji mogu biti predmetom raspravljanja i odlučivanja u parnici i koji su uređeni dispozitivnim pravnim normama, tako da njima stranke mogu slobodno raspolagati.[686] Prije dopuštenja zaključenja sudske nagodbe između parničnih stranaka, sud će utvrditi da li su stranačka raspolaganja izražena u nagodbi protivna prisilnim propisima. Ukoliko sud dođe do saznanja da stranke nagodbom, ujedno raspolažu zahtjevom kojim po zakonu ne mogu raspolagati, donijet će rješenje kojim neće dopustiti takvu nagodbu stranaka.[687] Na tako doneseno rješenje nezadovoljne stranke imaju pravo na pravni lijek.[688] Zaključena sudska nagodba ima karakter sporazumnog rješenja spora, pa takvo poravnanje predstavlja sporazum koji ima procesnopravno dejstvo. To procesnopravno dejstvo ostvaruje se preko parničnih radnji, kojim radnjama parnične stranke svojim slobodnim voljama disponiraju. U postupku postizanja sudske nagodbe, parnične stranke saglasno i koordinirano disponiraju predmetom parnice, te nakon što na osnovu međusobnog popuštanja i kompromisa postignu zajednički dogovor oko načina rješenja predmeta raspravljanja, taj dogovor saopćavaju sudu te predlažu

[683] Član 88. ZPP-a FBiH – 2003 - (1) Sud će, na način koji ne ugrožava njegovu nepristrasnost, na pripremnom ročištu, kao i u toku cijelog postupka, nastojati da stranke zaključe sudsku nagodbu. (2) U cilju doprinošenja nagodbi sud može, kada ocijeni da je to osnovano, strankama predložiti kako da se nagode, vodeći računa o željama stranaka, prirodi spora, odnosima medu strankama i drugim okolnostima.
[684] Z.Kulenović et al., 2005, str. 170.
[685] J. Čizmić, 2016, str. 316.
[686] Ibid, str. 317.
[687] Ibid, 318.
[688] Član 89. stav 3. ZPP-a FBiH - 2003- Kada sud donese rješenje kojim nedopušta nagodbu stranaka, dužan je zastati sa postupkom dok to rješenje ne postane pravosnažno.

da se na bazi tako postignutog dogovora pred sudom zaključi sudska nagodba i na taj način okonča predmetni spor. Sud u tom slučaju postignuti dogovor prima na zapisnik te sačinjava sporazum o sudskoj nagodbi koji nakon potpisivanja u cijelosti zamjenjuje presudu i ima snagu izvršne isprave.[689] Osnovni procesnopravni učinak sudske nagodbe jeste da je ona parnična radnja kojom se okončava parnični postupak.[690] Specifična karakteristika okončanja parničnog postupka sudskom nagodbom u odnosu na okončanje spora meritornom presudom ogleda se u tome što se protiv tako zaključene sudske nagodbe ne može izjaviti žalba, ista se može pobijati samo tužbom i to samo u slučajevima ukoliko je zaključena u zabludi ili pod utjecajem prisile ili prevare.[691] I pored različitih stajališta, u pravnoj teoriji kao i u sudskoj praksi, preovladava mišljenje da sudska nagodba nije sudska odluka iako ima isti procesni učinak, nego je sporazum parničnih stranaka zaključen pred sudom i kao takav unesen u zapisnik, te se ne može napadati žalbom, prijedlogom za ponavljanje postupka i drugim izvanrednim pravnim lijekovima, već se može pobijati samo tužbom.[692]

Sudska nagodba kao pravni institut bila je zastupljena i u prošlosti. Prema Srpskom Zakonu o parničnom postupku iz 1865. godine, sud je bio dužan ponuditi strankama zaključenje sudske nagodbe. Po Francuskom zakonu o parničnom postupku koji je bio na snazi sve do 1949. godine obavezan je bio poseban postupak mirenja prije podnošenja tužbe o zahtjevu o kome je nagodba među strankama bila principijelno moguća. Prema Italijanskom zakonodavstvu sud je dužan da za vrijeme parnice nastoji da se stranke nagode, a u radnim sporovima posebni postupak mirenja je preduslov za pokretanje parnice. U teoriji Italijanskog procesnog prava naglašava se da djelatnost mirenja nikada nema za cilj postizanje nagodbe pod svaku cijenu, već samo zadatak da se sugerira jedno pravično poravnanje. Također, i u postupku pred Njemačkim prvostepenim sudovima (*Amtsgerchte*) obavezan je postupak za pokušaj postizanja nagodbe sa nizom veoma značajnih izuzetaka no propuštanje ovog postupka nema za posljedicu ništavost kasnije parnice. Inače dužnost je sudije pojedinca da pripremajući raspravu pred vijećem pokuša nagoditi stranke. Prema odredbama Mađarskog parničnog postupka iz 1911.godine, sud je mogao ali nije morao

[689] Član 91 ZPP FBiH, a Više o tome G. Stanković Građansko procesno pravo Niš 2010. str 387
[690] I. Grbin, 2007 str296.
[691]Član 92 ZPP-a FBiH- 2003-(1) Sudska nagodba može se pobijati samo tužbom. (2) Sudska nagodba se može pobijati ako je zaključena u zabludi ili pod uticajem prinude ili prevare. (3) Tužba iz stava 1. ovog člana se može podnijeti u roku od tri mjeseca od dana saznanja za razloge pobijanja, a najkasnije u roku od pet godina od dana zakljucenja sudske nagodbe. (4) Ako sudska nagodba bude poništena, postupak se nastavlja kao da sudska nagodba nije ni bila zaključena.
[692] J. Čizmić, 2016 str 323

pokušati da posreduje između stranaka radi postizanja nagodbe, pa je u tu svrhu mogao stranke uputiti i pred određenog suca. U Sovjetskom parničnom postupku naglašava se zabrana sudovima da forsiraju nagodbu stranaka, ali im se s druge strane preporučuje da u sporovima manje vrijednosti opet ne sprečavaju nagodbu, već da što više pomognu strankama u tom nastojanju. Prema Švedskom parničnom postupku iz 1942.godine, ako se radi o sporu u kome je nagodba dopuštena, sud treba kad god se to pokaže umjesnim da djeluje kod stranaka da se poravnaju. Iz sažetog prikaza značajnih evropskih zakonodavstava nesumnjivo proizilaze dvije tendencije i to nastojanje da se spriječi parničenje, naročito u sporovima manje vrijednosti, propisivanjem posebnih postupaka za pokušaj postizanja poravnanja, te u složenijim sporovima naglašavanje dužnosti suda da vrši, kad je to potrebno, posredničku ulogu u cilju postizanja sudske nagodbe.[693]

11.3. Pravno dejstvo sudske nagodbe

Parnične stranke svojom odlučnošću da zaključe sudsku nagodbu opredjeljuju pravnu sudbinu parničnog postupka, na taj način prihvataju pravno dejstvo sudske nagodbe. Procesno dejstvo sudske nagodbe odražava se kroz institut presuđene stvari (*res iudicata*), pa tako zaključena sudska nagodba predstavlja smetnju za ponovno vođenje postupka po istom činjeničnom i pravnom osnovu. Zaključena sudska nagodba ima snagu izvršne isprave. Sudska nagodba u procesnopravnom smislu izjednačena je sa pravosnažnom sudskom presudom, zbog čega je dužnost suda da odbaciti tužbu kad utvrdi da se parnica vodi o predmetu u kojem je već zaključena sudska nagodba.[694] U pogledu materijalnopravnog dejstva, karakterističnost sudske nagodbe ogleda se u tome što zaključena sudska nagodba izaziva određena pravna dejstva u materijalnopravnim odnosima. Zaključenim poravnanjem se derogira raniji spor među parničnim strankama, pa samim tim i neizvjesnost u pogledu prava i obaveza parničnih stranaka, te se nakon zaključene sudske nagodbe na bazi postignutog dogovora uređuje sporni odnos nakon čega se zasniva novi materijalnopravni odnos.[695]

[693] Više o tome : S. Triva, *Osnovi za jednu raspravu o sudskoj nagodbi*, Naša zakonitost, str. 64 - 65.
[694] J. Slovinić, *Nagodba u Građanskom i procesno pravnom smislu,* Informator broj 5394, 2005. Godina, str. 8.
[695] Više o tome : G. Stanković, 2010, str. 389.

11.4. Pravni položaj parničnih stranaka kod zaključenja sudske nagodbe u odnosu na redovan parnični postupak

Mirno rješavanje sporova, odnosno alternativno rješavanje sporova (alternativedispute resolution – ADR), kao alternativa dugom i skupom sudskom postupku zaštite ima nesumnjive prednosti.[696] Sudsko poravnanje u odnosu na rješenje spora sudskom odlukom ima svoje prednosti koje se posebno manifestuju kroz više značajnih kvalitativnih karakteristika koje ovaj vid rješavanja predmetnog spora čine prihvatljivijim. Dejstva zaključenja sudske nagodbe su višestruka.

Psihološki odnos parničnih stranaka je kod zaključenja sudske nagodbe bitno drugačiji u odnosu na psihološki odnos parničnih stranaka u toku parničnog postupka, jer zaključenjem sudske nagodbe nema pobjednika niti poraženih. Sudskom nagodbom obje stranke su na bazi djelimičnog popuštanja i učinjenog kompromisa ostvarile svoj primarni cilj ili veći dio svog cilja zbog kojeg je i pokrenut parnični postupak, a da poraženih i gubitnika po okončanju postupka nije bilo. Za sudsko poravnanje nije od odlučnog značaja uzajamno popuštanje stranaka. U toku parnice stranke se usaglase da prekinu dalju neizvjesnost parničenja i na taj način izraze svoju spremnost da se dogovore u pogledu spornih pitanja. Stoga za zaključenje sudske nagodbe nije odlučno da li je do nagodbe došlo uzajamnim popuštanjem obje stranke, ili je samo jedna stranka popustila, ili se drugi usaglasio sa prvim.[697] Najčešći slučajevi zaključenja sudske nagodbe u kojoj dolazi do popuštanja samo na jednoj strani jesu slučajevi kada parnične stranke zaključuju sudsku nagodbu nakon izvođenja dokaza, jer već tada u toj fazi parničnog postupka nakon što se izvedu svi dokazi, pogotovo kada su u pitanju kao dokazi određena vještačenja, parnične stranke procjenjujući mogući ishod sudskog postupka zaključuju sudsku nagodbu na način da samo jedna strana čini ustupke ili priznaje određene činjenice koje su do tog momenta bile sporne te predlaže sudsku nagodbu, dok se druga strana se saglašava prijedlogom protivne parnične stranke. Prilikom zaključenja sudske nagodbe parnične stranke svoj odnos mogu da urede i van granica predmeta spora, dok takvo uređenje međusobnih odnosa okončanjem parnice nije moguće. Mogućnost zaključenja sudskog poravnanja predstavlja dio ukupnih dispozitivnih ovlaštenja kod parničnih stranaka.

[696] D. Palačković, *Mirno rešavanje sporova iz građansko pravnih odnosa* ,Zbornik radova Pravnog fakulteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2005, str. 385.
[697] Više o tome : S. Živković, str. 11.

Zaključeno sudsko poravnanje ima karakter negativne procesne pretpostavke za vođenje parničnog postupka. Postignuto sudsko poravnanje po svojoj je pravnoj prirodi izjednačeno sa pravosnažnom sudskom presudom jer zaključenjem sudske nagodbe prestaje da teče parnica, dok će eventualnu novu tužbu o predmetu raspravljanja u kojem je već zaključena sudska nagodba sud odbaciti jer se postignuta i zaključena sudska nagodba ima smatrati presuđenom stvari.

Sporazum o sudskoj nagodbi, iako se u Zakonu izričito ne navodi, po svojoj pravnoj snazi izjednačava se sa pravosnažnom presudom.[698] Shodno navedenom zaključeno sudsko poravnanje sprječava mogućnost ponovnog vođenja parničnog postupka po istom predmetu u kojem je zaključena sudska nagodba. Navedeno upućuje na jasan zaključak da je položaj parničnih stranka kod zaključene sudske nagodbe u pogledu pravne sigurnosti po zaključenoj sudskoj nagodbi, u potpunosti izjednačen sa položajem parničnih stranaka po pravosnažnoj presudi. Također, sporazum o sudskoj nagodbi ima snagu izvršne isprave i na osnovu njega se može pokrenuti izvršni postupak, pa u izvršnom postupku postupajući izvršni sud nema ovlaštenje da ispituje podobnost zaključene sudske nagodbe za izvršenje jer je ta pretpostavka utvrđena pred sudom pred kojim je sklopljena nagodba.[699] U pogledu pravnog dejstva zaključene sudske nagodbe kao izvršne isprave, položaj parničnih stranaka je isti kao i kod pravosnažne presude kao izvršne isprave. Možda je položaj parničnih stranaka kod sudske nagodbe čak i povoljniji, iz razloga što zaključenjem sudske nagodbe ista momentom zaključenja postaje izvršna isprava, te parnične stranke, pogotovo stranka koja crpi određena prava iz nagodbe, tako zaključenu nagodbu može odmah nakon njenog zaključenja koristiti kao izvršnu ispravu. Za razliku od sudske nagodbe, sud kad donese presudu ista postaje pravosnažna znatno kasnije, nakon što drugostepeni sud u žalbenom postupku svojom odlukom odluči o osnovanosti žalbe. Uzimajući u obzir navedeno može se konstatovati da se pravno dejstvo sudske nagodbe manifestuje odmah po zaključenju iste, dok je dejstvo donesene presude u provedenom postupku odložnog karaktera. U tom je pogledu pravni položaj parničnih stranaka kod zaključenja sudske nagodbe znatno povoljniji. Dispozitivno

[698] To se neizravno može zaključiti iz odredaba člana 93. FZPP –a prema kojim je sud dužan tokom cijelog postupka po službenoj dužnosti paziti vodi li se parnica u premetu u kojem je ranije bila zaključena sudska nagodba, i ako utvrdi da se parnica vodi o predmetu u kojem je već bila zaključena sudska nagodba sud će odbaciti tužbu. Također, na takav zaključak upućuje i odredba člana 209. koja propisuje razloge koji čine bitnu povredu odredaba parničnog postupka iz koje proizilazi da postoji bitna poreda odredaba parničnog postupka ukoliko je sud meritorno odlučio o zahtjevu u kojem već teče parnica, ili kojeg se tužilac odrekao ili o kojem je već prije pravomoćno presuđeno, ili o kojem je već zaključena sudska nagodba, ili nagodba koja po posebnim propisima ima snagu sudske nagodbe. Više o tome : J. Čizmić, Komentar, 2016, str. 324.

[699] Više o tome : A. Jakšić, str. 498.

ovlaštenje parničnih stranaka ogleda se u činjenici da stranke sudsku nagodbu mogu zaključiti u toku cijelog postupka, pa čak i u toku postupka pred drugostepenim sudom, što podrazumijeva da je ostavljena mogućnost parničnim strankama na zaključenje sudske nagodbe i nakon donošenja meritorne odluke (prvostepene presude) sve do njene pravosnažnosti, odnosno donošenja drugostepene odluke po žalbi stranaka u sporu.[700] Ovakva zakonska mogućnost ostavljena je parničnim strankama isključivo iz razloga da se strankama ostavi mogućnost jednog korektnog, prijateljskog načina rješavanja spora mirnim putem, iako u toj situaciji postoji već prvostepena odluka, iako nepravosnažna što ipak kod obje parnične stranke nosi određenu dozu neizvjesnosti u smislu da drugostepeni sud može i drugačije odlučiti o predmetnoj pravnoj stvari. Ta i dalje prisutna neizvijesnost, te mogućnost prijateljskog sporazumnog rješenja spora, ostavlja mogućnost parničnim strankama da i nakon donošenja prvostepene presude sve do njene pravosnažnosti zaključe sporazum o sudskoj nagodbi te na taj način spor riješe mirnim putem.[701] U slučaju da parnične stranke izraze interes za zaključenjem sudske nagodbe nakon donošenja meritorne odluke, postavlja se pitanje pred kojim sudom će stranke zaključiti sudsku nagodbu, te kakva je pravna sudbina donesene presude i koji sud će opredijeliti pravnu sudbinu presude. Ukoliko postoji izražena saglasnost i volja parničnih stranaka za zaključenjem sudske nagodbe i nakon donošenja prvostepene odluke, sudsku će nagodbu parnične stranke zaključiti pred drugostepenim sudom pred kojim je u toku postupak po žalbi. Nakon što drugostepeni sud prihvati sudsku nagodbu koju stranke potpišu i na taj način zaključe istu, drugostepeni sud će cjelokupan spis vratiti prvostepenom sudu kako bi odlučio o pravnoj sudbini prvostepene presude kako je to i propisano zakonom o parničnom postupku, na način da će prvostepeni sud rješenjem utvrditi

[700] Korisno je napomenuti da ovo unapređenje teksta ima uporišta u preporukama Komiteta ministara Vijeća Evrope koje mjerama o sprečavanju preopterećenosti sudova pozivaju na ohrabrenje prijateljskog rješavanja spora i zaključenje nagodbi između stranaka (prijedlog novele, Obrazloženje str. 41), preporukom R (86) 12. Komiteta ministara Vijeća Europe o mjerama za sprečavanje i smanjivanje preopterećenosti sudova pozivaju se države članice da između ostalog ohrabre prijateljsko rješenje spora, odnosno zaključenje nagodbi između stranaka. Okončanje spora zaključenjem sudske nagodbe treba da ima prioritet pa se predloženim izmjenama jasnije određuju vremenske granice za zaključenje sudske nagodbe tako da stranke mogu da zaključe sudsku nagodbu u toku cijelog postupka do njegovog pravosnažnog okončanja. J. Čizmić, 2016, str. 311.

[701] Pod prijateljskim odnosom podrazumijeva se postizanje dogovora između parničnih stranaka na ossnovu međusobnog dogovora i iznalaženja najprihvatljivijeg rješenja za obje stranke u odnosu na predmetni spor. Takođe, pod prijateljskim odnosom se podrazumijeva i odnos parničnih stranaka nakon zaključene sudske nagodbe. Naime vrlo je vjerovatno da odnos između stranaka nakon zaključene sudske nagodbe nije isti kao i nakon prvaosnažne presude. Rješavanje spora pravosnažnom presudom, neprijateljski odnos i jaz između parničnih stranaka ostaje, a u određenim slučajevima se i produbljuje, tako što parnične stranke ulaze u druge parnične postupke, a sve s ciljem stvaranja većeg jaza u građanskopravnim odnosima . Dok kod sudske nagodbe postignute sporazumom i donekle međusobnim razumijevanjem parničnih stranaka, zaista takav međusobni odnos odnos parnični stranaka ostavlja mogućnost i šansu odnosi parnični stranaka nakon zaključenja sudske nagodbe budu bolji pa čak i prijateljski, što u konačnici jeste u interesu svakog društva.

da je prvostepena presuda bez dejstva.[702] Sudsku nagodbu karakteriše dispozitivno ovlaštenje parničnih stranaka jer se ista može sačiniti samo uz saglasnost i djelovanje obiju parničnih stranaka. Za razliku od presude koja se može pobijati žalbom, zaključena sudska nagodba ne ostavlja takvu mogućnost parničnim strankama. Nije dopuštena mogućnost parničnim strankama da zaključenu sudsku nagodbu osporavaju i pobijaju žalbom, što u konačnici upućuje na zaključak da sudska nagodba parničnim strankama pruža veću pravnu sigurnost njenim zaključenjem, u odnosu na pravnu sigurnost koju ostvaruju donošenjem prvostepene presude. Istini na volju, parničnim strankama je ostavljena mogućnost pobijanja sudske nagodbe, ali samo u tačno određenim slučajevima. Obzirom da je za zaključenje sudske nagodbe kao bitni preduvjet potrebna saglasnost i volja stranaka na zaključenje sudske nagodbe, u slučaju da je postojalo odsustvo jednog od navedenih uvjeta a ipak je zaključena sudska nagodba, parnična stranka koja ima pravni interes može pobijati takvu nagodbu, ali samo tužbom, pri tom dokazujući da je sudska nagodba zaključena u zabludi pod prinudom ili usljed prevare.[703] Samo u slučaju postojanja nekih od navedena tri razloga nezadovoljna parnična stranka može pobijati zaključenu sudsku nagodbu, tako što će podnijeti tužbu radi poništenja sudske nagodbe. Nezadovoljna parnična stranka tužbu može podnijeti u roku od tri mjeseca od dana zaključenja sudske nagodbe. U slučaju da sudska nagodba bude poništena, postupak koji je bio okončan sudskom nagodbom će se nastaviti kao da sudska nagodba nije ni donesena.

Jedan od mogućih razloga koji čini povoljnijim ishod sudskog postupka za jednu od parničnih stranaka u odnosu na moguće postizanje sudske nagodbe, jeste vrlo vjerovatna izvjesnost uspjeha jedne od parničnih stranaka u toku postupka. Naime, postoje određeni sudski sporovi, koji su takve prirode da je ishod sudskog postupka vrlo vjerovatno predvidiv. S obzirom da je u takvom sporu parnična stranka gotovo sigurna u mogući ishod postupka, ista zbog navedene činjenice nema interes za zaključenje bilo kakve sudske nagodbe jer teži ka povoljnijem pravu koje će postići meritornom odlukom suda, nego što bi to bilo pravo koje bi postigla zaključenjem sudske nagodbe.

[702] Član 87. stav 2. ZPP-a FBiH – 2003 - Ako je sudska nagodba zaključena nakon donošenja prvostepene presude, prvostepeni sud donijet će rješenje kojim će utvrditi da je prvostepena presuda bez dejstva.
[703]Član 92. ZPP-a FbiH - (1) Sudska nagodba može se pobijati samo tužbom. (2) Sudska nagodba se može pobijati, ako je zaključena u zabludi ili pod uticajem prinude ili prevare. (3) Tužba iz stava 1. ovog člana se može podnijeti u roku od tri mjeseca od dana saznanja za razloge pobijanja, a najkasnije u roku od pet godina od dana zaključenja sudske nagodbe. (4) Ako sudska nagodba bude poništena, postupak se nastavlja kao da sudska nagodba nije ni bila zaključena.

Također jedan od veoma značajnih razloga koji sprječavaju mogućnost zaključenja sudske nagodbe u toku parničnog postupka jeste pravni položaj punomoćnika odnosno zakonskih zastupnika parničnih stranaka u toku postupka. Najčešće se kao punomoćnici parničnih stranaka u toku parničnog postupka pojavljuju zaposlenici parničnih stranaka, koji nemaju niti nadležnosti niti ovlaštenja za zaključenje sudske nagodbe. Obzirom da većina takvih punomoćnika dolazi iz javnih preduzeća, kod takvih subjekata važi nepisano pravilo da je bolje da sud presudom odluči o predmetu spora, pa makar to bilo i manje povoljno za javno preduzeće kao parničnu stranku, u odnosu na mogući ishod postupka postignut sudskom nagodbom koji je znatno povoljniji po to isto javno preduzeće. Veoma slična, gotovo identična, je situacija kod zakonskih zastupnika države i njenih administrativnih jedinica koji se u parničnim postupcima javljaju kao parnične stranke. U ulozi zakonskih zastupnika u toku parničnih postupaka, najčešće se pojavljuju pravobranioci, koji u skladu sa Zakonom o pravobranilaštvima imaju nadležnost da štite imovinu i imovinske interese države i njenih organa.[704] Međutim, isti ti zakonski zastupnici nažalost nemaju nadležnost niti ovlaštenje da u toku parničnog postupka prihvate kao način rješavanja sudskog spora mogućnost zaključenja sudske nagodbe. Uloga zakonskih zastupnika pravobranilaca i obim njihovih ovlaštenja, na najbolji način je došla do izražaja u sudskim postupcima u kojim su predmetom raspravljanja bila prava tužitelja iz radnog odnosa. Takvi sudski postupci u

[704]*Na nivou Bosne i Hercegovine* pravobranilačka funkcija je organizovana i uređena *Zakon o pravobranilaštvu Bosne i Hercegovine* („Službeni glasnik BiH" br. 8/02).· .*Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine* pravobranilačka funkcija je organizovana i uređena u skladu sa Zakonom o Federalnom pravobranilaštvu (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj. 2/9, 12/98, 18/2000, 61/06); Na nivou Republike Srpske pravobranilačka funkcija je uređena i propisana Zakonom o pravobranilaštvu republike Srpske (objavljen u "Sl. glasniku *RS*", br. 16 od 25. februara 2005, 77/06, 119/08, 78/11); *Na nivou Unsko-sanskog kantona te općina* koje se nalaze unutar tog kantona pravobranilačka funkcija je uređena Zakonom o pravobranilaštvu Unsko-sanskog kantona (Službeni glasnik broj. 20/04), *a nivou Posavskog kantona, te općina* koje se nalaze unutar tog kantona pravobranilačka funkcija je uređena Zakonom o pravobranilaštvu Posavskog kantona (Narodne novine broj. 9/08); *Na nivou Tuzlanskog kantona, te općina* koje se nalaze unutar tog kantona, pravobranilačka funkcija je uređena Zakonom o pravobranilaštvu Tuzlanskog kantona (Službene novine broj 4/04); *Na nivou Zeničko-dobojskog kantona, te općina* koje se nalaze unutar tog kantona pravobranilačka funkcija je uređena Zakonom o pravobranilaštvu Zeničko-dobojskog kantona (Službene novine . broj 14/08); *Na nivou Bosansko-podrinjskog kantona, te općina* koje se nalaze unutar tog kantona pravobranilačka funkcija je uređena Zakonom o pravobranilaštvu Bosansko- podrinjskog kantona (Službene novine broj . 1/06, 14/08); *Na nivou Srednjebosanskog kantona , te općina* koje se nalaze unutar tog kantona pravobranilačka funkcija je uređena Zakonom o pravobranilaštvu Srednjobosanskog kantona (Službene novine broj: 6/97, 8/98,) ; *Na nivou Hercegovačko-neretvanskog kantona, te općina* koje se nalaze unutar tog kantona pravobranilačka funkcija je uređena Zakonom o pravobranilaštvu Hercegovačko-neretvanskog kantona (Narodne novine broj. 8/99); *Na nivou Zapadnohercegovačkog Kantona te općina* koje se nalaze unutar tog Kantona pravobranilačka funkcija je uređena Zakonom o pravobranilaštvu Zapadnohercegovačkog kantona (Narodne novine 13/07); *Na nivou Sarajevskog kantona, te općina* koje se nalaze unutar tog kantona pravobranilačka funkcija je uređena Zakonom o pravobranilaštvu Sarajevskog kantona (Službene Novine br: 33/08); *Na nivou Livanjskog kantona, te općina* koje se nalaze unutar tog kantona pravobranilačka funkcija je uređena Zakonom o pravobranilaštvu Livanjskog kantona (Narodne novine broj 1/97).

kontinuitetu su se javljali u proteklih deset godina radi raspravljanja o pravima tužitelja kao zaposlenika, a koja prava proističu iz kolektivnih ugovora. Kada su u pitanju pravni stavovi sudova u pogledu prava tužitelja na potraživanja iz radnog odnosa, a u kojim postupcima se kao zakonski zastupnici tuženih pojavljuju pravobranioci, ti pravi stavovi su bili jasni i poznati i sudu i parničnim strankama, počev od pravnih stavova prvostepenih sudova, pravnih stavova drugostepenih sudova, pravnih stavova Vrhovnog suda Federacije BiH, kao i pravnih stavova Ustavnog suda BiH. Međutim, i pored toga su pravobranioci kao zakonski zastupnici u kontinuitetu istim činjeničnim i pravnim stavovima osporavali tužbene zahtjeve, svjesno se na taj način upuštali u sudsko raspravljanje, unaprijed znajući kakav će biti ishod takvog sudskog postupka. Takva uloga i način postupanja pravobranilaca kao zakonskih zastupnika je donekle sasvim razumljiva i očekivana upravo iz razloga što pravobranioci u toku trajanja sudskih postupaka nisu imali ovlaštenja niti nadležnost da zaključuju sudske nagodbe u takvim sudskim postupcima kojih je bio veliki broj. Takvo ograničenje ovlaštenja zakonskih zastupnika pravobranilaca ili punomoćnika zaposlenika javnih preduzeća u pogledu ovlaštenja, između ostalog i na zaključenje sudske nagodbe, u konačnici se posljedično odrazilo na štetu parničnih stranaka koje su zastupali. Da su zakonski zastupnici ili punomoćnici – zaposlenici u toku sudskih postupaka, između ostalog, imali potrebna ovlaštenja za zaključenje sudske nagodbe, isti bi u gore navedenim sudskim postupcima eventualnim zaključenjima sudske nagodbe ili na drugi način rješenjem sudskog spora mogle izbjeći veoma značajne iznose obaveza po parnične stranke koje zastupaju, a koji se odnose na zakonske zatezne kamate i sudske troškove postupka, koje obaveze su u svim tim provedenim postupcima u konačnici utvrđene i dosuđene u korist tužitelja, radnika, a na štetnu tuženih koje zastupaju zakonski zastupnici, pravobranioci i punomoćnici - zaposlenici tuženih.

Koliko je u sudskim postupcima zaista prisutno okončanje sudskih postupaka po osnovu sudske nagodbe kao jednog od mogućih načina rješavanja sudskog spora, na najbolji način pokazuje istraživanje provedeno na nivou Općinskog suda u Zenici. Predmetno istraživanje je provedeno za kalendarsku 2015. i 2016. godinu. U toku 2015. godine Općinski sud u Zenici je zaprimio ukupno 6.852 parničnih spisa ili predmeta. Od ukupnog broja zaprimljenih parničnih spisa u toku 2015. godine, putem sudske nagodbe riješeno je ukupno 162 sudska postupka, odnosno procentualno posmatrano po osnovu sudske nagodbe riješeno je 2,4 % sudskih postupaka u odnosu na ukupan broj sudskih postupaka koji su započeti u toku 2015. godine. U toku 2016. godine Općinski sud u Zenici je zaprimio ukupno 6.220 parničnih spisa

odnosno predmeta. Od ukupnog broja zaprimljenih parničnih spisa u toku 2016. godine, putem sudske nagodbe kao jednog od mogućih načina rješavanja sudskog postupka riješeno je ukupno 193 sudska postupka, odnosno procentualno posmatrano riješeno je 3,1 % sudskih postupaka u odnosu na ukupan broj sudskih postupaka koji su započeti u toku 2016. godine.

Upravo navedeni broj i postotak zaključenih sudskih nagodbi, u odnosu na ukupan broj zaprimljenih predmeta, na jasan način pokazuje da sudska nagodba, kao jedan od mogućih načina rješavanja sudskog parničnog spora, nije na najbolji i najadekvatniji način zastupljena u toku sudskog postupka. Iako je tako zanemariv broj sudskih nagodbi zaključenih periodu istraživanja u odnosu na ukupan broj parničnih postupaka vođenih u periodu istraživanja, prilikom obrade ove tematske cjeline izvršeno je istraživanje predmeta u kojim je zaključena sudska nagodba, odnosno izvršeno je istraživanje u koliko sudskih postupaka u kojima je zaključena sudska nagodba su učestvovali kao zakonski zastupnici ili punomoćnici pravobranioci ili zaposlenici javnih preduzeća. Naime od ukupnog broja 162 zaključene sudske nagodbe u 2015. godini, samo u 3 sudska postupka što procentualno iznosi 1,1 % sudskih postupaka u odnosu na ukupan broj zaključenih sudskih nagodbi, ili 0,043 % sudskih postupaka u odnosu na ukupan broj vođenih sudskih postupaka u 2015 godini u kojim su zaključene sudske nagodbe a u kojim postupcima zaključenja sudski nagodbi su kao zakonski zastupnici učestvovali pravobranioci. Kada su u pitanju punomoćnici zaposlenici Javnih preduzeća kao stranaka u sudskom postupku, od ukupnog broj 162 zaključene sudske nagodbe u 6 sudskih postupaka, što procentualno iznosi 4,6 % sudskih postupaka u odnosu na ukupan broj zaključenih sudski nagodbi, ili 0,087 % sudskih postupaka u odnosu na ukupan broj vođenih sudskih postupaka u 2015 godini, a u kojim postupcima zaključenja sudski nagodbi su kao punomoćnici učestvovali zaposlenici pravnih lica . U 2016. godini od ukupnog broja 6220 vođenih sudskih postupaka u 193 postupka su zaključene sudske nagodbe, u 4 sudska postupka što procentualno iznosi 2,1 % sudskih postupaka, od ukupnog broja zaključenih sudski nagodbi ili 0,064 % sudskih postupaka u odnosu na ukupan broj vođenih sudskih postupaka u 2016. godini su zaključene sudske nagodbe u kojim su kao zakonski zastupnici učestvovali pravobranioci. Kada su u pitanju punomoćnici – zaposlenici Javnih preduzeća kao stranaka u sudskom postupku, od ukupnog broj 193 zaključene sudske nagodbe u 9 sudskih postupaka što procentualno iznosi 4,6 % sudskih postupaka, u odnosu na ukupan broj zaključenih sudski nagodbi, ili 0,014 % sudskih postupaka u odnosu na ukupan broj vođenih sudskih postupaka u 2015 godini, a u kojim postupcima zaključena je sudska nagodba u kojim postupcima je kao zastupnik učestvovao punomoćnik - zaposlenik stranke

koja je Javno preduzeće. U svim postupcima u kojim je došlo do zaključenja sudske nagodbe a u kojim su kao zakonski zastupnici učestvovali pravobranioci, pravobranioci su bili u ulozi zakonskih zastupnika tužitelja u kojim je tuženi u cijelosti preuzeo sve obaveze iz tužbenog zahtjeva, a parnične stranke su sudskom nagodbom samo uredile za tuženog povoljniji period načina izmirenja obaveza u odnosu na period koji bi sud utvrdio meritornom odlukom. Upravo navedeni rezultati jasno pokazuju da je veoma mali, skoro zanemariv, broj parničnih postupaka koji su riješeni zaključenjem sudske nagodbe a u kojim postupcima se kao parnične stranke pojavljuju punomoćnici zaposlenici Javnih preduzeća ili zakonski zastupnici pravobranioci države i njenih administrativnih jedinica.

Kao što je prethodno istaknuto, glavni i isključivi razlog zašto su u veoma malom broju sudskih postupaka zastupljeni kao punomoćnici zastupnici - zaposlenici parničnih stranaka ili zakonski zastupnici pravobranioci, leži u činjenici što gore navedeni zastupnici ne raspolažu zakonskim diskrecionim ovlaštenjima na osnovu kojih bi u toku parničnog postupka po stranke koje zastupaju izabrali najpovoljniji i najprihvatljiviji po stranku koju zastupaju način rješenja sudskog spora, pa između ostalog i rješenje spora zaključenjem sudske nagodbe kao jednog od mogućih načina rješavanja sudskog spora. Brojne su prednosti koje pravni položaj parničnih stranaka čine povoljnijim u slučaju zaključenja sudske nagodbe u odnosu na pravni položaj parničnih stranaka u postupku sudskog odlučivanja. Međutim, ukoliko se posmatra ukupan broj zaključenih sudskih nagodbi, u odnosu na ukupan broj predmeta, možemo doći do zaključka da još uvijek postoji nedovoljan broj zaključenih sudskih nagodbi u odnosu na ukupan broj predmeta.

U cilju što većeg motivisanja parničnih stranaka da se u toku parničnog postupka odluče na zaključenje sudske nagodbe, cijenim neophodnim da se zakonom izričito propiše imperativna obaveza suda da neposredno prije otvaranja pripremnog ročišta upozna parnične stranke o njihovoj mogućnosti zaključenja sudske nagodbe te pozove iste da zaključe sudsku nagodbu u konkretnom predmetu raspravljanja, naravno uz potpuno uvažavanje prava parničnih stranaka na pristup sudu i pravo na sudsku zaštitu, te obavezno vođenje računa o načelu nepristrasnosti suda. Ova imperativna obaveza je potrebna iz razloga što uloga i aktivnost suda u pogledu iniciranja mogućnosti zaključenja sudske nagodbe, kako je propisana postojećim zakonskim odredbama, nije najbolje shvaćena i prihvaćena u sudskoj praksi, tako da se postupajuće sudije veoma često upuste u tok parničnog postupka a da prethodno ne pozovu parnične stranke na moguće rješenje spora putem sudske nagodbe. Vrlo

vjerovatno u početnom stadiju parničnog postupka nije realno očekivati da parnične stranke u masovnom broju prihvate sudsku nagodbu kao način rješenja spora, međutim, nakon što budu provedeni dokazi, u većini predmeta sporne stvari parničnim strankama budu mnogo jasnije i same parnične stranke mogu na osnovu rezultata provedenih dokaza izvesti jasan zaključak o mogućem ishodu postupka, zbog čega cijenim veoma korisnim da se propiše imperativna obaveza suda da pozove parnične stranke na mogućnost zaključenja sudske nagodbe i nakon izvođenja dokaza.

Kao što je prethodno istaknuto jedan od bitnih razloga zašto parnične stranke u toku parničnog postupka ne prihvataju zaključenje sudske nagodbe, jeste upravo taj što te parnične stranke zastupaju punomoćnici najčešće zaposlenici tih parnični stranaka ili zakonski zastupnici pravobranioci, koji nemaju ovlaštenja niti nadležnost za zaključenje sudske nagodbe, zbog čega veoma često iako svjesni mogućeg ishoda postupka ne prihvataju sudsku nagodbu, kao povoljniji način rješenja spora, nego biraju po svoju stranku manje povoljno opciju a to je sudsko odlučivanje, jer u našem društvu kada su u pitanju povjerena javna ovlaštenja vlada pravilo dosljedne bukvalne primjene zakona, koje je dominantnije u odnosu na pravilo jednog domaćinskog dobronamjernog odnosa prema povjerenom poslui i povjerenim ovlaštenjima, usmjerenog u interesu subjekta kojeg punomoćnik ili zakonski zastupnik zastupa.

Promjenom društvene svijesti, te promjenom zakonske legislative kojom bi se punomoćnicima zaposlenicima kao i zakonskim zastupnicima pravobraniocima, kao pravnim stručnjacima na principu domaćinskog odnosa prema povjerenim poslovima, zakonski omogućila diskreciona nadležnost i ovlaštenje izbora najpovoljnijeg prava po stranke koje zastupaju, zasigurno sudska nagodba kao način rješavanja parničnog spora bi bila mnogo više zastupljena u toku sudskih postupaka, usljed čega bi došlo do rasterećenja sudova, te drastičnog smanjenja broja jednobraznih sudskih postupaka, a sve navedeno bi bitno utjecalo na pravni položaj parnični stranaka u toku parničnog postupka. Također, jedan od razloga koji bi u bitnome doprinio povećanju broja zaključenih sudskih nagodbi jeste, pravo parničnih stranaka na oslobađanje od obaveze plaćanja sudske takse u slučaju zaključenja

sudske nagodbe. U skladu sa postojećom zakonskom legislativom,[705] postoji obaveza plaćanje sudske takse na zaključenu sudsku nagodbu u duplo manjem iznosu u odnosu na sudsku taksu na presudu. Međutim, ukoliko bi stranke prilikom zaključenja sudske nagodbe bile oslobođene plaćanja sudske takse u cijelosti, navedena činjenica bi bila zasigurno motiv više da parnične stranke iz ekonomskih razloga, smanjujući ukupne troškove se odluče na rješavanje spora zaključenjem sudske nagodbe u odnosu na sudsko odlučivanje. Sudska taksa jeste prihod države odnosno njenih organa, međutim, cijenim da će država ostvariti mnogo veći prihod, kroz uštedu nepotrebnih troškova, i na taj način oslobađajući postupajućeg sudiju od nepotrebnog sudovanja, u odnosu na prihod koji je bio realno očekivan da je taksa na sudsku nagodbu naplaćena.

[705] Zakon o sudskim taksama Zeničko-dobojskog kantona, broj: 12/09), Zakon o izmjeni Zeničko -dobojskog kantona", broj: 4/11), Zakon o izmjenama i dopuni Zeničko-dobojskog kantona, broj: 7/11), Zakon o izmjenama Zeničko -dobojskog kantona, broj: 9/13).

12. PRAVNI POLOŽAJ PARNIČNIH STRANAKA U POGLEDU TROŠKOVA POSTUPKA

Glavni cilj i smisao parničnog postupka jeste rješavanje građanskopravnog spora nastalog između subjekata u građanskopravnom odnosu. S obzirom da subjekti spornog građansko pravnog odnosa nisu mogli na osnovu međusobnog dogovora zaštiti svoja subjektivna građanska prava, isti bivaju prinuđeni na pokretanje sudskog parničnog postupka u cilju zaštite svojih subjektivnih građanskih prava. Stoga je država, odnosno društvo, da bi održalo postojeći pravni sistem funkcionalnim i učinkovitim, organizovalo i uredilo postojanje sudova čiji je osnovni zadatak sudska zaštita pravnog poretka kroz individualnu zaštitu subjektivnih, građanskih, ličnih i imovinskih prava svakog građanina. Država mora da stvori uslove da bi se pravnim subjektima omogućio pristup sudu i ostvario princip vladavine prava.[706] Vođenje građanskog sudskog postupka povlači za sobom troškove.[707] Potrebno je imati u vidu da je djelatnost sudstva pretežnim dijelom finansirana iz budžeta, tako da se pitanje troškova parničnog postupka postavlja u jednom užem značenju, obuhvatajući prije svega onu vrstu troškova koji nastanu kao posljedica procesnih aktivnosti stranaka i drugih učesnika u postupku i povodom postupka.[708]

Ostvarivanje prava na sudsku zaštitu u parničnom postupku neminovno dovodi do niza procesnih aktivnosti zbog kojih se stranke izlažu značajnim izdacima, bilo da one u tom postupku participiraju u aktivnoj ili pasivnoj ulozi.[709] U pravilu se troškovi sudskog postupka naplaćuju dijelom iz budžetskih sredstava, a dijelom padaju na teret parničnih stranaka kao učesnika u sudskom postupku. Opća aktivnost sudova u pravilu se finansira iz sredstava budžeta društveno - političkih zajednica, koje su po zakonu i ustavu obavezne da organizuju i finansiraju sudove. No ravnomjeran raspored tereta skopčanih s funkcioniranjem državnog pravosudnog aparata traži da država ne pruža besplatnu zaštitu strankama na području građanskog pravosuđa, pa je u načelu prihvaćeno pravilo da su stranke dužne plaćati posebne pristojbe u obliku sudskih taksi u razmjeru sa značenjem spora pa prema tome i sa zaštitom

[706]G Stanković, 2010, str. 307.
[707]A. Jakšić, str. 511.
[708] R. Keča, 2010, str. 220.
[709] S. Stanišić, *O nekim nepravilnostima prilikom odmjeravanja parničnih troškova po načelu cause*, Pravni savjetnik broj 2, februar 2005, str. 93.

koju u tom sporu traže, te sa stupanjem angažiranja sudskog aparata na njegovu rješavanju.[710] Upuštanjem u sudski postupak subjekti spornog građanskopravnog odnosa bivaju izloženi određenim troškovima postupka. Kada je u pitanju parnični postupak, troškovi postupka u određenom njihovom dijelu padaju na teret parničnih stranaka, tako što je država prevalila dio troškova postupka i na parnične stranke koje učestvuju u sudskom postupku, odnosno stranke kojima se pruža pravna zaštita. U osnovi pravila parničnog postupka kojima se reguliše institucija parničnih troškova leži više zahtjeva, koji u svojoj ukupnosti određuju funkciju parničnih troškova.[711] Osnovno pravilo je da svaka stranka snosi svoje troškove koje je svojim postupanjem prouzrokovala u parnici, a u krajnjem slučaju po okončanju parnice parnične troškove plaća ona stranka koja je izgubila parnicu. Obaveza plaćanja troškova postupka ne smije predstavljati prepreku za ostvarivanje građanskopravne zaštite. Pravo na građanskopravnu zaštitu treba da bude dostupno svim građanima, bez obzira na troškove i njihovu obavezu, a pravna zaštita koja se postiže bez velikih troškova predstavlja osnovni postulat savremenog postupka[712] Pravilo je da se pravo na naknadu priznaje samo za one troškove koji su bili potrebni za svrsishodno ostvarivanje ili odbranu prava.[713]

Pri odlučivanju o dužnosti konačnog snošenja i naknade parničnih troškova primjenjuje se kao osnovno pravilo, po kome ova dužnost tereti stranku koja je u parnici pretrpjela neuspjeh, načelo *causae* – zasnovano na shvatanju da je opravdano da troškove snosi i nadoknađuje onaj koji je svojim držanjem prije pokretanja parnice dao povod parnici. Navedeno pravno pravilo podrazumijeva da troškovi trebaju pasti na teret one stranke koja je uzrokovala ili doprinijela da dođe do pokretanja parnice, odnosno one stranke koja je ugrozila ili na neki drugi način povrijedila prava suprotne strane koja je svoja prava u konačnici nastojala zaštititi putem suda u zakonom predviđenom postupku. No, kad bi primjena ovog osnovnog principa dovela u konkretnim situacijama do nepravičnih rješenja, zakon ga korigira načelom odgovornosti za krivnju ili slučaj – *načelo culpae* – po kome bez obzira na uspjeh u parnici sve ili samo određene troškove snosi i nadoknađuje onaj ko ih je u toku parnice prouzročio svojom krivnjom, ali i slučajem koji mu se dogodio jer ovi troškovi nisu bili potrebni ni svrsishodni za ostvarivanje prava u parnici.[714]

[710] S. Triva, 1978, str. 98.
[711] B. Čalija/ S. Omanović, str. 236.
[712] Ibid .
[713] S. Triva, 1978, str . 362
[714] Ibid .

U građanskom parničnom postupku pravilo je da parnične troškove snose parnične stranke, i to na način što svaka stranka unaprijed snosi svoje troškove koje je prouzrokovala poduzetim radnjama, a po okončanju postupka obaveza plaćanja troškova postupka pada na teret one parnične stranke koja je izgubila spor. Prebacivanje tereta obaveze snošenja parničnih troškova na stranke predstavlja način nadoknade rashoda koje država ima u ostvarivanju sudske funkcije.[715] Ovakav način uređenja obaveze plaćanja troškova postupka ima i svoju preventivnu funkciju jer, uzimajući u obzir činjenicu da parnični troškovi u konačnici padaju na teret one parnične strane koja izgubi spor, navedeno pravno pravilo itekako djeluje na parnične stranke prilikom donošenja odluke o pokretanju parničnog postupka.

Tužitelj prije pokretanja postupka mora biti svjestan da će u toku parničnog postupka imati određene troškove postupka, te da će pokretanjem postupka slične troškove prouzrokovati i suprotnoj strani, pa ukoliko u toku postupka ne dokaže osnovanost tužbe i tužbenog zahtjeva mora biti svjestan posljedice da će svi stvoreni troškovi postupka pasti na njegov teret i to na način da neće moći nadoknaditi troškove postupka koje je imao u toku parničnog postupka a pored toga suprotnoj strani je, također, bez osnova stvorio troškove postupka koje će joj morati isplatiti obzirom da je izgubio spor. Tuženi kao parnična stranka isto tako mora biti svjestan da upuštanjem u parnicu radi osporavanja tužbenog zahtjeva kao parnična stranka nosi rizik da u konačnici u potpunosti i li djelomično izgubi spor, te zbog navedene činjenice na teret istog padne obaveza na plaćanje ukupnih troškova postupka koji troškovi u većini slučajeva nisu uopće mali i beznačajni.

[715] B. Čalija / S. Omanović, str. 236

12.1. Sadržaj troškova postupka

Država u pravilu ne pruža besplatnu pravnu zaštitu u postupku pred parničnim sudom nego, mogli bismo reći, najveći dio sudskih troškova moraju snositi stranke kojima se pruža pravna zaštita i radi kojih su angažirale pravosudni sustav, i to na način da svaka stranka unaprijed snosi troškove koje je prouzročila svojim radnjama, a u konačnici snosi ih ona strana koja je izgubila parnicu.[716] Stoga samo upuštanje subjekata građanskopravnog odnosa u parnični postupak i angažman suda neminovno uzrokuje određene troškove koji na kraju padaju na teret jedne od parničnih stranka.[717] Kada je u pitanju sadržaj i obim parničnih troškova, osnovno pravilo je da parnične troškove čine izdaci parničnih stranaka nastali u toku parničnog postupka ili izdaci koji su nastali u povodu postupka.[718]

U izdatke nastale u toku parničnog postupka spadaju izdaci za takse, izdaci za izvođenje dokaza, izdaci za osiguranje dokaza, za održavanje ročišta, izdaci za oglase, troškovi stranaka i njihovih zastupnika vezanih za njihov dolazak u sud, nagrade za rad advokata i drugih punomoćnika koji imaju pravo na nagradu, kao i drugi troškovi nastali u toku postupka. Izdaci povodom parnice su najčešće izdaci koji nastaju prije pokretanja samog parničnog postupka i to troškovi obaveznog prethodnog postupka, troškovi vansudske opomene dužnika, troškovi nagodbe koja nije uspjela, instrukcije punomoćniku, troškovi poštarine i ostali izdaci radi pripremanja za sudjelovanje u parnici, izdaci za osiguranje dokaza kao i drugi troškovi nastali prije pokretanja parnice, ali pod uvjetom da su nastali povodom postupka koji je u toku i u kojem postupku je potrebno odlučiti i o takvim troškovima postupka.[719]

[716] J. Čizmić, *Oslobađanje od obaveze plaćanja troškova postupka i troškovi izvođenja osiguranja dokaza,* Hrvatska pravna revija, 2001, str. 111.
[717] Prema mišljenju određenih teoretičara prebacivanje tereta i obaveze snošenja parnični troškova na stranke predstavlja s jedne strane način nadoknade rashoda koje država ima u ostvarivanju sudske funkcije. Ovaj način uređenja snošenja troškova postupka ima i svoju preventivnu funkciju tako što djeluje na stranke da ne pokreću postupak nepromišljeno, nego da nastoje da mirnim putem rješavaju svoje međusobne sporove. – Više o tome : B. Čalija / S. Omanović, str. 236.
[718] Član 383. ZPP-a FBiH – 2003 - (1) Parnične troškove čine izdaci učinjeni u toku ili u povodu postupka.
[719] Više o tome : J. Čizmić, 2016, str. 362 - 363.

12.2. Prethodno snošenje parničnih troškova

Osnovno pravilo je da svaka parnična stranka sama prethodno snosi svoje troškove koje je prouzrokovala poduzetom parničnom radnjom.[720] Kada stranka predloži izvođenje dokaza, dužna je da po nalogu suda unaprijed priloži iznos potreban za podmirenje troškova koji će nastati izvođenjem predloženog dokaza.[721] Ovo pravno pravilo se odnosi na sve učesnike u postupku. Prethodno snošenje parničnih troškova je procesna dužnost parnične stranke koju ona treba da ispuni u svom sopstvenom interesu ukoliko želi da uspije u parnici.[722] To podrazumijeva da sud ne može prinuditi parničnu stranku na obavezu prethodnog snošenja određenih troškova postupka. U takvim situacijama obaveza suda je da odredi obavezu uplate novčanih sredstava na ime troškova postupka i na taj način ostavi razuman rok parničnoj stranci da predujmi troškove postupka. Ukoliko u toku parničnog postupka obje parnične stranke predlažu izvođenje određenog dokaza, sud će na prethodno snošenje troškova, odnosno uplatu predujma obavezati obje stranke. U slučaju da parnična stranka ne postupi po nalogu suda i ne predujmi potrebne troškove postupka, sud će odustati od te procesne radnje međusobno vezane za predujam troškova postupka. Ukoliko odustanak od te procesne radnje u konačnici bude uzročno posljedično vezan za neuspjeh te parnične stranke u postupku, za taj neuspjeh, primjenom pravila o teretu dokazivanja, isključivu krivicu i posljedice snosi parnična stranka koja prethodno nije predujmila troškove postupka.

Najčešći slučaj prethodnog snošenja troškova postupka jeste kod predlaganja određenih dokaza kao što su neophodna vještačenja radi dokazivanja visine potraživanja.[723] U tom slučaju, ukoliko parnična stranka, na strani koje postoji obaveza tereta dokazivanja određene visine potraživanja propusti uplatiti potrebni predujam za vještačenje, sud će u konačnici odustati od izvođenja dokaza provođenjem vještačenja visine određenog potraživanja, zbog čega ta ista parnična stranka nosi rizik da njen tužbeni zahtjev bude odbijen, jer u

[720] Član 385. ZPP-a FBiH – 2003 - Svaka stranka prethodno sama podmiruje troškove koje je prouzrokovala svojim radnjama.
[721] B. Čalija / S Omanović, str. 237.
[722] G. Stanković, 2010, str. 310.
[723] Član 385. ZPP-a FBiH – 2003 - (1) Kad stranka predloži izvođenje dokaza, dužna je po nalogu suda unaprijed položiti iznos potreban za podmirenje troškova koji će nastati u povodu izvođenja dokaza. (2) Kad izvođenje dokaza predlože obje stranke, sud će odrediti da iznos potreban za podmirenje troškova polože obje stranke na jednake dijelove. (3) Sud će odustati od izvođenja dokaza ako iznos potreban za podmirenje troškova ne bude položen u roku koji odredi sud. (4) Izuzetno od odredbe stava 3. ovog člana, ako sud po službenoj dužnosti odredi izvođenje dokaza radi utvrđivanja činjenica u vezi s primjenom člana 3. stav 2. ovog Zakona, a stranke ne polože određeni iznos, predujam troškova za izvođenje dokaza isplatit će se iz sredstava suda.

konkretnom slučaju tužitelj kao parnična stranka nije dokazao visinu potraživanja koje mu pripada. Također, moguće je da sud po službenoj dužnosti odredi izvođenje određenih dokaza, kada može naložiti predujmljivanje troškova postupka onoj parničnoj stranci na kojoj je i teret dokazivanja ili može odrediti da navedeni troškovi u toj fazi postupka padaju na teret suda.

12.3. Konačno snošenje parničnih troškova

Kada je u pitanju konačno snošenje troškova parničnog postupka, navedena obaveza podrazumijeva pravilo da jedna od parničnih stranaka snosi troškove postupka. Konačno snošenje troškova postupka podrazumijeva da se ukupni troškovi parnične stranke kao i troškovi suprotne parnične stranke po okončanju parničnog postupka najčešće prevaljuju na jednu od parničnih stranaka. Konačno snošenje troškova postupka ograničava se samo na one troškove koji su po stanovištu suda bili potrebni za vođenje postupka.[724] Pod troškovima postupka koji su potrebni za vođenje parnice treba razumjeti nužne i neophodne izdatke koji su nastali u vezi sa vođenjem parnice.[725] O tome koji su troškovi bili potrebni odlučuje sud prilikom odlučivanja o svim troškovima, pri tom uzimajući u obzir posebno sve okolnosti.[726] Kod konačnog obračuna troškova postupka jedna parnična stranka stiče pravo da od druge zahtijeva naknadu troškova postupka. U pogledu konačnog obračuna i snošenja parničnih troškova u pravilu važe dva principa i to princip rizika i princip krivice a koji principi služe kao polazna osnova za obračun i opredjeljenje troškova postupka.

[724] Član 387. ZPP-a FBiH – 2003- (1) Pri odlučivanju koji će se troškovi stranci nadoknaditi, sud će uzeti u obzir samo troškove koji su bili potrebni radi vođenja parnice. O tome koji su troškovi bili potrebni, te o visini troškova odlučuje sud ocjenjujući brižljivo sve okolnosti. (2) Ako je propisana tarifa za nagrade advokata ili za druge troškove, odmjerit će se takvi troškovi prema tarifi.
[725] A. Jakšić, 2010, str. 515.
[726] Više o tome: R.Keča, 2010, str. 223.

12.3.1. Princip rizika *(cause*) kao osnov za obračun troškova postupka

Princip rizika (*cause*) ima značaj osnovnog postulata u pogledu opredjeljenja troškova postupka, koji upotpunjuje princip krivice. Stoga isključiva primjena jednog od ova dva principa nije pogodna, a kombinovanjem ova dva principa postižu se najbolji rezultati.[727] Osnovno pravilo je da obaveza snošenja troškova postupka po načelu uzročnosti, odnosno po principu *cause,* pada na teret one parnične stranke koja je izgubila spor,[728] što znači da uopće nije bitno, niti je od značaja, da li je parnična stranka vodila spor pod objektivnim uvjerenjem da je u pravu. Po ovom principu odlučno je da obaveza plaćanja troškova postupka pada na teret one parnične stranke koja je izgubila spor. Načelom *cause* ili uzročnosti podrazumijeva se pravilo po kojemu je troškove protivniku dužna nadoknaditi stranka koja je izgubila parnicu i time dala povod za njezino vođenje.[729] Ukoliko je tužilac djelimično uspio u parnici, sud može odrediti s obzirom na postignuti uspjeh da svaka strana podmiri svoje troškove ili da sud prihvati pravilo djelimičnog uspjeha u sporu te dosudi troškove postupka srazmjerno djelimičnom uspjehu u sporu. U tom će se slučaju djelimični neuspjeh tužitelja smatrati kao djelimični uspjeh tuženog, što podrazumijeva da kod djelimičnog uspjeha u sporu, pored toga što tužitelj ima pravo na troškove postupka srazmjerno postignutom djelimičnom uspjehu, u toj situaciji preostali djelimični neuspjeh tužitelja se ima smatrati kao djelimični uspjeh tuženog u postupku, pa po tom pravnom pristupu tuženi kod djelimičnog uspjeha u sporu, također, ima pravo na troškove postupka srazmjerno svom stranačkom uspjehu, odnosno srazmjerno djelimičnom neuspjehu tužitelja u postupku.[730]

[727] G. Stanković, 2010, str. 311.

[728] Po principu uzročnosti parnične stranke preduzimaju parnične radnje uz rizik da snose troškove ukoliko ne postignu uspjeh u parnici, stoga ona parnična stranka koja izgubi spor po ovom principu u obavezi je da snosi troškove postupka suprotnoj parničnoj strani, jer njegovim gubitkom parnice zaključuje se da je dao povoda parnici.

[729] M. Dika, *Konačno snošenje troškova parničnog postupka*, Godišnjak na Pravnog fakulteta, Justinian Prvivo Skopje tom 40 godina, 2002/2003, str. 112.

[730] Član 386. ZPP-a FBiH – 2003 - (1) Stranka koja u cijelosti izgubi parnicu dužna je protivnoj stranci nadoknaditi troškove. (2) Ako stranka djelimično uspije u parnici, sud može s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka podmiruje svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj razmjeran dio troškova. 3) Sud može odlučiti da jedna stranka naknadi sve troškove koje je druga stranka imala, ako protivna stranka nije uspjela samo u razmjerno neznatnom dijelu svog zahtjeva, a zbog toga dijela nisu nastali posebni troškovi.
(4) Prema rezultatu dokazivanja sud će odlučiti hoće li troškove iz člana 385. stav 4. ovog Zakona, podmiriti jedna ili obadvije stranke ili će ti troškovi pasti na teret troškova suda.

12.3.2. Princip krivice (*culpae)* kao osnov za obračun troškova postupka

Princip krivice (*culpae*) u pravilu ne vezuje obavezu naknade troškova postupka za uspjeh ili neuspjeh u parnici niti je vezan za ishod parnice.[731]Princip krivice vezuje se za slučaj koji se dogodio u toku ili povodu postupka, a koji je nastao isključivo krivicom jedne parnične stranke, pri tom uzrokujući troškove drugoj parničnoj stranci.[732]Po ovom principu parnična stranka, neovisno od ishoda toka parničnog postupka, ukoliko je svojom krivicom prouzrokovala određene troškove suprotnoj parničnoj strani, dužna je iste nadoknaditi.[733] Ovako formulirana odredba izraz je općeg nastojanja da se procesna stega ostvari i otvaranjem mogućnosti izravnog sankcionisanja posljedica propuštanja stranke da taj institut koriste u evazivne i dilatorne svrhe, što će pridonijeti jačanju procesne stege.[734] Najčešći slučajevi nastanka obaveze snošenja troškova postupka po osnovu principa krivice postoji kada parnična stranka u toku parničnog postupka poduzimanjem određene parnične radnje, ili propuštanjem da poduzme određenu parničnu radnju, uzrokuje tačno određene troškove postupka suprotnoj strani, pa je ista po principu krivice u obavezi da snosi te troškove postupka koje je svojom krivnjom prouzrokovala.[735]

---

[731]Član 388. ZPP-a FBiH – 2003 - Stranka je dužna neovisno o ishodu parnice nadoknaditi protivnoj stranci troškove koje je prouzročila svojom krivnjom ili slučajem koji se njoj dogodio.

[732]Načelom *culpae* pokrivene su praktično sve ostale situacije . pravilo po kojem je određene troškove protivnoj stranci i drugim sudionicima dužna nadoknaditi stranka koja ih je neovisno o ishodu spora, tokom i u povodu parnice prouzročila svojom krivnjom ili slučajem koji se dogodio, pravilo po kojem je tužitelj dužan nadoknaditi troškove postupka tuženiku koji je priznao tužbeni zahtjev i nije dao povoda za vođenje parnice, pravilo po kojem je tuženik dužan nadoknaditi troškove postupka kad tužitelj povuče tužbu odmah nakon što je tuženik ispunio zahtjev tužitelja , pravilo po kojem sud može u izlučnoj parnici odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove čak i kad prihvati zahtjev tužitelja treće osobe, pravilo po kojem stranka koja odustane od pravnog lijeka dužna je nadoknaditi troškove protivnoj stranci koje je ona imala u povodu tog pravnog lijeka Vidjeti : M. Dika, Konačno snošenje troškova parničnog postupka ,Ibid.

[733] Po principu krivice parnične stranke preduzimaju parnične radnje uz rizik da snose troškove za one parnične radnje nastale isključivo krivicom jedne od parnični stranaka, stoga ona parnična stranka koja svojom krivicom uzrokuje određene troškove suprotnoj strani bez obzira na ishod parnice po ovom principu u obavezi je da snosi troškove postupka suprotnoj parničnoj strani, jer njegovim krivicom u toku postupka podrazumijeva se da je uzrokovao troškove suprotnoj strani..

[734] J. Čizmić, 2016, str. 1126.

[735] Prema stajalištu sudske prakse, ako se sud oglasio nenadležnim i odbacio tužbu parnične troškove dužan je nadoknaditi tužitelj jer je on te troškove prouzročio – Osnovni sud Zagreb Gž. – 4328/80 od 17.06.1980. godine; Stranka nema pravo ni na naknadu troškova parničnog postupka u povodu prijedloga za povrat u pređašnje stanje bez obzira na konačni uspjeh u postupku ,OS u Zagrebu odluka broj GŽ 4198/81 od 09. lipnja 1081. godine. Ukoliko se sud oglasio nenadležnim i odbacio tužbu , parnične troškove dužan je nadoknaditi tužitelj jer je on te troškove prouzročio, OS Zagreb GŽ – 4328/80 od 17.06.1980 godine; Sud u pravilu obavezuje na naknadu troškova parničnog postupka onu stranku koja je izgubila spor. Međutim sud može iznimno obvezati na naknadu troškova postupka i stranku koja je uspjela u parnici a koje troškove je ta stranka prouzrokovala svojom krivnjom ili slučajem koji se dogodio. VTSH PŽ -2990/03 od 24 . listopada 2006. godine. Više o tome : J. Čizmić, Ibid, 2016, str. 1126.

Najčešći slučajevi nastanka troškova postupka po osnovu krivice postoje kod slučajeva odgode ili odlaganja rasprave te kod vraćanja u pređašnje stanje.[736] U tim situacijama obaveza plaćanja troškova postupka nastalih, recimo zbog odgode ili odlaganja ročišta, ili zbog povrata u pređašnje stanje, pada na teret parnične stranke koja je uzrokovala odgodu ili odlaganje ročišta bez obzira na ishod parničnog postupka. Iz navedenog se može izvući zaključak da su u praksi moguće situacije da jedna parnična stranka, npr. tužitelj, uspije u sporu, pa po tom osnovu primjenom principa uzročnosti *(cause*) istom pripadaju i troškovi postupka, međutim, evidentno je da je isti tužitelj u toku postupka nepotrebno uzrokovao određene troškove postupka suprotnoj parničnoj strani, u tom slučaju tužitelj, bez obzira što je u cijelosti uspio u sporu i što istom po principu uzročnosti pripada pravo na troškove postupka, onaj dio troškova koje je nepotrebno prouzrokovao suprotnoj strani u pravilu dužan je nadoknaditi tuženom bez obzira na ukupan ishod postupka.

Sudska praksa nažalost pokazuje da sudovi većinom drugačije postupaju, na način što prilikom obračuna troškova postupka u obzir uzimaju samo princip uzročnosti odnosno uspjeha i prema tom principu obavezuju jednu parničnu stranku da nadoknadi troškove postupka drugoj parničnoj stranci, bez obzira što su određeni troškovi postupka nastali isključivo krivicom te stranke kojoj su dosuđeni i priznati troškovi postupka. Koliko je prisutno odstupanje sudova od općih pravnih pravila najbolje govori podatak da od ukupnog broja 200 istraženih i analiziranih sudskih predmeta, niti u jednom postupku sudovi nisu izvršili obračun troškova postupka na način da su uzeli u obzir i princip *(cause*) uzročnosti i princip krivce *(culpae*), nego su prilikom obračuna troškova postupka isključivo uzimali u obzir princip uzročnosti (*cause*) kao načina obračuna troškova postupka.

[736] 1. Ako tuženi nije dao povoda za tužbu i ako je priznao tužbeni zahtjev u odgovoru na tužbu, na pripremnom ročištu ili na ročištu za glavnu raspravu, ako se pripremno ročište ne održava, ali prije nego što se upustio u raspravljanje o glavnoj stvari tužilac je dužan da tuženom nadoknadi parnične troškove. Tuženi nije dao povoda tužbi ako je tužilac podigao tužbu za nedosledno potraživanje ili ako tužilac nije htio da primi izvršenje obaveze. Tuženi je dao povoda za tužbu ako je propustio da ispuni dospelu obavezu. 2. Tužilac, koji je povukao tužbu, dužan je da tuženom nadoknadi parnične troškove, osim ako je povlačenje tužbe usledilo odmah poslije ispunjenja dugovane činidbe od strane tuženog. 3.Stranka, koja je odustala od pravnog lijeka, dužna je da parničnom protivniku naknadi troškove nastale povodom pravnog leka. 4. Ako u izlučnoj parnici bude usvojen tužbeni zahtjev za izlučne stvari, a sud utvrdi da je tuženi kao izvršni poverilac imao opravdanih razloga, da smatra da ne postoje prava trećih lica na ovim stvarima, odredit će da svaka stranka snosi svoje troškove. Više o tome : G. Stanković, 2010, str. 312.

12.4. Pravni položaj parničnih stranaka u pogledu naknade troškova postupka kod potpunog uspjeha u sporu

Obaveza naknade troškova parničnog postupka predstavlja samostalnu imovinsku obavezu koja je uređena i propisana procesnim zakonom. Ta obaveza ne proizilazi iz spornog materijalnopravnog odnosa koji postoji među strankama i zbog kojeg se vodi parnica, nego ta obaveza snošenja parničnih troškova nastaje isključivo na osnovu prava propisanih procesnim zakonom, zagarantovanih objema parničnim strankama u toku postupka. Obaveza na naknadu parničnih troškova je materijalnopravna posljedica parnice i po svojoj pravnoj prirodi nije obaveza za naknadu štete, već obaveza koja izvire iz samog zakona (*ex lege).*[737] Zbog navedenog se zahtjev za naknadu troškova ima smatrati kao sporedni zahtjev u odnosu na glavni zahtjev zbog kojeg je i pokrenut sudski spor, a potraživanja po osnovu troškova postupka, također, imaju se smatrati kao sporedna potraživanja. Zbog akcesornosti prema glavnom zahtjevu nije dopušteno samostalno ostvarivati zahtjev za naknadu troškova sve dok je glavni zahtjev predmetom postupka.[738] Dilema koja se javlja u svakom postupku jeste da li i koja stranka ima pravo na troškove postupka, koja vrsta troškova postupka se može priznati stranci i koliki iznos troškova postupka. Kada je u pitanju dilema da li parnična stranka ima pravo na troškove postupka tu su stvari i u naučnom, doktrinarnom pogledu kao i u pogledu sudske prakse dosta jasne. Naime, pravo na troškove koji nastanu u toku ili povodom postupka priznato je parničnim strankama, samo se kao dilema javlja koja parnična stranka ima pravo na troškove postupka te kako i na koji način se vrši obračun troškova postupka.

Kao što je u prethodnom izlaganju istaknuto temeljni kriterij po kojem se određuje koja parnična stranka je obavezna snositi parnične troškove jeste kriterij uspjeha u parnici. Prema načelu rizika (*causae)* odnosno odgovornosti za uspjeh, konačno je dužan snositi svoje troškove i nadoknaditi troškove svom protivniku onaj koji je svojim držanjem prije i izvan parnice doveo do potrebe da se parnica vodi, pa je zbog toga parnicu izgubio.[739] Navedeno podrazumijeva da je ona parnična stranka koja izgubi spor dužna snositi svoje troškove postupka te suprotnoj parničnoj strani nadoknaditi njene troškove postupka. Kriterij uspjeha u

[737] S. Stanišić, *Naknada troškova u slučaju djelomičnog uspjeha stranaka u sporu*, Pravna riječ, 2005.godina, str . 306.
[738] V Prančić, *O naknadi predprocesnih troškova u parničnom postupku*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, broj 4/2010, str. 861.
[739] J. Čizmić, *Naknada parničnih troškova u postupku pred Hrvatskim sudovima,* Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilište, Rijeka, broj 1, 2002.godina, str. 219.

parnici kao kriterij koji polazi od presumiranog davanja povoda za naknadu troškova postupka jeste, kad je u pitanju dužnost stranaka da jedna drugoj naknade troškove postupka, opći osnovni i startni kriterij, dok su drugi kriteriji koji se temelje na dokaznom davanju povoda za parnicu ili za nastanak pojedinih troškova iznimni i korektivni odnosno dopunski.[740] Nakon što je postupak proveden i okončan meritornom odlukom, pretpostavka je da su parnične stranke u toku trajanja parničnog postupka imale određene troškove koje su predujmljivale ovisno od faze i stadija parničnog postupka.[741] Pravilo je da, ukoliko je tužilac uspio u sporu, isti zadržava pravo na naknadu troškova postupka koje je imao u toku parničnog postupka.[742] U slučaju potpunog uspjeha tužitelja u parničnom postupku troškove postupka u cijelosti snosi tuženi, na način da u tom slučaju tuženi podmiruje svoje vlastite troškove postupka i ujedno snosi troškove postupka koje je imao tužitelj. U slučaju da tužitelj nije uspio u sporu odnosno da je izgubio parnicu,[743]obaveza plaćanja troškova pada na teret tužitelja, tako što će u tom slučaju tužitelj snositi svoje vlastite troškove te platiti troškove suprotne strane. Navedeno pravno pravilo potpuni uspjeh jedne parnične stranke tretira kao potpuni neuspjeh druge parnične stranke, i po tom osnovu se opredjeljuje pravni položaj parničnih stranaka u pogledu troškova postupka kod potpunog uspjeha u sporu. Iz navedenog se može izvesti zaključak da parnične stranke upuštanjem u parnični postupak, i to tužitelj podnošenjem tužbe a tuženi upuštanjem u raspravljanje radi osporavanja tužbenog zahtjeva, preuzimaju i rizik da pored gubitka spora snose i ukupne troškove postupka.[744]

Ovdje se javlja dilema šta sve ulazi u troškove postupka. Zakonsko pravilo je da će pri odlučivanju koji će se troškovi stranci nadoknaditi, sud uzeti u obzir samo one troškove koji su bili potrebni za vođenje parnice.[745] Koji troškovi su bili potrebni ostavljeno je na diskrecionu ocjenu sudu da odluči o takvim troškovima uzimajući pažljivo u obzir sve okolnosti. Radi se u stvari o nužnim izdacima koje su imale parnične stranke, njihovi zakonski zastupnici, punomoćnici, svjedoci, vještaci i umješači. Tu spadaju i izdaci koji

[740] M. Dika, 2002/2003, Ibid, str.115.
[741]Član 384. ZPP-a FBiH- 2003 - Svaka stranka prethodno sama podmiruje troškove koje je prouzrokovala svojim radnjama.
[742] Vidjeti : član 386. ZPP-a FBiH- 2003.
[743] Drži se da je tužitelj izgubio parnicu kada je odbijen njegov tužbeni zahtjev u cijelosti, ako je tužba odbačena zbog apsolutne nenadležnosti, ili zbog presuđene stvari odnosno postojanja parnice, ili zato što je u istoj pravnoj stvari zaključena sudska nagodba, odnosno jer nema pravni interes podnijeti tužbu za utvrđenje i sl. Također, tužitelj koji se odrekao od tužbenog zahtjeva nakon čega je sud donio presudu na osnovu odricanja, dužan je protivnoj stranci nadoknaditi troškove postupka jer se smatra da je u cijelosti izgubio spor. Više o tome : J. Čizmić, 2016, str. 1116.
[744] Više o tome S. Stanišić, 2005.godina, str. 303.
[745] Vidi : član 387. ZPP-a FBiH.

nastaju u toku parničnog postupka, a to su : izdaci za sudske takse, troškovi vještačenja, uviđaj, izdaci za izvođenje i obezbeđenje dokaza, troškovi za sudska oglašavanja, nagrade za rad advokata i drugih lica kojim zakon priznaje pravo na nagradu. Pored troškova postupka koji nastaju u toku parničnog postupka, u ukupne troškove ulaze i troškovi ili izdaci nastali povodom parničnog postupka koji prethode parnici radi njegovog pripremanja, kao što su troškovi pokušaja poravnanja, troškovi opomene pred tužbu, troškovi poštarine itd.

Kao što je prethodno i navedeno sud u pravilu troškove postupka određuje prema uspjehu u sporu po načelu uzročnosti (*cause*) što znači i podrazumijeva da ona parnična stranka koja je u potpunosti uspjela u sporu ima pravo i na naknadu troškova koji su bili potrebni za vođenje parnice. Te troškove u obavezi je da plati suprotna parnična stranka koja je izgubila spor. Također sud u pravilu određuje troškove postupka i po načelu *culpae* – krivice, koji način obračuna je neovisan od uspjeha u sporu. Mjerodavno pravilo za primjenu ovog načela je krivnja za nastanak određenih troškova postupka. Po ovom načelu moguća je situacija da jedna parnična stranka uspije u sporu, i budu joj po načelu *cause – uspjeha* dosuđeni određeni troškovi postupka, međutim u toku trajanja parničnog postupka ta ista stranka je isključivo svojom krivicom uzrokovala nastanak određenih troškova (zbog odgode ili odlaganja ročišta), pa bez obzira na njen uspjeh u sporu, po načelu *culpae – krivice* ista je obavezna da snosi troškove postupka koji su nastali povodom takvog odlaganja ročišta.[746]

Određeni troškovi postupka su fiksni i kao takvi u cijelosti se i dosuđuju i prihvataju, dok se određeni troškovi postupka obračunavaju na osnovu vrijednosti spora, koja vrijednost služi kao osnovica za obračun troškova kao što su troškovi koji se odnose na nagradu advokatima i drugim zastupnicima kojima zakon priznaje pravo na nagradu. Vrijednost spora je obavezni element tužbe i kao takav ima svoju višestruku ulogu. Vrijednost predmeta spora jeste vrijednost glavnog tužbenog zahtjeva izražena u novcu, a koju je tužitelj naznačio u tužbi.[747] Sporedna potraživanja kao što su kamate i troškovi postupka ne ulaze u vrijednost spora ukoliko ne predstavljaju glavno potraživanje.[748] Kao što je vidljivo vrijednost predmeta spora

[746] Iz pravila da stranka koja je izgubila parnicu dužna nadoknaditi troškove protivnoj stranci i njezinu umješaču proizilazi, contrario da ona u cijelosti definitivno snosi vlastite troškove u postupku osim onih na čiju naknadu ima pravo po načelu dokazane krivnje ili odgovornosti protivnika za slučaj koji mu se dogodio.Više o tome : M.Dika, 2002/2003, str . 150.

[747] B. Mastilović, *Troškovi parničnog postupka kod promjene vrijednosti prredmeta spora,* Odvjetnik, časopis Hrvatske odvjetničke komore, broj 7-8/05, str . 28.

[748] Član 316. ZPP-a FBiH- 2003 - (1) Tužilac je dužan u tužbi označiti vrijednost predmeta spora. (2) Kao vrijednost predmeta spora uzima se u obzir samo vrijednost glavnog zahtjeva. (3) Kamate, ugovorna kazna i ostala sporedna traženja ne uzimaju se u obzir pri određivanju vrijednosti spora ako ne čine glavni zahtjev

mora biti naznačena već u samoj tužbi odnosno, reklo bi se, u početnom stadiju parničnog postupka. Vrijednost spora kao bitan element tužbe ima i svoju višestruku ulogu, tako što opredjeljuje predmet raspravljanja i vrstu postupka na način da otklanja dilemu da li je u pitanju spor male vrijednosti ili redovni parnični postupak. Vrijednost spora također opredjeljuje svojstvo i stručnu sposobnost određenih lica da u svojstvu punomoćnika mogu učestvovati u parničnom postupku.[749] Vrijednost spora zatim opredjeljuje pravo na reviziju kao vanredni pravni lijek, tako što parnična stranka, u konkretnom slučaju tužitelj, određujući vrijednost spora prema svojoj vlastitoj dispoziciji određuje koji obim pravne zaštite od suda traži, tako što visinom vrijednosti spora bitno utječe hoće li u slučaju postojanja potrebe biti moguće raspravljanje po predmetu spora pred Vrhovnim sudom Federacije BiH čija nadležnost i postupanje je limitirano vrijednošću spora. Vrijednost spora služi i kao osnovica za obračun i plaćanje sudske takse koja predstavlja prihod budžeta kantona, te također, služi kao osnovica za obračun i plaćanje troškova postupka koji se odnose na nagradu advokatu i drugim licima kojima zakon priznaje pravo na nagradu. Vrijednost spora uvijek se izražava u novcu, s tim da su moguće pravne situacije u kojima su predmeti raspravljanja takve prirode u kojima vrijednost spora ne može biti izražena u novcu.

Vrijednost predmeta spora kod konačnog obračuna visine troškova postupka ima veoma značajnu ulogu bez koje je parnični postupak nezamisliv. Uspjeh u parnici predstavlja opredjeljujući osnov za obračun troškova parničnog postupka. Nakon što sud utvrdi na koje parnične troškove stranke imaju pravo u skladu sa pozitivnim propisima (najčešće Zakonom o parničnom postupku advokatskom tarifom i Zakonom o sudskim taksama), utvrđuje da li imaju pravo na cjelokupan iznos ovih troškova ili samo jedan dio a što ovisi od uspjeha parničnih stranaka u predmetnom sporu. U pravilu parnična stranka koja je izgubila parnicu nema pravo na nadoknadu troškova parničnog postupka, dok se zasniva njena obaveza da suprotnoj stranci nadoknadi troškove parničnog postupka.[750]

Kod potpunog uspjeha jedne od parničnih stranaka u sporu, može se konstatovati da je pravilo da je parnična stranka koja u cijelosti izgubi parnicu dužna protivnoj stranci nadoknaditi troškove postupka. U pravilu, tužitelj je u potpunosti uspio u parničnom sporu a

[749]Član 301. ZPP-a FBiH- 2003 - Ako u parnicama o imovinskopravnim zahtjevima vrijednost predmeta spora prelazi iznos 50.000 konvertibilnih maraka, punomoćnici pravnih lica mogu biti samo osobe koje imaju položen pravosudni ispit.

[750] A Poljić, *Naknada troškova parničnog postupka djelimični uspjeh parnični stranaka,* Zbornik radova sa savjetovanja iz oblasti građanskog prava, 2016, str . 139.

tuženi je izgubio spor ukoliko je sud usvojio u cijelosti tužbeni zahtjev, ukoliko je sud donio presudu po priznanju, ukoliko je sud rješenjem konstatovao da se tužba smatra povučenom nakon što je tuženi izmirio dugovanu obavezu nakon podnošenja tužbe, ukoliko je sud donio presudu zbog propuštanja. Potpuni uspjeh tuženog u parničnom sporu, te potpuni neuspjeh tužitelja u parničnom sporu postoji kada je tužbeni zahtjev tužitelja odbijen u cijelosti kao neosnovan, kada je tužba odbačena zbog presuđene stvari, zbog litispendencije, kada je parnični postupak obustavljen pred sudom zbog apsolutne nenadležnosti suda, kada se tužitelj odrekao od tužbenog zahtjeva. Kao što se može i zaključiti obračun troškova postupka kod potpunog uspjeha u sporu i nije toliko problematičan i diskutabilan, zato što ne ostavlja prostora za dvojako tumačenje određenih pravila niti ostavlja prostor za bilo kakve manipulacije. Međutim pred sudovima je zastupljen veoma veliki broj sudskih postupka u kojima nakon okončanja postupka nije postojao potpuni uspjeh tužitelja ili tuženog u toku postupka, nego se veoma često dešava da u određenim postupcima tužitelj djelimično uspije u sporu, pa se u tom slučaju postavlja pitanje pravnog položaja tužitelja te pravnog položaja tuženog prilikom obračuna troškova postupka kod djelomičnog uspjeha u sporu.

12.5. Pravni položaj parničnih stranaka u pogledu troškova postupka kod djelimičnog uspjeha u sporu

Kada je u pitanju potpuni uspjeh u sporu, kao što je prethodno istaknuto, ne postoji dilema koja parnična stranka i po kom principu je u obavezi snositi troškove postupka. Dilema se javlja kakav je pravni položaj parničnih stranaka u pogledu troškova postupka kod djelimičnog uspjeha u sporu. Kolika god je zastupljenost okončanih parničnih postupaka u kojim je izdejstvovan potpuni uspjeh jedne parnične stranke, odnosno neuspjeh druge parnične stranke, također je velika zastupljenost parničnih postupaka u kojima su parnične stranke nakon okončanja parničnog postupka ostvarile djelimični uspjeh. Djelimični uspjeh u sporu podrazumijeva djelimičan uspjeh obje parnične stranke. Djelimični uspjeh u sporu postoji kada je tužitelj djelimično uspio u sporu, a u preostalom dijelu neuspjeh tužitelja u sporu ima se smatrati uspjehom tuženog u tom dijelu tužbenog zahtjeva u kojem tužitelj nije

uspio.[751]Kod djelimičnog uspjeha u sporu ima se smatrati da je djelimični uspjeh tužitelja u parnici srazmjeran djelimičnom neuspjehu tuženog, a preostali djelimični neuspjeh tužitelja se ima smatrati kao djelimični uspjeh tuženog u toj istoj parnici.[752]

U pravnoj teoriji prisutne su dvije metode utvrđivanja razmjera za naknadom troškova postupka kod djelimičnog uspjeha u sporu. Prema jednoj metodi koja se veže za Austrijsko pravo,[753]a koju su zastupali određeni pravni teoretičari sa Jugoslovenskih prostora,[754]obračun troškova bi se trebao provoditi na način da bi se prvo trebao utvrditi razmjer uspjeha stranaka u sporu, a zatim bi se postotci uspjeha stranaka međusobno obračunali i na taj način bi se došlo do postotka u kojem bi stranka koja je uspjela u većoj mjeri imala pravo na naknadu troškova postupka. Po drugoj metodi bi se utvrđivali ukupni troškovi svake od stranaka, zatim bi se utvrdio razmjer u kojem je svaka od parničnih stranaka uspjela u sporu i nakon toga razmjerno tom uspjehu obračunali bi se troškovi u toj visini na čiju naknadu bi parnične stranke imale pravo, nakon čega bi se tako utvrđeni iznosi dosuđenih troškova postupka međusobno prebili te bi se višak neprebijenih troškova dosudio stranci čiji troškovi su izračunati prema razmjeru u kojem je uspjela u parnici. Ova metoda je bila prihvaćena u prijašnjoj Jugoslovenskoj pravnoj doktrini a dominantna je i u postojećoj kako doktrini tako sve više i judikaturi.[755] Drugi metod načina obračuna troškova postupka stavlja u znatno povoljniji položaj parnične stranke, pogotovo položaj tuženog se bitno drugačije opredjeljuje, na način što je po ovoj metodi uspjeh tuženog u postupku ekvivalentan sa neuspjehom tužitelja u istom tom postupku, pa tako po ovoj metodi tužitelj ne samo da nosi rizik gubitka

[751] U praksi sudova u Federaciji BiH česte su odluke iz kojih bi proizilazio stav da u sporu može djelimično uspjeti samo tužitelj. Ti sudovi odlučuju samo o troškovima tužitelja i obavezuju tuženog na naknadu troškova postupka , srazmjerno njegovom uspjehu u parnici pri tom ne vodeći računa o troškovima tuženog i njegovom uspjehu u parnici. Ovakvo postupanje je nezakonito, jer je uspjeh ili neuspjeh tužitelja u parnici srazmjeran uspjehu ili neuspjehu tuženog u parnici. Stoga kod odlučivanja o troškovima parničnog postupka u slučaju djelimičnog stranačkog uspjeha u parnici treba, u pravilu uzimati u obzir kako tužiteljev tako i tuženikov uspjeh u parnici i odluku o tome koja će stranka snositi obavezu naknade troškova postupka donijeti primjenom pravila procesnog prebijanja parničnih troškova. Npr. : Ukoliko je tužitelj uspio u sporu sa 70% svog zahtjeva to istovremeno znači da je tuženi uspio u sporu u omjeru sa 30%, tako da tužitelj ima pravo na naknadu troškova postupka u omjeru od 70%, a tuženi ima pravo na naknadu troškova postupka u visini od 30%, pa tako dobijene novčane iznose idu svojom odlukom prebija i stranka u čiju korist postoji pozitivna razlika stiče pravo da joj protivnik naknadi iznos razlike. Više o tome : G. Nezirović, *Troškovi parničnog postupka,* Domaća i strana sudska praksa, str .18.

[752] Prema stajalištu sudske prakse kod odlučivanja o troškovima parničnog postupka u pravilu treba uzeti u obzir kako tužiteljev tako i tuženikov uspjehu parnici, a tuženikov uspjeh je srazmjeran neuspjehu tužitelja. Zaključku sjednice 3/80Građanskog odijela VSH od 06.06.1980. godine. Vidjeti : Odluku Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj Rev 200/01 od 06.09.2001. godine. Sudska praksa domaća i strana, broj 21, maj/ juni 2007. godina.

[753] Za Austrijsko pravo – Fasching, Zivilprozessrecht, 1990, str. 242. Rechberger – Simota Zivilprozecht, 2000.godina, str . 193.

[754] Poznić / V.Rakić Vodinelić, 1999.godina, str. 365.

[755] Više o tome :M. Dika, 2002/2003, str. 119.

spora, nego nosi i rizik obaveze snošenja troškova postupka tuženom srazmjerno svom neuspjehu u predmetnom sudskom postupku. Postoje različite pravne situacije djelimičnog uspjeha u sporu, jedna od njih je i pravna situacija u kojoj su po okončanju parničnog postupka obje stranke postigle jednak ili približno jednak uspjeh u sporu. Druga pravna situacija postoji kada jedna parnična stranka nije uspjela samo u neznatnom predmetu spora, dok je druga parnična stranka u neznatnom dijelu uspjela u sporu. Treća je pravna situacija u kojoj uspjeh parničnih stranaka nije jednak.

12.5.1. Pravni položaj parničnih stranaka kod jednakog ili približno jednakog djelimičnog uspjeha stranaka u sporu

Djelimični uspjeh u sporu postoji u situaciji kada su obje stranke postigle jednak ili približno jednak uspjeh u parnici. U slučaju da je uspjeh parničnih stranaka jednak ili približno jednak, sud može o troškovima postupka odlučiti na način da svaka parnična stranka snosi svoje troškove.[756] Opće pravno pravilo da svaka parnična stranka snosi svoje troškove postupka kod jednakog ili približno jednakog uspjeha u sporu predstavlja prihvatljivo rješenje koje parnične stranke dovodi u ravnopravan položaj međusobnim prebijanjem prouzrokovanih troškova postupka. Ovakav način pravnog pristupa u pogledu jednakog, odnosno približno jednakog, uspjeha stranaka u sporu bio je zastupljen zakonskom legislativom još u vrijeme Kraljevine Jugoslavije.[757] Odstupanje, kao izuzetak od navedenog pravnog pravila, postoji u onim situacijama u kojim jedna parnična stranka nije imala troškove postupka dok je druga parnična stranka imala određene troškove u toku postupka. U tom slučaju ne bi se moglo primijeniti pravno pravilo da svaka strana snosi svoje troškove postupka jer se gubi smisao prebijanja obzirom da jedna strana uopće nije imala troškove postupka, pa se postavlja pitanje svrsishodnosti istovjetnog pravnog pristupa prema parničnim strankama kada je položaj parničnih stranka različit. Sasvim razumljivo je navedeno odstupanje jer pravilo da svaka stranka snosi svoje troškove podrazumijeva jednu vrstu prebijanja troškova postupka, a javlja se u situacijama kad je uspjeh stranaka jednak ili

[756] Smatra se da je uspjeh stranaka u parnici jednak kada su vrijednosti koje su dosuđene tužiocu jednake ili približno jednake vrijednostima za koje je tužbeni zahtjev u odnosu na tuženog odbijen. U ovom slučaju sud može odlučiti da svaka stranka snosi svoje troškove. U ovakvom slučaju sud može odlučiti da svaka strana snosi svoje troškove postupka.Više o tome: S. Stanišić, 2005, str. 97.

[757] Ako svaka stranka djelimično pobjedi, a djelimično podlegne , onda će se troškovi međusobno prebiti. Vidi : Paragraf , 145. stav 1.bivšeg Zakonika o postupku u građanskim parnicama.

približno jednak pa samim tim i u situacijama kada su troškovi postupka približno jednaki, pa se postavlja logično pitanje ima li smisla primijeniti navedeno pravno pravilo u postupcima u kojima je jedna parnična stranka imala, a druga nije imala troškove postupka. I naučna doktrina i sudska praksa su zauzeli jasna pravna stajališta da je navedeno odstupanje sasvim razumljivo i opravdano, odnosno da se u konkretnom slučaju ne može odrediti da svaka parnična strana snosi svoje troškove postupka. Naime, pored uvjeta koji se odnosi na jednak uspjeh parničnih stranaka u toku postupka, potrebno je da su obje parnične stranke imale troškove da bi sud odlučio da svaka strana snosi svoje troškove.[758] Ovakav način pristupa koji opredjeljuje pravni položaj parničnih stranaka u pogledu odluke o troškovima postupka je i najpravedniji, budući da je uspjeh parničnih stranaka jednak ili približno jednak, a iste su imale troškove postupka koji su, također, približno jednaki, tako da bi svako drugačije rješenje u pogledu odluke o troškovima postupka bilo suprotno načelu ekonomičnosti i kao takvo neprihvatljivo jer je suprotno uspjehu stranaka u sporu.

Kao što se može zaključiti kod jednakog ili približno jednakog uspjeha stranaka u sporu, postoji određen izuzetak u pogledu stava da svaka strana snosi svoje troškove. U pravilu sud ne bi trebao donijeti odluku da svaka strana snosi svoje troškove u situaciji kada je jedna od parničnih stranaka imala neznatne, ili nije imala nikakve troškove potrebne za vođenje parnice. U situacijama u kojim troškovi postupka nisu približno jednaki a uspjeh stranaka u sporu je jednak, dilema je da li se primjenom pravnog pravila da svaka strana snosi svoje troškove postupka održava ravnopravan položaj parničnih stranaka. Ukoliko bi se u takvoj situaciji primijenilo pravilo prebijanja troškova postupka, ona parnična strana koja je imala znatno veće troškove postupka u odnosu na suprotnu stranu posljedično bi bila u neravnopravnom položaju u odnosu na obračun i dosudu troškova parničnim strankama srazmjerno njihovom uspjehu u sporu. U cilju održavanja ravnopravnog položaja parničnih stranaka u toku postupka nužno je i neophodno cijeniti kako jednak ili približno jednak uspjeh u sporu, tako i postojanje jednake ili približno jednake visine troškova postupka, kako bi se moglo primijeniti pravno pravilo prebijanja troškova postupka kroz odluku suda da svaka parnična stranka snosi svoje troškove postupka. U protivnom jedna parnična stranka, koja je imala znatno veće troškove postupka, dovodi se u neravnopravan pravni položaj u odnosu na drugu parničnu stranku čiji su troškovi postupka bili znatno manji.

[758] U konkretnom slučaju ima se primijeniti prvo pravno pravilo propisano članom 386. stav 2. ZPP-a ukoliko je u pitanju djelimični uspjeh stranaka u sporu jednak sud može odlučiti da svaka parnična stranka snosi svoje troškove postupka.

12.5.2. Pravni položaj parničnih stranaka kod nejednakog djelimičnog uspjeha stranaka u sporu

Nejednak djelimični uspjeh u sporu postoji kada su obje stranke uspjele u sporu na način da je tužitelj djelomično uspio, pa se preostali neuspjeh tužitelja cijenio kao uspjeh tuženog. Međutim, taj djelimični uspjeh parničnih stranaka nije približno jednak. U situaciji kada djelimični uspjeh parničnih stranaka nije jednak, prema pravnom pravilu koje je opće prihvaćeno, kako u naučnoj doktrini tako i u sudskoj praksi, sud će postupiti na način da će odrediti da jedna parnična strana, tuženi, zbog svog djelimičnog neuspjeha snosi troškove postupka drugoj parničnoj strani, tužitelju, i to u srazmjeri prema djelimičnom uspjehu tužitelja, te da druga parnična strana, tužitelj, zbog svog djelimičnog neuspjeha snosi parnične troškove tuženom srazmjerno postignutom uspjehu tuženog.[759] Kod navedenog načina odlučivanja o troškovima postupka primjenjuje se pravno pravilo srazmjera između uspjeha tužioca u odnosu na neuspjeh tuženog, te srazmjernog uspjeha tuženog u odnosu na neuspjeh tužioca.[760]

U slučaju djelimičnog uspjeha u sporu, uspjeh ili neuspjeh tužitelja srazmjeran je neuspjehu ili uspjehu tuženog, jer sve ono što je za tužioca uspjeh u sporu za tuženog je neuspjeh i obrnuto.[761] U praksi se javljaju česti slučajevi da sudovi ne obraćaju dovoljnu pažnju prilikom obračuna troškova postupka kod djelimičnog uspjeha u sporu, pa u takvoj situaciji sudovi samo odluče o troškovima tužitelja uopće ne razmatrajući troškove tuženog, a sve zato što neuspjeh tužitelja ne cijene i ne tretiraju kao uspjeh tuženog, zbog čega u takvim slučajevima stavljaju u neravnopravan i krajnje nepovoljan položaj tuženog u odnosu na tužitelja. Naime, evidentno je da su obje parnične stranke imale određene troškove postupka, pogotovo ukoliko su iste zastupali punomoćnici advokati. Također, evidentno je da je u toku postupka tužitelj dokazivao osnovanim svoj tužbeni zahtjev (svoje potraživanje), a tuženi je u toku postupka sporio takav tužbeni zahtjev. Po okončanju postupka sud je samo djelimično

[759] S obzirom na postavljeni tužbeni zahtjev u iznosu od 100.000,00 KM pri tome cijeneći stvarno postignuti uspjeh stranaka u sporu i to tužiteljice 8 % a tuženog 92% tužitaljica ima pravo na naknadu troškova postupka u u iznosu od 1.313,95 KM a tuženi u iznosu od 14.547,04 KM. Vidjeti : Odluku Vrhovnog suda FBiH, broj 580 P 015280 12 Rev od 12.03.2013. godine.

[760]Član 386. stav 2. ZPP-a FBiH- 2003 -Ako stranka djelimično uspije u parnici, sud može s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka podmiruje svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj razmjeran dio troškova.

[761] Više o tome : M.Ž Janković, H.Karamarković, D. Petrović, *Komentar zakona o parničnom postupku* III dopunjeno izdanje savremena administracija, Beograd, 1990, str .197.

usvojio tužbeni zahtjev što podrazumijeva da je tužitelj djelimično uspio u sporu, pa mu u tom omjeru pripada i pravo na troškove postupka. Međutim, neuspjeh tužitelja u preostalom dijelu tužbenog zahtjeva ima se cijeniti kao djelimični uspjeh tuženog, pa srazmjerno tom djelimičnom uspjehu tuženog tuženi ima pravo i na troškove postupka u srazmjeru djelimičnog uspjeha.

U slučajevima u kojima je moguće matematičkom preciznošću utvrditi uspjeh stranaka u parnici sud će raspodjelu troškova odrediti primjenom matematičkih kriterija.[762] Kod nejednakog djelimičnog uspjeha u sporu sud će prvo utvrditi iznos naknade troškova srazmjernih uspjehu u sporu na koje parnične stranke polažu pravo, nakon čega će navedene iznose prebiti te razliku iznosa troškova postupka dosuditi onoj stranci koja je imala pravo na naknadu troškova u većem iznosu,[763] dok bi u slučajevima u kojima to neće biti moguće ili će biti moguće sa nesrazmjernim teškoćama sud uspjeh stranaka trebao odrediti po slobodnoj ocjeni.[764] Ovdje je bitno istaći da postoji i drugačiji pravni pristup te drugačija pravna stajališta određenih autora koja su suprotna od navedenog načina obračuna kada je u pitanju djelimični uspjeh u sporu. Prema mišljenju određenih autora matematički nije prihvatljivo neuspjeh tužitelja cijeniti kao uspjeh tuženog pa mu u tom pogledu i dosuđivati srazmjerne troškove. Razloge navedenog osporavanja takvog načina obračuna pojedini autori vide u tome što smatraju da u tom slučaju tuženi dolazi u povoljniji položaj, na način što njegovim djelimičnim uspjehom izbjegava obavezu da plati pune troškove postupka te pored toga polaže i pravo na određene troškove srazmjerne visini svog uspjeha što se tumači na način da tuženi ostvaruje duplu korist.[765] Ovakav pravni pristup sa aspekta ravnopravnosti parničnih stranaka u pogledu troškova postupka nije prihvatljiv jer bi doveo u neravnopravan položaj tuženog u odnosu na tužitelja. Naime, prethodno navedenim pravnim pristupom se zanemaruje činjenica da je i tuženi u toku trajanja parničnog postupka imao određene troškove, pa eventualni djelimični uspjeh tuženog mora i treba poslužiti kao osnov za obračun i priznanje troškova postupka srazmjerno uspjehu u sporu, jer samo na takav način parnične stranke se dovode u ravnopravan i jednak pravni položaj što i jeste smisao i svrha

[762] M. Dika, 2002/2003, str. 116.
[763] Kad stranka djelimično uspije u parnici sud će najprije utvrditi iznos naknade troškova na koji svaka stranka ima pravo s obzirom na svoj uspjeh, nakon toga će navedene iznose prebiti i razliku dosuditi onoj stranci koja ima pravo na naknadu većeg iznosa parničnih troškova, Rev VSRH broj 432/05 od 06.04.2007. godine.
[764] Član 387. ZPP-a FBiH- 2003 - (1) Pri odlučivanju koji će se troškovi stranci nadoknaditi, sud će uzeti u obzir samo troškove koji su bili potrebni radi vođenja parnice. O tome koji su troškovi bili potrebni, te o visini troškova odlučuje sud ocjenjujući brižljivo sve okolnosti.
[765] Z.Bulka, *Matematika troškova postupka,* PUG broj 3/2012, str . 922 - 923.

parničnog postupka. Ovdje se jedino može postaviti pitanje i javiti dilema da li je nužno i neophodno prebijanje parničnih troškova i dosuda njihove razlike parničnoj stranci kojoj su priznati veći troškovi. Pravnim pristupom prebijanja troškova postupka parnične stranke se uskraćuju nastanka drugih okolnosti i pogodnosti koje ponekad dovode do toga da ne budu naplaćeni troškovi postupka. Kao prvo, dilema je da li će parnična stranka ikada pokrenuti postupak prisilne naplate parničnih troškova postupka. Također, u odnosu između dvije parnične stranke, od kojih je jedna parnična stranka platežno sposobna a druga parnična stranka platežno nesposobna bez posjedovanja pokretne i nepokretne imovine, moguće je da platežno nesposobna parnična stranka koja nema imovine niti bilo kakvih prihoda bude dovedena u veoma nepovoljan položaj obračunom troškova postupka kroz njihovo prebijanje. Naime, ukoliko je takvoj platežno nesposobnoj stranci, koja spada u kategoriju lica čija imovina je izuzeta od izvršenja, dosuđen veći iznos troškova postupka, u slučaju da nije došlo do prebijanja izvršenog od strane suda, ta platežno nesposobna parnična stranka bi bez problema naplatila cjelokupan svoj iznos potraživanja od platežno sposobne parnične stranke. Međutim, s obzirom da je sud svojom presudom prebio troškove postupka, ta platežno nesposobna parnična stranka ima pravo i mogućnost da od platežno sposobne parnične stranke naplati samo razliku visine troškova postupka dobivenu prebijanjem. Takvim prebijanjem sud je pomogao platežno sposobnoj parničnoj stranci da naplati svoje troškove postupka iako takvu mogućnost ne bi mogla ostvariti u postupku izvršenja zbog nepostojanja imovine na kojoj je moguće provođenje izvršenja. Upravo navedena situacija zaista otvara dilemu da li sud treba i da li može prebijati parnične troškove, pogotovo ukoliko za takvo nešto ne postoji saglasnost parničnih stranaka. Uzimajući u obzir prethodno istaknuto, realan i logičan zaključak bi bio da su pravo na troškove postupka tužitelju srazmjerno uspjehu u sporu te pravo na troškove postupka tuženom srazmjerno neuspjehu tužitelja sasvim logični i opravdani. Međutim, prebijanje međusobnih potraživanja po osnovu priznatih troškova postupka sa aspekta ravnopravnosti stranaka u postupku te ostvarenja jednakih prava, nije prihvatljivo niti predstavlja kvalitetno rješenje u pogledu obračuna ukupne visine troškova postupka ukoliko ne postoji prethodni pristanak i saglasnost parničnih stranaka za prebijanjem troškova postupka .

Iako način pristupa obračuna troškova postupka kod djelimičnog uspjeha u sporu djeluje dosta jednostavan, postoje određene pravne situacije koje su na određen način specifične obzirom na vrstu tužbenog zahtjeva. Naime, ovdje se javlja dilema kakav je pravni položaj parničnih stranaka u pogledu obračuna troškova postupka kada je tuženi u predmetu spora

osporavao i osnov i visinu tužbenog zahtjeva, a tužitelj je po okončanju postupka dokazao osnovanim tužbeni zahtjev ali je u pogledu njegove visine djelimično ostvario uspjeh (npr. tužitelj tužbenim zahtjevom zahtijeva naknadu nematerijalne štete, a tuženi spori da je odgovoran za pričinjenu štetu te spori i visinu iste). U konkretnim slučajevima pravilo je da zakonski termin djelimični uspjeh i srazmjerni dio troškova ne treba ocjenjivati samo kvantitativno nego i kvalitativno, kako s obzirom na osnov tako i s obzirom na visinu usvojenog, odnosno odbijenog dijela tužbenog zahtjeva.[766] Također, i u praksi sudova zauzet je stav da je kod određivanja naknade troškova postupka potrebno izraze djelimični uspjeh u sporu i razmjerni dio troškova postupka cijeniti ne samo kvantitativno nego i kvalitativno, kako s obzirom na osnov tužbenog zahtjeva tako i na visinu usvojenog odnosno odbijenog tužbenog zahtjeva, posebno uzimajući u obzir nužnim izvođenje određenih dokaza kao što su troškovi vještačenja radi dokazivanja osnovanosti tužbenog zahtjeva. Kada su u pitanju troškovi vještačenja, tužitelju će se u pravilu u cijelosti priznati takvi troškovi, jer su isti bili nužni za dokazivanje osnovanosti tužbenog zahtjeva bez obzira na njegov uspjeh u pogledu visine.[767]

Ovisno od okolnosti slučaja i ocjene suda, moguće je da se parnični troškovi cijene ne samo kvantitativno već i kvalitativno i to na način da se određeni troškovi priznaju samo tužitelju ukoliko su nastali isključivo u svezi sa raspravljanjem o osnovanosti tužbenog zahtjeva.[768] U pogledu kvantitativnog i kvalitativnog uspjeha u sporu Vrhovni sud Republike Hrvatske na sjednici Građanskog odjela održanoj 06.06.1980. godine zauzeo je stav da je kod djelimičnog uspjeha stranaka u postupku potrebno prilikom određivanja troškova postupka izraze „djelomični uspjeh“ i „razmjerni dio troškova“ ocjenjivati ne samo

[766] Više o tome :S Stanišić, 2005, str. 98.

[767] *Pravno shvatanje usvojeno na panelu za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti na kojem su učestvovali predstavnici Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, Vhovnog suda Republike Srpske i Apelacionog suda Brčko distrikta BiH održano u Sarajevu 30.01.2014. godine.* U slučaju kada je tuženi osporavao osnov i visinu tužbenog zahtjeva u cjelosti zbog čega su jedino nastali troškovi parničnog postupka, tužiocu se mogu priznati troškovi parničnog postupka u cijelosti neovisno o visini dosuđenog iznosa. Iz obrazloženja : Budući da su u konačnom kod dosude troškova postupka uzima u obzir samo one troškove koji su bili potrebni radi vođenja parnice i da o tome koji su troškovi bili potrebni kao i o njihovoj visini odlučuje ocjenjujući brižljivo sve okolnosti u slučaju kada je tuženi u parnici osporavao osnov tužbenog zahtjeva u cjelini, a za utvrđenje relevantnih činjenica u pogledu postojanja osnova za dosudu je bilo nužno izvoditi odgovarajuće dokaze (npr. vještačenje) sud troškove za izvođenje tih dokaza može dosuditi tužiocu u punom iznosu nezavisno od konačnog uspjeha u parnici odnosno visine zahtijevanog dosuđenog iznosa. Takvo postupanje odnosno opravdanje za takvo postupanje je u značaju konkretnog dokaza za pravilno rješavanje spornog odnosa među strankama (jer jedino tim dokaznim sredstvom stranka je pred sudom mogla dokazati bitne činjenice za usvajanje tužbenog zahtjeva) i okolnosti da je tuženi tužbeni zahtjev osporavao u postpunosti, odnosno da je u postupku osporio postojanje pravnog osnova temeljem kojeg tužilac traži zahtijevanu pravnu zaštitu.

[768] Više o tome : Z. Bulka, 2012, str. 920.

kvantitativno nego i kvalitativno, kako s obzirom na osnov, tako i s obzirom na visinu usvojenog, odnosno odbijenog dijela tužbenog zahtjeva. Slično mišljenje i stajalište dijele i Vrhovni sud Srbije, kao i određeni pravni teoretičari. Međutim, postoje i suprotna mišljenja određenih autora,[769]koji smatraju da praksa takozvanog seciranja tužbenog zahtjeva na osnov i visinu nema utemeljenje ni u procesnom zakonu niti u teoriji građanskog procesnog prava, tako da se prema mišljenju tih autora uspjeh stranaka u parnici može ocjenjivati samo s obzirom na to da li je tužbeni zahtjev shvaćen kao jedinstvo normativnog i činjeničnog osnova potpuno ili djelimično osnovan odnosno neosnovan. Stav da prilikom odlučivanja o troškovima postupka treba uzimati u obzir ne samo kvantitativni nego i kvalitativni uspjeh u sporu na različite se načine primjenjuje kod sudova u Federaciji BiH, zbog čega je i dalje prisutna određena pravna nesigurnost kod obračuna troškova postupka zbog takvog različitog pravnog pristupa, a što u konačnici bitno utječe na ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u toku postupka. Kod određenih sudija još uvijek je prisutno pravno pravilo da u određenom parničnom sporu kod djelimičnog uspjeha pravo na troškove postupka može imati samo tužitelj. Veoma teško je kod tih sudija promijeniti način razmišljanja i pravnog poimanja da parnične stranke u toku postupka moraju imati ravnopravan pravni položaj a taj ravnopravan položaj mogu ostvariti u situaciji ukoliko se kod djelimičnog uspjeha u sporu neuspjeh tužioca ima smatrati kao uspjeh tuženog srazmjeran tom neuspjehu.[770] U parničnim postupcima u kojima je jedan konkretan zahtjev kao predmet raspravljanja u kojem je sporan i osnov tužbenog zahtjeva kao i visina potraživanja, podrazumijeva se da u tom slučaju tuženi kao parnična stranka osporava u cijelosti određeno pravo tužitelju, te osporava i visinu istog. U tom slučaju predmetom raspravljanja i dokazivanja su činjenice i dokazna građa kojom se dokazuje osnovanim postojanje određenog prava, te činjenice i dokazi kojim se dokazuje obim i visina tog prava koje pripada tužitelju. Ukoliko je tuženik osporio samo visinu zahtijevane naknade pojedinog oblika neimovinske štete, sud će ocijeniti da li tužitelju treba priznati sve ili samo dio troškova postupka srazmjerno uspjehu u sporu, a u odnosu na visinu dosuđene mu naknade.[771] Stav da tužitelj ima pravo u cijelosti na naknadu troškova izazvanih utvrđivanjem osnove tužbenog zahtjeva, iako je samo djelimično prihvaćen njegov tužbeni zahtjev, treba precizirati u smislu da bi tužitelj imao takvo pravo samo uz uvjet da su svi troškovi izazvani utvrđivanjem te osnove bili potrebni neovisno o visini dosuđenog zahtjeva,

[769] Vidjeti rad autora Slobodana Stanišića pod naslovom „Troškovi postupka sa aspekta uspjeha stranaka u parnici“, objavljen u Zborniku radova sa Petog savjetovanja iz oblasti građanskog prava na nivou Bosne i Hercegovine.

[770]Kod djelimičnog uspjeha stranaka u parnici sud pri odlučivanju o naknadi parničnih troškova mora voditi računa o uspjehu kako tužitelja, tako i tuženika. VS, Rev 609/01 od 22.5.2001.

[771] Zaključak Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 06. 04.1980. godine, PSP 17 -141.

da je dakle tuženik osporavanjem osnove dao posebnog povoda za njihov nastanak.[772] Najčešći slučajevi nastanka određenih troškova postupka vezanih za dokazivanje takvog osnova tužbenog zahtjeva su određena vještačenja, uviđaj i slično. U tom slučaju bez obzira na djelimični uspjeh tužitelja kao mogući ishod toka parničnog postupka takvi troškovi postupka se dosuđuju tužitelju u cijelosti.

Također, veoma složenom se javlja dilema u pogledu pravnog pristupa u pogledu načina obračuna troškova postupka kod djelimičnog uspjeha u sporu u kojem je u okviru određenog tužbenog zahtjeva bilo više pojedinačnih zahtjeva, recimo prvi zahtjev je glasio na poništenje odluke, dok je drugi zahtjev glasio na isplatu određene naknade novčanih sredstva. Navedene pravne situacije su veoma često zastupljene u sudskim postupcima, ali se istim u pogledu načina obračuna troškova postupka veoma rijetko bavila naučna doktrina, a sudska praksa zbog nepostojanja jedinstvenog pravnog pristupa ostala je neujednačena što stvara određenu pravnu nesigurnost kod stranaka u postupku. Tako na primjer imamo situaciju gdje, u predmetima u kojim po tužbi za poništenje odluke o otkazu i isplate naknade plaće, tuženi osporava osnovanost takvog poništenja odnosno tvrdi da je odluka zakonita, te samim tim osporava visinu tužbenog zahtjeva u pogledu potraživanja naknade plaće, a sud nakon okončanog parničnog postupka presudom utvrdi osnovanim tužbeni zahtjev te poništi odluku o otkazu, međutim, isti djelimično usvoji zahtjev u pogledu njegove visine potraživanja, npr. u visini od 60 %. U navedenom slučaju dilema je kako i na koji način obračunati troškove postupka srazmjerno uspjehu stranaka u sporu da položaj parničnih stranaka ostane ravnopravan. Cijenim da u konkretnom slučaju sud mora poći od relevantne činjenice da su predmetom tužbenog zahtjeva bila dva različita zahtjeva. Jedan zahtjev je glasio na poništenje, a drugi zahtjev na isplatu. Također, cijenim da se u konkretnom slučaju navedeni zahtjevi kod obračuna troškova postupka moraju posmatrati i cijeniti odvojeno. Ukoliko pođemo od pretpostavke da mogući konačan uspjeh tužitelja po tužbi odnosno po svim zahtjevima je moguć u procentu od 100 % onda u konkretnom slučaju s obzirom da imamo dva zahtjeva u okviru tužbenog zahtjeva potpuni uspjeh tužitelja po jednom zahtjevu bi iznosio 50 % te po drugom zahtjevu 50 %. Ukoliko je tužitelj u pogledu prvog zahtjeva uspio u cijelosti imalo bi se smatrati da je uspio u punom iznosu od 50 %. Ukoliko je tužitelj u pogledu drugog zahtjeva uspio sa 30 % od mogućeg uspjeha od 50%, tada bi ukupan uspjeh tužitelja po tužbi obračunski iznosio 80 % od ukupno mogućeg uspjeha od 100 % , te bi isti

[772] M. Dika, 2002/2003, str. 117.

polagao pravo na troškove postupka u iznosu od 80 %, a za preostali procenat neuspjeha tužitelja odnosno uspjeha tuženog od 20 % tužitelj bi tuženom morao nadoknaditi troškove postupka srazmjerno svom ukupnom neuspjehu. Tako bi i u ovom slučaju bio primijenjen ne samo kvantitativni princip uspjeha tužitelja nego i kvalitatitvni, tako što bi tužitelju bili dosuđeni ukupni troškovi postupka koji se odnose na vještačenja i sl. Ovakav pravni pristup obračuna troškova postupka kod djelimičnog uspjeha u sporu u kojem su osporavani oba zahtjeva u okviru jednog tužbenog zahtjeva, omogućava parničnim strankama jednak i ravnopravan odnos u toku parničnog postupka te na taj način i pravni položaj parničnih stranaka se izjednačava na način da se u potpunosti primijenjuje načelo uspjeha u sporu kod navedenog obračuna troškova postupka. Navedeni pravni pristup te način obračuna troškova postupka zaista dovodi u ravnopravan položaj parnične stranke na način da je položaj tuženog u pogledu njegovog uspjeha u sporu srazmjeran neuspjehu tužitelja i obrnuto.

12.5.3. Pravni položaj parničnih stranaka kod neznatnog uspjeha, odnosno neuspjeha stranaka u sporu

Djelimični uspjeh u sporu postoji u situaciji kada jedna parnična stranka samo u neznatnom dijelu nije uspjela, dok je druga parnična stranka u neznatnom dijelu uspjela. U slučaju da parnična stranka nije uspjela u sporu samo u njegovom neznatnom dijelu, u tom slučaju sud će u pravilu toj parničnoj stranci u cijelosti dosuditi troškove postupka na teret suprotne parnične stranke koja je u neznatnom dijelu uspjela u sporu.[773] Neznatni neuspjeh jedne strane, odnosno neznatni uspjeh druge strane, podrazumijeva da se jedna parnična stranka ukoliko je uspjela u većem dijelu tužbenog zahtjeva, sa izuzetkom neznatnog neuspjeha, ima smatrati kao da je u uspjela u cijelosti, pa sud bez obzira na neznatni neuspjeh u dijelu tužbenog zahtjeva u odnosu na ukupan uspjeh će toj parničnoj stranci u cijelosti dosuditi troškove postupka.

[773] Član 386. stav 3. ZPP-a FBiH – 2003 - Sud može odlučiti da jedna stranka naknadi sve troškove koje je druga stranka imala, ako protivna stranka nije uspjela samo u razmjerno neznatnom dijelu svog zahtjeva, a zbog toga dijela nisu nastali posebni troškovi.

12.6. Parcijalni stranački uspjeh u sporu kao osnov za obračun troškova postupka

Prethodna izlaganja odnosila su se na pravne situacije u kojima su parnične stranke nakon okončanja postupka ili u potpunosti ili djelimično uspjele u sporu. Kao što je i konstatovano, potpuni uspjeh u sporu postoji kada je jedna parnična stranka u potpunosti uspjela u sporu, odnosno kada je sud u cijelosti usvojio ili odbio tužbeni zahtjev tužitelja. Za razliku od potpunog uspjeha u sporu, djelimični uspjeh u sporu postoji u situacijama kada je sud djelimično usvojio tužbeni zahtjev, a preostali dio tužbenog zahtjeva odbio kao neosnovan. Pored prethodno obrazloženog potpunog i djelimičnog uspjeha u sporu, postoje pravne situacije u kojima su tužioci u konačnici u potpunosti uspjeli u sporu, tako što je sud u cijelosti usvojio konačno uređeni i opredijeljeni tužbeni zahtjev tužioca, međutim u toku trajanja parničnog postupka konačnim opredjeljenjem tužbenog zahtjeva došlo je i do promjene vrijednosti spora, pa samim tim došlo je i do izmjene tužbenog zahtjeva, bilo da je tužba preinačena povećanjem tužbenog zahtjeva, bilo da je tužbeni zahtjev smanjen u odnosu na postojeći prvobitni tužbeni zahtjev. Ovdje se postavlja pitanje i dilema koji način pristupa kod obračuna troškova je potrebno primijeniti, a da pri tom pravni položaj parničnih stranaka ostane jednako zastupljen u pogledu prava na troškove te u pogledu postizanja srazmjera između visine troškova postupka i uspjeha u sporu. Bilo koji način i pristup kod obračuna troškova postupka da bude primjenjen, bitnu i značajnu ulogu ima vrijednost spora koja služi kao osnovica za obračun troškova postupka.

Vrijednost spora kao obavezni element tužbe ima višestruki značaj u parničnom postupku. Vrijednost predmeta spora služi kao osnova za obračun visine sudske takse, služi kao osnov za obračun troškova postupka koji se odnose na nagradu advokatu, zatim vrijednost predmeta spora predstavlja osnov za ocjenu dopuštenosti revizije. Vrijednost predmeta spora opredjeljuje vrstu postupka kao redovnog postupka ili postupka koji se vodi po pravilima o sporovima male vrijednosti. Pod vrijednošću predmeta spora podrazumijeva se vrijednost zahtjeva izraženog u novčanom ekvivalentu. Stoga je i samo pitanje naknade parničnih troškova, odnosno određivanja njihove visine, u direktnoj vezi i međusobnoj uslovljenosti sa vrijednošću predmeta spora. To se posebno odnosi na obračun visine sudskih taksi, te visine nagrade za rad advokata. Naime, i kod obračuna visine sudske takse kao i nagrade za rad advokata uzima se vrijednost predmeta spora kao osnovica za obračun

navedenih troškova postupka. Kada su u pitanju troškovi postupka koji pripadaju advokatu u vidu nagrade za rad i zastupanje advokata ti troškovi se obračunavaju tako što se vrijednost spora kao osnovica množi sa brojem bodova i na taj način se dobije visina vrijednosti nagrade koja pripada advokatu za zastupanje u parničnom postupku, koja nagrada pada na teret parnične stranke koja je angažovala advokata kao punomoćnika u parničnom postupku, a taj trošak parnične stranke se u konačnici ispoljava kao trošak sudskog postupka, parnični trošak .[774]

Kada je u pitanju parcijalni uspjeh u sporu, ovdje se nameće više dilema i javlja više pitanja. Jedno od tih pitanja jeste da li konačni uspjeh tužitelja cijeniti kao potpun ili djelimičan uspjeh s obzirom da je tužitelj izmijenio tužbeni zahtjev u odnosu na prvobitno podneseni tužbeni zahtjev, na način da je isti konačno opredijelio i precizirao, bilo da je povećao tužbeni zahtjev ili je isti smanjio, stoga se postavlja logično pitanje kakav je pravni položaj parničnih stranaka u pogledu obračuna troškova postupka u postupcima u kojim je u toku postupka konačnim opredjeljenjem tužbenog zahtjeva došlo do promjene visine potraživanja u odnosu na sadržaj prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva. Također, prilikom obračuna troškova postupka, nameće se opravdano pitanje kako cijeniti uspjeh tužitelja te kako cijeniti uspjeh tuženog i kako postupiti u postupcima u kojima je sud u cijelosti usvojio tužbeni zahtjev koji je tužitelj konačno opredijelio u toku postupka, i to najčešće nakon izvođenja dokaza, tako da je takvim opredjeljenjem tužbenog zahtjeva došlo do promjene vrijednosti spora u odnosu na vrijednost spora u prethodnim fazama postupka. Ovakav uspjeh u sporu, kako u naučnoj doktrini tako i u sudskoj praksi, naziva se parcijalni stranački uspjeh u sporu. Međutim, takav način parcijalnog stranačkog uspjeha u sporu zakonom nije definisan niti Zakon o parničnom postupku poznaje takav vid i način uspjeha u sporu, pa samim tim ni takav način obračuna troškova postupka. U parničnom sporu postoji samo jedan vid uspjeha, a to je uspjeh koji se mjeri i cijeni konačnom meritornom odlukom ili eventualno procesnim rješenjima kojim se okončava parnični postupak.

Prema izgrađenim naučnim mišljenjima i pravnim stajalištima sudova parcijalni uspjeh u sporu postoji kada je sud u cijelosti usvojio tužbeni zahtjev koji je konačno opredijeljen i preciziran u toku postupka, najčešće nakon izvođenja dokaza, a koji je bitno drugačiji u

[774] Član 1. Tarife o nagradama i naknadi troškova za rad advokata (Sl. noovine FBiH broj 22/2004) – Ukoliko pismenim ugovorom između advokata i njegovog klijenta nije ugovoreno drugačije, advokatu pripada nagrada za izvršeni rad po odredbama ove tarife. Član 32. stav 2 tarife - Advokat obračunava nagradu klijentu prema vrijednosti boda u momentu njene naplate. Član 33. Tarife – vrijednost boda iznosi 3,00 KM.

pogledu visine u odnosu na prvobitni tužbeni zahtjev. Kod potpunog uspjeha u sporu, pravilo je da je parnična stranka koja izgubi spor dužna protivnoj parničnoj strani nadoknaditi troškove postupka.[775] Navedeno pravno pravilo koje opredjeljuje obavezu snošenja troškova postupka kod potpunog uspjeha u sporu je sasvim logično i kao takvo prihvatljivo. Kod djelimičnog uspjeha u sporu zakonske odredbe uređuju pravni položaj parničnih stranaka na način da sudu daju ovlaštenje da odluči o obavezi snošenja troškova postupka na način da svaka parnična strana snosi svoje troškove postupka, ili shodno postignutom stranačkom uspjehu sud može odlučiti da jedna parnična stranka nadoknadi troškove postupka u visini srazmjernoj uspjehu druge parnične strane. Sud, također, može odlučiti da jedna parnična stranka u cijelosti namiri troškove drugoj parničnoj strani, ukoliko ta parnična stranka nije uspjela samo u neznatnom dijelu zahtjeva.[776] Također, i kod djelimičnog uspjeha u sporu pravni položaj parničnih stranaka je dosta jasno definisan i takvim pravnim pristupom parnične stranke su dovedene u ravnopravan pravni položaj što u konačnici jeste cilj i svrha zakona. Kada je u pitanju parcijalni uspjeh parničnih stranaka u sporu, iako isti nije uopće definisan zakonom, sudska praksa je izgradila i zauzela određena pravna stajališta.

Prema određenim stajalištima sudova, kod parcijalnog uspjeha tužitelja kao parnične stranke, troškovi postupka se imaju obračunavati po pojedinim fazama postupka u kojim su poduzimane procesne radnje, te se uspjeh parničnih stranaka u pojedinim fazama postupka ima smatrati kao parcijalni uspjeh u sporu.[777] Visina troškova za svaku poduzetu radnju, koju je kao punomoćnik poduzeo advokat, po ovom pravilu određuje se s obzirom na vrijednost predmeta spora u vrijeme poduzimanja te procesne radnje, a ne prema visini konačno postavljenog tužbenog zahtjeva.[778] Međutim, ovdje se javlja niz veoma bitnih i značajnih pitanja, a to je da li kod parcijalnog uspjeha u sporu prilikom odlučivanja o troškovima postupka u pojedinim fazama postupka neuspjeh tužitelja cijeniti kao uspjeh tuženog, te da li je potrebno uzeti u obzir kako troškove tužitelja tako i troškove tuženog i iste dosuditi srazmjerno stranačkom uspjehu u sporu, ili u konkretnom slučaju zanemariti troškove

[775] Član 386. stav 1. ZPP-a- 2003- Stranka koja u cijelosti izgubi parnicu dužna je protivnoj stranci nadoknaditi troškove.
[776]Član 386. stav 2. ZPP-a FBiH- 2003 - Ako stranka djelimično uspije u parnici, sud može s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka podmiruje svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj razmjeran dio troškova. (3) Sud može odlučiti da jedna stranka naknadi sve troškove koje je druga stranka imala, ako protivna stranka nije uspjela samo u razmjerno neznatnom dijelu svog zahtjeva, a zbog toga dijela nisu nastali posebni troškovi.
[777] Kod obračuna visine troškova zastupanja mjerodavna je vrijednost predmeta spora u vrijeme poduzimanja pojedine parnične radnje - Vrhovni sud Republike Hrvatske Revt 245/2011-2 od 21.12.2011. godine.
[778] Više o tome : A Poljić, str. 577.

tuženog te dosuditi samo troškove tužitelju i to srazmjerno parcijalnom stranačkom uspjehu koji se cijeni po pojedinim fazama postupka. U pogledu troškova postupka kod djelimičnog uspjeha u sporu, sudska praksa je, također, na određen način zauzela stajalište da kod odlučivanja o troškovima parničnog postupka treba u pravilu uzimati u obzir kako tužiteljev tako i tuženikov uspjeh u sporu.[779] U praksi se veoma često događa da sudovi odlučuju o troškovima tužitelja i obvezuju tuženog na plaćanje troškova tužitelju srazmjerno njegovu uspjehu u parnici ne osvrćući se na troškove tuženog i njegov uspjeh u parnici što je pogrešno.[780] Uspjeh ili neuspjeh tužitelja u parnici srazmjeran je uspjehu ili neuspjehu tuženika u parnici i oni moraju biti ravnopravni u parnici.[781] Identično pravno shvatanje u pogledu uspjeha i neuspjeha parničnih stranaka u Bosni i Hercegovini usvojeno je na *Panelu za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti* na kojem su učestvovali predstavnici Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije BiH, Vrhovnog suda Republike Srpske i Apelacionog suda Brčko distrikta BiH, održanom u Sarajevu 30.01.2014. godine. Tom prilikom je zauzeto pravno stajalište da kod utvrđivanja naknade parničnih troškova sud će cijeniti povodom koga dijela tužbenog zahtjeva su nastali troškovi u pojedinim fazama parnice, a obračunat će ih prema vrijednosti predmeta spora u tim fazama postupka.[782]

[779] Zaključak sjednice Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 06.06.1980. godine –Kad je tužbenom zahtjevu samo djelimično dovoljeno treba kod odlučivanja o o parničnim troškovima uzeti u obzir i tužiteljev i tuženikov uspjeh u parnici.;

[780] J Čizmić, 2016, str. 1118.

[781] Ibid.

[782] Pravno shvatanje *usvojeno je na Panelu za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti na kojem su učestvovali predstavnici Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije BiH, Vrhovnog suda Republike Srpske i Apelacionog suda Brčko distrikta BiH, održano u Sarajevu 30.01.2014. godine*- Obzirom da je obračun naknade parničnih troškova (prije svega troškova sudske takse i nagrade advokatu na ime zastupanja pred sudom) u direktnoj vezi sa vrijednošću predmeta spora (koja, u situaciji kada se tužbeni zahtjev odnosi na novčani iznos, predstavlja taj iznos), svaka promjena visine tužbenog zahtjeva, pa tako i smanjenje ima uticaj na dosudu troškova parničnog postupka koje stranka opredijeljeno u parnici zahtijeva. To znači da je sud, u slučaju da je tužilac u toku postupka smanjio tužbeni zahtjev koji je novčano izražen, kod obračuna i dosude troškova parničnog postupka, dužan da vodi računa o vrijednosti predmeta spora koja egzistira u vrijeme preduzimanja svake procesne radnje pred sudom za koju stranka traži naknadu, odnosno da, kao osnovu za obračun naknade u pogledu procesnih izdataka koje je stranka imala prije smanjenja tužbenog zahtjeva uzima vrijednost predmeta spora u tom periodu (dakle, prije smanjenja tužbenog zahtjeva), a nakon smanjenja tužbenog zahtjeva da obračun vrši prema vrijednosti predmeta spora koja postoji nakon smanjenja. Kada na takav način obračuna visinu troškova koje stranka ima pravo potraživati, odluku o troškovima postupka sud će donijeti cijeneći uspjeh stranke u sporu i to tako da za sve procesne izdatke učinjene prije smanjenja tužbenog zahtjeva uspjeh cijeni dovodeći u korelaciju visinu tužbenog zahtjeva prije smanjenja i konačan uspjeh u parnici (visinu usvojenog tužbenog zahtjeva), odnosno za sve izdatke za koje se naknada dosuđuje nastale poslije smanjenja tužbenog zahtjeva, dovodeći u vezu visinu tužbenog zahtjeva nakon smanjenja i konačan uspjeh stranke u parnici (visinu usvojenog tužbenog zahtjeva)

U pogledu pravnog pristupa kod obračuna troškova postupka u slučaju parcijalnog stranačkog uspjeha u sporu, dilema se javlja kada je u toku postupka došlo do promjene vrijednosti spora, odnosno kada je došlo do smanjenja tužbenog zahtjeva. Određeni sudovi u Bosni i Hercegovini konkretnoj situaciji pristupaju na način da obračun troškova postupka zasnivaju na smanjenoj vrijednosti predmeta spora za sve poduzete radnje u toku postupka, odnosno određeni sudovi postupaju na način da je tužitelj sa tako smanjenim tužbenim zahtjevom u cijelosti uspio. Kod ovakvog načina pristupa tužitelju se vrši obračun troškova prema smanjenoj vrijednosti spora po pravilima u cijelosti postignutog uspjeha u sporu. U tom slučaju tuženi nema pravo na troškove, budući da se suglasio sa takvim povlačenjem tužbe.

Prema mišljenju određenih autora ovakvo postupanje sudova je pogrešno jer isti smatraju da za smanjeni dio tužbenog zahtjeva tužitelj nije uspio u parnici, a koji neuspjeh tužitelja je srazmjeran uspjehu tuženog u toku postupka.[783] Navedeni pravni pristup u pogledu obračuna troškova postupka je, također, suprotan općeprihvaćenom pravnom pristupu većine sudova koji su zauzeli stajalište po kojem, ukoliko je tužilac u toku postupka mijenjao vrijednost spora na način da je djelimično povlačio tužbu, sud je u tom slučaju dužan prvo utvrditi parcijalni stranački uspjeh u sporu u stadijima prije djelimičnog povlačenja tužbe te stadiju nakon povlačenja tužbe, a nakon toga izvršiti obračun troškova postupka prema parcijalnom stranačkom uspjehu u sporu u svakoj pojedinoj fazi postupka, na način da se parcijalni stranački neuspjeh tužitelja ima cijeniti kao parcijalni stranački uspjeh tuženog. Međutim, ukoliko posmatramo stajališta sudske prakse, možemo izvući zaključak da pravna stajališta koja su prisutna kroz sudsku praksu na određen način odstupaju od pravnog pristupa koji obezbjeđuje jednakopravnost parničnih stranaka u toku parničnog postupka te na određen način daje jaču pravnu snagu pravnom položaju tužitelja u odnosu na pravni položaj tuženog, tako što kod parcijalnog uspjeha u sporu sudovi u većini slučajeva cijene samo parcijalni stranački uspjeh tužitelja u pojedinim fazama postupka i na taj način tužitelju dosuđuju i obračunavaju troškove postupka, s tim što neuspjeh tužitelja u preostalom dijelu zahtjeva ne cijene kao uspjeh tuženog i na taj način priznaju troškove postupka tuženom.[784] Naprotiv, određeni sudovi u takvim situacijama zanemaruju pravo i pravni položaj tuženog, odnosno neuspjeh tužitelja ne cijene kao uspjeh tuženog te istog odbijaju sa zahtjevom za isplatom

[783] Više o tome : G. Nezirović, str. 20.
[784] Presuda Općinskog suda u Zenici , broj: 43 0 Rs 133199 16 Rs 21.03.2017. godine; Presuda Općinskog suda u Zenici broj: 43 0 Rs 130154 16 Rs od 26.10.2016. godine.

troškova postupka, pri tom takve svoje odluke obrazlažu činjenicama da se uspjeh tuženog ogleda u tome da je djelimičnim uspjehom tužitelja, pa samim tim i djelimično dosuđenih troškova postupka tužiocu, tuženi uspio utoliko što je djelimičnim uspjehom izbjegao da plati troškove tužioca u cjelini. Također, sudovi o troškovima postupka odlučuju na način da u cijelosti dosuđuju troškove postupka tužiteljima pozivajući se na kvantitativni i kvalitativni uspjeh u sporu,[785] pri tom navodeći da kvantitativni i kvalitativni uspjeh tuženog u sporu ne opravdava dosuđenje bilo kakvih troškova tuženom.[786] Kod obračuna troškova postupka bitno je naglasiti da bi prilikom donošenja odluke o troškovima postupka sud u pravilu trebao uzeti u obzir ne samo visinu tužbenog zahtjeva nego i njegovu osnovu.[787] U postupcima u kojim je tuženi osporavao osnov tužbenog zahtjeva, a u toku postupka sud utvrdi osnovanim tužbeni zahtjev, imalo bi se smatrati da je tužitelj u cijelosti uspio u sporu bez obzira što je djelimično usvojen tužbeni zahtjev u pogledu njegove visine, pa bi u tom slučaju tužitelju u cijelosti pripali troškovi postupka.

[785] Kad su stranke djelimično uspjele u sporu, prilikom određivanja razmjernog dijela parničnih troškova sud treba voditi računa ne samo o visini odbijenog odnosno prihvaćenog tužbenog zahtjeva, već i o osnovu tužbenog zahtjeva.“Ako stranka djelimično uspije u parnici sud može s obzirom na postignuti uspjeh odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj razmjerni dio troškova (čl. 154. st. 2. ZPP). Kod parcijalnog uspjeha stranaka u postupku (čl. 154. st. 2. ZPP) potrebno je prilikom određivanja troškova postupka izraze “djelomični uspjeh” i “razmjerni dio troškova” ocijenjivati ne samo kvantitativno već d kvalitativno, kako s obzirom na osnovu, tako i s obzirom na visinu prihvaćenog odnosno odbijenog dijela tužbenog zahtjeva i stoga u slučaju kad je tuženik osporavao osnovu tužbenog zahtjeva u potpunosti, a zbog čega je izvršeno vještačenje za koje je tužilac prethodno snosio troškove, tužiocu će se priznati takvi troškovi u cijelosti, bez obzira na visinu dosuđenog iznosa.” – Presuda Privrednog suda Hrvatske , Pž-3325/90 od 14. siječnja 1992.

[786] “Imajući u vidu činjenicu da je tuženi u cijelosti osporavao osnovanost tužbe i visinu, ne samo prvobitno postavljenog nego i smanjenog tj. konačno opredijeljenog tužbenog zahtjeva ovaj sud smatra da, kvalitativni i kvantitativni neuspjeh tužitelja odnosno, kvalitativni i kvantitativni uspjeh tužene u predmetnom sporu ne opravdava dosuđenje bilo kakvih troškova tuženoj. Osima toga, Zakonom o parničnom postupku nije ni propisano da će sud, u slučaju da tužitelj djelimično uspije u postupku dosuditi troškove tuženom, nego naprotiv, članom 386. stav 2. Zakona propisano je da, ako stranka djelimično uspije u parnici, sud može s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj srazmjeran dio troškova. Sama činjenica da su tužitelju dosuđeni troškovi srazmjerno uspjehu u sporu znači da je tuženi i obavezan na isplatu manjeg iznosa troškova, a što u stvari i jeste uspjeh tužene u parnici.”

[787]Kod parcijalnog uspjeha stranaka u postupku potrebno je prilikom određivanja troškova postupka izraze djelimični uspjeh i razmjerni dio troškova postupka ocjenjivati ne samo kvantitativno nego i kvalitativno kako s obzirom na osnovu tako i s obzirom na visinu usvojeno odnosno odbijenog dijela tužbenog zahtjeva (Zaključak VSH sa sjednice održane 6.lipnja 1980.godine, Rev. Broj 3146/90od 30.04.1991. godine – kad su stranke djelimično uspjele u sporu prilikom određivanja razmjernog dijela parničnih troškova sud treba voditi računa ne samo o visini odbijenog odnosno prihvaćenog tužbenog zahtjeva već i o osnovi tužbenog zahtjeva. Rev 1569/94 od 26.10.1994. godine - Stoga u slučaju da je tuženik osporavao osnovu tužbenog zahtjeva u potpunosti ili samo osnovu pojedinih samostalnih dijelova zahtjeva (npr. pojedini oblik štete), a zbog čega su izvršena određena vještačenja i izvedeni drugi dokazi za koje tužitelj prethodno snosio troškove tužitelju će se priznati takvi troškovi u cijelosti bez obzira na visinu dosuđenog iznosa.

Slično pravno shvatanje u pogledu kvalitativnog uspjeha u sporu u Bosni i Hercegovini usvojeno je na *Panelu za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti* na kojem su , također, učestvovali predstavnici Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije BiH, Vrhovnog suda Republike Srpske i Apelacionog suda Brčko Distrikta BiH, održanom u Sarajevu 30.01.2014. godine i tom prilikom zauzeto je pravno stajalište da u slučaju kad je tuženi osporavao osnov tužbenog zahtjeva u cijelosti, zbog čega su jedino nastali troškovi parničnog postupka, tužiocu se mogu priznati troškovi parničnog postupka u cijelosti, nezavisno o visini zahtijevanog a dosuđenog iznosa.[788] Pri tom bi trebalo upozoriti na potrebu različitog tretiranja troškova koji se tiču isključivo utvrđivanja osnove tužbenog zahtjeva i koji nisu uvjetovani njegovom visinom od onih koji su uvjetovani njegovom visinom.[789] Naime, ako je radi utvrđivanja osnove tužbenog zahtjeva bilo potrebno provesti vještačenje ili koji drugi dokaz, troškove izvođenja tih dokaza u slučaju pozitivnog ishoda trebao bi snositi tuženik neovisno o ishodu parnice o dijelu zahtjeva u kojem je tužitelj uspio u parnici.[790] Slično stajalište zauzela je i sudska praksa.[791] Međutim, pravo stranaka na naknadu troškova postupka i njihova zastupanja u povodu izvođenja tih dokaza trebalo bi prosuđivati po općim pravilima, zato što njihova visina ovisi o vrijednosti predmeta spora, dakle visini tužbenog zahtjeva, a ne samo o tome postoji li, ili ne postoji osnova njegovog zahtjeva.[792] Parcijalni stranački uspjeh u sporu je veoma često zastupljen pogotovo u sudskim postupcima

[788] Pravno shvatanje u pogledu kvalitativnog uspjeha u sporu *u Bosni i Hercegovinii usvojeno je na Panelu za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti na kojem su učestvovali predstavnici Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije BiH, Vrhovnog suda Republike Srpske i Apelacionog suda Brčko distrikta BiH, održano u Sarajevu 30.01.2014. godine* - Budući da sud u konačnom, kod dosude troškova postupka uzima u obzir samo one troškove koji su bili potrebni radi vođenja parnice i da o tome koji su troškovi bili potrebni kao i o njihovoj visini, odlučuje ocjenjujući brižljivo sve okolnosti, u slučaju kada je tuženi u parnici osporavao osnov tužbenog zahtjeva u cjelini, a za utvrđenje relevantnih činjenica u pogledu postojanja osnova za dosudu je bilo nužno izvoditi odgovarajuće dokaze (npr. Vještačenje), sud, troškove vezano za izvođenje tih dokaza, može dosuditi tužiocu u punom iznosu, nezavisno od konačnog uspjeha u parnici, odnosno od visine zahtjevnog i dosuđenog iznosa. Takvo postupanje, odnosno opravdanje za takvo postupanje je u značaju konkretnog dokaza za pravilno rješavanje spornog odnosa među strankama (jedino tim dokaznim sredstvom stranka je pred sudom mogla dokazati bitne činjenice za usvajanje tužbenog zahtjeva) i okolnosti da je tuženi tužbeni zahtjev osporavao u potpunosti, odnosno da je u postupku osporio postojanje pravnog osnova temeljem kojeg tužilac traži da mu sud pruži zahtijevanu pravnu zaštitu (u slučaju kada se radi o zahtjevu za naknadu štete to bi bio jedan od tri kumulativno tražena uslova za dosudu : štetna radnja, uzročno posljedična veza i šteta). Osim toga, primjena pravila o procesnom prebijanju troškova u slučaju djelimičnog uspjeha stranaka u sporu mogla bi dati nepravične rezultate u parnicama za naknadu nematerijalne štete, jer cilj naknade nematerijalne štete nije restutucija i izjednačavanje štete i naknade već satisfakcija, zadovoljenje i ublažavanje bolova i patnje i zavisi od okolnosti slučaja, a odmjerava se (najčešće) prema slobodnoj ocjeni i njena visina nije poznata ni sudu u momentu podnošenja tužbe.

[789] M. Dika, 40, 2002/2003.godina, str. 118.

[790] Ibid.

[791] Kad je tuženik neosnovano osporavao osnovu tužbenog zahtjeva, zbog čega je tužitelj predujmio određene parnične troškove, tužiocu treba te troškove priznati u cijelosti, bez obzira na to što je njegov tužbeni zahtjev samo djelimično prihvaćen. VS, Rev 1140/06 od 10.10.2007.

[792] Ibid.

u kojima je predmet raspravljanja isplata potraživanja po nekom od pravnih osnova, koja stvarna visina potraživanja u momentu podnošenja tužbe nije poznata ni samom tužitelju koji podnosi tužbu. Kao takva potraživanja najčešća su ona potraživanja koja se odnose na naknadu štete, isplatu potraživanja iz radnog odnosa, ili isplata potraživanja po osnovu duga. Koji način obračuna troškova postupka je najviše zastupljen u sudskim parničnim postupcima, ovisi isključivo od ishoda toka parničnog postupka, odnosno ovisi od toga da li je tužilac u potpunosti ili djelimično uspio u sporu, te da li je tužilac u toku postupka mijenjao svoj tužbeni zahtjev u pogledu njegove visine. Naime, kako bi se stvorila što jasnija slika u pogledu pravnog pristupa kod analize načina i modusa obračuna troškova postupka, prilikom istraživanja ove tematske cjeline provedeno je istraživanje na dvije stotine parničnih postupka, odnosno predmeta u kojima su predmetom raspravljanja bila određena potraživanja bilo iz osnova radnih odnosa, naknade štete isplate duga, a koji postupci su vođeni pred Općinskim sudom u Zenici u 2015. i 2016. godini i tom prilikom je utvrđeno sljedeće:

Od ukupno dvije stotine predmeta koji su bili predmetom istraživanja, pedeset tri postupka, što procentualno iznosi 26,5 %, su okončani potpunim uspjehom ili potpunim neuspjehom, pa je shodno navedenom potpunom uspjehu odnosno potpunom neuspjehu odlučeno i o troškovima postupka, na način da su tužitelju ili tuženom u cijelosti dosuđeni troškovi postupka.

Od ukupno dvije stotine istraženih predmeta, trinaest predmeta, što procentualno iznosi 6,5 %, je okončano djelimičnim uspjehom u sporu, pa su i troškovi postupka u skladu sa djelimičnim uspjehom u sporu dosuđeni parničnim strankama, bilo da su djelimično parničnim strankama dosuđeni parnični troškovi, bilo da je svaka parnična strana snosila svoje troškove postupka.

Od ukupno dvije stotine predmeta koji su bili predmetom istraživanja stotinu trideset četiri postupka, što procentualno iznosi 67 %, postupaka su okončani na način da je tužitelj u cijelosti uspio u sporu ali po pravilima o stranačkom parcijalnom uspjehu u sporu.

Red. Broj	Broj istraženih postupaka	Potpuni uspjeh / neuspjeh u sporu	Djelimični uspjeh u sporu	Potpuni /Parcijalni uspjeh u sporu
1.	200	53	13	134
2.	100%	26,5 %	6,5 %	67%

Rezultati provedenog istraživanja na jasan način pokazuju da su u sudskim postupcima daleko najviše zastupljeni sudski postupci čiji je konačan ishod potpuni uspjeh tužitelja u sporu a u kojim postupcima je došlo do odstupanja u pogledu prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva, pa je samim tim i obračun troškova postupka u tim postupcima izvršen po pravilima parcijalnog stranačkog uspjeha u sporu.

Na kraju se može izvući zaključak da kada je u pitanju obračun troškova postupka, bez obzira o kakvom ishodu postupka da se radi, bilo da je riječ o potpunom uspjehu u sporu, djelimičnom uspjehu u sporu ili pak kako ga nazivamo parcijalnom stranačkom uspjehu u sporu, pravni položaj parničnih stranaka mora biti jednako zastupljen i kao takav mora obezbijediti ravnopravnost parničnih stranaka u toku postupka u pogledu njihovih prava na troškove postupka. Tu ravnopravnost i jednakost parničnih stranaka u pogledu njihovog pravnog položaja, te obima prava i obaveza koja im pripadaju, moguće je ostvariti na više različitih načina koji garantuju jednakopravnost parničnih stranaka u pogledu prava na troškove postupka.

Način obračuna troškova postupka kod parcijalnog uspjeha u sporu koji je dijelom prisutan u praksi a koji pruža određen nivo ravnopravnosti te podrazumijeva pravilo da se neuspjeh tužitelja u parničnom postupku ima cijeniti kao uspjeh tuženog srazmjeran procentu neuspjeha tužitelja, ovakav način obračuna troškova postupka moglo bi se reći na zadovoljavajući način obezbjeđuje pravnu jednakost parničnih stranaka u pogledu prava na troškove postupka. Međutim, detaljnijom analizom ovakvog načina pravnog pristupa kod obračuna troškova postupka, dolazimo do zaključka da ovakav način pristupa u pogledu obračuna troškova postupka, i pored toga što na prvi pogled djeluje kao zadovoljavajući, ostavlja prostor za manipulaciju i zloupotrebu procesnih ovlaštenja, a što u konačnici bitno utječe na ukupan pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka. Naime, ukoliko nakon provedenog postupka, u skladu sa pravilima o parcijalnom uspjehu u sporu pristupimo obračunu troškova postupka prema vrijednosti spora u svakoj pojedinoj fazi postupka, takav pravni pristup i način obračuna troškova postupka ostavlja mogućnost da u takvim postupcima u kojim suprotnu stranu ne zastupa punomoćnik advokat, tužitelj opredijeli veću vrijednost spora u početnoj fazi postupka u odnosu na stvarnu vrijednost, svjestan činjenice da će takvom zloupotrebom procesnih ovlaštenja ostvariti veća i povoljnija prava takvim djelomičnim uspjehom u sporu nego da je odredio tačnu ili približno tačnu vrijednost spora te u konačnici na taj način potpuno uspio u sporu. Da postoji mogućnost

zloupotrebe navedenog pravnog pristupa u pogledu obračuna troškova postupka, a koja se ponekad javlja i u praksi, pokazuje sljedeći primjer načina obračuna troškova postupka kod stranačkog parcijalnog uspjeha u sporu.:

Primjer:
Tužitelj je podnio tužbu protiv tuženog za naknadu štete u visini od 11.000,00 KM. Nakon provođenja dokaza, posebno provođenja potrebnih vještačenja, svjestan da mu po osnovu pričinjene štete pripada samo 8.000,00 KM., i pored te činjenice u toku postupka ostaje kod prvobitnog tužbenog zahtjeva od 11.000,00 KM. U tom slučaju primjenom pravila o parcijalnom stranačkom uspjehu ili primjenom pravila o djelimičnom uspjehu u sporu, proizilazi da je tužitelj djelomično uspio u sporu pa mu po tom osnovu nagrada za sastav tužbe pripada u iznosu od 523,44 KM, (72,7 % od 720,00 KM) nagrada za pristup na pripremno ročište 523,44 KM (72,7 % od 720,00 KM) te nagrada za pristup na glavnu raspravu u iznosu od 523,44 KM (72,7 % od 720,00 KM) koja ukupna visina nagrade koja bi pripadala tužitelju iznosi 1.570, 32 KM, pa ukoliko na navedeni iznos dodamo porez na dodatnu vrijednost taj iznos se uvećava za 266,95 KM i ukupni troškovi tužitelja koji bi mu bili dosuđeni iznose 1.837,27 KM.

Da navedenim pravnim pristupom i načinom obračuna troškova postupka nije postojala mogućnost zloupotrebe procesnih ovlaštenja te da je tužitelj u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza konačno opredijelio tužbeni zahtjev na iznos od 8.000,00 KM, koji iznos potraživanja mu zaista i pripada i koji bi mu bio dosuđen u cijelosti, tužitelju bi u skladu sa parcijalnim stranačkim uspjehom u sporu pripali sljedeći troškovi postupka. Tužitelju bi pripali razmjerni troškovi postupka prema vrijednosti predmeta spora i to na način da je tužitelj imao parcijalni uspjeh u sporu u pojedinim fazama postupka. U odnosu na prvobitnu vrijednost spora od 11.000,00 KM razmjeran uspjeh tužitelja je 72,70%, pa shodno navedenom tužitelju za sastav tužbe bi pripali troškovi u iznosu od 523,44 KM (72,70%, od 720,00 KM), za zastupanje na pripremnom ročištu pripadaju troškovi u iznosu od 523,44 KM (72,70%, od 720,00 KM). U odnosu na vrijednost spora od 8.000,00 KM nakon tužbenog zahtjeva preciziranog u toku glavne rasprave, za zastupanje na glavnoj raspravi tužitelju pripadaju u cijelosti troškovi u iznosu od 360,00 KM (100 % od iznosa 360,00 KM), što ukupno iznosi 1.406,88 KM uvećano za iznos PDV 17% u iznosu od 239,16 KM, pa ukupni troškovi tužitelja iznose 1.643,32 KM, koje troškove bi sud u skladu sa stranačkim parcijalnim uspjehom u postupku dosudio tužitelju .

Navedeni primjer pregleda obračuna troškova postupka jasno potvrđuje da prihvaćeni parcijalni uspjeh, kao način obračuna troškova postupka, i pored njegovih dobrih karakteristika ostavlja mogućnost svjesne zloupotrebe procesnih ovlaštenja od strane tužitelja, na način da može u konkretnom slučaju po osnovu djelimičnog uspjeha u sporu na štetu tuženog ostvariti veći iznos troškova postupka u visini od 193,95 KM u odnosu na iznos troškova postupka kod potpunog stranačkog parcijalnog uspjeha u sporu koji bi stvarno i pripadao tužitelju da ne postoji mogućnost takve zloupotrebe.

Navedeni pravni pristup kod obračuna troškova postupka, također, ide na štetu tuženom u postupcima u kojim se kao tužitelj javlja lice koje je po Zakonu o sudskim taksama oslobođeno plaćanja sudskih taksi, tako da to lice, odnosno tužitelj, bez ikakve mogućnosti snošenja neželjenih posljedica prilikom podnošenja tužbe može odrediti previsoku vrijednost spora jer je oslobođen obaveze plaćanja sudske takse, međutim, nakon uspjeha u sporu koji je vrlo izvjesan, shodno Zakonu o sudskim taksama, taksena obaveza prelazi na tuženog,[793] pa u tom slučaju tuženi biva doveden u veoma nepovoljan položaj zato što osnovica za obračun takse na tužbu jeste vrijednost spora, a taksena obaveza nastaje poduzimanjem parnične radnje, u konkretnom slučaju podnošenjem tužbe. U takvom parničnom postupku, samo iz razloga što je tužilac koji je po zakonu oslobođen obaveze plaćanja sudske takse, postavljanjem previsoke vrijednosti prvobitnog tužbenog zahtjeva, prevaljuje takvu taksenu obavezu po okončanju postupka na tuženog koji je izgubio spor, međutim ta taksena obaveza je previsoka i ista je posljedica nerealno postavljenog tužbenog zahtjeva. Upravo navedeni nedostaci ukazuju na nužnu potrebu iznalaženja adekvatnijeg zakonskog rješenja u pogledu načina obračuna troškova postupka kao i troškova takse na tužbu i takse na presudu. U principu, svako pravno pravilo koje ostavlja mogućnost za bilo kakvu zloupotrebu, takvo pravno pravilo na određen način stvara pravnu nesigurnost pa samim tim ne pruža ni jednak pravni položaj, u konkretnom slučaju, parničnih stranaka u toku postupka. Kao što je i vidljivo iz prethodno prikazanog načina obračuna troškova postupka, navedenim pristupom i načinom obračuna troškova postupka kod parcijalnog uspjeha u sporu koji je kao mogući način okončanja postupka najviše i zastupljen u sudskim postupcima, u takvim slučajevima

[793] Član 19. Zakona o sudskim taksama Zeničko-dobojskog kantona (Sl. novine Ze-Do kantona broj 12./09) - Ako u parničnom i izvršnom postupku lice oslobođeno od obaveze plaćanja takse uspije u postupku, taksu koju bi ono bilo dužno da plati da nije bilo oslobođeno, platit će stranka koja ne uživa oslobađanje i to u srazmjeri u kojoj je oslobođena stranka uspjela u postupku. (2) Ako se između stranke oslobođene od obaveze plaćanja takse i stranke koja nije oslobođena zaključi sudska nagodba, taksu koju bi trebalo da plati oslobođena stranka platiće stranka koja nije oslobođena, osim ako se stranke drugačije ne dogovore.

tuženi kojeg u toku postupka ne zastupa punomoćnik advokat nalazi se u veoma nepovoljnom pravnom položaju pa se postavlja pitanje koliko je navedeni način obračuna troškova postupka prihvatljiv u pogledu jednakopravnosti parničnih stranaka u toku postupka. S obzirom da navedeni primjeri načina obračuna troškova postupka ne obezbeđuju niti pružaju jednak pravni položaj parničnih stranaka, postavlja se pitanje da li postoje druga bolja rješenja u pogledu načina obračuna troškova postupka, a da pri tom pravni položaj parničnih stranaka ostane u potpunosti jednak i ravnopravan.

Istražujući moguće načine pravnog pristupa i načina uređenja obračuna troškova postupka koji bi obezbijedili ravnopravan položaj parničnih stranaka u toku postupka, kao dobro i prihvatljivo rješenje za ocjenu realnog omjera uspjeha u parnici, te samim tim i obračuna troškova postupka, nameće se kao prihvatljivo rješenje da kao osnovica za obračun troškova postupka posluži vrijednost predmeta spora opredijeljena po konačno postavljenom i preciziranom tužbenom zahtjevu. Ovakvim pravnim pristupom osnovica za obračun troškova postupka bila bi vrijednost spora određena prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu koji bi tužitelj konačno opredijelio i precizirao nakon izvođenja dokaza. Predloženo rješenje ima svoj puni smisao iz više opravdanih razloga.

Ukoliko pođemo od pravog položaja tužitelja u toku parničnog postupka, doći ćemo do zaključka da tužitelj, bez obzira što je u ulozi stranke koja pokreće parnični postupak, u velikom broju slučajeva uistinu ne zna niti raspolaže relevantnim podacima o visini potraživanja koje zahtijeva tužbom sve dok se ne provede dokazni postupak, pa je sasvim nerealno očekivati od tužitelja da u početnom stadiju postupka odredi realnu i tačnu vrijednost spora. Tek nakon izvođenja dokaza tužilac dolazi u situaciju da može na osnovu relevantnih pokazatelja odrediti visinu potraživanja, odnosno može konačno opredijeliti i postaviti tužbeni zahtjev. Upravo ta vrijednost spora izražena konačno postavljenim tužbenim zahtjevom predstavlja najprikladnije rješenje kao osnovicu za obračun troškova postupka i mogući omjer uspjeha u parnici. Navedenim načinom obračuna troškova postupka parnične stranke bi bile dovedene u ravnopravan položaj. Primjera radi, predmet spora je novčano potraživanje iz radnog odnosa. Prvobitnim tužbenim zahtjevom tužitelj je zahtijevao iznos od 100 novčanih jedinica, u toku postupka nakon izvođenja dokaza tužitelj konačno postavlja tužbeni zahtjev na 60 novčanih jedinica. Upravo ta visina potraživanja istaknuta konačno postavljenim tužbenim zahtjevom poslužila bi kao osnovica za obračun troškova postupka, pa ukoliko je sud u cijelosti usvojio konačno postavljeni tužbeni zahtjev, podrazumijeva se da je

u tom slučaju tužitelj uspio u cijelosti. U tom slučaju osnovica za obračun troškova tužitelju bi bila 60 novčanih jedinica, pa bi po tom osnovu tužitelju pripadalo prvo na ukupne troškove postupka. Ukoliko bi sud od 60 novčanih jedinica zahtijevanih konačno postavljenim tužbenim zahtjevom djelimično usvojio takav tužbeni zahtjev te dosudio 30 novčanih jedinica, uspjeh tužitelja bi bio 50 % pa bi u tom omjeru bili dosuđeni troškovi tužitelju, a preostali neuspjeh tužitelja bi se imao smatrati kao uspjeh tuženog u omjeru od 50 %, tako da bi po tom osnovu i tuženi imao pravo na troškove postupka srazmjerno njegovom postignutom uspjehu, odnosno srazmjerno neuspjehu tužitelja. Ovdje se javlja dilema i postavlja pitanje pravnog položaja tuženog u onom stadiju postupka u kojem je tužitelj isticao tužbeni zahtjev na 100 novčanih jedinica a to je stadij podnošenja tužbe te stadij pripremnog ročišta. Položaj tuženog i u tom stadiju postupka bi bio apsolutno uređen jer tuženom bi u tom stadiju postupka bila na raspolaganju mogućnost djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva, recimo u visini od 60 novčanih jedinica, koji dio tužbenog zahtjeva je i osnovan. U tom slučaju sud bi odmah po takvom priznanju donio djelimičnu presudu te dosudio tužitelju 60 novčanih jedinica a nastavio dalje raspravljati o spornom pravu tužitelja na preostalih 40 novčanih jedinica. Tako bi obračun troškova bio izvršen na način da bi sud tužitelju dosudio troškove postupka prema djelimično usvojenom tužbenom zahtjevu, ali samo troškova nastalih do djelimičnog priznanja, a ukoliko bi se preostali dio tužbenog zahtjeva ispostavio neosnovanim sud bi odbio tužitelja sa preostalim zahtjevom za isplatom potraživanja te zahtjevom za isplatom troškova postupka, a što u konačnici i predstavlja pravično rješenje koje u potpunosti obezbjeđuje ravnopravan položaj parničnih stranaka, što i jeste cilj i svrha ovog naučnog istraživanja.

Pored toga što konačno postavljeni tužbeni zahtjev predstavlja prihvatljivo rješenje za obračun troškova postupka, koji se odnose na naknade utvrđene po advokatskoj tarifi, također konačno opredijeljeni postavljeni tužbeni zahtjev predstavlja idealnu osnovicu za obračun sudske takse kao troškova postupka. Naime, u skladu sa postojećim Zakonima o sudskim taksama, taksena obaveza nastaje poduzimanjem određene parnične radnje.[794] Visina sudske

[794]Član 6. Zakon o sudskim taksama Zeničko-dobojskog kantona (Službene novine broj 12/09) - Ako ovim Zakonom nije drugačije propisano, taksena obaveza nastaje: a) za sudske odluke - danom donošenja sudske odluke, a ukoliko jedna od stranaka nije prisustvovala glavnoj raspravi, od dana dostavljanja pismene obavijesti o datumu donošenja odluke, odnosno danom dostavljanja odluke ako se dostava vrši u skladu sa zakonskim odredbama o dostavi; b) za sudske nagodbe - kada se zaključe; c) za paušalnu taksu u postupku raspravljanja zaostavštine - danom donošenja rješenja o nasljeđivanju; d) u postupku stečaja - danom donošenja rješenja o glavnoj diobi u postupku stečaja; e) u postupku likvidacije - danom donošenja rješenja o zaključenju likvidacionog postupka; f) za sudske prepise - kada se zatraže od suda; g) za ostale radnje - kada se zatraži njihovo preduzimanje. Na sličan način uređeno je pitanje naplate sudski taksi ui u drugim kantonima.

takse se određuje na osnovu vrijednosti predmeta spora. Pa tako veoma često se desi da određeno lice podnese tužbu, i taj postupak traje veoma dugo, određen broj godina, u toku kojeg trajanja postupka je sud pozivao taksenog obveznika da plati sudsku taksu na tužbu, međutim takseni obveznik se konstantno oglušivao kako na poziv suda tako i na opomene za plaćanje sudske takse, a kako sud u toku postupka ne može staviti akcenat na naplatu sudske takse jer je ta obaveza stranke za sud sporedna stvar u odnosu na meritum raspravljanja, tako da sud nastavlja provoditi dalji postupak sve do donošenja meritorne odluke. Na takvu odluku prvostepenog suda nezadovoljna stranka ulaže žalbu te kompletan spis dostavlja se na odlučivanje drugostepenom sudu.

Nakon što drugostepeni sud odluči po žalbi i donese konačnu pravosnažnu odluku, tek se tada prvostepeni sud može detaljnije pozabaviti prisilnim načinom naplate sudske takse, međutim, zbog proteka tako dugog vremenskog perioda ponekad naplata sudske takse ne bude moguća zbog toga što je ta vrsta potraživanja u međuvremenu već zastarjela, i zbog navedene činjenice stranka u postupku kao takseni obveznik uspije izbjeći plaćanje sudske takse, zbog čega na taj način dolazi do smanjenja te vrste prihoda u budžete države, konkretnije kantona.

Kako bi se izbjegle takve situacije cijenim veoma svrsishodnim da osnovica za obračun takse bude, također, konačno postavljeni tužbeni zahtjev, a taksena obaveza bi trebala nastati konačnim opredjeljenjem i postavljanjem tužbenog zahtjeva i u tom slučaju bila bi prevenirana mogućnost zastare sudske takse. Također bi bila onemogućena i zloupotreba od strane tužitelja u pogledu postavljenja nerealne vrijednosti predmeta spora koja bi kasnije poslužila kao osnovica za obračun sudske takse a koja bi u konačnici pala na teret tuženog .

Kao moguće zakonsko rješenje u pogledu načina obračuna troškova postupka „ de lege ferenda „ predlaže se izmjena člana 386 zakona o parničnom postupku na način da se omjer uspjeha parničnih stranaka u toku postupka ocjenjuje se prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu, a osnovica za obračun troškova postupka poslužila bi vrijednost spora utvrđena konačno opredijeljenim tužbenim zahtjevom.

Prijedlog izmjene člana 386. Zakona o parničnom postupku koji glasi:

(1) Stranka koja u cijelosti izgubi parnicu dužna je protivnoj stranci nadoknaditi troškove.

(2) Ako stranka djelimično uspije u parnici, sud može s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka podmiruje svoje troškove ukoliko je uspjeh parničnih stranaka približno jednak.

(3) Da jedna stranka nadoknadi drugoj razmjeran dio troškova svoga neuspjeha. Sud će prvo utvrditi postotak u kojem je svaka od parničnih stranaka uspjela, zatim će od postotka one stranke koja je u većoj mjeri uspjela oduzeti postotak one stranke koja je u manjoj mjeri uspjela, te dosuditi razliku troškova postupka stranci u koja je u većoj mjeri uspjela u parnici.

(4) Sud može odlučiti da jedna stranka naknadi sve troškove koje je druga stranka imala, ako protivna stranka nije uspjela samo u razmjerno neznatnom dijelu svog zahtjeva, a zbog toga dijela nisu nastali posebni troškovi.

(5) Prema rezultatu dokazivanja sud će odlučiti hoće li troškove iz člana 385. stav 4. ovog Zakona, podmiriti jedna ili obadvije stranke ili će ti troškovi pasti na teret troškova suda.

(6) Omjer uspjeha parničnih stranaka u toku postupka ocjenjuje se prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu.

(7) Kao osnovica za obračun troškova postupka poslužit će vrijednost spora utvrđena konačno opredijeljenim tužbenim zahtjevom. Ukoliko u toku postupka tužitelj nije mijenjao prvobitnu vrijednost spora kao ni prvobitni tužbeni zahtjev , prvobitna vrijednost spora kao i prvobitni tužbeni zahtjev će poslužiti kao osnovica za obračun troškova postupka .

Ovakav pravni pristup u pogledu načina obračuna troškova postupka obezbjeđuje jednak i ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u toku postupka. Također, ovakvim načinom obračuna troškova postupka pojednostavila bi se pravna procedura obračuna troškova postupka, na način što bi u cijelosti bio napušten princip parcijalnog uspjeha u sporu koji, kao takav ostavlja mogućnost parničnim strankama za manipulaciju i zloupotrebu postupka radi ostvarivanja povoljnijeg prava na troškove postupka. Ovakav način obračuna troškova postupka ne ostavlja niti bilo kakvu mogućnost zloupotrebe toka parničnog postupka kako je to prethodno navedeno. Predloženi način obračuna troškova postupka uistinu obezbjeđuje jednakopravnost parničnih stranaka u toku postupka te garantuje ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u pogledu dispozitivnog prava na ukupne troškove postupka.

Z A K LJ U Č A K

Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da svaki građanin svojim rođenjem stvara pretpostavku da u toku trajanja života na bilo koji način postane stranaka u parničnom postupku, navedena činjenica na najbolji način ilustruje značaj građanskog parničnog postupka u ukupnom građanskopravnom odnosu, te poseban značaj u nauci građanskog prava. Kvalitetno uređen parnični postupak stvara pretpostavku za ravnopravan položaj parničnih stranka u toku parničnog postupka, a što se sve posljedično odražava na ukupnu ravnopravnost u pogledu njihovih dispozitivnih prava koja im pripadaju u toku parničnog postupka. S obzirom da se parnični postupak pokreće i vodi isključivo na osnovu dispozitivnih ovlaštenja parničnih stranaka, zbog čega se i temelji na načelu dispozitivnosti, parnični postupak u pravilu treba obezbijediti ravnopravan položaj parničnih stranaka u pogledu prava na sudsku zaštitu te ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom u toku trajanja parničnog postupka. Ponekad taj položaj parničnih stranaka nije na najbolji način uređen, što ostavlja mogućnost za zloupotrebu procesnih ovlaštenja u pojedinim stadijima toka parničnog postupka, te na taj način dovodi suprotnu parničnu stranku u nepovoljan pravni položaj, a što se u konačnici može posljedično negativno odraziti na ukupan ishod parničnog postupka. Zbog svega navedenog intencija ovog naučnog istraživanja kroz obradu ove doktorske disertacije je bila da se na jedan studiozan i sveobuhvatan način naučno istraži pravni položaj parničnih stranka u pogledu njihovih prava i obaveza u toku parničnog postupka, te da se na taj način identifikuju problemi i nedostaci koji se javljaju u toku parničnog postupka a koji dovode parnične stranke u neravnopravan položaj, te da se na osnovu rezultata dobivenih provedenim naučnim istraživanjem pokušaju ponuditi bolja i kvalitetnija rješenja koja će obezbijediti veću ravnopravnost parničnih stranaka u toku parničnog postupka, a sam parnični postupak učiniti mnogo funkcionalnijim.

Provedenim istraživanjem na sveobuhvatan i jedinstven način je obrađen i naučno istražen pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom u pojedinim stadijima toka parničnog postupka. Predmetnim istraživanjem je bio obuhvaćen pravni položaj parničnih stranaka u pogledu obima njihovih prava i obaveza počev od nastanka spornog građanskopravnog odnosa, pa sve do donošenja meritorne odluke.

Provedenom naučnom analizom su utvrđeni jasni nedostaci u pogledu toka parničnog postupka, koji na određen način opterećuju pravni položaj parničnih stranaka u pogledu obima njihovih prava i obaveza, a ti nedostaci se u konačnici posljedično odražavaju na ukupnost zakonom dopuštenih pravnih mehanizama neophodnih za kvalitetno disponiranje tužbenim zahtjevom. Uzimajući u obzir rezultate dobivene provedenim istraživanjem, kroz obradu ove teme doktorskog rada predloženi su određeni mogući načini uređenja pojedinih stadija toka parničnog postupka, a koja predložena rješenja bi se posljedično pozitivno odrazila na ukupan pravni položaj parničnih stranaka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom. Sveobuhvatnom naučnom obradom pravnog položaja parničnih stranaka u toku parničnog postupka te predloženim mogućim rješenjima stvorena je značajna pretpostavka da predloženim rješenjima parnične stranke budu dovedene u ravnopravan pravni položaj u pogledu njihovog disponiranja tužbenim zahtjevom, što i jeste bio cilj i svrha ovog predmetnog istraživanja.

1. Istražujući cjelokupan tok historijskog razvoja sudskog građanskog postupka te pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu njihovih prava i obaveza, može se konstatovati da je nastanak građanskog sudskog postupka usko vezan za nastanak i organizaciju prvih društvenih tvorevina. Taj najstariji period pojave i nastanka građanskih sudskih postupaka bio je karakterističan po primitivnim i napuštenim načinima pravne zaštite subjektivnih građanskih prava. Najstariji građanski sudski postupci vezuju se za nastanak i razvoj rimskog prava, koje je kao najstarije civilizacijsko pravo ostavilo dubok historijski trag te ugradilo pravne temelje u nastanku i razvoju građanskog procesnog prava.

Također, petovjekovno prisustvo Osmanlijskog carstva na području Bosne i Hercegovine te primjena šerijatskog prava za građane islamske vjeroispovijesti koja je realizovana pred šerijatskim sudovima, dio je ukupne historijske tradicije na polju razvoja građanskog procesnog prava, koje pravo je na području Bosne i Hercegovine ostalo u primjeni sve do Drugog svjetskog rata. Bitna karakteristika šerijatskog sudskog postupka ogledala se u činjenici da se navedeni postupak temeljio na načelima kontradiktornosti, usmenosti, neposrednosti i javnosti, dok je princip dispozitivnosti bio u dobroj mjeri ograničen zbog oficijelnog i diskrecionog prava suda u toku postupka.

Poseban doprinos na polju razvoja pravnog položaja parničnih stranaka u toku parničnog postupka, te doprinos u pogledu ukupnog razvoja građanskog sudskog postupka u Bosni i Hercegovini, ostvaren je nakon okupacije Bosne i Hercegovine izvršene 1878. od strane Austro-Ugarske, nakon čega je na području Bosne i Hercegovine počev od 1883. godine počeo da se primjenjuje Građanski parnični postupak za Bosnu i Hercegovinu. Pravni instituti i načela ovog postupka, koja su obuhvatala temeljna pravila i procedure, omogućavala su parničnim strankama pravo na relativno jednak pravni položaj te jednak obim prava i obaveza u toku sudskog postupka. Navedeni sudski postupak se temeljio na načelima dispozitivnosti, kontradiktornosti, neposrednosti, usmenosti i javnosti. Bitna novina građanskog parničnog postupka za Bosnu i Hercegovinu desila se 1918. godine kada je po prvi put uveden institut prvog ročišta. U vrijeme važenja građanskog parničnog postupka sud je imao veoma široka ovlaštenja u toku postupka, a sve s ciljem utvrđivanja materijalne istine i prikupljanja što kvalitetnije procesne građe.

Nastavak historijskog razvoja pravnog položaja parničnih stranaka i samog građanskog sudskog postupka odvijao se i kroz primjenu Građanskog parničnog zakonika Kraljevine Jugoslavije, koji je predstavljao jednu kvalitativnu nadogradnju Austrijskog građanskog zakonika iz 1883. godine iz koga su preuzeta sva značajnija zakonska rješenja. S obzirom da je Građanski parnični zakonik Kraljevine Jugoslavije predstavljao kvalitativnu nadogradnju Austrijskog građanskog parničnog zakonika, isti je zadržao i postojeća načela kao što su : načela dispozitivnosti, kontradiktornosti, neposrednosti, usmenosti i javnosti te načelo procesne ekonomije. Kritički posmatrano može se konstatovati da su Austrijski građanski sudski postupak i Građanski parnični postupak Kraljevine Jugoslavije u vrijeme u kojem su uređivali pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka u pogledu njihovih dispozitivnih prava, predstavljali su parničnim strankama realanu osnovu za garanciju u pogledu prava na pravnu zaštitu kroz ravnopravno učešće parničnih stranaka u toku sudskog postupka, te fer i korektno suđenje.

Nakon Drugog svjetskog rata donošenjem Zakona o parničnom postupku iz 1957. godine, zadržane su vrijednosti i temeljna načela parničnih postupaka iz 1883. i 1929. godine. Svrha i smisao procesnog sudovanja je bila iznalaženje materijalne istine u svijetlu primjene načela dispozitivnosti, zakonitosti, ravnopravnosti te kontradiktornosti. Zakon o parničnom postupku iz 1977.godine, također, zadržava postojeća načela i vrijednosti te uvodi i nove

institute, pri tom zadržavajući osnovnu svrhu procesnog sudovanja u pogledu iznalaženja materijalne istine, uz primjenu svih pobrojanih procesnih načela.

Značajna promjena u pravnom pristupu svrhe i smisla građanskog procesnog sudovanja desila se 2003. godine donošenjem novog Zakona o parničnom postupku koji je i danas s određenim izmjenama i dopunama na snazi, kojim zakonom se odstupilo od načela materijalne istine, pristupilo se novom načinu i pristupu u pogledu procesnog sudovanja favorizovanjem načela dispozitivnosti i načela formalne istine. Poseban akcenat je stavljen na postizanje načela procesne ekonomije, a sve s ciljem onemogućavanja parničnih stranaka u pogledu odugovlačenja sudskih postupaka, i postizanja njihove maksimalne blagovremenosti i ažurnosti u toku sudskog postupka.

Historijski posmatrano Građanski sudski postupak počev od najstarijih vremena pa do današnjih dana evolutivno se mijenjao te kvalitativno nadopunjavao, tako što su kroz njegov historijski razvoj postupno napuštani primitivni načini uređenja građanskog sudskog parničnog postupka, pa samim tim i primitivni načini uređenja pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu njihovih prava i obaveza u toku postupka. Vremenom su prihvatani novi pravni instituti i načela koja su parnični postupak činili funkcionalnijim, a pravni položaj parničnih stranaka u pogledu njihovih prava i obaveza sve više je bio ravnopravno zastupljen. Postojeća zakonska legislativa koja uređuje pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka zahvaljujući tako dugoj historijskoj tradiciji te iskustvima iz prošlosti, kroz prethodno izvršenu reformu 2003. godine, pokušala je tok parničnog postupka opredijeliti maksimalno funkcionalnim i ekonomičnim uz napuštanje principa i načela materijalne istine, naravno uz uvažavanje osnovnih načela parničnog postupka. Upravo navedenim naučnim istraživanjem historijskog razvoja pravog položaja parničnih stranaka je na jedan sveobuhvatan način istražen njihov pravni položaj u toku parničnog postupka u pogledu disponiranja tužbenim zahtjevom, sa svim njegovim kvalitetnim karakteristikama, kao i nedostacima u zakonskim rješenjima, koja rješenja neobezbjeđuju jednak i ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u pogledu potpunog disponiranja tužebnim zahtjevom u toku parničnog postupka, a sve s ciljem iznalaženja boljih i adekvatnih rješenja koja će položaj parničnih stranaka učiniti efikasnijim, kao i parnični postupak funkcionalnijim.

2. Kroz naučno istraživanje pravnog položaja subjekata spornog građanskopravnog odnosa, na sveobuhvatan i cjelovit način je obrađen i naučno istražen pravni položaj subjekata spornog građanskopravnog odnosa neposredno prije podnošenja tužbe, te obim prava i ovlaštenja kojim raspolažu u spornom odnosu neposredno prije pokretanja parnice. Rezultati provedenog istraživanja su pokazali da pravni položaj subjekata spornog građanskopravnog spora nije jednak, odnosno u konkretnom slučaju položaj subjekta spornog građanskog odnosa koji se u parničnom postupku javlja u ulozi tuženog je znatno nepovoljniji u odnosu na pravni položaj subjekta građanskopravnog odnosa koji se u parničnom postupku javlja u ulozi tužitelja.

Polazeći od pretpostavke da je za pokretanje parničnog postupka potrebna aktivna uloga tužitelja koju on manifestira podnošenjem tužbe (*nemo judex sine actore),* tužitelj u skladu sa postojećom zakonskom legislativom nema nikakvu obavezu da obaviještava potencijalnog tuženog o namjerama podnošenja tužbe, zbog čega tužitelj podnošenjem tužbe pokreće parnični postupak a da prethodno uopće nije utvrđeno da li tuženi uopće spori pravo tužitelja pa samim tim da li spori zahtjev. To saznanje o namjeri pokretanja sudskog postupka tuženi stiče tek kad tužba bude podnesena protiv njega, i to u fazi dostavljanja tužbe na odgovor tuženom. Međutim, okolnost koja pravni položaj tuženog čini znatno težim i nepovoljnijim jeste upravo ta da je tako podnesena tužba, bez obzira na stav tuženog, posljedično već prouzrokovala pravne posljedice po tuženog u pogledu i sporednih potraživanja koja takođe padaju na teret tuženog, počev od zakonskih zateznih kamata te troškova postupka, angažmana suda, kao i druge posljedice vezane za parnični postupak. Međutim, tuženog se ni na koji način prethodno nije pitalo o njegovom stavu u pogledu osporavanja zahtjeva suprotne strane, te njegovoj stvarnoj volji da kao parnična stranka učestvuje u parničnom postupku radi eventualnog osporavanja tužbenog zahtjeva. Ukoliko se tuženi nakon podnošenja tužbe ne upusti u raspravljanje ili na određen način prizna tužbeni zahtjev, sud će u tom slučaju okončati postupak bez raspravljanja u korist tužitelja, što je sasvim razumljivo i opravdano, međutim ovdje se javlja dilema da li je pravedno prema tuženom da bez prethodnog njegovog znanja i informisanja bude utužen, te na taj način mimo svoje volje postane strankom u postupku, možda čak i za određeno sporno pitanje koje je predmetom tužbenog zahtjeva a koji zahtjev tuženi uopće ne osporava. Postojeće zakonsko rješenje koje propisuje bezuvjetno pravo tužitelja na podnošenje tužbe, tuženog dovodi u nepovoljan pravni položaj.

Kolika je zastupljenost sudskih postupaka u kojim je tuženi, bilo na posredan način presudom zbog propuštanja ili na neposredan način presudom na osnovu priznanja, priznao tužbeni zahtjev, a koje pravo tužitelja bi tuženi vjerovatno priznao i prije sudskog parničnog postupka da je imao takvu mogućnost, utvrđeno je provedenim istraživanjem a rezultati provedenog istraživanja na najbolji način pokazuju neophodnost i opravdanost uvođenja određenog zakonskog ograničenja subjekata spornog građanskopravnog odnosa na sudsku zaštitu a da prethodno nisu pozvali drugog subjekta spornog građanskopravnog odnosa da se izjasni da li priznaje to sporno pravo. Pitanje opravdanosti te ukupnog pravnog učinka navedenih ograničenja u pogledu prava stranke na sudsku zaštitu na najbolji način je istraženo kroz pregled i analizu ukupnog broja sudskih postupaka u kojim je tuženi kao stranka na neposredan ili posredan način priznao tužbeni zahtjev. Dobiveni rezultati istraživanja su pokazali u kolikom broju postupaka u odnosu na ukupan broj vođenih postupaka, tuženi kao parnična stranka nije osporavao tužbeni zahtjev, odnosno po njegovom saznanju da se protiv njega vodi spor je isti takav tužbeni zahtjev priznao bilo na posredan ili neposredan način.

U cilju dobijanja relevantnih podataka na osnovu kojih se mogu izvesti određeni stavovi i zaključci, provedeno je istraživanje ukupnog broja sudskih parničnih postupaka u Federaciji Bosne i Hercegovine koji su se vodili u 2014. i 2015. godini, te je na osnovu dobijenih rezultata utvrđeno u koliko postupaka je tuženi na neposredan ili na posredan način svojim pasivnim držanjem priznao tužbeni zahtjev. Na osnovu provedenog istraživanja utvrđeno je da u 2014. godini u Federaciji Bosne i Hercegovine pred prvostepenim Općinskim sudovima je pokrenuto i vođeno ukupno 46.755 parničnih postupaka. Od ukupnog broja pokrenutih postupaka, 1.035 postupaka je okončano donošenjem presude na osnovu priznanja što čini 2,2 % od ukupnog broja pokrenutih postupaka. Također, provedenim istraživanjem je utvrđeno da je 15.154 postupka okončano donošenjem presude po osnovu propuštanja što čini 32,4 % od ukupnog broja pokrenutih postupaka. Uzimajući u obzir ukupan broj pokrenutih postupaka u 2014. godini u Bosni i Hercegovini, 16.189 postupaka je okončano priznanjem tužbenog zahtjeva od strane tuženog bilo na neposredan način presudom po osnovu priznanja, bilo na posredan način donošenjem presude na osnovu propuštanja pasivnim držanjem tuženog, što procentualno iznosi 34,6 % postupaka. Također, na osnovu provedenog istraživanja utvrđeno je da je u 2015. godini u Federaciji Bosne i Hercegovini pred prvostepenim Općinskim sudovima pokrenuto i vođeno ukupno 42.512 parnična postupaka. Od ukupnog broja pokrenutih postupaka, 2.006 postupaka je okončano donošenjem presude na osnovu priznanja, što čini 4,7 % od ukupnog broja pokrenutih

postupaka. Utvrđeno je i to da je 12.776 postupaka okončano donošenjem presude na osnovu propuštanja što čini 30% od ukupnog broja pokrenutih postupaka. Od ukupnog broja 42.512 pokrenutih postupaka u 2015. godini u Bosni i Hercegovini, 14.782 postupaka je okončano priznanjem od strane tuženog, bilo na neposredan način presudom po osnovu priznanja bilo na posredan način donošenjem presude na osnovu propuštanja, što procentualno iznosi 34,7 % postupaka.

Ovdje je bitno naglasiti da je broj postupaka okončanih priznanjem tuženog i znatno veći od navedenog procenta, jer navedenim istraživanjem nisu mogli biti obuhvaćeni i postupci koji su okončani povlačenjem tužbe od strane tužitelja nakon što je tuženi u toku postupka ispunio svoju obavezu prema tužitelju, a koji broj postupaka nije uopće zanemariv. Također, ukupnim brojem parničnih postupaka koji su bili predmetom ovog istraživanja nisu obuhvaćeni parnični postupci, a koji su vođeni po komunalnim predmetima, i koji su veoma zastupljeni u ukupnim parničnim postupcima. Iz navedene činjenice može se zaključiti da ukupan broj predmeta u kojima je tuženi priznao tužbeni zahtjev bi bio i znatno veći da je istraživanje provedeno i na komunalnim predmetima.

Uzimajući u obzir činjenicu koliki je postotak zastupljenosti parničnih postupaka u kojima je tuženi na neposredan ili na posredan način priznao tužbeni zahtjev u odnosu na ukupan broj pokrenutih postupaka, navedeni rezultat zaista potvrđuje opravdanost uvođenja određene vrste zakonskog ograničenja subjektima građanskopravnog odnosa da podnesu tužbu prije nego što se obrate sa zahtjevom drugom subjektu spornog odnosa za mogućim rješenjem spora mirnim putem. Uvođenjem takvog ograničenja pravni položaj tuženog bio bi znatno povoljniji tako što bi mu na taj način bilo omogućeno da neposredno prije pokretanja parničnog postupka odluči o pravnoj sudbini zahtjeva suprotne strane i na taj način izbjegne svoje učešće u parničnom postupku te tako spriječi nepotrebno vođenje parničnog postupka. Na taj način bio bi izbjegnut i nepotrebni angažman suda. Također, navedenim zakonskim ograničenjem bili bi izbjegnuti i nepotrebni troškovi postupka koji u konačnici padaju na teret tuženog koji je priznao tužbeni zahtjev, kao i troškovi suda koji u konačnici padaju na teret budžeta, a što bi se posljedično kvalitativno odrazilo na ukupnu ekonomičnost i funkcionalnost u pogledu načina rješavanja spornog građanskopravnog odnosa. Efekti ovakvog ograničenja bi bili i znatno veći ukoliko bi se posebnim zakonima zakonskim zastupnicima, u konkretnom slučaju pravobraniocima Općina, Gradova, Kantona, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, te pravobraniocima Bosne i Hercegovine, kao i

zakonskim zastupnicima Javnih preduzeća, propisala diskreciona nadležnost te dala puna ovlaštenja da u svakom konkretnom postupku mogu procijeniti koje je najbolje rješenje po organ koji zastupaju i shodno tome se i odrediti prema nastalom spornom odnosu, bilo da prihvate zahtjev za mirno rješenje spora, bilo da se upuste u sudski postupak u uvjerenju da će uspjeti u takvom sudskom sporu te osporiti tako postavljeni tužbeni zahtjev. Ovakva zakonska rješenja bi bitno utjecala na smanjenje broja sudskih postupaka, a što bi se u konačnici pozitivno odrazilo na dugo željeno rasterećenje sudova, pa samim tim i smanjenje troškova za rad i organizaciju sudstva. Također, pomenuti nivoi vlasti, koje zastupaju zakonski zastupnici, mogli bi stvoriti značajne uštede kroz smanjenja ukupnih troškova koji se javljaju po pravosnažnim presudama, i to adekvatnim i pravovremenim djelovanjem njihovih zakonskih zastupnika, jer je ponekad mnogo bolje i priznati tužbeni zahtjev u kojem predmetu raspravljanja je i sudska praksa i naučna doktrina zauzela stav. Takvim priznanjem zahtjeva izbjegavaju su nepotrebni troškovi sudskog postupka, kao što su zakonske zatezne kamate i drugi sporedni troškovi. Pitanje spornog građanskopravnog odnosa neposredno prije podnošenja tužbe moguće je urediti na tri različita načina i to:

- Potpunim ograničenjem subjekata spornog građanskopravnog odnosa na podnošenje tužbe neposredno prije nego se obrate sa zahtjevom za sporazumno rješavanje spornog odnosa i mogućeg zaključenja sudske nagodbe.

- Djelimičnim ograničenjem subjekata spornog građanskopravnog odnosa na podnošenje tužbe neposredno prije nego se obrate sa zahtjevom za sporazumno rješavanje spornog odnosa i mogućeg zaključenja sudske nagodbe. Navedeno ograničenje bi se odnosilo samo na ciljanu grupu subjekata spornog građanskopravnog odnosa kao što su država Bosna i Hercegovina, entiteti, kantoni, gradovi i općine. Također, ukoliko se ograničenje odnosi na državu i organe države sasvim logično i opravdano bi bilo da se ograničenje odnosi i na Javna preduzeća kao subjekte spornog građanskopravnog odnosa.

- Treći mogući način uređenja spornog građanskopravnog odnosa bi podrazumijevao mogućnost i pravo izbora subjekata spornog odnosa da pokušaju da spor riješe ili zahtjevom za mirnim rješenjem spora te zaključenjem sudske nagodbe ili podnošenjem tužbe s tim da u konkretnom slučaju, tako postignuta nagodba bi imala snagu izvršnog naslova.

Upravo zbog prisutne nejednakosti subjekata spornog građanskopravnog odnosa kao i mogućnost uvjetovanja istih da pokrenu parnični postupak prije nego što pozovu suprotnu stranu da se očituje po spornom građanskopravnom odnosu, cilj i namjera uvođenja ovakvog ograničenja kao pravila jeste nužno i neophodno rasterećenje sudova u pogledu vođenja nepotrebnih parničnih postupaka koji najčešće budu okončani priznanjem tužbenog zahtjeva bilo na posredan ili neposredan način. Navedenim uvjetovanjem i oganičenjem mogućnosti pokretanja parničnog postupka, izbjegao bi se veliki broj sudskih postupaka, ravnopravnost parničnih stranaka bi došla do punog izražaja, a eventualni parnični postupak bi se vodio samo u slučajevima kada zaista postoji spor koji uistinu predstavlja pretpostavku za vođenje parnice.

4. Kroz naučno istraživanje obrađeni su struktura i tok parničnog postupka, sa posebnim osvrtom na pravni položaj parničnih stranka u pogledu njihovih dispozitivnih prava u toku postupka. Prilikom provedenog istraživanja obrađen je i naučno istražen pravni položaj parničnih stranaka u fazi podnošenja tužbe, prethodnog ispitivanja tužbe, fazi dostavljanja tužbe na odgovor, posebno je obrađen pravni položaj tuženog prilikom dostave tužbe na odgovor te pravne posljedice pasivnosti tuženog nakon dostave tužbe na odgovor kada je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja u odnosu na pravne posljedice pasivnosti tuženog kada tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja. Naučno je istražen i pravni položaj parničnih stranaka u toku pripremnog ročišta, te pravni položaj parničnih stranaka u toku glavne rasprave sa posebnom osvrtom na pravni položaj parničnih stranaka nakon provođenja dokaznog postupka. Kada je u pitanju pravni položaj parničnih stranaka u fazi podnošenja tužbe, kako u naučnoj doktrini tako i u sudskoj praksi, dilema se javila da li je i u kom obimu tužitelj u obavezi prilikom podnošenja tužbe, uz tužbu dostaviti dokaze na koje se poziva u tužbi. Nakon provedenog naučnog istraživanja pravnog položaja tužitelja te pravnog položaja tuženog, kako u fazi podnošenja tužbe, te njihovog položaja u fazi upuštanja u predmetni spor, može se konstatovati da je zakonodavac u tom pogledu bio nedovoljno određen što je ostavilo povoda za dilemu u pogledu načina postupanja tužitelja prilikom podnošenja tužbe.

Provedenim istraživanjem došlo se do spoznaje da u cilju postizanja u punom smislu efekta raspravnog načela te načela kontradiktornosti kao i načela ekonomičnosti postupka, tužitelj prilikom podnošenja tužbe je dužan u tužbi navesti dokaze na kojim zasniva svoje činjenične

navode, te iste te dokaze priložiti uz tužbu kako bi se tuženi nakon dostave tužbe sa dokazima na odgovor mogao na kvalitetan način upoznati sa tužbom, tužbenim zahtjevom, činjeničnom i dokaznom građom na kojoj se temelji tako postavljeni tužbeni zahtjev, a zatim se na taj način i očitovati po tako podnesenoj tužbi i postavljenom tužbenom zahtjevu, bilo da priznaje tužbeni zahtjev u cijelosti ili djelimično, bilo da isti osporava na taj način dajući do znanja sudu i suprotnoj strani da želi da se upusti u dalji tok parničnog postupka radi osporavanja tužbenog zahtjeva. Također, jedan od veoma značajnih razloga zbog kojeg tužilac je dužan dostaviti uz tužbu dokaze na kojim temelji svoj tužbeni zahtjev jeste obaveza postupanja suda u slučaju pasivnog držanja tuženog, odnosno njegovog nedostavljanja odgovora na tužbu u situaciji kada je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja. Naime, da bi sud donio presudu zbog propuštanja prethodno mora utvrditi odlučnu činjenicu, a to je da tužbeni zahtjev nije očigledno neosnovan. Da bi sud takvu činjenicu i utvrdio, uz potpunu i razumljivu tužbu sud mora imati na raspolaganju i dokaze na kojim se zasniva činjenična građa iz tužbe, u protivnom takva tužba je nerazumljiva pa samim tim i nepotpuna. Naravno obaveza tužitelja je da u tužbi navede i priloži dokaze na kojim temelji tužbeni zahtjev, ne isključuje niti ograničava tužitelja u pogledu njegovog prava da i u toku pripremnog ročišta, također, proširuje svoju činjeničnu građu te predlaže i druge dokaze na kojim zasniva svoj tužbeni zahtjev. Na ovakav način i tužitelj i tuženi bili bi dovedeni u ravnopravan pravni položaj, već u fazi podnošenja tužbe i dostave odgovora na tužbu, a raspravno načelo bi dobilo svoj puni pravni smisao, odnosno ovakvim pravnim pristupom bila bi onemogućena određena vrsta zloupotrebe toka parničnog postupka na štetu tuženog, jer bi tuženi u najranijoj fazi postupka, to jest još u fazi podnošenja tužbe, bio u potpunosti upoznat sa sadržinom tužbenog zahtjeva, činjenicama na kojim se zasniva takav tužbeni zahtjev, te dokaznim prijedlozima na kojim se temelji činjenična građa, a što predstavlja preduvjet za valjano očitovanje tuženog u toj fazi postupka po tako dostavljenom tužbenom zahtjevu.

S obzirom da Zakon o parničnom postupku ne propisuje izričitu obavezu tužitelju da je uz tužbu dužan dostaviti dokaze iz kojih proističe činjenična građa na kojoj se temelji tužbeni zahtjev, u cilju otklanjanja navedene dileme da li i u kom obimu postoji obaveza dostavljanja dokaza uz tužbu predloženo je kao neophodno zakonsko uređenje pitanja dostavljanja dokaza uz tužbu na način da se zakonom propiše obaveza tužitelja da uz tužbu priloži dokaze na kojim temelji tužbeni zahtjev.

U tom pogledu prijedlog izmjena Zakona o parničnom postupku (*de lege ferenda*) treba da glasi:

Prijedlog izmjene člana 53. Zakona o parničnom postupku kojom izmjenom bi bilo uređeno pitanje obaveznosti dostavljanja uz tužbu i priloga – dokaza treba da glasi:

(1) Parnični postupak se pokreće tužbom

(2) Tužba mora sadržavati:
1) određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja (tužbeni zahtjev),
2) činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev,
3) dokaze kojima se utvrđuju te činjenice,
4) naznaku vrijednosti spora,
5) druge podatke koje u skladu sa odredbama člana 334. ovog zakona mora imati svaki podnesak.

(3) Ako je tužilac u tužbi naveo pravni osnov, sud nije vezan uz njega.

(4) *Parnične stranke su dužne uz tužbu priložiti dokaze na kojim temelje svoj tužbeni zahtjev.*

U cilju postizanja maksimalne funkcionalnosti toka parničnog postupka, te potpunog ostvarenja načela ekonomičnosti te raspravnog načela, može se zaključiti da tužitelj u pravilu treba navesti dokaze na kojim temelji svoj tužbeni zahtjev te navedene dokaze priložiti uz tužbu. Ukoliko je tužba dostavljena bez dokaza, takva tužba je nepotpuna i takav način postupanja tužitelja ima za posljedicu zloupotrebu toka parničnog postupka te pravno šikaniranje suda i suprotne parnične stranke kao tuženog, zbog čega sud u pravilu takvu tužbu ima smatrati kao neurednu te prije dostavljanja iste na odgovor tuženom, tužbu vratiti na uređenje tužitelju uz upozorenje na posljedice nepostupanja. U protivnom, ukoliko tužitelj ni nakon upozorenja suda takvu tužbu ne bi uredio, sud bi takvu tužbu primjenom odredbi člana 336. Zakona o parničnom postupku trebao odbaciti ili u suprotnom konstatovati da je tužitelj povukao tužbu.

5. Istraživanjem pravnog položaja tuženog i njegovog pasivnog držanja nakon dostave tužbe na odgovor u situaciji kada je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja, te pravnog položaja tuženog u situaciji kada je takav prijedlog od strane tužitelja izostao, može se konstatovati da je mogućnost donošenja presude zbog propuštanja sasvim logičan slijed događaja, jer tuženi je svojom pasivnošću dao do znanja sudu i suprotnoj parničnoj strani da se ne želi upuštati u predmetno raspravljanje i na taj način sporiti tužbeni zahtjev. U slučaju kada je tuženi propustio dostaviti odgovor na tužbu i na taj način osporiti tužbeni zahtjev, a tužitelj nije zahtijevao donošenje presude zbog propuštanja, može se konstatovati da tuženi prema postojećim zakonskim rješenjima se na taj način mimo njegove volje prisiljava na učešće u parničnom postupku, odnosno bolje rečeno u konkretnom slučaju šutnja odnosno pasivno držanje tuženog se ne prihvata kao njegovo priznanje tužbenog zahtjeva, kao što je to slučaj kod donošenja presude zbog propuštanja. Iako je odnos tuženog u konkretnim slučajevima prema tužbi i prema parnici identičan, a koji odnos se odražava kroz njegovo pasivno držanje, pravne posljedice takve pasivnosti tuženog su ipak bitno različite.

Naime, u situaciji kada tuženi ne dostavi odgovor na tužbu a tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, postojeće zakonsko rješenje u Federaciji Bosne i Hercegovine kao i u Republici Srpskoj kao jedinu mogućnost ostavlja sudu zakazivanje pripremnog ročišta, iako u toj situaciji tuženi još uvijek nije osporio tužbeni zahtjev. Za opredjeljenje pravnog položaja tuženog te obima prava i obaveza koja mu pripadaju u toj fazi parničnog postupka, ne bi smio biti od odlučnog značaja način držanja tužitelja kako je to sada slučaj. Odnosno, ne bi smjelo biti od odlučnog značaja hoće li tužitelj predložiti donošenje presude zbog propuštanja ili neće, nego bi kao odlučna činjenica trebao biti uzet u obzir pravni položaj tuženog i njegovo držanje prema tužbi i postavljenom tužbenom zahtjevu koji mu se stavlja na teret, i to na način da li tuženi spori ili ne spori takav tužbeni zahtjev istaknut od strane tužitelja. Stoga zakonsko rješenje koje propisuje vođenje parničnog postupka u slučaju propuštanja tužitelja da predloži donošenje presude zbog propuštanja, u situaciji kada tuženi ne dostavi odgovor na tužbu, ne predstavlja dobro niti optimalno rješenje, i isto je suprotno pravnim načelima na kojim se zasniva pravno pravilo koje opredjeljuje položaj tuženog kod donošenja presude zbog propuštanja, pa kao takvo ima se smatrati nepovoljnim po tuženog u pogledu njegovog pravnog položaja.

Ukoliko pođemo od pretpostavke da tuženi svojim nedostavljanjem odgovora na tužbu, odnosno svojom pasivnošću, ne osporava tužbeni zahtjev tužitelja, opravdano je pitanje i dilema da li je potrebno voditi dalji tok parničnog postupka, te na taj način stvarati nepotrebne troškove tuženom, samo zato što tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja kojom se okončava parnični postupak. Postojeće zakonsko rješenje ostavlja prostor i mogućnost čak određene zloupotrebe toka parničnog postupka od strane tužitelja, na način da tužitelj, u situaciji kada je očito da je tužbeni zahtjev osnovan, namjerno ne predlaže donošenje presude zbog propuštanja kako bi na taj način izdejstvovao vođenje parničnog postupka iako tuženi nije dostavio odgovor na tužbu, odnosno iako je bio pasivan, a sve u cilju kako bi tužitelj pored uspjeha u sporu naplatio i što veće troškove postupka.

Provedenim istraživanjem može se zaključiti da je nepotrebno vođenje parničnog postupka u situaciji kada se tuženi pasivno drži, na način da i pored upozorenja od strane suda propusti dostaviti odgovor na tužbu. Takvo propuštanje treba se tretirati na isti način kao i kod donošenja presude zbog propuštanja, odnosno treba se smatrati kao prećutno priznanje tužbenog zahtjeva, a sve radi sprječavanja nastanka nepotrebnih troškova postupka i na taj način sprječavanja zloupotrebe toka parničnog postupka, te u konačnici i u cilju postizanja pune ekonomičnosti parničnog postupka i sprječavanja nepotrebnog angažmana suda. S obzirom da se u Bosni i Hercegovini kod donošenja presude zbog propuštanja polazi od pretpostavke da se pasivnost tuženog ima smatrati kao priznanje tužbenog zahtjeva, sa izuzetkom ukoliko je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan, cijenim da bi isto pravno rješenje trebalo primijeniti u situaciji, kad je tuženi ostao pasivan te propustio dostaviti tužbu na odgovor a tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja. Takvo držanje tuženog bi se trebalo smatrati da tuženi nije zainteresovan za učešće u parnici i dalje vođenje postupka, te da takvim pasivnim držanjem tuženi priznaje tužbeni zahtjev. U tom slučaju, s obzirom da tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, sud bi trebao zakazati pripremno ročište na koje bi uredno pozvao tužitelja i tuženog, pa ukoliko bi tuženi, iako prethodno uredno pozvan, bez opravdanog razloga izostao sa pripremnog ročišta, sud bi trebao bez daljeg raspravljanja donijeti presudu zbog izostanka, osim u slučaju ukoliko je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan. U tom slučaju pravni položaj tuženog, kao i pravne posljedice po istog bi bile mnogo bolje i povoljnije, iz razloga što bi se na taj način spriječilo nepotrebno dalje vođenje parničnog postupka za koji je tuženi u potpunosti nezainteresovan, a što bi u konačnici izbjeglo stvaranje troškova postupka na teret tuženog, koji u konkretnom slučaju ne želi koristiti dopuštena pravna sredstva u toku parničnog postupka niti bi na bilo

koji način sporio tužbeni zahtjev, a u konačnom bila bi spriječena mogućnost zloupotrebe toka parničnog postupka od strane tužitelja.

U cilju izjednačavanja pravnog položaja tuženog koji je propustio dostaviti odgovor na tužbu u postupku u kojem je tužitelj predložio donošenje presude zbog propuštanja sa položajem tuženog u postupku u kojem je tužitelj propustio predložiti donošenje presude zbog propuštanja, kao mogući prijedlog zakonskog rješenja *de lege ferenda* koje bi uredilo pitanje pravnog položaja tuženog u situaciji kada je propustio dostaviti odgovor na tužbu, a tužitelj nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, bi trebao ta glasi :

Prijedlog člana 182/a:

(1) Kada tuženi, kome je uredno dostavljena tužba u kojoj tužilac nije predložio donošenje presude zbog propuštanja, ne dostavi pismeni odgovor na tužbu u zakonskom roku, sud će zakazati pripremno ročište, pa ukoliko tuženi ne pristupi na pripremno ročište i svoj izostanak ne opravda, ili ne pristupi na prvo ročište za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano, ili ako dođe na ta ročišta ali se ne upusti u raspravljanje ili se udalji sa ročišta a ne ospori tužbeni zahtjev, sud će donijeti presudu kojom se prihvaća tužbeni zahtjev (presuda zbog izostanka) ako je udovoljeno sljedećim uvjetima:
1) Tuženi je bio uredno pozvan,
2) Tuženi nije podneskom osporio tužbeni zahtjev
3) Tužbeni zahtjev nije očigledno neosnovan.

(2) Tužbeni zahtjev je očigledno neosnovan:
1) ako je tužbeni zahtjev očigledno protivan činjenicama navedenim u tužbi,
2) ako su činjenice na kojima se temelji tužbeni zahtjev u očiglednoj protivnosti s dokazima koje je sam tužilac predložio ili sa činjenicama koje su općepoznate,

(3) Ako je zahtjev očigledno neosnovan, sud će donijeti presudu kojom se odbija tužbeni zahtjev.

S obzirom da tuženi kao parnična stranka stupa u parnicu mimo svoje volje, odgovor na tužbu predstavlja prvu radnju koja je tuženom na raspolaganju, a kojom se tuženi očituje po tužbenom zahtjevu na način da se upušta u meritornu odbranu osporavajući tužbeni zahtjev tužitelja. Dostavljanjem odgovora na tužbu kojim tuženi osporava tužbeni zahtjev tužitelja, tuženi se na taj način upušta u raspravljanje, a sve s ciljem vođenja parničnog postupka te u konačnici donošenja odluke kojom se odbija tužbeni zahtjev kao neosnovan. U suprotnom, ukoliko tuženi propusti dostaviti odgovor na tužbu i tim odgovorom osporiti tužbeni zahtjev, iz razloga što ne želi učestvovati u toku parničnog postupka, neophodno je poštovati i takvo

pravo tuženog te u tom slučaju ne stvarati dodatne nepotrebne troškove postupka koji će u konačnici pasti na teret tom istom tuženom, pa zbog svega navedenog cijenim neophodnim propisivanje zakonskog rješenja, kako je to i predloženo u ovom radu, kojim će se okončati parnični postupak donošenjem presude zbog izostanka ukoliko tuženi ne ospori tužbeni zahtjev niti se upusti u dalje raspravljanje, a tužitelj ne predloži donošenje presude zbog propuštanja.

6. Naučnim istraživanjem pravnog položaja parničnih stranaka u toku pripremnog ročišta utvrđeno je da parnične stranke veoma često po prvi put u toku pripremnog ročišta iznose sadržajno veliki broj dokaznih prijedloga za koje predlažu da se kao dokazi izvedu na glavnoj raspravi. U konkretnom slučaju radi se o dokaznim prijedlozima sa kojima se suprotna parnična stranka prvi put suočava i upoznaje, a od kojih dokaza ovisi hoće li suprotna parnična stranka odustati od daljeg vođenja parničnog postupka i priznati tužbeni zahtjev, ili će se upustiti u raspravljanje i pristupiti predlaganju i izvođenju kontra-dokaza kojim će pobijati navedene predložene dokaze i na taj način pogodovati ishodu toka parničnog postupka u svoju korist. Međutim, bez obzira na stav suprotne parnične stranke, zbog sadržajno tako velikog obima dokazne građe, veoma često suprotna parnična stranka nije u mogućnosti na istom pripremnom ročištu se očitovati po tako velikom obimu predloženih dokaza, a još manje ima mogućnost da na tom istom ročištu iznese i predloži kontra-dokaze koji će ići u prilog zahtjevu te stranke. U takvoj situaciji, ukoliko bi se od suprotne parnične strane zahtijevalo da se u daljem toku parničnog postupka očituje po većem broju tako predloženih dokaza, ta parnična stranka bi bila dovedena u jako nepovoljan pravni položaj kojom prilikom bi joj bilo uskraćeno elementarno pravo na valjano i objektivno raspravljanje, a što je, također, suprotno raspravnom načelu te načelu kontradiktornosti.

Također, ukoliko bi i sud u takvoj situaciji morao odmah nakon predlaganja većeg obima dokaza, u daljem toku postupka odlučiti o prijedlogu dokaza, odnosno koji dokazi će biti izvedeni na glavnoj raspravi, vjerovatno bi kvalitet koncentracije dokazne građe bio upitan, jer da bi sud na kvalitetan način mogao razlučiti bitne od nebitnih dokaza potrebno je postupajućem sudiji dodatno vrijeme da se upozna sa predloženom dokaznom građom, te tek nakon toga odluči koji od predloženih dokaza će biti izvedeni na glavnoj raspravi, a što u konačnici predstavlja puni smisao koncetracije dokaza kao pretpostavke za pravilno meritorno odlučivanje. Međutim, postojeće zakonsko rješenje ne ostavlja mogućnost sudu da

u takvim slučajevima može odložiti ročište kako bi se parničnoj stranci dala mogućnost da se upozna sa dokaznom građom predloženom od strane druge parnične stranke te na taj način zauzme ispravan stav, bilo da odluči da se upusti u predmetno raspravljanje bilo da odustane od daljeg toka parničnog postupka. Pored toga što Zakon o parničnom postupku ne poznaje mogućnost odlaganja pripremnog ročišta zbog većeg broja uloženih dokaza, u sudskoj praksi su prisutni slučajevi da sudovi i pored toga što ne postoji zakonska mogućnost, na prijedlog parnične stranke odlažu pripremno ročište kako bi ostavili mogućnost toj parničnoj stranci da se upozna sa predloženim dokazima suprotne parnične strane, te da nakon toga mogu pripremiti svoje dokaze kojim dokazuju osnovanim svoj zahtjev. Navedeni problemi sa kojim se susreće sudska praksa, a na koje probleme nije ponudila rješenja naučna doktrina, jasno upućuju na potrebu iznalaženja adekvatnog rješenja u situaciji kada parnične stranke u toku pripremnog ročišta predlažu dokaze u sadržajno većem obimu.

Naime, u situaciji kada jedna parnična stranka u toku pripremnog ročišta predlaže veći broj dokaza, u cilju poštovanja prava suprotne parnične strane da se očituje po predloženim dokazima te omogućavanja dovoljno potrebnog vremena da se upozna sa sadržajem i pravnom težinom tako predloženih dokaza, sasvim opravdano i logično bi bilo da sud u toj situaciji na prijedlog parnične stranke odloži pripremno ročište na kraći vremenski period ne duži od 30 dana, kako bi se na taj način ostavila mogućnost parničnoj stranci da se na kvalitetan način upozna sa predloženom dokaznom građom, te očituje o tako predloženim dokazima. U tom slučaju i sud bi imao dovoljno potrebno vrijeme da može kvalitetno razlučiti koje će predložene dokaze prihvatiti da se izvedu na glavnoj raspravi i koji dokazi će činiti ukupnu dokaznu građu na kojoj će se zasnivati predmetno raspravljanje.

S obzirom da i tuženi, nakon što se očituje o predloženim dokazima tužitelja ima pravo da predloži svoje dokaze kao kontra-argumentaciju tužitelju, da ne bi takva predlaganja dokaza, pa samim tim i odlaganja pripremnog ročišta, se odvijala u nedogled te na taj način narušilo načelo ekonomičnosti postupka, svrsishodno bi bilo da u tom slučaju nakon što sud odloži pripremno ročište radi očitovanja tuženog o predloženim dokazima tužitelja, sud bi istovremeno tuženom naložio da ukoliko ima interes da predloži svoje dokaze, dužan je iste dostaviti sudu u roku od 8 dana u dovoljnom broju primjeraka za sud i suprotnu stranu. Nakon toga bi sud tako predložene dokaze dostavio suprotnoj strani – tužitelju na upoznavanje i očitovanje, i to sve u vremenskom periodu od 30 dana za koliko je pripremno ročište i odloženo. U nastavku odloženog pripremnog ročišta, kako parnične stranke tako i

sud, bi imali jasnu predstavu o obimu i sadržaju dokazne građe koja je predmetom raspravljanja, a smisao načela ekonomičnosti postupka uopće ne bi bio narušen. Da je navedeno predloženo rješenje svrsishodno i nužno, pokazuju i rezultati analize parničnih postupaka koji su bili predmetom ovog naučnog istraživanja. Prilikom naučne obrade ove tematske cjeline, a s ciljem da se utvrdi koliko je zaista prisutna pojava odlaganja pripremnog ročišta iako zakon ne poznaje takvu mogućnost, provedeno je istraživanje na dvije stotine parničnih postupaka koji su provedeni u Općinskom sudu u Zenici u 2014. i 2015. godini, odabranih po sistemu slučajnog uzorka.

Nakon izvršene analize predmetnih spisa, utvrđeno je da od ukupnog broja parničnih postupaka koji su bili predmetom istraživanja, u trideset i dva parnična postupka sud je na prijedlog parnične stranke odložio pripremno ročište zbog obimnosti dokaza predloženih na tom istom ročištu. Procentualno posmatrano od ukupnog broja istraženih parničnih predmeta, u 16 % parničnih predmeta je na prijedlog parnične stranke sud odložio pripremno ročište zbog obimnosti dokazne građe predložene od parničnih stranaka. U navedenim predmetima su parnične stranke u toku pripremnog ročišta predlagale veći obim i broj dokaza, zbog čega su sudovi, iako nisu imali zakonsko utemeljenje, uvažavajući načelo jednakosti parničnih stranaka u postupku te uvažavajući načelo kontradiktornosti i raspravno načelo, odlagali započeto pripremno ročište i na taj način ostavljali mogućnost suprotnoj parničnoj stranci da se očituje o predloženim dokazima te istovremeno predloži svoje dokaze ukoliko istim raspolaže.

Navedeni broj i procenat postupaka u kojim je došlo do odlaganja pripremnog ročišta, iako ne postoji takva zakonska mogućnost, jasno upućuje na zaključak da u cilju izjednačavanja pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu njihovog potpunog disponiranja tužbenim zahtjevom, te postizanja pune pravne jednakosti stranaka u toku parničnog postupka, nužno je i neophodno zakonski urediti mogućnost odlaganja pripremnog ročišta na prijedlog jedne od parničnih stranaka u situaciji kada druga parnična stranka na tom istom pripremnom ročištu predloži veći broj dokaza za koje predlaže da se izvedu na glavnoj raspravi.

Predložena izmjena Zakona, kojom bi bila propisana mogućnost odlaganja pripremnog ročišta zbog obimnosti predloženih dokaza *de lege ferenda*, bi trebala da glasi:

Potrebno je izmijeniti član 112. Zakona o parničnom postupku koji bi trebao da glasi:

(1) Sud može, na prijedlog stranke, odložiti započeto ročište (odlaganje ročišta) samo iz sljedećih razloga:

1) Ako bez krivnje stranke koja predlaže odlaganje ročišta na ročištu nije moguće izvesti neki od dokaza čije je izvodenje određeno, a koji je važan za pravilno donošenje odluke;

2) Ako obje stranke predlažu odlaganje radi pokušaja mirnog rješenja spora ili zaključenja sudske nagodbe.

3) *Ako stranka koja predlaže odlaganje ročišta, nije u mogućnosti da se izjasni po predloženim dokazima suprotne stranke, a ti dokazi su predloženi u toku pripremnog ročišta u većem obimu.*

Ukoliko sud odloži pripremno ročište zbog obimnosti dokaza, parnična stranka na čiji prijedlog je došlo do odlaganja zadržava pravo da u roku od 8 dana predloži i u spis suda dostaviti svoje dokaze za sud i suprotnu stranu.

Sud će tako dostavljene dokaze dostaviti suprotnoj parničnoj strani najkasnije 8 dana prije nastavka pripremnog ročišta.

(2) Stranka može samo jednom tražiti odlaganje ročišta iz istog razloga.

(3) Kad se ročište odloži, sud će prisutnima odmah saopćiti mjesto i vrijeme novog ročišta. Sud nije dužan o mjestu i vremenu novog ročišta obavijestiti stranku koja nije bila prisutna na odloženom ročištu, a bila je uredno obavještena, osim ako su na tom ročištu iznesene nove činjenice.

(4) Sud može po službenoj dužnosti odgoditi zakazano ročište samo u slučajevima predviđenim ovim Zakonom.

Odlaganjem ročišta zbog obimnosti dokaza parnična stranka na čiji prijedlog je odlaganje i izvršeno, koja je u najčešćim slučajevima u ulozi tuženog, se na ovaj način dovodi u jednak i ravnopravan pravni položaj sa suprotnom parničnom strankom, na način što se takvim odlaganjem toj parničnoj stranci daje mogućnost da se upozna sa cjelokupnom dokaznom građom koju predlaže suprotna parnična strana, i ostavlja joj se dovoljno potrebno vrijeme da pripremi i predloži svoje dokaze kojim će pobiti i osporiti dokaze suprotne strane. Nakon toga bi se nastavilo pripremno ročite u čijem nastavku bi sud na kvalitetan način uredio procesnu građu te odlučio koji dokazi će biti izvedeni na glavnoj raspravi i na taj način stvorio pretpostavku za dalje kvalitetno vođenje postupka i meritorno odlučivanje.

7. Također, kroz ovo naučno istraživanje posebno je obrađen i istražen zakonski okvir koji propisuje rokove za održavanje glavne rasprave. Ukoliko pođemo od pretpostavke da zakonski rokovi predstavljaju imperativnu obavezu postupanja suda i parničnih stranka, koji se imaju poštovati, u tom slučaju svakako ima mjesta reakciji ukoliko su ti rokovi neadekvatni, zbog čega je prisutno njihovo očito kršenje. Naime, prilikom zakazivanja glavne rasprave sud je u pravilu dužan pridržavati se zakonom propisanih rokova u kojima je obavezan zakazati glavnu raspravu. Zakonom propisani rok od 30 dana u parničnim postupcima u kojim je potrebno provođenje jednog ili više vještačenja, u kojim je potrebno izvršiti uviđaj na licu mjesta uz prisustvo vještaka, zatim u situacijama kada sud pribavlja određene isprave koje nisu dostupne parničnim strankama, u tim situacijama ostavljeni zakonski rok od 30 dana u kojem je sud dužan zakazati glavnu raspravu računajući od dana zaključenja pripremnog ročišta predstavlja veoma kratak rok i isti je u navedenim situacijama nemoguće ispoštovati. Ukoliko zakonska odredba, kao pravilo, propisuje da će se glavna rasprava održati u roku od 30 dana od dana održavanja pripremnog ročišta, onda odstupanja od tog pravila bi se morala posmatrati kao izuzetak koji se dešava rijetko i sporadično. Međutim, ukoliko se radi o masovnom odstupanju od navedene zakonske odredbe iz gore navedenih razloga, te ukoliko je takvo odstupanje objektivne prirode, u tom slučaju smatram da takva zakonska formulacija nije adekvatna, zbog čega cijenim da bi bilo neophodno izmijeniti zakonsku odredbu i prilagoditi je stvarnim okolnostima vezanim za dovoljno potreban vremenski period za zakazivanje glavne rasprave. Kolika su stvarna odstupanja vremenskog perioda potrebnog od momenta zaključenja pripremnog ročišta do momenta održavanja glavne rasprave u odnosu na zakonom propisani vremenski period na najbolji način je pokazalo provedeno istraživanje, koje je izvršeno kroz analizu ukupno dvije stotine parničnih postupaka u kojim su predmet raspravljanja bili naknada štete i isplata potraživanja iz radnog odnosa, na način da je u svakom pojedinačnom postupku uzet u obzir vremenski period između dana zaključenja pripremnog ročišta i dana održavanja glavne rasprave. Također, provedeno je istraživanje u koliko je postupaka bilo provedeno vještačenje ili neka druga istražna radnja koja je utjecala na dužinu vremenskog perioda računajući od dana zaključenja pripremnog ročišta do dana održavanja glavne rasprave. Nakon ukupnog izračuna vremenskog perioda potrebnog od dana zaključenja pripremnog ročišta pa do dana održavanja glavne rasprave na osnovu izvršene analize od dvije stotine vođenih parničnih postupaka utvrđeno je sljedeće :

Broj	Vremenski period od dana zaključenja prip. roč. do dana održavanja gl.raspr.	Broj postup.	Procenat postup.
1.	Period do 30 dana	3 postupka	1,5% postupaka
2.	Period od 30 do 50 dana	18 postupaka	9% postupaka
3.	Period od 50 do 100 dana	88 postupaka	44% postupaka
4.	Period od 100 do 150 dana	42 postupka	21% postupaka
5.	Period od 150 do 200 dana	27 postupaka	13,5 % postupaka
6.	Period od 200 do 250 dana	6 postupaka	3% postupaka
7.	Period od 250 do 300 dana	3 postupka	1,5% postupaka
8.	Period od 300 do 350 dana	3postupka	1,5% postupaka
9.	Preko 350 dana	10 postupaka	5% postupaka

Kada se sabere ukupan vremenski period, počev od dana zaključenja pripremnog ročišta, pa do dana održavanja glavne rasprave, ukupan zbir broja dana iznosi 24.920, pa kada se tako ukupan dobiveni zbir dana podijeli sa dvije stotine postupaka koji su bili predmetom istraživanja, dobije se prosječan vremenski period od 124 dana koji su potrebni počev od dana zaključenja pripremnog ročišta do dana održavanja glavne rasprave. Također, provedeno je istraživanje tih istih dvije stotine parničnih postupaka s ciljem da se utvrdi u kolikom broju je postupaka bilo provedeno vještačenje ili neka druga istražna radnja koja je utjecala na dužinu vremenskog perioda računajući od dana zaključenja pripremnog ročišta do dana održavanja glavne rasprave. Na osnovu provedenog istraživanja dobiveni su sljedeći rezultati:

Broj	Broj vještačenja	Broj postupaka	Procenat postupaka
1.	Jedno vještačenje	165	82,5 %
2.	Dva vještačenja	24	12%
3.	Tri i više vještačenja	6	3%
4	Broj postupaka bez vještačenja	5	2,5%

Naime, i pored toga što je namjera zakonodavca bila da spriječi svaku mogućnost odugovlačenja postupka te postigne parnični postupak ekonomičnijim i funkcionalnim bez nepotrebnog odugovlačenja, rok od 30 dana potreban za zakazivanje glavne rasprave je moguće ispoštovati samo u parničnim postupcima u kojim nisu potrebna bilo kakva dodatna

vještačenja ili neki drugi načini prikupljanja dokaza kao što je uviđaj i slično. U postupcima u kojim su potrebna određena vještačenja, uviđaji, zakonski rok od 30 dana je prekratak rok, jer navedeni rok ne ostavlja dovoljno potrebno vrijeme da bi se poduzele sve neophodne radnje, počev od zaključenja pripremnog ročišta do početka glavne rasprave, i još uz sve to, nije moguće da sud prilikom poduzimanja takvih procesnih radnji ispoštuje i druge zakonske odredbe koje propisuju rokove za postupanje.

Stoga cijenim nužnim i neophodnim izmjenu zakonske odredbe koja propisuje rok za zakazivanje glavne rasprave, te formulisanje iste na drugačiji prihvatljiv način sa prijedlogom da se zadrži rok od trideset dana za jednostavnije postupke u kojim nisu potrebna provođenja bilo kakva vještačenja i druge procesne radnje, a u svim drugim postupcima smatram svrsishodnim izmjenu zakonske odredbe kojom bi bilo propisano da će u složenijim postupcima sud zakazati glavnu raspravu odmah bez odlaganja, nakon što se stvore pretpostavke za održavanje iste, pa shodno navedenom prijedlog izmjene zakona *de lege ferenda* bi glasio :

Prijedlog izmjene člana 94. Zakona o parničnom postupku koji treba da glasi

(1) Na pripremnom ročištu sud će rješenjem odrediti:
1) dan i sat održavanja glavne rasprave,
2) pitanja o kojima će se raspravljati na glavnoj raspravi,
3) dokaze koji će se izvesti na glavnoj raspravi, i
4) osobe koje će biti pozvane na glavnu raspravu.

(2) *U postupcima u kojim nisu potrebna vještačenja, niti druge procesne radnje, glavna rasprava će se u pravilu održati najkasnije u roku od 30 dana od dana održavanja pripremnog ročišta, u svim drugim složenijim postupcima sud će zakazati glavnu raspravu odmah bez odlaganja nakon što se stvore pretpostavke za održavanje iste.*

(3) Sud može odrediti da se glavna rasprava održi odmah nakon pripremnog ročišta.

(4) Ako se procjenjuje da će glavna rasprava trajati duže od jednog dana, ročište će biti zakazano za onoliko dana uzastopno koliko je neophodno da se rasprava održi u kontinuitetu.

8. Naučnim istraživanjem pravnog položaja parničnih stranaka u toku glavne rasprave poseban akcenat je stavljen na pravni položaj parničnih stranaka u fazi glavne rasprave nakon izvođenja dokaza, kada tužitelj vrši uređenje prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva njegovim konačnim opredjeljenjem i preciziranjem. Bitno je istaći da takva mogućnost postupanja tužitelja, u smislu konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva kao stadija glavne rasprave neposredno nakon izvođenja dokaza, nije zakonom predviđena niti propisana. S obzirom da tužitelj iz objektivnih razloga sve do stadija provođenja dokaza ne zna niti može znati stvarni obim i visinu prava koja mu pripadaju, cijenim da je svrsishodno da se tužitelju zakonski omogući pravo da nakon izvođenja dokaza konačno opredijeli i precizira tužbeni zahtjev. Međutim, trenutno važeći Zakon o parničnom postupku ne predviđa stadij glavne rasprave u kojem će se parnične stranke nakon izvođenja dokaza decidno izjasniti šta one to zahtijevaju tužbenim zahtjevom, jer kao što je prethodno istaknuto ni tužitelj kao parnična stranaka u određenim sporovima ne zna tačno kolika je recimo visina potraživanja koju će u konačnici zahtijevati dok se ne provedu svi dokazi, a pogotovo dokazi vještačenja. Da li je navedeno predloženo rješenje neophodno, na najbolji način pokazuju rezultati analize parničnih postupaka koji su bili predmetom ovog naučnog istraživanja.

Prilikom naučne obrade ove tematske cjeline s ciljem da se utvrdi u koliko postupaka su parnične stranke koristile termin opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva nakon izvođenja dokaza, iako zakon ne poznaje takvu mogućnost, provedeno je istraživanje na dvije stotine parničnih postupaka vođenih u Općinskom sudu u Zenici u 2014. i 2015. godini, koji su odabrani po sistemu slučajnog uzorka, a u kojim postupcima se raspravljalo o pravu parničnih stranaka na određena potraživanja. Nakon izvršene analize predmetnih spisa, utvrđeno je da od ukupno dvije stotine parničnih postupaka koji su bili predmetom istraživanja, u 189 parničnih postupka tužitelj je nakon izvođenja dokaza disponirao tužbenim zahtjevom na način da je u toku glavne rasprave konačno opredijelio i precizirao tužbeni zahtjev, iako Zakon ne poznaje tu mogućnost niti propisuje taj stadij parničnog postupka. Dakle, od ukupnog procenta 100 % istraženih parničnih predmeta, u 94,5 % parničnih postupaka tužitelj je koristio formulaciju konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva nakon izvođenja dokaza, iako takvu mogućnost ne poznaje Zakon o parničnom postupku. Od ukupnog broja od 194 parnična postupka, u 44 parnična postupka tužitelj je konačnim opredjeljenjem i preciziranjem tužbenog zahtjeva povećao prvobitni postojeći tužbeni zahtjev, odnosno u 44 postupka je izvršio preinaku tužbe, dok je u 150 provedenih parničnih postupaka tužitelj u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza konačno opredjeljujući tužbeni zahtjev smanjio prvobitno postavljeni

tužbeni zahtjev. Navedeni broj i procenat postupaka u kojim je došlo do konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva, jasno upućuje na zaključak da je cilju izjednačavanja pravnog položaja parničnih stranaka u pogledu njihovog potpunog disponiranja tužbenim zahtjevom, nužno i neophodno zakonski urediti stadij parničnog postupka u toku glavne rasprave, te na taj način omogućiti tužitelju da u toku glavne rasprave neposredno nakon izvođenja dokaza, konačno opredijeli i precizira svoj tužbeni zahtjev. Predložena izmjena Zakona kojom bi bila propisana mogućnost konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva nakon izvođenja dokaza *de lege ferenda* bi trebala da glasi:

Prijedlog izmjene člana 99. Zakona o parničnom postupku koji treba da glasi:

(1) Glavna rasprava se odvija slijedećim redom:

1) Tužilac ukratko izlaže sva bitna pitanja iz tužbe, uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava;

2) Tuženi ukratko izlaže odgovor na tužbu uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava daj odgovor na bitne navode tužioca iz tačke 1. ovog stava;

3) Ako je stavljen prijedlog za izvođenje dokaza saslušanjem stranaka, saslušavaju se stranke, to prvo tužilac, a zatim tuženi;

4) Saslušavaju se svjedoci, i to prvo svjedoci tužioca, a zatim svjedoci tuženog;

5) Izvode se ostali dokazi, uključujući i vještačenje;

6) Tužilac zadržava pravo da nakon izvođenja dokaza konačno opredijeli i precizira prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev;

7) Nakon konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva, obje stranke, počev od tužioca, imaju pravo da se obrate sudu završnim izlaganjem kojim se rezimiraju pravni i činjenični aspekti predmeta;

8) Sud može dopustiti tužiocu da se ukratko izjasni na završno izlaganje tuženog;

9) Ako je tužiocu dopušteno da se izjasni na završno izlaganje tuženog, i tuženi će imati pravo da se ukratko izjasni na konačne navode tužioca.

(2) Izuzetno, sud može odrediti redoslijed odvijanja glavne rasprave drugačiji od redoslijeda predviđenog u stavu 1. ovog člana.

Ovakvim načinom zakonskog uređenja toka parničnog postupka, odnosno stadija glavne rasprave, stvorile bi se pravne pretpostavke da parnične stranke u toku postupka imaju zakonsko utemeljenje za parnične radnje koje svakodnevno poduzimaju u toku postupaka. Naučno istraživanje je pokazalo da je pitanje konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva nakon izvođenja dokaza masovno zastupljeno u parničnim postupcima, i kao takvo sasvim logično i opravdano budući da postojeći Zakon o parničnom postupku ne propisuje mogućnost tužitelja da konačno opredijeli i precizira tužbeni zahtjev, a u svakodnevnoj praksi sudova navedena je pojava veoma zastupljena. Također, rezultati provedenog istraživanja upućuju na zaključak da je pravo tužitelja na konačno opredjeljenje i preciziranje tužbenog zahtjeva nakon provođenja dokaza sasvim opravdano i općeprihvaćeno dispozitivno pravo, pa kao takvo potrebno je isto zakonski urediti, kako je to i predloženo ovim naučnim radom.

9. Predmetom ovog naučnog istraživanja bio je i pravni položaj parničnih stranka kod preinake tužbe. Obradom navedene tematske cjeline naučno je istražen pravni položaj parničnih stranaka, kako kod objektivne, tako i kod subjektivne preinake tužbe. Istraživanjem pravnog položaja parničnih stranka kod objektivne preinake tužbe izvršene promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva kada umjesto postojećeg tužbenog zahtjeva tužitelj ističe drugi tužbeni zahtjev, u konkretnom slučaju javlja se dilema, kakva je pravna sudbina prvobitno podnesenog tužbenog zahtjeva nakon što je izvršena promjena na način da je umjesto postojećeg istaknut drugi tužbeni zahtjev. Tužitelj u konkretnom slučaju na raspolaganju ima mogućnost da povuče prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev, međutim, i u ovom slučaju ne smije se zanemariti pravo tuženog na presuđenu stvar, pa prevashodno navedenom, ukoliko bi se tuženi usprotivio takvom povlačenju prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva što treba zadržati kao legitimno pravo tuženog, tužitelj bi u tom slučaju na raspolaganju imao pravo i mogućnost da se odrekne od prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva u kom slučaju je saglasnost tuženog na takvo odricanje isključena. U tom konkretnom slučaju tuženi je ostvario pravo na presuđenu stvar, te na taj način spriječio tužitelja da po istom činjeničnom i pravnom osnovu bilo kada u budućnosti podnese tužbu protiv tuženog, a istovremeno je omogućena tužitelju preinaka tužbe isticanjem drugog zahtjeva umjesto postojećeg.

Obazrivim pristupom navedenom problemu, mora se uzeti u obzir pravni položaj tuženog u pogledu prava na presuđenu stvar, te kroz taj institut nužno je dati mogućnost tuženom da se i usprotivi povlačenju prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva, jer u tom slučaju pravni položaj

tuženog je znatno drugačiji u odnosu na pravni položaj kod povlačenja tužbe od strane tužitelja. Naime, povučena tužba smatra se da nikad nije ni podnesena, a u slučaju odricanja od tužbenog zahtjeva sud bi u tom slučaju djelimičnom presudom odbio prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev kao neosnovan, što je dosta povoljnije po tuženog u pogledu mogućeg ponovnog podnošenja tužbe po istom činjeničnom i pravnom osnovu kako je glasio prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev. Ovakav pravni pristup zasigurno bi doveo tuženog u ravnopravan položaj u odnosu na položaj tužitelja, a samim tim, ovakvim načinom uređenja preinake tužbe izvršene promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva na način da umjesto postojećeg tužitelj ističe drugi tužbeni zahtjev, tuženi bi bio zaštićen od mogućeg zlonamjernog šikaniranja od strane tužitelja. S obzirom da trenutno važeći Zakon o parničnom postupku uopće nije uredio pravnu sudbinu prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva kod preinake tužbe promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva, radi kvalitetnijeg pravnog pristupa u pogledu uređenja pravnog položaja parničnih stranaka, pa samim tim i njihovog disponiranja tužbenim zahtjevom, cijenim neophodnim dopuniti pravno pravilo koje se odnosi na preinaku tužbe sa prijedlogom izmjene i dopune Zakona o parničnom postupku *de lege ferenda,* koji treba da glasi.

Prijedlog izmjene člana 56. Zakona o parničnom postupku koji treba da glasi:

(1) Preinaka tužbe jeste promjena istovjetnosti zahtjeva, povećanje postojećeg ili isticanje drugog zahtjeva uz postojeći.

(2) *Ako je tužilac izvršio preinaku tužbe promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva, o prvobitno postavljenom tužbenom zahtjevu, sud će odlučiti primjenom pravila o povlačenju od tužbe ili primjenom pravila o odricanju od tužbe.*

(3) Ako tužilac preinačuje tužbu zbog okolnosti koje su nastale nakon podnošenja tužbe tako da iz iste činjenične osnove zahtijeva drugi predmet ili novčanu sumu, tuženi se takvom preinačenju ne može protiviti.

(4) Tužba nije preinačena ako je tužilac promijenio pravnu osnovu tužbenog zahtjeva, ako je smanjio tužbeni zahtjev ili ako je promijenio, dopunio ili ispravio pojedine navode.

Navedeno predloženo zakonsko rješenje bi na kvalitetan način uredilo pravnu prazninu koja je prisutna dugi niz godina. Također, navedenim pravnim pravilom do punog izražaja bi došlo pravo tuženog na presuđenu stvar (*res iudicata*) i na taj način bi se uspostavio ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka kako to i nalažu načela parničnog postupka. Trenutno u

nedostatku zakonskog načina uređenja pravne sudbine prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva kod promjene istovjetnosti tužbenog zahtjeva, sudovi su kroz sudsku praksu preuzeli ulogu zakonodavca te svojim pravnim stajalištima dali smjernice u pogledu načina postupanja u identičnim situacijama, i svim ostalim slučajevima u kojim je potrebno odlučiti o prvobitno postavljenom tužbenom zahtjevu.

10. Također, kroz naučnu obradu ove tematske cjeline, naučno je istražen pravni položaj parničnih stranaka u pogledu preinake tužbe izvršene u toku pripremnog ročišta. Ovdje se može konstatovati da je zakonodavac propisivanjem prava tužitelju na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta toliki značaj dao tom pravu tužitelja da je u potpunosti zanemario pravni položaj tuženog, te u potpunosti isključio mogućnost bilo kakvog protivljenja tuženog, kao i bilo kakvo dopuštenje preinake od strane suda. U potpunosti je prihvatljivo da se zakonom omogući tužitelju pravo na preinaku tužbe u toku pripremnog ročišta i na taj način ostavi mogućnost tužitelju da prije izvođenja dokaza i glavnog raspravljanja još jednom izvrši korekciju propusta u tužbi, bilo u pogledu visine ili kvalifikacije tužbenog zahtjeva. Međutim, bez obzira na činjenicu što su takve potrebe očekivane, smatram da se ni u toku pripremnog ročišta ne bi smjela dozvoliti preinaka tužbe od strane tužitelja bez izjašnjenja tuženog te dopuštenja suda. Postojeće zakonsko uređenje ostavlja prostor i mogućnost svjesnog i namjernog šikaniranja tuženog na način da tužitelj svjesno propusti postaviti adekvatan tužbeni zahtjev kako bi u toku pripremnog ročišta izvršio planiranu korekciju kroz preinaku tužbe, te na taj način izloži nepotrebnoj neugodnosti tuženog. Kako bi se spriječile navedene mogućnosti šikaniranja tuženog, te zloupotrebe toka parničnog postupka sasvim opravdano je da preinaku tužbe nakon izjašnjenja tuženog dopušta sud, nakon što isključi ove dvije mogućnosti: mogućnost šikaniranja tuženog i mogućnost zloupotrebe procesnih ovlaštenja, te utvrdi da se izvršena preinaka zasniva na objektivnoj potrebi tužitelja.

Uzimajući u obzir činjenicu da je u fazi pripremnog ročišta opravdana mogućnost preinake tužbe od strane tužitelja, te da tuženi u toj fazi toka parničnog postupka ne može spriječiti takvu preinaku tužbe, zbog navedenog cijenim da se, također, mora obezbijediti pravo i mogućnost tuženom da se kvalitetno pripremi radi daljeg raspravljanja o predmetu spora, a sve u cilju njegovog osporavanja tužbenog zahtjeva, što trenutno postojeći Zakon o parničnom postupku ne omogućuje tuženom. Sasvim opravdanim i logičnim se podrazumijeva pravo tuženog na dovoljno potrebno vrijeme da se upozna sa sadržajem

preinačene tužbe te dokaznom građom. U cilju potpune primjene načela kontradiktornosti te raspravnog načela cijenim da je tuženom potrebno omogućiti dovoljno potrebno vrijeme za očitovanje po tako preinačenom tužbenom zahtjevu, kao što je istim zakonom propisano dovoljno potrebno vrijeme za dostavljanje odgovora na tužbu, jer u suštini tuženi treba da se očituje po novom tužbenom zahtjevu, bilo da je taj tužbeni zahtjev istaknut umjesto postojećeg tužbenog zahtjeva, ili je tužbeni zahtjev istaknut uz postojeći tužbeni zahtjev.

Trenutno važeći Zakon o parničnom postupku uopće ne propisuje mogućnost ostavljanja potrebnog vremena tuženom da se upozna sa sadržajem preinačene tužbe, niti propisuje mogućnost tuženom dostavljanja odgovora na preinačenu tužbu. U cilju svrsishodnosti te ekonomičnosti toka parničnog postupka, u konkretnom slučaju bi do odgode ročišta moglo doći isključivo na zahtjev tuženog radi dostavljanja odgovora na preinačenu tužbu, upravo iz razloga što je tuženi dobrim dijelom upoznat sa sadržajem preinačenog tužbenog zahtjeva, pogotovo u situaciji kada se preinaka tužbe vrši povećanjem tužbenog zahtjeva, pa je u tom slučaju tuženi veoma često u mogućnosti da se bez odlaganja izjasni po preinačenoj tužbi. Ukoliko bi se tuženi izjasnio da može odmah usmeno na zapisnik dati odgovor na preinačeni tužbeni zahtjev a zatim i da je spreman upustiti se u predmetno raspravljanje po tako preinačenom tužbenom zahtjevu, sud bi na zapisnik konstatovao navedene činjenice i nastavio sa daljim tokom postupka. Pitanje odgode pripremnog ročišta zbog preinake tužbe treba posmatrati isključivo kao dispozitivno pravo tuženog koje može koristiti, ali i ne mora ukoliko smatra da se bez odgode može kvalitetno upustiti u predmetno raspravljanje.

Prijedlog izmjene i dopune Zakona o parničnom postupku, kojom izmjenom bi se omogućilo tuženom pravo na kvalitetno učešće i raspravljanje u toku parničnog postupka *de lege ferenda* trebalo bi da glasi:

Član 57. tačka 5. Zakona o parničnom postupku treba da glasi :

(1) Tužilac može preinačiti tužbu najkasnije do zaključenja pripremnog ročišta ili do početka glavne rasprave, ako pripremno ročište nije održano.

(2) Nakon održavanja pripremnog ročišta, a najkasnije do zaključenja glavne rasprave, sud može dopustiti preinaku tužbe samo ako ocijeni da preinaka nije usmjerena na odugovlačenje postupka i ako tuženi pristaje na preinaku.

(3) Smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinaku tužbe, ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinaci.

(4) Sud će, u slučaju iz stava 2. ovog člana, dopustiti preinaku tužbe i kad se tuženi protivi preinaci, ako su ispunjeni svi slijedeći uvjeti:
1) Tužilac bez svoje krivnje nije mogao tužbu preinačiti ranije;
2) Tuženi je u mogućnosti da raspravlja po preinačenoj tužbi bez odlaganja glavne rasprave.

(5) Kad sud dopusti preinaku tužbe, dužan je omogućiti tuženom vrijeme potrebno da se može pripremiti za raspravljanje po preinačenoj tužbi. Ako je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženi koji je uredno pozvan ne dođe, a izostanak ne opravda, sud neće odgoditi ročište, već će o preinaci odlučiti neovisno o tome što se tuženi nije izjasnio o preinaci.«.

(6) Protiv rješenja kojim se usvaja ili odbija preinaka tužbe nije dopuštena posebna žalba.

Sve prethodno istaknuto upućuje na zaključak da je shodno važećoj zakonskoj regulativi pravni položaj tuženog nepovoljan u odnosu na pravni položaj tužitelja i njegovu mogućnost preinake tužbe u toku pripremnog ročišta, bez mogućnosti tuženog da se protivi tako preinačenoj tužbi, kao i bez mogućnosti tuženom da mu se omogući dovoljno potrebno vrijeme da se upozna sa preinačenom tužbom i kvalitetno pripremi radi osporavanja tako preinačene tužbe. Stoga smatram neophodnim da se zakonom, kako je to i predloženo, propiše mogućnost odgode pripremnog ročišta radi očitovanja tuženog po preinačenoj tužbi i mogućeg dostavljanja odgovora po izvršenoj preinaci tužbe. Na taj način pravni položaj tuženog bi bio znatno povoljniji u toku parničnog postupka, a obim prava tuženog kod preinačenog tužbenog zahtjeva bi bio znatno veći, zbog čega bi do punog izražaja došlo načelo kontradiktornosti parničnih stranaka te raspravno načelo kao dva temeljna načela koja obezbjeđuju jednak pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka.

11. Kroz obradu ove teme naučno je istražen i pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u toku glavne rasprave i tom prilikom se nametnula opravdana dilema da li u toku glavne rasprave nakon što se izvedu dokazi, ima uopće smisla dopustiti tužitelju promjenu tužbenog zahtjeva kojim će tužitelj isticati drugi tužbeni zahtjev umjesto postojećeg ili kojim će isticati drugi tužbeni zahtjev uz postojeći. Takvim promjenama odstupa se od načela ravnopravnosti parničnih stranaka u toku postupka jer je položaj tuženog u tom stadiju postupka zaista otežavajući nakon što tužitelj iz gore navedenih razloga izvrši preinaku tužbe. Razumljivo je i opravdano, radi ekonomičnosti postupka, da se mogućnost preinake tužbe dozvoli na pripremnom ročištu kad još uvijek nije opredjeljenja pravna sudbina dokaza, i to uz obavezno dopuštenje tuženom za dovoljno potrebnim vremenom da se može očitovati o izvršenoj preinaci. Također, opravdanim i logičnim se prihvata mogućnost preinake tužbe sve do početka glavne rasprave. Međutim, dopuštenjem tužitelju da u toku glavne rasprave, a posebno nakon izvođenja dokaza, istakne drugi tužbeni zahtjev uz postojeći, ili da ističe drugi tužbeni zahtjev umjesto postojećeg, ima zaista za posljedicu očito šikaniranje tuženog što je u suprotnosti sa načelom ravnopravnosti stranaka u toku parničnog postupka.

Analizirajući pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe u uporednopravnim sistemima dolazimo do zaključka da je primjerice konkretno Republika Hrvatska svojim Zakonom o parničnom postupku na određen način reducirala primjenu instituta objektivne i subjektivne preinake tužbe i to samo u stadiju pripremnog ročišta, dok je u toku glavne rasprave u potpunosti isključena mogućnost preinake tužbe, što bitno opredjeljuje pravni položaj parničnih stranaka i na taj način dovodi ih u ravnopravan pravni položaj. Također, i u toku pripremnog ročišta Republika Hrvatska je uvela dodatna ograničenja u pogledu prava tužitelja na preinaku tužbe. Naime, kod preinake tužbe izvršene nakon dostave tužbe na odgovor potreban je pristanak tuženog na preinaku, u protivnom ukoliko takav pristanak tuženog izostane, potrebno je dopuštenje suda za izvršenom preinakom. Zakonskim uređenjem načina preinake tužbe od momenta dostavljanja tužbe tuženom na odgovor u Republici Hrvatskoj, zakonodavac nije štitio samo interese tužitelja nego i interese tuženog koga je potrebno zaštititi od nepotrebnih neugodnosti koje eventualno sa sobom nosi preinaka tužbe, a pri tome valja zaštititi i pravni poredak koji preferira, što je moguće brže sveobuhvatnije i ekonomičnije konačno odlučivanje o sporu.

Koliko je institut preinake tužbe zastupljen u toku parničnog postupka te u kojim fazama i stadijima postupka, te koji najčešći načini preinake tužbe su korišteni, na najbolji način je pokazalo istraživanje provedeno na dvije stotine parničnih postupaka koju su provedeni u Općinskom sudu u Zenici u 2014 i 2015 godini, odabranih po sistemu slučajnog uzorka.

Br.	Parnični postupci koji su bili predmetom istraživanja	200 – 100 %

1.	Broj parničnih postupaka u kojim je došlo do preinake tužbe	44 - 22 %
2.	Broj parničnih postupaka u kojim je došlo do preinake tužbe u toku pripremnog ročišta	5 - 2,5 %
3.	Broj parničnih postupaka u kojim je došlo do preinake tužbe u toku glavne raprave	39 - 19,5 %

1.	Promjena istovijetnosti tužbenog zahtjeva	0 - 0 %
2.	Isticanje drugog tužbenog zahtjeva uz postojeći	0 - 0 %
3.	Povećanje tužbenog zahtjeva	44 - 22 %
4.	Subjektivna preinaka tužbe	0 - 0 %

Nakon provedenog istraživanja te izvršene analize predmetnih spisa utvrđeno je da od ukupnog broja dvije stotine parničnih postupaka koji su bili predmetom istraživanja, u četrdeset i četiri postupka izvršena je preinaka tužbe, i to u 5 parničnih postupaka preinaka je izvršena u toku pripremnog ročišta, dok u 39 postupaka preinaka je izvršena u toku glavne rasprave. Od ukupnog broja postupaka u kojim je izvršena preinaka tužbe, u sva 44 postupka izvršena je objektivna preinaka tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva. Niti u jednom postupku, koji je vođen nije izvršena preinaka tužbe promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva niti isticanjem drugog tužbenog zahtjeva uz postojeći, niti je izvršena ijedna subjektivna preinaka tužbe. Procentualno posmatrano od ukupnog procenta 100 % istraženih parničnih predmeta, u 22 % parničnih predmeta je došlo do preinake tužbe i to u 2,5 % predmeta je došlo do preinake tužbe u toku pripremnog ročišta a u 19,5 % predmeta je došlo do preinake tužbe u toku glavne rasprave. Od ukupnog broja i procenta predmeta u kojim je izvršena preinaka tužbe u 44% postupaka izvršena je preinaka tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva.

Uzimajući u obzir dobivene rezultate provedenog istraživanja u pogledu zastupljenosti instituta preinake tužbe u pojedinim stadijima parničnog postupka, može se izvesti zaključak da je najviše, odnosno jedino zastupljen institut objektivne preinake tužbe povećanjem tužbenog zahtjeva i to najčešće u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza, što je u stvari sasvim logično i opravdano da tužitelj nakon provođenja dokaza konačno opredijeli i precizira tužbeni zahtjev, kako je to i predloženo u ovom radu kroz stadij postupka u kojem će tužitelj kao parnična stranka imati mogućnost konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva. Kada su u pitanju ostali načini preinake tužbe i to promjena istovjetnosti tužbenog zahtjeva te isticanje drugog tužbenog zahtjeva uz postojeći ili eventualno subjektivna preinaka tužbe, kroz navedeno istraživanje navedeni vidovi preinake tužbe nisu uopće evidentirani, što ne znači da kao takvi načini preinake i nisu mogući. Međutim, sa sigurnošću se može zaključiti da su ostali načini preinake tužbe veoma rijetko zastupljeni, može se slobodno reći skoro zanemarivi, pogotovo u toku glavne rasprave. Uzimajući obzir rezultate dobivene predmetnim istraživanjem, te posebno uzimajući u obzir zakonska rješenja kojim je uređen institut preinake tužbe u Bosni i Hercegovini te zakonska rješenja kojim je uređen institut preinake tužbe u zemljama okruženja sa svim njegovim prednostima i nedostacima, dolazimo do zaključka da postojeće zakonsko rješenje nije na najbolji način uredilo pravni položaj parničnih stranaka kod preinake tužbe. Postojeće zakonsko rješenje daje veći primat pravnom položaju tužitelja u odnosu na položaj tuženog. S obzirom na sve navedeno, nužno je pravni položaj parničnih stranaka u pogledu preinake tužbe urediti na način da je preinaka tužbe kao pravno sredstvo dopušteno tužitelju, koje može koristiti samo u određenom stadiju postupka, to jest u toku pripremnog ročišta, i to uz aktivno učešće tuženog i suda. S obzirom da je u toku glavne rasprave, ovim radom predviđen stadij postupka nakon izvođenja dokaza, kojim će tužitelj moći nesmetano konačno opredijeliti i precizirati prvobitni tužbeni zahtjev, te posebno uzimajući u obzir pravni položaj tuženog kod preinake tužbe u toku glavne rasprave promjenom istovjetnosti tužbenog zahtjeva ili isticanjem drugog tužbenog zahtjeva uz postojeći, zaista se postavlja opravdano pitanje koliko je opravdana mogućnost takve preinake tužbe u toku glavne rasprave. Naime, očito je da takva mogućnost posljedično utječe na jednakopravnost parničnih stranaka u toku parničnog postupka, pa se postavlja pitanje i svrsishodnosti preinake tužbe u toku glavne rasprave. Određena zakonska rješenja, koja su već prisutna u zemljama okruženja, zatim rješenje koje se predlaže ovim radom će zasigurno kvalitativno utjecati na postizanje jednakog pravnog položaja parničnih stranaka u toku postupka te jednak obim dispozitivnih prava koja pripadaju parničnim strankama u toku parničnog postupka.

U konačnici prijedlog izmjene i dopune Zakona o parničnom postupku u pogledu preinake tužbe *De lege ferenda* treba da glasi:

Član 57. ZPP-a FBiH / RS treba da glasi:

1.Tužitelj može do zaključenja pripremnog ročišta preinačiti tužbu.

2.Nakon dostave tužbe tuženom za preinaku tužbe potreban je pristanak tuženog, ukoliko se tuženi protivi izvršenoj preinaci, sud može dopustiti preinaku ako smatra da bi to bilo svrsishodno za konačno rješenje odnosa među strankama.

3.Smatrat će se da postoji pristanak tuženog na preinaku tužbe, ako se on upusti u raspravljanje o glavnoj stvari po preinačenoj tužbi, a nije se prije toga protivio preinaci.

4.Ako je parnični sud za preinačenu tužbu stvarno nenadležan, dostavit će predmet nadležnom sudu, koji će, ako se tuženi protivi preinaci, riješiti je li preinaka dopuštena.

5.Kad sud dopusti preinaku tužbe, dužan je omogućiti tuženom vrijeme potrebno da se može pripremiti za raspravljanje po preinačenoj tužbi, ako za to nije imao dovoljno vremena. Na isti način sud će postupiti, ako tuženi, koji se ne protivi preinaci, zatraži da mu se ostavi potrebno vrijeme radi pripremanja

6.Ako je tužba preinačena na ročištu na kojem tuženi, koji je uredno pozvan ne dođe, a izostanak ne opravda, sud neće odgoditi ročište, već će o preinaci odlučiti neovisno o tome što se tuženi nije izjasnio o preinaci.«.

7. Protiv rješenja kojim se prihvaća preinaka tužbe nije dopuštena posebna žalba.

Član 58. ZPP-a treba da glasi :

1. Tužitelj može sve do zaključenja pripremnog ročišta svoju tužbu preinačiti i tako da umjesto prvobitnog tuženog tuži drugu osobu.

2. Za preinaku tužbe prema stavu 1. ovog članka potreban je pristanak osobe, koja treba da stupi u parnicu umjesto tuženog, a ako se tuženi već upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, potreban je i pristanak tuženog.

3. Nakon što se tuženi upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, umjesto tužitelja može u parnicu stupiti novi tužitelj, samo ako tuženi na to pristane.

4. Osoba koja stupa u parnicu umjesto stranke mora primiti parnicu u onom stanju u kakvu se ona nalazi u trenutku kad u nju stupa.

S obzirom da je predloženim rješenjem ukinuta mogućnost preinake tužbe u toku glavne rasprave, a posebno uzimajući u obzir rezultate provedenog istraživanja iz kojih proizilazi da je jedino zastupljena u toku glavne rasprave, preinaka izvršena povećanjem tužbenog zahtjeva, cijenim veoma značajnim, kako je to i predloženo ovim radom, zakonom propisati stadij postupka u toku glavne rasprave, u kojem će se nakon izvođenja dokaza, a neposredno prije završnog izlaganja, tužitelju biti omogućeno da konačno opredijeli i precizira svoj tužbeni zahtjev. Opravdanost uvođenja ovog stadija postupka ogleda se u objektivnoj činjenici da ni sam tužitelj ne može sa sigurnošću znati koliki je obim prava koja mu pripadaju, bilo po osnovu duga, bilo po osnovu štete materijalne ili nematerijalne, bilo po osnovu potraživanja iz radnog odnosa i bilo kojih drugih potraživanja dok se ne izvedu svi dokazi, a pogotovo dokazi vještačenja. Tek nakon izvođenja dokaza, tužitelj može sa sigurnošću znati šta je to što mu zaista pripada a što je predmetom raspravljanja.

Zbog svega navedenom prijedlog je da se izvrši izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku kako je to i prethodno predloženo.

Prijedlog izmjene člana 99. Zakona o parničnom postupku koji treba da glasi:

(1) Glavna rasprava se odvija sljedećim redom:
1) Tužilac ukratko izlaže sva bitna pitanja iz tužbe, uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava;

2) Tuženi ukratko izlaže odgovor na tužbu uključujući izvođenje dokaza čitanjem isprava daje odgovor na bitne navode tužioca iz tačke 1. ovog stava;

3) Ako je stavljen prijedlog za izvođenje dokaza saslušanjem stranaka, saslušavaju se stranke, i to prvo tužilac, a zatim tuženi;

4) Saslušavaju se svjedoci, i to prvo svjedoci tužioca, a zatim svjedoci tuženog;

5) Izvode se ostali dokazi, uključujući i vještačenje;

6) Tužilac zadržava pravo da nakon izvođenja dokaza konačno opredijeli i precizira prvobitno postavljeni tužbeni zahtjev;

7) Nakon konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva, obje stranke, počev od tužioca, imaju pravo da se obrate sudu završnim izlaganjem kojim se rezimiraju pravni i činjenični aspekti predmeta;

8) Sud može dopustiti tužiocu da se ukratko izjasni na završno izlaganje tuženog;

9) Ako je tužiocu dopušteno da se izjasni na završno izlaganje tuženog, i tuženi će imati pravo da se ukratko izjasni na konačne navode tužioca

(2) Izuzetno, sud može odrediti redoslijed odvijanja glavne rasprave drugačiji od redoslijeda predvidenog u stavu 1. ovog člana.

Ovakvim načinom zakonskog uređenja toka parničnog postupka, odnosno stadija glavne rasprave, stvorile bi se pravne pretpostavke da parnične stranke u toku postupka imaju zakonsko utemeljenje za parnične radnje koje svakodnevno poduzimaju u toku postupaka, kao što je konačno opredjeljenje i preciziranje tužbenog zahtjeva. Naučno istraživanje je pokazalo da je pitanje konačnog opredjeljenja i preciziranja tužbenog zahtjeva nakon izvođenja dokaza masovno zastupljeno u parničnim postupcima, i kao takvo sasvim logično i opravdano. Budući da postojeći Zakon o parničnom postupku ne propisuje mogućnost tužitelja da konačno opredijeli i precizira tužbeni zahtjev a u svakodnevnoj praksi sudova navedena pojava je veoma zastupljena, navedeno upućuje na zaključak da pravo tužitelja na konačno opredjeljenje i preciziranje tužbenog zahtjeva nakon provođenja dokaza predstavlja sasvim logično i općeprihvaćeno dispozitivno pravo, pa kao takvo potrebno je isto zakonski urediti, kako je to i predloženo, te na taj način upotpuniti nedostajući stadij glavne rasprave koji je sudska praksa u velikom broju parničnih postupaka prepoznala kao veoma značajan nedostajući dio toka parničnog postupka.

12. Također, kroz ovo naučno istraživanje posebno je istražen pravni položaj parničnih stranaka kod priznanja, povlačenja te odricanja od tužbenog zahtjeva sa posebnim osvrtom na pravni položaj parničnih stranaka kod djelimičnog priznanja, djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva, a sve u cilju sagledavanja značaja i realne potrebe omogućavanja donošenja djelimične presude na osnovu priznanja i djelimične presude na osnovu odricanja. Osnovni smisao i svrha donošenja djelimične presude jeste potpuno ostvarenje načela ekonomičnosti i funkcionalnosti toka parničnog postupka, te rješavanje onog dijela zahtjeva koji nije sporan među strankama. Djelimičnom presudom se postiže i veća pravna sigurnost parničnih stranaka koja se ogleda u mogućnosti tužitelja da može svojom dispozitivnom radnjom u toku parničnog postupka odustati od dijela tužbenog zahtjeva, bez obzira na volju tuženog. Također, mogućnost donošenja djelimične presude tuženom pruža garanciju da može u toku parničnog postupka priznati dio tužbenog zahtjeva ili može priznati jedan od više postavljenih zahtjeva, a što u konačnici bitno utječe i opredjeljuje pravo tužitelja te obavezu tuženog na troškove postupka. Međutim, ovakav pravni pristup koji podrazumijeva donošenje djelimične presude po važećem Zakonu o parničnom postupku nije moguć, upravo iz razloga što trenutno važeći Zakon o parničnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine ne poznaje mogućnost donošenja djelimične presude, pa samim tim ni mogućnost djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva od strane tužitelja pa i mogućnost djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva od strane tuženog je isključena, a što se posljedično veoma štetno odražava u pogledu obima dispozitivnih prava tuženog, pa između ostalih i prava tužitelja na mogućnost djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva. Budući da ne postoji zakonska mogućnost donošenja djelimične presude, može se slobodno konstatovati da je na ovakav način ostavljena zakonska mogućnost zloupotrebe toka parničnog postupka, jer je mogućnost djelovanja suda isključena bez obzira na volju tuženog da djelimično prizna tužbeni zahtjev, ili volju tužitelja da se odrekne djelimično tužbenog zahtjeva.

Istražujući pitanje primjene instituta djelimične presude u uporednopravnim sistemima, došlo se do zaključka da je većina zemalja u okruženju zadržala primjenu instituta djelimične presude, počev od Republike Hrvatske, koja Zakonom o parničnom postupku propisuje mogućnost donošenja djelimične presude, te na taj način ostavlja mogućnost parničnim strankama da djelimično priznaju ili se djelimično odreknu od tužbenog zahtjeva. Na sličan način uređen je parnični postupak u Republici Srbiji, kao i u Crnoj Gori te Republici Sloveniji . Međutim, u Bosni i Hercegovini niti Zakonom o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, niti Zakonom o parničnom postupku Republike Srpske, niti Zakonom

o parničnom postupku Brčko Distrikta, kao ni Zakonom o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine nije propisana zakonska mogućnost donošenja djelimične presude što bitno utječe i opredjeljuje pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka, na način da je nepostojanjem navedene mogućnosti sud prinuđen da raspravlja i i vodi postupak i o nespornom dijelu tužbenog zahtjeva, a što je suprotno cilju i svrsi parničnog postupka. Pored toga su parnične stranke zbog takvog ograničenja nepotrebno dovedene u nepovoljan pravni položaj u pogledu ukupnih troškova postupka, tako da je uvijek jednoj od parničnih stranaka ostavljena mogućnost određene zloupotrebe toka parničnog postupka, dok druga parnična stranka nepotrebno trpi posljedice takve zloupotrebe, a što je sve suprotno načelu ekonomičnosti, raspravnom načelu, te samom cilju i svrsi parničnog postupka.

U cilju otklanjanja postojećih manjkavosti koje opterećuju pravni položaj tužitelja u situaciji kad želi da se djelimično odrekne od tužbenog zahtjeva, kao i pravni položaj tuženog kada isti u toku parničnog postupka želi da djelimično prizna tužbeni zahtjev, a koji zahtjevi i tužitelja i tuženog su sasvim legitimni i opravdani te isti doprinose ekonomičnosti postupka, prijedlog je da se izvrši izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku kako je to i predloženo na način da se doda novi član Zakona koji glasi:

Prijedlog člana 182/b Zakona o parničnom postupku koji treba da glasi:

1)Ako su na osnovu raspravljanja sazreli za odlučivanje samo neki od više tužbenih zahtjeva, ili ako je samo dio jednog zahtjeva sazrio za konačnu odluku, sud može u vezi sa takvim zahtjevima, odnosno dijelom zahtjeva zaključiti raspravu i donijeti presudu (djelimična presuda).

2)Pri ocjeni hoće li donijeti djelimičnu presudu, sud će posebno uzeti u obzir veličinu zahtjeva ili dijela zahtjeva koji je sazrio za odluku.

3)Sud je dužan bez odgode donijeti djelimičnu presudu ako su na osnovu priznanja ili odricanja od više istaknutih zahtjeva samo neki sazreli za konačnu odluku, ili ako je samo dio jednog zahtjeva sazrio za takvu odluku.

4)Sud je dužan donijeti djelimičnu presudu ako je tužbeni zahtjev koji se tiče više suparničara sazrio za konačnu odluku na temelju priznanja ili odricanja samo prema kojem od suparničara, ili ako je neki od više tužbenih zahtjeva koji se tiču različitih suparničara sazrio na osnovu priznanja ili odricanja za konačnu odluku samo prema suparničaru kojeg se tiče.

5)Djelimičnu presudu sud će donijeti u skladu s prethodnim odredbama ovoga člana i kad je podnesena protutužba, ako je za odluku sazrio zahtjev tužbe ili protutužbe.

6)U skladu s odredbama stava 1. do 3. ovoga člana sud će postupiti i u slučaju spajanja dviju ili više parnica radi zajedničkog raspravljanja i odlučivanja.

7)Što se tiče pravnih lijekova djelimična presuda smatra se samostalnom presudom.

8)U slučaju žalbe protiv djelimične presude, sud će umnožiti spis i prijepis spisa sa žalbom i odgovorom na žalbu dostaviti drugostupanjskom sudu, a postupak u pogledu zahtjeva ili dijela zahtjeva o kojem nije odlučio nastaviti

Da postoji zakonska mogućnost djelimičnog odricanja od tužbenog zahtjeva, u tom slučaju tužitelj bi takvim odricanjem svjesno išao na gubitak spora u tom dijelu tužbenog zahtjeva, ali bi isto tako izbjegao nepotrebno parničenje te na taj način postupak učinio ekonomičnijim, a u konačnici bi svojom odlukom o djelimičnom odricanju od tužbenog zahtjeva bitno utjecao i opredijelio visinu troškova postupka, jer u tom slučaju troškovi postupka bi pali na teret tužitelja, ali samo do stadija postupka u kojem je došlo do odricanja od tužbenog zahtjeva, a u konačnici bi bio postignut konačan cilj - presuđena stvar. Također, tuženi svojim djelimičnim priznanjem tužbenog zahtjeva svjesno bi išao na priznanje tog dijela tužbenog zahtjeva koji je nesporan te bi na taj način izbjegao nepotrebno parničenje zbog čega bi postupak učinio ekonomičnijim i funkcionalnijim, a u konačni bi svojom odlukom o djelimičnom priznanju tužbenog zahtjeva, bitno utjecao i opredijelio visinu troškova postupka, jer bi u tom slučaju troškovi postupka pali na teret tuženog ali samo do stadija postupka u kojem je došlo do djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva, te bi na taj način pravni položaj tuženog bio znatno povoljniji, a u konačnici bi bio postignut i opći cilj i svrha postupka, a to jeste presuđena stvar. Stvaranjem pravnih pretpostavki za donošenje djelimične presude u potpunosti do izražaja dolazi načelo ekonomičnosti kroz rješavanje onog dijela zahtjeva koji nije sporan među strankama u razumnom roku. Pored načela ekonomičnosti djelimičnom presudom se postiže i veća pravna sigurnost parničnih stranaka, te samim tim i efikasnija pravna zaštita prava parničnih stranaka u toku parničnog postupka, jer se ta pravna zaštita pruža čim se steknu pretpostavke, ne odlažući takvo odlučivanje o pitanjima o kojima je moguće odlučivati.

13. Istraživanjem pravnog položaja parničnih stranaka u toku parničnog postupka naučno je obrađen i istražen pravni položaj parničnih stranaka kod zaključenja sudske nagodbe, kojom prilikom je istražen pravni značaj sudske nagodbe kao načina okončanja parničnog postupka, te ukupne zastupljenosti sudske nagodbe kao jednog od mogućih načina rješenja sudskog spora. Za razliku od presude koja se može pobijati žalbom, zaključena sudska nagodba ne ostavlja takvu mogućnost parničnim strankama. Navedeno u konačnici upućuje na zaključak da sudska nagodba u odnosu na donesenu presudu parničnim strankama pruža jaču pravnu sigurnost njenim zaključenjem u odnosu na pravnu sigurnost koju parnične stranke ostvaruju donošenjem prvostepene presude. Jedan od veoma značajnih razloga koji sprečavaju mogućnost zaključenja sudske nagodbe u toku parničnog postupka, jeste pravni položaj punomoćnika odnosno zakonskih zastupnika parničnih stranaka u toku parničnog postupka. Najčešće kao punomoćnici parničnih stranaka, u toku sudskog parničnog postupka, pojavljuju se zaposlenici parničnih stranaka, koji nemaju niti nadležnosti niti ovlaštenja za zaključenje sudske nagodbe. S obzirom da većina takvih punomoćnika dolazi iz Javnih preduzeća, nažalost kod takvih subjekata važi nepisano pravilo, „bolje je neka sud presudom odluči o predmetu spora, pa makar to bilo i manje povoljno za Javno preduzeće kao parničnu stranku, u odnosu na mogući ishod postupka postignut sudskom nagodbom koji je znatno povoljniji po to isto Javno preduzeće.“ Veoma slična situacija je i kod zakonskih zastupnika države i njenih administrativnih jedinica, koji se u parničnim postupcima pojavljuju kao zakonski zastupnici parničnih stranaka. U ulozi zakonskih zastupnika u toku parničnih postupaka najčešće se pojavljuju pravobranioci koji u skladu sa Zakonom o pravobranilaštvima imaju nadležnost da štite imovinu i imovinske interese države i njenih organa. Međutim, isti ti pravobranioci kao zakonski zastupnici nažalost nemaju nadležnost niti ovlaštenje da mogu u toku parničnog postupka prihvatiti, kao način rješavanja sudskog spora, mogućnost zaključenja sudske nagodbe. Uloga zakonskih zastupnika pravobranioca i obim njihovih ovlaštenja na najbolji način je došla do izražaja u sudskim postupcima u kojima su predmetom raspravljanja bili postupci u kojima se spor vodio o pravima tužitelja iz radnog odnosa. Ti sudski postupci u kontinuitetu su se javljali u proteklih deset godina radi raspravljanja o pravima tužitelja kao zaposlenika, a koja prava proističu iz kolektivnih ugovora. Kada su u pitanju pravni stavovi sudova u pogledu prava tužitelja na potraživanja iz radnog odnosa, a u kojim postupcima se, kao zakonski zastupnici tuženih pojavljuju pravobranioci, ti pravni stavovi su bili jasni i poznati i sudu i parničnim strankama, počev od pravnih stavova prvostepenih sudova, pravnih stavova drugostepenih sudova, pravnih stavova Vrhovnog suda Federacije BiH, te pravnih stavova Ustavnog suda BiH. Međutim, i

pored toga pravobranioci, kao zakonski zastupnici, su u kontinuitetu istim činjeničnim i pravnim stavovima osporavali tužbene zahtjeve, svjesno upuštajući se na taj način u sudsko raspravljanje, unaprijed znajući kakav će biti moguć ishod sudskog postupka. Međutim, takva uloga i način postupanja pravobranioca, kao zakonskih zastupnika, je sasvim razumljiv i očekivan, upravo iz razloga što pravobranioci, kao zakonski zastupnici, u toku trajanja sudskih postupaka nisu imali ovlaštenja niti nadležnost da zaključuju sudske nagodbe u takvim sudskim postupcima kojih je bio veliki broj. Naime, da su zakonski zastupnici ili punomoćnici – zaposlenici u toku sudskih postupaka između ostalog imali potrebna ovlaštenja za zaključenje sudske nagodbe, isti bi u gore navedenim sudskim postupcima eventualnim zaključenjem sudske nagodbe ili na drugi način rješenjem sudskog spora, mogli izbjeći veoma značajne iznose obaveza po parnične stranke koje zastupaju, a koja potraživanja se odnose na zakonske zatezne kamate i sudske troškove postupka, koje obaveze su u svim tim provedenim postupcima u konačnici utvrđene i dosuđene u korist tužitelja, radnika, a na štetnu tuženih koje zastupaju zakonski zastupnici, pravobranioci i punomoćnici zaposlenici tuženih.

Koliko je u sudskim postupcima zaista prisutno okončanje sudskih postupaka po osnovu sudske nagodbe kao jednog od mogućih načina rješavanja sudskog spora, na najbolji način pokazuje istraživanje provedeno na nivou Općinskog suda u Zenici. Predmetno istraživanje je provedeno za kalendarsku 2015. i 2016. godinu. Naime, u 2015. godini Općinski sud je zaprimio ukupno 6.852 parničnih spisa ili predmeta. Od ukupnog broja zaprimljenih parničnih spisa u toku 2015. godine, putem sudske nagodbe, kao jednom od mogućih načina okončanja sudskog postupka, riješeno je ukupno 162 sudska postupka, odnosno procentualno posmatrano po osnovu sudske nagodbe riješeno je 2,4 % sudskih postupaka u odnosu na ukupan broj sudskih postupaka koji su započeti u toku 2015. godine. Također, u 2016 godini Općinski sud u Zenici je zaprimio ukupno 6.220 parničnih spisa odnosno predmeta. Od ukupnog broja zaprimljenih parničnih spisa u toku 2016. godine, putem sudske nagodbe, kao jednom od mogućih načina rješavanja sudskog postupka, riješeno je ukupno 193 sudska postupka, odnosno procentualno posmatrano riješeno je 3,1 % sudskih postupaka u odnosu na ukupan broj sudskih postupaka koji su započeti u toku 2016. godine. Upravo navedeni broj i postotak zaključenih sudskih nagodbi u odnosu na ukupan broj zaprimljenih predmeta na jasan način pokazuje da sudska nagodba, kao jedan od mogućih načina rješavanja sudskog parničnog spora, nije na najbolji i najadekvatniji način zastupljen u toku sudskog postupka.

Iako je zanemariv broj sudskih nagodbi zaključenih u periodu istraživanja u odnosu na ukupan broj parničnih postupaka vođenih u periodu istraživanja, prilikom obrade ove tematske cjeline izvršeno je istraživanje predmeta u kojim je zaključena sudska nagodba, odnosno izvršeno je istraživanje u koliko sudskih postupaka u kojima je zaključena sudska nagodba su učestvovali kao zakonski zastupnici ili punomoćnici pravobranioci ili zaposlenici Javnih preduzeća. Naime, od ukupnog broja 162 zaključene sudske nagodbe u 2015.godini, samo u 3 sudska postupka što procentualno iznosi 1,1 % sudskih postupaka su zaključene sudske nagodbe u kojim su kao zakonski zastupnici učestvovali pravobranioci. Kada su u pitanju punomoćnici zaposlenici Javnih preduzeća, kao stranaka u sudskom postupku, od ukupnog broj 162 zaključene sudske nagodbe u 6 sudskih postupaka što procentualno iznosi 4,6 % sudskih postupaka zaključene su sudske nagodbe u kojim postupcima je kao zastupnik učestvovao punomoćnik - zaposlenik stranke koja je Javno preduzeće. Također, u 2016. godini od ukupnog broja 193 zaključene sudske nagodbe, u 4 sudska postupka što procentualno iznosi 2,1 % sudskih postupaka su zaključene sudske nagodbe u kojim su kao zakonski zastupnici učestvovali pravobranioci. Kada su u pitanju punomoćnici – zaposlenici Javnih preduzeća, kao stranaka u sudskom postupku, od ukupnog broj 193 zaključene sudske nagodbe u 9 sudskih postupaka što procentualno iznosi 4,6 % sudskih postupaka zaključena je sudska nagodba u kojim postupcima je kao zastupnik učestvovao punomoćnik - zaposlenik stranke koja je Javno preduzeće.

U svim postupcima u kojim je došlo do zaključenja sudske nagodbe, a u kojim su kao zakonski zastupnici učestvovali pravobranioci, u tim postupcima pravobranioci su bili u ulozi zakonskih zastupnika tužitelja u kojim je tuženi u cijelosti preuzeo sve obaveze iz tužbenog zahtjeva, a samo su parnične stranke sudskom nagodbom uredile za tuženog povoljniji period načina izmirenja obaveza u odnosu na period koji bi sud utvrdio meritornom odlukom. Upravo navedeni rezultati jasno pokazuju da je veoma mali, skoro zanemariv broj parničnih postupaka, koji su riješeni zaključenjem sudske nagodbe, a u kojim postupcima se kao parnične stranke pojavljuju punomoćnici zaposlenici Javnih preduzeća ili zakonski zastupnici pravobranioci države i njenih administrativnih jedinica.

Kao što je prethodno istaknuto isključivi razlog zašto su u veoma malom broju sudskih postupaka zastupljeni kao zastupnici punomoćnici zaposlenici parničnih stranaka ili zakonski zastupnici pravobranioci, leži u činjenici, što gore navedeni zastupnici ne raspolažu zakonskim diskrecionim ovlaštenjima na osnovu kojih bi u toku parničnog postupka po

stranke koje zastupaju izabrali najpovoljniji i najprihvatljiviji način rješenja sudskog spora, pa između ostalog i rješenje spora zaključenjem sudske nagodbe, kao jednog od mogućih načina rješavanja sudskog spora. Bez obzira na prethodno istaknuto, brojne su prednosti koje pravni položaj parničnih stranaka čine povoljnijim u slučaju zaključenja sudske nagodbe u odnosu na pravni položaj parničnih stranaka u postupku sudskog odlučivanja. Međutim, ukoliko se posmatra ukupan broj zaključenih sudskih nagodbi u odnosu na ukupan broj predmeta, možemo doći do zaključka da još uvijek je nedovoljan broj zaključenih sudskih nagodbi u odnosu na ukupan broj predmeta.

U cilju što većeg motivisanja parničnih stranaka, da u toku parničnog postupka se odluče na zaključenje sudske nagodbe, cijenim neophodnim da se zakonom izričito propiše imperativna obaveza suda, da neposredno prije otvaranja pripremnog ročišta upozna parnične stranke o njihovoj mogućnosti zaključenja sudske nagodbe, te pozove iste da zaključe sudsku nagodbu u konkretnom predmetu raspravljanja, naravno uz potpuno uvažavanje prava parničnih stranaka na pristup sudu i pravo na sudsku zaštitu te obavezno vođenje računa o načelu nepristrasnosti suda. Ova imperativna obaveza je potrebna iz razloga što uloga i aktivnost suda u pogledu iniciranja mogućnosti zaključenja sudske nagodbe, kako je propisana postojećim zakonskim odredbama, nije najbolje shvaćena i prihvaćena u sudskoj praksi, tako da postupajuće sudije veoma često se upuste u tok parničnog postupka, a da prethodno ne pozovu parnične stranke na moguće rješenje spora putem sudske nagodbe.

U početnom stadiju parničnog postupka i nije realno očekivati da parnične stranke u masovnom broju prihvate sudsku nagodbu kao način rješenja spora. Međutim, nakon što budu provedeni dokazi u većini predmeta, sporne stvari parničnim strankama budu mnogo jasnije i same parnične stranke mogu na osnovu rezultata provedenih dokaza izvesti jasan zaključak o mogućem ishodu postupka, cijenim veoma korisnim da se propiše imperativna obaveza suda da pozove parnične stranke na mogućnost zaključenja sudske nagodbe i nakon izvođenja dokaza.

Kao što je prethodno istaknuto jedan od bitnih razloga zašto parnične stranke u toku parničnog postupka ne prihvataju zaključenje sudske nagodbe, jeste upravo taj što te parnične stranke zastupaju punomoćnici najčešće zaposlenici tih parničnih stranaka ili zakonski zastupnici pravobranioci, koji nemaju ovlaštenja niti nadležnost za zaključenje sudske nagodbe, zbog čega veoma često aiko svjesni mogućeg ishoda postupka, ne prihvataju

sudsku nagodbu kao povoljniji način rješenja spora, nego biraju po svoju stranku manje povoljnu opciju, a to je sudsko odlučivanje. Promjenom društvene svijesti, te promjenom zakonske legislative kojom bi se punomoćnicima zaposlenicima kao i zakonskim zastupnicima pravobraniocima kao pravnim stručnjacima na principu domaćinskog odnosa prema povjerenim poslovima dala mogućnost izbora najpovoljnijeg prava po stranke koje zastupaju, zasigurno bi sudska nagodba, kao način rješavanja parničnog postupka, bila mnogo više zastupljena u toku sudskih postupaka, usljed čega bi došlo do rasterećenja sudova, te drastičnog smanjenja broja jednoobraznih sudskih postupaka, a sve navedeno bi bitno utjecalo na pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka. Također, jedan od razloga, koji bi u bitnome doprinio povećanju broja zaključenih sudskih nagodbi, jeste pravo parničnih stranaka na oslobađanje od obaveze plaćanja sudske takse u slučaju zaključenja sudske nagodbe. U skladu sa postojećom zakonskom legislativom, postoji obaveza plaćanje sudske takse na zaključenu sudsku nagodbu u duplo manjem iznosu u odnosu na sudsku taksu na presudu.

Međutim, ukoliko bi stranke prilikom zaključenja sudske nagodbe bile oslobođene plaćanja sudske takse u cijelosti, navedena činjenica bi bila zasigurno motiv više da parnične stranke iz ekonomskih razloga, smanjujući ukupne troškove se odluče na rješavanje spora zaključenjem sudske nagodbe u odnosu na sudsko odlučivanje. Sudska taksa jeste prihod države, odnosno njenih organa, međutim, cijenim da će država ostvariti mnogo veći prihod kroz uštedu nepotrebnih troškova oslobađajući sud od nepotrebnog sudovanja, u odnosu na prihod koji je bio realno očekivan da je taksa na sudsku nagodbu naplaćena.

14. Također, kroz naučno istraživanje obrađen je pravni položaj parničnih stranaka u pogledu troškova postupka kod potpunog uspjeha, neuspjeha u sporu, djelimičnog uspjeha u sporu, te parcijalnog uspjeha u sporu. Naime, kako bi se stvorila što jasnija slika u pogledu pravnog pristupa kod analize načina i modusa obračuna troškova postupka, prilikom istraživanja ove tematske cjeline provedeno je istraživanje na dvije stotine parničnih postupka, odnosno predmeta u kojima je su predmetom raspravljanja bila određena potraživanja bilo iz osnova radnih odnosa, naknade štete isplate duga a koji postupci su vođeni pred Općinskim sudom u Zenici u 2015. i 2016. godini, i tom prilikom je utvrđeno da od ukupno dvije stotine predmeta koji su bili predmetom istraživanja, pedeset i tri postupka, što procentualno iznosi 26,5 % su okončani potpunim uspjehom ili potpunim

neuspjehom, pa je shodno navedenom potpunom uspjehu, odnosno potpunom neuspjehu odlučeno i o troškovima postupka, na način da su tužitelju ili tuženom u cijelosti dosuđeni troškovi postupka. Od ukupno dvije stotine istraženih predmeta, trinaest predmeta, što procentualno iznosi 6,5 % je okončano djelimičnim uspjehom u sporu, pa su i troškovi postupka u skladu sa djelimičnim uspjehom u sporu dosuđeni parničnim strankama, bilo da su djelimično parničnim strankama dosuđeni parnični troškovi, bilo da je svaka parnična strana snosila svoje troškove postupka. Od ukupno dvije stotine predmeta, koji su bili predmetom istraživanja stotinu trideset i četiri postupka, što procentualno iznosi 67% postupaka, su okončani na način da je tužitelj u cijelosti uspio u sporu, ali po pravilima o stranačkom parcijalnom uspjehu u sporu

R. br.	Broj istraženih postupaka	Potpuni uspjeh / neuspjeh u sporu	Djelimični uspjeh u sporu	Potpuni-parcijalni uspjeh u sporu
1.	200	53	13	134
2.	100%	26,5 %	6,5 %	67%

Rezultati provedenog istraživanja na jasan način pokazuju da su u sudskim postupcima daleko najviše zastupljeni sudski postupci čiji je konačan ishod potpuni uspjeh tužitelja u sporu, a u kojim postupcima je došlo do odstupanja u pogledu prvobitno postavljenog tužbenog zahtjeva, pa je samim tim i obračun troškova postupka u tim postupcima izvršen po pravilima takozvanog parcijalnog stranačkog uspjeha u sporu. Kada je u pitanju obračun troškova postupka, bez obzira o kakvom ishodu postupka da se radi, bilo da je riječ o potpunom uspjehu u sporu, djelimičnom uspjehu u sporu ili pak kako ga nazivamo parcijalnom stranačkom uspjehu u sporu, pravni položaj parničnih stranaka mora biti jednako zastupljen i kao takav mora obezbjediti ravopravnost parničnih stranaka u toku postupka u pogledu njihovih prava na troškove postupka. Tu ravnopravnost i jednakost parničnih stranaka u pogledu njihovog pravnog položaja te obima prava i obaveza koja im pripadaju moguće je ostvariti na više različitih načina koji garantuju jednakopravnost parničnih stranaka u pogledu prava na troškove postupka

Način obračuna troškova postupka kod parcijalnog uspjeha u sporu koji je dijelom prisutan u praksi a koji pruža određen nivo ravnopravnosti te podrazumijeva pravilo da neuspjeh tužitelja u parničnom postupku se ima cijeniti kao uspjeh tuženog srazmjeran procentu

neuspjeha tužitelja, ovakav način obračuna troškova postupka moglo bi se reći na zadovoljavajući način obezbjeđuje pravnu jednakost parničnih stranaka u pogledu prava na troškove postupka. Međutim, detaljnijom analizom ovakvog načina pravnog pristupa kod obračuna troškova postupka dolazimo do zaključka da ovaj način pristupa u pogledu obračuna troškova postupka, i pored toga što na prvi pogled djeluje kao zadovoljavajući, ostavlja prostor za manipulaciju i zloupotrebu procesnih ovlaštenja, a što u konačnici bitno utječe na ukupan pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka. Naime, ukoliko nakon provedenog postupka, u skladu sa pravilima o parcijalnom uspjehu u sporu pristupimo obračunu troškova postupka prema vrijednosti spora u svakoj pojedinoj fazi postupka, takav pravni pristup i način obračuna troškova postupka ostavlja mogućnost da u takvim postupcima u kojim suprotnu stranu ne zastupa punomoćnik advokat, tužitelj opredijeli veću vrijednost spora u početnoj fazi postupka u odnosu na stvarnu vrijednost, svjestan činjenice da će takvom zloupotrebom procesnih ovlaštenja ostvariti veća i povoljnija prava takvim djelimičnim uspjehom u sporu, nego da je odredio tačnu ili približno tačnu vrijednost spora a u konačnici na taj način potpuno uspio u sporu. Da postoji mogućnost zloupotrebe navedenog pravnog pristupa u pogledu obračuna troškova postupka, a koja se ponekad javlja i u praksi, pokazuje sljedeći primjer načina obračuna troškova postupka kod stranačkog parcijalnog uspjeha u sporu.:

Primjer:

Tužitelj je podnio tužbu protiv tuženog zbog naknade štete u visini od 11.000,00 KM. Nakon provođenja dokaza, posebno provođenja potrebnih vještačenja, svjestan da mu po osnovu pričinjene štete pripada samo 8.000,00 KM., u toku postupka ostaje kod prvobitnog tužbenog zahtjeva od 11.000,00 KM. U tom slučaju primjenom pravila o parcijalnom stranačkom uspjehu ili primjenom pravila o djelimičnom uspjehu u sporu, proizilazi da je tužitelj djelomično uspio u sporu pa mu po tom osnovu nagrada za sastav tužbe pripada u iznosu od 523,44 KM, (72,7% od 720,00 KM) nagrada za pristup na pripremno ročište 523,44 KM (72,7 % od 720,00 KM) te nagrada za pristup na glavnu raspravu u iznosu od 523,44 KM (72,7 % od 720,00 KM) koja ukupna visina nagrade koja bi pripadala tužitelju iznosi 1.570, 32 KM, pa ukoliko na navedeni iznos dodamo porez na dodatnu vrijednost taj iznos se uvećava za 266,95 KM i ukupni troškovi tužitelja iznose 1.837,27 KM.

Da navedenim pravnim pristupom i načinom obračuna troškova postupka nije postojala mogućnost zloupotrebe procesnih ovlaštenja te da je tužitelj u toku glavne rasprave nakon izvođenja dokaza konačno opredijelio tužbeni zahtjev na iznos od 8.000,00 KM, koji iznos

potraživanja mu zaista i pripada i koji bi mu bio dosuđen u cijelosti, tužitelju bi u skladu sa parcijalnim stranačkim uspjehom u sporu pripali sljedeći troškovi postupka. Tužitelju bi pripali razmjerni troškovi postupka prema vrijednosti predmeta spora i to na način da je tužitelj imao parcijalni uspjeh u sporu u pojedinim fazama postupka. U odnosu na prvobitnu vrijednost spora od 11.000,00 KM razmjeran uspjeh tužitelja je 72,70%, pa shodno navedenom tužitelju za sastav tužbe bi pripali troškovi u iznosu od 523,44 KM (72,70%, od 720,00 KM), za zastupanje na pripremnom ročištu pripadaju troškovi u iznosu od 523,44 KM (72,70%, od 720,00 KM). U odnosu na vrijednost spora od 8.000,00 KM nakon tužbenog zahtjeva preciziranog u toku glavne rasprave, za zastupanje na glavnoj raspravi tužitelju pripadaju u cijelosti troškovi u iznosu od 360,00 KM (100 % od iznosa 360,00 KM), što ukupno iznosi 1.406,88 KM uvećano za iznos PDV 17% u iznosu od 239,16 KM, pa ukupni troškovi tužitelja iznose 1.643,32 KM, koje troškove bi sud u skladu sa stranačkim parcijalnim uspjehom u postupku dosudio tužitelju .

Navedeni primjer pregleda obračuna troškova postupka jasno potvrđuje da prihvaćeni parcijalni uspjeh, kao način obračuna troškova postupka, i pored njegovih dobrih karakteristika ostavlja mogućnost svjesne zloupotrebe procesnih ovlaštenja od strane tužitelja, na način da može u konkretnom slučaju po osnovu djelimičnog uspjeha u sporu na štetu tuženog ostvariti veći iznos troškova postupka u visini od 193,95 KM u odnosu na iznos troškova postupka kod potpunog stranačkog parcijalnog uspjeha u sporu koji bi stvarno i pripadao tužitelju da ne postoji mogućnost takve zloupotrebe.

Upravo navedeni nedostaci ukazuju na nužnu potrebu iznalaženja adekvatnijeg zakonskog rješenja u pogledu načina obračuna troškova postupka kao i troškova takse na tužbu i takse na presudu. U principu svako pravno pravilo ukoliko ostavlja mogućnost za bilo kakvu zloupotrebu, takvo pravno pravilo na određen način stvara pravnu nesigurnost pa samim tim ne pruža ni jednak pravni položaj u konkretnom slučaju parničnih stranaka u toku postupka. S obzirom da navedeni primjer načina obračuna troškova postupka ne obezbjeđuje niti pruža jednak pravni položaj parničnih stranaka, postavlja se pitanje da li postoje druga bolja rješenja u pogledu načina obračuna troškova postupkam, a da pri tom pravni položaj parnični stranaka ostane u potpunosti jednak i ravnopravan.

Istražujući moguće načine pravnog pristupa i načina uređenja obračuna troškova postupka, koji bi obezbijedili ravnopravan položaj parničnih stranaka u toku postupka, kao kvalitetno

rješenje za ocjenu realnog omjera uspjeha u parnici, te samim tim i obračuna troškova postupka nameće se kao prihvatljivo rješenje, da kao osnovica za obračun troškova postupka, posluži vrijednost predmeta spora opredijeljena po konačno postavljenom i preciziranom tužbenom zahtjevu. Ovakvim pravnim pristupom osnovica za obračun troškova postupka bila bi vrijednost spora određena prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu, koji bi tužitelj konačno opredijelio i precizirao nakon izvođenja dokaza. Predloženo rješenje ima svoj puni smisao iz više opravdanih razloga.

Ukoliko pođemo od pravog položaja tužitelja u toku parničnog postupka doći ćemo do zaključka da tužitelj, bez obzira što je u ulozi stranke koja pokreće parnični postupak u velikom broju slučajeva, isti uistinu ne zna niti raspolaže relevantnim podacima o visini potraživanja, koja zahtijeva tužbom, sve dok se ne provede dokazni postupak, pa je sasvim nerealno očekivati od tužitelja da u početnom stadiju postupka odredi realnu i tačnu vrijednost spora. Tek nakon izvođenja dokaza, tužilac dolazi u situaciju da može na osnovu relevantnih pokazatelja odrediti visinu potraživanja, odnosno može konačno opredijeliti i postaviti tužbeni zahtjev. Upravo ta vrijednost spora izražena konačno postavljenim tužbenim zahtjevom predstavlja najprikladnije rješenje kao osnovicu za obračun troškova postupka i mogući omjer uspjeha u parnici. Navedenim načinom obračuna troškova postupka parnične stranke bi bile dovedene u ravnopravan položaj. Primjera radi, predmet spora je novčano potraživanje iz radnog odnosa. Prvobitnim tužbenim zahtjevom tužitelj je zahtijevao iznos od 100 novčanih jedinica, a u toku postupka nakon izvođenja dokaza, tužitelj konačno postavlja tužbeni zahtjev na 60 novčanih jedinica. Upravo ta visina potraživanja istaknuta konačno postavljenim tužbenim zahtjevom poslužila bi kao osnovica za obračun troškova postupka. Ukoliko je sud u cijelosti usvojio konačno postavljeni tužbeni zahtjev, podrazumijeva se da je u tom slučaju tužitelj uspio u cijelosti. U tom slučaju osnovica za obračun troškova tužitelju bi bila 60 novčanih jedinica, pa bi po tom osnovu tužitelju pripadalo prvo na ukupne troškove postupka. Ukoliko bi sud od 60 novčanih jedinica zahtijevanih konačno postavljenim tužbenim zahtjevom djelimično usvojio takav tužbeni zahtjev te dosudio 30 novčanih jedinica, uspjeh tužitelja bi bio 50 % pa bi u tom omjeru bili dosuđeni troškovi tužitelju, a preostali neuspjeh tužitelja bi se imao smatrati kao uspjeh tuženog u omjeru od 50 %. pa bi po tom osnovu i tuženi imao pravo na troškove postupka srazmjerno njegovom postignutom uspjehu, odnosno srazmjerno neuspjehu tužitelja. Ovdje se javlja dilema i postavlja pitanje pravnog položaja tuženog u stadiju postupka u kojem je tužitelj isticao tužbeni zahtjev na 100 novčanih jedinica, a to je stadij podnošenja tužbe te

stadij pripremnog ročišta. Položaj tuženog i u tom stadiju postupka bi bio apsolutno uređen, jer tuženom bi u tom stadiju postupka bila na raspolaganju mogućnost djelimičnog priznanja tužbenog zahtjeva recimo u visini od 60 novčanih jedinica, koji dio tužbenog zahtjeva je i osnovan. U tom slučaju sud bi, u skladu sa predloženim izmjenama Zakona o parničnom postupku odmah po takvom priznanju, donio djelimičnu presudu te dosudio tužitelju 60 novčanih jedinica, a nastavio dalje raspravljati o spornom pravu tužitelja na preostalih 40 novčanih jedinica. U tom slučaju obračun troškova bi bio izvršen na način da bi sud tužitelju dosudio troškove postupka prema djelimično usvojenom tužbenom zahtjevu, ali samo troškova nastalih do djelimičnog priznanja, a ukoliko bi preostali dio tužbenog zahtjeva se ispostavio neosnovanim, sud bi odbio tužitelja sa preostalim zahtjevom za isplatom potraživanja te zahtjevom za isplatom troškova postupka, a što u konačnici i predstavlja pravično rješenje koje u potpunosti obezbjeđuje ravnopravan položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka, što i jeste cilj i svrha ovog naučnog istraživanja.

Pored toga što konačno postavljeni tužbeni zahtjev predstavlja prihvatljivo rješenje za obračun troškova postupka, koji se odnose na naknade utvrđene po advokatskoj tarifi, također, konačno opredijeljeni postavljeni tužbeni zahtjev predstavlja idealnu osnovicu za obračun sudske takse kao troškova postupka. Naime, u skladu sa postojećim Zakonima o sudskim taksama, taksena obaveza nastaje poduzimanjem određene parnične radnje. Visina sudske takse se određuje na osnovu vrijednosti predmeta spora. Pa tako veoma često se desi da određeno lice podnese tužbu, i taj postupak traje veoma dugo, određen broj godina. U toku postupka sud je pozivao taksenog obveznika da plati sudsku taksu na tužbu, međutim, takseni obveznik se konstantno oglušivao kako na poziv suda tako i na opomene za plaćanje sudske takse. Sud u toku parničnog postupka ne može staviti akcenat na naplatu sudske takse, jer je ta obaveza stranke, za sud sporedna stvar u odnosu na meritum raspravljanja, tako da sud nastavlja provoditi dalji postupak sve do donošenja meritorne odluke. Na takvu odluku prvostepenog suda nezadovoljna stranka ulaže žalbu te kompletan spis dostavlja se na odlučivanje drugostepenom sudu. Nakon što drugostepeni sud odluči po žalbi i donese konačnu pravosnažnu odluku, tek tada prvostepeni sud se može detaljnije pozabaviti prisilnim načinom naplate sudske takse. Međutim, zbog proteka tako dugog vremenskog perioda, dešava se da naplata sudske takse ne bude moguća zbog toga što je ta vrsta potraživanja u međuvremenu već zastarjela, i zbog navedene činjenice stranka u postupku kao takseni obveznik uspije izbjeći plaćanje sudske takse, zbog čega na taj način dolazi do smanjenja te vrste prihoda u budžete države, konkretnije kantona. Kako bi se izbjegle takve

situacije cijenim veoma svrsishodnim da osnovica za obračun sudske takse bude, također, konačno postavljeni tužbeni zahtjev a taksena obaveza bi trebala nastati konačnim opredjeljenjem i postavljanjem tužbenog zahtjeva, u tom slučaju bila bi prevenirana mogućnost zastare sudske takse. Također, bila bi i onemogućena zloupotreba od strane tužitelja u pogledu postavljenja nerealne vrijednosti predmeta spora koja bi kasnije poslužila kao osnovica za obračun sudske takse koja bi u konačnici pala na teret tužitelja.

Kao moguće zakonsko rješenje u pogledu načina obračuna troškova postupka „ de lege ferenda“ predlaže se izmjena člana 386. Zakona o parničnom postupku koja glasi:

(1) Stranka koja u cijelosti izgubi parnicu dužna je protivnoj stranci nadoknaditi troškove.

(2) Ako stranka djelimično uspije u parnici, sud može, s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka podmiruje svoje troškove, ukoliko je uspjeh parnični stranaka približno jednak.

(3) Da jedna stranka nadoknadi drugoj razmjeran dio troškova svoga neuspjeha. Sud će prvo utvrditi postotak u kojem je svaka od parničnih stranaka uspjela, zatim će od postotka one stranke koja je u većoj mjeri uspjela oduzeti postotak one stranke koja je u manjoj mjeri uspjela, te dosuditi razliku troškova postupka stranci u koja je u većoj mjeri uspjela u parnici.

(4) Sud može odlučiti da jedna stranka naknadi sve troškove koje je druga stranka imala, ako protivna stranka nije uspjela samo u razmjerno neznatnom dijelu svog zahtjeva, a zbog toga dijela nisu nastali posebni troškovi.

(5) Prema rezultatu dokazivanja sud će odlučiti hoće li troškove iz člana 385. stav 4. ovog Zakona, podmiriti jedna ili obje stranke ili će ti troškovi pasti na teret troškova suda.

(6) Omjer uspjeha parničnih stranaka u toku postupka ocjenjuje se prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu.

(7) Kao osnovica za obračun troškova postupka poslužit će vrijednost spora utvrđena konačno opredijeljeni tužbenim zahtjevom. Ukoliko u toku postupka tužitelj nije mijenjao prvobitnu vrijednost spora, kao ni prvobitni tužbeni zahtjev , prvobitna vrijednost spora, kao i prvobitni tužbeni zahtjev će poslužiti kao osnovica za obračun troškova postupka .

Ovakav pravni pristup u pogledu načina obračuna troškova postupka zaista pruža i garantuje jednak i ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u toku postupka. Također, ovakvim načinom obračuna troškova postupka pojednostavila bi se pravna procedura obračuna

troškova postupka na način što bi u cijelosti bio napušten pravni princip parcijalnog uspjeha u sporu, koji kao način, kao što je prethodno istaknuto ostavlja prostor parničnim strankama za manipulaciju i zloupotrebu postupka radi ostvarivanja povoljnijeg prava. Naprotiv ovakav način obračuna troškova postupka ne ostavlja niti bilo kakvu mogućnost zloupotrebe toka parničnog postupka na štetu suprotne parnične strane kako je to prethodno i prikazano. Predloženi način obračuna troškova postupka uistinu obezbjeđuje jednakopravnost parničnih stranaka u toku postupka te na opisani način garantuje ravnopravan pravni položaj parničnih stranaka u pogledu dispozitivnog prava na ukupne troškove postupka.

Na kraju se može konstatovati da je postavljeni cilj ovog naučnog istraživanja u potpunosti ostvaren tako što je na jedan sveobuhvatan način naučno obrađen i istražen postojeći pravni položaj parničnih stranaka u pogledu načina i mogućnosti disponiranja tužbenim zahtjevom, i to sa posebnim osvrtom na istraživanje ukupnosti postojećih prava i obaveza parničnih stranaka u pojedinim stadijima toka parničnog postupka „*de lege lata*“, počev od nastanka spornog građanskopravnog odnosa, pa do zaključenja glavne rasprave. Na osnovu provedenog istraživanja utvrđeni su određeni nedostaci koji postoje u toku parničnog postupka a koji utječu na ukupan pravni položaj parničnih stranaka u pogledu obima njihovih prava i obaveza, te u pogledu zakonom dopuštenih pravnih mehanizama neophodnih za kvalitetno disponiranje tužbenim zahtjevom, a koji nedostaci posljedično parnične stranke dovode u neravnopravan položaj u toku parničnog postupka. Uzimajući u obzir rezultate provedenog naučnog istraživanja sa posebnim osvrtom na određena uporednopravna rješenja, posebno uzimajući u obzir istraženu sudsku praksu, u cilju otklanjanja navedenih nedostataka, predložena su određena rješenja „*de lege ferenda*“, koja će poslužiti kao kvalitativna osnova za buduću reformu Zakona o parničnom postupku, a što će se u svakom slučaju posljedično pozitivno odraziti na bolje i kvalitetnije uređen pravni položaj parničnih stranaka u toku parničnog postupka, pa samim tim i veći stepen njihove pravne zaštite. Sva navedena rješenja predložena kroz ovaj doktorski rad, stvorit će pretpostavku da parnični postupak učine mnogo funkcionalnijim uz postizanje veće jednakopravnosti parničnih stranaka u toku parničnog postupka, a zatim i njihove ukupne ravnopravnosti u pogledu obima dopuštenih prava i obaveza koja se manifestuju kroz mogući način disponiranja tužbenim zahtjevom, a što u konačnici i jeste bio cilj ovog naučnog istraživanja.

SKRAĆENICE

AGZ	-	Austrijski građanski zakonik
BD BiH	-	Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine
BiH	-	Bosna i Hercegovina
DZPO	-	Dutshe (Njemački) Zivilprozessordnung
FBiH	-	Federacija Bosne i Hercegovine
GPP	-	Građanski parnični postupak
RH	-	Republika Hrvatska
RS BiH	-	Republika Srpska
SFRJ	-	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SGZ	-	Srpski građanski zakonik
SIZ	-	Savezno izvršno vijeće
SRBiH	-	Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
ZDORH	-	Zakon o državnom odvjetništvu Republike Hrvatske
ZIP	-	Zakon o izvršnom postupku
ZKPFBIH	-	Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine
ZKPRS	-	Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske
ZOO	-	Zakon o obligacionim odnosima
ZOR FBIH	-	Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine
ZOR RH	-	Zakon o radu Republike Hrvatske
ZORRS	-	Zakon o radu Republike Srpske
ZPP BIH	-	Zakon o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine
ZPP FBiH	-	Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine
ZPPCG	-	Zakon o parničnom postupku Crne Gore
ZPPFNRJ	-	Zakon o parničnom postupku Federativne Narodne Republike Jugoslavije
ZPPRH	-	Zakon o parničnom postupku Republike Hrvatske
ZPPM	-	Zakon o parničnom postupku Makedonije
ZPPRS	-	Zakon o parničnom postupku Republike Srpske
ZPPRS	-	Zakon o pravednom postupku Republike Slovenije
ZPPS	-	Zakon o parničnom postupku Srbije
ZPPSFRJ	-	Zakon o parničnom postupku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

LITERATURA

PRAVNI PROPISI

1. Austrijski građanski zakonik, proglašen 01.06.1811.
2. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda na snagu je stupila 3. septembra 1953.
3. Tarifa o nagradama i naknadi troškova za rad advokata Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine“ FBiH 22/04 od 24.04.2004.god. i 24/04 od 08.05.2004.
4. *Uredba sa zakonskom snagom o preuzimanju saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuje kao Republički zakoni (Službeni list BiH broj 2/92 od 11.04.1992 godine.)*
5. *Uredba sa zakonskom snagom o primjeni Zakona o parničnom postupku (Službeni list RBIH broj 6/92)*
6. Ustav Bosne i Hercegovine: Aneks 4. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.
7. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine: „Službene novine“ Federacije Bosne i Hercegovine, broj 1/94.
8. Zakon o državnom odvjetništvu Republike Hrvatske, (Narodne novine broj 76/09, 153/09, 116/10, 145/10, 57/11, 130/11, 72/13, 148/13, 33/15 i 82/15).
9. Zakon o izmjenama i dopunama Zakon a o parničnom postupku („Službene novine FBiH“, br. 73/05, 19/06).
10. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine“ Federacije Bosne i Hercegovine, broj 98/15).
11. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, broj 35/03 28. jula 2003.; Ispravke i izmjene i dopune: SN FBiH: br. 37/03; SN FBiH: br. 56/03; SN FBiH: br. 78/04; SN FBiH: br. 28/05; SN FBiH: br. 55/06; SN FBiH: br. 27/07; SN FBiH: br. 53/07; SN FBiH: br. 9/09.
12. Zakon o krivičnom postupku Republike srpske (“Službeni glasnik“ Republike Srpske, br. 100/09).
13. Zakon o parničnom postupku Republike Hrvatske („Narodne novine“ 53/91,91/92,

58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 123/08, 57/11, 25/13,89/14.).

14. Zakon o parničnom postupku SFRJ, „Službeni list“ FNRJ, broj 4/1957 .
15. Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta („Službeni glasnik“ Brčko distrikta, br. 8/09).
16. Zakon o parničnom postupku Crne Gore, Zakon je objavljen u "Službenom listu“ RCG, br. 22/2004 i 76/2006.
17. Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine“ Federacije Bosne i Hercegovine, broj 42/98.
18. Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine“ FBiH, broj 53/03).
19. Zakon o parničnom postupku Federativne Narodne Republike Jugoslavije („Službeni list“ FNRJ, broj 4/57).
20. Zakon o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik“ BiH, broj 58/13).
21. Zakon o parničnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik“ BiH, broj 36/04 84/07).
22. Zakon o parničnom postupku Republike Slovenije, „Uradni list“ RS, št. 73/2007 od 13. 8. 2007.
23. Zakon o parničnom postupku Republike Srbije ("Sl. glasnik RS, br. 125/2004).
24. Zakon o parničnom postupku Republike Srpske, „Službeni glasnik“ Republike Srpske 58/03, 85/03, 74/0563/07.
25. Zakon o parničnom postupku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije („Službeni list“ SFRJ, broj 4/77, 36/77,36/80,69/82,58/84, 74/87,57/89,20/90,27/90, i 35/91.
26. Zakon o pravednem postopku objavljen u „Uradnim listu“, broj 26/99od 15.04.1999. g
27. Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine , „Službene novine“ FbiH, broj 26/2016.
28. Zakon o radu Republike Hrvatske („Narodne novine“, broj 93/14).
29. Zakon o radu Republike Srpske, „Službeni glasnik“ Republike Srpske,broj 1/2016.
30. Zakon o sudskim taksama Zeničko-dobojskog kantona, broj: 12/09), Zakon o izmjeni Zakona -dobojskog kantona, broj: 4/11), Zakon o izmjenama dopuni Zeničko-dobojskog kantona, broj: 7/11), Zakon o izmjenama i dopuni Zeničko-dobojskog kantona, broj: 9/13).
31. Zakon o ubrzanju parničnog postupka pred redovnim sudovima donesen 25.04.1955. godine, a stupio na snagu 12.05.1957. godine. („Službeni list“ FNRJ, broj 19.).

32. Zakon o vanparničnom postupku, „Službene novine“ Federacije BiH, broj 2/98 .
33. Zakona o parničnom postupku Federativne Narodne Republike Jugoslavije („ Službeni list“ FNRJ, broj 4/ 1957.godine).
34. Zakonik Kanonskog prava proglašen vlašću Pape Ivana Pavla II, „Glas Koncila“, Zagreb, 1996.

KNJIGE, MONOGRAFIJE I KOMENTARI

1. Aranđelović, *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 1932.godina.
2. Blagojević, *Građanski postupak u Rimskom pravu,* Beograd, 1960. godina.
3. Čalija, *Građansko procesno pravo*, Sarajevo, 1986. godina.
4. Čalija/Omanović*, Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerzitet u Sarajevu, 2000. godina.
5. Čizmić, *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2009. godina.
6. Čizmić, *Komentar zakona o parničnom postupku* Federacije Bosne i Hercegovine, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo 2016. godina.
7. Čizmić/Huseinbegović, *Zastupanje u parničnom postupku,* Sarajevo, 2015. godina.
8. Čizmović /Đuričin, *Građansko procesno pravo*, Podgorica, 1997. godina.
9. Dika, *O biti i granicama pravomoćnosti, Pravni fakultet, Zagreb, 1991. godina*.
10. Dika, *Građansko parnično pravo*, Zagreb, 2008. godina.
11. Dika/Čizmić, *Komentar zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine,* Sarajevo, 2000. godina.
12. Dika/Čizmić, *Komentar zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine,* Sarajevo, 2000. godina.
13. Galić/Čizmić, *Novo građansko procesno pravo u FBiH*, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 1999. godina.
14. Jakšić*, Građansko procesno pravo*, Beograd, 2010. godina.
15. Jakšić, *Praktikum za međunarodno privatno i međunarodno građansko procesno pravo,* Beograd, Dosije, 2004. godina.
16. Janković/ Karamarković/Petrović, *Komentar zakona o parničnom postupku,* Beograd, 2000. godina.
17. Janković/Karamarković/Petrović, *Komentar zakona o parničnom postupku*, III dopunjeno izdanje savremena administracija, Beograd, 1990.
18. Juhart, *Civilno procesno pravo Jugoslavije*, Ljubljana, 1961.
19. Kamhi, *Građanski sudski postupak*, Sarajevo, 1961.
20. Kandare/Čizmić, *Priručnik iz građanskog parničnog procesnog prava*, Mostar,1996.

21. Karčić, *Studije o šerijatskom poravu i institucijama,* Drugo dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2011. godina.
22. Keča, *Građansko procesno pravo*, Deseto izdanje, Beograd, 2010. godina.
23. Kulenović, Mikulić, Milišić, Stanišić, Vučina, *Komentar zakona o parničnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj,* Sarajevo, 2011. godina.
24. Kulenović, Mikulić, Milišić, Stanišić, Vučina, *Komentari zakona o parničnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj,* Sarajevo, 2005. godina.
25. Lukić/Košutić, *Uvod u pravo,* Beograd, 2003. godina.
26. Marković, *Građansko procesno pravo*, Knjiga broj I, Svezak I, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1957. godina.
27. Porobić, *Zakoni o parničnom postupku sa komentarom i sudskom praksom,* Sarajevo, 2004. godina.
28. Poznić, *Građansko procesno pravo,* Beograd, 1989. godina.
29. Poznić, *Građansko procesno pravo,* Beograd, 1995. godina.
30. Poznić, *Građansko procesno pravo,* Sedmo dopunjeno izdanje, Beograd, 1980.
31. Poznić/Rakić/Vodinelić, *Građansko procesno pravo*, Beograd, 1989. godina.
32. Račić, *Odgađanje i odlaganje ročišta,* Pravni savjetnik, broj 11, novembar 2014.
33. Rajović, *Građansko procesno pravo,* Banja Luka, Pravni fakultet, 2001.
34. Rajović/Živanović/Momčilović, *Građansko procesno pravo*, Banja Luka, 2001.
35. Ralčić - Tanasković, *Zakon o parničnom postupku sa komentarom sudskom praksom i obrascima*, NIP „Književne novine“, Beograd,1977.
36. Romac, *Rimsko pravo,* Zagreb, 2002. godina.
37. Stanković, *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet u Nišu, 2010. godine.
38. Stanković, *Građansko procesno pravo*, Prva sveska, Građansko parnično procesno pravo, Niš, 2007.
39. Starović/Keća, *Građansko procesno pravo*, Novi Sad, 1998. godina .
40. Stein, *Rimsko pravo i Evropa, Povijest jedne pravne kulture*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2007. godina.
41. Stevanović/ Ristić, *Zakon o parničnom postupku sa komentarom i pratećim propisima,* Beograd, 1988. godina.
42. Šarac/ Lučić, *Rimsko privatno pravo,* Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006. godina.
43. Tomašević, *Kazneno procesno pravo* , Pravni fakultet u Splitu, Split, 2009. godina.

44. Triva/Čizmić, *Kometar zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, OSCE, Sarajevo , 2000.
45. Triva, *Esej o otvorenom pravosuđu,* Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, 1973.
46. Triva, *Građansko parnično procesno pravo*, Treće prerađeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 1978. godine.
47. Triva, *Građansko parnično procesno pravo,* Zagreb, 1983. godina.
48. Triva/Belajec/Dika, *Građansko parnično procesno pravo,* Zagreb, 1986. godina.
49. Triva/Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 2004. godina.
50. Vajs/.Kandić, *Opšta Istorija države i prava,* Beograd, 1976. godina.
51. Vehabović, *Odnos ustava BiH i Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Sarajevo, 2006.
52. Zečević, *Komentar Zakona o parničnom postupku*, Sarajevo, 2004. godina.
53. Zugila, *Građanski parnični postupak FNRJ,* Zagreb, 1957. godina.
54. Zuglia/Triva, *Komentar zakona o parničnom postupku*, Zagreb, 1957. godina.
55. Živanović, *Građanski parnični postupak Republike Srpske,* Banja Luka, 2005. godina.

NAUČNI RADOVI I ČLANCI

1. Aranđelović, *Posledice nedolaska tuženika na ročište*, Arhiv Knjiga I1920, broj 5.
2. Attias, *Objektivna preinaka tužbe kroz sudsku praksu*, Hrvatska pravna revija, broj 9, 2005. godina.
3. Attias, *Subjektivna preinaka tužbe kroz sudsku praksu*, Hrvatska pravna revija, listopad 2005. godina.
4. Babić, *Vrijednost predmeta spora u parničnom postupku - kao procesna pretpostavka za ostvarivanje različitih prava,* Hrvatska pravna revija, 2010, X(5):99-109.
5. Bartulović/Bodul/Vuković, *Pravno povijesni i provedbeno pravni prikaz stečajnog postupka,* Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, broj II, 1991. godina.
6. Boranijašević, *Novi Zakon o parničnom postpuku Republike Srbije*, Anali Pravnog fakulteta u Zenici, 5 (9), 2012.
7. Boranijašević, *Povrede ljudskih prava i osnovnih sloboda kao razlog za ponavljanje parničnog postuupka*, Zbornik Pravnog fakulteta.
8. Bredow, *Knjiga nemačkog Zakona o parničnom postupku,* Nemačko arbitražno pravo, Nova pravna revija, 2012, 3(2), 73-81.
9. Bulka, *Matematika troškova parničnog postupka, Pravo u gospodarstvu*, 2012, 51(3).
10. Bulka, *Preinačenje tužbe,* Pravo i porezi, broj 12/10.
11. Cimirotić, *Odgovor na tužbu dužnost ili pravo od prijema ili dostave tužbe*, Anali Pravnog fakulteta u Zenici, broj 6 , 2010. godina.
12. Cimirrotić, „*Presuda zbog propuštanja*“, Doktorski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Mostaru, 2014. godina.
13. Crnić, *Ograničenje prava na objektivnu preinaku tužbe suprotno je Ustavu*, Hrvatska pravna revija, 2014, XIV (7-8).
14. Crnić, *Ograničenje prava na objektivnu preinaku tužbe suprotno je ustavu,* Hrvatska pravna revija, srpanj-kolovoz 2014. godina.
15. Cvitanović, *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Statut zadarske komune iz 1305. godine.
16. Čaušević, *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine* – dokumenti sa komentarima, magistrat, Sarajevo, 2005.
17. Čizmić, *Novo uređenje instituta sudske nagodbe u Bosanskohercegovačkom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2004.

18. Čizmić, *Naknada parničnih troškova u postupku pred Hrvatskim sudovima*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilište Rijeka, broj 1, 2002. godina .
19. Čizmić, *Novo uređenje instituta sudske nagodbe u Bosanskohercegovačkom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2004.
20. Čizmić, *O dostavi tužbe na odgovor i presudi zbog ogluhe u svjetlu novele ZPP-a*, Zbornik Pravnog fakulteta u Sveučilišta u Rijeci, broj 1, Rijeka, 2003 . godina.
21. Čizmić, *O presudi zbog propuštanja sa posebnim osvrtom na pravna sredstva protiv te presude*, Pravna misao Sarajevo, Pravni fakultet u Mostaru, 2008. godina.
22. Čizmić, *Oslobođenje od plaćanja troškova postupka i troškovi izvođenja i osiguranja dokaza*, Hrvatska pravna revija, broj 10, 2001. godina.
23. Čizmić, *Osporavanje tužbenog zahtjeva kao pretpostavka za donošenje presude zbog izistanka u Bosanskohercegovačkom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Mostaru, br XIII, 2000. godina.
24. Čizmić, *Preinaka tužbe,* Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2007. godina.
25. Čizmić, *Presuda zbog izostanka u građanskom parničnom postupku*, doktorska disertacija, Split, 2001.
26. Čizmić, *Presuda zbog ogluhe – Nova presuda u Hrvatskom parničnom postupku*, Hrvatska pravna revija, godina 2003, broj 9 .
27. Čizmić, *Uredan poziv- Pretpostavka za donošenje presude zbog izostanka*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 1998. godina.
28. Čizmić/Miljko, *O presudi zbog propuštanja s posebnim osvrtom na pravna sredstva protiv te Presude*, Pravna misao, br.1, 2/2008.
29. Čurić i dr, *Ispitivanje tužbe i pripremno ročište*, Modul 1, Građanska oblast, Sarajevo, 2006. godina.
30. Dabić /Jovičić/ Jašarspahić, *Početna obuka*, Modul 2, Građanska oblast, Sarajevo, 2009. godina.
31. Dika, *Dokazivanje saslušanjem stranaka u parničnom postupku*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2005, 55 (3 - 4).
32. Dika, *Konačno snošenje troškova parničnog potupka,* Godišnik na pravniot „Justinijan Prvi", vo Skopje , tom 40, 2002. godina.
33. Dika, *Načelo javnosti u parničnom postupku*, Zbornik Pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci, 2008. godina.
34. Dika, *O načelu neposrednosti u parničnom postupku de lege lata uz neke projekcije de lege ferenda*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2008, 58(4), 899-921.

35. Dika, *Presuda na temelju priznanja*, Zbornik Pravnog fakulteta, Zagreb, broj 62, 2012. godina.
36. Durmišević, *Šerijatski sudovi u Bosni u drugoj polovini XIX stoljeća,* Anali Pravnog Fakulteta Univerziteta u Zenici, 2004. godine, broj 12.
37. Đorđevivić, *Dokazno sredstvo u sudskom postupku kod Slovena,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 51/2008.
38. Galić, *Ograničenje mogućnosti iznošenja novota i cilj građanskoga parničnog postupka,* Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2013. godina.
39. Galić, *Pravo na saslušanje i pravna pravila*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2006. godina.
40. Gavela*, O odnosu materijalnog i procesnog građanskog prava u parnicama*, Zbornik radova, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2013.
41. Gračanin, *Gepidi Heluri langobardi i južna panonija*, Odsijek za povijest Filozofski fakultet, Zagreb.
42. Grbin, *Preinaka tužbe*, Zbornik radova u čast 70. rođendana prof. dr. sc. Mihaila Dike, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.
43. Grbin, *Vrijednost predmeta spora te troškovi parničnog postupka*, Pravo u gospodarstvu, 2007, 46(6).
44. Hamzabegović, *Parnični dokazni postupak,* doktorski rad, Pravni fakultet Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, 2005. godina.
45. Handžić, *Pogled na sudstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme turske vlasti*, Sarajevo, 1941.
46. Haubrich, *Načelo javnosti predviđeno čl. 6. Europske konvencije o ljudskim pravim temeljnim slobodama s osvrtom na načelo javnosti u parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina i Euro-atlantske integracije, trenutni uzazovi i perspektive,* Zbornik radova, Bihać , 2012.
47. Herkov, *O Varaždinskom gradskom sudu*, Zavod za znanstveni rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Varaždin, 1989.
48. Huseinbegović/Haubrich,. *Postulacijska sposobnost stranaka i punomoćnici prema odredbama parničnog postupka i članu 6. Europske konvencije ljudskim pravima i temeljnim slobodama, Pravni i ekonomski aspekti procesa integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju*, Zbornik radova, Mostar, 2013, 353-369.
49. Ignjatović, *Evolutivni razvoj građanskog sudskog postupka u Rimskom pravu,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, broj 66, 2014.

50. Jakelić, *Pripremanje rasprave u parničnom postupku i upravljanje postupkom*, Hrvatska pravna revija, broj 5, 2007. godina.
51. Karčić, *Bošnjaci i izazovi modernosti kasni osmanlijski i harsburški period,* Sarajevo 2004 .
52. Karčić, *Opšti građanski zakonik u Bosni i Hercegovini kodifikacija kao sredstvo transformacije pravnog sistema*, Zbornik Pravnog fakulteta , Zagreb,2013. godina.
53. Klaić, *Tribuni i sonsules zadarskih isprava X i XI stoljeća*, Zbornik radova Vizantološkog instituta , sv 11, Beograd, 1968. godina.
54. Krmpotić, *Kazneni postupak prema srednjovjekovnom statutarnom pravu Dubrovačke Republike*, Pravnik, 40, 2 (83), 2006.
55. Krneta, *Evolucija pojma zahtjev i njegov odnos prema subjektivnom pravu*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, 1975.
56. Kušec, *Tužba - pravno sredstvo u svjetlu građansko-procesnog prava i efekt tužbe u preliminarnom parničnom postupku*, Pravni savjetnik, 2005, V(10).
57. Kušec, *Parnična sposobnost procesna pretpostavka za sudsku zaštitu*, Pravni savjetnik, broj 12, decembar 2004.
58. Marković*, Dušanov Zakoni*k, Beograd, 1986. godine.
59. Maslo/Čerkić, *Koncept pravičnosti kao univerzalni model usklađivanja prava i stvarnosti*, Anali Pravnog fakulteta u Zenici, 2006. godina, broj 12.
60. Mastilović, *Pripremanje glavne rasprave u parničnom postupku i načelo ekonomičnosti*, Hrvatska pravna revija, 2007, VII (7-8).
61. Mastilović, *Troškovi parničnog postupka kod promjene vrijednosti prredmeta spora,* Odvjetnik, časopis „Hrvatske odvjetničke komore“, broj 7-8/05
62. Medić, *Osvrt na Zakon o parničnom postupku Republike Srpske*, Pravni savjetnik, broj 3, mart 2004. godine.
63. Milutinović, *Preinačenje tužbe u subjektivnom smislu*, Pravni život, broj 2 , 1973.
64. Momčilović, *O uslovima za donošenje presude zbog propuštanja u parničnom postupku Republike Srpske*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci, br. 29/2005.
65. Mulabdić, *Nedozvoljena raspolaganja stranaka u parničnom postupku*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Bihaću, br.1/2012.
66. Mulabdić, *Pripremanje glavne rasprave*, Pravni savjetnik, broj 6, 2004.
67. Mulabdić, *Ročište za glavnu raspravu*, Pravni savjetnik, broj 9, septembar 2004.
68. Mulabdić, *Sudjelovanje običnog umješača u parnici*, Pravni savjetnik, broj 1, januar 2005.

69. Nakić, *Preinačenje i proširenje tužbe*, Zbornik aktuelnosti Hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 5, Zagreb, 1989.
70. Nezirović, *Troškovi parničnog postupka*, Domaća i strana sudska praksa.
71. Omanović, *Dispositio u sistemu prava /pregledni naučni rad* / Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, br. 52/2009.
72. Omanović, *O nekim aspektima Austrijskog građanskog sudskog postupka*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, br. 46/2003.
73. Omanović, *Parnična zaštita subjektivnih građanskih prava u Kraljevini Jugoslaviji*, časopis " Ljudska prava", 2005, broj 1-2.
74. Palačković, *Mirno rešavanje sporova iz građanskopravnih odnosa*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2005.
75. Pantić, *Privatnopravni partikularizam i pokušaji unifikacije građanskog prava u Jugoslaviji između dva rata,* ZPFST, 1983 – 1984, str. 115.
76. Pavlović, *Objektivno i subjektivno preinačenje tužbe*, Hrvatska pravan revija, 2001.
77. Pavlović, *Odbacivanje tužbe u parničnom postupku*, Pravo u gospodarstvu, Zagreb, 2001.
78. Pavlović, *Zahtjev u građanskom i procesnom pravnom smislu*, Pravo u gospodarstvu, broj 1/2007.
79. Pezo, *O nekim pitanjima procesno relevantne pasivnosti parničnih stranaka,* Glasilo Udruge hrvatskih sudaca, broj ½, 2001. godina.
80. Pezo, *Odricanje kao stranačka dispozicija u parničnom postupku*, Informator, broj 5004, 2002, str. 27.
81. Poljić, *Vrijednost predmeta spora u parničnim postupcima u BiH*, Anali Pravnog fakulteta u Zenici, str. 577. sa savjetovanja iz oblasti građanskog prava, 2016.
82. Popić, *Zadarske mirazne parnice iz druge polovice 14. stoljeća*, Odjel za povijest, Hrvatski studij Sveučilišta u Zagrebu.
83. Poznić, *Povodom odredaba Zakona o parničnom postupku o priznanju činjenica* Zbornik Pravnog fakulteta, Zagreb, 1960.
84. Prančić, *O naknadi pred procesnih troškova u parničnom postupku*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, broj 4/2010.
85. Račić, *Odgađanje i odlaganje ročišta*, Pravni savjetnik broj 11, novembar 2014 .
86. Račić, *Objektivno preinačenje tužbe*, Pravni savjetnik broj 7-8, juli-august 2005. godina.
87. Račić, *Preinačenje tužbe, Nova procesna rješenja u parničnoj proceduri Republike*

Srpske. Zbornik Pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu, broj 3.

88. Radišić, *Dalmatinsko statutarno pravo i pitanje uskrate pravosuđa i prava*, Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu, broj 2/2008.
89. Ristić, *Kada se može preinačiti tužba i tužiti drugo lice umjesto prvobitnog tuženog*, Pravni život, XX 1971, broj 1.
90. Sikirić, "Naši šerijatski sudovi", Spomenica Šerijatske sudačke škole u Sarajevu, 1937.
91. Stanišić, N*aknada troškova u slučaju djelomičnog uspjeha stranaka u sporu*, Pravna riječ, 2005.
92. Stanišić, *O nekim nepravilnostima prilikom odmjeravanja parničnih troškova po načelu cause*, Pravni savjetnik, broj 2, februar 2005.
93. Stanišić, *O strankama i zastupnicima u parničnom postupku*, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, 2011.
94. Stanković, *Preinačenje tužbe u alimentacionim parnicama,* Zbornik, Niš, 1987.
95. Šego/Marić, *Povijesnopravni i usporednopravni prikaz načela dispozicije u građanskom parničnom postupku Bosne i Hercegovine*. Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, Zbornik radova, 2011, (9):326 -337.
96. Šego/Marić/Haubrich, *Građanski parnični postupak u Bosni i Hercegovini od 1883 godine do danas,* Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br XXI 2010.
97. Šimac, *Sudskom nagodbom do bržeg rješenja parničnog postupka*, Informator, broj 5610-6611, Zagreb, 2007.
98. Trgo, *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku i Konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 2005, 42 (1-2).
99. Triva, *Marginalije uz Takozvanu presudu zbog izostanka*, Zbornik radova Pravnog fakulteta, Zagreb, broj 10, 1960, broj 3-4.
100. Triva, *Osnovi za jednu raspravu o sudskoj nagodbi*, Naša zakonitost.
101. Triva/Belajec/Dika, *Novo parnično procesno pravo*, Zbirka radova, Zagreb, 1977.
102. Uzelac, „*Teret dokazivanja*", doktorski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1998. godina.
103. Vajs, *Pripremanje rasprave u parnici i rukovođenje postupkom*, Pravni život, broj 1/1986. godina.
104. Verona/ Zuglia, *Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama*, Zagreb, str. 369, *Primjenjivanje Austrijskog općeg građanskog zakonika u Bosni i Hercegovini*,

Mjesečnik, broj 8, 1921.
105. Zobkov, "Šerijatski sudovi", Arhiv, br. 2/1924.
106. Zuglia, *Zakon o ubrzanju parničnog postupka pred redovnim sudovima*, NZ 9, 1955. broj 6-7.
107. Živanović, *Dopuštenost preinačenja tužbe prema novom Zakonu o parničnom postupku Republike Srpske,* Srpska pravna misao, br.1-4/2003, 9-18.
108. Živanović, *Preinačenje tužbe*, Srpska pravna misao, Časopis za pravnu teoriju i praksu, 1-4, 2004/2005. godina.
109. Živanović, *Presuda zbog propuštanja,* Zbornik radova aktuelnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, broj 2, Mostar, 2004, str. 251.
110. Živanović, *Uslovi za donošenje presude zbog izostanka*, Srpska pravna misao, br.1, 4/2001. godina.

SUDSKE ODLUKE

1. Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj odluke AP-2347/07 od 10.06.2009. godine.
2. Odluka Vrhovnog suda SR BiH, broj Pž 46/91 od 18.04.1991. godine.
3. Odluka Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, broj odluke Pž46/91 od 18.04.1991. godine.
4. Odluka Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj 580 P 015280 12 Rev od 12.03.2013. godine.
5. Odluka Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj Rev 2283/86 od 31.08.1988. godine.
6. Odluka Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine Pž, broj 90/98 od 19.05.1998 godine.
7. Odluka Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj Pž 222/00 od 20.07.2001. godine.
8. Odluka Vrhovnog suda Makedonije Gzz, broj 43/84. Od 18-05-2007. godine.
9. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj odluke Rev 221/05 od 30.06.2005. godine.
10. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj odluke Rev -1439/97 od 24.09.1997. godine.
11. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj odluke 432/05 od 06.04.2007. godine.
12. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj Rev- 2031/01-2 od 02. 09.2004. godine.
13. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj Rev 749/11-2 Rev od 22.05.2012. godine.
14. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj odluke Rev. 925/98 od 10.06.1998. godine.
15. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske , broj Rev 245/2011-2 od 21.12.2011. godine .
16. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj. Rev-1650/00, od 26. 10. 2000. godine.

17. Odluka Vrhovnog suda Republike Srpske , Rev- 14/96 od 14.05.1996 godine.
18. Odluka Vrhovnog suda Republike Srpske , Rev- 14/96 od 14.05.1996 godine
19. Odluka Vrhovnog suda Vojvodine, Rev broj 189/84 od 25.06.1984. godine.
20. Odluka Vrhovnog trgovačkog suda Hrvatske, broj Pž. 6985/03 od 17.01.2006 godine.
21. Odluka Županijskog suda u Puli GŽ, broj 405/96 od 28.10.1996. godine.
22. Odluka Županijskog suda u Puli GŽ, broj 405/96 od 28.10.1996. godine .
23. Odluka Županijskog suda u Zagrebu , broj GŽ 2558/96 od 04.02.1997 godine.
24. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj Rev 200/01 od 06.09.2001. godine .
25. Odluka Kantonalnog suda u Mostaru, broj 580 Ps 901694 od 02.04.2008. godine .
26. Presuda Kantonalnog suda u Tuzli, broj 030 Ps 005243 10 GŽ od 26.04.2011. godine.
27. Presuda Kantonalnog suda u Zenici, broj 004-0- Gž- 07-000636 od 06.02.2008. godine .
28. Presuda Kantonalnog suda u Zenici, broj 36 0 P 028889 15 Gž od 18.01.2016.godine .
29. Presuda Kantonalnog suda u Zenici, broj 36 0 P 028889 15 Gž od 18.01.2016. godine .
30. Presuda Općinskog suda u Zenici , broj 43 0 Rs 130154 16 Rs od 26.10.2016. godine.
31. Presuda Općinskog suda u Zenici, broj 43 0 Rs 133199 16 Rs 21.03.2017. godine.
32. Presuda Privrednog suda Republike Hrvatske, broj Pž-3325/90 od 14. siječnja 1992. godine .
33. Presuda Visokog trgovačkog suda Hrvatske, PŽ 6985/03 od 17 01. 2006 godine .
34. Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj 70 0 P 000790 10 Rev od 03.11.2011. godine .
35. Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj 580 P 043339 11 Rev od 23.08.2011. godine.
36. Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj 580 Ps 013101 13 Rev 2 od 11.07.2013 godine.
37. Rješenje Kantonalnog suda u Zenici, broj Gž 004 0 Gž 06 000 593 od 15.03.2006. godine.
38. Rješenje Kantonalnog suda u Zenici, broj Gž 004 0 Gž 06 000 593 od 15.03.2006. godine.
39. Rješenje Okružnog suda u Banjoj Luci, broj Gž-2250/07 od 27.02.2008. godine .
40. Rješenje Okružnog suda u Banjoj Luci , broj Gž-2250/07 od 27.02.2008. godine.
41. Rješenje Okružnog suda u Banjoj Luci broj 720 P 004412 09 Gž od 12.11.2009. godine.
42. Rješenje Okružnog suda u Banjoj Luci, broj 720 P 004412 09 Gž od 12.11.2009 godine.
43. Rješenje Općinskog suda u Zenici, broj 43 0 Ps 021797 09 Ps od 20.06.2011. godine.
44. Rješenje Općinskog suda u Zenici, broj 43 0 Rs 064352 12 Rs od 02.02.2012. godine.

45. Rješenje Općinskog suda u Zenici, broj 43 0 Mal 059162 11 Mal od 08.12.2011.godine.
46. Rješenje Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj Pž 222/00 od 20.07.2001. godine.
47. Rješenje Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj Rev 91/99 od 12.08.1999. godine.
48. Rješenje Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, broj Rev 91/99 od 12.08.1999. godine.